

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SİNAN MEYDAN

ATATÜRK'ÜN GİZLİ KURTULUŞ PLANLARI

Parola: Nuh

Ücretsiz PDF Kitap Arama: <https://rantey.org>

Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları / Sinan Meydan

© 2009, Sinan Meydan

© 2009, İnkılâp Kitabevi
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Sertifika No: 10614

*Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.*

*Sayfa tasarım Derya Balcı
Kapak tasarım Okan Koç
Yayıma hazırlayan Tansel Mumcu*

•

ISBN: 978-975-10-2883-9

09 10 11 12 13 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Baskı

İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

 İNKILÂP

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna - İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

Faks : (0212) 496 11 12

posta@inkilap.com

www.inkilap.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

SİNAN MEYDAN

**ATATÜRK'ÜN
GİZLİ KURTULUŞ
PLANLARI**

Parola: Nuh

Sinan Meydan

1975 yılında Artvin’de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Artvin Şavşat’ta, yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde tamamladı.

“Atatürk, Ön-Türk Tarihi ve Yakın Tarih” üzerinde çalışan yazar, ayrıca bir özel öğretim kurumunda Tarih Öğretmenliği yapmaktadır. Yazarın Atatürk’ün Gizli Kurtuluş Planları “Parola Nuh” adlı eserinden başka yayımlanmış eserleri şunlardır:

1. *Atatürk ve Kayıp Kıta Mu*, İstanbul, 2005, 2. *Son Truvalılar, “Truvalılar, Türkler ve Atatürk”*, İstanbul, 2005, 3. *Sarı Lacivert Kurtuluş, “Kurtuluş Savaşı’nda Fenerbahçe ve Atatürk”*, İstanbul, 2006, 4. *Sarı Paşam, “Sultan, Örgüt ve İhtilâl”*, İstanbul, 2006, 5. *Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi*, İstanbul, 2007, 6. *Nutuk’un Deşifresi*, İstanbul, 2006, 7. *Atatürk ve Kayıp Kıta Mu 2, – Köken*, İstanbul, 2008, 8. *Atatürk ile Allah Arasında*.

“Parola, ‘Nuh’ idi... Nuh, Mustafa Kemal’in gizli adıydı. Üzerine mühür basılı bir kuruş büyüklüğünde bir kağıt verdiler, bu gizli görev belgesiydi. Yakalanırsam ilk işim onu ağzıma atıp yutmak olacaktı....”

Enver Behnan Şapolyo

İçindekiler

Önsöz	13

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK VE ANADOLU DİRENİŞİ	17

Atatürk'ün Anadolu'yu Savunma Düşüncesi	19
Misak-ı Milli'nin Kökleri	24
Atatürk'ün Halep Direnişi: Süngüyle Çizilen Sınır	30
Atatürk'ün Ünlü Raporu	33
İngilizlere Tek Başına Direnen Adam: Atatürk	37
Zübeyde Hanım Halep'te	46
Mondros Mütarekesi ve Atatürk	47
Bizi İlgilendiren Savaş Şimdi Başlıyor	50
Türk Sesini İşittirmek	51
Bu Mütareke Reddedilsin	52
Direnişin İlk İşareti: Atatürk'ün Raporları	54
Atatürk'ün Raporlarından Yükselen İsyan Ateşi	62
Atatürk'ün Anadolu Direnişine Yönelik İlk Adımları	67
Ali Cenani Bey'e Verilen Görev	67
Adana Mülakatı ve İlk Direniş Yuvaları	69
Kurtuluş İnancının Belgeleri	72
Atatürk ve Kuvayı Milliye	74
Yerel Direniş Örgütleri	65
Kuvayı Milliye ve İzmir'in İşgali	78
İlk Silahlı Direnişler	80
Atatürk ve Gerilla Savaşı	83
Atatürk'ün Kuvayı Milliyecilerle İlişkisi	87
Atatürk'ün Kuvayı Milliye'yi Koruma Çabası	92
19 Mayıs'ı Anlamak	101
Ya İstiklal Ya Ölüm	115
Kurtuluş Savaşı'nı Enver Paşa Başlattı Yalanı	118
Alman Emperyalizminin Taşeronu Olmak	119
Enver Paşa'nın Turan Hayalleri	120
Eric Jan Zürcher'in Tezi	123

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN KURTULUŞ PLANLARI 129

İstanbul'da Kara Bir Gün 131

Boğaz'dan Yükselen Ses: "Geldikleri Gibi Giderler" 132

Adi Entrikacıların Küstahça Teklifleri 135

Kurtuluşun Ön Hazırlığı: İstanbul'daki 6 Ay 138

1. Siyasal Çalışmalar 141

a. Hükümette Görev Alma İsteği 142

b. Padişah Vahdettin'le Görüşmeler. 148

Atatürk'ün Vahdettin'le Tanışması ve Almanya Gezisi ...149

Atatürk'ün Vahdettin'i Ülke Yararına Kullanma Planı. ...153

Atatürk'ün Ermeni Sorununa Bakışı 154

Atatürk'ün Vahdettin'e Önerisi 156

Atatürk'ün Vahdettin'e Önerisini Tekrarlaması 157

Atatürk'ü Sürgün Eden Zihniyet 160

Atatürk'ün İstanbul'da Vahdettin'le Yaptığı Görüşmeler. .162

Harbiye Bakanı Olmak ve Vahdettin'i

Anadolu'ya Götürmek 170

c. İşgalci Devletlerle Stratejik İlişkiler 184

İngilizlerle İlişkiler. 185

Atatürk'ün Emperyalist Bloğu Çatlatma Planı. 199

1. Emperyalistlerin İç ve Dış Sorunlarından

Yararlanmak 200

İngilizlerin Sorunlarından Yararlanmak. 201

Türk-İngiliz Savaşı. 206

Atatürk'ün Özel Notlarında İngiliz-Yunan İttifakı. .218

İngilizlerin Milli Hareketi Yok Etme Çalışmaları. ...221

İngilizlerin Atatürk'ü Etkisizleştirme Çalışmaları. ...229

İngilizlerle Burun Buruna. 241

İngiliz Amiraline Verilen Ders 244

Siz Kimi Kandırıyorsunuz 248

Sadece Yunanlılarla Savaştık Tezi 249

2. İngiliz, Fransız Rekabetinden Yararlanmak 252

İstanbul'daki İngiliz - Fransız Çekişmesi 253

Atatürk'ün Fransız Politikası 257

Fransız Temsilcisine Verilen Ders. 259

3. İtalyan-Yunan Çekişmesinden Yararlanmak 262

İtalyanlarla İlişkiler 264

Atatürk'ün Prenses Mevhibe Celalettin'e	
Verdiği Görev	265
Kont Sforza'nın Faaliyetleri	270
Atatürk, Kont Sforza İlişkisi	273
Gözünü Aç Ben Generalim	276
Kont Sforza'nın Atatürk'e Teklifi.	277
Atatürk'ü Kazanmanın Dayanılmaz Çekiciliği.	283
d.Basın Yoluyla Propaganda Yapmak.	284
Genç Gazeteci Atatürk	286
Atatürk'ün İstanbul Basınında Yayımlanan İlk Resmi.	288
Yeni Gün Gazetesi: "Çanakkale Kahramanı	
Mustafa Kemal İstanbul'a Geldi"	289
Atatürk ve Minber Gazetesi	291
İstanbul Basınında Atatürk	300
Atatürk'ün Direniş Düşüncesi ve	
Yayınlanmayan Mülakat.	305
Atatürk ve Mütareke Basını	309
Dersaadet Gazetesi'nin Şifreli Mesajları	315
Atatürk'ün Basın Politikası	318
İstanbul Basınından Milli Harekete Övgü	323
Ali Kemal'in Son Yazısının Düşündürdükleri	324
2. İhtilalci Girişimler	327
İttihatçılarla Görüşmeler.	327
Atatürk ve Ay-Yıldız Cemiyeti.	329
Atatürk'e Darbe Teklifleri.	334
Atatürk'ün Siyasi Çalışmalarının Genel Özeti	337
3. Anadolu'ya Geçiş Kararı	339
Anadolu'ya Gizli Geçiş Planı.	344
Atatürk, İsmet İnönü Görüşmesi.	344
Ali Fuat Cebesoy'un Yazdıkları.	346
Gebze - Kocaeli Üzerinden Anadolu'ya	
Gizli Geçiş Planı	347
Atatürk'ün Yenibahçeli Şükrü Bey'e Verdiği Görev	348
Atatürk: "O Yol Çok İşe Yaramıştır"	351
Atatürk'ün Yahya Kaptan'a Verdiği Görev	352
Planın Detayları	353
Planın Düşündürdükleri	356
Atatürk ve Mim Mim Grubu	357
Parola: Nuh	366

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK VE KURTULUŞ EKİBİ.....369

Çekirdek Kadro.	371
Şişli'deki O Ev.	372
Lider ve Kurtuluş Ekibi.	374
Bir Film Yönetmeni Gibi.	379
Orantı Uygunsuzluğu.	380
1. Ali Fuat Cebesoy.	382
Ali Fuat Cebesoy, Atatürk Görüşmeleri.	382
Anadolu'dan Ne Haber?.	383
Milli Direniş Kararı.	385
Beraber Çalışacağız Fuat.	387
Lider Odur.	390
Savarona'da Başbaşa.	391
2. Hüseyin Rauf Orbay.	391
Rauf Orbay, Atatürk Görüşmeleri.	392
İstanbul'da Tutuklanmayan İki Ulusalıcı: Atatürk ve Rauf Orbay.	396
Kurtuluş Planı.	399
Rauf Orbay'ın Son Kararı.	404
Hakiki Yardımcım.	406
Atatürk Olmasaydı Bu Memleket Kurtulamazdı.	406
Rauf Bey: "Mustafa Kemal Çanakkale Kahramanıdır"	407
3. Ali Fethi Okyar.	409
Fethi Okyar, Atatürk Görüşmeleri.	410
Düşündürten Benzerlik.	412
Atatürk Bekirâğa Bölüğü'nde.	413
Öz Kardeş Gibiydik.	416
4. İbrahim Refet Bele.	416
Refet Bele, Atatürk Görüşmeleri.	417
Refet Bele'nin Atatürk'e İlginç Teklifi.	418
Ata Binip Anadolu'ya Gitmek İster Misin?.	419
İsteksiz Savaşçı Refet Paşa.	420
Bizi Ancak Mustafa Kemal Kurtarır.	422
Yaman Adamdı.	422
5. Kazım Karabekir.	423
Kazım Karabekir, Atatürk Görüşmeleri.	424

Karabekir İstanbul'da	425
Kazım Karabekir, İsmet İnönü Görüşmeleri	425
15. Kolordu'ya Atanma	427
Kazım Karabekir'in Atatürk'ü Ziyareti.	428
Cevat Abbas Gürer'in Anlatımı	428
Kazım Karabekir'in Anlatımı	429
Rauf Orbay'ın Anlatımı	434
Ali Fuat Cebesoy'un Anlatımı.	435
Millici Ve Ankaralının Defteri	438
Karabekir, Gerçekleri Çarpıtmış Olabilir Mi?	442
Karabekir'in Egosu.	446
6. Mustafa İsmet İnönü	448
Atatürk'le Tanışma	449
İsmet İnönü İstanbul'da	452
İsmet İnönü, Atatürk Görüşmeleri	456
İkinci Görüşme.	457
İsmet İnönü'nün Anadolu'ya Geçışı	458
İsmet İnönü ve Kurtuluş Savaşı.	460
Atatürk'ün Anadolu'ya Geçmesi.	462
Kilitli Kapıları Açan Gizli Güç	462
Şaşırtan İlişkiler Ağı ve Resmi Görevlendirme	463
Ali Fuat Cebesoy ve Babası İsmail Fazıl Paşa	463
15 Yıl Sonra	466
Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey.	467
Atatürk'ün Mehmet Ali Bey'le Tanışması	468
Atatürk'ün Asım Us'a Anlattıkları	470
Bahriye Nazırı Avni Paşa'yla Görüşmeler	471
Mehmet Ali Bey'in İlk Girişimleri.	474
Harbiye Nazırı Şakir Paşa	476
Cevat Abbas, Şakir Paşa Görüşmesi	477
Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım İnanç Paşa	478
İngilizlerin Ültimatomu	481
Atatürk'e Müfettişlik Görevinin Verilmesi	484
Damat Ferit, Atatürk İlk Görüşmesi	485
Damat Ferit, Atatürk'ü İngilizlere Soruyor	486
Kader Anı: 29 Nisan 1919	487
Atatürk, Kazım İnanç Paşa Görüşmesi	489
Tarih Bana Öyle Müsait Şartlar Hazırlamış Ki	492

Damat Ferit, Atatürk İkinci Görüşmesi	493
Atatürk, Mehmet Ali Bey Görüşmesi	494
Atatürk Ekibini Kuruyor	496
Atatürk, Kazım Dirik Görüşmesi	497
Atatürk Hiçbir Ayrıntıyı Kaçırmıyor.	498
Atatürk, Fethi Okyar Görüşmesi	500
Atatürk, Damat Ferit Son Görüşmesi	500
Cevat Paşa: “Bir Şey mi Yapacaksın Kemal?”	503
İngiliz Vizesi	504
Yüzbaşı Bennett	506
Atatürk’ün Veda Ziyaretleri	510
Atatürk’ün Genelkurmay’a Veda Ziyareti.	510
Atatürk’ün Fevzi Paşa Hakkındaki Düşünceleri	512
Bilinmeyen Üçlü İttifak ve Büyük Yemin.	515
Atatürk’ün Bakanlar Kurulu’na Veda Ziyareti	516
Atatürk’ün Vahdettin’e Veda Ziyareti.	518
Atatürk’ün Cevat Abbas’a Söyledikleri.	522
Atatürk’ün Çizdiği Kroki	522
Hareket Günü: 16 Mayıs 1919 Cuma	523
Galata Rıhtımı’ndaki Gizli Hazırlık	525
Atatürk Bandırma Vapuru’nda	527
Silah Değil Kafa Görürüz	529
Bir An Önce Samsun’a Varmak	529
Neden Atatürk?	530
General Sherrill: Saray Üç Hata Yaptı.	537
Refik Halid’in Şaşırtan Analizi	538
Atatürk’ün Gözlemleri ve Kararı	538
Vahdettin Gerçeği	541
 Sonuç	 555
Kaynakça	561
Fotoğraflar	573

Önsöz

Emperyalizme boyun eğdiren Türk Kurtuluş Savaşı'nın üzerinden daha yüz yıl bile geçmeden birileri, maalesef, bu büyük mücadeleyi ötesinden berisinden çekiştirerek “çarpıtmayı” başarmıştır. Ülkemizin “kadim şeriatçıları” ve “dönme liberalleri”, tarihi “ters yüz” ederek, yüzyılın başında Türkiye’de yaşanan “büyük direniş ve değişimi” ve bu direniş ve değişimin baş aktörü Mustafa Kemal Atatürk’ü tarihin çöplüğüne atmak için gizli-açık çok büyük bir mücadele vermektedirler.

Bu “karşı devrimcilerin” en çok saldırdıkları konulardan biri Kurtuluş Savaşı’dır. Bu çevreler, Kurtuluş Savaşı’nda düşmanın çok zayıf olduğu, İngilizlerle savaşılmadığı ve bu savaşı Padişahın başlattığı gibi birçok iddia ortaya atmışlardır!.. Hiçbir belgesi ve kanıtı olmayan bu “kurmaca” iddialar, hayali tanıkların anlatımlarıyla süslenerek ve “resmi tarihe alternatif” diye parlatılarak kamuoyuna sunulmuştur.

Bu aslında bir psikolojik savaş yöntemi olan, beyin yıkamadır.

Peki ama, neden bu toplumun yakın geçmişindeki en büyük mücadele, Batı emperyalizmini dize getiren ve dünyadaki tüm mazlum uluslara örnek olan bir bağımsızlık savaşı küçümsenmek, hatta unutturulmak istenmektedir?

Bu sorulara yanıt vermek için Türk Kurtuluş Savaşı'nın niteliklerine göz atmak gerekir:

Türk Kurtuluş Savaşı, yok edilmek istenen, tarihten silinmek istenen bir ulusun, Türk ulusunun yeniden sahne almasını sağlamıştır.

Türk Kurtuluş Savaşı sonrasında, bu savaşın önderi Mustafa Kemal Atatürk, bağımsız, çağdaş ve laik bir ulus devlet kurmuştur.

Türk Kurtuluş Savaşı, sadece bir kurtuluş savaşı değildir; Türk Kurtuluş Savaşı bir milletin her şeyiyle yeniden uyanışıdır.

İşte “Kurtuluş Savaşı’na ve bu savaşın lideri Mustafa Kemal’e düşmanlığı” bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Türk Kurtuluş Savaşı'nı ve Mustafa Kemal'in bu savaştaki "olağanüstü" rolünü küçümsemenin arkaplanında "Türkiye'nin bağımsızlığına ve çağdaşlaşmasına düşmanlık" vardır. Bağımsız ve çağdaş Türkiye'den kimlerin rahatsız olduğunu bilmeyen yoktur herhalde...

Kurtuluş Savaşı'nı ve Mustafa Kemal'in bu savaştaki rolünü küçümseyenlerin, Türkiye Cumhuriyet'ini küçümsedikleri asla unutulmamalıdır.

* * *

Kurtuluş Savaşı, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonraki işgallere tepki olarak başlamış ve Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesiyle örgütlü bir mücadele haline gelmiştir (1918-1922).

Kurtuluş Savaşı, **hazırlık, örgütlenme ve muharebeler** olmak üzere üç aşamadan oluşan bir harekettir.

Hareketin önderi, tartışmasız **Mustafa Kemal Atatürk** olmasına karşın, bazı çevreler "Kurtuluş Savaşı'nı Mustafa Kemal'in başlatmadığını" kanıtlamak için çırpınıp durmaktadırlar.

"**Kurtuluş Savaşı'nı Mustafa Kemal Atatürk başlatmamıştır**" tezini ileri sürenlerin belli başlı dayanakları şunlardır:

1. Mustafa Kemal Samsun'a çıkmadan önce Anadolu'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuş, yerel kongreler toplanmaya başlamıştır.
2. Mustafa Kemal Samsun'a çıkmadan önce Anadolu'da Kuva-yı Milliyeçiler, direnişe geçmiştir.
3. Mustafa Kemal'den önce Kazım Karabekir Paşa Anadolu'ya geçmiştir.
4. İşgallere karşı "direniş düşüncesi" Kazım Karabekir Paşa'ya aittir. Mustafa Kemal, Karabekir'in çağrısı üzerine Anadolu'ya geçmiştir.
5. Kurtuluş Savaşı'nın ilk hazırlıklarını, I. Dünya Savaşı sırasında Enver Paşa yapmıştır.
6. Kurtuluş Savaşı'nı İttihatçılar başlatmış ve Mustafa Kemal'i liderliğe İttihatçılar getirmiştir.

7. Kurtuluş Savaşı'nı Osmanlı Padişahı Vahdettin başlatmıştır: Vahdettin'in Mustafa Kemal'i 9. Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya göndermesinin nedeni Kurtuluş Savaşı'nı başlatmaktır.
8. Vahdettin, Mustafa Kemal'e, Kurtuluş Savaşı'nı örgütlemesi için 40.000 altın vermiştir.
9. Kurtuluş Savaşı, sadece bir Türk-Yunan savaşıdır; bu savaşta İngilizlerle savaşılmamıştır.
10. Mustafa Kemal, İngilizlerle anlaşarak, İngiliz çıkarlarını gerçekleştirmek için Anadolu'ya gönderilmiştir. Mustafa Kemal'in, Samsun'a gitmeden önce İstanbul'da İngilizlerle yaptığı görüşmeler, gazetelere verdiği İngilizleri öven bazı demeçler ve İngiliz vizesiyle Anadolu'ya geçmesi bunu kanıtlamaktadır.
11. Mustafa Kemal'in Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında Harbiye Bakanı olmak istemesi, onun makam mevki peşinde koştuğunun göstergesidir.
Ve daha bir çok iddia...

İşte *“Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları”*, bu ve benzeri iddialara belgelerle yanıt veren bilimsel bir çalışmadır.

* * *

Bu kitabın temel iddiası, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmadan çok önce, daha Adana'da Yıldırım Orduları Komutanı'yken Kurtuluş Savaşı'nın ilk adımlarını attığı ve daha sonra geldiği İstanbul'da geçirdiği altı aylık sürede (13 Kasım 1918-16 Mayıs 1919) yaptığı çalışmalarla ve hazırladığı *“gizli kurtuluş planlarıyla”* Kurtuluş Savaşı'nın altyapısını oluşturduğudur.

Parola: Nuh'a gelince... Bunu öğrenmek için kitabı okumanız gerekecek...

Sinan MEYDAN
Başakşehir/İstanbul/2009

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

ATATÜRK VE ANADOLU DİRENİŞİ

Atatürk'ün Anadolu'yu Savunma Düşüncesi

“*Kurtuluş Savaşı’nı kim başlattı?*” sorusuna yanıt verebilmek için, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalandığı ve ilk işgallerin başladığı 1918 Kasım, Aralık aylarında yaşanan gelişmelerden başlamak teknik olarak doğru olsa da, öncelikle “Anadolu’yu savunma düşüncesinin” köklerine inmek gerekir. Çünkü bilindiği gibi 1919-1923 yılları arasındaki Türk Kurtuluş Savaşı’nın amacı Trakya, İstanbul ve Boğazlarla birlikte Anadolu’yu savunmaktır.

20. yüzyılın başlarında kimileri **Arap** çöllerinde, kimileri **Turan** ellerinde gelecek ararken bir adam, bir genç subay Anadolu’yu savunmaktan söz etmiştir...

* * *

Ekim 1917’de gerçekleşen Bolşevik Devrimi’yle Rus Çarlığı yıkılmış ve Rusya I. Dünya Savaşı’ndan çekilmiştir. Rusya, I. Dünya Savaşı’ndan çekilirken Bolşevikler, savaş öncesinde İtilaf devletleri arasında imzalanan “**gizli antlaşmaları**” açıklamışlardır. Bu antlaşmalara göre I. Dünya Savaşı’nın en temel amacı, “hasta adam” Osmanlı’nın parçalanması ve paylaşılmasıdır.

20. yüzyılın başlarında İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya bir araya gelerek “gizlice” Osmanlı Devleti’ni paylaşmışlardır.¹

Bu paylaşım planından habersiz Osmanlı Devleti savaşın başlarında önce tarafsız kalmak istemiş, bunu beceremeyince İti-

1 Aslında Osmanlı Devleti’nin paylaşılması, “1774’ten I. Dünya Savaşı’ndaki *hesaplaşmaya kadar olan dönemde Ortadoğu’nun ana politik olayıdır*”. Osmanlı Devleti’nin paylaşılması konusunda bkz. Laurence Evans, *Türkiye’nin Paylaşılması*, (1914-1924), Milliyet Yayınları, 1972.

laf devletlerine sokulmuş; fakat kabul görmeyince Almanya'nın yanında savaşa girmiştir.

İttihat Terakki Partisi'nin "triumvirası" (üç adamı) Enver, Talat ve Cemal Paşaların Almanya'dan çok büyük beklentileri vardır.

Özellikle Enver Paşa, Alman desteğini de arkasına alarak Kafkaslardan Rusya'ya saldırmak ve savaş sonrasında büyük bir **Turan İmparatorluğu** kurmayı hayal etmektedir!

Cemal Paşa ise Akdeniz'de ve Suveyş Kanalı civarında İngilizlere darbe vurup, Mısır'ı ele geçirmeyi planlamaktadır.

Sonra ne mi olmuştur?

İttihatçıların gerçekleşmesi imkânsız hayalleri ve hesapsız planları sonucunda Sarıkamış Dağları, Yemen Çölleri ve Kanal boyları on binlerce Mehmetçiğin kanıyla sulanmıştır.

Böylece "Hasta Adam'ın" başına üşüşmüş kanlı emperyalistlerin iştahı daha da kabarmıştır.

İşte, İttihatçıların hayal peşinde koştukları o zor günlerde bir Osmanlı subayı, Öz-Türk yurdu **Anadolu'yu korumanın** hesaplarını yapmaktadır.

İngiliz-Fransız ittifakını önce Çanakkale'de durduran, daha sonra Ruslar'dan Muş ve Bitlis'i geri alan ve son olarak da İngilizleri Halep önlerine mihlayan bu genç subay Mustafa Kemal'dir:

Anafartalar Kahramanı Albay Mustafa Kemal...

* * *

Mustafa Kemal, o günlerde -herkesin aksini söylemesine karşın- Almanların I. Dünya Savaşı'nı kaybedeceğini düşünmüştür. Savaşın daha başında, 17 Eylül 1914'te **Tevfik Rüştü Aras'a** gönderdiği bir mektupta o güne kadar ki gelişmeleri dikkate alarak Almanların yenileceklerini açıklamıştır.²

İttihatçılar, emperyalistlerin "Hasta Adam" dedikleri yaşlı ve yorgun Osmanlı Devleti'nin sınırlarını genişletmenin he-

2 Sadi Borak, **Atatürk**, Kırmızı Beyaz Yayınları, Ankara, 2004, s.128,129.

saplarını yaparken, **Mustafa Kemal** cepheden cepheye koşarak elde kalan toprakları, özellikle de **Trakya, İstanbul, Boğazlar ve Anadolu'yu** korumaya çalışmıştır. Bu nedenle genelde kendisine verilen uzak görevleri kabul etmemiş, bir şekilde **Anadolu ve civarında** görev almayı başarmıştır.

İşte **Kurtuluş Savaşı** öncesinde **Mustafa Kemal'in Anadolu ve civarını** korumak için verdiği mücadelenin kısa kronolojisi:

- 22 Temmuz 1913'te **Mustafa Kemal'in** Kurmay başkanlığındaki **Bahri Sefid Boğazı Kuva-yi Mürettebe Komutanlığı Bolayır Kolordusu, Edirne'yi Bulgarlardan geri almıştır.**³
- İngiltere ve Fransa'nın **Çanakkale'ye** saldırmaları üzerine **Bulgaristan Sofya'da** ateşemiliter olan **Mustafa Kemal** bir mektupla Genelkurmay'a başvurarak cephede aktif görev almak istemiştir.
- Ocak 1915'te **19. Tümen Komutanlığı'na** atanmıştır, ancak ortada böyle bir birlik yoktur.
- 2 Şubat 1915'te **19. Tümeni** kurmak üzere **Tekirdağ'a** gitmiştir.
- 24 Şubat 1915'te **19. Tümen'le Çanakkale Maydos'a** geçmiştir.
- 18 Mart 1915'te **Çanakkale** deniz zaferi kazanılmıştır.
- 18 Nisan 1915'te **Mustafa Kemal, düşmanın Çanakkale'ye** hangi noktadan çıkarma yapacağı konusunda üstlerini uyarmıştır.
- 25 Nisan 1915'te **Çanakkale'de düşman saldırısını geri püskürtmüştür.**
- 27 Nisan 1915'te **Çanakkale'de bir kere daha düşman saldırısını durdurmuştur.**
- 17 Mayıs 1915'te **Çanakkale'de düşmanı karşı sahile kadar sürmüştür.**
- 22/23 Mayıs 1915 gecesi **Çanakkale'de elden çıkmış siperleri geri almıştır.**

3 Utkan Kocatürk, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 24.

- 1 Haziran 1915'te Çanakkale'deki başarılarından dolayı albaylığa terfi etmiştir.
- 28 Temmuz 1915'te 15. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır.
- 6/7 Ağustos 1915'te, "Asker uyumayacak" diye bir günlük emir yayınlamıştır.
- 8/9 Ağustos 1915'te Anafartalar Grup Komutanlığı görevine başlamıştır.
- 10 Ağustos 1915'te Anafartalar zaferini kazanmıştır.
- 19/20 Aralık 1915'te Müttefik donanması Çanakkale'den çekilmiştir.
- 29 Ocak 1916'da Kafkas Cephesi'ndeki 16. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır.
- 7 Nisan 1916'da Koltik tepesini Ruslardan geri almıştır.
- 25-27 Nisan 1916'da Silvan'da Rus saldırılarını geri püskürtmüştür.
- 6/7 Ağustos 1916'da Muş ve Bitlis'i Ruslardan geri almıştır.⁴

4 Mustafa Kemal Paşa, Kafkas Cephesi'ndeki 16. Kolordu Komutanlığı'na atandığında perişan durumdaki bir ordu kalıntısıyla karşılaşmıştır. Bu kalıntıdan yeniden düzenli ve disiplinli bir ordu yaratmak için hemen kolları sıvamış; Genelkurmay'a telgraf üstüne telgraf göndererek ordunun durumunu anlatıp, önerilerde bulunmuş, yardım istemiş, ancak telgrafları yanıtsız kalmıştı. Zaman kaybetmeden kendi imkânlarıyla çalışmaya başlamış ve yıkık dökük orduyu kısa sürede savaşa hazır hâle getirmişti. Burada, ileride birlikte çalışacağı İsmet (İnönü) ve Kazım (Karabekir) paşalarla çalışmıştı. 1916 başlarında harekete geçen Ermeni destekli Rus ordularını durdurup geri püskürterek Van, Muş ve Bitlis'i kurtarmıştı. Her zaman olduğu gibi burada da başındaki ordunun bir neferi gibi sıcak savaşa katılmış, Kozmo Dağı saldırısında çatışmaların en yoğun anında süngü savaşına girmişti. Lord Kinross'un anlatımıyla: "*Bir ara askerleriyle birlikte çevresini neredeyse bütünüyle kuşatan bir süngü ormanı arasında büyük bir piyade kuvvetine karşı göğüs göğüse dövüşmek zorunda kaldı. Soğukkanlılığı ve kendi süngüsünü bütünüyle gücüyle kullanması sayesinde, bu çarpışmadan sıyrıldı ve böylelikle olası bir ölümden ya da tutsaklıktan kurtulmuş oldu.*" Van, Muş ve Bitlis'i Ruslar'dan geri aldığı için "*Altın Kılıç*" madalyasıyla ödüllendirilmişti. Hemen ardından Batum üzerine yürümeye hazırlanırken, Genelkurmay'dan Suriye'ye hareket emri alınca komutayı Kazım (Karabekir) Paşa'ya devredip bölgeden ayrılmıştı. Anlaşılan Enver Paşa, Mustafa Kemal'in şimdi de doğudaki zaferlerinden rahatsız olmuştu. Bu sefer Mustafa Kemal Paşa'yı daha uzağa, taa Arap Yarımadası'na sürmeyi düşünüyordu. Ayrıntılar için bkz: Metin Aydoğan, *Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı*, 23. bs., Umay Yayınları, İzmir, 2006, s.78,79.

- 17 Şubat 1917’de Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanlığı’na atanmış ve Şam’a hareket etmiştir.
- 5 Temmuz 1917’de Halep’teki 7. Ordu Komutanlığı’na atanmıştır.
- 11/21 Eylül 1918’de Türk kuvvetlerini İngiliz kışkacından kurtarmıştır.⁵

Bu kısa kronolojide görüldüğü gibi genç subay Mustafa Kemal, Enver Paşa ve diğer hayalci İttihatçıların aksine hep Öz-Türk yurdu Anadolu ve civarını korumaya çalışmıştır.

Mustafa Kemal’in yukarıdaki kısa kronolojide görülen başarıları, “Atatürk düşmanı” çevrelerin iddia ettiği gibi bugün “resmi tarihin” uydurduğu kurmaca zaferler değildir. Mustafa Kemal’in akıl, azim ve kahramanlıkla kazandığı bu zaferler, zamanında Padişah ve Osmanlı Devleti’nin en üst makamlarındaki yetkililerce de kabul edilmiş ve nişanlarla, madalyalarla ödüllendirilmiş gerçek zaferlerdir.

Şimdi Mustafa Kemal’in büyük başarılar gösterdiği Çanakkale Savaşlarından sonra kendisine verilen bazı nişan ve madalyalara şöyle bir göz atalım:

1. 15 Temmuz 1915’te HARP MADALYASI,
2. 1 Eylül 1915’te GÜMÜŞ LİYAKAT ve GÜMÜŞ İMTİYAZ MADALYALARI,
3. 17 Ocak 1916’da ALTIN LİYAKAT MADALYASI,
4. 1 Şubat 1916’da 3. RÜTBEDEN OSMANLI NİŞANI,
5. 9 Şubat 1916’da DEMİR SAİP NİŞANI...⁶

Eğer Mustafa Kemal gerçekten ciddi başarılar kazanmasaydı, Mustafa Kemal’i “günahı kadar sevmeyen” Enver Paşa acaba Mustafa Kemal’e bu nişan ve madalyaları verir veya verdirir miydi?

Enver Paşa’nın, o günlerde Çanakkale Kahramanı Mustafa Kemal’in İstanbul gazetelerinde resminin yayınlanmasını ve

5 Borak, age. s. 307-313; Kocatürk, age. s. 34. vd.

6 Kocatürk, age. s. 34 vd.

isminin geçmesini bile yasakladığı dikkate alınacak olursa bu niyan ve madalyanın anlamı çok daha iyi anlaşılacaktır.⁷

Misak ı Milli'nin Kökleri

Mustafa Kemal, yaşadığı çağı “doğru okuyabilen” ender liderlerden biridir. Akıl, sezgi, gözlem ve çok okuma sayesinde toplumu ve siyasetin hangi yöne doğru “evrildiğini” çok erken fark etmiş ve daha gençlik yıllarından itibaren bu doğrultuda bir “düşünsel hazırlık” içine girmiştir.

Dünyanın çok hızlı bir biçimde değiştiği 19. yüzyılda Balkanlar'da dünyaya gelen Mustafa Kemal, gelecek yüzyılın bir “ulus devletler çağı” olacağını daha Harp Akademisi'nde öğrenirken görmüştür. Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan milliyetçilik ve ulusal egemenlik akımlarının Avrupa'da “uluslaşmayı” başlattığını öğrenen Mustafa Kemal, bu süreçte çok uluslu monarşilerin daha fazla ayakta kalamayacaklarını anlamış; Avrupa'yı ve dünyayı değiştiren “ulus devlet” modeli üzerinde kafa yormaya başlamıştır. Örneğin, 1903 yılında Selanik'te not defterlerinden birine (no:15) 1870-1871 tarihli Alman-Fransız Savaşı hakkında bazı notlar almış ve Prusya İmparatorluğu'ndan Alman ulus devletine geçiş sürecini anlatmıştır. Alman-Fransız Savaşı, Alman milli birliğinin oluşumunu sağlamıştır. Mustafa Kemal'in not defterinde anlattığı bu konu, o günün Avrupası'nın çok ileri bir “uluslaşma” adımının, “ulus devlet” modelinin anlatımıdır.⁸

Mustafa Kemal, bütün bunları düşünürken daha sadece 22 yaşında genç bir delikanlıdır.

Avrupa'daki “uluslaşma” hareketlerini yakından takip eden genç Mustafa Kemal, daha 1905 yılında çevresindekilere, Osmanlı'nın parçalanmakta olduğunu ve yıkılmak üzere olan imparatorluktan yeni bir Türk devleti çıkarmak gerektiğini söylemiştir. 1905'te 24 yaşında genç bir kurmay subay olarak ilk

7 Sadi Borak, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları*, (1899-16 Mayıs 1919), 2. bs., Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s. 73.

8 Ali Mithat İnan, *Atatürk'ün Not Defterleri*, 2. bs., Gündoğan Yayınları, Ankara, 1998, s. 72, 73.

görev yeri Şam'a giderken Beyrut'ta arkadaşlarına, *"Dava, yıkılmak üzere olan bir imparatorluktan önce bir Türk devleti çıkarmaktır"* demiştir.⁹

Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nin emperyalist bir kuşatmayla çevrildiğini görmüş ve imparatorluğun yaşadığı asırlık sorunlarla bu kuşatmaya karşı koymasının imkânsız olduğunu anlamıştır. Ona göre, Osmanlı Devleti, emperyalist devletlerin onu tasfiye etmelerine fırsat vermeden bunu kendisi gerçekleştirmelidir. En mantıklısı Anadolu merkezli bir Türk devleti kurmak için mücadele etmektir.

Ali Fuat Cebesoy anılarında, Mustafa Kemal'in Misak-ı Milli'nin esaslarını 1907'de belirlediğini şöyle ifade etmiştir:

"Mustafa Kemal Milli Misak'ın esaslarını 1907'de belirlemiş, yurdunu tehlikeden kurtarmak için ne gibi çareler düşünüp bulduğunu yürekli biçimde ortaya koymuştur.

Ben sevgili arkadaşımın düşüncelerini daha Karaferiye' deyken dinledim.

Mustafa Kemal ilk çare olarak şöyle düşünüyordu:

*'Meşrutiyet, köhneleşmiş ve düzenini yitirmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun gövdesi üzerine değil, aksine Türk çoğunluğun yaşadığı kısım üzerine oturtulmalı, düşmanlarının yani büyük devletlerin yapacağı bir uyıklama yerine devrim yönetimi kendi başına bir Türk devleti kurmalıdır.'*¹⁰

Mustafa Kemal'in kafasında daha 1907 yılında bir "ulus devlet" projesi vardır. Bu projeye göre, Doğu ve Batı Trakya bizde kalacak, Edirne'nin kuzey sınırları Bulgaristan aleyhinde düzenlenecektir. Kıyılarımıza yakın adalar Türkiye'ye ait olacak, diğerleri Yunanistan'a verilecektir. Türkiye'deki Rum, Bulgar ve Sırlar, dışarıdaki Türklerle mübadele edilecektir. Güney sınırı, Hatay, Halep ve Musul'u kapsayacak, diğer yerler Araplara bırakılacaktır.¹¹ Mustafa Kemal'in Halep üzerin-

9 Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, ty, s. 129.

10 age. s. 135, 136.

11 age. s. 135 - 139.

deki iddiası, halkının dörtte üçünün Türk olduğu inancından kaynaklanmaktadır.¹²

Mustafa Kemal böyle bir tasfiye fikrinin “*ileriye göremeyenlerce hoş karşılanmayacağını*” da tahmin etmiştir:

*“Biliyorum’ diyordu. ‘İleriye görmek istemeyenler, imparatorluktan toprak özverisi yapılmasını hoş karşılamayacaklar, hatta bizi ihanetle itham edecekler olacaktır...”*¹³

II. Meşrutiyet sonrasında eğer böyle bir tasfiye yapılabilseydi, belki de Balkan felaketi yaşanmayacak, Sarıkamış dağlarından Yemen çöllerine on binlerce Türk evladı telef olmayacak ve tarihin seyri çok daha başka olacaktı.

Sabahattin Selek, Mustafa Kemal’in “Misak-ı Milli” projesini onun “gerçekçiliğine” bağlamaktadır:

“Osmanlı topluluğu içinde kalmak parolasını Mustafa Kemal Paşa, ‘Misak-ı Milli’ ile ‘Millet Meclisi’ ile değiştirdi. Herkes ‘Osmanlılığı kurtarmak’ çabası içinde olduğu halde Mustafa Kemal Paşa şu gerçeği görebilmiştir:

‘Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunlar hepsi kavramı kalmamış bir takım anlamsız sözlerden ibaretti.’

*Mustafa Kemal Paşa gerçekçi olduğu için ihtilal başarılı; zafer kazanıldı; yeni Türk devleti kuruldu. Yine Mustafa Kemal Paşa gerçekçi olduğu için Misak-ı Milli ile yetinildi ve kazanılan zafer muhafaza edilebildi. Bütün bu sonuçlara ulaşabilmekte gerçekçi Mustafa Kemal’e zor gelen husus, üzerinde bulunduğu aşırı duygulu ve hayalci platform idi.”*¹⁴

Mustafa Kemal, İttihatçıların “hayalci” ve “mantıksız” adımlarının Osmanlı’yı bir felakete doğru sürüklediğini daha 1912’de görmüştür. Trablusgarp Savaşı’nın sonlarına doğru 29 Temmuz 1912’de Derne’den Yarbey Behiç Erkin’e yazdığı bir mektupta şöyle demiştir:

12 Mustafa Onar, *Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, C.I, Ankara, 1995, s. 11.

13 Cebesoy, age. s. 139.

14 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, C.I, 11.bs., Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004, 145, 146.

*“İhtiraslar, cehalet ve mantıksızlık yüzünden koca Osmanlı Devleti’ni mahvedecegiz. Kuvvetli bir Osmanlı İmparatorluğu vücuda getirmeyi düşünürken, vaktinden evvel esir, sefil ve rezil olacağız.”*¹⁵

1912’de “ihtiraslar,” “cehalet” ve “mantıksızlık” yüzünden Osmanlı’nın mahvolacağını ifade eden Mustafa Kemal’i çok geçmeden yaşanan gelişmeler doğrulamıştır. Ancak genç subay Mustafa Kemal her şeye rağmen mücadele etmeye karardır. Bu kararlılığını aynı mektupta, *“Hatanın kimlerde ve nerede olduğunu bilmiyorum. Lakin her ne olursa olsun, memleket çöküş yoluna terk edilmeyecektir”* diyerek ifade etmiştir.¹⁶

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal daha 1912’de, *“Lakin her ne olursa olsun, memleket çöküş yoluna terk edilmeyecektir”* diyerek emperyalist kuşatmaya karşı “vatani savunacağının ” ilk işaretini vermiştir.

Mustafa Kemal, ne pahasına olursa olsun Anadolu’yu koruma kararlılığındadır. Balkan Savaşı’nda Bulgarların Edirne önlerine gelmeleri üzerine, İstanbul ve Anadolu tehdit altına düşünce, Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa’ya zehir zemberek bir rapor yazmıştır. 17/18 Şubat 1913 tarihinde kaleme alınan bu raporda genç subay Mustafa Kemal, büyük bir “kararlılık”, “cesaret” ve “kendine güvenle” Osmanlı Harbiye Bakanı’na önerilerde bulunmuştur:

“Osmanlı kamuoyu, düşük kabinenin uyuşukluğu yüzünden Edirne’yi düşmana vermeye razı olduğuna ve yeni kabinenin milli ve askeri namusu idare ederek henüz düşman elinde bulunan Edirne’yi Osmanlı ordusunun taarruzi bir hareketle kurtaracağına inanmaktadır. Vilayetlerde, hükümetin teşvikleriyle harbin devamı lehinde tezahürat uyandırılmıştır...

Anadolu’dan başka çekilecek kuvvet yoktur. Milletin eli silah tutan yüz binlerce kişiden istifade edeceğine dair bir hareket görülmemektedir.

15 Atatürk’ün Bütün Eserleri, C. I, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998. s. 142.

16 age. s. 142.

Milletin ve kamuoyunun aldatılmaması ve kabinenin kendi iddiasını yalanlamaması için düşman ordusunun adet ve strateji üstünlüğünü kesin ve taarruzi bir hareketle tasfiyeye karar verildiğine hükmetmek lazım gelir. Gerçekten bundan başka türlüüne karar verilemez.

Edirne, Çatalca ordusundan 300km uzakta ve Çatalca karşısındaki Bulgar milli kuvvetinden başka ayrıca bir muhasara ordusuyla Osmanlı ordusundan ayrı bulunmaktadır. Bu itibarla Edirne'ye varmak için önce Çatalca'daki Bulgar milli kuvvetlerini hezimete uğratmak, sonra muhasarayı cebren kaldırmak, daha sonra dört aydan beri muhasaranın tahribatını gidermek için çok miktarda erzakı şehre çarçabuk yetiştirmek lazımdır. Bunun için hareket ve taarruz gerekir. Bu taarruz ya doğrudan doğruya Çatalca'dan karadan ya da hem karadan hem de Bulgar ordusunun gerilerini ihraç hareketiyle tehdit edecek sürette denizden veyahut aynı zamanda Gelibolu Yarımadası'ndan yapılmalıdır.

Taarruz harekâtının bir an dahi geciktirilmesi caiz değildir. Edirne günden güne kuvvetini yitirmekte ve düşmesi yaklaşmaktadır.

Onun için Gelibolu limanında bulunan kuvvetler acele Çatalca cihetine getirilmeli ve Gelibolu'da kalacak askere Çatalca ordusuyla beraber düşmana şiddetle taarruz emri verilmelidir...

Bahrisefit Boğazı Kuvayi Mürettebesi Erkanıhariyesi'nde görevli memur Binbaşı Mustafa Kemal.”¹⁷

Memur Binbaşı Mustafa Kemal'in Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'ya yazdığı rapora bakın!...

Adeta azarlarcasına, sert ve kesin ifadelerle sıralanan istekler!...

32 yaşındaki Mustafa Kemal, Osmanlı Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'dan çok sert bir üslupla adeta hesap sormakta-

17 Sadi Borak, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, Kaynak Yayınları, 2. bs, İstanbul, 1998, s. 61 - 64.

dır. O Mahmut Şevket Paşa ki İttihatçıların lideri Talat Paşa'yı azarlayacak kadar sert ve haşin biridir.

Mustafa Kemal Paşa raporunda Mahmut Şevket Paşa'yı eleştirmenin ötesinde “uyarmış” ve “uyandırmıştır”. Sadi Borak'ın dediği gibi, “*Değil Osmanlı ordusu içinde, acaba dünya orduları içinde böylesine bir eleştiri örneğine rastlanır mı?*”¹⁸

Sadece bu rapor bile, Mustafa Kemal'in çok büyük bir lider olacağının işaretidir.

Onun bu şaşırtan “cesaretinin” ve engin “öngörüsünün” arkaplanında önderlik içgüdüğü ve gelecekte kurmayı planladığı milli devletin sınırları içinde gördüğü Trakya ve Anadolu'yu korma kararlılığının izleri vardır.

Ancak, maalesef rapordaki eleştiriler ve uyarılar dikkate alınmamış ve Edirne elden çıkmış; ancak şükür ki bu asırlık Türk şehri, Balkan devletlerinin birbirine düşmesinden yararlanılarak kurtarılabildi.

Atatürk bundan sonraki yaşamında bir komutan olarak stratejisini, **ulus devlet projesi** doğrultusunda belirlemiş ve uygulamıştır.

Bir gün Fransız Büyükelçisi Şarl dö Şambrön, Atatürk'e, Büyük İskender'in doğduğu yerin yakınlarında doğduğunu hatırlattınca Atatürk ona şu yanıtı vermiştir:

*“Benzeyiş orada durur. İskender dünyayı fethetti, ben etmedim. O bu fetihleri yaparak kendi yurdunu unuttu, ben hiçbir vakit kendiminkini unutmayacağım.”*¹⁹

Mustafa Kemal gençlik yıllarından itibaren Anadolu'yla ilgilenmeye başlamıştır. Yavaş yavaş yok olan imparatorluğun son sığınağının Anadolu olacağını düşünen genç Mustafa Kemal, Selanik'te bir gün sınıf arkadaşı Ömer Naci'ye, Anadolu'nun bakımsız, sefil ve perişan halde bırakılmasından duyduğu rahatsızlığı şöyle dile getirmiştir:

¹⁸ age. s. 65.

¹⁹ Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk, Hayatı ve Eseri, C.I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s. 226.

“...Şu Anadolu’dan gelen asker çocukları görmüyor musun? Hepsi fakir... Okuma yazma bilmiyorlar... Genç zabitan şimdi o çocuklara biraz okuma yazma öğretince seviniyorlar... Demek ki onu istiyorlar. Ama vermemişsin... Kendi topraklarında yoksul, cahil bıraktığımız çocuklar... İşte benim Saraya kızgınlığının, öfkemin altında yatan öteki sebeplerden birisi... Hep düşünüyorum... Acaba bu çocukları kurtarabilecek miyiz? Kendi vatan topraklarının zenginliklerini onlara nasıl teslim edeceğiz? Hadi istibdattan (baskıdan) kurtulduk... Mühim bir meseledir. Ama şimdi daha mühimi işte bu meseledir... Ötekin-den kurtulmuş olmak yetmez...”²⁰

“Osmanlı’nın kaderine hükmetme” iddiasında olanların toprak genişletme merakıyla uzak diyarlarda hayal peşinde koştukları ve istibdattan kurtulmaya çalıştıkları bir dönemde Mustafa Kemal, Anadolu çocuklarının yoksulluklarına ve cahilliklerine, onlara kendi zenginliklerini göstermeye ve onları kurtarmaya kafa yormaktadır.

Kaderin garip cilvesine bakın ki, yıllar sonra o yoksul ve cahil bırakılmış Anadolu çocuklarını kurtaran adam yine Mustafa Kemal’in taa kendisi olacaktır.

Atatürk’ün Halep Direnişi: Süngüyle Çizilen Sınır

Mustafa Kemal, 17 Şubat 1917’de Hicaz Seferi Kuvvetler Komutanlığı’na atanmıştır. Bu ordunun görevi Mekke’yi, Kâbe’yi savunmak ve Suriye’yi Medine’ye bağlayan demiryolunu elde tutmaktır.

* * *

Enver Paşa, her zaman yaptığı gibi yine Mustafa Kemal’i bir tür sürgün görevine tayin etmiştir. Ancak Mustafa Kemal, değil Hicaz’a asker sevk etmek oradaki askerleri de geri alıp Anadolu çevresinde güçlü bir “savunma hattı” oluşturmak istemektedir.

20 Taylan Sorgun, *Devlet Kavgası, İttihat ve Terakki*, 2. bs, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003, s. 207.

Mustafa Kemal, Halep'e giderek Enver Paşa ve Cemal Paşa ile görüşerek bu düşüncelerini onlarla paylaşmıştır. Önce reddedilmiş, ama daha sonra Hicaz'a ve Irak'a yönelik seferlerden vazgeçilmiştir.²¹

Ancak Peygamber'in türbesinin bulunduğu bölgeden vazgeçmek zorunda kalınması Cemal ve Enver Paşaları çok sarsmıştır.²²

Şerif Hüseyin'in liderliğindeki asi Arapların, İngiliz parası ve silahlarıyla Türklere isyan etmiş olmaları bu bölgelerin savunulmasını daha da zorlaştırmıştır.²³

Mustafa Kemal'in Hicaz bölgesinden çekilmeyi düşünmesinin temel nedeni, bu toprakları savunacak güçlü bir ordunun bulunmamasıdır.

Ordunun durumu tek kelimeyle, perişandır:

*"Türk askerlerinin durumu hakiki bir sefalettir. Ne elbise ne ayakkabı, ne yiyecek vardır. İngilizlerle beraber hareket eden Arapların ve hatta Arap şehir ve kasaba hattının saldırıları, devamlı yol, köprü yıkımı, taşıma araçlarının yetersizliği, hastalıklar ve sayılamayacak kadar yokluklar içinde bu bir muharebe değil, bir sürünüş ve eriyiştir. Ama ona rağmen elde ne kalmışsa herkes kendine düşeni yapmaya çalışır. (...) Askerin yazlık elbisesi ve çamaşırı yoktur. Çıplak vücuduna artık paçavra haline gelmiş kalın kışlık elbiselerini giyer. Sıcaklık 35 derecedir. Ayaklarına ayakkabı yerine çul parçaları saran askerler çoktur. Ham çarık çok kıymetli ve nadirdir. Tabur kumandanları bile çokluk çarık giyerler. Arazi ise çöl, bozkır ve çıplak kayalıklardır."*²⁴

Cemal Paşa, yiyecek sıkıntısı baş gösterince bir ara askerlerine çekirge yedirmek zorunda kalmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, hiç vakit kaybetmeden Hicaz Seferi Kuvvetler Komutanlığı'ndan istifa etmiştir.

21 Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, C.I, 29. bs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009, s. 263.

22 Şevket Süreyya Aydemir, Enver Paşa, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1960. s. 89

23 Aydemir, Tek Adam, s. 264.

24 age. s. 89

Enver Paşa, Mustafa Kemal'i mümkün olduğunca merkezden, İstanbul'dan uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle onu önce Kafkas içlerine girmiş olan 9. Ordu Kumandanlığı'na göndermek istemiş ancak Mustafa Kemal bu görevi kabul etmeyince bu sefer de Suriye'deki 7. Ordu Kumandanlığı'na atamıştır.²⁵

O günleri Mustafa Kemal'den dinleyelim:

“Ordu kumandanı sıfatıyla Hicaz Kuvayi Seferiyesi'ne tayin oldum. Şam'a gittim. Orada evvela Cemal Paşa ve erkân-ı harbiyesiyle, sonra Enver Paşa ve erkân-ı harbiyesiyle müzakerelerde bulundum. Hicaz'ın boşaltılmasını ve bu kuvvetlerle Suriye'nin güçlendirilmesi fikrini kendilerine kabul ettirdim...

Bana 7. Ordu kumandanlığı teklif ettiler. Ben bu ordu ile Bağdat'a gidip, mücadele etmenin mümkün olmadığına kaani idim. Fakat memleketin son ihtiyatı olmak üzere Halep civarında kuvvetli bir ordunun oluşturulmasına hizmet etmek memleket için pek faydalı olacağı kanaatiyle kabul ettim. İstanbul'a gidip kumandayı aldım. Hakikaten Halep civarında 7. Ordu'yu oluşturmak amacıyla oraya gittim...

General Falkenhayn 7. Ordu ile Sina cephesinde taarruz planı teklif etti. Genel karargâh bu planı uygun buldu. Hâlbuki artık Türkiye'nin taarruz için sarf edecek kuvveti kalmamıştı. Son kuvvet olarak bu 7. Ordu'nun ve diğer bütün kuvvetlerin ihtiyat diye muhafaza edilmesi lazımdı... Sina cephesinin güçlendirilmesini düşünmek gerekiyordu.

Bu fikrimi kabul ettiremedim.”

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, Arap çöllerinde boşu boşuna nefes tüketmektense gerçekçi bir şekilde davranarak “eldeki kuvvetleri koruma” stratejisi izlemiştir. Eldeki kuvvetlerle kazanılması imkânsız hücumlara kalkıp, orduyu zayıflatmaktansa Şam ve Halep civarında bir savunma hattı oluşturarak mücadele edilmesini daha mantıklı bulmuştur.

25 Turgut Güner, Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Güner, “Cepheden Meclis'e Büyük Önder ile 24 Yıl”, İstanbul, 2006, s. 200, 201.

Atatürk'ün Ünlü Raporu

Mustafa Kemal, Suriye cephesinde 7. Ordu Komutanı'yken Yıldırım Orduları Komutanı Alman General Falkenhayn'la büyük bir görüş ayrılığına düşmüş ve "çatışmaya" başlamıştır. Alman generali, Ortadoğu ve Arabistan'daki İngiliz üstünlüğüne aldırış etmeden ne pahasına olursa olsun saldırmak istemektedir. Falkenhayn, önce İngilizleri Palestin'den söküp atmak, daha sonra da Irak'a girip Bağdat'ı almak niyetindedir. Çünkü Falkenhayn Alman emperyalizmin çıkarlarını gerçekleştirmekle görevlidir. Mustafa Kemal ise bu amaçları sezdiği için Alman generale karşı koymaya çalışmaktadır.²⁶

Ancak Başkomutan Vekili Enver Paşa da Falkenhayn gibi düşünmektedir. Rauf Orbay'a, "*Biz genel durum bakımından Medine'nin sonuna kadar savunulmasını, Bağdat'ın da bir an önce geri alınmasını siyaseten gerekli görüyoruz*" demiştir.²⁷

Mustafa Kemal, General Falkenhayn'ın sadece Alman çıkarlarını koruduğunu, Türk ordusuna zarar verdiğini ve artık onunla çalışmak istemediğini iki raporla açık bir biçimde üstlerine bildirmiştir.

Mustafa Kemal'in ilk raporu, 20 Eylül 1917'de Halep'ten, Dâhiliye Nazırı Talat ve Başkomutan Vekili Enver Paşalara gönderdiği 2010 kelimelik ünlü rapordur.

Rapor şifrelidir.

Şevket Süreyya Aydemir'in benzetmesiyle, "*7 büyük kitap sayfası tutar*". Bu rapora ayrıca, aynı tarihli bir de şifreli yazı eklenmiştir. Bu ek, Enver ve Cemal Paşalara da gönderilmiştir. Yazı, Zeyl ve Sina cephesinin durumu hakkındadır.

Bazı kaynaklara göre Mustafa Kemal, söz konusu raporu, Albay İsmet Bey'le beraber hazırlamıştır. Hatta raporun doğrudan İsmet Bey tarafından kaleme alındığını iddia edenler vardır.²⁸

26 Bayur, age. s. 119, 120.

27 Rauf Orbay'ın Hatırları, *Yakın Tarihimiz*, C. 2, s. 338; Yılmaz Altuğ, *Türk İnkılâp Tarihi*, 7. bs, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 24.

28 Bu iddiayı ilk ortaya atan Şükrü Tezer'dir. Bkz. Şükrü Tezer, *Milliyet*, 5 Ocak 1965.

İsmet Paşa ise raporu, kendisinin yazmadığını, Mustafa Kemal'in kendisine dikte ettirdiğini ve daha sonra Mustafa Kemal'in bu rapor üzerinde ayrıca çalıştığını ve bazı değişiklikler yaparak imzaladığını belirtmiştir.²⁹

Mustafa Kemal söz konusu raporunu, *“Askeri politikamız, bir savunma politikası olmalı, elimizde bulunan kuvvetleri ve bir tek eri sonuna kadar saklamalıyız. Memleket dışında da bir tek Türk askeri kalmamalıdır... İşte benim düşüncelerim bundan ibarettir. Bulunduğumuz mevki sebebiyle bunları tasvir etmekle vicdanım üzerindeki yükü atmış olduğuma inanıyorum”* diyerek bitirmiştir.³⁰

Mustafa Kemal'in raporunda büyük bir “cesaretle” ve “açık yüreklilikle” ortaya koyduğu acı gerçekler şunlardır:

1. Halk ile yönetim arasındaki bağlar sarsılmıştır. Ülke genel bir anarşiye sürüklenmektedir.
2. Mülki idare tam bir aciz içindedir. Zabıta kuvveti zayıf ve yetersizdir. Memurlar, rüşvet, yolsuzluk, vurgunculuk yapmaktadırlar.
3. Yargı işlememektedir.
4. Ekonomi çökmektedir.
5. Saltanat çürümektedir, bir gün hep birden çökmesi ihtimali vardır.
6. Almanların I. Dünya Savaşı'nı kazanması imkânsızdır.
7. Ordumuz, sefil ve perişan durumdadır.³¹
8. Alman komutan Falkenhayn, Alman çıkarlarını korumaktadır.

Mustafa Kemal, sorunları bu şekilde sıraladıktan sonra çözüm yollarını da şöyle sıralamıştır:

1. Hükümeti güçlendirmek,
2. Beslenmeyi sağlamak,

29 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C. I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 104, 105

30 Borak, *Atatürk*, s. 153, 154.

31 Selek, *age.* s. 16, 17.

3. Yolsuzlukları en aza indirmek,
4. Ülkeyi, sağlam bir hareket üssü haline getirmek,
5. Askeri politikamız bir **savunma politikası** olmalıdır: Elde kalan kuvvetler saklanmalıdır. Ülke dışında (Anadolu'yu kastediyor) tek bir Türk askeri kalmamalıdır.³²

Mustafa Kemal, ikinci raporunu ise, **24 Eylül 1917** tarihinde yine Halep'ten, Enver ve Cemal Paşalara göndermiştir. Bu raporunda da Falkenhayn'ı ağır bir dille eleştirmiş ve onun görevden alınmasını istemiştir; aksi halde istifa edeceğini belirtmiştir.³³

* * *

Bazı araştırmacıların, "*Milli Mücadele öncesine ait en önemli belge*"³⁴ olarak adlandırdıkları 20 Eylül 1917 tarihli rapor, Mustafa Kemal'in aklının, cesaretinin, kararlılığının, ileri görüşlülüğünün ve büyük liderliğinin en açık kanıtlarından biridir.

Mustafa Kemal'in bu raporu, bir generalin askeri durum değerlendirmesinden çok, bir sosyal bilimcinin derin analizine benzemektedir. Doğan Avcıoğlu'nun, "*kurşuna dizilmesine bile yol açabilecek*" kadar "*disiplin aşımı*"³⁵ olarak değerlendirdiği bu rapor ve onu tamamlayan 24 Eylül tarihli belge, gelecekte ülkenin askeri ve siyasi sorumluluğunu üzerine alacak bir büyük liderin cesur ve gerçekçi gözlemlerinin bir yansımasıdır. Metin Aydoğan, Mustafa Kemal'in bu raporundaki görüşlerini, "*Ulusal varlığa duyarlı, sorumluluktan kaçınmayan bir aydının görüşleri*" olarak değerlendirmiştir ki, çok haklıdır: Bu görüşlerin, "*Bilimsel donanımı ve kültürel düzeyi yüksek, olaylar arasında bağ kurmada yetenekli, ülke ve dünyayı tanıyan bir anlayışla yazıldığı bellidir.*"³⁶

32 Bayur, age. 122-133.

33 Borak, age. s. 154, 155.

34 Aydemir, Tek Adam, s. 301.

35 Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, C. III, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974, s. 953.

36 Aydoğan, age. s. 81.

Mustafa Kemal'in, Enver Paşa gibi "rakiplerinin" onu bir kaşık suda boğmak istedikleri bir dönemde ", idamı göze alarak" böyle raporlar hazırlaması, her şeyden önce onun "katıksız vatanseverliğinin" bir göstergesidir.

Mustafa Kemal, ülkenin yanlış politikalar nedeniyle her geçen gün biraz daha batağa sürüklendiği bir ortamda, sorumluluk sahibi bir asker, donanımlı bir aydın ve duyarlı bir yurttaş olarak her şeyi göze alıp devleti yönetenleri uyarmayı kendisine bir görev saymıştır.

Mustafa Kemal'in "tarihi raporu" adeta görmezlikten gelinmiştir: Hükümet ve Başkomutanlık, ne bir disiplin soruşturması açmış, ne de görüşlerini dikkate almıştır. Bu konudaki tek resmi işlem, Enver Paşa'nın Mustafa Kemal'e gönderdiği şu "ufuksuz" yazıdır:

"Doğu Cephesi Komutanı Falkenhayn'dır. En doğru kararı vereceğinden eminim. Bu güvenimize siz de katılıңыз."³⁷

Raporundaki görüşleri dikkate almayan Enver Paşa'nın kendisine gönderdiği bu cevap üzerine Mustafa Kemal, "*hiçbir askerin hele bir ordu komutanının yapamayacağı, belki de yapmaması gereken*"³⁸ bir şey yapmış ve kendi deyimiyle, "*kendi kendini komutanlıktan affetmiş*"³⁹, istifa etmiştir.⁴⁰

Yıldırım Orduları Komutanı Falkenhayn, Mustafa Kemal'in bu davranışını büyük disiplinsizlik olarak değerlendirerek derhal tutuklanmasını istemiş, ancak Enver Paşa, böyle bir kararın Mustafa Kemal'in kamuoyundaki şöhretini daha da arttıracığını düşünerek onu Diyarbakır'daki 2. Ordu Komutanlığı'na atamıştır.

Bu gelişmeleri anılarında Mustafa Kemal şöyle anlatmıştır:

"Muhakkak olan felaketin bilfiil sorumlusu olmaya razı olamazdım. Yetkililere kesin bir dille bir rapor yazdım. Bu rapor yayımlanmıştır. Sonra istifa ettim. Genel karargâh bu isti-

37 Faliş Rıfıkı Atay, Çankaya, Sena Matbaası, İstanbul, 1980, s. 97.

38 Aydemir, age. s. 303.

39 age. s. 303.

40 Altuğ, age. s. 26.

famdan vazgeçmem için hayli ısrar etti. Sonunda istifamı kabul etti. Tekrar Diyarbakır'da 2. Ordu'ya tayin ettiler. Raporlarda söylediğim konular düzeltilmedikçe hiçbir makamda memleket hizmet etmenin mümkün olmayacağını söyledim.

İstifa ederek İstanbul'a döndüm."

Mustafa Kemal, yine alışılmadık bir cesaretle bu atamayı da kabul etmeyince ne yapacağını şaşırان Enver Paşa, sağlık durumunu gerekçe göstererek, Mustafa Kemal'e bir süre hava değişimi izni vermiştir.⁴¹

* * *

Mustafa Kemal'in amacı Anadolu'yu savunmaktır.

Nitekim o günlerde Mustafa Kemal Paşa'nın ordusunda teğmenlik yapan Hüsnü Çelik, Suriye cephesindeki geri çekiliş sırasında Mustafa Kemal'in, *"Boş yere insan kaybetmeye lüzum yok, zira bir gün onların her biri bana lazım olacak"* dediğini belirtmiştir.⁴²

Gelişmeler Mustafa Kemal'i haklı çıkarmıştır.

İngilizlere Tek Başına Direnen Adam: Atatürk

31 Ekim 1917'de başlayan İngiliz saldırısı başarılı olmuş, Falkenhayn Halep'teyken gafil avlanmışır. 6 Kasım'da Osmanlı cephesi yarılmıştır. 8 Kasım'da da genel Osmanlı çekilmesi başlamış, 9 Kasım'da Kudüs İngilizlerin eline geçmiştir.

Daha sonra Falkenhayn görevden alınmış ve yerine Mustafa Kemal'in Çanakkale'de emrinde çalıştığı Maraşal Liman Von Sanders getirilmiştir.

Bu sırada İngilizler yoğun hazırlıklardan sonra 19 Eylül 1918'de Filistin'de Türk cephesine saldırmışlardır. Bu cephe, Liman Von Sanders'in komutasındaki Yıldırım Orduları'nca tutulmaktadır. Yıldırım Orduları; Mersinli Cemal Paşa komuta-

41 Benoit Mechin, Kurt ve Pars, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001, s. 80.

42 Sadettin Barık, "Onların Her Biri Bir Gün Bana Lazım Olacak", Cumhuriyet, 4 Şubat 1949, s. 4.

sındaki 4. Ordu, Cevat Paşa komutasındaki 8. Ordu ve Mustafa Kemal Paşa komutasındaki 7. Ordu'dan meydana gelmiştir. Bu üç ordu, Yafa'nın 20 km kuzeyi ile Lut Gölü arasındaki 100 km genişliğindeki cepheyi savunmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki 7. Ordu'nun iki kolordusundan birinin başında Miralay İsmet Paşa, diğerinin başında ise Ali Fuat Paşa vardır.

4. ve 8. Ordular İngiliz taarruzunun daha başlarında dağıldıklarından tüm yük Mustafa Kemal'in komutasındaki 7. Ordu'nun omuzlarına binmiştir.

Yusuf Hikmet Bayur, *"8. Ordu'nun ezilmesiyle Mustafa Kemal'in 7. Ordusu çevrilmiş bulunur. Onun bu orduyu bin bir güçlük içinde Şam'a kadar getirebilmesi askerlikçe bir mucize sayılabilir"* demektedir.⁴³

Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Abbas (Gürer) o geri çekilmeyi, *"Görevine başladığı günden 19 gün sonra düşman taarruzu başlamış ve toplam 7 bin askerle düzenli bir geri çekilmeye geçmiş olan 7. Ordu, düşman ajanslarını, 'Mustafa Kemal Paşa da esir edildi' dedikodusuna rağmen 10 gün sonra, yolda diğer orduların döküntülerini de toplayarak 12 bin mevcuduyla Şam'ın 15 km güneyinde Kisve'ye geldi"* diye anlatmıştır.⁴⁴

General Allenby komutasındaki 500 bin kişilik İngiliz ordusuna karşılık, Von Sanders komutasındaki 100 bin kişilik Yıldırım Orduları'nın şansı yok denecek kadar azdır.⁴⁵

Liman Von Sanders, devasa İngiliz taarruzu karşısında ne yapacağını şaşırmıştır. Düşündüğü tek strateji, elindeki sınırlı kuvvetlerle bütün Ortadoğu'yu ve Arabistan'ı savunmaktır. Fakat Mustafa Kemal Paşa anavatan Anadolu'yu savunabilmek için Arap topraklarını feda etmeyi göze almıştır. İngiliz ordularının 20 Eylül 1918'de Nasıra'daki Yıldırım Orduları karargâhına ulaşmaları üzerine Liman Von Sanders, hızla geriye doğru kaçarak kendisini zor kurtarmıştır. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa,

43 Bayur, age. s. 157.

44 Gürer, age. s.201.

45 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, s.30.

dağılmış orduyu toplamak istemekte, ancak Sanders'le irtibat kuramamaktadır. Bir taraftan grup kumandanıyla irtibat kurmaya çalışırken diğer taraftan eline geçirebildiği kıtaları düşmana kaptırmadan kuzeye doğru çekilmeye çalışmıştır.⁴⁶

Bu geri çekilişi, Mustafa Kemal Paşa anılarında şöyle özetlemiştir:

“Daha sonra yeniden 7. Ordu’ya tayin edildim ve Nablus’a gittim.

Aradan 5-10 gün geçmeden Sina cephesi düşmanın genel taarruzuna uğradı. 7. Ordu’nun sağında bulunan 8. Ordu yarıldı. Bütün cephede geri çekilmek gerekti. Birkaç zorlukla ve sürekli çeşitli hatlarda geri çekilerek 7. Ordu’yu Horan çölleri içinden Şam’a getirdim. Orada bu orduyu bırakıp Riyak’taki kuvvetlerin kumandasını üzerime almam emredildi.

Riyak’a gittiğimde orada kumanda edecek bir kuvvet olmadığını gördüm. Nihayet yeniden 7. Ordu ile ilgilendim. Bu orduyu Halep civarında toplayıp düzenledim.

Halep ile Katma arasında verdiğimiz son bir muharebede düşman kuvvetleri mağlup edilerek ordu bulunduğu vaziyeti korudu. Bu sırada Liman Von Sanders’in çekilmesi gerektiğinden Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı’nı üzerime almak için Adana’ya gittim.”⁴⁷

Mustafa Kemal, ordusunu Nablus’un kuzeydoğusundaki Ferha vadisinde tutmak istemiştir. Fakat düşman yolu kesmiştir. Mustafa Kemal ne pahasına olursa olsun asker kaybetmeden ve esir olmadan oradan kurtulmak istemektedir. Şeria’nın doğusuna geçmeyi düşünmüştür, ancak köprü yoktur. 22/23 Eylül’de bin bir güçlkle Şeria’yı geçip ordusunu Aclun dağlarına vurup Der’a demiryolu kavşağına ulaşmayı başarmıştır. Bu sırada düşman hava kuvvetleri de peşindedir.⁴⁸

24/29 Eylül günlerinde Şam’ın güneyindeki Kisve hattına gelerek dağınık birlikleri düzene sokmuş ve Ali Fuat Paşa’ya bazı

46 age. s. 31, 32.

47 Ergün Sarı, Atatürk’le Konuşmalar, Der Yayınları, İstanbul, 1981, s. 84-87

48 Aydemir, Tek Adam, s. 287.

görevler vermiştir. Burada İngiliz süvarileriyle ve asi Araplarla şiddetli çarpışmalar yapmıştır. Bu sırada Liman Von Sanders'le görüşmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, Alman General'in Şam'ı terk edip kuzeye doğru gittiğini öğrenmiştir. Sanders ortalarda yoktur, ama Mustafa Kemal Paşa'ya bir talimat bırakmıştır: Von Sanders, Mustafa Kemal'in Beyrut, Şam ve Halep arasındaki Riyak'a gitmesini istemiştir.⁴⁹

Mustafa Kemal Riyak'a gittiğinde darmadağın olmuş birliklerle karşılaşmıştır. Mustafa Kemal içinde bulunduğu durumu ve yaptıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Bütün cephelerde ve bütün kuvvetler üzerinde emir ve kumanda kalmamıştır. Adeta delice bir emir verdim: Bu emrin esaslı noktaları şunlardır:

‘Şam’da bulunan bütün kuvvetler benim orada bıraktığım İsmet Bey’in nezareti altında, Riyak havalisindeki kuvvetler Ali Fuat Paşa’nın kumandası altında kuzeye hareket edeceklerdir.’

Emrin bir suretini bütün kuvvetlerin kumandanı olan Liman Von Sanders Paşa’ya gönderdim.

Aleyhimde bir isyan olmuş...”

Görülüğü gibi 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, kimseye sormadan, inisiyatif kullanarak Türk ordusuna, Suriye'nin kuzey sınırına yakın Halep'e çekilme emri vermiştir. Yıldırım Orduları Komutanı Von Sanders, bu itaatsizliğin nedenini sorunca, Mustafa Kemal, *“Suriye'nin bir Arap ülkesi olduğunu, önemli olanın Türk olan Anadolu'yu savunmak olduğunu”* söylemiştir. Von Sanders, bir yabancı olarak bu tür bir gerekçeyle bir ilgisinin olmadığını söyleyerek cephe komutanlığından çekilmiştir. Böylece Mustafa Kemal Paşa fiilen Yıldırım Orduları Komutanı olmuştur.⁵⁰

Bu gelişmeyi Mustafa Kemal şöyle anlatmaktadır:

“... Yaptığım işin mana ve mahiyetini izah edeceğimden Riyak istasyonunu yaktıktan sonra yerli ahalinin ateşleri için-

49 age. s. 287.

50 Sina Akşin, Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 113.

de Baalbek'e geldim. Baalbek'te beni bekleyen kolordu kumandanı Ali Fuat Paşa'ya kuzeye harekete dair olan emrin yerine getirilmesine devam etmek gerektiğini tekrar ederek trenle Liman Von Sanders'in bulunduğu Homs'a ulaştım. Gece idi. Çok samimi bir lisanla Liman Von Sanders'e bu durum karşısında verilmesi gereken kararın bundan ibaret olduğunu izah ettim. Von Sanders, çok alicenabane bir tarzda, 'karar budur' dedi. 'Fakat ben nihayet bir ecnebiyim, bu kararı veremem. Bunu ancak memleketin sahipleri verebilir.'

O halde dedim karar tatbik olunacaktır.

*Cevap verdi: 'Yalnız benim erkân-ı harbiye reisimi de ikna eder misiniz?'*⁵¹

Mustafa Kemal Paşa, Von Sanders'in erkân-ı harbiye reisi Kazım İnanç'ı da ikna etmiş ve kuzeye çekilme devam etmiştir.

Mustafa Kemal'in Riyak'taki çarpışmaları, Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesiyle "*kanlı çaresizlik savaşlarıdır.*"⁵²

Bu sırada Şam düşmüş, Beyrut ise düşmek üzeredir. 7. Ordu'nun Halep'e çekilmesi emredilmiştir. Düşman gittikçe güçlenerek kuzeye doğru ilerlemektedir.

Yıldırım Orduları merkez karargâhı Adana'ya çekilmiştir. Suriye cephesini savunma görevi Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki 7. Ordu'ya kalmıştır.

Mustafa Kemal kendisine bağlı kolorduları Halep'i koruyacak şekilde konumlandırmıştır. Asıl hedefi ise kuzeyde Anadolu yolunu kapatmaktır.⁵³

25 Ekim 1917'de Halep'in güneyinde kanlı çarpışmalar başlamıştır. Bu sırada asi Arap aşiretleri Halep'e girerek sokak muharebelerini başlatmışlardır.

Sokak savaşlarının yaşandığı o Halep günlerini Mustafa Kemal'den dinleyelim:

"Halep'te sürekli yorgunluklar nedeniyle eski rahatsızlığım tekerrür etti. Üç, beş gün tedavi olundum. Yatağımdan kalktı-

51 Bayur, age. s. 157, 158.

52 Aydemir, age. s. 287.

53 age. s. 288.

ğım gün karargâhım olan Baren Oteli'ne gittim. Otelde oturyordum. Yanımda Suriye valisi fahri binbaşı Tahsin Bey vardı. Halep'in doğu cephesinden işgal edilmiş olduğuna dair karışık bir bilgi geldi. Çok yakın bir tehlikeyi işaret eden bu haberi incelemek için bizzat o yöne gitmeyi tercih ettim. Otomobilde Tahsin Bey'le yaverim Cevat Abbas Bey vardı. Şehrin doğu girişinde bir kalabalığın içine girdik. Bunlar askeri kıyafet taşıyan urban ve Bedevilerdi. Esir olmuştuk. Yanımda kuvvet olarak tek bir nefer yoktu. Hücum eden Bedeviler, otomobilin etrafını sardı ve her tarafına yüklendiler. Toplaşmayı görünce şoföre 'dur' emrini verdim. Elimde, Tahsin Bey'in verdiği kırbaçla ayağa kalkarak onların anlayabileceği lisanla sordum:

'Reisiniz nerededir?'

Cevap verdiler:

'Hepimiz reisiz.'

Derhal karar vermek lazımdı. Kırbaçla vurmaya başlayarak, 'çekilin' diye bağırdım.

Gayri ihtiyari çekildiler.

Emrettim: 'Çabuk reisiniz karşıma gelsin.'

Reisleri geldi. Ona dedim ki:

'Ben sizin yardım ettiğiniz vaziyete galip geldim, herkes mağluptur. Fakat sizin iştirakinizi de mazur görüyorum. Bu akşam yanıma geliniz sizinle görüşeceklerim var.'

'Emredersiniz' dedi.

Şoföre, 'Çabuk, geriye' emrini verdim.

Halep'in içindeki karargâhıma döndüm.(...)

Ertesi gün yine rahatsız olarak karargâhımda uzanmış yatıyordum. Bir aralık Halep şehrinde bir ateş koptu. Balkona çıkıp sokağa baktım. Herkes heyecan içindedir. Ve bir kalabalık otele hücum halindedir. Herkes bana doğru geliyor. Vaziyeti kavradım. Kırbacımla evvela kalabalığı otel haricine çıkardım. Alt kattaki taraçaya indiğim vakit Halep kumandanı heyecandan okuyamadığı bir raporu bana verdi. Sükûnetle okudum. Rapordan anlaşılıyor ki Halep hücumu uğramıştır.

Bulunduğum otelin kapısından sağa saparak yüründüğü zaman bir dört yol ağzına tesadüf olunur. O noktaya kadar geldim. Bütün yolları tutturmuştum. Düşman uçağından atılan bombalara bazı damlardan atılan bombalar katılıyordu. Bu beni güldürdü. Çünkü ben (bu) Halep'i muhafaza etmeyi düşünüyordum. Akşam vakti idi.

Bulunduğum yerden ileride birçok adamların yere serildiğini görüyordum. Bunlar beni yalnız zannederek hücum eden zavallılardı. Ben Halep şehrinde özel deyimle sokak muharebesini idare ettim. Hücum edenler tamamen mağlup ve perişan olarak kovuldular ve takip olundular. Şehirde vaziyete tamamen hâkim oldum ve sükûnet geri geldi. Akşam yaklaşıyordu. Sokak muharebesini idare ettiğim noktanın yakınında şoförüm beni bekliyordu. İşaret ettim, bulunduğum noktaya yanaştı. Otomobile binmeden evvel Halep kumandanına emirlerimi ve talimatımı verdim. Verdiğim talimatta esas olan şu nokta vardı:

*'Bu akşam Halep ilerisindeki kuvvetleri geri çekeceğim, yarın Halep'in kuzeybatısında İngiliz ve Araplarla muharebe edeceğim. Buna göre hareketini düzenleyiniz.'*⁵⁴

Mustafa Kemal, 29 Eylül 1918'de Başkomutanlığa bir rapor sunarak "*Şam'ın savunulmasını ve ordunun Riyak gerisine çekilmesini*" önermiş, ancak önerisi dikkate alınmamıştır.⁵⁵ Mustafa Kemal, Başkomutanlıktan olumlu yanıt alamayınca bu sefer de yaveri Nâci Bey aracılığıyla Padişah Vahdettin'e bir yazı yazmıştır:

*"Ordular savaş gücünden yoksun ve zaten mevcut kuvvetler savunmadan aciz bir hâle getirilmiştir. Düşman her gün daha elverişli ve ezici şartlar kazanmaktadır. Topluca olmadığı halde tek olarak barışı sağlamak gereklidir. Bunun için kaybedilecek biran dahi kalmamıştır. Aksi halde yurdun tümünün elden çıkması ve devletimizin telafisi mümkün olmayan tehlikelerle karşı karşıya kalması uzak bir ihtimal değildir."*⁵⁶

54 Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Cumhuriyet Kitapları, 1998, s. 67 - 69.

55 Borak, Atatürk, s. 168.

56 age. s. 169.

Padişah'tan da beklediği yanıtı alamayan Mustafa Kemal, Arap isyancılar tarafından desteklenen İngiliz emperyalizmine karşı adeta tek başına çarpışmak zorunda kalmıştır.

*“Mustafa Kemal, at üstünde düşmanla teması kesmeyerek, en son askerinin yanında ve içinde bulunarak ordusunu büyük bir intizam içinde geriye çekmişti. (...) Mustafa Kemal, Halep'in kuzeyinde düşmanla ve asi Araplarla yaptığı son muharebeyei kazanmıştır.”*⁵⁷

Mustafa Kemal Paşa, Halep'in kuzeyinde, Hatay'ı da içine alan bir cephe kurmuştur. İngilizler, bu savunma hattına taarruz etmişler, ancak Mustafa Kemal, Arap asilerce desteklenmiş İngiliz ordusunu bozguna uğratmayı başarmıştır. Böylece, 26 Ekim 1918'de I. Dünya Savaşı'nın son muharebesi kazanılmıştır.⁵⁸ Bu, Mustafa Kemal'in deyimiyle, *“Türk süngülerinin çizdiği sınır”* olacaktır.⁵⁹

* * *

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nı kaybetmiş; fakat bir Osmanlı subayı Mustafa Kemal, görev aldığı bütün cephelerdeki savaşları kazanarak milletin umudu haline gelmiştir. Lord Kinross'un ifadesiyle, *“Uzun ve felaketli bir savaş yılının kanlı boğuşmalarından hiç yenilgiye uğramadan çıkan tek Türk komutanı Mustafa Kemal'di.”*⁶⁰

Orgeneral Fahrettin Altay Paşa, Mustafa Kemal'in bu son büyük başarısını şöyle anlatmaktadır:

“Filistin muharebelerinde ordumuz bozuldu. Ordu kumandanı Liman Von Sanders Paşa kaçtı. Ve müşkülâtla kendini esaretten kurtardı. Bunun üzerine üç ordu kumandanı Cevat, Mersinli Cemal ve Mustafa Kemal Paşalar enkazı Der'a da topladılar. Fakat daha kıdemli oldukları halde Cevat ve Cemal Paşalar ordu kumandanlığını Mustafa Kemal'e bıraktılar. Kendileri çekilip

57 Altuğ, age. s. 27.

58 Aydemir, age. s. 288.

59 Akşin, age. s. 113.

60 Lord Kinross, Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu, 12. bs., Altın Kitaplar, İstanbul, 1994, s. 163.

gittiler. Mustafa Kemal ise en buhranlı, en nazik bir zamanda bu döküntülerden ibaret ordunun kumandanlığını alma cesaretini gösterdikten başka olabildiği kadar düzenlediği bu ordu ile Halep civarındaki istila ordusunu durdurmaya da muvaffak oldu ki bu gerçekten hayrete şayan bir olaydır.”⁶¹

Liman Von Sanders, “Türkiye’de Beş Yıl” adıyla yayınladığı anılarında, Suriye geri çekilişini ve bu sırada Mustafa Kemal’in olağanüstü başarılarını tüm detaylarıyla anlatmıştır:

“...Bundan sonraki günlerde Mustafa Kemal Paşa’nın 7. Ordusu birçok saldırıya uğradı ama bunların hepsini geri püskürtmeyi başardı ve şu yere çekildi: Cephe Marata’dan başlayıp İskenderun’a giden yol üzerinde Babulit-Halilli üzerinden Tatmaraş’ı ve demiryolunu geçiyor ve Cibran doğusuna kadar uzanıyordu. Güvenlik birlikleri de Halep’in 25 km kuzeybatısındaki Ziyaret’e kadar ileri sürülmüş bulunuyordu.

İşte tam bu sıralarda yani 31 Ekim’de ateşkes yapıldığı haberini aldık. Ordu bu son günlerdeki savaşlarda silahının şan ve şerefini korumayı başarmıştı.”⁶²

1918’de Mustafa Kemal’in savunduğu o hat, ileride Misak-ı Milli’nin güney sınırı olarak belirlenecektir.⁶³

Atatürk bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Gerek Erzurum Kongresi’nde, gerek Sivas Kongresi’nde Türkiye’nin milli sınırlarını tespit için ben ‘Türk süngülerinin işaret ettiği bu hattı’ esas kabul ettim.”⁶⁴

“Zavallı Vilson; anlamadı ki süngü, kuvvet, şeref ve haysiyetin müdafaa edemediği hatlar başka hiçbir prensiple müdafaa edilemez.”⁶⁵

Atatürk, dünya askerlik tarihinin bu en önemli çekilme hareketinin tecrübesinden daha sonra Kurtuluş Savaşı sırasında

61 Feridun Kandemir, “Atatürk’ün Askerliği”, Atatürk, XV. Ölüm Yılı Hatırası, Yeni Tarih Dünyası Yayınları, İstanbul, 1953, s. 6, 7.

62 Liman Von Sanders, Türkiye’de Beş Yıl, C. III, Çev. Örgün Uğurlu, Cumhuriyet Kitapları, 1999, s. 109.

63 Selek, age. s. 34.

64 Atay, age. s. 70.

65 age. s. 70

faydalanmıştır. Kütahya - Eskişehir savaşları sırasında Türk ordusunu Sakarya'nın doğusuna çekerken kafasında Suriye çekilme hareketi vardır.

“Eğer ben askeri hayatımda Suriye çekilme hareketinin bir kısmını idare etmemiş olsaydım. Belki de (Kütahya-Eskişehir) çekilme hareketini yapmaya bu kadar kesinlikle cesaret edemezdim.”⁶⁶

Mustafa Kemal'in Suriye çekilme hareketi ve Halep direnişi Anadolu direnişinin, Kurtuluş Savaşı'nın ilk işaretidir. O, daha Anadolu işgal edilmeden Anadolu'yu savunmanın hesaplarını yapmıştır.

Zübeyde Hanım Halep'te

Mustafa Kemal, zorlu Suriye geri çekilişi ve Halep direnişi sırasında hastalanmış ve on gün kadar tedavi görmüştür. 1911'den beri neredeyse aralıksız savaşmaktadır. Trablusgarp çölleri, Çanakkale sırtları, Kafkas dağları derken şimdi de Halep önlerindedir. Sağlıksız koşullar, yetersiz beslenme, neredeyse hiç dinlenmeden, günler geceler boyu, yolu izi belli olmayan dağlarda, tepelerde, çöllerde; kâh üstü açık eski bir otomobilde, kâh yorgun bir at sırtında, kâh yürüyerek binlerce kilometre kat etmiştir. Daha birkaç ay önce Avusturya Karlsbad'a gidip kaplıca tedavisi görmüştür. Tam iyileşmeden de Suriye cephesinde çok zor koşullarda bir savaşı idare etmiştir. İngilizleri Anadolu kapısında durdurmuştur, ama sağlığı bozulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'deki rahatsızlığı İstanbul Akaretler'deki 76 numaralı eve başka bir biçimde yansımıştır.

Anne Zübeyde Hanım, “*Mustafam Kör olmuş... Mustafa'mın gözleri görmüyormuş artık*” diye ağlamaktadır. Zübeyde Hanım, oğlunun çölde bir kum fırtınasına yakalandığını, ok gibi gözlerine giren kum taneciklerinin Mustafa Kemal'i kör ettiğini duymuş ve durmaksızın tam bir hafta ağlamıştır.⁶⁷

66 Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatırlar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s. 106.

67 Gürer, age. s. 178.

Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Cevat Abbas, o günlerde İstanbul'dan Halep'e dönecektir. Zübeyde Hanım, Cevat Abbas'ı görünce, *"Mustafam kör olmuş... Beni de götüreceksin onun yanına. Onu göremezsem ölürüm ben burada"* diye ısrar edince, Cevat Abbas, Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek ne yapması gerektiğini sormuş, Mustafa Kemal Paşa da Cevat Abbas'a, annesi Zübeyde Hanım'ı ve manevi oğlu Abdürrahim (Tunçok)'u yanına getirmesini emretmiştir.

Sonraki gelişmeleri Abdürrahim Tunçok'tan dinleyelim:

"Cevat Abbas Bey bizi asker ve cephaneye taşıyan bir trene bindirdi. Bir hafta kadar süren bir yolculuktan sonra Halep'e geldik.

Annem Mustafa Kemal Paşa'ya sarılıp öpüyordu. Mustafa Kemal Paşa, 'Bak anne kör değilim' diyordu... 'Biraz hastalık geçirdim, şimdi düzeldim' diyordu.

Bana sarıldı, kucığına aldı, öpmeye başladı beni. 'Bak Abdürrahim'i de görüyorum anne' diyor ve sevincini tekrar dile getiriyordu.

'Ne güzel, ikiniz de buradasınız' diyordu.⁶⁸

Mondros Mütarekesi ve Atatürk

Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi, buna bağlı olarak Almanya ile kara bağlantısının kopması, değişik cephelerde alınan ağır yenilgiler ve Wilson'un, *"Türklerin yaşadığı yerlere bağımsızlık verileceği"* ilkesine güvenilmesi gibi nedenlere Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir.

Uzmanlara göre Mustafa Kemal'in Suriye ve Halep'te İngilizleri püskürtmesi sonrasında oluşan savunma hattı düşmana karşı en az birkaç ay daha dayanabilirdi. İngilizlerin toparlanmaları zaman alacaktı. Ayrıca Kafkaslarda iki güçlü Türk ordusu vardı. Bulgar cephesi yarılmıştı ve buradaki ordular geri dönüyordu. Bu ordularla Anadolu'nun savunma hattı güçlendirilebilirdi. Üstelik mevsimin ilerlemiş olmasından dolayı İngilizler en

68 age. s. 178.

erken, ancak ilkbaharda saldırabilirlerdi. Dolayısıyla Ekim 1918 sonunda Suriye cephesinde Osmanlı Devleti için aşırı kaygı yaratacak bir durum kalmamıştı. 16/17 Eylül günlerinde Yafa'nın biraz kuzeyinde başlayan İngiliz saldırısı da Katma bölgesinde durdurulmuştu.⁶⁹

Bu sırada 13 Ekim 1918'de Talat Paşa Hükümeti istifa etmiş ve yerine **Ahmet İzzet Paşa Hükümeti** kurulmuştur.

Kutülamare'de esir alınan İngiliz generali Townshend'in arabulucuk yapmasıyla Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Rauf Bey ile İtilaf devletleri adına İngilizlerin Akdeniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Calthorpe, Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda, Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamışlardır (30 Ekim 1918).

Anlaşmanın maddeleri çok ağırdır.

Örneğin, 7. maddede: “*İtilaf devletleri güvenliklerini tehdit eden bir durumda istedikleri herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilecektir*” denilirken, 24. maddede: “*Doğudaki altı ilde karışıklık çıkarsa oralar işgal edilecektir*” denilmektedir. Ayrıca Osmanlı'nın bütün orduları dağıtılacak, bütün ağır silahlarına el konulacak, bütün yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynakları, telgraf hatları, demiryolları, tersaneleri ve tünelleri İtilaf devletlerinin kontrolüne bırakılacaktır. Gerektiğinde İstanbul da işgal edilebilecektir.

Peki, ama Rauf Bey, bu kadar ağır hükümleri olan bir antlaşmayı nasıl imzalamıştır?

Çünkü Amiral Calthorpe, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ağır hükümlerinin uygulanmayacağına ilişkin bir gizli belge hazırlamış ve bu belgeyi imzalayarak Rauf Bey'e vermiştir.⁷⁰

Anlaşılan Rauf Bey, “İngiliz centilmenliğine” güvenerek Mondros'u imzalamıştır.

Rauf Bey, Mondros'u imzalayıp İstanbul'a döndüğünde mutlu ve sevinçlidir. Gazetelere verdiği demeçlerde, “*Müzake-*

⁶⁹ Bayur, *age.* s. 158, 159.

⁷⁰ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 25.

reler sırasında İngilizler çok kalbi ve samimi hareket ettiler. Bu mütareke ile devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tamamiyle kurtarılmıştır. Bu mütareke yeneni ile yenilen arasında yapılmış bir mütareke değil savaş halinden çıkmak isteyen denki iki kuvvetin aralarındaki düşmanlığı durdurmaları hâli gibi bir şeydir’ demiş ve ‘İngilizlerin Osmanlıları yaşatma fikrinde olduklarına inandığını, İstanbul’a tek bir düşman askerinin çıkmayacağını, Adana’nın işgal edilmeyeceğini’ sözlerine eklemiştir.”⁷¹

Hamidiye kahramanı, Osmanlı Bahriye Nazırı Rauf Bey’in, İngiliz oyunlarından bu kadar habersiz olması ve İngiliz Amiralinin kendisine verdiği bir imzalı mektuba güvenerek bir ulusun kaderini ilgilendiren metne imza koyması en hafif deyimle çok “gafilce” bir harekettir.

Asıl ilginç, Rauf Bey’in bu gafilliğine Ahmet İzzet Paşa Hükümeti de destek vermiştir. Delegeler, Mondros’u imzalayıp döndüklerinde Sadrazam İzzet Paşa bir teşekkür telgrafıyla onları kutlamıştır. Padişah Vahdettin de mütarekeden memnundur.⁷² İsmet İnönü bile “Gerçekten mütareke metni okunduğu zaman açık ifade ile göze batacak mahzurlar taşımadığı intibahı uyandırmıyordu” demiştir.⁷³

Evet, Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı’nda yenilmişti. Ancak henüz Trakya, Anadolu ve Kuzey Irak topraklarına düşman ayağı basmamıştı. Düşmanın en şiddetli hücum ettiği Suriye cephesinde Mustafa Kemal bir direnç noktası oluşturmuş, düşmanı Halep önlerine mıhlamıştı.

Bu şartlar altında bu kadar acele etmeye ne gerek vardı?

“İtilaf devletlerince varılacak en son kararın Osmanlı Devleti’ni paylaşmak olabileceği düşünülebilir. Mondros Mütarekesi ile bu hâl önlenmiş olmadığına göre imza işinde bu kadar aceleye lüzum olmadığı da meydana çıkar. Kaldı ki müzakerelere başlan-

71 age. s. 27.

72 age. s. 27, 28.

73 İsmet İnönü, *Ulus Gazetesi*, 31 Mart 1968.

diği sıralarda Osmanlı orduları sanıldığı gibi büsbütün güçsüz değildi.”⁷⁴

Bizi İlgilendiren Savaş Şimdi Başlıyor

Mütarekenin bir maddesine göre Osmanlı Devleti’nde bulunan bütün Alman ve Avusturyalılar ülkeden çıkarılacaktı. Bu nedenle Liman Von Sanders görevinden ayrılmış ve Yıldırım Orduları Komutanlığı’na Mustafa Kemal Paşa atanmıştır.

Mütarekenin imzalanmasından bir gün sonra, 31 Ekim 1918’de Mustafa Kemal Paşa Adana’ya gelerek Von Sanders’ten Yıldırım Orduları Komutanlığı’nı teslim almıştır. Alman generali Liman Von Sanders Mustafa Kemal’i her zamanki nezaketi içinde karşılamış ve ona şunları söylemiştir:

“Ekselans, sizi Arıburnu ve Anafartalar cephelelerinde orduyu kumanda ettiğiniz günlerden yakinen tanırım. Türkiye’den ayrılacağım şu sırada, ülkeye ilk gelişimden beri takdir ettiğim bir subaya emrimdeki orduları emanet ediyorum. Beni avutan tek şey, komutayı size bırakmamdır. Şu andan itibaren amir sizsiniz, ben sizin misafirinizim.”

Bu sözlerden memnun kalan Mustafa Kemal, “Oturalım” demiş ve iki komutan karşılıklı oturup birer sigara yakmışlar, arkadan da iki sade kahve...

Liman Von Sanders, yenilginin nedenini kendi kusur ve kabahatlerine dayandırınca Mustafa Kemal, müdahale ederek şunları söylemiştir:

“Müsterih olunuz! Sizde hiçbir kusur ve kabahat düşünemiyorum. Kusur ve kabahatin büyüğü, sizi mensup olmadığınız bir milletin orduları başına getirenlerdedir. Şimdi siz belki feci akıbetlere duçar olacaksınız. Belki ben, yalnız ben değil bütün Türk milleti aynı akıbetlere uğrayacağız, fakat ikimizin de müsterih ve müteselli olabileceğimiz bir nokta vardır. O da felaketlerin müsebbibi (sebebi) siz veya ben olmayışımızdır;

⁷⁴ Tansel, age. s. 31.

mensup olduğumuz imparatorlukların başında ve idaresinde bulunanlardır.”⁷⁵

Von Sanders, “Bizim için artık her şey bitti” deyince, birdenbire derin mavi gözleri çakmak çakmak olan Mustafa Kemal, Alman generalin gözlerinin içine bakarak, “Savaş müttefikler için bitmiş olabilir; fakat bizi ilgilendiren savaş, istiklal savaşımız şimdi başlıyor” demiştir.

Türk Sesini İşittirmek

Mustafa Kemal, Yıldırım Orduları Komutanlığı’na gelir gelmez elindeki kuvvetleri organize etmeye başlamıştır.

Şimdi Mustafa Kemal’in emrinde şu kuvvetler vardır: Adana’da Nihat Paşa komutasındaki 2. Ordu, Ali Fuat Paşa’nın vekâletindeki 7. Ordu, Muhittin Paşa komutasındaki Hicaz Kuvve-i Seferiyesi ve Maan’da birtakım kuvvetler...

Mustafa Kemal, Yıldırım Orduları Komutanlığı’na geldikten sonra hemen çalışmaya başlamıştır, ancak işi hiç de kolay değildir: Elindeki kuvvetler, harap ve perişan bir haldedir:

“Doğrudan doğruya elim altında bulunan kuvvetleri, geçirdikleri bütün zorluklara rağmen hakiki kuvvet haline getirmek; düzenlemek, oluşturmak, güçlendirmek! Hicaz Kuvve-i Seferiyesi’ni, Maan kuvvetlerini hiç de hesaba katmayı düşünmedim. Onların zaten esarete mahkûm olduklarını iki sene önce Cemal ve Enver Paşalara anlatmıştım.

Musul civarında bulunan 6. Ordu’dan yararlanmak istedim. Bu amaçla bu ordunun kumandanıyla doğrudan doğruya haberleşmeye giriştim. İstanbul ve Çanakkale civarında bulunan kuvvetlere ümit bağlamıyordum.

Doğu’da Azerbaycan ve İran’da bulunan kuvvetlerle hiçbir temas ve ilişkim yoktu. Onlar için de henüz bir şey düşünecek halde değildim... Fakat her şeyden evvel elim altında bulunan

75 Cevat Abbas Güler, “18 Sene Evvel 19 Mayıs’a Takaddüm Eden Günlerde Atatürk ve 19 Mayıs Günü Atatürk”, Ulus Gazetesi, 18. yıl, 12 Mayıs 1937, s. 4; Bayur, age. s. 160.

*iki ordunun arzu ettiğim tarzda güçlendirilmesi halinde bütün felaketlere rağmen Türk sesinin işittirilebileceği kanaatinde idim. Bu yolda işe başladım.”*⁷⁶

Mustafa Kemal, şaşırtıcı bir cesaretle, umutsuzluğun kol gezdiği o kara günlerde elindeki kuvvetlerle “*bütün felaketlere rağmen Türk sesinin işittirilebileceğinden*” söz etmiştir.

Mustafa Kemal, o günlerde kendisinin bu çalışmalarından haberdar olan ve her koşulda kendisine yardım etmeye söz vermiş kişiler olduğunu da belirtmiştir.⁷⁷

Bu Mütareke Reddedilsin

Mustafa Kemal daha Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmadan yaklaşık 15 gün önce Sadrazam İzzet Paşa’ya gönderdiği bir telgrafta, bütün ileri görüşlülüğüyle “*imzalanacak bir antlaşmanın kısa sürede barış getirmeyeceğini*” söylemiştir.⁷⁸

İttihatçıların canlarının derdine düşüp yurtdışına kaçtığı, İstanbul Hükümeti’nin ve Padişah Vahdettin’in İngilizlerin merhametine sığındığı, Rauf Bey gibilerin Mondros’tan şifa beklediği günlerde Mustafa Kemal, tek kurtuluş yolunun “süngüyle”, “silahla” düşmana karşı mücadele etmek olduğunu düşünmüş ve bu doğrultuda hazırlıklar yapmıştır.

Mustafa Kemal, elindeki kuvvetlerle ne pahasına olursa olsun Anadolu’yu korumaya kararlıdır.

Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı’nın sona erdiğini ve İtilaf devletleriyle anlaşma imzalandığını, Sadrazam ve Genelkurmay Başkanı İzzet Paşa’nın 31 Ekim 1918 tarihli telgrafıyla öğrenmiştir: 3 Kasım 1918’de kısa bir emirle, 25 maddelik Mondros Ateşkes Antlaşması’nın bir suretini almıştır. Geleceği doğru okuyamayanlarca “zararsız bir belge” zannedilen Mondros Ateşkes Antlaşması hakkında Mustafa Kemal’in görüşleri açıktır:

“Bu antlaşmayı baştan sona incelediğimde bende meydana gelen kanaat şu idi: Devlet-i Aliye-i Osmaniye bu antlaşma ile

⁷⁶ Atay, age. s. 77, 78.

⁷⁷ age. s. 78.

⁷⁸ Bayur, age. s. 165.

kendini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmeye razı olmuştur. Yalnız razı olmamış, düşmanların memleketi işgali için ona yardımı da vaat etmiştir. Bu beni çok hazin düşüncelere sevk etti..."⁷⁹

Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesi'ne açıkça karşı çıkmış ve bu mütarekenin reddedilmesini istemiştir:

*"Mondros konusunda Osmanlı Hükümeti, ordu kumandanlarına fikir sormuştu. Gelen cevaplar arasında, 'bu mütareke reddedilsin' diyen tek komutan Mustafa Kemal'di. Bir bakıma bu cevabı Milli Mücadele'nin başlangıcı sayabiliriz."*⁸⁰

Mustafa Kemal, mütarekeyi inceledikten hemen sonra, komutası altındaki 2. ve 7. kolordulara gönderdiği bir emirle, Suriye sınırının Osmanlı Devleti'nin Suriye vilayetinin kuzey sınırı olduğunu, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin esas hat olarak kabul edilmesi gerektiğini, mütareke şartlarının yeterince açık olmadığını, dolayısıyla yapılabilecek işgallere karşı uyanık olunmasını, Toros tünellerini işgal edecek İtilaf kuvvetlerinin yanına Türk kuvvetlerinin yerleştirilmeye çalışılmasını istemişti.⁸¹

Mustafa Kemal, komutasındaki ordulara gönderdiği emirlerde özellikle Mondros'un açık olmayan hükümleri nedeniyle dikkatli olunması talimatı vermişti. Örneğin, 31 Ekim 1918'de 2. Ordu Kumandanlığı'na gönderdiği emirde, *"Düşman tarafından gönderilecek görüşme memurlarının iyi karşılanmasıyla beraber size mütareke şartları tebliğ edilinceye kadar uygun şekilde meşgul edilmeleri rica olunur"* demişti.⁸²

Mustafa Kemal, o günlerdeki çalışmalarından sonradan şöyle söz etmiştir:

"Nitekim mütarekeden hemen sonra Halep ve Katma arasında ordumuzun süngüleriyle çizmiş olduğu hattı geçmek isteyen İngilizlere karşı derhal süngü ile karşı koymakta tereddüt

79 Atay, age. s.79.

80 Sadi Irmak, Atatürk, *"Bir Çağ'ın Açılışı"*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 385.

81 Tevfik Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da (1919-1921), Ankara, 1959, s. 65.

82 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, E.U Basımevi, Ankara, 1959, S.27, Belge 699; Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.III, s.236.

göstermedim. Nitekim İskenderun Körfezi'ne yaklaşmak isteyen düşman donanmasına ateş emri verdim."⁸³

Mondros'un ağır hükümlerinin Mustafa Kemal'i umutsuzluğa sürüklediği, tam tersine onu yeniden savaş planları yapmaya ve bu savaşın önderi olmaya yönelttiğini L. Kinross şöyle ifade etmiştir: "*Mütareke Mustafa Kemal için bir son değil, bir başlangıçtı. Savaşta yenilmemiş olduğu gibi, ruhça da hiç yenilmemiş değildi. Şimdi bir çeşit barış yapılacaktı. Ama adil bir barışın ancak savaşımın kazanılabileceğini ve savaşımın uzun ve çetin olacağını biliyordu. Kendini bu savaşın önderi olarak görmeye başladı. Bunun nasıl olacağını şimdiden pek kestiremiyordu.*"⁸⁴

Mustafa Kemal Paşa, dışında Mondros Mütarekesi'ne tepki gösteren iki komutan daha vardır. Bunlardan biri Irak Cephesi komutanlarından Ali İhsan (Sabis) Paşa, diğeri de Kafkas Cephesi Komutanı Yakup Şevki Paşa'dır.⁸⁵

Direnişin İlk İşareti: Atatürk'ün Raporları

Mustafa Kemal, 1918 yılı sonlarında, Mondros'u imzalayan İstanbul Hükümeti'ni uyandırmak için çok mücadele etmiştir. Yetkililere rapor üstüne rapor göndererek memleketin içine düşürüldüğü durumu anlatmış ve kafasındaki silahlı direniş düşüncesinden söz etmiştir.

Bu raporlar bir vatanseverin, gerektiğinde kişisel çıkarlarını, rütbesini, makamını, kısaca her şeyini bir kenara iterek doğru bildiği yolda sonuna kadar cesaretle mücadele etmesi gerektiğini göstermektedir. "*O dönemde çıkarları yüzünden susan nice paşalar vardı. Fakat Mustafa Kemal, her köyden kovulmayı göze*

83 Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 15, s. 62.

84 Kinross, age. s. 163.

85 Kafkas Cephesi Komutanı Yakup Şevki Paşa, bölgenin boşaltılması emrini ağırda almıştır. Bu nedenle Azerbaycan ve Dağıstan'da bulunan Türk kuvvetleri ancak Ocak 1919 sonunda Batum'a gelebilmiştir. Yakup Şevki Paşa, mütareke gereği İtilaf devletlerine teslim edilmesi gereken silahların bir kısmını da bölgeyi korumak için kurulan Kafkas İslam Şuralarına dağıtmıştır. İngilizler, hasta ve gözlerinden rahatsız Yakup Şevki Paşa'yı İstanbul'daki evinde yakalayıp Malta'ya sürgün etmişlerdir. Tansel, age. C. I, s. 53, 54.

alarak doğru bellediklerini, başta padişah olmak üzere devletin en yüksek kademelerine sert bir dille duyuran Tek Adam'dır.”⁸⁶

Mustafa Kemal'in Sadrazam İzzet Paşa ile yazışmalarına bizzat tanık olan Cevat Abbas, şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“Atatürk'ün, Kilikya'yı ve Kilikya hudutlarını dahi bilmeyecek kadar gaflet göstermiş olan Sadrazam'la Adana'dan makine başında saatlerce süren haberleşmesine şahit olmuştum.*

*Atatürk, bütün samimiyetiyle duygulanmasıyla kolayca ağlayan fakat ağladıktan sonra en müsterih vücut gibi hemen oturduğu yerde uyuyan Sadrazam Mareşal İzzet'i devletin bulunduğu durum hakkında aydınlatmaktan kendisini alamıyordu. Fakat her defasında aldığı cevaplar pek sudan ve aldatıcı idi.”*⁸⁷

Mustafa Kemal Paşa bir kere daha haklı çıkacaktı.

Daha Mondros'un mürekkebi kurumadan işgaller başlamıştır: İngilizler, 7. maddenin ihlal edildiği bahanesiyle 8 Kasım 1918'de Musul'u işgal etmişlerdir.

1. Rapor:

Mustafa Kemal Paşa, bu ilk işgalden sadece 5 gün önce 3 Kasım 1918'de İstanbul'daki yöneticilere ilk raporunu göndermiştir.

Mustafa Kemal, Adana'daki karargâhından Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği 3 Kasım 1918 tarihli bu raporda, kendisine tebliğ edilen mütareke örneğinin açıklığa kavuşturulması gereken maddelerini sormuştur. Örneğin, Toros tünellerinden hangilerinin müttefikler tarafından işgal edileceğini, Kilikya de-yiminin hangi toprakları içine aldığını, Suriye sınırının nereden geçeceğini öğrenmek istemiştir.⁸⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın bu raporuna 4 Kasım 1918'de yanıt verilmiştir. Amanos tünelleri hariç Toros tünellerinin İngiliz-

86 Borak, age. s. 173, 174.

87 Gürer, Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, s. 96, 97.

88 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 27, Belge 714; Borak, age. s. 174; Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. III, İstanbul, 1999, s. 250, 251.

ler tarafından işgal olunabileceğini ve işgal kuvvetlerinin miktarının İngilizlerce tayin edileceği bildirilmiştir.⁸⁹

2. Rapor:

Mustafa Kemal Paşa 3 Kasım 1918 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği 2. raporda Fransızların İskenderun'a asker çıkarmaya çalıştıklarını ancak buna izin verilmediğini belirtmiştir:

*“Bugün 3 Kasım 1918 öğleden evvel saat onda bir Fransız torpido muhribi İskenderun limanına gelerek görüşme istemiş, bunun üzerine torpidoya giden mevki kumandanı ile liman reisine Mütareke şartlarının ikinci maddesi gereğince torpilleri tarayacağından yerlerinin gösterilmesini ve torpiller tarandıktan sonra şehre bir askeriye müfrezesi çıkarmayı teklif etmişlerdir. Mütareke şartlarının ikinci maddesinin harfiyen uygulanması tabii ise de bu münasebetle karaya asker çıkarmaya dair Mütarekename’de bir kayıt bulunmadığından müsaade edilmemiş ve görüşme memurları geldikleri gemiye dönüp gitmişlerdir...”*⁹⁰

Ancak hükümet, Mustafa Kemal gibi düşünmemektedir.

Padişah Vahdettin, İngilizlere karşı sert davranılmasını sarkıncalı görmüş, onlara karşı hoşgörülü olunursa Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı lehine bazı kazanımlar elde edileceğini düşünmüştür. Bu nedenle 3 Kasım 1918'de Sadrazam İzzet Paşa “Yıldırım Orduları Kumandanlığı”na bir yazı göndererek, İtilaf devletleri kuvvetlerinin İskenderun limanındaki torpilleri tarayabileceklerini, ancak şehri işgale hakları olmadığını, bununla birlikte eğer şehre girmek isterlerse “*üzerimize ateş etseler dahi*” karşılık verilmemesini, durumun sadece protesto edilmesini bildirmiştir.⁹¹

89 Tansel, age. s. 38.

90 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 28, Belge 720; Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. III, s. 255.

91 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 28, Belge 721.

3. Rapor:

Mustafa Kemal Paşa, 5 Kasım 1918'de Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği 3. raporda İngilizlerin İskenderun'u işgal etmeye kalkmaları halinde kendilerine ateşle karşılık vereceğini bildirmiştir:

"4 Kasım 1918 akşamı İngilizlerin İskenderun'u işgal etmek hususundaki tekliflerine Tümen Kumandanı cevap olarak, İskenderun'un işgaline müsaade edemeyeceğini ve yüklü olarak gelecek vapurların mecburen limanda bekleyeceğini; torpillerin taranmasına yardım edileceğini ve fakat her ne şekilde olursa olsun İskenderun Halep yolunun işgaline engel olunacağını cevaben bildirmiş ve bu görüşme için karaya gelen İngiliz subayı bu cevabı üstlerine bildirmek üzere torpidoya dönmüştür. İngiliz görüşme memurunun ifadesine göre 6 Kasım 1918'de İskenderun'a erzak dolu vapurlarla İskenderun'u işgale memur askeri kuvvetler gelecektir. (...)

*Altıncı Ordu gibi bir oldubittiye getirilmemek için 20. Kolordu'nun ileride zayıf ileri karakolları terk ederek bir gece yürüyüşü ile ve İngilizlere sezdirmeden Islahiye'ye çekilmesini ve 20. Kolordu'nun bu harekâtı sona erinceye kadar İskenderun'da İngilizlerin karaya çıkmasının gerekirse ateşle önlenmesini emrettiğim arz olunur."*⁹²

3. Rapora ek:

Mustafa Kemal aynı gün Harbiye Nezareti'ne bir rapor daha göndermiştir.

Mustafa Kemal bu raporunda çok daha kesin ve sert bir dille İngilizlerin işgal planlarından söz etmiş ve onların her dediğine boyun eğilmemesi gerektiğini belirtmiştir:

"Toros tünelleri işgal kuvvetlerinin miktarı İngiliz Kumandanlığı tarafından bildirilir buyruluyor. Bu kuvvet mesela ica-

⁹² Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 28, Belge 735; Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. III, s. 263, 264.

bında bütün Anadolu'yu hükmü altına geçirecek derecede dahi olsa müsaade edilecek midir?

(...) İngilizlerin birkaç günden beri İskenderun'a asker çıkarmaktan ve Halep'te milyonlarca erzak varken oradaki kuvvetlerini beslemek için erzak yığmaktan bahsetmeleri de İskenderun'un, Kilikya bölgesini gösteren haritada Suriye ve Kilikya sınırları üzerinde bulunuşundandır.

Çok ciddi ve samimi olarak arz ederim ki, Mütareke şartları arasında yanlış anlamaları giderecek tedbirleri almadan orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğcek olursak İngilizlerin ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır.”⁹³

Aynı gün Sadrazam İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği yanıtta, Mondros Mütarekesi'ne göre İngilizlerin İskenderun'u işgale hakları olmadığını, ancak Halep çevresindeki ordularını besleyebilmeleri için İskenderun'dan faydalanmak istemelerinin normal karşılanması gerektiğini, bunun Mütareke sırasındaki İngiliz centilmenliğine verilecek bir karşılık olduğunu, ayrıca İngilizleri memnun etmenin Yunanlarının kıpırdanışını engelleyeceğini belirtmiş ve İngilizlerin oralardan sadece “konuk olarak” yararlandıklarını ifade etmiştir!⁹⁴

4. Rapor:

Bu yanıt üzerine Mustafa Kemal Paşa, 6 Kasım 1918'de Genelkurmay Başkanlığı'na yeni bir rapor daha göndermiştir. Raporunda, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın görüşlerini tek tek çürüten Mustafa Kemal Paşa, sarayın teslimiyetçiliğine meydan okuyarak “*işgale kalkışmaları halinde İngilizlerin ateşle engelleneceğini*” belirtmiştir:

“Sizi temin ederim ki maksat Halep'teki İngiliz ordusunu beslemek olmayıp İskenderun'u işgal, İskenderun, Kırıkhan-Katma yoluyla hareket ederek Antakya Dircemal-Ahterin hat-

93 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 28, Belge 736; Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. III, s. 265, 266; Borak; age. s. 174, 175.

94 Falih Rıfkı Atay, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 9 Nisan 1926.

tında bulunan 7. Ordu'nun geri çekilme hattını kesmek ve bu orduyu 6. Ordu'ya Musul'da yaptığı gibi teslim olmaktan kaçamayacak bir vaziyete sokmaktır. İngilizlerin Ermeni çetelerini bugün İslahiye'de faaliyete geçirmiş olmaları da bu düşüncüyü güçlendirecek mahiyettedir. İngiliz temsilciliğinin centilmenliğini ve buna karşılık bu şekilde gönül alma yoluna gitmeyi anlamak ve takdir etmek nezaketinden uzak bulunduğumu arz ederim. Yunanistan'ın faaliyet sahasına çıkarılmasını sağlamakla İngilizlerin İskenderun'da ve İskenderun-Halep yolu üzerinde yerleşmelerindeki mantık ilişkisini anlayamadığım gibi bu konuda hoşgörülü olmayı da tersine çok sakıncalı görüyorum.

İskenderun'a her ne sebep ve bahane ile asker çıkarmaya teşebbüs edecek İngilizlerin ateşle engellenmesini ve 7. Ordu'ya bugün bulunulan hatta gayet zayıf bir ileri karakol tertibatı bırakarak büyük kısmını Katma-İslahiye yönünde hareket ettirerek Kilikya sınırına geçirmesini emrettim.

İngilizlerin aldatıcı muamele, teklif ve hareketlerini İngilizlerden fazla haklı ve nazik gösterecek ve buna karşılık gönül alıcı emirleri uygulamaya yaradılışım elverişli olmadığından ve hâlbuki Başkumandanlık Erkânı Harbiye Riyaseti'nin görüşünü uygulamadığım takdirde birçok itham altında kalmam tabii olduğundan, kumandayı hemen teslim etmek üzere yerime tayin edeceğiniz kişinin süratle tebliğinin emredilmesini hassesten istirham ederim.”⁹⁵

Osmanlı Devleti'nin tüm yönetim mekanizmalarıyla teslim olduğu bir dönemde Mustafa Kemal'in bu onurlu, başı dik duruşu Osmanlı yöneticilerini tedirgin etmiştir. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa sorunu kökünden halletmek için 7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grubu ile 7. Ordu Karargâhı'nı kaldırmıştır. Bu sırada İngilizler, hükümete, İskenderun'un kendilerine teslim edilmesini, aksi halde işgal edeceklerini bildirmişlerdir. Şaşkına dönen Sadrazam İzzet Paşa, 8 Kasım 1918'de General

95 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 29, Belge 743; Atatürk'ün Bütün Eserleri, C.III, s. 268, 269.

Allenby'a gönderdiği bir yazıda güçlükle imzalanan Mondros Mütarekesi'nin bozulmaması için ve muhtemel bir i gale karşı koyacak kuvvet bulunmadığından İskenderun'un verilmesi gerektiğini belirtmiştir!⁹⁶

Oysaki daha düne kadar Mustafa Kemal Paşa'nın komutası altındaki Yıldırım Orduları Komutanlığı vardı ve Mustafa Kemal bu orduyu yeniden savaşa hazır hâle getirmişti. Üstelik günlerdir, Ahmet İzzet Paşa'ya muhtemel İngiliz işgaline karşı silahla direnmenin mümkün olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Fakat İzzet Paşa adeta düşman tarafındaymı  gibi önce bu ordunun görevine son vermiş, sonra da *“elimizde i gale karşı direnecek g   yok”* diyerek, İskenderun'u İngilizlere teslim etmiştir.

Bu durumun, “korkaklık” veya “hainlik” dışında başka bir ifadesi yoktur.⁹⁷

5. Rapor:

Mustafa Kemal Paşa, 8 Kasım 1918'de Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya son bir rapor daha göndermiştir.

Mustafa Kemal raporuna, *“İskenderun'un İngilizlere teslimi hakkındaki 8 Kasım tarihli telgra ı aldığımız”*, İskenderun hakkında İtilaf devletleri temsilcilerine kendisi tarafından sert ve soğuk cevap verilmiş olduğu hakkındaki düşüncenin neden do du unu anlayamadığını belirterek ba lamı  ve şöyle devam etmiştir:

“İngilizlerin dehşetli bulduğunuz en son cevaplarının nedenini başka yerlerde aramak lazımdır. Ve yavaş yavaş bütün memleketimizi istilaya kadar varacak olan böyle dehşetli cevapların tekrarlanmasına şüphe olmadığımızdan arz ettiğim sebeplerin derin düşüncelerle değerlendirilmesi gereğinin arzını vazife sayarım.”

96 Falih Rıfkı Atay, H kimiyyet-i Milliye Gazetesi, 10 Nisan 1926.

97 Ahmet İzzet Paşa, o dönemin Osmanlı idarecileri içinde “kötünün iyisi durumunda”, yeteneklere sahip ve “vatansever” biridir. Dolayısıyla ona “hain” demek doğru değildir. Onun bu tutumunu “korkaklık” veya “umutsuzluk” olarak adlandırmak daha doğrudur.

Mustafa Kemal, daha sonra İngilizlerin gerçek niyetlerini ortaya koymuştur:

“Her ne sebebe bağı olursa olsun İngilizlerle imzalanan Mütarekename’nin imza altına giren mazbut şekli Osmanlı Devleti’nin korunmasını ve selametini teminat altına alacak mana ve mahiyette değildir. Adı geçen maddelerin şüpheli ve geniş anlamlarının biran evvel tespiti gibi karşılık vermekte devam edilirse, bugün Payas-Kilis hattına kadar olan toprakları isteyen İngilizlerin yarın Toros’a kadar olan Kilikya mıntıkasını ve daha sonra Konya-İzmir hattının işgali lüzumu teklifinin birbirini kovalayacağı ve sonunda ordumuzun kendileri tarafından sevk ve idaresi ve hatta Osmanlı Bakanlar Kurulu’nun Britanya Hükümeti tarafından seçilmesi lüzumu gibi tekliflerin karşısında da kalmak uzak bir ihtimal değildir.”

“Aciz ve zaafımız derecesini bilirim. Bununla beraber devletin yapmaya mecbur olduğu fedakârlığın derecesini de tayin ve sınırlamak gerekeceği kanaatini muhafaza ederim. Yoksa Almanya ile birlikte sonuna kadar harbe devam etmek halinde, büsbütün bozguna uğradığına nazaran İngilizlerin elde edecekleri neticeyi onlara kendi yardımımızla bahşetmek, tarihte Osmanlılık için ve bilhassa şimdiki hükümet için pek kara sayfaları meydana getirir.”

“Yurdun geleceği ile endişelenmekten doğan ve samimi olduğuna şüphe edilmemek gereken mütalaalarımın bilhassa yüksek kişiliğinizce de yakından bilindiği gibi tartışma eğiliminde bulunmamasını bilhassa rica ederim.”

*“Ben ne durumda bulunursam bulunayım doğru olduğuna inandığım ve gerekenlere duyurulmasını yurt selameti icabı kabul eylediğim kanaatlerimi bildirmekten nefsimi alıkoymaya muktedir değilim. (...)”*⁹⁸

98 Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Arşivi No 4/5280; Atatürk’ün Bütün Eserleri, C.III, s.279,280; Borak, age. s.177,178.

Atatürk'ün Raporlarından Yükselen İsyân Ateşi

Mustafa Kemal'in bağımsızlık ruhunun en iyi yansımalarından biri 1918'in sonlarında Adana'dan İstanbul'a gönderdiği bu raporlardır. Mustafa Kemal'in bu raporlardaki cesur, kendinden emin, ısrarcı ve kararlı tavrı dikkate değerdir. Osmanlı Devleti'nin en tepesindeki yöneticilere bütün açık yürekliliğiyle seslenen Mustafa Kemal, Anadolu'yu işgal etmeye kalkan düşmanın karşısına adeta tek başına dikilmiştir.

Kafasındaki "Misakı Milli" sınırlarını düşmandan korumak için çok mücadele etmiştir. Önce Halep'te bir savunma hattı oluşturmuş, sonra da İngilizleri Anadolu'ya sokmamak için her yolu denemiştir. 3 Kasım-8 Kasım 1918 arasında Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği çok sayıda raporla yetkilileri uyarıp, uyandırmak istemiş, İngilizlerin Anadolu'yu işgal etmesine izin verilmemesi için çabalamıştır.

Tüm çabalarına karşın Osmanlı yönetiminin "korkak", "çekingene" ve "teslimiyetçi" politikalarını değiştirmeyi başaramamıştır.

Mustafa Kemal, Adana'dan Hükümete ve Genelkurmay'a gönderdiği bu raporlar hakkında sonradan şunları söylemiştir:

"... İstedim ki İstanbul Hükümeti'ni biraz aydınlatayım. Buna çalıştığımı zannederim. Fakat bu zemin üzerinde iki farklı düşünce doğdu... Size bunu ben anlatmayayım... Belgeleri aynen vereyim (yukarıdaki raporlar)... Ben yapılan mütarekenin sakatlığını gördüm; bu sakat noktaların düzeltilmesine çalışmak gereğine inanarak bunu ilgili makamlara söyledim. Bu mütareke olduğu gibi uygulandığı halde memleketin baştan sona kadar işgal ve istilaya uğrayacağı kanaatini dile getirdim. Düşmanın her dediğine 'semina ve atina' (duyduk ve uyduk) demekten doğacak sonucun bütün Türkiye'de işgalcilerin hâkim olmasına yol açacağından şüphe edilmemesi gerektiğini ve bir gün Osmanlı kabinesinin düşman tarafından tayin edileceğini anlattım. Bunun için hem de kehanete lüzum yoktu. Kendini zayıf ve aciz gören insanlar, nispeten güçlü ve azimli

insanlardan merhamet diledikleri zaman mutlaka kendilerine acındıracaklarına inanmak için bilmem ne his ve haslette olmalıdırlar..."⁹⁹

Mustafa Kemal, Ekim 1918 başlarında Toros tünellerini, yani Anadolu'nun kapılarını korumak için çırpınırken, Osmanlı'nın Hicaz'da, Yemen'de hatta Hint Okyanusu kıyısındaki Aden sınırlarında (Lahiç Sultanlığında) ve Trablus-Bingazi ile Avrupa cephelerinde, Kuzey Kafkasya'da ve Doğu İran'da askerleri vardı. Hatta o günlerde Enver Paşa bir Hindistan Seferi bile düşünebilmektedir. O günlerde, Enver Paşa'nın amcası, Doğu Cephesi Orduları Grup Komutanı Halil Paşa, Kazım Karabekir'e, İran'a girip Tebriz'den sonra Reş't'i, Tahran'ı işgal edip Hindistan'a gitmek için Enver Paşa'nın talimatını bildirmişti. Bu anlamsız talimatın verildiği günlerde orduların ayaklarında çarık, yaralarında ilaç, bacaklarında çamaşır bile yoktur. İstanbul'dan İran cephesine bir cephe sandığı hayvan sırtında ancak iki ayda taşınabilir. Üstelik bu ülkelerdeki yerel halk, düşmanlarla birlik olup Osmanlı'ya karşı savaşmaktadır.¹⁰⁰

Osmanlı'yı idare edenlerin "hayaller" ve "şaşkınlıklar" içinde bocaladığı bu zor günlerde Mustafa Kemal tek başına, var gücüyle idarecilere "gerçeği" göstermeye çalışmıştır.

Ama nafi!...

Mustafa Kemal'in raporlarından yükselen "isyan ateşi", Kurtuluş Savaşı'nın ilk kıvılcımıdır.

Özetlemek gerekirse:

1. *Mütareke şartlarının ikinci maddesinin harfiyen uygulanması tabii ise de bu münasebetle karaya asker çıkarmaya dair Mütarekename'de bir kayıt bulunmadığından müsaade edilmemiş ve görüşme memurları geldikleri gemiye dönüp gitmişlerdir* (3 Kasım 1918).
2. *İskenderun'da İngilizlerin karaya çıkmasının gerekirse ateşle önlenmesini emrettiğim arz olunur* (5 Kasım 1918).

⁹⁹ Falih Rıfkı Atay, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 5 Nisan 1926.

¹⁰⁰ Aydemir, Tek Adam, s. 296.

3. Çok ciddi ve samimi olarak arz ederim ki, Mütareke şartları arasında yanlış anlamaları giderecek tedbirleri almadan orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak İngilizlerin ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır (5 Kasım 1918).
4. İskenderun'a her ne sebep ve bahane ile asker çıkarmaya teşebbüs edecek İngilizlerin ateşle engellenmesini... emrettim (6 Kasım 1918).
5. İngilizlerin aldatıcı muamele, teklif ve hareketlerini İngilizlerden fazla haklı ve nazik gösterecek ve buna karşılık gönül alıcı emirleri uygulamaya yaradılışım elverişli değildir (6 Kasım 1918).
6. Bugün Payas-Kilis hattına kadar olan toprakları isteyen İngilizlerin yarın Toros'a kadar olan Kilikya muntikasını ve daha sonra Konya-İzmir hattının işgali lüzumu teklifinin birbirini kovalayacağı ve sonunda ordumuzun kendileri tarafından sevk ve idaresi ve hatta Osmanlı Bakanlar Kurulu'nun Britanya Hükümeti tarafından seçilmesi lüzumu gibi tekliflerin karşısında da kalmak uzak bir ihtimal değildir (8 Kasım 1918).
7. Ben ne durumda bulunursam bulunayım doğru olduğuna inandığım ve gerekenlere duyurulmasını yurt selameti icabı kabul eylediğim kanaatlerimi bildirmekten nefsimi alıkoymaya muktedir değilim (8 Kasım 1918).

Sadi Borak, Mustafa Kemal'in bu raporları hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Mustafa Kemal'in bu raporları, onu karakterize eden ve 'Üstün Adam' niteliğini belirten çok önemli belgelerdir. Çünkü Mustafa Kemal, Türkiye'yi kurtarmamış, Cumhuriyeti kurmamış, bir seri devrimleri uygulamamış olsaydı bile sadece bu raporlarla gösterdiği medeni cesaret, ileriye görüş ve yurtseverlik örneğiyle milli tarihimizde gene de önemli bir yeri olacak, namını ve ününü tarihimiz boyunca sürdürecekti."¹⁰¹

101 Borak, age. s.178.

“Kurtuluş Savaşı’nı kim başlattı?” sorusuna en iyi yanıt bu raporlardır. O günlerde Mustafa Kemal dışında hiçbir asker ya da sivil Genelkurmay’a ve Hükûmete, “İngiliz işgaline karşı ateşle karşılık vermek gerekir” biçiminde raporlar yazma cesareti gösterememiştir.

Mütareke günlerinde “düşmanla mücadele etmekten söz eden” ve bu gerçeği yetkililere gönderdiği raporlarla belgeleyen Tek Adam Mustafa Kemal’dir.

3-8 Kasım 1918 tarihleri arasındaki raporlarında düşmana karşı direnmekten söz eden, dolayısıyla Kurtuluş Savaşı fikrini ilk seslendiren odur.

Şevket Süreyya Aydemir de aynı kanıdadır:

“Yeni devlete çıkan yolun ilk ve en dumanlı işaretleri, sanıyorum ki Mustafa Kemal’in 1 Kasım 1918 ile 7 Kasım 1918 arasında Adana’da geçen 7 günlük Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığı zamanındaki buhran günlerinden başlar.”¹⁰²

Mustafa Kemal’in Adana’dan Sadrazam ve Harbiye Bakanı İzzet Paşa’ya gönderdiği bu telgrafların o sırada İngilizlerin eline geçmemesi büyük bir şans olmuştur.¹⁰³ Eğer söz konusu “İngiliz karşıtı” raporlar, İngilizlerin eline geçseydi, büyük bir olasılıkla tarih başka türlü yazılırdı: Mustafa Kemal, İstanbul’da tutuklanıp Malta Adası’na sürgün edilir veya 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun’a atandığında İngilizler bu atamaya karşı çıkarak kesinlikle vize vermezler ve Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçmesini engellemek için her şeyi yaparlardı. Bu durumda Kurtuluş Savaşı başlamaz ya da başarıya ulaşamazdı.

* * *

Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Yıldırım Orduları’nı ve 7. Ordu’yu dağıtıp İskenderun’u İngilizlere vererek istifa etmiştir. 8 Kasım 1918’de istifa ederken Mustafa Kemal’in aynı tarihli raporu Sadrazam’ın elindedir.

102 Aydemir, age. s.306.

103 Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Çev. Cemal Köprülü, 2.bs., TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 98.

9 Kasım 1918'de İngiliz ve Fransız kuvvetleri İskenderun'u işgal edip konsolosluga törenle bayrak çekmişlerdir.

10 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları'nın kaldırıldığı ve komutanının Harbiye Bakanlığı emrine alındığı haberi Mustafa Kemal Paşa'ya tebliğ edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu emre şöyle yanıt vermiştir: *"Orduları dağıtalım, fakat unvanı koruyalım... Müsaade edin; en ufak bir müfreze halinde dahi olsa; bu unvanla ben onun kumandanlığıyla yetinir ve vatanıma hizmet ederim".*¹⁰⁴

Bunun üzerine Sadrazam, telgraf başında Mustafa Kemal Paşa'ya şunları söylemiştir:

*"Siz mağlup devletimize karşı bütün galip devletleri tekrar tahrik ve devletimizin temellerini tahrip mi etmek istiyorsunuz?"*¹⁰⁵

O sırada Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunan yaveri Cevat Abbas, anılarında, Sadrazam'ın bu sözleriyle, *"Mustafa Kemal'in yüksek ve ulvi hizmet amacına engel olduğunu"* belirtmiştir.¹⁰⁶

İleriyi gören Mustafa Kemal Paşa, gaflet içindeki Sadrazam'a, *"Paşa hazretleri, siz bu zihniyette bulundukça korkarım ki çok geçmeden sadrazamlık sandalyesinden düşman süngüleriyle kovulacaksınız"* demiş ve haberleşmeyi kesmiştir.¹⁰⁷

Bu sözlerinden dolayı Mustafa Kemal Paşa'ya kırılıp, gücenen Sadrazam İzzet Paşa, bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa'yı yeniden makine başına çağırıp ona, *"Zatı devletleri, bir an evvel İstanbul'a teşrif buyurmalısınız. Sizinle istişareye ihtiyacım var..."* demiştir.¹⁰⁸

10 Kasım 1918'de Mustafa Kemal Paşa, trenle Adana'dan İstanbul'a hareket etmiştir.

11 Kasım 1918'de Tevfik Paşa Hükümeti kurulmuştur.

104 Güner, age. s.185.

105 age. s.185.

106 age. s. 185.

107 age. s. 185.

108 age. s.185, 186.

13 Kasım 1918’de İstanbul, İtilaf devletlerince fiilen işgal edilmiştir. Aynı gün öğlen saatlerinde Mustafa Kemal Paşa da İstanbul’a gelmiştir.

Atatürk’ün Anadolu Direnişine Yönelik İlk Adımları

Mustafa Kemal Paşa, Adana’dayken bir taraftan elindeki dağınık kuvvetleri toparlamaya çalışırken, diğer taraftan da inanıp güvendiği yakın arkadaşlarıyla gizli görüşmeler yapmış, işgallere karşı mücadele edebilmek için bir “kurtuluş ekibi” oluşturmaya çalışmıştır.

Mustafa Kemal, bu çalışmaları sonunda, “*Bütün nokta-i nazarlarımı anlamış, bana her ihtimale karşı yardım etmeye söz vermiş zevat vardı*” diyerek, daha o günlerde “direniş fikrini” benimseyen arkadaşları olduğundan söz etmiştir.¹⁰⁹

Mustafa Kemal Paşa, “kurtuluş ekibini”, daha 7. Ordu Kumandanı’yken oluşturmaya başlamıştır. Bu orduya bağlı olan 3. Ordu’nun kumandanı Miralay İsmet Bey, 20. Kolordu’nun kumandanı ise Ali Fuat Paşa’dır.¹¹⁰

İleride Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’da bir araya gelecek olan bu üç komutan, Filistin cephesinde 7. Ordu içinde bir araya gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Suriye geri çekilişi sırasında her iki komutandan da yararlanmış ve daha sonra onlara “Anadolu direnişi” fikrinden söz etmiştir.

Ali Cenani Bey’e Verilen Görev

Mustafa Kemal Paşa, o günlerde sadece Ali Fuat Paşa ve İsmet Paşa gibi silah arkadaşlarıyla değil, güvenip, inandığı daha birçok kişiyle bu direniş fikrini paylaşmıştır.

Örneğin, 1918’in sonlarında İstanbul’dan Antep’e giden Ali Cenani Bey, Katma istasyonunda Mustafa Kemal’le karşı-

109 Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s. 78.

110 Mustafa Kemal Paşa, daha önce Kafkas Cephesi’nde 16. Kolordu Komutanı’yken de Kazım Karabekir Paşa’yla çalışmıştı.

laşmıştı.¹¹¹ İstasyon binasının karargâhında Mustafa Kemal, Cenani Bey'e nereden gelip nereye gittiğini sorunca Cenani Bey şöyle cevap vermişti:

*“Antep’e... Hemşirem, kayınvalidem ve akrabalarım var. Antep vilayeti Maraş’a naklediyormuş. Çapulcular şehir civarına gelerek yağmaya başlamışlar. Ordu Adana’ya çekildikten sonra hep düşman ayağı altında kalacaklar. Onları başka tarafa nakil için...”*¹¹²

Cenani Bey, Antep’in düşman tarafından yağma edildiğini, Türk ordusu Adana’ya çekilirse halkın büsbütün düşman elinde kalacağını, bu nedenle ailesini daha güvenli bir yere götürmeyi düşündüğünü söyleyince Mustafa Kemal, *“Şehrinizde hiç mi adam kalmadı?”* diye sormuş ve *“Kendinizi savunmanın bir çaresine bakın”* diye eklemiştir.¹¹³ Ali Cenani Bey hayretle, *“İyi ama nasıl, neyle?”* diye sorunca, Mustafa Kemal, Cenani Bey’in gözlerinin içine bakarak, *“Teşkilat yapın, kendinizi savunun, ben istediğiniz silahı veririm”* demiştir¹¹⁴. Mustafa Kemal, böylece Gaziantep savunmasının temelini atmıştır.¹¹⁵

*“Gerçekten de o zaman Gazi Paşa’nın emri üzerine Antep’e verilen silahlar, meşhur müdafaa teşkilatının nüvesini teşkil etmiştir. Büyük Gazi, memleketin bir gün mutlaka kendini müdafaya mecbur kalacağını biliyordu.”*¹¹⁶

* * *

111 Ali Cenani Bey, Suriye eşrafındandı. 1908’de Halep, 1912’de Antep mebusu seçilmişti. İttihat ve Terakki Partisi’nin Meclis Başkanı Yardımcılığını yapmış, Cumhuriyet döneminde de bakanlık görevinde bulunmuştu.

112 Orhan Çekiç, Mondros’tan İstanbul’a, *“İmparatorluktan Cumhuriyete 1”*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2007, s. 135.

113 Kinross, age. s. 165.

114 Bayur, age. s. 188; Harp Akademileri, Atatürk’ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri, s. 108’den Durmuş Koray, Neden Atatürk, Niçin Laiklik, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2003, s. 89

115 Bayur, age. s. 188.

116 Çekiç, age. s. 136.

Mustafa Kemal, Eskişehirli mutasarrıf Zekai (Apaydın) ile görüşüp ondan, bölgesinde halkın elinde ne kadar silah olduğunu öğrenmek istemiştir.¹¹⁷

* * *

Bu sırada güvendiği subaylara, “*Gruplar halinde çete savaşı için hazırlanın*” diye emirler vermiştir.¹¹⁸

“*Düşmanın Anadolu topraklarına sokulmasını önlemek için çeteler kurmak gerekecekti. Mustafa Kemal, geleceği göz önünde tutarak İç Anadolu’da direniş merkezleri olabilecek Antep ve Maraş gibi yerlere silah dağıttı. Bunlar, gereğinde kullanılmak üzere gizlice depo edilecekti.*”¹¹⁹

Mustafa Kemal’in bu çalışmaları, Anadolu direnişine yönelik ilk somut adımlardır. Mustafa Kemal’in önerisi ve isteğiyle harekete geçen yurtseverler, özellikle Güney Anadolu’da çok önemli hazırlıklar yapmış ve Fransızlar bölgeyi işgal ettiklerinde hiç ummadıkları bir direnişle karşılaşmışlardır.

Adana Mülakatı ve İlk Direniş Yuvaları

Mustafa Kemal Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan birkaç gün sonra Ali Fuat Paşa’yı çağırarak onunla Adana’da bir görüşme yapmıştır (4 Kasım 1918). Adana Mülakatı diye bilinen bu görüşmede Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa’ya, birkaç gündür Genelkurmay’la yaptığı yazışmaları göstermiş, Mütareke’nin bozulmasından korkan hükümetin tereddüt içinde olduğunu, ancak Ahmet İzzet Paşa Hükümeti’nin yerine kurulacak bir hükümetin bu kadar bir varlık bile gösteremeyeceğini söylemiştir. Çok daha önemlisi, Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa’ya Anadolu’yu savunabilmek için birlikte hareket etmeyi ve ilk aşamada Güney Anadolu’da “direniş yuvaları” oluşturmayı teklif etmiştir:

117 Bayur, age. s. 188.

118 Kinross, age. s. 165, 166.

119 age. s. 166.

Ali Fuat Paşa, “*Milli Mücadele Hatıraları*”nda bu görüşme hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Vardığımız müşterek kanaat şu idi: İngilizler ve onu takiben diğer itilaf devletleri mütareke filan dinlemeyecekler, emri-vakilerle memleketimizi işgal edecekler. Türk ordusunun hudut boylarındaki kısımlarını esir almaya kalkışacaklar veyahut bunları memleket içine sokulmak zorunda bırakılarak terhisini sağlayacaklardı. Vatanımızı her türlü müdafaa ve mukavemet vasıta ve imkânlarından mahrum bıraktıktan sonra arzularını zorla ve baskı ile kabul ettireceklerdi. Musul’un işgali ve İskenderun hadisesi ve nihayet İngiliz mütareke heyetinin yersiz talepleri bunun açık birer delili idi. Padişah kendi tahtını düşünecekti.

Mustafa Kemal Paşa:

‘Artık milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi, bizlerin de mümkün olduğu kadar yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lazımdır’ dedi ve sonra aynı fikirde olup olmadığını sordu.

‘Aramızda tam bir mutabakat var Paşam’ cevabını verdim. Evet, artık millet kendi hakkını kendisi arayacaktı. Pek memnun oldular. En mühim vazifenin şimdi bana düştüğünü, çünkü bugünlerde İngilizlerin bir baskısı neticesi olarak Yıldırım Ordular Grubu ile muhtemelen 7. Ordu karargâhının lağvedileceğini (kaldırılacağını), bu takdirde benim 20. Kolordu’nun başında kalacağımı ve bu sayede ilk müdafaa tedbirlerimi alabileceğimi hatırlattı. İlk mukavemet (direniş) merkezini Kilikya’da kuracaktık. Aramızda hiçbir anlaşmazlık yoktu.”¹²⁰

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa, güvenip inandığı çocukluk arkadaşı Ali Fuat Paşa’yı çağırıp ona “işgallere karşı direnişten” söz etmiş ve kurtuluşun ilk somut adımını Adana’da atmıştır.

120 Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s. 44, 45.

Ali Fuat Paşa'nın da aynı fikirde olduğunu görünce,

“Artık milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi, bizlerin de mümkün olduğu kadar yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lazımdır” diyen Mustafa Kemal Paşa'nın “kurtuluş” için bir halk hareketi başlatmayı planladığı anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, daha 4 Kasım 1918'de *“Milletin kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesinden”* söz etmektedir ki, bunun iki anlamı vardır: Birincisi, işgallere karşı halkı harekete geçirmek, yani Kuvayı Milliye'yi başlatmak; ikincisi de saltanatı yıkarak yerine ulusal egemenliğe dayalı bir düzen kurmak...

Şevket Süreyya Aydemir, Mustafa Kemal'in bu sözlerini değerlendirirken, *“Bence bu sözler yeni bir yolculuktan haber verir”* demiş ve şöyle devam etmiştir:¹²¹

“Hâlbuki Mütareke'nin henüz beşinci günüdür. Mütareke metnini eline alalı henüz iki gün olmuştur. O gün karargâhına iki İngiliz heyeti gelmiştir. Demek ki devlet artık yenilmiştir.

Ama o gene de hem milletten hem ordudan bahseder. Fakat millet nerede? Ordu nerede? Millet çökmüştür, açıtır, perişandır. Yaralı da değil ölüm halindedir. Hele harbin, savaşın artık sözünü bile işitmek istemez. Milleti teşkil eden şehirlerde, kasabalar da, köylerde yaşayan Türklerin, adını sanını bile duymadıkları cephelere yıllardan beri yolladıkları çocuklarından geriye zaten ne döndü ki? Geriye ne dönecek ki? Hiç!

*Ama bir adam var. Bu adam Mustafa Kemal'dir.”*¹²²

Mustafa Kemal'in Ali Fuat Paşa'ya *“20. Kolordu'nun başında kalacağımı bu sayede ilk savunma tedbirlerini alabileceğini”* söylemesi de çok anlamlıdır. Mustafa Kemal Paşa, 20. Kolordu'nun dağıtılmayacağını tahmin etmiş ve haklı çıkmıştır. Gerçekten de kısa bir süre sonra, Yıldırım Orduları ve 7. Ordu dağıtılmış ama 20. Kolordu'ya dokunulmamıştır ve bu ordu Kurtuluş Savaşı yıllarında çok önemli bir işlev görmüştür.

121 Aydemir, age. s. 306.

122 age. s. 306, 307.

Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal’le ortaklaşa verdikleri kararı hemen uygulamaya başlamış, böylece Kurtuluş Savaşı’nın “ilk direniş yuvaları” Adana’da kurulmuştur.

Mustafa Kemal’in direktifleri doğrultusunda o günlerde Kilikya bölgesinde “direniş için” ne gibi çalışmalar yapıldığını Ali Fuat Paşa şöyle anlatmıştır:

“Adana bölgesinde ilk iş olarak ordunun subay ve erat kadrosu jandarmaya kaydırıldı. Bunların, silah, araç ve gereçleri de tamamlandı. Bunun önemli nedeni şudur: Ateşkes Antlaşması’na göre jandarma örgütü bulunduğu bölgede kalabilirdi. Fakat ordu kısımları görevlerinden alınıp terhis ediliyor ve evlerine, köylerine gönderiliyordu. Bir işgal emri karşısında Adana bölgesinin önemli yerlerinde direniş yuvaları hazırlandı.”¹²³

Adana’daki bu çalışmalar, şüphesiz Kurtuluş’un ilk kıvılcımlarıdır.

* * *

Önce I. Dünya Savaşı’nı, daha sonra Mondros Mütarekesi’ni “doğru okuması” ve artık kaybedilmesi kesinleşen Arap çöllerinde boşa kürek çekmek yerine “Anadolu’yu savunmanın” hesaplarını yapması, işgallere karşı Osmanlı yöneticilerini raporlarla uyarması ve son olarak da Ali Fuat Paşa ve İsmet Paşa gibi güvendiği silah arkadaşlarıyla görüşerek bir kurtuluş ekibi oluşturmaya çalışması, Mustafa Kemal Paşa’nın herkesten önce vatanın içine düştüğü tehlikeyi sezdiğini ve bu tehlikeye karşı mücadele bayrağını açtığını kanıtlamaktadır.

Kurtuluş İnancının Belgeleri

Mustafa Kemal, Mondros Ateşkesi’nden dört ay kadar önce Ruşen Eşref Bey’e imzalı bir fotoğrafını armağan etmiştir. Mustafa Kemal’in, 24 Mayıs 1918 tarihini taşıyan bu fotoğraf üzerine yazdığı “ithaf” yazısı, onun, kurtuluşa olan inancının en açık kanıtıdır.

123 Cebesoy, age. s. 46.

İşte kehanet derecesindeki o satırlar:

*“Her şeye rağmen muhakkak ki bir nura doğru yürüme-
teyiz. Ben de bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleketim
ve milletim hakkındaki payansız muhabbetim değil, bugünün
karanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkı ile ışık serpmeye
ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümdendir...”*¹²⁴

Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı’nın kaybedildiği, Osmanlı Devleti’nin 600 bine yakın evladını kaybettiği, halkın sefil, aç ve perişan halde kaderine boyun eğdiği bir ortamda, *“Her şeye rağmen muhakkak ki bir nura doğru yürümekteyiz”* diyebilmiştir.

İşte, Kurtuluş Savaşı’nın başlatılmasını, örgütlenmesini ve kazanılmasını sağlayan, Mustafa Kemal’deki bu “kurtuluş inancı”dır.

* * *

Daha mütarekeyi telgrafla ilk haber aldığında söylediği şu sözler, Mustafa Kemal'in mücadele azminin ve kurtuluş inancının başka bir kanıtı değil midir:

“Doğrudan doğruya emrim altında bulunan iki ordunun arzu ettiğim tarzda takviyesi halinde, bütün felaketlere rağmen Türk'ün sesini işittirebileceği kanaatindeyim. Bu yolda işe başladım.”

* * *

Mustafa Kemal, kurtuluş inancını, Mütareke döneminde Almanya'nın Türkiye sefirine, *“Enver'in batırdığı ülkeyi kurtarmaya Allah beni memur etti”* diyerek de ifade etmiştir.¹²⁵

Atatürk ve Kuvayı Milliye

I. Dünya Savaşı bitmiş, üç kıtaya yayılmış Osmanlı Devleti son büyük darbeyi yiyerek paramparça olmuştur. Sarıkamış dağlarında, Kanal boylarında, Arap çöllerinde ve Çanakkale sırtlarında şehit olan yüz binlerce Türk evladının kanı daha kurumadan ufukta yeni bir savaş belirmiştir.

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bir hafta kadar sonra Anadolu işgal edilmeye başlanmıştır.

Mütareke hükümleri gereği Türk ordusu terhis edilmiş, asker sayısı sadece 50.000'le sınırlandırılmıştır.

1918 yılı sonlarında ve 1919 yılı başlarında ülkenin dört bir yanı İngiltere, Fransa, İtalya, Ermenistan ve Yunanistan tarafından işgal edilmiştir.

Bu işgallere karşı Padişah Vahdettin ve İstanbul hükümetleri sessiz kalıp beklemeyi tercih ederken, Türk halkının büyük bir bölümü de yeni bir savaş istemediğinden, başlangıçta işgallerin geçici olması için dua etmekten başka bir şey düşünmemiştir.

Ancak İzmir'in Yunanlılar tarafından çok kanlı bir şekilde işgal edilmesinden sonra Anadolu halkı silaha sarılma ihtiyacı hissetmiş ve böylece işgallere karşı yurdun değişik yerlerinde çoban ateşleri biçiminde “direniş hareketleri” başlamıştır. Osman-

125 Maten gazetesi, 12 Kasım 1921'den naklen Borak, age. s. 33.

lı Devleti'nden tamamen bağımsız bir şekilde ortaya çıkan bu "halk hareketine" **Kuvayı Milliye** adı verilmiştir.¹²⁶

Kuvayı Milliye, bir ruhtur; vatanı emperyalistlerin ayakları altında çiğnenen, her şeyini kaybetmiş Anadolu insanının varını yoğunu ortaya koyarak isyan etmesini sağlayan kutsal bir ruh... **Kuvayı Milliye**, bir halk destanıdır; bir dizi yıpratıcı savaştan yeni çıkmış perişan bir ulusun imkânsızlıklar içinde yazdığı bir destan...

Kurtuluş Savaşı yıllarında **Kuvayı Milliye** kavramı iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi, ilk silahlı direniş kuvvetleri, yani işgalcilere karşı gerilla savaşı yapan milis güçleri anlamında; ikincisi, yine işgalcilere ve ayrılıkçı azınlık unsurlara karşı oluşturulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri anlamında...

Kuvayı Milliye'nin Osmanlı Devleti ile hiçbir alakası yoktur. Bu hareket tamamen halka dayanmaktadır.¹²⁷ Halkın kendi isteğiyle harekete geçmesi anlamında **Kuvayı Milliye**, Türkiye'de gerçek demokrasinin başlangıcı olarak da değerlendirilebilir.

Mustafa Kemal, mecliste yaptığı bir konuşmada **Kuvayı Milliye**'yi şöyle tanımlamıştır:

*"Batı cephesine, işte Kuvayı Milliye diyoruz. Halbuki hepimiz Kuvayı Milliyeyiz. Bildiğiniz gibi ordu Kuvayı Milliye'dir."*¹²⁸

Yerel Direniş Örgütleri

1918 sonlarında adeta ölü toprağı serpilmiş Anadolu'nun değişik yerlerinde, işgalcilere ve ayrılıkçı azınlık unsurlara karşı direniş cemiyetleri kurulmaya başlanmıştır.

126 **Kuvayı Milliye** kavramının ilk kez ne zaman, nerede ve kim tarafından kullanıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1877, 1878 Osmanlı - Rus Savaşı ve Balkan Savaşları sırasında "sivil halkın direnişi ve örgütlenmesi" için kullanıldığı iddia edilmiştir. Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 150.

127 Selek, age. s. 120; Alev Coşkun, *Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1997, s. 74, 75.

128 TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 275.

5 Kasım 1918'de Kars'ta **Milli İslam Şurası** adıyla bir teşkilat kurulmuştur. Kars'ta bir milli kongre düzenleyen Milli İslam Şurası, **Kars İslam Şurası Hükümeti** adında geçici bir hükümet kurmuştur. Bu hükümetin bir parlamentosu ve Yakup Şevki Paşa'nın sağladığı silahlarla donanmış 8000 kişilik bir de ordusu vardır. Ancak Kars'a giren İngilizler, 19 Nisan 1919'da parlamento binasını basmış, hükümet üyelerini Malta'ya sürgün etmişlerdir. İngilizler Kars'ı da Ermenilere vermiş, ancak bu hükümetin milis kuvvetleri Ermenilerle çete savaşlarını sürdürmüştür.¹²⁹

2 Aralık 1918'de de Edirne'de **Trakya Paşaeli Cemiyeti** kurulmuştur. Bu cemiyetin amacı, Rumların bölgedeki taşkınlıklarına engel olmak, muhtemel bir Yunan işgaline karşı direnmek ve Trakya'nın ırk, kültür ve tarih bakımından Türklere ait olduğunu kanıtlamaktır. Cemiyet bu amaçla Nisan 1920'de Lüleburgaz'da ve Mayıs 1920'de Edirne'de iki kongre düzenlemiştir.¹³⁰

28 Aralık 1918'de de Nurettin Paşa'nın gayretleri sonucunda İzmir'de **İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** kurulmuştur. Cemiyet, Rum iddialarına karşı İzmir'in Türklüğünü kanıtlamak ve muhtemel bir Yunan işgaline karşı mücadele etmek istemiştir. Cemiyet bu amaçla, 2-19 Mart 1919 tarihleri arasında İzmir'de bir kongre düzenlemiştir.

Ayrıca yine İzmir'de Aralık 1918'de **Müdafaa-i Vatan Heyeti** adlı bir cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyet, İzmir'in işgalinden sonra adını **Redd-i İlhak Cemiyeti** olarak değiştirmiştir.

Manisa'da da **İstihlas-ı Vatan Cemiyeti** kurulmuştur. Bu cemiyet, İzmir Kongresi'nden sonra İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katılmıştır.¹³¹

2 Aralık 1918'de Erzurumlu **Raif Hoca'nın** girişimleri ve Diyarbakırlı **Süleyman Nazif'in** katkılarıyla İstanbul'da **Doğru Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** kurulmuştur. 10 Mart 1919'da Erzurum'da bir şube açan cemiyet, Doğu Anadolu'nun

129 Bayur, *age.* s. 218, 219.

130 *age.* s. 218, 219.

131 *age.* s. 216 - 218.

Türklüğünü kanıtlamak ve Ermenilerin ayrılıkçı hareketlerine engel olmak gibi amaçlar taşımıştır.¹³²

Şubat 1919'da, Trabzon'da, Rum Pontus Devleti kurmak için çalışan Rumlara karşı bölgenin Türklüğünü savunmak ve Rum ayrılıkçı hareketine engel olmak amacıyla Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur.

Bu ve benzeri cemiyetler Anadolu'da çok sayıda yerel kongre toplamıştır. Balıkesir'de 5 adet olmak üzere Anadolu'da iki yılda 28 yerel kongre toplanmıştır.¹³³ Bunların 13'ü Sivas Kongresi'nden önce, 7'si de Mustafa Kemal Samsun'a çıkmadan öncedir.¹³⁴

Bu cemiyetler ve yerel kongreler, direniş fikrinin yayılmasında çok önemli bir işlev görmüştür. Ancak bütün bu "yararlı cemiyetler" ve düzenledikleri "yerel kongreler" Anadolu'yu çepeçevre saran emperyalizme karşı "topyekûn" bir mücadeleyi değil, sadece Doğu'da Ermenilerle ve Batıda da Yunanlılarla mücadeleyi amaçlamıştır.¹³⁵

Atatürk, Nutuk'ta bu yararlı cemiyetlerin ve yerel kongrelerin bölgesel amaçlı olduklarını belirtmiştir ki, çok doğrudur. Bu cemiyetlerin ve düzenledikleri yerel kongrelerin amacı kendi bölgeleri için Yunanlılarla ve Ermenilerle mücadele etmektir.

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçtikten sonra Sivas Kongresi'nde, bölgesel amaçlı bu cemiyetleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla tek bir çatı altında birleştirip ulusal hâle getirmiştir. Sabahattin Selek, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, "*bölgecilik zihniyetinin, memleketin bütünlüğünü sağlayamayacağını öğrenmeleri için Mustafa Kemal Paşa gibi bir gerçekçinin Anadolu'ya geçmesi gerekiyordu*" demiştir.¹³⁶

Ayrıca I. Dünya Savaşı'nın sonlarında bazı İttihatçılar savaşın kaybedilmesi halinde "şerefli bir barış yapabilmek" için

132 age. s. 210 - 215.

133 Bülent Tanör, Kurtuluş Üzerine 10 Konferans, Der Yayınları, İstanbul, 1995, s. 98.

134 age. s. 97.

135 Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, C. I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 21 - 28.

136 Selek, age. s. 101.

önceden bazı tedbirler almayı düşünmüşler, bu amaçla bir miktar silah ve cephaneyi depolamışlardı.¹³⁷ Bazı İttihatçılar ise değişik cemiyetler kurarak mücadeleye devam etmek istemişlerdi: Örneğin, Milli Kongre ve İslam İhtilal Komitesi bu cemiyetlerdendi. Toplumda tepkiyle karşılanmaları nedeniyle Kurtuluş Savaşı'nın ve bu savaşı yürüten kadronun İttihatçılıkla hiçbir alakası olmadığı bizzat Mustafa Kemal tarafından sıkça vurgulanmasına karşın, Milli Hareket saflarında birçok İttihatçı vardı. Nitekim, İtilaf devletlerinin Anadolu'da görevlendirdiği bazı memurlar, "*Türk ulusal akımının İttihat Terakki tarafından yaratıldığına*" inanıyorlardı. Örneğin, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, 2 Temmuz 1919'da Osmanlı Dışişleri Bakanı'na gönderdiği bir yazıda "*Sivas ve Konya'daki akımın İttihat ve Terakki'nin ajanları tarafından yönetildiğini*" ileri sürmüştü.¹³⁸

Anadolu'nun değişik yerlerinde işgalleri kabul etmeyen bazı vatanseverler hemen silaha sarılmış ve mücadeleye başlamıştır. Örneğin, Karadeniz'de Topal Osman Ağa ve 15.Tümen makinelili tüfek komutanı Hamdi Efendi, Pontusçu Rumlarla mücadele eden vatan-severlerdendir.¹³⁹

Harp Tarihi Dairesi Arşivi belgelerine göre Adana Dörttyol Karakese köy halkının 19 Aralık 1918'de Fransız işgaline karşı koyması Anadolu'da düşmana karşı ilk silahlı direniştir.¹⁴⁰

Kuvayı Milliye ve İzmir'in İşgali

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılarca işgaline kadar Anadolu'daki halk direnişi çok sınırlı ve örtülü durumdadır. Bardağı taşıran damla İzmir'in işgali olmuştur.

Kuvayı Milliye direnişi İzmir'in işgalinden sonra ortaya çıkmıştır.

137 Tansel, age. s. 186, 187.

138 Salahi, R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. I, 3. bs, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 68.

139 Tansel, age. s. 137, 138.

140 Harp Tarihi Dairesi Arşivi, No, 5/7723, Dosya No, 229; Sonyel, age. s. 66; Tansel, age. s. 220.

Sabahattin Selek, Kuvayı Milliye hareketinin İzmir'in işgalinden on gün sonra "milis teşkilatı" biçiminde başlayıp günden güne geliştiğini belirtmiştir.¹⁴¹

Paris Barış Konferansı'nda, İngiltere'nin isteği ile İzmir'in Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştır. Yapılan hazırlıklardan sonra İzmir, 15 Mayıs 1919'un erken saatlerinde İngilizlerin himayesi altındaki Yunanlılarca çok kanlı bir şekilde işgal edilmiştir.

Yunan askerleri öldürdükleri Türkleri rıhtımdaki Yunan gemilerine doğru sürüklemişlerdir. İzmir Kordonboyunda İngilizlerin gözü önünde gerçek bir katliam yaşanmış, insanlar öldürülüp cesetleri denize atılmıştır. Kışladan gemilere gidinceye kadar 9 subay şehit edilmiş, 21 subay yaralanmış, 27 subay da kaybolmuştur. Yunan katliamı bir ara tüyler ürpertici bir hâl almıştır. Kordondaki katliamı gemilerden seyreden bazı İngiliz ve Amerikan denizcileri bu vahşete dayanamayarak denize atılıp Türklere yardım etmek istemişler, fakat komutanlarınca engellenmişlerdir.¹⁴² İzmir ve civarında öldürülenlerin sayısı çok kısa zamanda iki bini geçmiştir.¹⁴³

İzmir'in işgali adeta uyuyan devi uyandırmıştır. Bu kanlı İşgal, bağımsızlık ateşini alevlendirmiştir. Dehşet ve üzüntü içindeki Türkler meydanları doldurmuş, başta İstanbul olmak üzere yurdun dört bir yanında işgali kınayan protesto mitingleri düzenlenmiştir.¹⁴⁴ Bu mitinglerde başta Halide Edip Adıvar olmak üzere çok sayıda Türk kadını da konuşma yapmıştır. İstanbul Darülfünunu hocaları da bu mitinglerde halka seslenmişler, ayrıca işgalleri kınayan toplantılar düzenlemişlerdir.

Sina Akşin'e göre "İzmir'in Yunanlılarca işgali bir dönüm noktası olmuştur (...) İzmir'in işgali bağımsızlık hedefinin gerekliliğini kanıtlamıştır."¹⁴⁵

141 Selek, age. s. 121.

142 Tansel, age. s. 198.

143 age. s. 195.

144 Bu mitinglerin detayları için bkz. Kemal Arıburnu, Milli Mücadele'de İstanbul Mitingleri, İstanbul 1975; Mehmet Şahingöz, İzmir, İstanbul ve Maraş'ın İşgaline Tepkiler, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1986.

145 Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, C. I, 2. bs, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 274, 275.

Daha önce Adana ve Musul gibi şehirler de işgal edilmişti, ama halk İzmir'in işgaline duyduğu tepkiyi buraların işgaline duymamıştı. Çünkü birincisi, bu şehirler merkeze uzak yerlerdi, oysaki İzmir, İstanbul'dan sonra Anadolu'nun en önemli kentidir. İkincisi Adana ve Musul'u İngiltere, İzmir'i ise dünkü tebaa Yunanistan işgal etmişti. Yunanlıların Balkanlarda Türklerle çektiirdiği acılar, sıkıntılar henüz hafızalardaki tazeliğini kaybetmemişti. Üçüncüsü de İngilizler Adana ve Musu'lu işgal ederken, Yunanlıların İzmir'de yaptığı gibi kıyım ve katliam yapmamıştı.¹⁴⁶

Kordonboyu'nda yerli Rumların sevgi gösterileriyle karşıladığı işgalci Yunan askerlerine, Osman Recep Nevres (Hasan Tahsin) adlı bir gazeteci ilk kurşunu sıkıştırır. İşte o ilk kurşun Kuvayı Milliye Hareketi'nin sembolik başlangıcıdır (15 Mayıs 1919).

İlk Silahlı Direnişler

Bu ilk kurşundan sonra 28 Mayıs 1919'da, Ayvalık'ta, 600 kişilik bir Türk kuvvetinin Yunan alayını ateşle karşılaşmasından itibaren "Yunanlılara karşı anayurdun Türk milleti tarafından silahla müdafaası başlamıştır..."¹⁴⁷ Ayvalık'taki bu saldırı, Yarbay Ali (Çetinkaya) ve Albay Bekir Sami Bey komutasındaki örgütlü bir kuvvet tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁸ Kuvayı Milliye kavramının ilk defa yaygın bir şekilde Ayvalık bölgesindeki bu milli kuvvetler için kullanıldığını iddia edenler vardır.¹⁴⁹

Sivil milis güçlerinden oluşan ilk silahlı direniş, 31 Mayıs 1919'da İzmir Ödemiş'te, Yüzbaşı Tahir Bey komutasında

146 age. s. 275, 276.

147 Tarih, C. IV, İstanbul, 1934 s. 31; Sonyel, age. s. 66.

148 İslam Ansiklopedisi, "Cumhuriyet Devri Maddesi"nden aktaran Mehmet Saray, İslam Ansiklopedisi Türkler, İstanbul, 1997, s. 384. Bazı kaynaklarda bu saldırının tarihi 26 Mayıs 1919 olarak verilmektedir.

149 Mücteba İlgürel, Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 29.

gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁰ Sabahattin Selek, bu ilk silahlı direnişin ilk Kuvayı Milliye'nin oluşumu anlamına geldiğini ileri sürmüştür:

*“Jandarma Kumandanı Tahir Fethi, Ödemiş deposundaki 1600 silahı, mücadele için teşvik edilen halka dağıttı ve teşkilat yapmaya başladı. Kazada ve çevresinde bu işe teşne görünen, silah alan şehirli, köylü ve efelerden çoğu gerçekten düşman karşısına çıkmak niyetinde değildi. Nitekim bu kadar silah dağıtıldığı halde ancak 120 kişilik bir kuvvet meydana getirebilmişti. Diğerleri silahları alıp gözden kaybolmuşlardı. Bu küçük milis kuvvetine ‘Kuvayı Milliye’ adı verildi ve kumandanlığını da Tahir Fethi Bey üzerine aldı. Ödemiş Kuvayı Milliyesi, 25-29 Mayıs arasında yani 5-6 gün içinde kurulmuştu.”*¹⁵¹

İzmir'in işgalinden sonra Burdur Askerlik Şubesi Başkanı İsmail Hakkı Bey, *“Halkın çoğunluğuna dayanacak biçimde bir teşkilat yapılmasını ve bunların mümkün mertebe el altından silahlandırılmasını”* teklif etmiştir.¹⁵² Bu teklif doğrultusunda 57. Fırka Komutanı Albay Şefik Bey, Aydın'dan Genelkurmay'a gönderdiği bir raporda *“Durumun düzeltilmesi için Kuvayı Milliye teşkilatı oluşturmaının en iyi tedbir olacağını”* bildirmiştir.¹⁵³

Bu raporu alan Genelkurmay Reisi Cevat Paşa da raporun sonundaki, *“Kuvayı Milliye kurulmalıdır”* cümlesinin altını çizmiş ve *“Son karar gayet önemlidir, acele edilmesi gerekir”* diye not düşmüştür.

17. Kolordu Komutanı Albay Bekir Sami ile, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik'in Kuvayı Milliye örgütlenmesinin başla-

150 Kazım Özalp, Milli Mücadele 1919-1922, C. I, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 13-15.

151 Selek, age. s. 255. Tahir Fethi komutasındaki Ödemiş Kuvayı Milliyesi, 30 Mayıs'ta Ödemiş'in 10 km batısındaki Hacı İlyas sırtlarında Yunan ordusuyla karşıya gelmiştir. Selek'e göre bu çatışma Kuvayı Milliye'nin ilk çatışmasıdır. Yunan ordusu karşısında tutunamayacağını anlayan Kuvayı Milliye gerilere çekilmiş, bunun üzerine 1 Haziran'da Ödemiş Yunanlıların eline geçmiştir. Selek, age. s. 256.

152 Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 8.bs, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s. 151.

153 Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, s.152; İslam Ansiklopedisi, “Cumhuriyet Devri” Maddesi; Adnan Sofuoğlu, Kuvayı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 68.

masında etkili oldukları anlaşılmaktadır. Batı Anadolu’da Milli direniş hareketinin başlamasında, halkın örgütlenmesinde bu komutanların çok önemli yönlendirici katkıları olmuştur.¹⁵⁴

İşgallerin başladığı günlerde, 29 Kasım 1918’de göz doktoru Esat Paşa ve tarihçi Abdurrahman Şeref Bey’in girişimleriyle **Milli Kongre** adlı bir teşkilat kurulmuştur. 70’e yakın sivil toplum kuruluşundan ikişer temsilcinin katılımıyla oluşan bu kuruluş, partiler üstü bir niteliğe sahiptir. Temel amacı işgallere karşı neler yapılabileceği konusunda fikir alışverişinde bulunmaktır. Bazı kaynaklara göre **Kuvayı Milliye** kavramı ilk kez bu teşkilat tarafından kullanılmıştır.¹⁵⁵

O günlerde **Kazım Özalp**, Menemen üzerinden Bandırma’ya hareket etmiş, yol boyunca İzmir’in işgalini anlatarak bir direniş teşkilatı kurulmasını istemiştir.¹⁵⁶ Böylece işgallere karşı mücadele etmek için kurulan düzensiz milis güçlerine Kuvayı Milliye adı verilmeye başlanmıştır.

Ege’de Yunan zulmüne karşı **Çerkez Ethem**, **Demirci Mehmet Efe**, **Yörük Ali Efe** gibi çete liderleri, elde silah gerilla mücadelesine başlamıştır. Ayrıca bazı müftüler ve yerel halkın ileri gelenleri de direnişe katılmıştır. **Denizli müftüsü Ahmet Hulusi Efendi**, **Çal müftüsü Ahmet İzzet Efendi** ve **Denizli mutasarrıfı Faik** halka direniş fikrini aşılamağa başlamışlar ve **Denizli Heyet-i Milliyesi’ni** kurmuşlardır.

Düzensiz, disiplinsiz birliklerce yürütülen bu “gerilla mücadelesi” sonunda Yunan ordusu durdurulamamış, ama nispeten yavaşlatılmıştır. Milis güçlerinin vur-kaç (gerilla) taktiğine dayanan mücadelesi, bir taraftan düşmanın moralini bozarken, diğer taraftan Mustafa Kemal’e düzenli orduyu kuracak kadar zaman kazandırmıştır.¹⁵⁷

154 Rahmi Apak, **Batı Cephesi Nasıl Kuruldu**; TTK Basımevi, Ankara, 1990, s. 17, 18; Hamdi Gürler, “*Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye Hareketlerinin Ortaya Çıkmasında Ordunun Rolü*”, Beşinci Askeri Seminer Bildirileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996, s.421.

155 Bayur, age. s. 200; Alev Coşkun, **Samsun’dan Önce Bilinmeyen 6 Ay, “İşgal, Hüzün, Hazırlık”**, 4. bs., Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008, s. 99.

156 Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, s. 151.

157 Kuvayı Milliye’nin büyük bölümün oluşturan efeler ve çeteler zaman içinde

21 Haziran 1920 tarihli Kuvayı Umumiye Cetveli'ne göre Kuvayı Milliye birliklerinin sayısı 15 bine kadar ulaşmıştır.¹⁵⁸

Kuvayı Milliye direnişi, işgalci Yunanlıları rahatsız etmeye başlamıştır. Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı'nın Mayıs'ın ortalarında Fevkalade Komisere yazdığı şu rapor, işgalci Yunanlıların tedirginliğinin en açık kanıtlarındandır:

1. Bandırma, Soma, Kırkağaç, Akhisar bölgesinde çeteler hazırlanmaktadır. Bandırma merkez kabul edilmiş olup burada silahlı iki bin asker ve altı-sekiz bin çete bulunuyor.
2. Denizli'de hükümet düşürülmüş, asiler Sarayköy köprüsünü tahribe hazırlanıyor. Tehlike mühim, asayiş berbattır.
3. İsyan, Söke bölgesinde de yayılmıştır. Beş yüzden fazla askeri erler asilere katılarak katliam ve yağmaya hazırlanmaktadır.
4. Selçuk, Aydın hattı üzerinde kıtalara her gün tecavüz ediliyor. Aydın-Nazilli hattında kuvvetler mevcut ise de bu kıtaların emniyetini sağlayamamaktadır. Tedbir alınmazsa tehlikelidir.¹⁵⁹

Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı, 21 Haziran 1919'da Başbakan Venizelos'a gönderdiği raporda Kuvayı Milliye'nin kendilerine büyük güçlükler çıkardığından söz etmiştir:

*"Tam bir Türk seferberliği ve kuvvetli bir Jön Türk teşkilatı karşısında bulunuyoruz. Her taraftan taarruza uğrayarak her gün bir miktar arazi terk etmeye mecbur oluyoruz."*¹⁶⁰

Atatürk ve Gerilla Savaşı

Mustafa Kemal Paşa, daha önce 1911 Trablusgarp Savaşı sırasında Derne ve Tobruk cephelerinde bölge halkından oluş-

Türk halkına da zarar vermeye başlamışlardı. "Kuvayı Milliye'nin faaliyetinde yağma, talan, gasp gibi olaylara bol rastlanır. Özellikle ayak takımı kimselelerinden oluşan ve eşkıya reisleri tarafından idare edilen müfrezelerin bu gibi hareketleri hiçbir zaman önlenememiştir. Kanun dışı bir hayat sürerken Kuvayı Milliye'ye katılan eşkıya çetelerinden namuslu davranmaları esasen beklene-
mezdi." Selek, age. s. 130.

158 Selek, age. s. 129.

159 age. s. 259.

160 age. s. 259.

turduğu düzensiz birliklerle İtalyanlara karşı gerilla savaşı yapmıştı.¹⁶¹ Bu nedenle gerilla savaşının öneminden haberdardı ve düzenli ordunun olmadığı bir ortamda başlayan Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk aşamasında eli silah tutan gönüllülerden oluşan düzensiz birliklerle gerilla savaşı yapılmasını gerekli görüyordu.

Mustafa Kemal Paşa, TBMM'de yaptığı bir konuşmada gerilla savaşı hakkında şunları söylemiştir:

*“Uzun süre çarpışabilmek ve halkın savaş şevkini ayakta tutmak için Harb-i Sağır (gerilla savaşı) yapacağız. Buna başladık. Hedefimiz, düşman maneviyatını kırmak, kendi maneviyatımızı ayakta tutmaktır.”*¹⁶²

Bu doğrultuda ilk direniş yuvalarını Adana'dayken oluşturmuştu. L. Kinross, Mustafa Kemal'in daha Adana'dayken “çete savaşları” için hazırlık yaptığını şöyle anlatmıştır:

*“Kendilerine güvendiği subaylara, ‘Gruplar halinde çete savaşına hazırlanın’ diye emirler veriyordu. Düşmanın Anavatan topraklarına sokulmasını önlemek için çeteler kurmak gerekecekti. Mustafa Kemal, geleceği göz önünde tutarak İç Anadolu'da direniş merkezleri olabilecek Antep ve Maraş gibi yerlere silah dağıttı. Bunlar, gereğinde kullanılmak üzere gizlice depo edilecekti.”*¹⁶³

Adana, Antep ve Maraş'ta çete savaşları yapan Kara Hasan, Şahin Bey ve Sütçü İmam gibi yerel önderler, Mustafa Kemal'in depolara saklattığı bu silahları kullanacaklardı.

Nitekim Kurtuluş Savaşı'ndaki ilk silahlı direniş Adana'da gerçekleşmiştir. 19 Aralık 1918'de Adana Dört Yol yakınlarındaki Karakese köyüne saldıran Fransızlar, köylüler tarafından ateşle karşılanmış, köylüler bu çatışmada 10 ölü vererek geri çekilmek zorunda kalmalarına rağmen direniş ateşini yakmışlardır.

161 Mustafa Kemal'in Trablusgarp'ta Derne ve Tobruk Cephelerinde İtalyanlara karşı gerçekleştirdiği “gerilla savaşının” detayları için bkz. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Haz. Arı İnan, 5. bs., İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 76-94.

162 Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2007, s. 282

163 Konross, age. s. 165, 166.

“Galipleri çığına döndüren bu olay, ‘Türk milletinin saldıran düşmana karşı ilk’ direnmesi idi. Fakat saldırganlar cinayetlerine bundan sonra da devam ettiler ve bu arada karısını zorla elinden aldıkları Kara Hasan adlı bir kişinin kardeşini de öldürdüler. Bu durum karşısında Kara Hasan dağa çıktı ve 1919 yılı başlarından itibaren başlamış olan bu hareket, ‘Türkiye’de ilk milli muhavemeti’ meydana getirdi. Kısa zamanda 300 kişiye yükselen Kara Hasan Çetesi, Nur dağlarında gizleniyor ve zaman zaman Fransızlara pusu kurarak büyük kayıplar verdiriyordu.”¹⁶⁴

Mustafa Kemal’in 1918’in Kasım ayında Ali Cenani Bey’e, Zekai (Apaydın)’a ve Ali Fuat Paşa’ya söylediği, “Teşkilat yapın, silahları ben ayarlayacağım” önerisi doğrultusunda yapılan gizli hazırlıklar, 18 Aralık 1919’da Adana Karakese köyündeki direnişle ilk meyvelerini vermiş ve daha sonra da Kara Hasan Çetesi’nin faaliyetleriyle amacına ulaşmıştır.

Kara Hasan, Mustafa Kemal’e bağlıdır. Mustafa Kemal’in, Biga’da Kuvayı Milliye teşkilatı kurulması isteğine karşı gelenlere, müftü aracılığıyla, “Korkma, memleketi gavurdan kurtarmak için, çarpışa çarpışa Mustafa Kemal’e kadar gideceğiz” diye haber göndermiştir.¹⁶⁵

Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkar çıkmaz, Karadeniz’de Rum çeteleriyle çarpışan Topal Osman ve adamlarıyla temas kurması da onun “gerilla savaşına” verdiği önemi göstermektedir. Mustafa Kemal, Pontusçu Rumlara karşı kıyasıya mücadele eden Topal Osman Ağa’yı Havza’ya çağırarak ona şunları söylemiştir:

“Osman Ağa!... İstanbul hükümetinden aksine emir gelmiş olsa bile, sen gene Pontusçularla sonuna kadar mücadeleye devam edecek ve bunların tenkilinde bulunacaksın. İşine sakın ola ki son verme tam tersi hız ver!...”¹⁶⁶

164 Tansel, age. s. 220.

165 Atay, age. s. 275.

166 Mehmet Gönübol, Olaylarla Türk Dış Politikası, Alkım Kitabevi Yayınları, Ankara, 1989, s. 26; Hüsamettin Ertürk, 2 Devrin Perde Arkası, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964, s. 40.

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçtikten sonra da genelde Güney cephesiyle, özelde ise Adana bölgesiyle fazlaca ilgilenmiştir. Mustafa Kemal, Adana bölgesini doğu ve batı Adana bölgesi olarak ikiye ayırmıştır. Doğu Adana bölgesindeki kuvvetlerin toplamı 2900 piyade, 300 süvari, 3 makineli tüfek ve 1 sahra topundan oluşmuştur. Batı Adana bölgesindeki kuvvetlerin toplamı ise, 3000 piyade, 300 süvari, 1 makineli tüfek ve 4 dağ topundan oluşmuştur.¹⁶⁷

Güney cephesindeki Kuvayı Milliye örgütlenmesini düzenleyen Mustafa Kemal, 25 Kasım 1919 tarihinde aşağıdaki emri vermiştir:

“Adana ili ile, Maraş, Antep, Urfa sancakları bizleri de ciddi suretle düşündürmeye başlamış ve yapılan müzakereler sonunda aşağıdaki kararların teşkilatımız tarafından büyük bir azimle çalışılarak uygulanmasına karar verilmiştir:

- 1. Milli müfrezelerin koruması altında ve dış görünüşü ile İslam toplumunun, gerçek halde ise milli teşkilatın esaslı bir suretle meydana getirilmesi ve her olasılığa karşı işgal bölgesinde bir milli ordu esaslarının kurulması.*
- 2. Birinci maddedeki isteklerin iyice uygulanabilmesi için işgal bölgesi üçe bölünmüştür.*

Birinci bölge: Sis -Osmaniye-İskenderun batısındaki işgal bölgesi olup, Niğde, Kayseri sancaklarıyla Konya ilinin adı geçen işgal bölgesine yakın yerlerindeki milli teşkilatımızla bu dolaylardaki 12. ve 20. Kolordu birliklerine.

İkinci bölge: Yine Sis-Osmaniye-İskenderun doğusundaki bölge olup Sivas ilindeki teşkilatımızla bu dolaylardaki 3. Kolordu birliklerine.

Üçüncü bölge: Adıyaman (Fırat'ın doğusu) doğusundaki bölge olup 13. Kolordu birlikleriyle o dolaylardaki milli teşkilatımıza bağlanmıştır.

167 Murat Köylü, 1919-1922 Döneminde Türk Ordusu İkmal Sistemi İle Yunan İkmal Sisteminin Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006, s. 36, 37.

3. *Adı geçen bölgenin emniyetli yerlerinde merkezler kurularak buralardan işgal bölgelerine gidecek olan memurlarımızın hareket üssü, silah ve mühimmat deposu olacaktır. Bu merkezler hızla kurularak hemen işe başlayacaktır. Şimdiden bu işlere ait tedbirler alınmıştır.*
4. *Harbiye Nazırı Cemal Paşa, bizi Adana durumu hakkında daha çok aydınlatacak olursa giriştiğimiz işler daha çabuk ilerleyecektir.*
5. *Kararlarımız hakkındaki ayrıntılı bilgiler gönderilmek üzere-
redir.”* ¹⁶⁸

Bu emir, Mustafa Kemal'in Adana bölgesindeki Milli direniş çok büyük önem verdiğini göstermektedir. Adana'dayken yaptığı ilk direniş hazırlıklarıyla yetinmeyen Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçtikten sonra da bölgedeki Kuvayı Milliye örgütlenmesiyle çok yakından ilgilenmiştir; hatta yukarıda belgede görüldüğü gibi bölgenin “Milli direniş planını” bizzat kendisi yapmış ve planın uygulanmasını da yakından takip etmiştir.

Atatürk'ün Kuvayı Milliyecilerle İlişkisi

Mustafa Kemal, yola bir Kuvayı Milliyeci olarak çıkmıştır. Kuvayı Milliye'nin harcında Mustafa Kemal'in de alın teri vardır. Önce Adana'da, sonra İstanbul'da daha sonra da Anadolu'da hep Kuvayı Milliye'nin güçlenmesi için çalışmıştır. Mustafa Kemal için Kuvayı Milliye bir ilk adım, “ilk kıvılcım”dır. Büyük Kurtuluş ateşinin yakılabilmesi için bu ilk kıvılcımlara çok ihtiyaç vardır. Bu nedenle Mustafa Kemal, daha Samsun'a çıkmadan önce Kuvayı Milliye'nin güçlenmesine çalışmıştır: **Yahya Kaptan**, **Yenibahçeli Şükrü** ve **Çerkez Ethem** gibi Kuvayı Milliyecilerle birer bir temas kurup görüşmeler yapmıştır.

Mustafa Kemal Nutuk'ta, Yahya Kaptan'a bağlı Kuvayı Milliye'nin kuruluşundan ve Yahya Kaptan'ın kahramanlığından şöyle söz etmiştir:

168 Genelkurmay ATESE Arşivi No: 1/4282.Dip.17, G.1, Klas.375, Dos. 69, F-9.

“Efendiler, bizim özellikle İstanbul’a yakın olan İzmit bölgesinde uygulamayı düşündüğümüz tedbir, orada silahlı milli müfrezeler kurmak ve o bölgede kendilerine güvenilir komutan ve subaylarımızın, bu milli müfrezelere yapacakları yardım ve destekle, hain çetelerin peşine düşerek kötülüklerin ve varlıklarına son vermektir.

İşte bu maksatla oluşturabildiğimiz milli müfrezelerin en önemlisi ve kuvvetlisi Yahya Kaptan diye tanınmış olan fedakâr bir vatanseverin müfrezesi idi.”

Mustafa Kemal, Anadolu’dan Yahya Kaptan’a gönderdiği bir telgrafta, “Bulunduğunuz bölgede kuvvetli bir teşkilat yapınız. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey ve bizimle irtibat kurunuz. Şimdilik hazır bulununuz.” demiştir. Mustafa Kemal’in bu emri üzerine harekete geçen Yahya Kaptan, Kocaeli bölgesinde Anadolu’daki ilk milli müfrezelerden birini kurmuştur.

“Yahya Kaptan ve arkadaşları, 1919 yılının daha ilk aylarında silahlanmış ve örgütlenmişti. Kocaeli bölgesinde faaliyetlere başlayan bu ilk ‘Kuvayı Milliye Örgütü’ Yunan ordusunun İzmir’i işgalinden çok daha önce kurulmuştur. Milli Mücadele’nin önderi olan Mustafa Kemal Paşa’nın doğrudan verdiği emirle kurulmuş olmasının anlamı ve önemi çok büyüktür. Yahya Kaptan milli kuvvetlerinin Kuvayı Milliye’nin kuruluş tarihinde de çok özel ve anlamlı bir yeri vardır. İşte bu nedenle Atatürk, büyük Nutuk’ta Yahya Kaptan konusuna sayfalarca ve çok geniş bir yer ayırmış, kahramanlıklarını büyük bir övgüyle anlatmıştır.”¹⁶⁹

Mustafa Kemal, Kuvayı Milliye’nin beyni durumundaki “yararlı cemiyetlerle” de temas kurmuş, yetkilileriyle görüşmeler yapmış, fikir alışverişinde bulunmuş ve onlara talimatlar vermiştir.

Falih Rıfki Atay, o günlerde gazetelerde çıkan “Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti” başlıklı bir haberdan esinlenen Mustafa Kemal’in, Trakya’da da böyle bir cemiyet kurulmasını

169 Atilla Oral, İstanbul, 2006’dan naklen Gürer, Atatürk’ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, s. 229.

istediği ve bu doğrultuda Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin kurulduğunu belirtmiştir.¹⁷⁰

Mustafa Kemal, daha Samsun'a çıkmadan önce İstanbul'da Şişli'deki evinde Trakya Paşaeli Cemiyeti yetkilileriyle birkaç defa görüşmüştür.¹⁷¹

Celal (Perin), Nedim, Hüseyin Sabri (Tüten) ve Hasan Tahsin (Aygün) beyleri Şişli'deki evinde kabul eden Mustafa Kemal onlarla saatlerce konuşmuş, görüş alışverişinde bulunmuş, vatanın kurtuluşu için yapılması gerekenlerden söz etmiştir.¹⁷²

Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal'le tanışan, onun görüş ve düşüncelerini öğrenen heyet, bir süre sonra ikinci bir görüşme için çıkağelmıştır. 7 Şubat 1919 günü yapılan bu ikinci görüşmede Trakya Paşaeli Cemiyeti yetkilileri Mustafa Kemal'e ilginç bir teklifte bulunmuştur:

Mustafa Kemal'e sunulan teklif şudur:

“Başımıza geç Trakya'da bağımsızlık hareketi başlatalım.”

Heyet üyelerinin anılarına göre Mustafa Kemal, bu teklife uzun anlatımlarla yanıt vermiş ve *“Böyle parça parça çalışacağımıza bütün ülke kaderini yürütecek, ele alacak bir kuruluş meydana getirip beraber çalışsak nasıl olur?”* demiştir.¹⁷³

“Topyekûn bir direniş” düşüncesine sahip olan ve bu doğrultuda planlar yapan Mustafa Kemal, direnişin merkezi olarak Anadolu içlerini düşündüğünden bu teklifi kabul etmemiş, ama Trakya Paşaeli Cemiyeti üyelerine *“belli bölgeleri değil tüm yurdu kurtarmak için çalışmak gerektiğini”* belirterek, doğru stratejiyi göstermiştir.

Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın başarısı açısından Anadolu ve Trakya'nın bir bütün olarak savunulmasını ve kurtarıl-

170 Atay, age. s. 190. Sabahattin Selek ise Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin Talat Paşa'nın telkinleri sonucunda kurulduğunu iddia etmiştir. Selek, age. s. 102.

171 Selek, age. s. 213, 214.

172 Coşkun, age. s. 235.

173 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C. I, TTK Yayınları, Ankara, 1956, s. 156; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C.I, TTK Yayınları, Ankara, 1993, s. 123; Coşkun, age. s. 235; Selek, age. s. 214.

masını istemiştir. Bu nedenle kendisi Anadolu'da bulunmasına karşın Trakya'yla çok yakından ilgilenmiştir. Bir taraftan sürekli Trakya Paşaeli Cemiyeti ile temas kurarken, diğer taraftan Trakya'daki I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa'ya talimatlar vermiştir.

Cafer Tayyar Paşa'nın yumuşak tutumu ve beceriksizliği yüzünden bu cephenin zayıf kaldığını fark eden Mustafa Kemal, Cafer Tayyar Paşa'yı adeta telgraf yağmuruna tutmuştur. Ondan Trakya'daki örgütlenme ve Trakya'nın savunulması konusunda isteklerde bulunmuştur; onun bir taraftan İngiliz ve Yunan isteklerine karşı durmasını diğer taraftan da Trakya'daki Kuvayı Milliyecilere yardım etmesini sağlamaya çalışmıştır.

Mustafa Kemal, 18 Haziran 1919'da Cafer Tayyar Paşa'ya gönderdiği telgrafta, Anadolu halkının komutan ve yöneticilerinin birleştiğini, Anadolu'da ve Rumeli'de kurulan Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin ortak bir merkez kurulu oluşturulmasının kararlaştırıldığını, bu amaçla Trakya Paşaeli Cemiyeti'nden de bir iki kişi gönderilmesini, bunlar gelinceye kadar Trakya temsilciliğinin kendisine (Mustafa Kemal'e) verildiğini gösteren bir belge hazırlanmasını istemiştir.¹⁷⁴

*“Ben İstanbul'da iken Trakya Cemiyeti üyesi ile fikir alışverişinde bulunmuştum. Şimdi zamanı geldi. İcap edenlerle gizlice görüşerek derhal teşkilat kurulmasını ve kıymetli iki kişinin delege olarak ve fakat gizli kimlikle Samsun'a vapurla veya trenle yola çıkarılmasını ve onlar gelinceye kadar da Edirne vilayetinin vekil ve savunucusu olmak üzere Anadolu'da beni vekil ettiklerine dair imzaları altında bir belgenin yüce imzanızla ve şerefli telgrafla bildirilmesini rica ederdim.”*¹⁷⁵

Bunun üzerine Cafer Tayyar Paşa, 12 Ekim'de Mustafa Kemal'e Trakya'da Yunan emelleri ve milli örgütlenme konusunda bir rapor göndermiştir.¹⁷⁶

174 Nutuk, belge, 19.

175 age. belge, 19.

176 age. belge, 278.

Mustafa Kemal, 18 Ekim’de, Trakya’da yapılacak teşkilat için Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Sivas Kongresi’nde kararlaştırılan tüzüğünün esas alınmasını istemiştir.¹⁷⁷

Mustafa Kemal, 23 Ekim’de gönderdiği telgrafta Trakya’da bir tampon bölgenin doğru olmayacağını bildirmiştir.¹⁷⁸

Mustafa Kemal, 5 Kasım’da makine başında yaptığı görüşmede ise Trakya’da, Hürriyet ve İtilaf Partisi ile Nigehban Derneği’ne karşı önlem alınmasını istemiştir.¹⁷⁹

8 Kasım’da Celal Bey’in, “Parasızlık yüzünden Trakya’da teşkilat kuramıyoruz” diyerek yardım istemesi üzerine Mustafa Kemal, 11 Kasım’da verdiği cevapta, paranın da Trakya’dan sağlanması zorunluluğunu belirtmiştir.¹⁸⁰

Cafer Tayyar Paşa, Temsil Heyeti’ne gönderdiği 31 Aralık 1919 tarihli bir raporda, Doğu ve Batı Trakya’daki Yunan faaliyetlerini anlatarak Kolordunun Yunan faaliyetlerini önlemek için alacağı askeri tedbirlere General Milne’nin izin vermediğinin anlaşıldığını bildirmiştir.¹⁸¹

Bu rapora Mustafa Kemal, 3 Ocak 1920’de verdiği cevapta, Yunan faaliyetlerine karşı “mukabil” teşkilat yapılmasını, silahlı müfrezeler kurulmasını, Kolordu’nun buna olabildiğince gizli yardımda bulunmasını istemiştir.¹⁸²

Mustafa Kemal, 15 Ocak’ta gönderdiği başka bir telgrafta da subayların kılık değiştirerek Trakya’da silahlı teşkilat kurmalarını istemiştir.¹⁸³

Mustafa Kemal’in Cafer Tayyar Paşa’yı “çekip çevirmesiyle” Trakya’da direniş filizlenmeye başlayınca bu durumdan rahatsız olan Damat Ferit Paşa Hükümeti, Cafer Tayyar Paşa’yı görevinden alıp İstanbul’a çağırmıştır.¹⁸⁴

177 age. belge, 286.

178 age. belge, 288.

179 age. belge, 292.

180 age. belge, 294.

181 age. belge, 246.

182 age. belge, 247.

183 age. belge, 250.

184 Bıyıklıoğlu, age. C. I, s. 235.

30 Nisan'da yeniden Edirne'ye dönen Cafer Tayyar Paşa, artık Kolordu komutanı değildir, ancak Trakya Paşaeli Cemiyeti'ne dayanarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Paşa, Yunanlıların Trakya'yı işgal etmek için başlattıkları taarruz sırasında Yunanlılara esir düşmüştür.

2,5 yıl Yunan işgalinde kalan Trakya, 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Ateşkes Antlaşması'yla kurtarılmıştır.

Belgeler, Mustafa Kemal'in Trakya Paşaeli Cemiyeti'yle sürekli temas halinde olduğunu ve cemiyeti yönlendirdiğini hatta bu cemiyetin kuruluşunda etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin 26 Ocak 1919'da Edirne Valiliğine atanan İstanbul Hükümeti yanlısı, direniş karşıtı Selim Paşa'nın İstanbul'a kaçmasına yol açan olay, Edirne'deki Trakya Paşaeli Cemiyeti üyelerinin Mustafa Kemal'in iki telgrafı üzerine bir toplantı yapması sonucunda meydana gelmiştir.¹⁸⁵

İşgallere karşı kurulan ilk direniş örgütü sıfatını taşıyan Trakya Paşaeli Cemiyeti, en üst otorite olarak Mustafa Kemal'i tanımaktadır. Trakya Paşaeli Cemiyeti adına Şükrü ve İhsan Adil Beyler Mustafa Kemal'e çektikleri telgraflarla Sivas Kongresi kararlarına bütünüyle katıldıklarını ve Trakya'nın en uzak köşelerine kadar örgütlendiklerini bildirmişlerdir.¹⁸⁶

Atatürk'ün Kuvayı Milliye'yi Koruma Çabası

"Mustafa Kemalsiz bir Cumhuriyet tarihi yazma sevdasında olanların" iddia ettikleri gibi Kuvayı Milliye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Mustafa Kemal'den bağımsız değildir. Mustafa Kemal başından itibaren bu oluşumlarla diyalog halindedir. Hatta o, bizzat bu oluşumların bir parçasıdır: Mustafa Kemal, Mondros Ateşkesi sonrasındaki süreçte önce Kuvayı Milliye'nin kurulmasına yardım etmiş, daha sonra da güçlenerek varlığını koruması için mücadele etmiştir.

185 Nutuk, belge, 267.

186 age. belge, 267.

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçer geçmez Kuvayı Milliye örgütlenmesinin yaygınlaştırılması için çalışmaya başlamıştır.

Örneğin, 28 Mayıs 1919'da Havza'dan 3, 15 ve 20. Kolor-du Komutanlarına gönderdiği yazıda şöyle demiştir:

*“Ulusun tutsaklıktan kurtuluşu, egemen ve bağımsız olarak topraklarımızda yaşayabilmesi, ancak kararlı ve namuslu ellerin kısa ve doğru yoldan, ulusun hukukunu ve bağımsızlığını savunmaya yönlendirmesi ile mümkün olacaktır. Sivil memurların güvenilir kişiler ile el ele vererek bağımsızlığımızın savunulması yolunda gereken örgütü kurmalarını zorunlu sayıyorum. Bu husus, uzmanlığı dolayısıyla biz askerlerin vatanseverlik görevini gerektiriyor.”*¹⁸⁷

Mustafa Kemal aynı yazıda ayrıca, *“Doğu bölgesinde yabancı işgallerine, jandarma ve askeri birliklere karşı koyacağız, köylüler de ellerindeki silahlarla köylerini savunacaklardır. Gerekli hazırlıklar yapılmalı, birlik mevcutları fazlalaştırılmalı, mevcut silahlar birleştirilmelidir”* demiştir.¹⁸⁸

Erzurum'da Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği telgrafla, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin örgütlenmesi hakkında bilgi istemiş ve cemiyetin desteklenmesini rica etmiştir.

Cevat Dursunoğlu anılarında, Mustafa Kemal'in bu telgrafından şöyle söz etmiştir:

*“Yaklaşık Mayıs'ın 26. günü idi. Kazım Karabekir, Reis Raif Efendi ile beni acele karargâhına çağırdı. Reis cemiyette olmadığı için ben gittim. Müdafaa-i Hukuk'un son günlerde çalışmalarını sorduktan sonra bana bir şifre (telgraf) verdi. Bu şifre Havza'dan çekiliyordu ve 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal imzasını taşıyordu. Şifrede Erzurum Müdafaa-i Hukuk'un genel durumu ve idare heyetinde çalışanların kimliği sorulduktan sonra cemiyetin desteklenmesi rica ediliyordu...”*¹⁸⁹

187 Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, 2. bs, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 35.

188 age. s. 35.

189 Bayur, age. s. 213.

1 Haziran 1919'da Müfettişlik bölgesindeki valiliklerden ve mutasarrıflıklardan "yine Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" hakkında bilgi istemiştir. Cemiyetin nerelerde teşkilat kurduğunu, belli başlı kurucularının ve temsilcilerinin kimler olduğunu, birbirleriyle ilişkilerini, başka cemiyetler bulunup bulunmadığını mülki amirlere sormuştur. Trabzon Ademi Merkeziyet Cemiyeti için de aynı gün Trabzon valisine bir telgraf çekmiştir.¹⁹⁰

27 Kasım 1919'da Erzurum Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderdiği bir yazıda, zamanın gereğine göre acele olarak mahalle ve köylerde mili teşkilatın kurulmasını istemiştir.¹⁹¹

Haziran 1919'da Havzalıları yönlendirerek bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurdurmuştur.¹⁹²

Ankara'dan, Bursa'daki Celal (Bayar) Bey'e bir telgraf göndererek bölgedeki Kuvayı Milliye'nin yönetimini eline almasını istemiştir. "... İşgal kuvvetleri beni aramışlar. Bursa'ya geçtim. Ailemle on beş dakika ya konuşmuş ya konuşmamıştım ki bir çocuk geldi, elime bir kağıt sıkıştırdı, gitti. Bu bir telgraftı, Mustafa Kemal Paşa'dan geliyordu ve diyordu ki: 'Anzavur Bursa'yı işgal edecek, oraya gidip Kuvayı Milliye'yi elinize alınız ve saldırıyı geri püskürtünüz. Denileni yapmak için çalışmaya başladım.'¹⁹³

Mustafa Kemal, Sivas'tan, Biga'ya bir telgraf göndererek bölgede Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı kurulmasını istemiştir.¹⁹⁴

Kuvayı Milliye'nin etkinliğini artırması için silah ve cephaneye ihtiyacı vardır. Bu nedenle hemen kolları sıvayan Mustafa Kemal, 7 Haziran 1919'da da Samsun yoluyla İstanbul'a gönderilen 10.000 tüfek süngü kolu ile 12 top kamasına el koymuştur.

190 Selek, age. s. 262, 263.

191 Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, C. IV, Ankara, 1964, s. 128, 129.

192 Coşkun, age. s. 424.

193 Taylan Sorgun, Bekirağa Bölüğü, Mütareke Dönemi, 3. bs, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003, s. 320, dipnot 161.

194 Kaymakam ve müftü halka Mustafa Kemal'in bu isteğinden söz edince, bazı ileri gelenler, "Padişah ve Şeyhülislam Sabri Efendi gibi ulema var. Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile teşkilat olmaz" diyerek tepki göstermişlerdir. Atay, Çankaya, s. 275.

Ayrıca, Havza silah deposundaki silahları da halka dağıtıp evlere taşıtmıştır.¹⁹⁵ Yerel halkı silahlandıran Mustafa Kemal, bölgede Kuvayı Milliye'nin oluşumunu sağlamıştır. Bu gerçeği Falih Rıfkı Atay şöyle ifade etmiştir: *"Mustafa Kemal... Mütarekenin o ilk günlerinde olduğu gibi, kendisine hakim olan başlıca fikir, elde kalan silahları ve kuvvetleri mümkün olduğu kadar içeriye alarak saklamak ve ilk ayaklanmada kullanmaktır. Bütün komutan arkadaşlarına bunu tavsiye eder."*¹⁹⁶

13 Mart 1920'de kolordulara yayınlanan emrinde, *"direnme derecesinin ölçülebilmesinin, silah ve cephane sayısının bilinmesine bağlı bulunduğu, buna göre birlikler ve müfrezeler elinde ve depolarda mevcut piyade, topçu, silah ve cephanenin cinsleriyle, sürgü kolu, kapak takımı ve kama sayılarının da ayrıca açıklanmak suretiyle acele bildirilmesini"* istemiştir.

Yine 13 Mart 1920'de, 13. Kolordu'dan, Milli Hareketin genişletilmesi ve çoğaltılması için fazla sayıda silah ve cephaneye ihtiyaç duyulduğundan, gereğinde seferber bir hâle getirilecek kolordunun gerçek ihtiyaçlarından fazla kalacak piyade, topçu, silah ve cephane sayısının kolordudan alınmak üzere acele bildirilmesini istemiştir.

21 Nisan 1920'de Kuvayı Milliye komutanı Kılıç Ali Bey'e, Temsil Heyetli lideri sıfatıyla verdiği emirde, 17 Nisan'da iki top ve iki makineli tüfekle birlikte yeteri kadar kuvvetin Antep'e sevk edildiğini ve düşmanın Antep'e girmesinin önlenmesini istemiştir.¹⁹⁷

Mustafa Kemal, Havza'dan Anadolu'daki tüm vali, mutasarrıflık ve kolordulara gönderdiği meşhur HAVZA GENELGESİ'nde İzmir'den sonra Manisa ve Aydın'a Yunan birliklerinin girmesi tehlikesinin çok büyük olduğunu ve yurt bütünlüğünün korunması için ulusal tepkilerin daha canlı bir şekilde gösterilmesini, üç gün süreyle diğer bütün işlerin ertelenerek büyük

195 Muzaffer Tayip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, C. I, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1959, s. 141; Tansel, age. s. 242; Coşkun, age. s. 426.

196 Atay, age. s. 176.

197 Genelkurmay ATESE Arşivi No: 1/4340, Dip. 11, G. 2, Klas. 575, Dos. 68, F.5.

çaplı, coşkulu miting ve toplantıların yapılmasını, hükümete büyük devletlerin temsilcilerine etkili telgraflar çekilerek işgallerin kınanmasını istemiştir.

- Yurt bütünlüğünün korunması için ulusal tepkilerin daha canlı bir şekilde verilmesi,
- Büyük ve coşkulu mitinglerin yapılması,
- Hükümete ve büyük devletlerin temsilcilerine işgalleri kınayan telgrafların çekilmesi...

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, ülkedeki bütün askeri ve sivil makamlara Yunan işgaline karşı açıkça direnişe geçme emri vermiştir. “*Ulusal tepkilerin daha canlı bir şekilde ifade edilmesi*” ve “*Büyük ve coşkulu mitinglerin yapılması*” isteği, Kuvayı Milliye’nin oluşturulmasına yönelik en açık çağrıdır.

TBMM’nin açılması ve milis kuvvetlerinin yerini düzenli ordunun almasından sonra Batı Anadolu’daki Kuvayı Milliye ortadan kaldırılmıştır. Bu süreçte Çerkez Ethem gibi bazı Kuvayı Milliyecilerin isyan etmesi ve Mustafa Kemal’in bu isyanları bastırması, onun Kuvayı Milliye’ye karşı olduğunu göstermez.

İngilizler, İstanbul hükümetleri ve Padişah Vahdettin, Kuvayı Milliye’yi bitirmeye çalışırken Mustafa Kemal var gücüyle Kuvayı Milliye’yi güçlendirmek, yaşatmak için mücadele etmiştir.

Haziran 1919’dan itibaren İçişleri Bakanlığı, Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak derneklerinin parayla bile telgraf hizmetlerinden yararlanamayacağını bir genelgeyle duyurmuştur. Ancak Mustafa Kemal, bu emri dinlememiş, yayınladığı karşı bir genelgeyle, aksine Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin telgraflarını çekirtmeyen telgraf müdürlerini Divanıharbe vereceğini belirtmiştir. Posta Telgraf Telefon Genel Müdürü Refik Halid (Karay) Bey, Mustafa Kemal’in söz konusu genelgesini Nezarete bildirek bu “*serkeşçe ve cüretli*” tavra karşı kesin tedbirler alınmasını istemiştir.¹⁹⁸

198 Belgelerle Türk Tarih Dergisi, S. 10, s. 18; Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı’nda İkili İktidar, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 73.

Mustafa Kemal, 7 Temmuz 1919'da Anadolu ve Trakya'daki bütün askeri ve sivil makamlara gönderdiği bir bildiride, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin korunacağını, ordu gibi bütün devlet memurlarının da Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin yardımcısı olduğunu bildirmiştir.¹⁹⁹

İşte o bildiri:

- “1. Bağımsızlığını korumak uğrunda kurulmuş ve teşkilatlanmış olan milli kuvvetlere hiçbir şekilde müdahale ve saldırıda bulunulamaz. Devlet ve milletin alinyazısında milli irade söz sahibi hakimdir. Ordu bu milli iradeye bağlı ve onun hizmetindedir.
3. Memleketimizi kolayca işgal edebilmek maksadıyla İtilaf devletleri tarafından yapılacak baskılara, hükümet herhangi bir bilgi, askeri ve milli teşkilatımızı dağıtma emri verirse, bu emir kabul edilmeyecek ve yerine getirilmeyecektir.
4. Hedef ve gayesi milli bağımsızlığı kurtarmak olan Müdafaa-i Hukuk-i Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin ve teşebbüslerinin gerileme ve başarısızlığına yol açacak herhangi bir etki ve müdahaleyi ordu kesinlikle önleyecektir.
5. Devlet ve milletin bağımsızlığını kurtarma gayesinde, devletin bütün sivil memurları, Müdafaa-i Hukuk-i Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin ordu gibi yasal yardımcılardır.
6. Vatanın herhangi bir bölgesine saldırıldığı takdirde bütün millet haklarını savunmaya hazır bulunduğundan bu gibi olaylar karşısında işbirliği için her yer birilerini en kısa zamanda haberdar ederek savunmada hareket ve işbirliği sağlanacaktır.”²⁰⁰

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, ordunun ve devletin bütün sivil memurlarının Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin “yasal” yardımcıları olduklarını belirtmiş ve bu cemiyetlerin kesinlikle korunacağını ifade etmiştir.

199 Nutuk, s. 45, 46.

200 age. s. 45, 46.

19 Ağustos'ta Osmanlı Harbiye Bakanı, Kolordu komutanlarına, askerlerin Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini onaylar bir tutum takınmamalarını emretmiştir.²⁰¹

Dahası, Osmanlı Hükümeti, 18 Haziran 1919'da yayınladığı bir genelge ile Kuvayı Milliye Hareketini yasaklamıştır.²⁰²

O günlerde Konya'da yayımlanan *Öğüt gazetesi*, "*Anadolu kuvvetlerini değil sadrazam, Mustafa Kemal Paşa bile dağıtamaz. Bu kuvvetleri ihtiyaçlar yaratmıştır...*" diyerek, Kuvayı Milliye düşmanı İstanbul yönetimine adeta meydan okumuştur.²⁰³

Mustafa Kemal, Güney Anadolu'daki 13. Kolordu Komutanlığı'nı vekaleten devralan Albay Cevdet Bey'den, güneyden gelebilecek saldırılara karşı bölgede Kuvayı Milliye örgütleri kurmasını istemiştir.²⁰⁴ Albay Cevdet, Mustafa Kemal'in bu isteğini İstanbul Hükümeti'ne iletmış, ancak Genelkurmay Başkanlığı böyle örgütler kurmanın zararlı olacağını belirtmiştir.²⁰⁵

11 Mart 1919'da Nurettin Paşa'nın yerine İzmir Valiliğine atanan Kambur İzzet Bey tam bir Kuvayı Milliye düşmanıdır. İzmir'i işgal edip çocuk, yaşlı genç demeden katleden Yunan mezalimine hiç aldırmış etmeyen Vali İzzet Bey, 3 Ağustos 1919'da, Balıkesir Reddi İlhak Merkez Başkanı Hacım Muhittin'in yakalanarak eline kelepçe vurulup İstanbul'a gönderilmesini istemiştir.²⁰⁶ Kuvayı Milliyeci Hacım Muhittin, 12 Ağustos'ta Vali İzzet Bey'e şöyle cevap vermiştir: "*Bir Yunan birliğinin başına geçip beni siz tevkif edin, siz götürün!...*"²⁰⁷

İzmir Valisi İzzet Bey, 25 Aralık 1919'da *İkdam* gazetesinde yayınlanan bir röportajında, Kuvayı Milliye'yi bir "arseniğe" benzetmiş, azının iyi çoğunun kötü olduğunu söylemiştir. İzzet

201 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 3, belge, 47.

202 Akşin, age. s. 388.

203 Öğüt, 3 Mart 1920.

204 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 39, belge, 943.

205 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 39, belge, 945.

206 Hacım Muhittin Çarıklı, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967, s. 27.

207 age. s. 32.

Bey, Yunan işgali sona ermedikçe İzmir'deki Yunan idarecileri ve kumandanlarının İzmir'den gitmesine taraftar olmadığını da belirtmiştir.²⁰⁸

Vali İzzet Bey, Paris Barış Konferansı'nda Türkiye lehine bir karar verilmesi için "komitacılık" dediği Kuvayı Milliye'e son verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.²⁰⁹ 1 Eylül 1919 tarihinde de Başbakanlığa gizli bir mektup göndererek "*Kuvayı Milliye hareketinin siyaset evimizi zedelediğini*" belirterek, bu gibi "zararlı" ve "yasadışı" hareketlere karşı şiddetli önlemler alınmasını istemiştir.²¹⁰

İngiliz etkisindeki İstanbul hükümetlerine karşı Kuvayı Milliye'yi koruyan Mustafa Kemal, emperyalistlerin merhametine güvenen, Kuvayı Milliye düşmanı İzmir Valisi İzzet Bey'i bu düşüncelerinden vazgeçirebilmek için ona iki mektup yazmıştır. 23 Eylül 1919 tarihli ilk mektubunda İzmir'de seçim hazırlıklarının ne durumda olduğunu sormuş ancak buna cevap alamamıştır. Daha sonra bir mektup daha yazarak 23 Eylül tarihli yazısına neden cevap alamadığını sormuştur. İzmir Valisi, bu mektuba da cevap vermayerek her iki mektubu da İstanbul Hükümeti'ne göndermiştir.²¹¹

İngilizler, Mustafa Kemal'in İzmir Valisi İzzet Bey'i kazanmak istediğini fark etmişlerdir, fakat valinin "İngiliz yanlısı" olmasından dolayı fazla tedirgin olmamışlardır. İngilizlerin askeri temsilcisi Morgan, 8 Ekim 1919 tarihli raporunda şunları bildirmiştir:

*"Mustafa Kemal, İzmir valisinden seçim hazırlıklarıyla ilgili bilgi istemiş. O da bana akıl danıştı. Vali tutumunu, İngilizlerin tutumuna göre ayarlamak eğiliminde. Anadolu'yu zapt etmemizden yana görünüyor."*²¹²

208 İkdâm, 25 Aralık 1919.

209 Muzaffer Tayip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, C. I, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, s. 192, Sarıhan, age. s. 145.

210 Gökbilgin, age. s. 194, Sarıhan, age. s. 145.

211 Münir Aktepe, "Atatürk'e Dair Bazı Belgeler", Belleten, C. XXXII, Ekim 1968, S. 128, s. 453; Sarıhan, age. s. 145.

212 Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, C. I, s. 174.

Valiyle bir türlü diyalog kuramayan Mustafa Kemal, 1 Kasım 1919'da Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya gönderdiği bir yazıda İzmir valisi İzzet Bey'in kötülüklerine engel olunmasını istemiştir.²¹³

Mustafa Kemal'in, güney bölgesinde görevlendirdiği Binbaşı Kemal, Niğde'ye gelerek bu bölgede milli teşkilatı kurmaya başlamıştır. Binbaşı Kemal'in 18 Kasım 1919 tarihli raporunda, Develi ilçesi milli teşkilatının kurulmasının tamamlandığı, bu ilçe'deki gezici Kuvayı Milliye mevcudunun 1680 kişi olduğu, mevcut 20 sandık cephanesinin 50 sandığa çıkarılması için 12. Kolordu Komutanlığı'na öneride bulunduğunu bildirmiştir.²¹⁴

Mustafa Kemal, bir taraftan Kuvayı Milliye'yi güçlendirirken diğer taraftan, Kuvayı Milliye'den düzenli, disiplinli bir orduya geçiş hazırlıkları yapmıştır. Örneğin bu amaçla Sivas Kongresi'nden hemen sonra Ali Fuat Paşa'yı, Batı Cephesindeki Kuvayı Milliye'nin başına komutan olarak atamıştır.

Mustafa Kemal, İngiliz etkisi altındaki "güdümlü" başbakanlara, genelkurmay başkanlarına, içişleri bakanlarına ve "hain" valilere karşı Türk ulusunun namusu, onuru ve vatani için mücadele eden Kuvayı Milliye'yi güçlendirip ne pahasına olursa olsun korumaya çalışmıştır.

"Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra, yurdun bölünme ve yer yer işgal edilme tehlikesi baş gösterince, tehlike altında olan yerlerin ileri gelenleri 'Müdafaa-i Hukuk' adıyla özetlenebilecek dernekler kurmaya başlamışlardır. Bu örgütlenme gidererek yayılmış, Sivas Kongresi'nde merkezileşmiş ve bütün yurda dal budak salmıştır..."

Kurtuluş Savaşı dönemi halkın en geniş ölçüde silahlandığı bir dönemdir de. Bu silahlanma işgale karşı koyma amacıyla başlangıçta kendiliğinden sayılabilecek bir tarzda, daha sonra milli önderliğin çabalarıyla yaygınlaşmıştır. TBMM'nin açılışına kadar olan dönem askeri açıdan gerilla dönemidir. Halkın

213 Nutuk, belge, 176.

214 Genelkurmay ATESE Arşivi No: 1/4282. Dip.17, G.1, Klas.375, Dos. 69, F-9.

elinde silah bulunması ve bu silahların gerilla örgütlerinin elinde birer gücü temsil eder hâle gelmesi nedeniyle ki Kurtuluş Savaşı yıllarının Türkiye toplumu o zamana kadar görmediği bir demokrasi dönemi de yaşamıştır.”²¹⁵

Mustafa Kemal, başından sonuna kadar –yukarıda özetlenen– bu sürecin içinde yer almıştır.

1. Adana’da Ali Fuat Paşa’ya “direniş yuvaları oluşturun” talimatı vermiştir.
2. Ordunun elindeki silahları düşmana teslim etmeyerek gizli depolarda saklatmıştır. Kuvayı Milliye kapsamındaki halkı silahlandırarak hem işgalci güçlere hem de İstanbul’daki Osmanlı monarşisine karşı “caydırıcı bir güç” oluşturmıştır.
3. Bu silahlı güç sayesinde iç ve dış düşmanlara karşı durarak Anadolu’nun göbeğinde milli iradeyi gerçekleştirmiş, TBMM’yi açmış, böylece yeni bir devletin temellerini atmıştır.
4. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleriyle diyalog kurmuştur.
5. Sivas Kongresi’nde Kuvayı Milliye’yi “merkezileştirmiştir”.

Özetle, Mustafa Kemal, işgallere karşı başlayan halk tepkisini örgütleyerek ve genişleterek hem emperyalist kuşatmayı hem de sultan-halifenin monarşik kuşatmasını parçalamıştır. Bu iş için birbirini destekleyen iki ayrı odak oluşturmıştır. Bunlardan biri düzenli ordu, diğeri de TBMM’dir. Kuvayı Milliye’yi düzenli orduya, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini ise TBMM’ye dönüştüren Mustafa Kemal, emperyalizmi ve monarşiyi alt ederek bağımsız bir cumhuriyet kurmayı başarmıştır.

19 Mayıs’ı Anlamak

“1919 Yılı Mayısının 19. Günü Samsun’a Çıktım...” Nuktuk, bu cümleyle başlar:

Atatürk, böylece Türk Bağımsızlık Savaşı’nın 19 Mayıs 1919’da başladığını vurgulamak istemiştir. Atatürk için bu tarih,

215 Sarıhan, age. s. 16.

sadece bir “milattır”. Yoksa bazen iddia edildiği gibi, Atatürk, Türk Kurtuluş Savaşı’nın 1919 öncesindeki “ilk kıvılcımlarını”, Mondros’tan sonra kurulan “yararlı cemiyetleri” ve “yerel kongreleri” reddediyor değildir. Atatürk, dünyadaki bu ilk bağımsızlık savaşının, gelecek kuşakların hafızalarına kazınması için 1919’u “bir mihenk taşı”, “bir sembol tarih”, “bir büyük uyanış” olarak belirlemiştir. Yani 19 Mayıs 1919 bir semboldür; gelecek nesillere, emperyalizme karşı verilen ilk ulusal Kurtuluş Savaşı’nı anımsatan bir sembol...²¹⁶

30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan hemen sonra, Kasım 1918’ de başlayan işgallere karşı Türk ulusu yurdun dört bir yanında gizli gizli örgütlenmeye başlamıştır. Yurdun değişik yerlerinde toplanan çok sayıda “yerel kongre” ve yine yurdun değişik yerlerinde kurulmaya başlayan çok sayıda “yararlı cemiyet”, en azından düşmana karşı direniş düşüncesinin halk arasında yayılmasına katkı sağlamıştır.

Ancak, 19 Mayıs 1919’dan önceki bu “ilk kıvılcımlar” abartıldığı kadar da “güçlü” ve “önemli” değildir. Bu gerçeği Sabahattin Selek, “Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ancak ikisi –Trakya Paşaeli ve Vilayeti Şarkıye– üzerinde fazlaca durmaya değer bir canlılık gösterebilmiştir. Diğerleri ya nazari kalmışlar ya da uzun ömürlü olmamışlardır.” diyerek ifade etmiştir.²¹⁷

Ayrıca savaştan yeni çıkmış ve üstüne üstlük bir kere daha dört bir yanı işgal edilmiş bir ülkede, bu kadar kısa bir zamanda “güçlü” bir direniş cephesi oluşturmak zaten mümkün değildir. Nitekim ilk işgallerden sonra düşman, hemen hemen hiçbir direnişle karşılaşmadan Anadolu içlerine kadar ilerlemiştir.²¹⁸

“Doğu’da Ermeni tehlikesine karşı bir direniş belirirken Batıda henüz bir direnme ve örgütlenme çabası yoktur. Atatürk, Yunan işgalinden sonra dahi, 17 Haziran 1919’da Amasya’dan Kazım Karabekir’e gönderdiği bir şifrede durumdan hoşnutsuzluğunu belirtir:

216 Sinan Meydan, Nutuk’un Deşifresi, Truva Yayınları, İstanbul, 2006, s. 68.

217 Selek, age. s. 101.

218 Avcıoğlu, age. s. 14.

‘Doğu illeri halkının Ermeni çetelerinin zulüm ve saldırılarına hedef olmuş ve en büyük felaketi görmüş bir unsur olmak sıfatıyla, özveri gereğini en önce anladıkları tam bir övünçle görülmektedir. Fakat Anadolu’nun sakin tarafları böyle değildir. Politika çevrelerinin şimdiye kadar çıkarları uğrunda halkı oyuncak etmiş olmaları, halkta her türlü örgüte karşı bir çekingenlik yaratmıştır.’

Gerçekten İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaline kadar memleket bir hayal âleminde yaşatılmıştır.”²¹⁹

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, bunların düzenledikleri “yere kongreler” ve Kuvayı Milliyeciler, sadece Yunanistan’la mücadele etmenin hesaplarını yaparken diğer işgalcileri, özellikle de İngilizleri adeta “kurtarıcı” olarak görmüşler, hatta biraz daha ileri giderek Yunanistan’ı Anadolu’dan çıkarmaları halinde İngilizlerin Anadolu’yu işgal edebileceklerini söylemişlerdir. Örneğin, bütün Ege’yi temsil etme iddiasında olan Alaşehir Kongresi, 23 Ağustos 1919 günü delegelerin tümünün imzasıyla İngiliz temsilcisi General Milne’ye şu telgrafı çekmiştir:

“İzmir ili ve Karasi (Balıkesir) bağımsız sancağı Türk ve Müslümanlarının birlik olarak düzenli örgüte bağlı milli kuvvetleriyle savundukları nokta, sadece Yunanlıların haksız ve hilekâr saldırılarına ve bu işgal ve saldırılarında işledikleri cinayet ve kötülüklere engel olmaktan ibarettir. İtilaf devletlerine karşı çıkma fikri hiç kimsenin aklından geçmeyen boş bir düşüncedir. Bundan dolayı büyük kongre (Alaşehir Kongresi) bütün düşünen insanlık tarafından haklılığının ve meşruluğunun onaylanacağı inancında bulunduğu Kuvayı Milliye eylemlerinden müttefik birliklerine karşı saldırı anlamı çıkarılmasını, şu kesin gerçekler karşısında büyük bir insafsızlık sayar. Kongre bundan dolayı derin üzüntüsünü sunar. Küçük Asya’da (Anadolu’da) Müttefik Devletleri Başkomutanı bulunmanız nedeniyle, daha çok kan dökülmesini önlemek amacıyla Yunan birliklerinin şimdiki yerlerinden daha ileri gitmemeleri için

emir buyuracağınız konusundaki soylu açıklamamız kongre üyelerini derin bir minnet ve şükran hissiyle duygulandırmıştır. Pek soylu ve pek insancıl olan şu asil arzu, kuşkusuz ki en büyük övgülere değer, yüksek ve soylu bir yaradılışın ürünüdür.”

Yunanlıların işgal ettikleri yerlerden çekilmelerini isteyen telgraf şu “şaşırtan” istekle sona ermiştir:

“Büyük İtilaf Devletleri, İzmir ve yöresinin işgalinde kesin bir politik zorunluluk gördüğü takdirde bu işgalin Amiral Calt-horpe cenaplarının ilk açıklamalarında belirttikleri üzere, geçici ve İzmir yöresine sınırlı kalmamak üzere, zalim ve gaddar Yunan askeri tarafından değil, insanlık ve uygarlıkla donanmış olan uygar İtilaf Devletleri askerleri tarafından gerçekleştirilmesinin sağlanmasını Kongre soylu kişiliğinizden rica eder ve yüksek saygılarını sunmakla şeref ve övünç duyar.”²²⁰

Alaşehir Kongresi Başkanı Hacım Muhittin’in, 21 Ağustos 1919 tarihinde İngiliz temsilcilerine gönderdiği aşağıdaki telgraf, “yararlı cemiyetlerin” ve “yerel kongrelerin” aslında “Yunana hayır, İngilize, Fransıza evet...” dediklerini kanıtlayan örneklerden biridir:

“Biz Mütareke imzalandığında ve kabul ettiğimiz politik durum gereği olarak İtilaf Devletlerinin askeri zorunlulukla işgal etmek istedikleri bölgeleri kendilerine teslim etmek ve işgallerine susmak zorunda kaldık; fakat işin içine Yunanlılık girince buna kamu bilinci susamazdı. Bunun sonucu milli coşkunluk baş gösterdi. Eğer bu işgal askeri gerekler nedeniyle olsaydı ya da ögle sayılsaydı ve bu işgal İngiliz, Fransız ya da Amerikalılar tarafından yapılmış olsaydı kimse ses çıkarmayacaktı. Ve şimdi madem ki barış konferansında (Paris Barış Konferansı) işgalin sınırlandırılması ve zulümlerin soruşturulması ve incelenmesi kararlaştırılmıştır, biz bu insancıl fikre teşekkür ederiz. Eğer kan dökülmesinin arkası alınmak isteniyorsa Yunanlıları çeksinler, kendileri (İtilaf devletleri) bir askeri kurul

220 Hacım Muhittin Çarıklı, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, Türk İnkılap Enstitüsü Yayını, Ankara, 1967; Avcıoğlu, age. s. 22.

*göndersinler. Fakat her halde bizim karşımızda Yunanlılar bulunmasın...”*²²¹

Alaşehir Kongresi'nin gönderdiği bu telgraftan sadece dört gün sonra, 27 Ağustos 1919'da bu sefer Nazilli Heyet-i Milliyesi, İngiliz General Milne'ye şu telgrafı göndermiştir:

*“Biz İtilaf Devletlerine karşı hiçbir düşmanlık fikri beslemiyoruz. Bunu bütün davranışlarımızla kanıtladık. Bundan dolayı şimdilik İngilizlerin adil girişimlerini ve Aydın ilinin Yunanlılardan temizlenmesini beklerken saldırıdan vazgeçeceğiz... Eğer İngiliz komutanlığı daha fazla kan dökülmesini önlemek istiyorsa, Yunanlıları Aydın ve çevresi ile güzel İzmir'den çıkarmalıdır. Yunanlılar Aydın ve İzmir'den çekildiği takdirde, eğer İtilaf Devletleri gerekli görürlerse, bu bölgeye barış imzalamıncaya kadar İngiliz birlikleri getirebilirler.”*²²²

Salihli Kuvayı Milliye Komutanı Demirci Mehmet Efe ise biraz daha ileri giderek açıkça *“İngiliz işgaline kayıtsız şartsız rıza gösteririz”* demiştir.²²³

*“Afyonkarahisar bir İngiliz merkezi demektir. Halkın İngiliz himayesine imrenmeleri kimseye hissettirilmemelidir.”*²²⁴

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, onların düzenlediği yerel kongreler ve Kuvayı Milliye önderleri, Yunan işgaline karşı umdu İngilizlere bağlamıştır.

Bazı Kuvayı Milliyeciler, Anadolu'yu işgal eden ve Ege'de kol gezen işgalci İngiliz subaylarını dost saymışlar, dertlerini onlara anlatmışlardır. Alaşehir Kongresi sırasında Kongre Başkanı ve önemli delegeler İngiliz Yüzbaşı Johnson ve Fransız Yüzbaşı Villa ile kadeh tokuşturmuşlardır. İkinci Balıkesir Kongresi'nde Fransız subayı kürsüye çıkıp nutuk atmış, İngiliz Yüzbaşı Hadkinson delegelerle sıkı fıkı olmuştur.²²⁵

221 age. s. 170.

222 Celal Bayar, Ben de Yazdım, C. III, s.2391; Avcıoğlu, age. s. 22, 23.

223 Bayar, age. C. VII, s. 2249.

224 Tayip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, C. II, Ankara, 1965, s. X; Avcıoğlu, age. s. 24.

225 Mahmut Goloğlu, Milli Mücadele Tarihi, C.II, Ankara, 1970, s. 151; Avcıoğlu, age. s. 28.

O günleri bizzat yaşayan Celal Bayar, halkın derdini Yunanlılar dışındaki yabancılara anlattığını belirtmiştir.²²⁶

Yararlı cemiyetlerin ve yerel kongrelerin, “*Yunana hayır ama, İngilizle evet...*” politikasını İngiliz istihbarat raporları da doğrulamaktadır. Örneğin, Akhisar’daki İngiliz Kontrol Subayı, 3 Eylül 1919 tarihinde Londra’ya gönderdiği bir raporda bu durumdan şöyle söz etmiştir:

“*Akhisar’dan Nazilli’ye kadar uzanan gezisinde bir subay, askeri liderlerle, yerli eşraf, başıbozuk asker ve sivil halk ile temas etmiş ve sonunda başıbozuk çetelerin (Kuvayı Milliye) yalnızca Yunanlılara karşı dövüşmek için kurulmuş bulunduğuna inanmıştır. Bütün Türkler, bunun Müttefiklere (İngiltere, Fransa ve İtalya) karşı olmadığını açıklamaya çalışmışlardır. Barış Konferansı en son ve kesin kararı verinceye kadar başka herhangi bir devletin kontrolü altında kalmaya razı gibi idiler...*

Daha önce belirtildiği üzere başıbozuk eylemler, yalnızca Yunanlılara karşı olup, şimdiki durumda Müslümanların Hristiyanlara karşı olduklarına dair ortada bir sorun yoktur. Bu husus öteki herhangi bir Müttefik Hristiyan devletin işgalini kabule, oldukça yatkın bulunmaları gerçeği ile kanıtlanmaktadır...”²²⁷

Doğan Avcıoğlu’nun ifadesiyle İngiliz işgalciler, Batı Anadolu’da olduğu gibi Doğu Anadolu’da da “kral gibi” karşılanmışlardır. Karabekir Paşa’nın anıları, bu karşılaşışın örnekleriyle doludur.²²⁸

Açıkça görüldüğü gibi, yurt çapında “Anadolu direnişi düşüncesi” gerçek anlamda Yunan işgalinden sonra ortaya çıkmıştır. “Yararlı cemiyetler” ve “yerel kongreler” İtilaf devletlerini, özellikle de İngilizleri “düşman” olarak değil, tam tersine “kurtarıcı” olarak görmüştür. Dolayısıyla bazen fazlaca abartılan “yararlı cemiyetler” ve “yerel kongreler”, işgalci Yunan ordu-

226 Bayar, age. CI.VII, s. 219.

227 age. s. 2361.

228 Avcıoğlu, age. s. 29, 30.

sunun arkasındaki İngiliz emperyalizmini görememiş, hatta Yunanlıları Anadolu'dan atmak için İngiliz emperyalizminden yardım istemiştir. İşte, eğer Mustafa Kemal olmasaydı, bu yanlış politika Türkiye'nin İngiliz emperyalizmine teslim edilmesiyle sonuçlanabilirdi. Yunan işgalinin arkasındaki İngiliz desteğinin ve İngiliz siyasetinin farkında olan Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçtikten sonra “tam bağımsızlık” parolasıyla bütün işgalcileri Anadolu'dan söküp atacak bir “kurtuluş planını” uygulamaya koymuştur.

Ayrıca işgallere zemin hazırlayan Mondros'un 30 Ekim 1918'de imzalandığı, ilk resmi işgalin 8 Kasım 1918'de gerçekleştiği (Musul'un işgali) ve Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı dikkate alınacak olursa, bazen çok abartılan bu ilk kıvılcımların; “yerel cemiyetler ve yerel kongrelerin”, Mustafa Kemal'in, Anadolu'ya geçmeden önceki kurulma ve örgütlenme sürelerinin çok kısa olduğu görülecektir.

Dahası Mustafa Kemal, Mondros'un imzalanmasından sonra hep işin içindedir. Daha önce belirtildiği gibi, Türk halkında gerçek anlamda direniş düşüncesinin belirmesi, İzmir'in işgalinden sonradır. İzmir'in işgal tarihi ise 15 Mayıs 1919'dur, yani Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından sadece 4 gün önce... “Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal'in, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla başlamadı!” diyenlere, “her şey 4 gün de mi oldu?” diye sormak gerekir.²²⁹

“Başlangıçta Müdafaa-i Hukuk Örgütleri, genelde Rum ve Ermenilere karşı siyasi mücadele amacıyla kurulmuş, büyük devletlerin desteğini almayı da hesaba katmış cemiyetlerdir. Bu örgütler, özellikle İzmir'in işgalinden sonra silahlı mücadele kararı vermişlerdir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin başlangıçtaki bu dar kalıplarından kurtulup gerçek kimliklerine kavuşmalarında Atatürk'ün önderliğinin çok büyük rolü olmuştur.”²³⁰

229 Meydan, age. s. 69.

230 Sabahattin Özel, Büyük Millet'in Evladı ve Hizmetkârı, Atatürk ve Atatürkçülük, İstanbul, 2006, s. 28, 29

“1919 Yılı Mayısının 19. Günü Samsun’a Çıktım.” diyen Atatürk’ü, “*Kurtuluş Savaşı’nı kendine mal ediyor!... 1919’dan önceki örgütlenme sürecini hiçe sayıyor!*” diyerek eleştiren, Atatürk düşmanlarının göz ardı ettikleri çok önemli başka gerçekler de vardır.

Atatürk’ü, “*Kurtuluş Savaşı’nı kendisine mal etmek istiyor!*” diye eleştirenlerin öncelikle Nutuk’u okumadıkları ve Atatürk’ü iyi tanımadıkları anlaşılmaktadır. Çünkü eğer Nutuk’u okuma zahmetine katlansalardı, ya da Atatürk’ü anlamak için biraz çaba harcasalardı pek ala onun “*her şeyi milletim sayesinde yaptım*” dediğini öğrenebilirlerdi. Atatürk, Kurtuluş Savaşı’nı tek başına planlayıp ortaya koymaktan söz etmek bir yana, bundan kendine en ufak bir pay çıkarmaktan bile özenle kaçınmıştır.

“*Mili Mücadele’yi yapan, doğrudan doğruya milletin kendisidir, milletin evlatlarıdır. Millet anaları ile, babaları ile, hemşerileri ile mücadeleyi kendisine bir ülkü olarak aldı. Biliyorsunuz ki yüzyıllardır oluşan mücadeleler ve bunların sonuçları olarak da yüksek tarihi zaferler vardır. Fakat o zaferleri yapanlar, kendi ülkülerini değil, şunun bunun yanılgısı peşinde kul köle olarak bulunmuşlardır. Halbuki Milli Mücadele’de kişisel hırs değil, milli onur gerçek yönlendirici olmuştur.*”

Atatürk’e göre onur, hiçbir zaman bir adamın değil, bütün milletindir. Ne kadar değerli olursa olsun, vatan savunmasını bir tek şahsa bağlamak, uygun değildir. Bir millet, bir ülke için, kurtuluş ve başarı isteniyorsa bunu hiçbir zaman tek bir kişiden istemek gerekir. Her bireysel onur ve kahramanlık hiçbir bireyin olmayıp, bütün bu bireylerden oluşan toplumdur.²³¹

“*Bir millette, güzel şeyler düşünen insanlar, fevkalade işler yapmaya yetenekli kahramanlar bulunabilir, Fakat onlar tek başına hiçbir şey olmazlar. Eğer kendisi millete herhangi bir hizmette bulunmuş, herhangi bir girişimde öneyak olmuşsa, bu hizmet ve girişimin asıl kaynağı, saygı ve sevgiyle bağlı olduğu aziz milletidir.*”²³²

231 Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara, 1968, s. 94

232 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.161

Son zamanlarda Kurtuluş Savaşı'nın, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla başlamadığını iddia etmek moda haline gelmiştir. Prof. Tarık Zafer Tunaya'nın: *"Müdafaa-i Hukuk'u yaratanlar, Atatürk ve Atatürkçüler değildi. Atatürk Samsun'a çıktığında, hareket dernekler kurmuş, kongreler yapmaktaydı"*²³³ biçimindeki değerlendirmesini, Bülent Tanör ve Erik Jan Zürcher gibi profesörler, farklı bir boyuta taşıyıp, hatta çarpıtarak sahiplenmişler ve Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nın başlatılmasındaki rolünü azaltmaya, hatta yok etmeye çalışmışlardır.²³⁴

Ancak, bu Devrim Tarihi profesörlerimiz bilerek ya da bilmeyerek yanılmaktadırlar.

Şöyle ki:

Birincisi, Atatürk Nutuk'ta, 19 Mayıs 1919 öncesini reddeden bir tutum içinde değildir. Nutuk'un daha ilk sayfalarında *"Kurtuluş Çareleri"* başlığı altında Atatürk, Kuvayı Milliye'den ve yararlı cemiyetlerden söz etmiştir.

İşte, Nutuk'taki özetler:

"Durumun dehşeti ve korkunçluğu karşısında, her yerde her bölgede bir takım kimseler tarafından kurtuluş çareleri düşünülmeye başlanmıştı. Bu düşünce ile yapılan teşebbüsler, bir takım kuruluşları doğurdu. Örnek olarak, Edirne ve çevresinde Trakya Paşaeli adıyla bir dernek vardı. Doğuda, Erzurum'da ve Elazığ'da genel merkezi İstanbul olmak üzere Vilayet-i Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti kurulmuştu. Trabzon'da Muhafaza-i Hukuk adında bir dernek bulunduğu gibi, İstanbul'da da Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti vardı. Bu dernek merkezinin gönderdiği temsilcilerle, Of ilçesinde ve Rize sancağında da şubeler açılmıştı.

İzmir'in işgal edilmesi konusunda Mayıs'ın on üçünden beri belirtiler görmüş olan İzmir'deki bazı genç vatanseverler,

233 Tarık Zafer Tunaya, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, 2. bs. İstanbul, 1981, s. 40

234 Bülent Tanör, Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları, (1918-1920), İstanbul, 1992, s. 13.

ayın 14/15 gecesı kendi aralarında bu acıklı durumla ilgili görüşmeler yapmışlar; bir oldubittiye geldiğine şüphe kalmayan Yunan işgalinin ilhakla sonuçlanmasına engel olma kararında birleşerek, Redd-i İlhak ilkesini ortaya atmışlardır. Aynı gece, bu ilkenin yaygınlaştırılmasını sağlamak üzere İzmir’de Yahudi Maşatlığı’na toplanabilen halk tarafından bir gösteri toplantısı yapılmışsa da, ertesi gün sabahleyin Yunan askerlerinin rıhtımda gülümsemesiyle, bu faaliyetten beklendiği ölçüde sonuç alınamamıştır.”²³⁵

Görüldüğü gibi Atatürk Nutuk’ta, Samsun’a çıkmadan önce kurulan cemiyetleri ve ilk direniş hareketlerini anlatmıştır. Daha sonra da, “*Milli Kurtuluşun Siyasi Amaç ve Hedefleri*” başlığı altında, yerel cemiyetlere ve özelliklerine çok geniş yer vermiştir.²³⁶

Durum bu kadar açıkken, Prof. Dr. Bülent Tanör’ün: “*Atatürk, daha Adana’dayken, Kars’ta Milli Şura Hareketi’nin başladığını ve Trakya Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniye’nin kurulduğunu*” ileri sürerek Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı’nın başlatılmasındaki rolünü azaltması nasıl açıklanabilir?

Prof. Dr. Tanör’ün verdiği bu bilgileri Atatürk de Nutuk’ta vermektedir.

İkincisi, Müdafaa-i Hukuk kavramını, Mondros sonrasında Anadolu’nun işgaline karşı uyanan direniş ruhu olarak tanımladığımızda Mustafa Kemal’in de yola bir Müdafaa-i Hukukçu olarak çıktığı görülmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları’nın başına getirildiği daha ilk günden itibaren, emrindeki kuvvetleri etkinleştirmek için çalışmaya başlamıştır. Çünkü içinde bulunulan koşullarda en küçük bir askeri güce bile çok büyük bir ihtiyaç vardır. Mustafa Kemal, diğer taraftan da direniş hareketinde kullanılmak üzere, olabildiğince silah ve cephanenin Anadolu’ya kaçırılması ve saklanması için önlemler almıştır.²³⁷

235 Nutuk, 2004, s. 8, 9

236 Age. s. 9 vd.

237 Özel, age. s. 10

Elimizdeki belgeler, direniş düşüncesinin ilk savunucularından birinin Mustafa Kemal olduğunu kanıtlamaktadır.

* * *

Mustafa Kemal'in Anadolu direnişinin "ilk savunucusu" ve "ilk Müdafaa-i Hukukçusu" olduğunun belli başlı kanıtları şunlardır:

1. 1905'de Şam'a giderken Beyrut'ta arkadaşı Ali Fuat'a, "*Dava, yıkılmak üzere olan bir imparatorluktan önce bir Türk devleti çıkarmaktır*" demiştir.
2. 1907'de Anadolu merkezli bir Türk devletinden söz etmiştir. Misak-ı Milli'nin sınırlarını belirlemiştir.
3. 29 Temmuz 1912'de Derne'den Yarbay Behiç Erkin'e yazdığı bir mektupta, "*Lakin her ne olursa olsun memleket çöküş yoluna terk edilmeyecektir*" demiştir.
4. 17/18 Şubat 1913'te Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'ya gönderdiği bir raporda "*Edirne'yi kurtarmak için bir an önce taarruza geçilmesini*" istemiştir.
5. 20 Eylül 1917'de Halep'ten, Dâhiliye Nazırı Talat ve Başkomutan Vekili Enver Paşalara gönderdiği 2010 kelimelik bir raporda, "*Askeri politikamız, bir savunma politikası olmalı, elimizde bulunan kuvvetleri ve bir tek eri sonuna kadar saklamalıyız. Memleket dışında da bir tek Türk askeri kalmamalıdır*" demiştir.
6. 17 Şubat 1917'de Hicaz Seferi Kuvvetler Komutanlığı'na getirildiğinde Hicaz'a ve Bağdat'a taarruz etmeyi reddederek, eldeki kuvvetleri Arap çöllerinde telef etmektense Halep, Şam civarında, yani Anadolu kapılarında bir savunma hattı oluşturmayı teklif etmiştir.
7. 19 Eylül 1918'de başlayan Filistin'e yönelik İngiliz taarruzunu 26 Ekim 1918'de Halep'in kuzeyinde durdurmuş ve Hatay'ı da içine alan bir hat oluşturmuştu. Bu hat Misak-ı Milli'nin güney sınırını oluşturacaktır.
8. Mondros arifesinde Yıldırım Orduları Komutanıyken, "*Fakat her şeyden evvel elim altında bulunan iki ordunun arzu*

ettiğim tarzda güçlendirilmesi halinde bütün felaketlere rağmen Türk sesinin işittirilebileceğini” düşünmüştür.

9. 3 Kasım 1918’de Mondros Mütarekesi’ni incelediğinde, *“Bu antlaşmayı baştan sona incelediğimde bende meydana gelen kanaat şu idi: Devlet-i Aliye-i Osmaniye bu antlaşma ile kendini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmeye razı olmuştur. Yalnız razı olmamış, düşmanların memleketi işgali için ona yardımı da vaat etmiştir. Bu beni çok hazin düşüncelere sevk etti...”* demiştir.
10. 3 Kasım 1918’de komutası altındaki 2. ve 7. kolordulara gönderdiği bir emirle, Suriye sınırının Osmanlı Devleti’nin Suriye vilayetinin kuzey sınırı olduğunu, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin esas hat olarak kabul edilmesi gerektiğini, mütareke şartlarının yeterince açık olmadığını, dolayısıyla yapılabilecek işgallere karşı uyanık olunmasını, Toros tünellerini işgal edecek İtilaf kuvvetlerinin yanına Türk kuvvetlerinin yerleştirilmeye çalışılmasını istemiştir.
11. 3 Kasım 1918’de Genelkurmay Başkanlığı’na gönderdiği raporda Fransızların İskenderun’a asker çıkarmaya çalıştıklarını ancak buna izin verilmediğini belirtmiştir.
12. 5 Kasım 1918’de Genelkurmay Başkanlığı’na gönderdiği raporda İngilizlerin İskenderun’u işgal etmeye kalkmaları halinde kendilerine ateşle karşılık vereceğini bildirmiştir.
13. 5 Kasım 1918’de Genelkurmay’a gönderdiği raporda, *“Çok ciddi ve samimi olarak arz ederim ki, Mütareke şartları arasında yanlış anlamaları giderecek tedbirleri almadan orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak İngilizlerin ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır”* demiştir.
14. 6 Kasım 1918’de Genelkurmay’a gönderdiği raporda, *“İngilizlerin Ermeni çetelerini bugün İslahiye’de faaliyete geçirmiş olmaları da bu düşünceyi güçlendirecek mahiyettedir. İngiliz temsilciliğinin centilmenliğini ve buna karşılık bu şekilde gönül alma yoluna gitmeyi anlamak ve takdir etmek nezaketinden uzak bulunduğumu arz ederim”* demiştir.

15. 6 Kasım 1918'de Genelkurmay'a gönderdiği raporda, *"İs-kenderun'a her ne sebep ve bahane ile asker çıkarmaya teşebbüs edecek İngilizlerin ateşle engellenmesini ve 7. Ordu'ya bugün bulunulan hatta gayet zayıf bir ileri kara-kol tertibatı bırakarak büyük kısmını Katma-İslahiye yö-nünde hareket ettirerek Kilikya sınırına geçirmesini emret-tim... İngilizlerin aldatıcı muamele, teklif ve hareketlerini İngilizlerden fazla haklı ve nazik gösterecek ve buna kar-şılık gönül alıcı emirleri uygulamaya yaradılışım elverişli değildir"* demiştir.
16. 8 Kasım 1918'de Genelkurmay'a gönderdiği raporda, *"Bu-gün Payas-Kilis hattına kadar olan toprakları isteyen İn-gilizlerin yarın Toros'a kadar olan Kilikya mıntıkasını ve daha sonra Konya-İzmir hattının işgali lüzumu teklifinin birbirini kovalayacağı ve sonunda ordumuzun kendile-ri tarafından sevk ve idaresi ve hatta Osmanlı Bakanlar Kurulu'nun Britanya Hükümeti tarafından seçilmesi lüz-u-mu gibi tekliflerin karşısında da kulmak uzak bir ihtimal değildir "* demiştir.
17. 8 Kasım 1918'de Genelkurmay'a gönderdiği raporda, *"Ben ne durumda bulunursam bulunayım doğru olduğuna inan-dığım ve gerekenlere duyurulmasını yurt selameti icabı ka-bul eylediğim kanaatlerimi bildirmekten nefsimi alıkoy-maya muktedir değilim"* demiştir.
18. Mütareke'nin imzalandığı günlerde Gaziantep'e gidecek olan Ali Cenabı Bey'e, *"Teşkilat yapın, kendinizi savunun, ben istediğiniz silahı veririm"* demişti. Böylece Gaziantep direnişin temellerini atmıştır.
19. 4 Kasım 1918'de Adana Mülakatı'nda Ali Fuat Paşa'ya, *"Artık milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi, bizlerin de mümkün olduğu kadar yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lazımdır"* demişti. Bu doğrultuda Adana'da ilk di-reniş yuvaları oluşturulmuştur.

20. 13 Kasım 1918'den 16 Mayıs 1919 arasındaki 6 ay boyunca İstanbul'da yaptığı gizli çalışmalarla Kurtuluş Savaşı'nın plan, program ve kadrosunu hazırlamıştır.

Mustafa Kemal, yukarıda özetlediğimiz direniş adımlarını, 19 Mayıs 1919'da daha Samsun'a çıkmadan çok önce atmıştır. *"Atatürk Samsun'a çıkmadan önce Kurtuluş Hareketi bir hayli yol almıştı"* diyerek, *"Atatürksüz bir Cumhuriyet Tarihi"* kurgulamaya çalışanlara ithaf olunur!...

* * *

4 Kasım 1918'de Adana'da, Mustafa Kemal Paşa'yla görüşüp onun "direniş fikrini" destekleyen Ali Fuat Paşa, yapılan hazırlıkları şöyle sıralamıştır:

1. Ordunun terhisini engellemek için subay ve erler jandarma yapılmıştır.
2. Ordunun silah araç, gereçleri tamamlanmıştır.
3. Adana bölgesinin (Kilikya'nın) önemli yerlerinde direniş yuvaları hazırlanmıştır.

Bu hazırlıklar nedeniyledir ki, Prof. Dr. Stanford Shaw, *"Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye"* adlı eserinde, *"İşgalin ilk günlerinde Mustafa Kemal Kilikya'dayken direniş başlatmıştı"* diyerek, Türk Kurtuluş Savaşı'nın Kasım 1918'de Adana'da Mustafa Kemal tarafından başlatıldığını ileri sürmüştür.²³⁸

Birçok devrim tarihçimizin gözden kaçırdığı bu "gerçeği" bir yabancı tarihçinin yakalamış olması da ayrıca dikkat çekicidir.

Uzun yıllar Mustafa Kemal Paşa'nın yaverliğini yapan Cevat Abbas (Gürer) anılarında, Mustafa Kemal Paşa'nın kafasında *"Anadolu'da bir direniş başlatma"* düşüncesinin Halep'te bulunduğu günlerde (1917) ortaya çıktığını belirtmiştir:

238 Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. I, E Yayınları, İstanbul, 1994, s. 405.

“Atatürk’ün, Türk milletinin istiklali için beslediği düşünceler, çok eski idi. Hatta Harp Akademisi’nin sıralarında başlamıştır. Fakat onun Türkiye’yi yeni varlığı ile istiklale kavuşturması için fiili mücadeleye girişi evvela Halep’te başlamış, Adana’da, İstanbul’da devam etmiş, Samsun’da, Amasya’da tatbikata başlamış, Lozan Konferansı’nda hakikat sahasına ulaşmıştır.”²³⁹

Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı’ndaki büyük rolünü küçültmeye çalışanlara son bir kanıt sunalım. Daha doğrusu belgelerle biraz beyin jimnastiği yapalım:

Mustafa Kemal, Adana’dan 3 Kasım 1918’de Genelkurmay’a, “İngiliz işgaline karşı direnilmesi gerektiğine” yönelik ilk raporunu gönderdiğinde ve Ali Fuat Paşa’ya “direniş fikrinden” söz ettiğinde; Doğu Anadolu’da Kars Milli Şurası’nın toplanmasına 2 gün; ilk yararlı cemiyetler Trakya Paşaeli ve Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin kurulmasına 29 gün; 57. Fırka Kumandanı Albay Şefik Bey’in Genelkurmay’a gönderdiği “Kuvayı Milliye’nin oluşturulmasına yönelik raporuna”, Hasan Tahsin’in ilk kurşunu atmasına ve işgali kınayan mitinglerin yapılmasına da tamı tamına 6 ay vardır...

Yani kronolojik olarak da bakıldığında “direnişe yönelik” ilk somut adımları herkesten önce Mustafa Kemal atmıştır.

Kurtuluş Savaşı sonrasında Atatürk’le yolları ayrılınca masa başında oturup, “Anadolu’da milli bir direniş başlatma fikri bana aitti, Kurtuluş Savaşı’nı ben başlattım!” diyen, Kazım Karabekir Paşa bu gerçeklerden habersiz miydi acaba?

Ya İstiklal Ya Ölüm

Mustafa Kemal’in Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında hemen harekete geçmesini sağlayan düşünce “tam bağımsızlıktır.” Emperyalizmin Osmanlı Devleti’ne yönelik saldırıların son hedefinin Anadolu olduğunu çok önceden gören Mustafa Ke-

239 Güner, age. s. 97, 98.

mal, bu emperyalist saldırıya karşı ulusça direnmekten başka bir seçenek olmadığını herkesten önce anlamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'un ilk sayfalarında “*Düşünülen Kurtuluş Çareleri*” başlığı altında, Mondros sonrasında Türkiye’de üç türlü kurtuluş çaresinden söz edildiğini belirtmiştir:

1. İngiliz korumasını istemek.
2. Amerikan mandasını istemek.
3. Bölgesel kurtuluş çarelerine başvurmak.

Atatürk, ilk iki “kurtuluş çaresi” hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Bu iki türlü karar sahipleri, Osmanlı Devleti’nin bir bütün halinde korunmasını düşünenlerdir. Osmanlı topraklarının çeşitli devletler arasında bölüşülmesi yerine, imparatorluğu tek bir devletin koruyuculuğu altında bulundurmaya tercih edenlerdir.*”²⁴⁰

Nutuk’ta, İngiliz veya Amerikan koruması altına girme düşüncesini eleştiren Atatürk, üçüncü kurtuluş çaresi hakkında da şunları söylemiştir:

“*Bazı bölgeler, kendilerinin Osmanlı Devleti’nden koparılacağı görüşüne karşı ondan ayrılmama tedbirlerine başvuruyorlardı. Bazı bölgelerde Osmanlı Devleti’nin ortadan kaldırılabileceğini ve Osmanlı Devleti’nin bölüşüleceğini oldubitti kabul ederek kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlardı.*”²⁴¹

Atatürk Nutuk’ta, “*Bu kararların hiçbirinde uygunluk görmedim*” diyerek kendi kararını açıklamıştır.

Ona göre, bu kararlar “*çürük*” ve “*temelsiz*” mantıklara dayanıyordu ve “*gerçekçi*” değildi. Çünkü “kurtarılmaktan” söz edilen Osmanlı Devleti, siyasi ömrünü tamamlamış, tamamen çökmüş ve parçalanmıştı. Atatürk’ün ifadesiyle, “*Ortada bir avuç Türk’ün barındığı bir ana yurdu kalmıştı*”. Batılı emperyalistlerin amacı bunu da bölüşmekti.

240 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Haz. Bilge Bahadır, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2004, s. 17.

241 age. s. 17.

Atatürk bu zor dönemde Osmanlı siyasal otoritesinin de tamamen bittiğini düşünüyordu: “*Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi anlamı kalmamış boş sözlerden ibaretti.*”²⁴²

Atatürk, Nutuk’ta Mondros sonrasındaki “teslimiyetçi” ve “gerçek dışı” kurtuluş çarelerini eleştirdikten sonra, “*O halde ciddi ve gerçek karar ne olabilirdi?*” diye sorarak cevabı şöyle vermiştir:

“*Efendiler, bu durum karşısında tek bir karar vardı o da millet egemenliğine dayanan kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak.*

İşte daha İstanbul’dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun’da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamasına başladığımız karar, bu karar olmuştur.

Ya istiklal ya ölüm.”²⁴³

Atatürk, bu kararın dayandığı mantığı da şöyle açıklamıştır:

“*Temel ilke Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke ancak tam istiklale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun bağımsızlıktan yoksun olan bir millet medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak konumundan yüksek bir davranışa layık görülemez.*

Yabancı bir devletin koruyup kollayıcılığını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlüğü ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş olanların isteyerek başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez.

Halbuki Türk’ün hassasiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa ölsün daha iyidir.

O halde ya istiklal ya ölüm.

242 age. s. 17.

243 age. s. 18.

İşte gerçek kurtuluş isteyenlerin parolası bu olacaktır. Bir an için bu kararın uygulanmasında başarısızlığa uğranacağını farz edelim. Ne olacaktı?

Esirlik!

Peki efendim öteki kararlara boyun eğme durumunda sonuç bunun aynı değil miydi?” ²⁴⁴

Görüldüğü gibi Atatürk, “onurluca ölmeyi” “onursuzca yaşamaya” tercih etmiştir. Mademki ucunda ölüm vardır, teslim olarak, esir olarak onursuzca ölmektense; karşı koyarak, vurularak kahramanca ölmeyi daha doğru bulmuştur. Atatürk, iki ölüm arasındaki farkı Nutuk’ta şöyle açıklamıştır:

“Şu farkla ki, geleceği için ölümü göze alan bir millet, insanlık haysiyet ve şerefine gereği olan bütün fedakârlığı yapmakla ümit bulur ve hiç şüphesiz esirlik zincirini kendi eliyle boynuna geçiren miskin haysiyetsiz bir millete bakarak dost ve düşman gözündeki yeri bambaşka olur.” ²⁴⁵

Birçok kişinin, İngiltere veya Amerika bayrağı altına girerek “onursuzca yaşama” hesapları yaptığı o günlerde Mustafa Kemal’in “direnişten” söz etmesinin ve bu doğrultuda çalışmalarına başlamasının arkasında yatan felsefe, “*madem öleceksem onurluca ölürüm*” felsefesidir.

“*Kurtuluş Savaşı’nı kim başlattı?*” sorusuna doğru yanıt verebilmek için önce kimlerin “*Ya istiklal ya ölüm*” diyebildiklerine bakmak gerekir.

Bu arada Mustafa Kemal’in “*Ya istiklal ya ölüm*” dediği o günlerde başka birinin “*Hayatımı tehlikede görüyorum*” diyerek vatanından kaçtığı da unutulmamalıdır!

Kurtuluş Savaşı’nı Enver Paşa Başlattı Yalanı

Karakol Cemiyeti başta olmak üzere bazı İttihatçı örgütlerin ve kişilerin Kurtuluş Savaşı’nın başlatılmasında ve yürütülmesin-

244 age. s. 18.

245 age. s. 18.

de katkıları vardır.²⁴⁶ Osmanlı'nın son döneminde Anadolu'da iyi bir şekilde örgütlenmiş olan İttihatçıların, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında, ilerde gerçekleşecek **muhtemel bir direniş için** bazı hazırlıklar yaptıkları anlaşılmaktadır.

Özellikle, bir yeraltı örgütü durumundaki **Mim Mim Grubu** ve **Karakol Cemiyeti'nin** (ki **Mustafa Kemal, İstanbul'dayken** bu cemiyetin ileri gelenleriyle direnişe destek konusunda görüşüp anlaşılmıştır) İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin cephaneliklerine yaptığı baskınlar sonunda ele geçirdiği silah ve cephaneyi Anadolu'ya kaçırmayı, Mustafa Kemal'e ve Milli Harekete çok önemli katkılar sağlamıştır.

Falih Rıfki Atay, "**Çankaya**" adlı ünlü eserinde bu gerçeğe şöyle dikkat çekmiştir:

*"Canlarını ortaya atan asker ve sivil milliyetçiler, 'M.M. Grubu' ve 'Karakol Cemiyeti' gibi komiteler kurup Anadolu'ya gerek adam gerek silah kaçırmak işine koyulmuşlardır."*²⁴⁷

* * *

Osmanlı'nın son 20 yılına damga vuran İttihat ve Terakki'nin temel politikası, padişahın mutlak otoritesi yerine anayasal monarşinin (meşrutiyet) geçirilmesidir. İttihatçılar, 1908'de, II. Abdülhamit'e II. Meşrutiyet'i ilan ettirerek en önemli amaçlarına ulaşmışlardır.

İttihat ve Terakki, 1913 yılında **Bab-ı Ali Baskını** adı verilen bir sivil darbeye iktidarı ele geçirmiştir. 1913-1918 yılları arasında Osmanlı'yı, İttihat ve Terakki Cemiyeti (Partisi) yönetmiştir. Bu dönemin padişahı V. Mehmet Reşat, İttihatçıların bir kuklası olmaktan öteye gidememiştir.

Alman Emperyalizminin Taşeronu Olmak

1913-1918 yılları arası Osmanlı Devleti'nin çözülüş yıllarıdır. İttihatçılar bu bunalımlı yıllarda özellikle İngiliz emperyaliz-

246 Eric Zan Zürcher, **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, 2. bs., Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 124 vd.

247 Atay, **Çankaya**, s. 247.

mine karşı daha önce II.Abdülhamit'in yaptığı gibi **Almanya'nın** yanında yer almışlardır.

İttihatçıların askeri kanadının lideri, daha sonra Osmanlı Başkumandan Vekili **Enver Paşa**, tüm vatanseverliğine karşın Al-manya'yla yakınlaşırken **Alman emperyalizminin** taşeronu olmaktan kurtulamamıştır. Milli birliğini geç tamamlayan ve sömürgecilik yarışına geç katılan **Almanya** İngiliz sömürgelerine yönelik saldırı planlarında -**Enver Paşa'nın hayalciliği sayesinde**- **Türk ordusundan** yararlanmıştır.

Osmanlı'nın çözüldüğü o yıllarda **Enver Paşa**, **Anadolu** ve civarında bir direniş hattı oluşturup orada savunma yapmak yerine, **Yemen'den, Rusya'ya** kadar varan çılgınca saldırılarla bir **Türk İmparatorluğu** kurmayı hayal etmiştir.

Enver Paşa'nın bu hayalleri, I. Dünya Savaşı'nda **Osmanlı'ya** kucak açan **Almanya'nın** iştahını kabartmıştır. **Almanlar**, **Akdeniz** ve **Ortadoğu'da**, sömürge yolları üzerindeki İngiliz ve Fransızlara karşı; **Kafkas enerji hatları** ve **Hindistan yolu** üzerindeki **Ruslara** karşı aç perişan durumdaki **Mehmetçiği** kullanmanın hesaplarını yapmıştır. Önce **Alman malı cihat fetvası** yayımlanmış, sonra ayağında çarığı bile olmayan **Osmanlı erleri** **Alman generallerine** teslim edilerek **Arap çöllerine**, **Kafkas dağlarına** gönderilmiştir.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda **Kafkas** ve **Galiçya** cephelerinde **Ruslarla**, **Makedonya'da Yunan** ve **Fransızlarla**, **Filistin**, **Irak** ve **Suriye'de İngilizlerle**, **Hicaz**, **Yemen'de İngilizlerle** ve **Çanakkale'de de İngiliz**, **Fransız** ve **İtalyanlarla** savaşmıştır.

Almanya'nın etkisi altına girmiş olan **Enver Paşa'nın** kararıyla açılan bu cephelerin çoğu, **Türk çıkarlarından** çok **Alman çıkarlarına** hizmet etmiştir.

Enver Paşa'nın Turan Hayalleri

Allah aşkına!... **Türk ordusunun**, **Osmanlı** ile hiçbir alakası olmayan **Galiçya'da**, artık kaybedilmiş **Makedonya'da**, **Arapların** **Türklere** karşı isyan edip İngilizlere yardım ettiği **Yemen** ve

Hicaz'daki mücadelesinin anlamı nedir? Buralarda akan Mehmetçik kanlarının hesabını kim verecektir?

Diğer cephele bir yana, sadece Enver Paşa'nın Kafkas Harekatı'nda, 80.000 Mehmetçik, "kurşun atmadan" Sarıkamış dağlarında donarak ölmüştür.

Tüm bu "hesapsızlığın" arkasında Enver Paşa'nın Turan hayalleri vardır. Enver Paşa, Osmanlı'yı Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na sokarken, kafasındaki temel düşünce, Rusya içlerine girip oradaki Türkleri kurtarıp büyük bir Türk-İslam İmparatorluğu kurmaktır. Bu nedenle bir taraftan Orta Asya Türklerine ulaşmaya çalışırken diğer taraftan Mekke ve Medine gibi kutsal yerleri korumaya çalışmıştır.

Başkumandan Vekili Enver Paşa, 1917'de bile geleceği hâlâ Arap topraklarında aramaktadır. Rauf Orbay'a, "*Biz genel durum bakımından Medine'nin sonuna kadar savunulmasını, Bağdat'ın da bir an önce geri alınmasını siyaseten gerekli görüyoruz*" demiştir.²⁴⁸ Hatta o günlerde Enver Paşa bir Hindistan Seferi bile düşünmüştür. Enver Paşa'nın amcası, Doğu Cephesi Orduları Grup Komutanı Halil Paşa, Kazım Karabekir'e, İran'a girip Tebriz'den sonra Reşt'i, Tahran'ı işgal edip Hindistan'a gitmek için Enver Paşa'nın talimatını bildirmiştir.²⁴⁹

Mustafa Kemal Paşa, Suriye'de 7. Ordu Komutanı iken, Grup Komutanı Mareşal Falkenhayn ile görüş ayrılığına düşmüştür. Mustafa Kemal, Başkomutan Vekili Enver Paşa ve Grup Komutanı Falkenhayn'ın Arap çöllerindeki saldırı planlarına karşı çıkmış ve görüşlerini 20 Eylül 1917 tarihli ünlü raporuyla Başkomutanlığa, Enver Paşa'ya bildirmiştir.

Mustafa Kemal, raporunda Falkenhayn'ın taarruz planına karşı çıkmıştır. O, Türk ordusunun böyle bir taarruzda başarılı olamayıp, gereksiz yere kırılabileceğini anlatmış; savunmada kalınmasını ve cephe komutanlığının da kendisine bırakılmasını istemiştir. İngiliz ordusu bir yıldan beridir hazırlık ve yığınak

248 Rauf Orbay'ın Hatırları, *Yakın Tarihimiz*, C. 2, s. 338; Yılmaz Altuğ, *Türk İnkılâp Tarihi*, 7.bs, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 24.

249 Aydemir, *age.* s. 296.

yapmaktadır. 100.000'den fazla, tam teçhizatlı İngiliz ordusuna karşı 40.000 civarındaki Türk ordusuyla saldırmak, "askerin yok yere kırılması" anlamına gelmektedir. Mustafa Kemal gibi bir komutanın buna göz yumması olanaksızdır.

Alman Mareşal Falkenhayn'ın amacı Alman çıkarlarını korumaktır. O, böyle bir taarruzla, Avrupa'daki bir miktar İngiliz birliğinin bu cepheye nakledilmesini sağlayarak Avrupa'daki Alman orduları üzerindeki baskıyı azaltmanın hesaplarını yapmaktadır.

Mustafa Kemal ise Türk çıkarlarını korumanın peşindedir. O, "*gerekmedikçe tek bir askerin burnunu bile kanatmamak*" niyetindedir. Çünkü bir gün Anadolu'nun karış karış savunulması gerekecektir. I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'nun işgal edileceğini tahmin etmektedir. İşte o zaman bu askerlere ihtiyaç olacaktır. Bu nedenle onların Arap çöllerinde kırılmasına göz yumamaz.

Enver Paşa, Mustafa Kemal'in 20 Eylül 1917 tarihli raporundaki bu görüşleri dikkate almayınca Mustafa Kemal istifa etmiş, yerini Fevzi (Çakmak) Paşa'ya bırakıp İstanbul'a gelmiştir. Ancak çok geçmeden Mustafa Kemal'in haklılığı anlaşılmış; tüm Filistin ve Kudüs kaybedilmiştir.

Mustafa Kemal'in "uzak görüşlülüğü", Enver Paşa'nın "hayallerine" yenik düşmüştür.

I. Dünya Savaşı'na girerken Enver Paşa'nın kafasında Anadolu'yu savunma düşüncesi yoktur. Çünkü o hiçbir zaman böyle bir durumla karşılaşmayacağını düşünmüştür. O, 1917'nin sonlarında bile hâlâ büyük bir Türk-İslam imparatorluğu -Turan- hayalleri kurmaktadır.

30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanıp Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan çekildiğinde bile hâlâ Medine'de, Kafkasya'da ve Azerbaycan'da Türk orduları bulunmaktadır.

Öz-Türk yurdu Anadolu'nun kaybedilmek üzere olduğu günlerde Enver Paşa'nın komutasındaki Türk orduları hâlâ ana-

yurda dönmemiştir. “Azerbaycan ve Dağıstan’da bulunan Türk kuvvetleri ancak Ocak 1918 sonunda Batum’a gelebildiler.”²⁵⁰

Eric Jan Zürcher’in Tezi

Enver Paşa, Turan hayaliyle hep Anadolu dışında bir gelecek aramasına karşın, 1950’lerdeki “Karşı Devrim” sürecinde, “tarihi tersyüz eden” bazı akademisyenler, “hiç utanıp sıkılmadan”, Anadolu direnişi fikrinin Enver Paşa’ya ait olduğunu ileri sürmüşlerdir!

Örneğin, Prof. Eric Jan Zürcher, “Milli Mücadele’de İttihatçılık” adlı eserinde Anadolu direnişine yönelik ilk hazırlıkları, 1915 yılında Enver Paşa’nın başlattığını iddia etmiştir. Zürcher’e göre, İtilaf devletleri 1915’te Çanakkale’ye saldırdıklarında Enver Paşa ve İttihatçılar, Çanakkale’nin geçileceğini düşünerek savaşa Anadolu’dan devam etme kararı vermişler ve “işgal halinde Anadolu’nun çeşitli yörelerinde yerel savunma örgütleri kurmaları için bazı subaylara talimatlar” yollamışlardır!²⁵¹

Zürcher’e kulak verelim:

“Gördüğümüz gibi diğer kaynaklar, İttihat Terakki Cemiyeti’nin –Mücadele’ye devam etme kararındaki Enver Paşa’dan aldığı direktifler doğrultusunda– 1915’teki plana uygun olarak Anadolu’da direniş hazırlıklarına başladığını doğrulamaktadır. Adamlar gönderilmiş, silahlar saklanmış ve doğuda güçlü bir kuvvet toplanmıştı.”²⁵²

Türkiye’de “İkinci Cumhuriyetçilerin” ve “liboşların” temel kaynağı durumundaki Eric Jan Zürcher’in, “Kurtuluş Savaşı’nı Enver Paşa ve İttihatçılar başlattı!” tezine şöyle bir göz atalım.

1. Zürcher’in Kaynakları: Zürcher, Henry Morgenthau’nun, Londra’da 1918’de basılan “*Secrets of the Bosphours*” adlı eserini ve Şeref Çavuşoğlu’nun, 1962, 1963’de Ankara’da basılan “*Yakın Tarihimiz*” adlı eserini kaynak olarak kul-

250 Tefik Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu’da (1919-1921), Ankara, 1959, s. 34, 35.

251 Zürcher, age. s. 152.

252 age. s. 153.

lanmıştır.²⁵³ Şeref Çavuşoğlu da eski bir İttihatçı'dır. Bu kaynaklarda bir kısım rivayetlere, anılara ve duyumlara dayalı bilgiler vardır. Bu kaynaklarda verilen bilgilerin bırakın bir doktora tezinde, bir ödevde bile kullanılması çok zordur. Yani Sayın J. Zürcher, "*Kurtuluş Savaşı'nın ilk hazırlıklarını 1915'te Enver Paşa yaptı!*" tezini herhangi bir somut belgeye değil, birtakım dedikodulara dayandırmıştır. Üstelik Zürcher, bu konuda başka bir kaynağı olmamasına karşın "*Milli Mücadele'de İttihatçılık*" adlı eserinde, "*Gördüğünüz gibi diğer kaynaklar*" da bunu doğrulamaktadır diyerek, düpedüz yalan söylemiştir.²⁵⁴

2. Zürcher'in Mantık Hataları: Zürcher, "*İtilaf devletlerinin 1915 ilkbaharında Çanakkale Boğazı'nı aşma girişimi yakın gözükürken (Enver Paşa dışındaki Türk liderleri ve Alman danışmanları, Türk askerlerinin İtilaf kuvvetlerine karşı boğazları koruma yeteneğinden son derece ümitsizdiler), İTC, Enver Paşa'dan aldığı direktifler doğrultusunda savaşa Anadolu'dan devam etme kararı verdi. Bu plan ayrıntılı olarak geliştirildi*" demektedir.²⁵⁵ Zürcher'in bu anlatımından, Çanakkale'de yenileceğimizi, Boğazların geçileceğini düşünen İttihat Terakki Cemiyeti'nin (İTC), savaşa Anadolu'dan devam etmek için hazırlıklar yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak Zürcher, yukarıdaki paragrafın içinde parantezle gösterdiği bölümde Çanakkale'de Türk askerlerinin İtilaf kuvvetlerine karşı boğazları koruyacağına inanan tek kişinin Enver Paşa olduğunu ileri sürmektedir. Buradaki mantık hatası çok barizdir. Zürcher'in tezine göre, 1915'de Anadolu'da direniş hazırlıkları yapan İttihatçılar, Çanakkale'nin kaybedileceğine inananlardır. Ancak Zürcher, adeta kendi tezini kendisi çürüterek Enver Paşa'nın, Çanakkale Savaşı'nın kazanılacağına inan tek kişi olduğunu ileri sürmüştür. Çanakkale'nin kazanılacağına, boğazların tehlike altına düşmeyeceğine

253 age. s. 152.

254 age. s. 153.

255 age. s. 152, 153.

inanan Enver Paşa'nın 1915'te Anadolu'da direniş hazırlıkları yapmasının ne anlamı vardır?

“Kurtuluş Savaşı'nın hazırlıklarını Enver Paşa 1915'te yapmıştı!” diyen Eric Jan Zürcher, I. Dünya Savaşı bitip, Osmanlı Devleti, Anadolu dışındaki tüm topraklarını kaybettiğinde ve etrafı düşmanlarla çevrili, yıkık ve perişan halde Anadolu'ya sıkıştığında, Osmanlı'yı bu savaşa sokan Enver Paşa ve İttihatçı arkadaşlarının bir Alman denizaltısıyla Türkiye'den kaçtıklarını unutmuşa benzemektedir!

“Birinci Dünya Savaşı'na katılmakta birinci derecede rol oynamış olan birkaç kişi, savaşın kaybedildiğini anlar anlamaz başlarının dertlerine düşmüş ve yurt dışına kaçmışlardır.”²⁵⁶ Başının derdine düşüp yurt dışına kaçanlardan biri de Enver Paşa'dır... Zürcher'in, *“Anadolu'da direniş hazırlıklarına 1915'de başladı!”* dediği Enver Paşa!...

Enver Paşa'nın ve İttihatçıların izlediği hayalci, mantıksız politikaların gerçekleşmesi için I. Dünya Savaşı'nda 4 milyona yakın Osmanlı vatandaşı silah altına alınmıştı. Bunlardan 550 bini değişik cephelerde şehit düşmüş, 2 milyondan fazlası yaralanmış, 892 bin kadarı sakat kalmış, 104 bine yakını kaybolmuş ve 130 bin kadarı da esir olmuştu.²⁵⁷

1915'de, *“gelecekte olabilecekleri önceden görerek”* ilerideki Anadolu direnişi için hazırlıklar yaptıran Enver Paşa (!) neden yukarıdaki korkunç tabloyu önceden görememiştir?

Daha 1915'de Anadolu direnişinin alt yapısını hazırlayan Enver Paşa (!) neden Türkiye'de kalıp kelle koltukta bir mücadele vermemiş de ülkeyi apar topar terk etmiştir?

Kurtuluş Savaşı'nı başlattığı söylenen İttihatçılar neden, bir Enver Paşa muhalifi ve İttihatçı karşıtı olan Mustafa Kemal'i mücadelenin başına getirmişlerdir?

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası İstanbul'da büyük bir İttihatçı avı başlatılmış ve kayda değer bütün İttihatçılar tutuk-

256 Tansel, age. s. 2.

257 age. s. 2.

lanarak ya Malta'ya sürgün edilmiş ya da Bekirağa'ya hapsedilmiştir. Sadece Mustafa Kemal'in Şişli'deki toplantıları sırasında anlaştığı, Karakol Cemiyeti gibi bazı İttihatçı yeraltı örgütleri, Anadolu'ya silah ve adam kaçıarak, Milli Hareket'e katkı sağlamıştır.

1919'un koşullarında hem Türk halkında hem de işgalci güçlerde büyük bir İttihatçı düşmanlığı vardır. Halkın nefret ettiği İttihatçıların, halkla birebir temas kurup direniş için halkı örgütlemeleri imkânsızdır. 1919'da Anadolu'da İttihatçıların peşinden gidecek tek bir kişi bile yoktur. Bu nedenle, Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nin açılışında bu kongrenin ve katılımcılarının İttihat ve Terakki'yle hiçbir ilişkilerinin olmadığını duyurmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında Türk halkının her kesiminin olduğu gibi bazı eski İttihatçıların da katkısı vardır, ancak bu katkı Zürcher tarafından "zoraki" kaynaklarla abartılarak efsaneleştirilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda İttihatçıların katkısından söz eden Zürcher'in, bu mücadelenin başlamasında İttihatçılardan çok daha fazla bir role sahip olan, Mustafa Kemal'in etrafında kenetlenen Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, Amasya Müftüsü Hafız Tevfik Efendi, Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi gibi vatansever din adamlarından söz etmemesi düşündürücüdür. Anadolu direnişinin itici gücü durumundaki yararlı cemiyetlerin çoğunun başında İttihatçılar değil, bu tür din adamları vardır Sayın Zürcher..²⁵⁸

Ayrıca ileride görüleceği gibi Mustafa Kemal, Milli Hareket'i kurduğu bir ekiple ve halkla birlikte yürütüp başarıya ulaştırmıştır. Mücadelenin başından beri "ben" değil hep "biz" demiş; hep "ulusal egemenliğe" vurgu yapmıştır.

258 Tıpkı Zürcher gibi Kurtuluş Savaşı'nı Mustafa Kemal'in değil İttihatçıların başlattığını "ima eden" Prof Şerif Mardin, kitaplarında, Kurtuluş Savaşı'na destek olmaktan çok "köstek" olan Said-i Nursi'yi "yüceltirken", nedense bu savaşta Mustafa Kemal'in etrafında kenetlenen Ahmet Hulusi Efendi, Tevfik Efendi, Rıfat Börekçi gibi vatansever din adamlarının katkılarını görmezden gelmiştir. Bkz. Şerif Mardin, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, "Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim", 4.bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Zürcher, “*Kurtuluş Savaşı’nı Mustafa Kemal başlatmamıştır!*” demek için lafı eveleyip gevelemiş, aslına bakılacak olursa, bu sırada “komik” duruma da düşmüştür. Zürcher’in bu tezi- ni detaylandırmak için kullandığı kaynaklar arasında Cemal Kutay’ın kitapları ve bazı eski İttihatçıların anıları dışında başka hiçbir malzemenin olmaması da dikkat çekicidir.²⁵⁹

1915’de Anadolu direnişi için hazırlıklar yaptırdığı söylenen Enver Paşa, 1917 yılında bile hâlâ Yemen’i, Mekke’yi geri almanın, Azerbaycan’ı, Dağıstan’ı kontrol etmenin peşindedir. Kafasında Anadolu’yu savunma düşüncesine yönelik en ufak bir kırıntı bile yoktur.

Enver Paşa eğer Mustafa Kemal gibi birazcık gerçekçi olabilseydi, Osmanlı ordularının en başındaki adam olarak I. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru tüm orduyu Anadolu’nun kritik noktalarına nakleder ve Anadolu çevresinde sağlam bir savunma hattı oluştururdu. Böylece belki daha iyi şartlarda bir ateşkes antlaşması imzalanabilir, belki de Anadolu işgal edilemeyebilirdi. Ama o ne yaptı? Hep Anadolu dışında boşa kürek çekip öz Türk yurdunu unuttu. Mustafa Kemal, Anadolu’da Milli Hareket’i örgütlerken Enver Paşa hâlâ Rusya’da Turan hayali peşinde koşuyordu.

Mustafa Kemal Anadolu’da emperyalistleri tepelemenin planlarını yaparken Enver Paşa Batum’a gelmiş bekliyordu: Mustafa Kemal’in Sakarya Savaşı’nı kaybetmesi halinde Anadolu’ya girip Milli Hareketin lideri olmanın hesaplarını yapıyordu. Ancak evdeki hesap çarşıya uymayınca Enver Paşa Rusya içlerine dönüp macera peşinde can verecekti.

Enver Paşa, tartışmasız vatanseverdir; ama hayalci ve tutarsız bir vatanseverdir.

Özetle, Enver Paşa, “ülkeyi batırmıştır”. Onun batırdığı ülkeyi Mustafa Kemal kurtaracaktır. Nitekim, Mütareke döneminde, Almanya’nın Türkiye sefirine, “*Enver’in batırdığı ülkeyi kurtarmaya Allah beni memur etti*” demiştir.²⁶⁰

259 Zürcher, age. s. 130, 131.

260 *Maten gazetesi*, 12 Kasım 1921’den naklen Borak, Atatürk’ün İstanbul’daki Çalışmaları, s. 33

Tablo bu kadar netken, şimdi kalkıp da, “*Kurtuluş Savaşı’nın alt yapısını 1915’de Enver Paşa ve İttihatçılar hazırladı!*” demek, komik olmanın ötesinde trajiktir.

“Enver Paşa’nın 1915’de Anadolu direnişi için hazırlıklar yaptırdığı” tezi kocaman bir palavradır. Bu palavranın, Prof. Eric Jan Zürcher gibi bir akademisyen tarafından gündeme getirilmesi de palavrayı gerçek haline sokmaz; palavra her zaman palavradır...

Peki ama neden?

Neden 1950’den sonra Cumhuriyet Tarihi konusunda böyle “güçük” tezler ileri sürülmektedir?

Çünkü, Karşı Devrim’in yabancı aktörleri ve onların yerli işbirlikçileri, Mustafa Kemal Atatürk’ü, Türk ulusunun gözünden düşürmek istemektedirler. Bu amaçla, onun “göz kamaştırıcı” başarılarını küçültmeye, çarpıtmaya, bu başarılarla yeni ortaklar bulmaya çalışmışlardır.

Mesele aslında Kurtuluş Savaşı’nı kimin başlattığı meselesi değildir, mesele tarihi ters yüz ederek, Kurtuluş Savaşı’nı Mustafa Kemal’in başlatmadığını kanıtlama meselesidir...

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

ATATÜRK'ÜN KURTULUŞ PLANLARI

İstanbul'da Kara Bir Gün

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan bir hafta kadar sonra, Kasım 1918'de, İtilaf devletleri Anadolu'nun stratejik yerlerini işgal etmeye başlamışlardır. İtilaf devletlerinin ilk işgal etmeyi planladıkları yerlerden biri de Osmanlı başkenti İstanbul'dur.

Emperyalist güçler, İstanbul'u işgal ederek, Çanakkale'nin intikamını almak, Türk ulusuna göz dağı, azınlıklara cesaret vermek, padişah ve meclisi kontrol altına alıp Anadolu'nun işgalini kolaylaştırmak istemişlerdir.

7 Kasım 1918'de dört İngiliz subayından oluşan bir heyet Basra torpidosuyla İstanbul'a gelmiştir. Bunları bazı memurlar ve “*Yaşasın İtilaf*” diye bağırان bir kalabalık karşılamıştır. Hükümet de bu öncü işgalciler için Pera Palas ve Tokatlayan otellerinde 80 oda kiralamıştır.²⁶¹

8 Kasım 1918'de de dört Fransız subayından oluşan bir heyet Arian adlı bir gemiyle Galata rıhtımına çıkıp yaya olarak Beyoğlu'ndaki Fransız elçiliğine gitmiştir. Bu subayları, Beyoğlu sokaklarından geçişleri sırasında azınlıklar, sevinç gösterileriyle selamlamışlardır.²⁶²

10 Kasım 1918'de de iki İngiliz ve bir Fransız generali birlikte İstanbul'a gelmiştir.

11 Kasım 1918'de İngiliz diplomatı D. G. Hogarth, “*Bundan sonraki Osmanlı Devleti, Bursa hükümet merkezi olmak üzere bütün Anadolu'yu içine almalı, fakat İzmir ile doğudaki altı vilayet bu sınır dışında bırakılmalıdır*” demiştir.²⁶³

261 Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, s.64.

262 Tansel, age. C. I, s. 54.

263 age. s. 55.

12 Kasım 1918'de İstanbul'a bir Fransız tugayı getirilmiştir.

465 yıllık Türk şehri İstanbul'un işgali artık an meselesidir. Şehir adeta ikiye bölünmüştür: Bir kısmı gülüp, eğlenip, sevinç çığlıkları atarak heyecan içinde işgali beklerken, diğer bir kısmı, göz yaşlarıyla, büyük bir hüznün içinde kaderine boyun eğmiştir.

Kaderin cilvesine bakın ki, işgalciler ve bir gün o işgalcileri kovacak olan adam Mustafa Kemal İstanbul'a aynı anda gelecek; yaşlı kent, "katiline" ve "kurtarıcısına" aynı anda, o "kara günde" kucak açacaktır.²⁶⁴

Mustafa Kemal, Türkiye'nin kurtuluş planlarını ve kurtuluşun ön hazırlığını 6 ay boyunca işgal altında kan ağlayan İstanbul'da yapacaktır.

Boğaz'dan Yükselen Ses: "Geldikleri Gibi Giderler"

Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'dan bindiği tren, 13 Kasım 1918 Çarşamba günü, saat 12.45'te İstanbul Haydarpaşa Garı'na inmiştir.²⁶⁵

Aynı gün İstanbul İtilaf devletlerince fiilen işgal edilmektedir. Mustafa Kemal, Haydarpaşa Garı'nda trenden inerken, aralarında Yunan kruvazörü Averof'un da bulunduğu 55 parçalık müttefik donanması, ağır ağır Haydarpaşa önlerinden İstanbul Boğazı'na doğru ilerlemektedir. "*Bütün karşı sahiller, Rumların, levantenlerin sarhoş çığlıkları ve palikarya naraları ile çınlıyordu.*"²⁶⁶

Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesiyle:

"*Bunun böyle oluşu böyle rastlayışı, daha iyi oldu. Bu kadar büyük bir dünya gücü ile, yarın onları yüzgeri edecek bir adamın, bu kadar yakından ve bu kadar baş döndürücü şartlar içinde karşılaşmasının dünya tarihinde başka bir misali yoktur.*

264 Süleyman Nazif, İstanbul'a düşmanın ayak basması karşısındaki duygularını, 9 Şubat 1919'da Hadisat gazetesinde "Kara Bir Gün" başlıklı yazıyla dile getirmiştir. Bu yazıya çok sinirlenen Fransız General D'Esperey, Süleyman Nazif'in idam edilmesini istemiştir. Süleyman Nazif idam edilmekten son anda kurtulmuştur.

265 Borak, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, s. 140.

266 Aydemir, age. s. 309.

*Bu misal bize, çok değil, ancak dört yıl sonra, tamamen tersine dönecek olan kader çarkının manasını ve azametini anlamak için geniş bir görüş açıklığı verecektir.”*²⁶⁷

Düşman donanmasının Boğaza giriş töreni nedeniyle deniz ulaşımı durdurulmuştu. Tören sırasında bir Türk heyeti amiral gemisine giderek işgalcilere, “*Osmanlı hükümeti adına hoş geldiniz*” demiştir.²⁶⁸ İşgal donanmasından karaya çıkan 3500 kişilik bir kuvvet, İstanbul’un stratejik noktalarına yerleşmeye başlamıştır.

Mustafa Kemal, kendisini karşılamaya gelen Rasim Ferit (Talay) ve yaveri Cevat Abbas (Gürer)’le birlikte Haydarpaşa Garı’nın köşesindeki çayhanede, kafasında bin bir türlü düşüncelerle ve büyük bir üzüntüyle, 3-4 saat boyunca düşman donanmasının boğaza yerleşmesini seyretmek zorunda kalmıştır.²⁶⁹

Bu donanmayı, çok değil daha üç yıl önce Çanakkale’de kanla, ateşle durduran komutan, şimdi dirençsiz, çatışmasız bir işgali yüreği yanarak izlemektedir. İçinden kendi kendine, “*Çanakkale’de boşuna mı savaştık?*” diye sormuştur. Bir ara ağzından, “*Hata ettim, İstanbul’a gelmemeliydim. Bir an önce Anadolu’ya dönmenin çaresine bakmalı*” sözleri dökülmüştür.²⁷⁰

Kısa bir süre sonra İstanbul’un her köşesinde İngiliz bayrakları dalgalanacaktır. O günleri yaşayan Enver Behnan (Şapolyo)’yu dinleyelim:

“*Gemiye bindik... Boğaziçi vapurları Dolmabahçe önündeki zırhlıların önüne geldiğinde vapurun arkasındaki Türk bayrağı inip çıkmak suretiyle bu gemileri selamlıyordu. Liman boyunca bir tek Türk bayrağı dalgalanmıyor. İtilaf kuvvetlerinin rengarenk bayrakları binaların üstünü yelpazeliyordu. Beyazıt Kulesi’ne yalnız pazarları Türk bayrağı çekiliyordu. Galata Kulesi’nde ise gemilere işaret vermek için çeşitli bahriye bayrak-*

267 age. s. 309.

268 Tansel, age. s. 55.

269 Aydoğan, Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı, s. 86; Akşin, age. s. 82.

270 Bayur, age. s. 189.

ları iniyor çıkıyordu. Limanda İngiliz işgal kuvvetlerinin merkezi olan Arapyan Hanı'nda sürekli olarak İngiliz bayrağı rüzgârın etkisiyle delice dalgalanıyordu.”

Mustafa Kemal Paşa, öğleden sonra saat 3'e doğru eski, küçük Kartal istimbotuyla, dev boyutlu düşman zırhlılarının arasından Sirkeci'ye geçerken, güvertede bir sigara yakmış, bakışlarını boğazı kaplayan çelik yığınlarının üzerinden ufka doğru çevirerek, hemen yanındaki Cevat Abbas Bey'in duyacağı şekilde, **“Geldikleri gibi giderler”** demiştir.

O anı, Mustafa Kemal Paşa'nın yanındaki Cevat Abbas'tan dinleyelim:

“İstanbul'a geldiğimiz günü hiç unutmam. Şehrin çok hazin bir hâli vardı. İstanbul, düşman donanmalarının limana girmeleri felaketinin yasını tutuyor, bu büyük yasa Atatürk'ü de ortak ediyordu. Atatürk ile ben askeri ulaşımın bir köhne motoru ile deniz ortasına yaslanan bir çelik ormanının içinden geçiyorduk.

Atatürk'ün zarif dudaklarından, ‘Geldikleri gibi giderler’ cümlesini işittiğim zaman, mütarekenin doğurduğu derin ve elemli ümitsizliği derhal unutmuştum. Cevabımda aceleci davrandım. ‘Size nasip olacak, siz bunları kovacaksınız Paşam’ dedim.

*Gülümsedi, aciz başının içinde şekillenmeye başlayan vatani kurtarma planlarını bir an için yeniden geçiriyor gibi daldı. Sonra, ‘Bakalım’ dedi”.*²⁷¹

Mustafa Kemal Paşa'nın düşman donanmasının ortasında, kılını bile kıpırdatmadan **“geldikleri gibi giderler”** demesi, hiçbir işgalin, hiçbir yıkımın, onun kafasında daha Adana'da şekillenen direniş fikrini yok edemeyeceğini kanıtlamaktadır. Bu sözler, Hükümetin, Padişah'ın ve ulusuna yabancı Osmanlı aydınının kayıtsız koşulsuz teslim bayrağını çektiği o kara gün de bir adamın, Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal Paşa'nın kurtuluşa nasıl yürekten inandığını göstermektedir.

Cevat Abbas'ın, **“Size nasip olacak, siz bunları kovacaksınız Paşam”** sözlerine Mustafa Kemal Paşa'nın gülümseyerek,

271 Gürer, age. s. 4.

“*Bakalım*” demesi de “kurtuluş” için mücadeleye kararlı olduğunun işaretidir.

Mustafa Kemal Paşa, kurtuluş için canını dişine takıp mücadele edecek ve sonunda düşman donanmaları çok değil, dört yıl sonra gerçekten de geldikleri gibi gideceklerdi. Şevket Süreyya Aydemir’in dediği gibi, “*Bir gün geldi, bütün bu gemiler, geldikleri gibi gittiler. Hem de onun gönderdiği askerleri selamlayarak. Sarhoş çığlıkları ise ebediyen sustu!...*”²⁷²

Sirkeci rıhtımına yanaşan Kartal istimbotundan inen Mustafa Kemal Paşa, yaveriyle birlikte doğrudan Pera Palas oteline gidip 101 numaralı odaya yerleşmiştir.²⁷³

Ama neden Pera Palas?

Çünkü, 7 Kasım-13 Kasım arasında İstanbul’a gelen İngiliz ve Fransız subayları ve generalleri genellikle Pera Palas otelinde kalıyorlardı. Tam 80 oda işgal subaylarına ayrılmıştı.²⁷⁴ Mustafa Kemal her şeyden önce düşmanını tanımak istiyordu: İngilizler ve Fransızların amaçlarını, planlarını, girişimlerini, zayıf noktalarını ve anlaşmazlıklarını öğrenebilmenin en kolay yolu bir şekilde onlarla diyalog kurmaktır. İşte bu nedenle Akaretlerdeki eve gitmeden önce Pera Palas’a gitmişti.

Adi Entrikacıların Küstahça Teklifleri

Burada, “*Mustafa Kemal’in asker maaşı Pera Palas’ta kalmaya yeter mi?*” sorusu akla gelebilir. Ve bu sorunun yanıtını bilmeyen “şeytanın avukatlarınca” yeni bir “Cumhuriyet tarihi yalanı” daha üretilebilir. Örneğin, “Mustafa Kemal’in İngilizlerin adamı olduğunu” iddia eden “ahmaklar”, onun asker maa-

272 Aydemir, age. s. 309.

273 Borak, age. s.142. Mustafa Kemal’in Akaretler’deki evine uğramadan doğrudan Pera Palas oteline yerleşmesini Şevket Süreyya Aydemir şöyle açıklamaktadır: “*Haydarpaşa’dan Köprü yakasına geçebilen Mustafa Kemal’in, arkasında yaveri ile sokaklardan yol bulup, İstanbul’un bir Müslüman mahallesi olan Beşiktaş’taki Akaretler’de annesinin oturduğu eve varabilmesi oldukça zordu. Zaten evinde pek işi yoktur. Kararı evinde dinlenmek değildir. Köprüye çıkınca Beyoğlu’na yönelir ve Pera Palas oteline yerleşir. Annesini ondan sonra ziyaret edecektir.*” Aydemir, age. s. 310.

274 Akşin, age. s. 64.

şıyla günlerce Pera Palas da kalamayacağını, bu parayı ona İngilizlerin verdiğini ileri sürebilirler! Bu nedenle bu soruya yanıt vermeyi gerekli görüyorum.

Mustafa Kemal'in Şişli'deki eve 16 Aralık 1918 Pazartesi günü taşındığı düşünülecek olursa tam 33 gün Pera Palas'ta ikamet ettiği söylenebilir. Ancak bazen annesinin yanına Akaretler'deki 76 numaralı evde, bazen de Fansaların evinde kaldığı bilinmektedir. Hatta bu 33 günün önemli bir bölümünü, Fansaların Beyoğlu'ndaki evinde geçirmiştir.²⁷⁵

Andrew Mango, Mustafa Kemal'in Pera Palas otelinden Şişli'deki eve taşınma sürecini şöyle anlatmıştır: *"Belki otelde kalan İtilaf subaylarının sayısının kalabalık olması ya da daha büyük olasılıkla barış zamanında bir tuğgeneral için fazla pahalı olması nedeniyle Halep'te tanıştığı Suriyeli bir Arap olan Salih Fansa'nın Beyoğlu'ndaki evine taşındı. Bayan Selma Fansa, Osmanbey'de (Şişli'de) Harbiye Mektebi yakınında üç katlı küçük eve 21 Aralık 1918'de taşındı."*²⁷⁶

Şevket Süreyya Aydemir de Mustafa Kemal'in Pera Palas'ta çok fazla kalmadığını belirtmiştir.²⁷⁷

Yine de, diğer harcamaları da düşünülecek olursa, Mustafa Kemal'in maaşının Pera Palas gibi lüks ve pahalı bir otelde kalmaya yetmeyeceği söylenebilir. Peki ama Mustafa Kemal parayı nerden bulmuştur?

Mustafa Kemal, anılarında, Yıldırım Orduları Komutanlığı kaldırıldığında Adana'dan İstanbul'a gelmek için cebinde parası olmadığını, bu nedenle atlarını ve kısraklarını satmaya çalıştığını anlatmıştır. Ancak pazarda alıcı bulamadığını, daha sonra Cemal Paşa'nın, atlarına karşılık 2000 lira teklif ettiğini, kendisinin bu teklifi kabul ederek atları satıp bu parayla İstanbul'a hareket ettiğini belirtmiştir. Mustafa Kemal, Cemal Paşa'nın da bu atları başka birine 5000 liraya sattığını, atları Mustafa Kemal'den

275 Borak, age. s. 161.

276 Celal Erikan, *Komutan Atatürk*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1972, s. 265; Mango, age. s. 238.

277 Aydemir, age. s. 324.

2000 liraya alıp 5000 liraya satan Cemal Paşa'nın, büyük bir incelikle, 3000 liralık farkı da Vasıf Paşa aracılığıyla kendisine gönderdiğini ifade etmiştir.²⁷⁸

Mustafa Kemal, bu paranın İstanbul'daki çalışmalarında kendisinin çok işine yaradığını, bu para sayesinde “*adi entrikacıların küstahça tekliflerini*” kolayca reddettiğini dile getirmiştir:

“*Ben mütareke zamanı İstanbul'da bulunurken ve çok geniş teşebbüslere karar verirken, bana bu teşebbüslerimin manasını (anlamını) hissedenler tarafından çok tekliflerde bulunulmuştur. Hepsini reddettim. Çünkü bana bu yolda teklif yapanlar, ideal sahibi adamlar değillerdi. Tabirimi maruz görürseniz ve bu satırları okudukları zaman kendilerinin ima edildiklerini anlayacaklarına şüphe olmayan o zevat dahi, adi entrikacılar olduklarını reddetmeye muvaffak olmazlarsa bana çok küstahça tekliflerde bulunmuş olduklarını kabul edeceklerdir.*

At ve kısarak parasıyla İstanbul'a geldik...”²⁷⁹

Mustafa Kemal'in bu açıklamalarından, İstanbul'a gelirken 5000 lirası olduğu anlaşılmaktadır; fakat kısa bir süre sonra “*tok ve kibar görünümlü bir dolandırıcı, Mustafa Kemal'in senetsiz sepetsiz inandığı 3000 lirasını göz göre göre iç etmişti. Yani Mustafa Kemal'in mali vaziyeti artık pek de parlak değildi.*”²⁸⁰ Özetle Mustafa Kemal, 3000 lirasını, İzmir'de zeytinyağı, incir, üzüm ticareti yapan bir tüccara kaptırmıştır. Fethi Okyar, Cevat Abbas ve Mustafa Kemal, birikmişlerini bu tüccara vererek biraz kâr elde etmek istemişlerdir. Mustafa Kemal, gelecekte faaliyetleri için paraya ihtiyacı olacağından böyle bir girişimde bulunmuştur. Ancak uyanık tüccar, “*yeterince ürün alamadım, ürünleri satamadım!*” diyerek bırakın kâr ödemesini, ana parayı bile geri vermemiştir.²⁸¹

Mustafa Kemal'in elinde 2000 lira kalmıştır. Bu paranın bir kısmıyla Minber gazetesine ortak olacaktır.

278 Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s. 27.

279 age. s. 28.

280 Aydemir, age. s. 324, 325.

281 Güreler, age. s. 92 - 93; Atay, Çankaya, s. 179-182.

Mustafa Kemal'in bu açıklamalarından –para meselesi bir yana– İstanbul'da Milli Hareketin altyapısını hazırlamaya uğraşırken, bu çalışmalarından rahatsız olan, “*idealden yoksun*” bazı “*adi entrikacıların*” ona “*küstahça tekliflerde bulundukları*” anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal'in cebinde o para olmasa bile vatanın, milletin aleyhine her türlü teklifi reddedeceğine şüphe yoktur. O para sadece biraz daha rahat hareket etmesini sağlamıştır, o kadar.

Kurtuluşun Ön Hazırlığı: İstanbul'daki 6 Ay

Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmadan önce Halep'in kuzeyinde oluşturduğu savunma hattıyla Anadolu'nun giriş kapılarından İskenderun'u savunan, daha sonra Adana'da Ali Fuat Paşa'ya ilk direniş yuvalarını oluşturma görevi veren Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın asıl hazırlıklarını Samsun'a çıkmadan önce 6 ay boyunca (13 Kasım 1918 - 16 Mayıs 1919) İstanbul'da yapmıştır.²⁸² Bu altı ayın önemini Falih Rıfkı Atay, “(Mustafa Kemal) *bu altı ayı İstanbul'da nasıl geçirmiş olduğunu bana anlatmıştı. Kurtuluş tarihimizde bu altı ayın büyük önemi vardır*”²⁸³ diyerek anlatmıştır. Yusuf Hikmet Bayur ise, “*Mustafa Kemal en büyük siyasal kabiliyetini İstanbul'da geçirdiği altı ay boyunca göstermiştir. O herkes ve her hiziyle iyi geçinmek, hepsine kendi dostluğunu anlatmak, ancak hiçbirinin aleti olmamak, hele yurdu kurtarma yolundan hiç şaşmamak ve bu konudaki kesin azmini hiç gizlemeden çalışmak başarısını göstermiştir.*”²⁸⁴ diyerek ifade etmiştir.

Mustafa Kemal anılarında, İstanbul'daki görüşme stratejisi hakkında, “*Temas ettiklerim arasında eski İttihatçılardan ya-*

282 Mustafa Kemal'in İstanbul'daki bu altı ayı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sadi Borak, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları (1899-16 Mayıs 1919)*, 2. bs, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998; Alev Coşkun, *Samsun'dan Önce Bilinmeyen Altı Ay, “İşgal, Hüzn, Hazırlık”*, 4. bs, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008.

283 Atay, *Çankaya*, s. 177.

284 Bayur, *age.* s. 277, 278.

hut İtilafçılardan, işgal kuvvetleriyle beraber çalışanlardan bir çok kimseler vardı. Her birisi ile büsbütün başka türlü görüşüyordum” demiştir.

Mustafa Kemal, İstanbul’a gelişinin ertesi günü (14 Kasım 1918) eski Sadrazam Ahmet İzzet Paşa’yla, arkadaşı Rauf Bey’le ve İngiliz gazeteci Ward Price’le görüşmüştür. Ertesi gün 15 Kasım’da Padişah Vahdettin’le, 16 Kasım’da da İngiliz General William Birdwood’la bir araya gelmiştir.²⁸⁵

İstanbul’da kaldığı 6 aylık sürede her kademedен çok farklı kişilerle görüşmüş; gece gündüz demeden çalışmış, çabalamış, bir kurtuluş yolu aramıştır. Güvendiği yetkililere, “*askeri birlikleri terhis etmemelerini*”, işgal güçlerine olabildiğince “*örtülü engeller çıkarmalarını*” söylemiştir.²⁸⁶

Şevket Süreyya Aydemir, Mustafa Kemal’in İstanbul’daki çalışmalarını ve çektiği sıkıntıları “*kapıları zorlamak*” olarak ifade etmiştir: “*İstanbul’da başını hem de faydasız yere vuracağı nice duvarlar, kapılar ve çekeceği nice çileler, hatta ruhunda açılacak nice yaralar vardır. Bir gün: bütün köprülerin yıkılıp, bütün gemilerin yakılması ve bir daha arkaya bakılmadan yola çıkılması için bütün bu kapıların zorlanması lazımdır. Ermişleri erdiren çileler bunlardır. Bu çileler çekilecektir. Umutlar ve inançlar içinde değerli insan için zuhur mukadderse, o adamın tarih içinde, halk içinde bir misyonu varsa o sahip-zuhur işte böyle belirecektir.*”²⁸⁷

“Kurtuluş için”, “vatan için” mücadele etmeye karar vermiş olan Mustafa Kemal, arkasındaki tehlikelere aldırış etmeden, büyük bir cesaretle ve umutla İstanbul’daki bütün kapıları zorlamıştır. Vatanın kurtuluşu için, “kişisel çıkar peşinde koşanlar” dışında, herkesle oturup konuşmuştur. Y. Hikmet Bayur’un dediği gibi, “O, *ulusal birlik adına herkesle işbirliği yapmaya çalışacaktır. Padişahla, İttihat Terakki’den kalan açık veya gizli*

285 Aydoğan, *age*. s. 92. Sadi Borak, General Birdwood’la görüşmenin 20 Kasım 1918’de gerçekleştiğini belirtmektedir. Borak, *age*. s. 153.

286 H. C. Armstrong, Bozkurt, Arba Yayınları, İstanbul, 1996, s. 84.

287 Aydemir, *age*. s. 311.

teşkilatlarla, Hürriyet ve İtilaf'ın henüz düşmanın aleti durumuna düşmemiş üyeleriyle, meşrutiyeti bile hazmetmemiş eski kafalılarla, ortaçağ kafası besleyen bazı gericilerle vesaire. Yetişir ki bunlar yurdun bu tehlikeli anında kurtuluş uğrunda çalışmayı içten kabul etsinler ve o yola girsinler. Onun tek reddettiği kimse-ler, o günkü düşmanla işbirliğine kalkışan hainler veya bunlarla aynı seviyede olan ve 'yurt nasılsa elden gidecek, bari ben kendi çıkarıma bakayım' diyenlerdir.”²⁸⁸

Mustafa Kemal, İstanbul'da dört farklı kesimden insanla ilişki kurmuş, görüşme yapmıştır:

1. Kendisine yakın gördüğü, düşüncelerini ve planlarını açıklayabildiği kimseler: Bunların başlıcaları, Fethi (Okyar), Tevfik Rüştü (Aras), Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay), İsmet (İnönü) ve Dr. Rasim Ferit (Talay)'dır.
2. Hükümete yakın kimseler: Bunların başlıcaları, Padişah Vahdettin, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey ve Bahriye Nazırı Avni Paşa'dır.
3. İttihat Terakkiye mensup kimseler: Bunların başlıcaları, Alibay Kara Vasıf ve Binbaşı Ali Rıza Bey'dir.²⁸⁹
4. İşgal kuvvetlerine yakın kimseler: Bunların başlıcaları da, bazı İngiliz gazetecileri, İngiliz ajanlarından Rahip Frew ve İtalyan İşgal Kuvvetleri Temsilcisi Kont Sforza'dır.

Mustafa Kemal Paşa, bu 6 aylık sürede Padişah Vahdettin'le altı kez, Sadrazam Damat Ferit'le iki kez, Harbiye Nazırları, Şakir ve Abdullah Paşalarla ve Mehmet Ali Bey'le birer kez görüşmüştür.²⁹⁰ Ayrıca İngiliz Sir Birdwood'la, İtalyan Kont Sforza ile ve hatta İngiliz casusu Rahip Frew'le bile görüşmekten çekinmemiştir. “Türk milletini kurtarmak için giriştiği hiçbir şeyi gayrimeşru saymamıştır.”²⁹¹ Gerçek düşüncelerini ve büyük amacını içinde “*vicdani bir sır*” olarak saklayarak, türlü akıl

288 Bayur, age. s. 225.

289 age. s. 281.

290 Aydoğan, age. s. 93.

291 Benoit Mechin, Kurt ve Pars, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001, s. 120.

oyunlarıyla herkesle, “İngilizlerle bile” ilişki kurmaktan kaçınmamıştır.

Görüşmelerini sırasıyla, Pera Palas Oteli’nde, Fansaların evinde ve Şili’de kiraladığı bir evde gerçekleştirmiştir. İsmet (İnönü), Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Rauf (Orbay), Kazım (Karabekir), Kazım (Dirik) gibi silah arkadaşlarıyla Şişli’deki evde sabahlara kadar süren gizli toplantılar yapmıştır.

İşgal askerlerinin çizimleri altında kirlenen, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan bayraklarıyla süslenen, Rum ve Ermeni kahkahalarıyla çınlayan İstanbul’u saran umutsuzluk bulutlarına inat Mustafa Kemal, kurtuluş inadını hiç yitirmeden çalışmalarını sürdürmüştür. Üstelik bu çalışmaları sırasında, “*Hiçbir yana alet olmadan, yurdu kurtarmak davasını sürekli ve herkes önünde tekrarlamaktan çekinmeyen Mustafa Kemal, kendisine hiç ilişilmeden herkesten saygı görerek İstanbul’da altı ay kalabilmiştir.*”²⁹²

13 Kasım 1918’den 16 Mayıs 1919’a kadar İstanbul’da kalan Mustafa Kemal, bu 6 aylık sürede üç aşamalı bir hazırlık planına göre hareket etmiştir.²⁹³

Bu plan, 1. Siyasal Çalışmalar, 2. İhtilalci Girişimler, 3. Anadolu’ya Geçiş Kararı biçiminde özetlenebilir.

Şimdi bu “üç aşamalı hazırlık planının” ayrıntılarına geçelim.

1. Siyasal Çalışmalar

Mustafa Kemal İstanbul’a gelir gelmez, hükümette görev almak, Harbiye Nazırı (Savunma Bakanı) olmak için çaba harcamıştır. Mustafa Kemal bu amaçla siyasal girişimlerde bulunmuştur: Sivil giysileriyle meclise gitmiş, milletvekilleriyle görüşmeler yapmış, Padişah Vahdettin’le görüşmüş, İtilaf devletleriyle temas kurmuş, gazete çıkararak basın yoluyla propaganda yapmış; kısaca önce “siyaset yolunu” denemiştir.

292 Bayur, age. s. 280.

293 Bayur, age. s. 282; Coşkun, age. s. 22 - 25.

Bu alışmaları şöyle sınıflandırmak mümkündür: a) Hükümette görev alma isteği, b) Padişah Vahdettin'le görüşmeler, c) İşgalci devletlerle stratejik ilişkiler, d) Basın yoluyla propaganda yapmak.

a. Hükümette Görev Alma İsteği

Mustafa Kemal, daha Adana'dayken Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde Harbiye Bakanı olmak istemişti. Bu amaçla Padişah'ı bile devreye sokmuştu. Mustafa Kemal, padişahın baş-yaveri Albay Naci Bey aracılığıyla Vahdettin'e bir telgraf göndermişti. Mustafa Kemal telgrafında, hükümette yer alması gereken kişileri sıraladıktan sonra kendisine de hükümette yer verilmesini istemişti.²⁹⁴ 14 Ekim 1918'de kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde Mustafa Kemal'in önerdiği Fethi (Okyar) İçişleri Bakanı, Rauf (Orbay) Bahriye Bakanı, Hayri Bey Şeyhülislam olarak görev almış ancak Mustafa Kemal'e görev verilmemişti. İzzet Paşa, Harbiye Bakanlığı'nı da üzerine almıştı. Sina Akşın'e göre; Sadrazam İzzet Paşa ve Padişah Vahdettin, Mustafa Kemal'in Harbiye Bakanı olmasını istememişlerdi:

*"Talat, Enver, Cemal üçlüsü iktidardan uzaklaşmak zorunda kalınca ulusal siyaset izlenecekse, Kemal, Fethi, Rauf üçlüsünün yerine gelmesi gerekiyordu. Çünkü İttihat ve Terakki'nin o güne kadar egemen olan takımına almasıık olanlar bu hizipti. Vahdettin ve İzzet, Fethi ve Rauf'u hükümete almakla güya Kemalcileri avutmuş oluyorlar, fakat Mustafa Kemal'i almayıp sınırda tutarak ve Harbiye Başkumandanlık Kurmay Başkanlığını İzzet'e vermekle, bir bakıma ona karşı darbe yapmış oluyorlardı."*²⁹⁵

Ancak Mustafa Kemal kararlıdır. Her yolu denemeyi göze almıştır. Örneğin, ordusunda menzil müfettişi olan K. Albay Ömer Lütfi Bey'i İstanbul'a, arkadaşı Rauf (Orbay)'ın yanına göndererek *"yurdun hayır ve selameti için"* Harbiye Bakanlığı'na tayin edilmek istemiştir.²⁹⁶

294 age. s. 165.

295 Akşın, age. s. 74.

296 age. s. 75, 76.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Mustafa Kemal'in İskenderun'dan gönderdiği raporları dikkate almayan Sadrazam İzzet Paşa, Yıldırım Orduları Grubu'nu kaldırıp Mustafa Kemal'i İstanbul'a çağırmıştır.

Mustafa Kemal, İstanbul'a geldiğinde hâlâ kafasında **Harbiye Bakanı** olma düşüncesi vardır. Ancak, Rauf (Orbay)'la birlikte Sadaret konağına gittiğinde İzzet Paşa'nın istifa etmiş olduğunu öğrenmiştir. Bu olay Mustafa Kemal'de bir hayal kırıklığı yaratmıştır; çünkü o İstanbul'a gelirken Sadrazam İzzet Paşa'nın Harbiye Bakanlığı'nı kendisine devredeceğini düşünmektedir.²⁹⁷

Mustafa Kemal, memleketin içinde bulunduğu durumu değerlendirdikten sonra bu aşamada İzzet Paşa'nın istifasının doğru olmadığını söylemiştir. Padişah'ın yeni hükümeti kurmakla görevlendirdiği Tevfik Paşa'nın başarılı olamayacağını belirtmiştir. Bir şekilde, **Tevfik Paşa'nın** hükümeti kurmasına engel olunmalıdır. Hükümet listesi meclise sunulmuş ancak henüz güven oylaması yapılmamıştır. Mustafa Kemal, Tevfik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu almasına engel olunmasını ve yeniden Ahmet İzzet Paşa'nın hükümeti kurmasını önermiştir.²⁹⁸

14 Kasım 1918'de Sadaret konağında, **Mustafa Kemal, İzzet Paşa ve Rauf Bey'in** o üçlü toplantısında Mustafa Kemal'in önerisi kabul edilmiştir.²⁹⁹ Meclise gidilecek, kulis yapılacak ve Tevfik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu alması engellenecektir. İzzet Paşa'nın kuracağı yeni hükümette Mustafa Kemal de Harbiye Bakanı olacaktır.

Tevfik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu almaması için yaptığı çalışmaları Mustafa Kemal anılarında şöyle anlatmaktadır:

“Sadaret konağında verilen karardan sonra her birimiz bir türlü çalışmaya başladık. İlk hedef kabineyi düşürmekti.

297 Aydemir, age. s. 311.

298 age. s. 312.

299 Şevket Süreyya Aydemir, Ahmet İzzet Paşa'nın Konağında Mustafa Kemal'in yanında Fethi Bey (Okyar)'ın bulunduğunu iddia etmektedir. Aydemir, age. s. 312. Ancak Rauf Orbay, anılarında o gün Mustafa Kemal'le birlikte Ahmet İzzet Paşa'yı ziyaret ettiğini belirtmiştir. Orbay, Siyasi Hatıralarım, “*Cehennem Değirmeni*”, s. 232.

Öteden beri arkadaşım olan mebuslarla konuştum. Beni daha büyük mebus kitleleriyle temasa getirmelerini istedim. Onlar sayesinde ilk defa olarak sivil kıyafetle Fındıklı Sarayı'ndaki Mebusan Meclisi binasına gittim.

Tevfik Paşa kabinesine güvenoyu bahis konusu idi. Ben bu güvenin sağlanmamasını istiyordum. O gün mesele oya konulacaktı. Kanaatimi mümkün olduğu kadar tanıdıklarına ve bana tanıtılanlara anlatmaya çalıştım. Onlar güvenoyu vermezlerse Meclisin dağılacağı kanısında idiler. Ben ise Meclisin zaten ve behemehal dağılacağını, yeni bir İzzet Paşa kabinesiyle vakit kazanılmasını savundum.

Ani reaksiyonlarla yapılan bu görüşmeler şöyle sonuç verdi:

“Önemli bir kısım milletvekilleri salonlardan birine toplandılar ve beni de oraya davet ederek, onlara izahat vermemei teklif ettiler. Vaziyeti, içinde bulundukları şartları, yapılması gereken hareketleri, gücüm yettiği kadar izah ettim. Kabineye behemehal güvensizlik oyu vermelerini tavsiye ettim. Teklifim orada hazır bulunanlarca kabul olundu ve kesin olarak muvaffak olacaklarını söyleyerek Meclis reisinin toplantı işaretine uyarak toplantı salonuna girdiler.”³⁰⁰

Mustafa Kemal, Tevfik Paşa Hükümeti'ne güvenoyu verilmeyeceği konusunda milletvekillerinden “söz” aldıktan sonra oylamayı bir locadan izlemiştir.

Oylama bitip, sonuçlar açıklandığında Mustafa Kemal, kendi ifadesiyle “şaşmış kalmıştır”; çünkü Tevfik Paşa Hükümeti güvenoyu almıştır.

Mustafa Kemal'e kulak verelim:

“Ne yalan söyleyeyim, şaştım!... Benim teklifimi kabul ettiklerini söyleyen milletvekili sayısı küçümsenecek gibi değildi. Hem bunlar arasında sözlerinin ve mevkilerinin çok etkili olduğu zannını verenler de vardı. Fakat şüphesiz, meclis duyularının bir an içinde bin renk alabilecek nitelikte olduğundan daima uzak kalan benim gibi bir askerin o andaki şaşkınlığına

300 Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s. 97 vd.

şaşırmamalı. Bu acayip fikirler ve hisler toplamından çıkmak için fazla beklemedim. Derhal Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının sarayını terk ettim."³⁰¹

O güne kadar siyasetin oyunlarına alışık olmayan Mustafa Kemal, bu olaydan büyük bir ders almış, tecrübe kazanmıştır. Sina Akşin, bu olaydan sonra Mustafa Kemal'e İstanbul'da iktidar olma yolunun kesinlikle kapandığını ifade etmektedir.³⁰²

Milletvekilleri, Tevfik Paşa Hükümeti güvenoyu alamazsa meclisin dağıtılacağını düşünmüşlerdi; ancak yanılmışlardı. Hükümet güvenoyu almasına karşın kısa bir süre sonra padişah yine de meclisi dağıtacaktır.

* * *

Tevfik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu alması Mustafa Kemal'i pes ettiremeyecekti. Mustafa Kemal şimdi de güvendiği arkadaşlarını devreye sokarak Sadrazam olmak isteyen Ayan Meclisi Başkanı Ahmet Rıza Bey'le ilgilenmeye başlayacaktı. Çünkü o günlerde İttihat Terakki'nin eski liderlerinden Ahmet Rıza Bey kendisini yeni sadrazam adayı olarak görüyor ve gösteriyor, hatta kuracağı kabine için bazı temaslar bile yapıyordu.³⁰³ Ahmet Rıza Bey, eski İttihatçılardan olmasına karşın Enver Paşa'ya karşı olarak bilindiği için Padişah Vahdettin'in takdirini kazanmış ve Mondros Ateşkesi sonrasında Ayan Meclisi Başkanlığına getirilmişti. Mustafa Kemal de Padişaha yakın olduğu bilinen Ahmet Rıza Bey'in sadrazam olabileceğini düşünüyordu.

Mustafa Kemal ile Ahmet Rıza Bey arasındaki diyalog Fethi Bey (Okyar) aracılığıyla kurulacaktı.

Fethi Bey'in girişimleri sonucu Ahmet Rıza Bey'le Mustafa Kemal bir araya gelmiştir. Mustafa Kemal, Ahmet Rıza Bey'in hükümette görev vermeyi düşündüğü kişileri öğrenince bu kişilerle güçlü bir hükümet kurulamayacağını belirterek sözü orduya, dolayısıyla Harbiye Bakanlığı'na getirmiştir: "*En çok düşünülmesi gereken kuvvet ordudur. Gerçi ordumuz yenilmiştir.*

301 age. s. 99.

302 Akşin, age. s. 76.

303 age. s. 126.

Fakat ne de olsa geriye kalan kuvvetler, son onuru kurtarmaya hizmet edecek duruma getirilebilir.”³⁰⁴

Ancak, İttihatçı Ahmet Rıza da Mustafa Kemal’den çekinmekte ve onu Harbiye Bakanı olarak düşünmemektedir: Mustafa Kemal’e şöyle yanıt vermiştir: *“Askerler içinde, çok kıymetli şahsiyetler vardır. Geçenlerde Cevat Paşa hazretleri ile konuştum. Fikirlerinden çok memnun kaldım... Mesela Harbiye Nezareti’ni ona vermek...”³⁰⁵*

Bu sözleriyle Ahmet Rıza Bey, kuracağı hükümette Harbiye Bakanlığı’na Mustafa Kemal’i düşünmediğini ima etmiştir.

Mustafa Kemal’in temasta olduğu İsmail Canbulat Bey, 9 Aralık 1918’de İttihat Terakki’nin kendini feshettikten sonra kurulan Teceddüt Partisi Genel Sekreteri Sabri Toprak Bey’e, Ahmet Rıza Hükümeti’nde Harbiye Bakanlığı’nın Mustafa Kemal’e verilmesini önerince, Sabri Toprak, Mustafa Kemal’in belki başka bir bakanlığa gelebileceğini; fakat Harbiye’ye gelmesinin eski İttihatçılarca hoş karşılanmayacağını belirtmiştir.³⁰⁶

O sırada ordunun başına geçecek en güçlü ve en uygun kişi Mustafa Kemal olmasına karşın İttihat Terakki’nin Enver Paşa’dan sonraki artıkları bile onu engellemenin yollarını aramaktadırlar.³⁰⁷ Ülkenin uçuruma yuvarlandığı bir ortamda hâlâ particilik yapan bu zihniyeti anlamak mümkün değildir.

Mustafa Kemal’in Ahmet Rıza Bey Hükümeti’nde Harbiye Bakanı olma düşüncesi de böylece sonuçsuz kalmıştır. Ayrıca zaten hiçbir zaman böyle bir hükümet kurulamamıştır.

* * *

Mustafa Kemal, artık ulusalcı bir hükümet kurup bu hükümette Harbiye Bakanı olamayacağına inanmaya başladığı sırada (15 Aralık 1918), Albay Refet (Bele), Şişli’deki evinde Mustafa Kemal’i ziyaret etmiştir.

304 age. s. 127.

305 Bayur, age. s. 245.

306 age. s. 243.

307 age. s. 244.

Cevat Abbas'ın aktardığına göre Refet Bey, Mustafa Kemal'e, İstanbul'da yeni bir hükümet kuracaklarını, bu hükümette Harbiye Bakanlığı'nın kendisine teklif edildiğini, ancak kendisinin bu görevi Mustafa Kemal'e devredebileceğini söylemiştir.

Mustafa Kemal, Albay Refet Bey'i tanımaktadır. Kendisi 7. Ordu Komutanı'yken Refet Bey de 22. Kolordu Komutanı'dır.

Mustafa Kemal, İstanbul'da yeni bir hükümet kurmanın hiç de kolay olmadığını deneyerek görmüştür. Dolayısıyla bu tür tekliflere artık sıcak bakmamaktadır. Refet Bey'e şöyle demiştir: *“Çok enerjik bir teşebbüs. Sizi tebrik ederim. Ancak ben nazır (bakan) olmak istemem. Sizin için mukarrer (kararlaştırılmış) olan nezareti muhafaza etmenizi (korumanızı) temenni ederim...”*³⁰⁸

Mustafa Kemal'in bu teklifi reddetmekte ne kadar haklı olduğu zaman içinde anlaşılmıştır; çünkü ne böyle bir hükümet kurulmuş ne de Refet Bey Harbiye Bakanı olmuştur.

* * *

Mustafa Kemal, İstanbul'da kaldığı 6 ay boyunca iki önemli siyasi girişimde bulunmuş ama bir türlü istediği niteliklere sahip bir hükümet kurulmasını ve bu hükümette Harbiye Bakanı olmayı başaramamıştır.

Burada asıl üzerinde durulması gereken nokta, Mustafa Kemal'in, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış, parçalanmış, çok ağır şartlarda bir ateşkes antlaşması imzalamış ve dört bir yanı güçlü emperyalist devletlerce işgal edilmiş bir ülkenin Harbiye Bakanı olmak istemesidir. Ordunun başı Enver Paşa'nın görevini bırakıp gizlice bir Alman denizaltısıyla ülkeyi terk ettiği o günlerde Mustafa Kemal Harbiye Bakanı olmak ve ordunun başına gelmek için her yolu denemiştir. Enver Paşa, Türkiye'de, hayatını tehlikede görerek Osmanlı'yı en zor anında yüzüstü bırakıp kaçarken, Mustafa Kemal, hayatını hiçe sayarak, çok kritik bir göreve gelmek için didinmiştir. Üstelik, Mustafa Kemal'in Harbiye

308 Güner, age. s. 189, 190.

Bakanı olarak başına geçmek istediği ordu, Mondros Ateşkes Antlaşması gereği, dağıtılmış, sayıca çok azaltılmış, ağır silahları elinden alınmış, yıkık, perişan bir ordudur.

Mustafa Kemal, emperyalistlerce kuşatılmış, elindeki son toprakları işgal edilmiş, yok oluşun eşiğinde, umutsuzluğun kol gezdiği bir ülkenin Harbiye Bakanı olmak istemiştir. Ali Fuat (Cebesoy) Paşa anılarında, “*Mustafa Kemal Paşa, sırf memleketeye hizmet etmek bakımından bu vazifeyi memnuniyetle kabul edeceğini söylüyordu*” demiştir.³⁰⁹

Onun bu şartlar altındaki bir ülkede Harbiye Bakanı olmak istemesi makam, mevki sevdasıyla değil; ancak vatan aşkıyla açıklanabilir.

Herkesin kaçacak delik aradığı o en zor günlerde ortaya çıkıp, hayatını hiçe sayarak Harbiye Bakanı olmak için her yolu deneyen Mustafa Kemal’in vatanseverliği takdire şayandır.

b. Padişah Vahdettin’le Görüşmeler

Mustafa Kemal, Vahdettin’le toplam 9 görüşme yapmıştır. Bu görüşmelerin 3’ü 13 Kasım 1918’den öncedir.

Mustafa Kemal, Samsun’a gitmeden önce İstanbul’da kaldığı 6 aylık sürede, Padişah Vahdettin’le 6 kez görüşmüştür.³¹⁰

Askeri başarılarıyla padişahın takdirini ve güvenini kazanmış olan Mustafa Kemal, padişahın “işgallere” ve “direniş düşüncesine” bakışını öğrenmek, “siyasi girişimlerinde destek almak” ve “İstanbul’da rahat hareket edebilmek” gibi amaçlarla sık sık Cuma selamlıklarına giderek Vahdettin’le görüşmüştür.

Vahdettin ve Mustafa Kemal daha önceden tanışmaktadır. Çanakkale’de düşmana geçit vermeyen, Muş ve Bitlis’i Ruslardan geri alan ve İngilizleri İskenderun önlerinde durduran “yenilgisiz komutan” Mustafa Kemal’i herkes gibi Padişah Vahdettin de tanımaktadır.

309 Cebesoy, age. s. 53.

310 Görüşmelerin ayrıntıları için bkz. Sadi Borak, *Atatürk’ün İstanbul’daki Çalışmaları*, 2. bs. Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998. Borak, Atatürk’ün Vahdettin’le 8 görüşme yaptığını belirtmiştir.

Atatürk'ün Vahdettin'le Tanışması ve Almanya Gezisi

1917'nin sonlarında Alman İmparatoru, Padişah V. Mehmet Reşat'ı Almanya'ya davet etmişti. Ancak Padişah bu yolculuğa dayanacak durumda olmadığından yerine Veliâht Şehzade Vahdettin'in gitmesine karar verilmişti.³¹¹

O sırada Mustafa Kemal, İstanbul'da bulunuyordu.

Mustafa Kemal, 7. Ordu Komutanlığı sırasında Osmanlı Yıldırım Orduları Komutanı Falkenhayn'la görüş ayrılığına düşmüştü. 20 Eylül 1917'de Sadrazam Talat Paşa ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya bir rapor göndererek Osmanlı ordusunun **bir yabancı komutana bırakılmasını eleştirmiş**, bazı önlemler alınmasını istemişti. İleri sürdüğü fikirler reddedilince görevinden istifa ederek İstanbul'a gelmişti.

Mustafa Kemal'in İstanbul'da bulunması, ondan hep çekinen Enver Paşa'yı yine rahatsız etmeye başlamıştı. İşte tam da o günlerde Veliâht Vahdettin'in Almanya gezisi gündeme gelmişti.³¹² Mustafa Kemal'i İstanbul'dan uzaklaştırmak için fırsat kollayan Enver Paşa, hemen harekete geçerek kendisine Almanya gezisinde Vahdettin'e eşlik etmeyi teklif etmişti.³¹³

Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşan o kritik günlerde hem Alman ordusunun durumunu yerinde görmek, hem de geleceğin padişahını yakından tanımak için bu teklifi kabul etmiştir.

Mustafa Kemal, anılarında yolculuk öncesindeki gelişmeleri şöyle anlatmıştır:

*“Bana denildi ki: ‘Seyahate çıkmadan önce Veliâht ile tanışmalısınız.’ Şimdiki Kolordu Komutanı Naci Paşa Harp Okulu’nda askeri tabiye hocamdı. Onun da Vahdettin’le birlikte olması uygun görülmüştü.”*³¹⁴

311 Mehmet Önder, Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri, 2. bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995, s. 8.

312 Kinross, *age.* s. 141.

313 Önder, *age.* s. 10.

314 *age.* s. 11. Atatürk'ün bu anıları, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 31 Mart 1926 tarihli sayısında yer almıştır.

Hareketten önce Mustafa Kemal ve Naci Paşa, Vahdettin'in sarayına gitmiştir. Vahdettin onları Arap hasırlarıyla örölmüş, redingotlu adamların olduğu sade döşenmiş bir salonda karşılamıştır.

Mustafa Kemal, Vahdettin'le karşılaşma anını ve sonrasındaki ilk izlenimlerini şöyle anlatmaktadır:

*"İçeri girdi, bizim bulunduğumuz tarafa doğruldu, kanepe-
nin sağ köşesine oturdu. Gözlerini kapadı, derin bir vecde
daldı. Neden sonra tekrar gözlerini açtı. Bize lütfen iltifat etti:
'Sizinle müşerref oldum, memnunum' dedi. Tekrar gözlerini
kapadı. Bu nazik sözlerle cevap vermeye hazırlanırken kendin-
den geçmiş bir kişinin huzurunda bulunduğumu sezdim. Cevap
vermek mi yoksa vermemek mi lazım geldiğinde tereddüt ettim.
Naci Bey'in yüzüne baktım. O da çok durgundu. Kendisinde
bir defa daha konuşmaya takat bulunmadığını anladım, bekle-
meyi tercih ettim. Biraz sonra gözlerini açtı.*

'Seyahat edeceğiz değil mi?' dedi.

'Evet, seyahat edeceğiz' dedim.

*İtiraf edeyim ki bir mecnunla karşı karşıya bulunduğum-
u derhal hissetmiş, fakat mantıklı bir konuşmaya girişmek-
ten kendimi men etmiştim. Hemen ayağa kalkıp dedim ki:
'Efendi Hazretleri, beraber seyahat edeceğiz. Seyahat iki gün
sonra başlayacaktır. Cumartesi akşamı garda hazır bulunacak-
sınız, oradan hareket edeceğiz.'*

*Veda ettik çıktık. Mükellef bir saray arabasına binmiştik.
Naci Bey ile aramızda aşağı yukarı şöyle bir konuşma oldu:*

*Mustafa Kemal: 'Zavallı, bedbaht, acınacak bir adam.
Bunlarla ne yapılabilir.'*

Naci Bey: 'Öyledir.'

*Mustafa Kemal: 'Bu zavallı yarın padişah olacaktır, kendi-
sinden ne beklenir?'*

Naci Bey: 'Hiç'

*Mustafa Kemal: 'Biz ki, aklımız, mantığımız vardı, biz ki
memleketin kaderini, bu gününü, yarını anlamış insanlarız, ne
yapabiliriz?'*

Naci Bey: ‘Güç’dedi.”³¹⁵

Mustafa Kemal’in Vahdettin hakkındaki ilk izlenimleri, “gözleri kapalı, konuşmaya takati olmayan, mecnun, zavallı, bedbaht, acınacak bir adam” şeklindedir.

Mustafa Kemal, yaklaşık kırk dakika süren görüşmeden sonra geleceğin padişahı Vahdettin hakkında edindiği izlenimlerin ayrıntılarını yaveri Cevat Abbas’a şöyle anlatmıştır:

*“Anlaşılr gibi değil... Gözlerini kapayıp dervişane bir vecde dalar gibi, en basit bir söz için kafasını yoran bu adam; mirasının gururuna yaslanan bir zavallı rolünü, bilerek veya bilmeyerek gösterdi. Henüz ‘memleket’ kelimesine ‘melmeket’ diyen bir veliaht! Gösterdiği yetenek ve durumda ise yabancılar karşısında bizi mahcup edeceğinden korkarım; buna nasıl askeri danışmanlık edeceğim bilmem!”*³¹⁶

Aslına bakılacak olursa Mustafa Kemal daha akıllı, daha kararlı, daha dirençli ve daha uyanık biriyle karşılaşmayı ummuştur; ancak Veliaht Vahdettin bir “*mecnundan*” farksızdır.

Bu ziyaret askeri bir nitelik taşıdığından Mustafa Kemal, saray erkanından birine Vahdettin’in üniforma giymesi gerektiğini hatırlatmıştır. Fakat Vahdettin istasyona geldiğinde sivil giymiştir. Mustafa Kemal, Vahdettin’in teşrifatçısı İhsan Bey’e: *“Ben Veliaht hazretlerinin üniforma giymesi için haber yollamıştım. Söylediniz mi?”* diye sormuştur. İhsan Bey, *“saray adamlığının verdiği bir gururla”*, *“Siz kim oluyorsunuz?”* diye yanıt verince Mustafa Kemal, *“Ben sana kim olduğumu söyleyecek vaziyette değilim. Veliaht hazretlerinin üniforma giymesi lazım olduğunu söyledim. Kendisine söylemediniz mi, söyleyemediniz mi?”* demiştir³¹⁷. İhsan Bey’in açıklamasına göre rütbesinin feriklikten mirlivalığa indirilmiş olmasına alınan Vahdettin, yolculuğa sivil kıyafetle çıkmaya karar vermişti.³¹⁸

Trene binmeden önce Mustafa Kemal, Vahdettin’e, *“hazır olan askeri selamlamasını”* söylemiş ve *“Siz yürüyorsunuz arka-*

315 age. s.13, 14.

316 Güre, age. s.353.

317 Önder, age. s.15.

318 age. s.16.

nızdan biz geleceğiz” demiştir. Vahdettin askerin önünden geçerken, Mustafa Kemal’in ifadesiyle, “İki eli yukarıda, anormal ve şuursuz selam vererek yürüdü.” Trene bindiklerinde Mustafa Kemal Vahdettin’e, “Bu pencereden askeri selamlayınız” demiştir. Vahdettin, “Niçin, lazım mıdır?” diye sorunca Mustafa Kemal, “Evet, lazımdır” yanıtını vermiştir.³¹⁹

Mustafa Kemal’in o sırada Vahdettin’i “avucunun içine alabileceğine” inanmaya başladığı söylenebilir. Nitekim istasyondaki bu diyaloglarla ilgili olarak Mustafa Kemal, anılarında, “Vahdettin, benim ikazlarımı kabul ediyor, dediklerimi yapıyordu” demiştir.³²⁰

Tren hareket ettiğinde Mustafa Kemal’in kafasında Vahdettin’le daha ayrıntılı olarak görüşme düşüncesi vardır.

Tren, Trakya ovalarında ilerlerken Vahdettin, Mustafa Kemal’i vagonuna davet etmiş ve çok iyi karşılamıştır. Mustafa Kemal, Vahdettin’le samimi ortamda ilk görüşmesini yapmıştır. Mustafa Kemal’in anlatımıyla: “Sarayında çok defa gözleri kapalı konuşan zatı, büsbütün başka bir vaziyette gördüm. Aksine, gözlerini çok kuvvetle açmış, dikkatle bana bakıyordu. Bir nutuk söyler gibi şu tarzda konuştu:

‘Affedersiniz Paşa hazretleri, birkaç dakika öncesine kadar kiminle seyahat etmekte olduğumu bana izah etmemişlerdi. Ancak trenin hareketinden sonra aldığım malumat üzerine gıyaben çok iyi tanıdığım ve takdir ettiğim bir kumandanımızla beraber bulunduğumu anladım. Ben sizi pek iyi bilirim. Arıburnu’nda, Anafartalar’da kazandığınız başarılar malumdur. Siz İstanbul’u kurtarmış bir kumandansınız. Beraber seyahat etmekte olduğum için çok memnun ve müftehirim.’

Vahdettin bu sözleri çok ağır fakat düzenli söylüyordu. Hayret ettim. İcap ettiği gibi cevaplar verdim. Aramızda ciddi ve samimi konuşmalar oldu.”³²¹

319 age. s. 16.

320 age. s. 16.

321 age. s. 20.

Mustafa Kemal, umutlanmıştır. Kendi ifadesiyle, “*Ferahlık hissediyordum. Düşündüm ki bu zat akıllı olmalıdır.*”³²²

Atatürk’ün Vahdettin’i Ülke Yararına Kullanma Planı

Mustafa Kemal, Almanya yolculuğu sırasında Veliaht Vahdettin’i aydınlatıp, bilgilendirmek ve samimi davranmak şartıyla, “*onunla bazı işler yapmanın mümkün olacağını*” düşünmeye başlamıştır.³²³

Mustafa Kemal, bu düşüncesini Naci Bey’e de söylemiştir. Kendi ifadesiyle, “*Veliahdı bu şekilde hazırlamak, memleket menfaatleri hesabına bir vazife olduğuna işaret ettim.*”

Mustafa Kemal’in bu açıklamaları, onun Vahdettin’i etkisi altına alarak “memleket yararına” kullanmak istediğini göstermektedir.

Peki ama Mustafa Kemal’in planı nedir?

Vahdettin’e, vatanın kurtuluşunda nasıl bir rol vermeyi düşünmektedir?

Vahdettin’i Bulgaristan’da, Sofya Büyükelçisi Fethi (Okyar) karşılamıştır. Mustafa Kemal’in sınıf arkadaşı Fethi Okyar, o karşılama anını şöyle anlatmaktadır:

“*Anlattıklarımı, gözleri yarı kapalı dinledi. Sözlerim bitince gözlerini açtı, bana yüzüme dikkatle baktı.*

‘*Bunları Bab-ı Ali’ye bana anlattığınız gibi yazınız’ dedi.*”³²⁴

Mustafa Kemal, Vahdettin’i hem dolaylı hem de doğrudan bilgilendirerek etkilemek istemiştir. Örneğin Almanya’da Mareşal Hindenburg ve Ludendorf’la konuşurken dolaylı yoldan Vahdettin’i etkilemeye çalışmıştır. Bu Alman mareşallerin “*Türk milletine yönelik teselli edici sözlerine*” karşı Mustafa Kemal, savaşın gidişinin Alman mareşallerinin söylediği gibi olmadığını anlatmak için bir soru sorup, görüşlerini sıralamıştır. Mustafa Kemal, Almanya’nın yenileceğini ima etmiştir. Bu gerçeği

322 age. s. 20.

323 age. s. 21.

324 age. s. 22.

Vahdettin'in de anlamasını istemiştir: *“Çok istiyor ve çalışıyorum ki yarının padişahı tam yerinde benim dediklerimi çok iyi anlayabilsin. Bilmem neden böyle bir şeye ümit bağlamak istiyordum. Verdiğim izahat, Veliâht'ın onay işaretleriyle karşılanmakta idi.”*³²⁵

Gerçekten de Mustafa Kemal, geleceğin padişahını etkilemeyi başarmıştı. Örneğin Vahdettin, İmparator'la görüşürken söyledikleriyle Mustafa Kemal'in derslerinden faydalanmaya başladığını göstermişti. Bunu fark eden İmparator, hemen oturduğu sandalyeden kalkarak Vahdettin'e şunları söylemiştir:

“Türkiye'nin muhterem Veliâhd'ı anlıyorum ki sizin zihinizi bulandıranlar vardır. Ben Alman İmparatoru olarak size gelecekteki başarılardan bahsettikten sonra, şüphemiz kalır mı kalmalı mı?

*Veliâht, olumlu cevap vermesine rağmen endişesinin giderilmediğini de ekledi.”*³²⁶

Atatürk'ün Ermeni Sorununa Bakışı

Alsas Valisi'nin evinde akşam yemeğinde ilginç bir olay yaşanmıştır. Vali, Vahdettin'le Ermeni meselesini konuşmaya başlamıştır. Türklerin Ermenileri katlettiğinden söz etmiş ve Vahdettin'e bu konuda bir soru sormuştur. Bunun üzerine Vahdettin, olayların yaşandığı bölgeyi iyi bilen bir komutan olması nedeniyle Mustafa Kemal'i çağırıp, *“Bu komutan temas ettiğiniz meseleyi iyi bilir, size aydınlatıcı cevaplar verecektir”* diyerek, topu Mustafa Kemal'e atmıştır.

Bunun üzerine Mustafa Kemal, valiye şunları söylemiştir:

“Türkiye'nin Veliâhdı ile Almanya'nın mümtaz bir valisinin bulabildiği konuşma konusu beni hayret içinde bıraktı. Evvela sizden şunu öğrenmek isterim. Müttefikiniz olan bu ittifak uğrunda maddi ve manevi bütün varlığını veren Türkiye'ye karşı tarihin bilmem hangi devrinde var olduğunu iddia eden

325 age. s. 29.

326 age. s. 30, 31.

ve bu varlığını yeniden göstermek için dünyayı kandırmaya çalışan Ermeniler lehine konuşmak fikri size nereden geliyor?"³²⁷

Mustafa Kemal, Vahdettin'in yanında, Alsas valisine, üstelik orada misafir olmasına aldırış etmeden "tokat gibi bir yanıt" vermiştir. Sözde Ermeni soykırımından söz eden ve Ermeniler lehine konuşan valiye, adeta azarlarcasına "*neden dünyayı kandırmaya çalışan Ermenileri savunduğunu*" sormuştur.

Mustafa Kemal'i dinlemeye devam edelim:

"Bize dair pek eksik bilgi sahibi olduğumu anladım. Bütün fedakârlıklarımıza karşı Türkiye topraklarında bir Ermeni halkı olabileceği anlayışında bulunan bir vali ile alaylıca konuşmaktan kendimi alamadım. Vali derhal bütün söylediklerinin en nihayet işitilmiş şeyler olduğundan, iddialar olmaktan uzak bulunduğundan bahsederek beni yatıştırmaya kalkıştı. Konuşmayı bitirmek için kendisine dedim ki:

'Vali hazretleri, biz cepheleri dolaşan bir heyetiz. Burayı, Ermeni meselesini konuşmak için değil, fakat müttefikimiz olan ve kendisine dayanmakta olduğumuz Alman ordusunun gerçek durumunu anlamaya geldik. Onu anlamış olarak da memleketimize dönüyoruz.'"³²⁸

* * *

Berlin Adlon Oteli'nde kaldıkları sırada Naci Paşa, "Vahdettin'in kendisini yaver olarak almak istediğini" belirtip, Mustafa Kemal'in bu konudaki görüşünü sormuştur.

Mustafa Kemal Paşa, Naci Paşa'ya şöyle yanıt vermiştir:

*"Eğer Vahdettin size bunu teklif etmişse derhal kabul etmeniz lazımdır. Bu adam yarının padişahıdır. Siz temiz bir insansınız. Onun yanında kendisine hakikatleri pervasızca söyleyecek biri bulunması gerekir. Gerçi saray hizmetinde bulunmak güçtür, ama memleket için her şey yapılır."*³²⁹

327 age. s. 48.

328 age. s. 48.

329 age. s. 54.

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, Vahdettin'i çekip çevirmek ve ona gerçekleri göstermek için her fırsattan yararlanmak istemiştir.

Atatürk'ün Vahdettin'e Önerisi

Mustafa Kemal, bir gün Berlin'de Vahdettin'e açıkça bir öneride bulunmuştur: Vahdettin'in ordu komutanı olmasını, kendisini kurmay başkanlığına getirmesini, padişah olunca da ordu komutanlığını kendisine devretmesini istemiştir.

Görüldüğü kadarıyla Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı'nın sonrasında olacakları önceden görmüş ve kurtuluş için padişah-tan yararlanmak istemiştir. Daha doğrusu padişah aracılığıyla bu zor dönemde ülkenin kaderinde söz sahibi olmak istemiştir.

Yenilmiş bir ülkede, savaş kaybetmiş bir ordunun başkomutanı olmak başka nasıl açıklanabilir ki?

Olayın ayrıntılarını Mustafa Kemal'den dinleyelim:

"Osmanlı tarihini biliriz. Bu tarihin birtakım safhaları vardır ki, bizi korku ve endişeye sevk ediyor. Bunda haklısınız. Ben size bir şey söyleyeceğim ve o teşebbüsle hayatımı sizinle birleştireceğim. Memnun olur musunuz?"

'Söleyiniz' dedi.

'Henüz Padişah değilsiniz, fakat Almanya'da gördünüz ki, İmparator, Veliaht ve prensler hepsi bir iş üzerindedir. Neden siz bütün işlerden uzak kalasınız?'

'Ne yapabilirim' diye sordu.

'İstanbul'a gider gitmez bir ordu komutanlığı isteyiniz, ben sizin kurmay başkanınız olurum.'

'Hangi ordu komutanlığını?'

'Beşinci Ordu Komutanlığı'nı.

Bu ordu, Liman Von Sanders'in emrinde bulunan veya bulunması gereken ve Boğaz'ı koruyacak orduydı.

Vahdettin, 'Bana bu komutanlığı vermezler' dedi.

'Siz isteyiniz' dedim.

‘İstanbul’a gittiğim zaman düşünürüz’ cevabını verdi.”³³⁰

Mustafa Kemal ilk adımları atmış, geleceğin padişahıyla tanışmış, tanışmakla da kalmamış, ona gerçekleri göstermeye çalışmış ve dahası ona, vatana önemli hizmetlerde bulunabileceği bir teklifte bulunmuştu.

İstanbul’a dönüşünde böbrek rahatsızlığına tutulan Mustafa Kemal, tedavi için Avusturya Karlsbad’a gitmiştir (Haziran 1918).

Atatürk’ün Vahdettin’e Önerisini Tekrarlaması

4 Temmuz 1918’de Padişah V. Mehmet Reşat vefat etmiştir. Veliâht Vahdettin, Sultan VI. Mehmet unvanıyla Osmanlı tahtına oturmuştur. Geleneklere aykırı olarak sakal bırakmayan ve saltanat kılıcını Konya Çelebisi yerine Trablusgarplı Şeyh Ahmet Sunusi’nin elinden kuşanan Vahdettin, tahminlere göre İttihatçılardan çekinerek, hiçbir devlet işine karışmama siyasetini benimsemiştir.³³¹

Mustafa Kemal, padişah değişikliği haberini Karlsbad’da tedavi görürken almıştır.

O sıradaki ruh hâli kendi ifadesiyle şöyledir:

*“Müteessir miydim? Memnun mu olmuştum? Pek tahmin edemiyorum. Hakikat şu idi ki, ne ölen padişaha acımuştım, ne de yeni padişahın ömrünün uzun veya kısa olmasıyla ilgiliydim. Acaba teessürümün sebebi, bu değişiklik sırasında İstanbul’da bulunmamak mıydı? Buna dair kesin bir fikir söyleyemem. Yalnız bir durgunluk geçirdiğimi hatırlıyorum. Birkaç gün içinde tamamlayıcı malumat geldi. Vahdettin’i telgraf-la tebrik ettim.”*³³²

Bu sırada Vahdettin’in yaveri Müşir Ahmet İzzet Paşa, Cevat Abbas aracılığıyla Mustafa Kemal’i İstanbul’a çağırmıştır. Pera Palas’ta İzzet Paşa’yla görüşen Mustafa Kemal ona, *“Herhalde genel durumun fenalığını gidermek için yeni padişahı, yeni bir*

330 age. s. 56.

331 Bayur, age. s. 151.

332 Önder, age. s. 78.

istikamete sevk etmek lazımdır. Bu bakımdan kendisiyle görüşmemi uygun bulur musunuz?” diye sorup olumlu yanıt alınca padişahın yaverlerinden Naci Paşa aracılığıyla Vahdettin’den görüşme talep etmiştir.

Görüşme 5 Ağustos 1918 Pazartesi günü gerçekleşmiştir.

Mustafa Kemal anılarında, Vahdettin’in kendisini çok nazik karşıladığını, hatta Almanya’dakinden çok daha fazla yakınlık gösterdiğini, eliyle sigara ve kibrit ikram ettiğini belirtmiştir. Padişahın bu davranışları Mustafa Kemal’i umutlandırmıştır. Mustafa Kemal, padişaha Almanya’daki teklifini yinelemiştir. Daha önce olduğu gibi açık ve samimi konuşabilme izni istemiş. Padişah *“Hay hay”* diyerek bu izni verdikten sonra Mustafa Kemal isteklerini şöyle sıralamıştır:

“Başkomutanlığı hemen üzerinize alınız. Kendinize vekil değil, bir erkam harbiye reisi tayin ediniz. Her şeyden önce orduya sahip ve koruyucu olmak lazımdır. Ancak ondan sonra düşünülecek isabetli kararlar uygulanabilir.”

Mustafa Kemal’in bu teklifi üzerine Vahdettin, yine gözlerini kapatarak şöyle yanıt vermiştir:

“Sizin gibi düşününen başka askeri şahsiyetler var mıdır?”

Mustafa Kemal, *“Vardır”* deyince,

Vahdettin, *“Düşünelim”* diye karşılık vermiştir³³³.

Bu sırada Mustafa Kemal, Padişahın *“fahri yaveri”* olmuştur.

* * *

Mustafa Kemal’in padişah Vahdettin ile ikinci görüşmesi 9 Ağustos 1918 Cuma günü gerçekleşmiştir.

Cuma selamlığı sonrasında Dolmabahçe Valide Camii mahfilinde Padişahla görüşen Mustafa Kemal, daha önceki teklifini yenileyince Vahdettin şu karşılığı vermiştir:

“Paşa, ben her şeyden evvel, İstanbul halkını doyurmak mecburiyetindeyim. İstanbul halkı açtır. Bunu temin etmedikçe alınacak her tedbir isabetsiz olur.”

333 Borak, age. s. 128.

Mustafa Kemal, bu cümlelerin ardından gözlerini kapatan Vahdettin'i, "tilki tabiatında bir entrikacı" olarak nitelendirmiştir.³³⁴

Mustafa Kemal, Vahdettin'e şunları söylemiştir:

*"Çok doğru düşünüyorsunuz, dedim. Fakat İstanbul halkını doyurmak için alınması lazım gelen tedbir ve teşebbüsler, zatı şahanenizi bütün memleketi kurtarmak için alınması lazım gelen öncelikli tedbirlerden alıkoyamaz. (...) Bildirmeye mecburum ki yeni padişahın hareketinin başlangıcı evvela kuvvete sahip olmalıdır. Devleti, milleti ve bütün menfaatleri koruyan kuvvet başkasının elinde bulunduğça, sizin padişahlığınız dahi lafta kalmaktan kurtulamaz."*³³⁵

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, Padişah Vahdettin'e açıkça "vatanı kurtarmaktan" söz etmiştir. Dahası, padişahın kuvvetli olmasını, bunun için de kuvveti, başkasının (yani Enver Paşa gibilerin ve İngilizlerin) elinden kendi eline alması gerektiğini belirtmiş ve *"Beni Harbiye Bakanı yaparsan kuvveti sana geri veririm..."* demek istemiştir.

Bu sözler üzerine Vahdettin laf arasında *"Ben icap eden şeyleri Talat ve Enver Paşalar ile konuştum"* demiştir. Mustafa Kemal anılarında, bu sözleri söyleyen Vahdettin hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Bunu söyleyen zat, daha birkaç ay evvel veliahtlığında Talat ve Enver Paşalardan nefret ettiğini anlatan ve bu adamların memleketi mahvetmekten başka bir sonuç doğurmayan teşebbüslerini eleştiren Vahdettin idi".

Mustafa Kemal, Vahdettin'in bu çelişkili açıklamalarından şu sonucu çıkarmıştır:

"Vahdettin demek istiyordu ki: 'Siz görev ve yetkiniz dışında benimle laubalilik mi etmek istiyorsunuz? Bu amacı anladıktan sonra Vahdettin karşısında benim vicdani vazifem sona ermişti. Ayağa kalktım, müsaade istedim. Gözlerini kapadı ve

334 age. s. 130.

335 age. s. 131.

hiçbir kelime konuşmaksızın elini uzattı.(...)Tek kelime söylemeden uzaklaşıp Pera Palas'taki daireme geldim."³³⁶

Tüm çıplaklığıyla görüldüğü gibi Mustafa Kemal, ülkenin içinde bulunduğu durumun ciddiyetini, gelecekte yaşanacak sıkıntıları çok önceden görerek bıkip usanmadan büyük bir gayretle, Vahdettin'i veliahtlığından başlayarak "vatana, millete yararlı işler yapmaya" teşvik etmiş, ondan ısrarla kendisini Osmanlı ordularının başına getirmesini istemiş, fakat olumlu bir yanıt alamamıştır.

*"Birinci Dünya Harbi'nin ordu kumandanları arasında yurdun içine düştüğü kötü, karanlık ve umutsuz durumu hiç olmazsa en az kayıpla sonuçlandırmak, sonra da kurtuluş çarelerini aramak için bütün gücüyle çaba harcayan, bu uğurda padişahтан gelecek fenalığı da göze alan tek komutan Mustafa Kemal'dir."*³³⁷

Atatürk'ü Sürgün Eden Zihniyet

Mustafa Kemal'in İstanbul'da padişahın etrafında fazla görülmesi Enver Paşa'yı çok rahatsız etmiş ve bu "her şeye karışan paşanın" bir kere daha İstanbul'dan uzaklaştırılmasına karar verilmiştir.

Mustafa Kemal'den rahatsız olan sadece Enver Paşa değildir. Kurulu düzenin bozulmasını istemeyen Vahdettin de Mustafa Kemal'in uzaklaştırılmasını istemiştir.³³⁸

Mustafa Kemal Suriye'deki 7.Ordu'ya atanmıştır; daha doğrusu sürgün edilmiştir. Ancak o böyle sürgünlere alışıktır.

Mustafa Kemal, Vahdettin'le üçüncü görüşmesini, 16 Ağustos Cuma günü, Cuma selamlığında Valide Camii mahfilinde bazı Alman generallerin yanında yapmıştır. Bu sefer görüşme talebi Vahdettin'den gelmiştir.

"Çok takdir ve emniyet ettiğim bir kumandan" diyerek Mustafa Kemal'i Alman generallere tanıtan Vahdettin, daha son-

336 age. s. 131, 132.

337 age. s. 132.

338 Akşin, age. s. 72.

ra Mustafa Kemal'e Suriye'de 7. Ordu'ya tayin edildiğini ve o tarafları düşman eline düşürmemesini söylemiştir.

Mustafa Kemal, bu görevlendirmeden hiç de memnun değildir. Aynı göreve ikinci kez tayin edilmiştir. *“Görünürde ne büyük teveccühe mazhar olmuştum. Benim yerimde bir ahmak olsaydı ne kadar sevinecekti. Ben ise bir entrikacı karşısında bulunduğumdan ne kadar müteessirdim.”*³³⁹

Mustafa Kemal bunun bir sürgün olduğunun farkındadır.

Suriye'de ordu falan yoktu; hepsi yenilmiş ve dağılmış birliklerle ne yapılabilirdi? Koridorda karşılaştığı Enver Paşa'ya, *“Bravo tebrik ederim, muvaffak oldunuz”* demiştir.³⁴⁰

Enver Paşa gülmüştür...

* * *

Sadece Enver Paşa değil, Mustafa Kemal'in çok şeyler beklediği Ahmet İzzet Paşa da aslında Mustafa Kemal'den çekinmiş, onu iktidardan uzak tutmak için oyalama taktiği izlemiştir.

Örneğin, Prof. Sina Akşin, Mustafa Kemal'in, Mondros Ateşkesi öncesinde kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde Harbiye Bakanlığı görevine getirilmemesini, Vahdettin'in İzzet Paşa'yla birlikte Mustafa Kemal'e ve genel olarak “ulusçulara karşı” bir darbesi olarak nitelendirmiştir:

*“Vahdettin ve İzzet, Fethi ve Rauf'u hükümete almakla güya Kemalcileri avutmuş oluyorlar, fakat Mustafa Kemal'i almayıp sınırda tutarak Harbiye ile Başkomutanlık Kurmay Başkanlığını İzzet'e vermekle bir bakıma ona karşı darbe yapmış oluyorlardı.”*³⁴¹

Mustafa Kemal, tüm çabalarına karşın, ne İzzet Paşa Hükümeti'ne girebilmiş, ne de Tefvik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu almasına engel olabilmmişti. Bu başarısızlıklarda Padişah Vahdettin'in de parmağı vardı. Enver Paşa nasıl ki askerlikte Mustafa Kemalsiz yapamadığı halde onu hep iktidardan uzak

339 Borak, age. s. 133.

340 age. s. 134.

341 Akşin, age. s. 74.

tuttuysa, Vahdettin de aynı taktiği izlemişti. Prof. Akşin'e göre, Vahdettin'in Mustafa Kemal'e yönelik bu tutumunda Almanya dönüşünde Mustafa Kemal'in Sabiha Sultan'la evlenmeyerek Padişaha damat olmayı reddetmiş olmasının da rolü vardı. Çünkü Vahdettin'in bir kişiye güvenebilmesinin biricik yolu, o kişiyle akrabalık kurmaktır. Vahdettin, Damat Ferit ve Tevfik Paşa gibi "hanedana mensup kadınlarla evlenmiş" kişilerle çalışmayı yeğliyordu.³⁴² Hele söz konusu olan Mustafa Kemal gibi güçlü, dinamik ve nüfuzlu biriye akrabalık bağı olmadan iktidara yaklaştırılması imkânsızdı.³⁴³ Bu gerçeği gören Mustafa Kemal, bir ara Sabiha Sultan'la evliliği ciddi ciddi düşünmüş, ancak daha sonra arkadaşı Dr. Rasim Ferit Bey'in "*Sabiha Sultan'la evlenirseniz hiç sevmediğiniz Enver Paşa'nın durumuna düşmez misiniz?*" demesi üzerine bu evlilikten vazgeçmişti.³⁴⁴

Atatürk'ün İstanbul'da Vahdettin'le Yaptığı Görüşmeler

Mustafa Kemal'in işgal İstanbul'unda Padişah Vahdettin'le yaptığı görüşmelerin temelde iki amacı vardır: Birincisi, Harbiye Bakanlığı'na getirilmek ve Vahdettin'i Anadolu'ya geçirmeye ikna etmek... İkincisi de, Vahdettin'e yakın görünerek, İngilizlerin baskısından ve takibinden kurtulmaktır.³⁴⁵

Birinci Görüşme (15 Kasım 1918):

13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, iki gün sonra 15 Kasım'da yine bir Cuma selamlığında Padişah'la görüşmüştür.

Mustafa Kemal, bir yolunu bulup Tevfik Paşa Hükümeti hakkındaki görüşlerini padişaha anlatmak, padişahı devreye so-

342 Andrew Mango, *Atatürk, "Modern Türkiye'nin Kurucusu"*, 2. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 241.

343 Akşin, age. s. 76, 77.

344 Bayur, age. s. 149.

345 Mustafa Kemal'in, "İngilizlerin bir dediğini iki etmeyen" Vahdettin'in yanında çok sık görülmesi, İngilizlerin Mustafa Kemal'den şüphelenmelerini engellemiş ve Mustafa Kemal bu sayede İngilizlerce tutuklanmadan işgal İstanbul'unda 6 ay kalabilmiş ve kurtuluş planlarıyla uğraşabilmiştir.

karak bu hükümeti düşürmek ve **ulusalcı bir hükümet** kurulmasını sağlamak için Padişahla biran önce görüşmek istemiştir. Bu amaçla hiç zaman kaybetmeden Padişah'tan bir randevu koparmaya çalışmıştır.

Mustafa Kemal'i dinleyelim:

“Saraya telefon ederek Vahdettin'den görüşme istedim. Onunla hemen bir görüşme yapmayı yararlı buluyordum.

Maksadım kendisiyle açık görüşmek, önlem olarak düşündüğümü açık söylemek ve bu önlemin zorunluluğunu izah etmektir. Padişahı düşündüğümüz girişim için inandıracağımı sanyordum. Görüşme istemi için görevi gereği aracılıkta bulunan Naci Paşa'ya maksadımı üstü kapalı sezdirdim. Naci Bey'in bu görüşmenin o gün veya ertesi gün olması için çok çalıştığına eminim. Fakat kafasında gizli bir kararı şeytani bir şekilde saklayan Vahdettin, temizlik ve içtenlik gösteren aldatıcı tavrıyla, önümüzdeki Cuma günü selamlıkta hazır bulunmamı ve orada benimle görüşeceğini bildirdi. Cumaya çok gün vardı. Ne yazık ki yapacak başka bir şey de yoktu.”³⁴⁶

Mustafa Kemal, biran önce padişahla görüşmek isterken Vahdettin, görüşmeyi birkaç gün geciktirerek zaman kazanmak istemiştir. Büyük bir ihtimalle Padişah, bu sürede Mustafa Kemal'in çalışmaları hakkında bilgi toplamış, bazı değerlendirmeler yapmıştır.

Mustafa Kemal'in yukarıdaki açıklamalarından:

1. Vahdettin'le görüşmenin yararlı olacağını düşündüğü,
2. Vahdettin'le açık konuşacağı,
3. Vahdettin'e alınması gereken önlemin zorunluluğunu anlatacağı,
4. Vahdettin'i ikna edeceğine inandığı,
5. Vahdettin'in kafasında “gizli bir kararı şeytani bir şekilde” sakladığını düşündüğü,
6. Vahdettin'in “temizlik ve içtenlik” gösteren tavrının aldatıcı olduğuna inandığı, anlaşılmaktadır.

346 Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s. 99-100.

Mustafa Kemal, görüşmede Padişaha, Tevfik Paşa Hükümeti konusundaki görüşlerini söylemek istediye de Vahdettin o konulara girmek istememiştir. Ertesi günkü *Minber* gazetesi, “*Mustafa Kemal Paşa dün uzun müddet padişahın huzurunda kalarak, padişahın iltifatlarına mazhar olmuştur*” diye yazmıştır.³⁴⁷

Mustafa Kemal, bu görüşmeden herhangi bir sonuç alamamıştır.

İkinci Görüşme (22 Kasım 1918):

Mustafa Kemal, ilk görüşmesinden sonuç alamayınca Vahdettin’le bir görüşme daha yapmak istemiştir. 22 Kasım 1918 günü Cuma namazı sonrası, Cuma selamlığına gitmiş ve padişahla görüşmüştür.

Mustafa Kemal, anılarında görüşmenin ayrıntılarını şöyle anlatmaktadır:

“Cuma selamlığına gittim; namazdan sonra oradaki salona davet eden Vahdettin’le, dışarıda dinleyenler tarafından çok uzun olarak yorumlanmış bir görüşmede bulunduk.

Gerçekten görüşme zaman itibariyle uzun sürdü, ancak fikir alışverişi itibariyle pek kısa olmuştur. Ben tahmin edebileceğiniz temel üzerinde onu aydınlatmak ve uyarmak için giriş yaparken, o çok usta bir biçimde açıklamama öncelik aldı. Dedi ki:

‘Ordunun kumandan ve subayları eminim ki seni çok severler, bana güvence verir misin ki, onlardan bana bir fenalık gelmeyecektir.’

Birdenbire böyle bir sorunun maksat ve anlamını kavrayamadım. Sordum:

‘Ordu tarafından aleyhinizde harekete ait bilgi ve özel istihbaratınız mı var?’

Gözlerini kapadı. Olumlu ya da olumsuz cevap vermedi. Aynı soruyu tekrar etti, cevap verdim: ‘Gerçekte, ben İstanbul’a

³⁴⁷ Borak, age. s. 144

geleli birkaç gün oldu, buradaki durumu yakından bilmiyorum, fakat ordu kumandan ve subaylarında, zatı şahanenizle karşı karşıya bulunması için bir sebep olabileceğini sanmıyorum.’

Çok belirsiz, üstü kapalı bir biçimde ilave etti:

‘Yalnız bugünden söz etmiyorum, bugünden ve yarından...’

Son cümle bende bir kuşku uyandırdı, demek ki yarın padişahın öyle bir hareket yapma olasılığı vardır ki, ordu vatanseverleri subayları ve kumandanları üzülebilirler. Zatı şahane beni aldatarak, aracılığımla onlardan emin olmak istiyor, fakat bu düşüncemi kendisine nasıl izah edebilirim ve böyle bir izahatta bulunmak kendim için ve maksat için yararlı olur muydu?

Karşımdaki adam kararını çoktan vermiş görünüyordu.

Padişah gözlerini açarken ayağa kalktı ve görüşmeye şu sözlerle son verdi:

‘Siz akıllı bir kumandansınız, arkadaşlarınızı aydınlatıp yatıştıracağınıza eminim.

Çok ümitsiz ve üzüntülü, fakat üzüntümün gerçek sebebini dahi anlamamış halde Vahdettin’in salonundan çıktım.

Dışarıda bir saati aşan zamandan beri kapılarda, koridorlarda, şurada burada ayakta bekleyen birçok büyükler vesairenin bu uzun görüşmeden bezgin ve yorgun, fakat biraz anlamlı bakışlarla bana bakmakta olduklarını hissettim.”³⁴⁸

“İtiraf edeyim ki, o anda bu bakışların manasını anlayamamıştım. Ancak bir iki gün sonra artık her sırrı öğrenmiştim. Bu geçen günler zarfında ne olmuştu onu cümleliz bilirsiniz. Meclis-i Mebusan feshedilmişti.”

Padişahın aşırı temkinli tavrı nedeniyle Mustafa Kemal, yine söyleyeceklerini söylememiştir, fakat padişahın kaygılarını, korkularını ve temel amacını anlamıştır. Vahdettin’in ordudan korktuğu, bu nedenle Mustafa Kemal’i kazanmak istediğini görmüştür. Sadi Borak’ın dediği gibi Padişah aslında çok da haksız değildir: “O günlerde padişahı değiştirmek, kabineyi düşürmek, yeni bir hükümet kurmak gibi ihtilalci girişimler padişahın ku-

lağına gitmiş olabilir. Bu nedenle de Vahdettin, ordunun en seçkin ve söz geçer bir elemanı olan Mustafa Kemal'i kazanmak ve ondan güvence almak istemiştir.”³⁴⁹ “Atatürk” biyografisinin yazarı Prof. Andrew Mango da, Vahdettin’in ordudan korktuğunu belirtmektedir: “Padişah, Abdülhamit’i tahttan indiren ordudan korkuyordu ve Enver Paşa’ya ve daha genelinde askerlerin politikaya karışmasına karşı olarak tanınan Mustafa Kemal’in saraya sadık kalacağını umut ediyordu. Olayların gelişimi, bu umudunun hatalı olduğunu gösterecekti. Mustafa Kemal’i kullanmak istediği halde onun güç sahibi olmasına yardım etmeye niyetli değildi.”³⁵⁰

Vahdettin, olanca kurnazlığıyla, bir taraftan ordunun saygın komutanı Mustafa Kemal Paşa aracılığıyla orduyu kendisine zarar vermeyecek hâle getirmek isterken, diğer taraftan Mustafa Kemal’in güçlenmesini de istemiyordu. Bu nedenle Mustafa Kemal’in Harbiye bakanı olmasına sıcak bakmıyordu.

Üçüncü Görüşme (29 Kasım 1918):

Mustafa Kemal, Vahdettin’le üçüncü görüşmesini 29 Kasım 1918 Cuma günü Bahriye Nazırı Ali Rıza Paşa’yla birlikte yine Cuma selamlığında yapmıştır. Ayrıntıları hakkında bilgi sahibi olmadığımız bu görüşmede Mustafa Kemal’in yalnız olmadığı düşünülecek olursa, suya sabuna dokunmayan genel meselelerin konuşulduğu sonucuna ulaşılabilir.

Bazı tarihçiler, böyle bir görüşmeden hiç söz etmemektedirler.

Dördüncü Görüşme (20 Aralık 1918):

Mustafa Kemal, padişahla dördüncü görüşmesini 20 Aralık 1918’de yapmıştır. Bu görüşme Meclis-i Mebusan’ın kapatılmasından bir gün önce yapıldığı için son derece önemlidir. Mustafa Kemal anılarında, bu görüşme hakkında şöyle bir dedikodu ortaya çıktığını belirtmiştir:

349 Borak, age. s. 190.

350 Mango, age. s. 241.

“Sonraları işittim ki, güya o uzun görüşmede Meclisi Mebusan’ı dağıtmak lüzumu üzerinde benimle görüş alışverişinde bulunmuştur. Ve ben kendisini tasvip ederek ordunun aynı fikirde olduğunu söylemişimdir ve kendimle arkadaşlarım namına ona söz vermişimdir. Artık böyle dedikodulara ehemmiyet verecek halde değildim, müteessirdim. İzzet Paşa ve bazı arkadaşları ile Sadaret konağında verdiğimiz karar çoktan suya düşmüştü.”³⁵¹

Görüşmenin ayrıntıları bilinmemesine karşın bu görüşme hakkında değişik varsayımlar ileri sürülmüştür. Örneğin Halide Edip Adivar, “Mustafa Kemal, meclis kapandıktan sonra kurulacak kabinede kendisine Harbiye Bakanlığı verilmesi koşuluyla bu girişime (meclisin kapatılmasına) razı olmuştur” demektedir.³⁵² Ancak, “ulusal iradenin” gücüne inanan Mustafa Kemal’in, Meclisi dağıtarak bir sonuca ulaşılabileceğini düşünmesi olanaksızdır. Nitekim, Prof. Sina Akşin, Halide Edip’in bu değerlendirmesine katılmamaktadır: “Mustafa Kemal gibi ‘kul’ olmaktan uzak, ne istediğini çok iyi bilen ve bu uğurda uğraşmaktan hiç çekinmeyen bir kişi, karşılığında istediğini elde etmeden böyle bir teminatı kolay kolay vermezdi... Mustafa Kemal’in Mebusan’ın desteğini sağlamak bakımından herhangi bir korkusu olamazdı ki, onun feshini istesin.”³⁵³ Prof. Şerafettin Turan da aynı kanıdadır. Turan, “Mustafa Kemal ve arkadaşları başından beri halkın sesinin duyulması ve hükümetin olabildiğince denetlenebilmesi için meclislerin çalışmalarını sürdürmesi gerektiğine inanmışlardı” demektedir.³⁵⁴

Mustafa Kemal, başta İngiltere olmak üzere işgalcilerin, ulusal iradenin yerine “padişahın mutlak iradesini” yeğlediklerini çok iyi biliyordu. Çünkü bir ulusu esir almaktansa bir adamı esir almak her zaman daha kolaydır. Mustafa Kemal’in,

351 Atay, *age.* s. 101, 102.

352 Akşin, *age.* s. 114.

353 *age.* s. 114.

354 Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk, “Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik”*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 177.

böyle bir ortamda ulusal iradenin merkezi Meclis-i Mebusan'ı dağıtmayı düşünmesi, bu yönde padişaha telkinlerde bulunması imkânsızdır. Nitekim Mustafa Kemal, 18 Kasım 1918 tarihli *Vakit gazetesinde* kendisiyle yapılan bir söyleşide meclisin önemine işaret etmiştir: “*Ulusun ve memleketimizin pek muhtaç olduğu barışı sağlayacak hükümet, bugünkü Mebuslar Meclisi'ne dayanmak zorundadır. Meclisin milleti temsil etmediği gibi dedikodulara aldırış edilmemelidir.*”³⁵⁵ Oysa ki padişah için durum farklıdır. Vahdettin, en çok güvendiği İngilizleri memnun etmek ve muhalefetle uğraşmamak için Meclis-i Mebusan'ı dağıtmayı yararlı görmüştür. “*Vahdettin Mebusan'ı, her şeyden önce İtilaf devletlerine ve Saraya körü körüne bağlı hükümetleri iktidar da tutmayacağı için istemiyordu. Nitekim Meclisi, Tevfik Paşa Hükümeti'ni devirmeye kalktığı zaman dağıttı.*”³⁵⁶

Araştırmacı Engin Berber, “yeni bir hükümet kurulması ve bu hükümette Mustafa Kemal'in Harbiye Bakanı olarak görev alması” teklifini, Vahdettin'in dikkate almamasını şöyle açıklamaktadır: “*Vahdettin'in Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi ile hiç ilgilenmediği düşüncesindeyiz. Çünkü bu durumda, Mustafa Kemal Paşa'nın da içinde olacağı hükümet ulusçu bir program izleyeceğinden, Vahdettin, meclisi feshetmek için işbirliği yapacağı bir hükümetten yoksun kalacağı gibi, izlemekte olduğu, neye mal olursa olsun İngilizlerle işbirliği politikası sona erecekti.*”³⁵⁷

Mustafa Kemal, Vahdettin'le yaptığı bu görüşmelerden istediği sonucu alamadığını, “*İzzet Paşa ve bazı arkadaşları ile Sadaret konağında verdiğimiz karar çoktan suya düşmüştü*” diye ifade etmiştir.³⁵⁸

* * *

13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldikten sonra, 15 Kasım, 22 Kasım, 29 Kasım ve 20 Aralık 1918'de tam dört kez padişah-

355 Vakit, 18 Kasım 1918.

356 Akşin, age. s. 115.

357 Engin Berber, *Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal ve Vahdettin*, 2. bs, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1998, s. 21.

358 Atay, age. s. 102.

la görüşen Mustafa Kemal, bu görüşmelerden sonra padişahıtan umudu kesmiş ve tam beş ay Cuma selamlığına gitmemiştir.³⁵⁹

Mustafa Kemal Samsun'a hareket etmeden önce Padişah Vahdettin'le son iki görüşme daha yapmıştır. Bu görüşmelerden ilkinin, Samsun'a hareket etmeden bir gün önce, yani 15 Mayıs 1919 Perşembe günü, ikincisi ise Samsun'a hareket edeceği 16 Mayıs 1919 Cuma günü gerçekleştirmiştir.

Mustafa Kemal'in, işgal İstanbul'unda Padişah Vahdettin'le yaptığı görüşmeleri, 1926 yılında Falih Rıfkı (Atay)'a olanca açıklığıyla anlatması çok önemlidir.³⁶⁰ Atatürk, bu görüşmelerin ayrıntıları bazı kesimler tarafından çarpıtılarak kullanılabilir endişesi taşımadan, tüm gerçekleri olduğu gibi aktararak tarihi bir görev yapmıştır.³⁶¹ Ancak nedense Türk devrim tarihi yazımında Atatürk'ün bu ayrıntılı anlatımları genelde göz ardı edilmiştir.

* * *

Mustafa Kemal'in işgal İstanbul'undaki "siyasi çalışmalar"; hükümette yer almak istemesi, padişahla görüşmeleri ve gazetelere verdiği demeçler, bazı kesimlerin dikkatini çekmiştir. *Tasvir-i Efkar gazetesinde* başlayan "*Filistin Hezimetini Nasıl Oldu?*" adlı bir yazı dizisinde Mustafa Kemal şöyle eleştirilip uyarılmıştır:

"Hataları haksız yere kabahati olmayanlara yüklemek gibi bir niyetimiz yok. Biz Kemal Paşa'yı takdir eyleyenlerdeniz... Ama şunu da söyleyelim ki kendisi gazetecilerle biraz fazla mülakat ediyor. Suriye'den geldi geleli, üç dört defadır beyanatta bulundu. Öyle zannediyoruz ki, şahsi propagandalar yapılacak, siyasi maksatlar takip edilecek zamanda hiç değiliz. Mustafa Kemal Paşa gibi hayatını tehlikeye koyarak hizmet gösterebilmiş

359 Coşkun, age. s. 137.

360 Bkz. Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.

361 Nitekim bazı kesimler, Atatürk'ün Vahdettin'le son görüşmesinde, Vahdettin'in Atatürk'e, "*Paşa paşa devleti kurtarabilirsin*" cümlesini aktararak, Atatürk'ün bu cümlelerle ilgili yorumunu sansürleyerek Kurtuluş Savaşı'nı Vahdettin'in başlattığını iddia etmektedirler.

olanlardan şu gailili zamanlarda ileri görüşlü hareket hususunda öncülük bekleriz. Böyle yapılmayıp da bir takım fırkalara istinaden yükselmek gayesi takip olunursa, zannederiz ki eski hizmetlerinin kıymeti de halkın nazarında derhal hiçe iner.”³⁶²

O günlerde İttihatçılar ve Enver Paşa tecrübesinden dolayı bir subayın siyasete girmek istemesi pek hoş karşılanmıyordu. Bu nedenle *Tasvir-i Efkar*, cephelerdeki başarılarıyla tanınıp sevilen Mustafa Kemal’i siyasete girmemesi konusunda kibarca uyarma ihtiyacı hissetmişti.

Mustafa Kemal’in hükümette yer almak, Harbiye Bakanını olmak istemesini “*şahsi propaganda*” olarak nitelendirmesi, *Tasvir-i Efkar*’ın Mustafa Kemal’i ve ülkenin içinde bulunduğu durumu doğru anlayamadığını kanıtlamaktadır. Çünkü, dört bir yanı işgal edilmiş, orduları dağıtılmış, ağır silahları elinden alınmış bir ülkenin Harbiye Bakanı olmak için uğraşmak, “şahsi amaçlarla” değil ancak “vatanseverlikle” açıklanabilir.

Harbiye Bakanı Olmak ve Vahdettin’i Anadolu’ya Götürmek

Geleceği önceden görebilen deha Mustafa Kemal, daha I. Dünya Savaşı’nın başlarında Almanya’nın yenileceğini, Osmanlı’nın çok zor durumda kalacağını ve İtilaf devletlerinin asıl amaçlarının Türkleri Anadolu’dan söküp atmak olduğunu görebilmişti.

Bu nedenle hazırlıklara 1917 yılında Suriye’de 7. Ordu Komutanı olduğu dönemde başlamıştı: Önce, Türk ordularını başarıyla Anadolu’nun güney kapılarına çekmiş, daha sonra Mondros’a itiraz edip işgallere karşı silahla direnmeye karar vermişti. Adana’da Yıldırım Orduları komutanı olduğu kısa sürede Milli Hareket’in ilk hazırlıklarını yapmıştı.

Anadolu’nun işgaline karşı bir taraftan askeri önlemler düşünürken, diğer taraftan siyasi çözüm arayışına girmişti. Orduyu

362 Orhan Koloğlu, *Mondoros’tan Mudanya’ya Osmanlı’da Son Tartışmalar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 35.

daha iyi organize etmek için askeri hiyerarşide en yüksek makam olan Harbiye Bakanlığı'nı ele geçirmeye çalışmıştı. Çünkü o günlerin koşullarında güçlü bir hükümet için güçlü bir Harbiye Bakanına ihtiyaç vardı. Bu nedenle önce Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde Harbiye Bakanı olmak istemiş, daha sonra Tevfik Paşa Hükümeti'ne güvenoyu verilmemesi için arkadaşlarıyla birlikte kulis yapmış ve yeniden Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin kurulması için çaba harcamıştı. Bu siyasi girişimleri yürütürken Padişah Vahdettin'le de görüşmeler yapmıştı.

*"Enver Paşa'nın yaptığı gibi, aynı zamanda orduyu da padişahı da elde tutabilmek şarttı."*³⁶³ Orduyu komuta eden Enver Paşa padişaha da söz geçirmemiş miydi? Mustafa Kemal de aynı yöntemi izlemek istemiştir. Ordu komutanı sıfatıyla padişahı kontrolü altına almak ve kafasındaki direniş planını uygulayıp vatanın parçalanmasını engellemek niyetindedir. 1918

Mustafa Kemal, Padişah Vahdettin'i daha 1917 Haziran'ındaki Almanya ziyaretinde etkilemeye çalışmış, padişahın güvenini kazandıktan sonra ondan kendisini Harbiye Bakanlığı'na getirmesini istemiş, ancak padişah Vahdettin, Mustafa Kemal'i tam anlamıyla kontrolü altına alamadığı için bu isteği geri çevirmişti.

Mustafa Kemal 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldikten sonra da sık sık padişahla görüşerek ona yapılması gerekenleri anlatmış, ancak "İngilizlere güvenmek ve sadece onların dediğini yapmak" dışında kafasında başka hiçbir kurtuluş planı olmayan Vahdettin'i etkilemeyi başaramamıştı.

Mustafa Kemal'in Padişah Vahdettin'den üç temel beklentisi vardır:

1. Tevfik Paşa Hükümeti yerine yeniden Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin kurulmasına yardım etmesi,
2. Bu yeni hükümette Mustafa Kemal'in Harbiye Bakanı olmasını sağlaması,
3. Anadolu direnişi için Mustafa Kemal'le birlikte Anadolu'ya geçmesi...

363 Akşin, age. s. 127.

Mustafa Kemal'in tüm bu siyasi girişimlerinin temel amacı Harbiye Bakanı olmaktı. İzzet Paşa Hükümeti'nde Harbiye Bakanı olabilseydi, işi daha başından çözmeyi planlıyordu.

Mustafa Kemal, 1920 Nisan ayında, Ankara Ziraat Okulu'nda bir gece yarısı Yunus Nadi'ye o işgal İstanbul'unda Harbiye Bakanı olabilseydi neler yapacağını anlatmıştı.

Şimdi Yunus Nadi'ye kulak verelim:

"Gece yarısına doğru Halide Edip Hanım ve arkadaşları gittiler... Paşa ile yalnız kalmıştık. 'Çocuk bize kahve getir' emrini verdikten sonra. 'Bak Nadi Bey, işler nerelere kadar sürüklendi, geldi' dedi. 'Fakat bu işler böyle olmadan da belki çok evvel ve çok daha kolay olarak sorunu çözmek olanaklıydı. Pera Palas'ta görüştüğümüz zamanı düşün. O zaman hükümette ben bulunsaydım, kesinlikle memleketin sürüklendiği bu tehlikeli durumun önüne daha orada iken geçerdim' dedi.

Mustafa Kemal sözlerini şöyle sürdürdü:

'Ahmet İzzet Paşa oluşturacağı hükümette bana Harbiye Nezareti'ni (Savaş Bakanlığı'nı) versin diye Adana'dan telgraf çektim. Kendisi bunu mansıp (makam, mevki) hırsı olarak yorumlamış. Oysa ben adamlarımızı biliyordum. Orada memlekete yapılacak hizmeti, en büyük yetkiyle ancak ben yapabiliyordum. Eğer ben o hükümette bulunsaydım işi daha İstanbul'un eşiğinde iken çözerdim. Elbette karaya İtilaf devletleri askerlerini çıkartmamak için kesin önlemler alırdım. Ne olacaksa orada olurdu. Ve emin olabilirsiniz Nadi Bey ki, karaya işgalci askerleri dahi pekala çıkmayabilirlerdi. Eğer ben o hükümette bulunsaydım hükümet, padişahın arzu ve iradesiyle yaptıkları gibi defolup gitmezdi. Gerekirse tahtını padişahın başına geçirirdim, fakat hükümet yerinde kalırdı; budalalar... Bu kadar kritik bir zamanda hiç bir milletin geleceği şunun keyfiyetine, bunun yüzsüzlük ve düşkünlüğüne oyuncak olabilir miydi? Hiç bırakır mıydım ki o işler öyle olsun?'³⁶⁴

364 Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, İstanbul, 1979, s. 258, 259; Coşkun, age, s. 125, 126.

Kendi ifadelerine göre, Mustafa Kemal, eğer Harbiye Bakanını olabileseydi,

1. İşgallere karşı önceden önlemler alacaktı.
2. Özellikle İstanbul'un işgaline engel olacaktı.
3. Hükümetin istifasına izin vermeyecekti.
4. Milletin geleceğini padişahın "keyfiyetine, yüzsüzlük ve düşkünlüğüne" bırakmayacaktı.

Yunus Nadi'ye "*Hiç bırakır mıydım o işler öyle olsun...*" diyen Mustafa Kemal'in, Harbiye Bakanı olunca yapacağı işlerden biri de Padişahı Anadolu'ya geçmekti. Padişahla yaptığı görüşmelerde onu yakından tanımak, böyle bir plana sıcak bakıp bakmadığını öğrenmek istemişti. Ancak Padişahın, çok farklı korkuları, çok başka planları olduğunu görünce bu düşünceden vazgeçmiş, Padişah'tan da umudu kesmişti.

Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk'le yaptığı görüşmede ona "*İzzet Paşa Hükümeti'nde Harbiye Bakanı olsaydınız ne yapardınız?*" diye sorunca şu cevabı almıştır: "*Padişah ve Hükümeti alıp Anadolu'ya çekilir, mütareke ve barış görüşmelerini oradan idare ederdim.*"³⁶⁵

Mustafa Kemal, 1920'nin Ocak ayında Mazhar Müfit (Kansu) aracılığıyla Padişah Vahdettin'i açıkça Anadolu'ya davet etmiştir.

İstanbul'da 12 Ocak 1920'de toplanacak olan Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Hakkari milletvekili olarak katılan Mazhar Müfit Bey, Padişah Vahdettin tarafından kabul edilmiştir. Vahdettin, Temsil Heyeti üyesi ve Mustafa Kemal'in yakın dostu Mazhar Müfit Bey'i "iş olsun diye" Saraya çağırılmamıştır. Onan, hem Anadolu hareketinin durumunu, niteliğini ve amaçlarını öğrenmek, hem de onun aracılığıyla Mustafa Kemal'e bazı mesajlar vermek istemiştir. Fakat, Mazhar Müfit'in de Padişaha bir mesajı vardır.

Vahdettin, her zamanki kurnazlığıyla Mazhar Müfit'i çok iyi ağırlamıştır. Milli Hareketten övgüyle söz ederek, "*Heyet-i*

365 Bayur, age. s. 166.

Temsiliye tacımın pırlantasıdır! Allah sizden razı olsun, vatan ve milleti ve saltanatı ve hilafeti kurtardınız. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri inşallah afiyettedirler! İstanbul'a teşrif etmeyecekler mi? Kendisiyle mülakata hasretim!..." demiştir.

Vahdettin'in bu sözlerini duyucu, "İşte kanıtı: Kurtuluş Savaşı'nı Vahdettin başlattı!" diye sevinç çılgınlıkları atan, "Vahdettinci yobazları" ve "ikinci cumhuriyetçileri" aydınlatmak için ufak bir çözümleme yapalım:

1. Vahdettin, "*Heyet-i Temsiliye, tacımın pırlantasıdır!*" diyerek, Erzurum Kongresi'nde kurulan Sivas Kongresi'nde üye sayısı arttırılıp tüm ulusu temsil eder hâle getirilen Temsil Heyeti'ni övmektedir! Fakat, Vahdettin'in bu cümlesinde samimi olmadığını anlamak için daha birkaç ay önce Erzurum ve Sivas Kongrelerini önce toplatmamak sonra da dağıtmak için türlü oyunlara başvuran Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın girişimlerine engel olmadığını hatırlamak yeterlidir. Ayrıca Temsil Heyeti'nin kurulması, İstanbul'daki siyasi otoriteye, dolayısıyla bu otoritenin başı durumundaki Padişaha açıkça meydan okumadır. Ayrıca, Temsil Heyeti, Padişahı değil, Türk ulusunu temsil etmektedir. Bu gerçekleri bilen Padişahın, "*Heyet-i Temsiliye tacımın pırlantasıdır*" demesi için ya "gafil" ya da "yalancı" olması gerekir.
2. Vahdettin, "*Allah sizden razı olsun, vatanı, milleti saltanatı ve hilafeti kurtardınız!*" diyor. Ancak Ocak 1920'de daha ortada "kurtulan hiçbir şey" olmadığı gibi, İstanbul'daki genel hava-Mebusan Meclisi de yeniden açıldığına göre- artık Milli Hareketin gereksizliği şeklindedir. Kazım Karabekir bile bu sırada Temsil Heyeti'ne artık ihtiyaç olmadığını düşünerek, Mustafa Kemal'e Temsil Heyeti'nin Sivas'ın batısına geçmemesini söylemiştir. Özetle, Vahdettin bu sözlerinde de samimi değildir.
3. Vahdettin, "*Mustafa Kemal hazretleri inşallah afiyettedirler?*" diye soruyor. 1920 Ocak'ında Mustafa Kemal'in hatırını soran Vahdettin, İstanbul Hükümeti'nin 7 ay önce 23 Haziran 1919'da Mustafa Kemal'i görevinden aldığını, sonra 8

Temmuz 1919'da ordudan istifaya zorladığını ve son olarak da 20 Temmuz 1919'da tutuklama emri verdiğini unutmaktadır! Mustafa Kemal'i susturmaya yönelik bütün bu emirlerin altında Vahdettin'in imzası vardır. Vahdettin, burada da büyük bir ikiyüzlülükle Mazhar Müfit'in ağzını yoklamaktadır.

4. Vahdettin, *“Mustafa Kemal hazretleri, İstanbul'a teşrif etmeyecekler mi? Kendisiyle mülakata hasretim!”* demektedir. Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nden sonra İstanbul'la bütün haberleşmeyi ve iletişimi kesmiştir ve İstanbul'dan hiç kimseyle görüşmemektedir. Bu nedenle “Vahdettin Mustafa Kemal'le konuşmayı özlemiştir,” diye düşünüyorsanız çok yanılıyorsunuz. Vahdettin'in amacı, 7 aydır etkisiz hâle getirmek için her yolu denediği Mustafa Kemal'i, güzel sözlerle kandırıp kendi ayağıyla İstanbul'a getirmek, yani İngiliz tuzağına düşürmektir. Mustafa Kemal'in o sırada İstanbul'a gelmesi demek İngilizlerce tutuklanıp büyük bir olasılıkla Malta'ya sürgün edilmesi demektir. İşte Padişahın o “tatlı dilinin” altındaki bakla budur.

Vahdettin'in bu sözleri, Mazhar Müfit Kansu'yu da şaşırtmıştır:

“Şaşırdım. Heyet-i Temsiliye tacının pırlantası imiş? Paşa ile mülakata hasretmiş! Onun için mi hurucu alessultan, asi, bağı (eşkıya) diye idamımıza fetvalar çıkartmış ve Kuvayı Milliye'nin imhası için elinden gelen bütün melaneti icra etmişti!”

Görüşme sırasında padişah Mazhar Müfit Bey'e, *“Beyefendi, düşmandan memleketimizi kurtarmak için ne düşünüyorsunuz”* diye sorunca, Mazhar Müfit fırsattan istifade ederek bu soruya şöyle cevap vermiştir:

“Efendimizin Anadolu'ya, hatta Bursa'ya kadar teşrifleriyle mesele hallolur.”

İşte bu cevap, Mustafa Kemal'in Vahdettin'e açık teklifidir. Vahdettin bu teklife,

“Ne suretle?” diye karşılık verince, Mazhar Müfit sözlerine şöyle açıklık getirmiştir:

“Çünkü halk padişahlarını başlarında görürse bir kıyam-ı umumi (genel bir mücadele) olur ki, düşman buna dayanamaz.”

Vahdettin ava giderken avlanmıştır. Çünkü o, Mazhar Müfit Bey’i etkileyip Mustafa Kemal’i yumuşatmak, Milli Harekete son vermek isterken, Mustafa Kemal tarafından Milli Hareketin bir parçası olmak için Anadolu’ya davet edilmiştir.³⁶⁶

Birden hiddetlenen Vahdettin, sertçe ayağa kalkarak Mazhar Müfit Bey’e şunları söylemiştir:

“Beyefendi, ecdad-ı izamının payitahtından (ulu atalarımızın başkentinden) bana firar mı teklif ediyorsunuz?”

Bunun üzerine Mazhar Müfit, şöyle cevap vermiştir:

“Hayır, milletin ve vatanın bu sıkışık ve zor zamanında ecdad-ı izamınız gibi milletin başına geçmenizi teklif ediyorum.”

Mazhar Müfit Kansu, bu sözleri duyan Padişahın başını çevirip denize bakmaya başladığını, bu hareketin görüşmenin bitişi anlamına geldiğini belirtmektedir.³⁶⁷

Aslında Vahdettin’in bu soru üzerine denize bakmasının sembolik bir anlamı olsa gerekir; çünkü bilindiği gibi 13 Kasım 1918’de Boğaz’a giren 55 parçalık düşman donanması tam da Padişahın sarayının önüne demirlemiş ve toplarını da saraya çevirmiştir.

Belli ki, Mazhar Müfit’in, *“Bu milletin başına geçmenizi teklif ediyorum,”* cümlesini duyan Vahdettin denize bakarak, *“Dışarıdaki bu donanma toplarımı sarayıma, tahtıma çevirmişken ben milletin başına geçemem!”* demek istemiştir.

Belli ki Vahdettin, işgal güçlerinden fena halde korkmuştur...

366 Mazhar Müfit (Kansu), Padişaha bu daveti kendi başına yapamazdı. Kurtuluş Savaşı boyunca Mustafa Kemal’in yanında olan Mazhar Müfit Bey’e bu teklifi Mustafa Kemal’in yaptırdığı açıktı. Zaten Padişahın Mazhar Müfit Bey’le görüşmek istemesinin nedeni de, onun aracılığıyla Mustafa Kemal’e bazı mesajlar iletmektir.

367 Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, C. II, TTK, Ankara, 1997, s. 538, 539.

İşgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya geçmeyi, ulu atalarının başkentinden “fırar” etmek olarak gören Vahdettin, ne hikmetse İngilizlere sığınıp yurt dışına kaçmayı “hicret” etmek olarak görebilmiştir!

* * *

Mustafa Kemal, 2 Şubat 1923 Cuma günü, saat 14:30'da İzmir'de, İzmir İktisat Kongresi sırasında halkla konuşurken, sorulan bir soru üzerine daha Adana'dayken ülkenin kurtuluşu için Harbiye Bakanı olmak amacıyla yaptığı girişimlerden şöyle söz etmiştir:

*“Ben böyle bir unvan için o makamı istemiyordum. Ben o makamı yıkmak için oraya gitmek istiyordum. Hakikaten benim gördüğüm manzarayı gördükten sonra yapılacak şey, derhal bütün kuvvetimizi, bütün önemli vasıtalarımızı, bütün servet kaynaklarımızı –ki bunlar İstanbul'da toplanmıştı– bunların tamamını biran önce Anadolu'ya atmak ve derhal hükümeti Anadolu'ya nakletmek, mütareke hükümlerine aykırı yapılan en ufak bir harekete karşı derhal kuvvet kullanmak gerekiyordu. Ve ben onu yapmak istiyordum...”*³⁶⁸

Mustafa Kemal'in İzmir'de halka söylediklerinden şu gerçekler ortaya çıkmaktadır:

1. Harbiye Bakanlığı'nı “unvan” için istememiştir.
2. Harbiye Bakanlığı'nı istemesinin nedeni, bütün kaynakları bir an önce Anadolu'ya aktarmaktır.
3. Hükümeti Anadolu'ya taşımayı düşünmektedir.
4. İşgallere karşı kuvvet kullanmayı düşünmektedir.

Mustafa Kemal anılarında o günlerde Harbiye Bakanı olmak istemesinin nedenini şöyle açıklamıştır: *“Ben barışın çabuk gelmeyeceğini biliyordum. Barışa kadar çok buhranlı vaziyetler karşısında kalacaktık. İşte bu sıralarda vatana ciddi hizmetlerde bulunabileceğim kanaatinde idim.”*³⁶⁹

368 Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 15, s. 62.

369 Atay, age. s. 103.

O günlerde Mustafa Kemal'in kurtuluş planlarına tanık olan İsmet İnönü, Mustafa Kemal'in Mütareke İstanbul'unda **ulusalcı** bir hükümette **Harbiye Bakanı** olmak istediğini ve bu sayede yapmayı planladıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Atatürk'ün düşüncesine temel oluşturan bu esasa göre istediği gibi bir hükümet kurulur, kendisi de Harbiye Nazırı olursa, galip devletlere karşı yeni bir politika izlemek... Türkiye'yi kurtarmak olanaklıdır. Kurulacak onurlu, saygın bir hükümet buna göre bir dış politika izleyerek, büyük devletleri yeni bir doğrultuya çevirebilirdi. Bu olanaklar araştırılırken, bir taraftan da siyasal önlemlerin sonuçta bir çatışmaya, bir savaşa varması olasılığına karşı ordu da hazırlanacaktır. Başlangıçta Atatürk'ün görüşü budur.”³⁷⁰

“Mustafa Kemal neden Harbiye Bakanı olmak istiyordu?” sorusuna, *“İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele”* adlı kitabın yazarı Prof. Sina Akşin şu yanıtı vermiştir:

“Mustafa Kemal Harbiye Nazırı olsaydı neler yapabilirdi? Bir kez Mondros bırakışmasının daha elverişli şartlarda yapılmasını sağlayabilirdi ki, bu pek önemlidir. Fakat Boğazların İtilaflara açılmasını önleyemezdi. O zaman da haysiyetli ulusal bir siyaset nasıl izlenebilirdi? Atatürk'ün Bayur'a bizzat verdiği yanıt, Padişah ve hükümetle Anadolu'ya gitmeyi düşündüğü yolundadır. Bu cüretli çözüme hükümeti, Meclisi ve en önemlisi padişahı razı edebilir miydi? Herhalde böyle bir tasarı büyük bir dirençle karşılaşır, İtilafa düşmanlık ve ayrıca İstanbul kentinden vazgeçme olarak yorumlanacağından kolay kolay kabul edilmezdi. Bu olmayınca Mustafa Kemal ne yapabilirdi? En azından küçük gerekçelerle hükümetin istifasını önler, Meclisten ve ordudan alacağı güçle İzzet Paşa ve Vahdettin'i avucunun içine alır (İT'nin yaptığı gibi) bırakışmadan sonra İngilizlerin işgal etmeye kalkıştıkları İskenderun ve Musul için direnirdi. Bu ise 16 Mart 1920'de yapılan resmi işgal ve tutuklama hareketinin daha

370 İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi Yayınları, Ankara, 2006, s. 160 - 167.

önce yapılmasına yol açardı. Görülüyor ki Anadolu'ya çekilmek gerçekten uzun sürede başarı için onsuz olmaz bir şarttı.”³⁷¹

“Anadolu İhtilali” adlı kitabın yazarı Sabahattin Selek’in yorumu ise şöyledir:

“Bu takdirde olayların akışında ne gibi değişiklikler olacağını kestirmek için birkaç nokta üzerinde durmak yeter: Bir defa, mütareke hükümleri bu derece elastiki olmazdı: Sonra Ahmet İzzet Paşa hükümetinin istifası önlenebilirdi. Nihayet ordu kısa bir zamanda dağılıp iskelet haline gelmezdi...”³⁷²

“Samsun’dan Önce Bilinmeyen 6 Ay” kitabının yazarı Alev Coşkun’un bu konudaki değerlendirmesi de önemlidir:

“Mustafa Kemal mütareke sırasında Savaş bakanlığına gelseydi belki de tarihin gidişi değişecekti. Hele Padişah Vahdettin’i Anadolu’ya geçirebilseydi Osmanlı Devleti yönünden tarih çok değişik yazılmış olacaktı. Savaş bakanı olsaydı bile, padişahı Anadolu’ya geçirmesinin mümkün olmayacağı ileri sürülebilir. Bu olasılık da çok güçlüdür ama o zaman Mustafa Kemal, Harbiye bakanı olarak daha erken ve daha kolaylıkla Anadolu’ya geçebilecekti.”³⁷³

“Tek Adam” adlı ünlü Atatürk biyografisinin yazarı Şevket Süreyya Aydemir, “Acaba Mustafa Kemal bu nazırlıktan (bakanlıktan) ne bekleyebilirdi?” diyerek, tahminlerini şöyle sıralamıştır:

“Mustafa Kemal’in, müttefik devletlerin Türkiye’yi parçalamak ve Türkleri Asya’ya atmak siyasetinin, bizzat kendi menfaatlerine de aykırı olduğunu ve bu suretle bozulacak Ortadoğu dengesinin, er geç onları da buralardan sürükleyerek, o sıralarda kuzeyde gelişmekte olan Bolşevik İhtilali’nin, hem Rumeli ve Anadolu’yu, hem de bütün Ortadoğu’yu kaplayacağına, galip devletleri inandırabileceğini düşünmesi, yadırganacak bir şey değildir: Eğer bu inandırış mümkün olursa, Türklerle meskun olmayan Arap ülkeleri tabiatıyla gitse bile, Türklerle meskun olan

371 Akşin, age. s. 77.

372 Selek, age. s. 205.

373 Coşkun, age. s. 131.

*Trakya, İstanbul ve Anadolu'da kuvvetli bir Türkiye'nin muhafazası ve teşkilatlandırılması lüzumunun, müttefiklerce kavrana-
cağına da inanması tabii idi. O takdirde ise, parçalanan ve işgal
edilen bir Türkiye yerine, korunan ve hatta kuvvetlendirilen bir
Türkiye'nin tutulması lazım gelirdi.*

*Fakat, müttefiklerin, o zafer sarhoşlukları, o görgüsüzlük-
leri, dar görüşlülükleri, o sonu gelmeyen hataları, özetle galip
devletlerin o birbirine çarpan çarkları arasında bu uzun ve geniş
görüşü, bu uzun vadeli gerçeği onlara kim anlatacaktı?*

*İşte bu sorunun cevabını Mustafa Kemal'in, 'Ben' diye dü-
şünmüş olması mümkündür. Ve bu misyonu, her şey sona erip,
her çareye başvurup, ancak ondan sonra Anadolu'da harekete
geçmeden önce bir çıkış noktası gibi düşünmüş olması elbette
ki hakkıdır. Yoksa on para değeri ve haysiyeti kalmamış esir bir
nezaret (bakanlık) koltuğu için o, kaderini ve talihini teraziye
koyacak adam olamazdı.”³⁷⁴*

Aydemir'in bakışı biraz daha farklıdır. O, Mustafa Kemal'in
Harbiye Bakanı olması halinde İtilaf devletlerini diplomatik yol-
larla Anadolu'dan çekilmeye ikna etmeyi planladığını ileri sür-
mektedir.

Mustafa Kemal'in düşünce ve uygulamalarına bakarak,
Harbiye Bakanı olması halinde muhtemel yapabilecekleri şöyle
sıralanabilir:

1. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın uygulanmasını geciktire-
bilir, özellikle kritik noktalardaki birliklerin dağıtılmasını
engelleyebilirdi.
2. Eldeki derme çatma birlikleri derleyip toparlayıp düzenli
hâle getirir, böylece belki de işgalleri önleyebilirdi. Örneğin,
Yıldırım Orduları Grubu'nu dağıtmaz, bu orduyla İngilizle-
re karşı İskenderun'u ve Musul'u savunabilirdi.
3. İzzet Paşa Hükümeti'nin görevde kalmasını sağlayabilir, İn-
giliz isteklerine kolayca boyun eğen Damat Ferit Hükümet-
lerinin kurulmasına engel olabilirdi.

³⁷⁴ Aydemir, age. s. 334, 335.

4. Padişahı avucunun içine alıp, Türkiye üzerindeki İngiliz etkisini azaltabilirdi.

En kötüsü, işgallere karşı doğrudan düzenli orduyla mücadele başlatır, böylece Kurtuluş Savaşı daha çabuk kazanılabilirdi.³⁷⁵

* * *

Mustafa Kemal'in, Vahdettin'i Anadolu'ya geçirmek istemesinin nedenleri de şöyle sıralanabilir:

1. Anadolu'ya geçen bir padişah, Halife-sultana duyulan geleneksel saygı ve bağlılık hisleri nedeniyle, halkın kurtuluş inancını daha da artırırdı.
2. Ülkenin, İstanbul Hükümeti ve TBMM olarak ikiye ayrılması önlenir, ulusun bir bütün olarak düşmanla savaşması sağlanırdı.
3. Hilafetin merkezi Türkiye'nin, Hıristiyan İtilaf devletlerince işgal edilmesi, dünya Müslümanlarını harekete geçirmişken, Hindistan'da Türkiye'nin bağımsızlığı için Hint Hilafet Komitesi adlı bir örgüt kurulmuş, İngiliz işgalini kınayan mitingler yapıyorken ve Mustafa Kemal, bu örgütün lideri **Muhammet Ali'y**le gizli gizli görüşüp İslam dünyasındaki İngiliz karşıtı direnişi canlı tutmaya çalışırken, Vahdettin'in "halifelik" sıfatıyla Anadolu'ya geçip, Milli Hareket saflarına katılması, başta Hindistan olmak üzere İslam dünyasındaki İngiliz karşıtı propagandayı daha da canlandırabilir ve Müslüman sömürgelerini kaybetmeyi göze alamayan İngiltere, Yunanistan'dan desteğini çekebilir, İşgal ettiği yerlerden daha erken çekilebilir, dolayısıyla Kurtuluş Savaşı daha çabuk kazanılabilirdi.³⁷⁶

375 Hiç kuşkusuz bu değerlendirmeler tamamen mantıksal çıkarımların sonucudur. Tarihte "böyle olsaydı" diye yorum yapmak "marjinal-spekülatif tarih tezleri" üretmek demektir. Bu tezlerin doğruluğu her zaman tartışmalıdır.

376 Halife Vahdettin Anadolu'ya geçip, Milli Hareket saflarına katılmaktansa İngiliz etkisi altına girip, Milli Hareket'e cephe alınca Mustafa Kemal de Libya'da **Şeyh Ahmet Sunisi**'yi Ankara'ya çağırıştır. Ahmet Sunisi hemen bu çağırışı kabul ederek Ankara'ya gelmiş ve Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda Milli

Mustafa Kemal bunları düşünürken Ahmet İzzet Paşa ve Padişah Vahdettin, Mütareke günlerinde “ulusçu” bir politika-nın izlenmesi halinde İngilizlerle karşı karşıya gelmekten korkuyorlardı. Bu nedenle bir taraftan ateşkesin imzalandığı gün Mustafa Kemal Paşa’yı, Suriye’deki Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı’na tayin ederek politika dışında tutarken, diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa’nın silah arkadaşlarından İsmet Bey’i Harbiye Nezareti Müsteşarlığı’na getirerek Kemalcilere ta-mamen cephe almama politikası izliyorlardı.³⁷⁷

Mustafa Kemal, 13 Kasım’da İstanbul’a geldikten sonra da Harbiye Bakanı olmak için çalışmalarını sürdürmüştü. İzzet Paşa başkanlığında ulusçu bir hükümet kurulması ve bu hükü-metin Harbiye Bakanlığı’na kendisinin getirilmesi için Padişah Vahdettin’i ikna etmeye çalışmıştı.

*“İstanbul’a gelmesinden, meclisin kapatılmasına kadar ge-çen sürede Mustafa Kemal Paşa’nın Vahdettin’le yapmış olduğu görüşmeler, Vahdettin’in izlediği İngilizlere yaranmak ve ödün vermek yoluyla onların dostluğunu kazanmak şeklinde özetleye-bileceğimiz teslimiyetçi politika yüzünden sonuçsuz kalmıştı.”*³⁷⁸

Hareket’e destek vermiştir. Mustafa Kemal, Ahmet Sunusi’nin başkanlığında Anadolu’da İslam kongreleri düzenletmiş, onu Doğu ve Güneydoğu bölgele-rine ve Irak’a göndererek bu bölgelerdeki halkı Milli Hareket’e destek verme-yeye çağırmıştır. Şeyh Ahmet Sunusi, cami cami dolaşarak “*Milli Hareket’e ve Mustafa Kemal’e destek olmanın İslam’ın gereği olduğunu*” anlatmıştır. Özetle Mustafa Kemal, Vahdettin’in korkaklığı yüzünden kullanılamayan “Halifelik silahı” yerine İslam dünyasında çok iyi tanınan Libyalı Şeyh Ahmet Sünusi’nin vaazlarından yararlanmıştır. Böylece İslam dünyasının Milli Hareket’e olan ilgisi, maddi ve manevi desteği artmış, İngilizler, Müslüman sömürgelerinde başlayan ayaklanmalar nedeniyle kara kara düşünmeye başlamış ve sonunda Yunanlılar yenilince Türkiye ile yeni bir savaşı göze alamayarak Anadolu’yu boşaltmak zorunda kalmışlardır. Şeyh Ahmet Sunusi ve Mustafa Kemal iliş-kisinin ayrıntıları için bkz. Sinan Meydan, *Atatürk İle Allah Arasında, “Bir Ömrün Öteki Hikayesi”*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2009, s.374-418. Mustafa Kemal’in görevlendirdiği Şeyh Ahmet Sunusi’nin Anadolu’yu karış karış dolaşıp, Mustafa Kemal Paşa’ya yardım etmenin dinin bir gereği olduğu-nu anlattığı günlerde, İngiliz kuklası Halife Vahdettin, Mustafa Kemal ve dava arkadaşlarını öldürmenin dinen caiz olduğu söyleyen fetvayı imzalamıştır. İşin çok daha ilginç yanı Vahdettin’in padişah olduğunda saltanat kılıcını Şeyh Ahmet Sunusi’nin elinden kuşanmış olmasıdır.

377 Berber, age. s. 16.

378 age. s. 23.

Vahdettin, hem Mustafa Kemal'i tam olarak kontrol altına alamadığından, hem de kayıtsız, koşulsuz İngilizlere teslimiyet politikası izlediğinden, Mustafa Kemal'in "ulusçu hükümet" bu hükümette "Harbiye Bakanı olma" ve "ulusal direniş için Anadolu'ya geçme" tekliflerini kabul etmemiştir.

*"İstanbul'a gelmesinden meclisin kapatılmasına kadar geçen sürede, Mustafa Kemal Paşa'nın Vahdettin'le yapmış olduğu görüşmeler, Vahdettin'in izlediği; İngilizlere yaranmak ve ödün vermek yoluyla onların dostluğunu kazanmak şeklinde özetleyebileceğimiz teslimiyetçi politika yüzünden sonuçsuz kalmıştı."*³⁷⁹

* * *

Vahdettin'i, "Kurtuluş Savaşı kahramanı" yapmak için bin dereden su getiren "yobazlar", "liberaller" ve "ikinci cumhuriyetçiler", acaba Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmadan önce Vahdettin'le birçok kez görüşerek onu, vatanın kurtuluşu için harekete geçirmeye çalıştığını biliyorlar mıdır? Dahası, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçtikten sonra da Vahdettin'i Anadolu'ya çağırdığından haberleri var mıdır?

Vahdettin, "sözüm ona", "atalarının başkentini kaybetmemek için" Mustafa Kemal'in bu çağrılarını yanıtsız bırakmıştır. Ancak İstanbul iki kez işgal edilmiş ve Kurtuluş Savaşı sonuna kadar da işgal altında kalmıştır. İstanbul'u -İstanbul'da, İngiliz kuklası durumundaki Vahdettin değil- Anadolu'da düşmanla savaşan Mustafa Kemal'in kahraman askerleri kurtarmıştır. Vahdettin'in İstanbul'da kalarak İstanbul'u kurtardığını iddia eden "cahil" ve "hainlere", "Mustafa Kemal'in düzenli orduları işgal kuvvetlerini denize dökmeseydi, İngilizler İstanbul'u boşaltırlar mıydı?" diye sormak gerekir.

Sahi!... İstanbul kurtarıldığında, işgalci İngilizlerle birlikte kaçan kimdi?...

379 age. s. 23.

c. İşgalci Devletlerle Stratejik İlişkiler

Mustafa Kemal, İstanbul'da bir taraftan ulusalcı bir hükümet kurulmasına ve bu hükümette Harbiye Bakanı olmaya çalışırken, diğer taraftan padişahla görüşerek onun ulusal amaç doğrultusunda hareket etmesini sağlamak istemiştir. Mustafa Kemal'in İstanbul'daki çalışmalarının diğer bir boyutunu da işgalci devletlerle kurulan "stratejik ilişkiler" oluşturur. Sina Akşin'e göre, bu ilişkilerin amacı, *"vatana ciddi hizmetlerde bulunabileceğine inanan Mustafa Kemal'in, dönüşü olmayan 'ağır' ve 'kesin' kararını vermeden önce bütün ihtimal ve imkânları tam anlamıyla bilmek ve tanımak istemesinin bir gereği idi."*³⁸⁰

Mustafa Kemal, bir taraftan uygun bir dille işgalciler hakkında bilgi toplarken, diğer taraftan işgalcilerin güvenini kazanmaya çalışmıştır. Milli Hareketi başlatmak için hem bu bilgilere hem de işgalcilerin güvenine ihtiyacı vardır.

*"İşgal altındaki bir başkentte, yapılamayacak bir şey var idiyse o da meydan okumak, ya da silahlı mücadeleye girişmekti. İtilafçıların Türkiye'yi ezme kararları iyice ortaya çıkınca, silahlı mücadele yapılacaktı, ama tabii, bunun yeri İstanbul değil Anadolu idi."*³⁸¹

Mustafa Kemal, dünya siyasetini yakından takip eden "mektepli" bir subay olarak İngiltere, Fransa ve İtalya arasındaki "çıkar çatışmalarının" farkındadır. İngilizler ve Fransızların Osmanlı'nın petrol bölgeleri konusundaki anlaşmazlıklarını, İtalyanlarla Yunanlıların Ege bölgesi nedeniyle savaşıma noktasına geldiklerini çok iyi bilmektedir.

Mustafa Kemal, özellikle İtalyanlardan yararlanmak istemiştir. Çünkü, Paris Barış Konferansı'nda İngiltere'nin isteğiyle İzmir'in İtalya yerine Yunanistan'a verilmesi, İtalyanları kızdırmıştır. İtalya, Anadolu'nun paylaşım planından ve kendisine verilen paydan hiç de memnun değildir.

Mustafa Kemal, İtilaf devletleri arasındaki bu görüş ayrılıklarından ustaca yararlanmak için her yolu denemiştir.

380 Akşin, age. s. 132.

381 age. s.129, 130.

Ne de olsa bir bütün olarak düşmanla savaşmaktansa, bölünmüş, parçalanmış, çatışma halindeki bir düşmanla savaşmak çok daha iyidir.

İngilizlerle İlişkiler

Mustafa Kemal, İstanbul'da Kurtuluş Savaşı'nın alt yapısını hazırlarken karşısındaki en büyük tehlike İngilizlerdir. İngilizlerin dikkatini çekmemek, onları kuşkulandırmamak için çok "ince" bir siyaset izlemiş; İngiliz yetkililerle, İngiliz gazetecilerle, hatta İngiliz ajanlarla görüşmeler yapmış, İngilizler hakkında, gazetelere demeçler vermiş; ancak görüşme ve demeçlerinde "İngiliz karşıtlığını" ustalıkla gizleyerek, İngilizleri uyandırmamaya çalışmıştır. Gotthard Jaeschke, "*Kurtuluş Savaşı'yla İlgili İngiliz Belgeleri*" adlı eserinde, "*Mustafa Kemal aynı zamanda İngilizlerin de itimadını (güvenini) kazanmıştı; yani daha doğrusu onların güvensizliğine yol açacak her şeyden kaçınmıştı*" demektedir.³⁸² Taktik ustası Mustafa Kemal, Milli Hareket'in başarısı için bu aşamada böyle hareket etmeyi doğru bulmuştur.

İşgal İstanbul'unda Mustafa Kemal'in İngilizlerle yaptığı görüşmelerin, gazetelere verdiği demeçlerin temelde iki amacı vardır:

1. Türkiye'deki emperyalist kuşatmanın baş aktörü durumundaki İngilizlerin, amaçları, planları ve gizli çalışmaları hakkında bilgi edinmek.
2. İşgal İstanbul'unda her geçen gün artan İngiliz baskısıyla **ulusalcıların** tutuklanıp Malta'ya sürgün edildiği bir ortamda, İngilizlerin dikkatini çekmeden ulusal hedefe yönelik çalışmalara devam etmek.

Mustafa Kemal, İstanbul'da kaldığı 6 ay içinde, Kurtuluş Savaşı'nın alt yapısını hazırlarken, hükümet yetkilileri, milletvekilleri, yakın arkadaşları ve padişah dahil, onlarca görüşme

382 Jaeschke, age. s. 96, 97.

yapmış olmasına karşın, İstanbul'da cirit atan İngiliz ajanlarının dikkatini fazla çekmemiştir. İşte bu durumun nedeni Mustafa Kemal'in stratejik İngiliz politikasıdır.

* * *

Mustafa Kemal'in İstanbul'da kaldığı 6 ay boyunca İngilizlerle ilişkileri ve ilişkilerin detayları kronolojik olarak şu şekildedir:

1. 14 Kasım 1918'de İngiliz Daily Mail gazetesi yazarı Ward Price ile Pera Palas'ta görüşmüştür.³⁸³ Lord Kinross, bu görüşmeyi şöyle anlatmaktadır: "*Mustafa Kemal... Pera Palas otelinin müdürüyle haber göndererek gazeteciyi kahve içmeye çağırdı. Ward Price de Genelkurmayın istihbarat servisindeki albaya danıştıktan sonra çağrışı kabul etti. Mustafa Kemal onu üniformasıyla değil de, sırtında jaketata ve başında fesle karşıladı. Ward Price, Mustafa Kemal'i yakışıklı ve erkek tipli buldu. Elini kolunu oynatmadan, sakın ve ölçülü bir sesle konuşuyordu.*"³⁸⁴ Mustafa Kemal bu görüşmede Price'e, "*Bu böyle olmaz vatani baştan başa değiştirmek lazım, yenileştirmek lazım*" demiştir. Price, 1939 yılında İstanbul'a gelmiş ve Cumhuriyet gazetesine bir demeç vermiştir. Price demecinde, 1918'de Mustafa Kemal'le yaptığı görüşmeyi kastederek, "*O zamanlar doğrusu bu laflara pek dikkat etmemiştim. Mesleğimin her zaman hatırlayacağım büyük hatası, bu emsalsiz dehayı o zaman keşfedememiş olmamdır*" demiştir.³⁸⁵ Ancak Price, bu demeçten tam 18 yıl sonra 1957 yılında "*Ekstra-special Correspondant*" yani "*Çok Özel Gazeteci*" adlı kitabında, Mustafa Kemal'in 1918'deki görüşmede kendisine, "*Eğer İngilizler Anadolu için sorumluluk kabul edecek olurlarsa, İngilte-*

383 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara, 1970, s. 70'den naklen Borak, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları*, s. 150.

384 Kinross, *age.* s. 178.

385 *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1939.

re yönetiminde bulunan tecrübeli Türk valileriyle çalışmak gereğini duyacaklardır. Böyle bir yetki çerçevesinde hizmetlerimi sunabileceğim uygun bir yerin mevcut olup olamayacağını bilmek isterim” dediğini iddia etmiştir.³⁸⁶ Price, bu görüşme sırasında Albay Refet Bele’nin de orada olduğunu belirtmiştir. Price, ayrıca Mustafa Kemal’in böyle bir göreve istekli olduğunu, kendisinin bu öneriyi İngiliz askeri istihbaratından Albay Hoywood’a bildirdiğini, ancak İngilizlerin bu öneriye o sırada fazla önem vermediğini ileri sürmüştür.³⁸⁷ Price’ın, “*Mustafa Kemal İngiliz valisi olmak istiyordu!*” iddiasını “doğru” kabul edecek olursak şöyle yorumlayabiliriz: İşgal İstanbul’unda direniş planları yapan Mustafa Kemal, bütün vatanseverlerin İngilizler tarafından tutuklanıp Malta’ya sürgün edildiği bir ortamda İngilizlerin hedefi olmaktan kurtulmak için, “strateji gereği” İngiliz taraftarıymış gibi görünmek amacıyla Price’e böyle bir öneri sunmuş olabilir. Ya da daha güçlü bir olasılıkla, ulusal direnişi örgütlemek için bir şekilde İstanbul’dan Anadolu’ya geçmeye çalışan Mustafa Kemal, “İngiliz valisi” olarak kolayca Anadolu’ya geçmeyi düşünmüş olabilir. İstanbul’dan Anadolu’ya geçmek için “İngiliz vizesine” ihtiyaç duyulan bir ortamda zeki ve taktikçi Mustafa Kemal’in böyle bir plan yapmış olması muhtemeldir. Sadi Borak’ın dediği gibi, “*Bir görevle Anadolu’ya geçerek orada ulusal direnişi körüklemek kararında ve azminde olan taktisyen Mustafa Kemal’in bu yola da başvurmasını doğal karşılamak gerekir.*”³⁸⁸ Prof. Andrew Mango da aynı kanıdadır: “...Mustafa Kemal... Belki de İngilizlerin desteğiyle askeri bir yönetici olarak Anadolu’ya dönüp Ermenilere ve Yunanlılara toprak verilmesini önlemek için çalışmayı düşünmüştür. Türklerin çoğu

386 G. Ward Price, *Ekstra-special Correspondent*, Harap, London, 1957, s. 104, 105; Akşin, *age.* s. 132.

387 Kinros, *age.* s. 179.

388 Borak, *age.* s. 151.

için de en acil tehlike buydu."³⁸⁹ Ancak, Mustafa Kemal'in hareket tarzı, yönetimi ve Price'ın çelişkili ifadeleri dikkate alınacak olursa, onun İngilizlere böyle bir teklif yapmasının olanaksız olduğu görülmektedir. Şöyle ki:

- a. Görüşmenin tarihine bakılacak olursa (14 Kasım 1918) Mustafa Kemal İstanbul'a geleli daha bir gün olmuştur ve henüz kafasında Anadolu'ya geçmek değil, İstanbul'da siyasi yollara başvurarak çözüm aramak vardır.
- b. Price'ın bu iddiası güvenilmezdir. Çünkü Ward Price, 1918 yılında *Daily Mail* gazetesine ve 1939'da *Cumhuriyet* gazetesine verdiği demeçlerde "*Mustafa Kemal'in İngiliz valisi olmak istediğinden*" söz etmezken, 1957 yılında yayınlanan "*Çok Özel Gazeteci*" adlı kitabında "*Mustafa Kemal'in İngiliz valisi olmak istediğini*" iddia etmiştir.
- c. Price, Mustafa Kemal'le yaptığı görüşme sırasında Refet Paşa'nın da orada olduğunu ileri sürmüştür, ancak 14 Kasım'da henüz Mustafa Kemal, Refet Paşa ile görüşmemiştir.³⁹⁰
- d. Mustafa Kemal, Price ile İstanbul'da görüşmesinden daha bir hafta kadar önce (3-8 Kasım 1918) Adana'dan Sadrazam ve Harbiye Bakanı Ahmet İzzet Paşa'ya gönderdiği telgraflarda açıkça İngiliz karışıklığını ortaya koymuş, emrindeki orduya "*İngilizlere ateşle karşılık vermeyi emrettiğini*" belirtmiştir: "*...İngilizlerin her dediğine boyun eğilecek olursa onların ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır.*" "*...İskenderun'a her ne sebep ve bahane ile asker çıkarmaya girişecek İngilizlere ateşle engel olunmasını 7. Ordu'ya emrettim.*" "*...İngilizlerin elde edeceği sonucu onlara kendi yardımımızla bahşetmek, tarihte Osmanlılık için ve özellikle bugünkü hükümetimiz için kara bir sayfadır.*" "*...İngilizlerin iğfalkar hareketlerini, İngilizlerden ziyade haklı görenlerle işbirliği yapmaya yaradılışım müsaait değildir.*" Bir hafta önce "İngilizlere ateşle karşılık ver-

389 Mango, Atatürk, s. 244.

390 Coşkun, age. s. 62, dipnot, 8.

mekten” söz eden Mustafa Kemal’in bir hafta sonra “İngiliz valisi olmaktan söz etmesi” ne kadar inandırıcıdır? Price, eğer o günlerde Mustafa Kemal’in daha birkaç gün önce Adana’dan Harbiye Bakanlığı’na gönderdiği “İngiliz karşıtı” bu telgrafları bilseydi, bu gülünç dedikoduyu şüphesiz ki kitabına koymazdı.

- e. Price’nin bu iddiasını çürüten en somut olaylardan biri Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktığında yaşanmıştır. 21 Mayıs’ta Mustafa Kemal, Samsun’da güvenlik durumunu görüşmek üzere İngiliz Güvenlik Yüzbaşı L. H. Hurst ve iki meslektaşıyla buluşmuştur. İngiliz subaylar Mustafa Kemal’e açıkça, Osmanlı hükümetinin ülkeyi yönetemediğini bu nedenle en azından birkaç yıl için yabancıların korumasına ve müdahalesine ihtiyaç olduğunu söylemişlerdir ve Türkiye’nin İngiliz mandası altına girmesini teklif etmişlerdir. Mustafa Kemal, sorunların çözüleceğini söyleyerek bu teklifi kesin bir tavırla reddetmiştir.³⁹¹ Soruyorum; Mustafa Kemal, gerçekten İngiliz valisi olmak isteseydi, İngilizlerin Samsun’da kendisine yaptıkları bu teklifi geri çevirir miydi?
- f. Yerli ve yabancı tarihçiler de Price’nin bu iddiasının gerçeği yansıtmadığı düşüncesindedirler. Prof. Sina Akşin, “*Bu olayı ciddiye almak çok zordur. Vatana ciddi hizmetlerde bulunmaya hazırlandığı ve en az Harbiye Nezaret’i ne gözdiktiği bir sırada Mustafa Kemal’in böyle süfli bir teklifi, araya otel müdürünü ve bir gazeteciyi koyarak yapması, inanılacak şeylerden değildir. Böyle bir görüşmenin yapıldığı kesinlikle kanıtlanırsa bile, önerinin ciddi olarak yapıldığına hükmetmek gerekir*”³⁹² derken, Doğan Avcıoğlu ve Sadi Borak da Mustafa Kemal’in İngiliz karşıtlığına dikkat çekerek, bu iddianın inandırıcı olmadığını belirtmişlerdir.³⁹³ Yabancı tarihçilerden Prof. Andrew Mango, Price’nin iddia-

391 Mango, age. s. 269.

392 Akşin, age. s. 133.

393 Avcıoğlu, age. C. I, s. 121, 122; Borak, age. s. 51, 152.

sını, “*Yorum farkları ve unutkanlık olabileceği noktası göz ardı edilmemelidir*” diyerek sorgularken, Lord Kinross, bu görüşmenin nedenini, Mustafa Kemal’in dolaylı yoldan İngilizlerin ağzını arama isteğine bağlamıştır.³⁹⁴ Grace Ellison’ın 1928’de yayınlanan “*Turkey Today*” adlı eserinde, Sir Alexander T. Waugh’ın 1930 yılında yayınlanan “*Turkey Yesterday, Today and Tomorrow*” adlı kitabında ve Prof. Bernard Lewis’in 1961’de yayınlanan “*The Emergence of Modern Turkey*” adlı çalışmasında gazeteci Ward Price’nın iddiasına yer vermemeleri, bu iddiayı ciddiye almadıklarını göstermektedir.³⁹⁵

- g. Ciddi tarihçiler, gazeteci Ward Price’nın “iddiasını” doğrulamazken ve dikkate almazken ülkemizdeki “Vahdettinperest İkinci Cumhuriyetçi liboşlar” ve “Atatürk paranoyasına yakalanmış yobazlar”, Price’nın iddiasına dört elle sarılmışlardır. Bu iddiayı son olarak gazeteci yazar Taha Akyol, “*Ama Hangi Atatürk*” adlı kitabında ve Mustafa Armağan, “*Kim Hain Kim Kahraman*” adlı bir yazısında gündeme getirerek, sözüm ona, “Mustafa Kemal’in de İngilizci olduğunu” kanıtlamaya çalışmışlardır!³⁹⁶ Şimdi bu çevrelere, onları hayal kırıklığına uğratacak bir gerçeği hatırlatalım: İngiliz gazeteci Ward Price, İstanbul’da sadece Mustafa Kemal’le görüşmemiş, aynı zamanda Osmanlı hükümeti temsilcileriyle ve dahası –sıkı durun– Padişah Vahdettin’le de görüşmüştür. Price, 11 Kasım 1918’de Sadrazam Tevfik Paşa ile görüşmüş, Tevfik Paşa, Price’e, “*Amacımız İngiltere ile eski dostluğu canlandırmaktır*” demiştir.³⁹⁷ Price, 17 Kasım 1918’de de Ayan Meclisi Başkanı Ali Rıza Bey’le görüşmüş, Ali Rıza Bey de kendisine, “*İngiltere ile samimi bir ittifakı arzu ederiz*” demiştir.³⁹⁸ Price, 24 Kasım 1918’de Padi-

394 Kinross, age. s. 178.

395 Coşkun, age. s. 64.

396 Taha Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 22.

397 Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, TTK Yayınları, Ankara, 1970, s. 3.

398 age. s. 5.

şah Vahdettin’le görüşmüş, Vahdettin, İngiliz gazeteciye, “İngiliz milletine kuvvetli sevgi ve hayranlık duygularımı babam Sultan Abdülmecit’ten miras aldım. Ermenilerin öldürülmeleri.... Kalbimi yaralamıştır. Adalet çok geçmeden yerini bulacaktır... Şimdi bu sebepten memleketim ile Büyük Britanya arasında öteden beri mevcut dostane münasebetleri yenileyip kuvvetlendirmek için elimden geleni yapacağım... Diyebilirim ki Türk milleti İngiltere’ye karşı aynı duygularla, hem de umumiyetle çok daha kuvvetle duygulanmaktadır.”³⁹⁹ demiştir. Vahdettin’in Ward Price’e yaptığı bu açıklamalar, 6 Aralık 1918’de *Daily Mail* gazetesinde yayımlanmıştır.⁴⁰⁰ Mustafa Kemal’le yaptığı görüşmeden tam 40 yıl sonra yazdığı anılarında “Mustafa Kemal İngiliz valisi olmak istemişti!” diyen Ward Price’ı çok seven “Vahdettinperestler”, aynı Price’ın Vahdettin’in “İngiliz severliğini” olanca açıklığıyla ortaya koyduğunu biliyorlar mıdır acaba? Yoksa biliyorlar da saklıyorlar mıdır, nedir?...

2. Mustafa Kemal, 17 Kasım 1918’de *Minber* gazetesinde yayımlanan bir mülakatta, İngilizler hakkında bazı sözler söylemiştir. Mustafa Kemal, İngilizlerin, milletimizin özgürlüğüne ve devletimizin bağımsızlığına saygılı olacaklarından şüphe duymadığını ve içinde onlara karşı kin ve nefret beslemediğini belirtmiştir!
3. 18 Kasım 1918’de *Vakit gazetesinde* yayımlanan bir mülakatta, yine İngilizler hakkında bazı demeçler vermiştir. Bu sefer de, İngilizlerin Mondros Ateşkes Antlaşması’nın hükümlerine aykırı hukuksuz davranışlarda bulunmayacaklarına inandığını belirtmiştir!
4. 20 Kasım 1918’de İngiliz Generali Sir Birdwood’la görüşmüştür. Bu görüşmede Birdwood, Mustafa Kemal’e Çanakale Savaşlarını nasıl kazandığını sormuş, Mustafa Kemal

399 Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, s. 3,4; Akşin, age. s. 97; Turgut Özakman, Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele, “Yalanlar, Yanlışlar, Yutturmacalar”, 6. bs, Bilgi Yayınları, Ankara, 2007, s. 387.

400 *Daily Mail*, 6 Aralık 1918.

de “*Ben bir şey yapmadım! Sizin ordunuz yorgunluk ve susuzluk dolayısıyla durunca biz kazandık*” demiştir!⁴⁰¹ Bunun üzerine ayağa kalkan General Birdwood, “*Sizin gibi kahraman ve alçakgönüllü bir komutan tanımadım,*” demiştir.⁴⁰²

5. 20 Kasım 1918’de Mustafa Kemal, Pera Palas’ta kendisini masasına çağıran İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Harrington’a, “*Siz burada misafirsiniz, ben ev sahibiyim, bizim geleneklerimize göre misafirler ev sahiplerinin masasına gelir*” demiş ve İngiliz generalin masasına gitmemiştir.⁴⁰³ General Harrington, iki yıl sonra, Haziran 1921’de, barış şartlarını görüşmek için Mustafa Kemal’i bir torpido ile İnebolu’dan İstanbul’a çağırmıştır. Ancak Mustafa Kemal, Harrington’a, “*Ben İstanbul’a gelmeyeceğim!... Sizin İnebolu’ya gelip orada bulunan Refet Paşa ile görüşmeniz daha uygun olur!*”⁴⁰⁴ diyerek, bir kere daha bu İngiliz generalinin ayağına gitmeyi reddetmiştir.⁴⁰⁵
6. Şubat 1919’da İngiliz Mareşal Allenby, görevinden alınan Ali İhsan Paşa’nın yerine Nusaybin’deki 6. Ordu Komutanlığı’na Mustafa Kemal’in getirilmesini istemiştir. Harbiye Bakanlığı, Allenby’nin bu önerisi doğrultusunda Mustafa Kemal’i bu göreve atamak istemiş, ancak Mustafa Kemal bu görevi kabul etmemiştir. Bunun üzerine yaveri ve otomobili alınmış, ödeneği kesilmiştir.⁴⁰⁶
7. Mustafa Kemal, İstanbul’da İngiliz Casusu Rahip Frew’le de iki kez görüşmüştür.⁴⁰⁷ Rahip Frew, İngiliz haber alma servi-

401 Jaeschke, İngiliz Belgeleri, s. 99.

402 Bayur, age. s. 230.

403 Behçet Kemal Çağlar, Atatürk Denizinden Damlalar, s. 62; Borak, age. s. 187, 188; Güner, Atatürk’ün Yaveri Cevat Abbas Güner, s. 355.

404 Nutuk, İstanbul, 2004, s. 504.

405 Mustafa Kemal, bu cevabıyla, “*Siz benim muhatabım değil, ancak benim altımdaki Refet Paşa’nın muhatabı olabilirsiniz!*” demeye getirerek, General Harrington’u bir hayli aşağılamıştır.

406 Bayur, age. s. 259.

407 Atay, age. s. 185.

sinin önemli bir üyesidir.⁴⁰⁸ Frew, İngiltere'deki "British Red Cresnet"ın (Britanya Kızılay Derneği'nin) İstanbul'daki temsilcisidir.⁴⁰⁹ Bu dernek Türkiye'deki İngiliz Muhipler Cemiyeti'yle sıkı ilişki içindedir.⁴¹⁰ Atatürk Nutuk'ta, İngiliz Muhipler Cemiyeti liderinin Rahip Frew olduğunu belirtmiştir: "*Bence bu cemiyeti teşkil edenler, kendi şahıslarını, kendi menfaatlerini sevenler ve şahıslarıyla menfaatlerinin korunması için Lloyd George Hükümeti sayesinde İngiliz korumasını arayanlardır... Bu cemiyete katılanların başında Osmanlı Padişahı ve halife-i ruy-i zemin unvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, İçişleri Bakanlığı'ndaki Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali beyler ve Sait Molla bulunuyordu. Cemiyette İngiliz millete mensup bazı maceracılar da vardı. Mesela Rahip Frew gibi, muamelat ve uygulamadan anlaşıldığına göre cemiyetin lideri Rahip Frew idi.*" Atatürk'ün de ifade ettiği gibi Rahip Frew, İngiliz Muhipler Cemiyeti üyelerinden Sait Molla ile el ele vererek Milli Hareket'i baltalamaya çalışmıştır.⁴¹¹ Mustafa Kemal, 1918'de Rahip Frew'le, Pera Palas otelinin müdürü Mösyö Martin aracılığıyla görüşüğünü bizzat anılarında ifade etmiştir.⁴¹² Görüşmenin ayrıntılarını Atatürk, Falih Rıfkı Atay'a şöyle anlatmıştır: "*Bir gün Birinci Dünya Savaşı'nda İstanbul otellerinden birinin müdürü iken tanıdığım M...Şişli'deki evime geldi. Fethi (Okyar) Bey'de yanımda idi. Birçok şeylerden konuştuktan sonra bana dedi ki: 'Burada yabancılarla temastayım. Size ne kadar önem verdiklerini de biliyorum. İngiltere Büyükelçiliğin-*

408 Turan, age. s. 179; Rahip Frew'in hayatı hakkında bkz. Akşin, age. s. 131, dipnot, 104.

409 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 476, 477. Niyazi Berkes'in Rahip Frew'in Kurtuluş Savaşı sırasındaki faaliyetleri için bkz. Niyazi Berkes, *Atatürk ve Devrimler*, İstanbul, 1982, s. 186-193.

410 Coşkun, age. s. 66.

411 Bayur, age. s. 203.

412 Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s. 113, 114.

de görevli Mösyö Frew sizinle görüşmek istediğini birkaç kez tekrar etti. İster misiniz sizi bizim evde buluşturayım? Fethi Bey'e doğru döndüm, 'Kabul et!' der gibi baktı. 'Konuşalım' dedim, fakat o istiyorsa... Davet günü Madam Martin'in salonundayız. Biraz sonra Mösyö Frew dediler, içeriye giren zat oturduğum kanepenin soluna yerleşti. Fransızca konuşuyorduk: 'Ben çoktan beridir Türkiye'de yaşayan bir ecnebiyim' diye söze başladı. 'Türkleri, daha doğrusu İttihat Terakki idaresini bizzat gördüm. Ne fecidir efendim, bilirsiniz. Umumi Harp'te şehit olduklarını tekrar etmekten utanırım. Belki de hepsini anlatsam medeniyet alemi Türkiye'yi mahveder." Bu sözler üzerine sinirlenen Mustafa Kemal, Frew'in konuşmasını keserek şunları söylemiştir: "Fakat siz benimle görüşmek istemişsiniz. Bu hanım ve kocası aracılık ettiler. Sizinle konuşmanın faydalı olacağını söylediler. Bana bunları söylemek için mi bu görüşmeyi istediniz.?" Frew, "İttihat ve Terakki'nin cinayetlerini evvela kabul etmelisiniz" diye karşılık verince Mustafa Kemal, "Ben İttihat ve Terakki'nin temsilcisi değilim" demiştir. Atatürk sonraki gelişmeleri de şöyle anlatmıştır: "Nutkuna devam etti. Canım sıkılmadı değil, fakat bunu mümkün olduğu kadar saklamaya çalıştım. 'Evet, İttihat ve Terakki'nin temsilcisi değilim, fakat müsaadenizle söyleyeyim ki İttihat ve Terakki vatansever bir cemiyet idi. Başlangıcından çok az zaman sonrasına kadar ben de bu cemiyet içerisinde bulundum. Cemiyet hiçbir vakit sizin bu aşağılamalarımıza hak verdirecek bir nitelik almamıştır. Çok kusurları ve yanlışları olabilir. Ama vatanseverliği münakaşaların üstündedir.' Bu zatın bu buluşmayı niçin istediğini hâlâ anlamadım."⁴¹³ Mustafa Kemal, Rahip Frew'le görüşerek hem onu idare etmiş hem de İngilizlerin güvenini kazanmıştır. Sina Akşin bu durumu şöyle ifade etmiştir: "O denli dirayetle idare etmiştir ki, sonradan kendisi Ankara'ya geç-

tiğinde Frew Madam M'nin salonundaki 'Gene görüşelim' sözünü ciddiye alarak görüşme umuduyla Antalya'ya gelip haber göndermiştir. Yine bu idare sayesinde ki 7 Şubat 1919'da İstanbul'a gelen General Allenby, isteklerini saydıktan sonra 6. Ordu Komutanlığı'na Ali İhsan Paşa yerine Mustafa Kemal'in atanmasını salık verir.”⁴¹⁴ Rahip Frew'in daha sonra İngiliz Muhipler Cemiyeti'ndeki Sait Molla ile birlikte Anadolu'daki Milli Harekete karşı gizli çalışmalar yürüttüğü, Sait Molla'nın evinde bulunan mektuplardan anlaşılmıştır. Frew, Anadolu'da karışıklıklar çıkarmak için Sait Molla aracılığıyla İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne para yardımı da yapmıştır.⁴¹⁵ Kurtuluş Savaşı'na karşı Anadolu'da çıkarılan 21 önemli ayaklanmanın arkasında Sait Molla Rahip Frew işbirliği ve İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin çalışmaları olduğu anlaşılmıştır.⁴¹⁶ Mim Mim Gizli Örgütü'nün başkanı Topkapılı Cambaz Mehmet, Rahip Frew'le görüşerek İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne üye olmuştur. Amacı, İngiliz istihbaratına ait bilgileri Mustafa Kemal'e ulaştırmaktır. Topkapılı Cambaz Mehmet, kısa süre içinde Rahip Frew ile Sait Molla arasındaki ilişkiyi fark etmiş ve bir gece birkaç adamının gizlice Sait Molla'nın evini aratmıştır. Bu arama sonucunda çok sayıda gizli yazışma ele geçirilmiş ve Ankara'daki Mustafa Kemal'e gönderilmiştir.⁴¹⁷ Atatürk Nutuk'ta, Rahip Frew'in, İngilizler adına çalışan Sait Molla ile yazışmalarını açıklamış ve bu İngiliz casusunu, “*macera-perest bir İngiliz*” olarak nitelendirmiştir.⁴¹⁸ Sait Molla'nın Rahip Frew'e gönderdiği 12 mektup incelendiğinde Molla ve Papazın işgalci İngilizlere nasıl uşaklık ettikleri çok açık

414 Akşin, age. s. 132.

415 Turan, age. s. 179.

416 Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C. I, (Kuruluş), İstanbul, 2008, s. 91.

417 Selahattin Salıx, Kurtuluş Savaşı'nın Gizli Örgütü M.M. Grubu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 39, 40.

418 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, 5. bs, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s. 248 - 255. Sait Molla'nın Rahip Frew'e gönderdiği 12 mektup için bkz. Nutuk, Söylev, C. I, 5. bs, TTK Yayınları, Ankara, 2006, s. 391 - 404.

bir şekilde görülmektedir. Mektuplar incelendiğinde Rahip Frew'in Milli Hareket karşıtı pek çok gizli ve karanlık işe karıştığı anlaşılmaktadır:

- Anadolu halkını Mustafa Kemal'e karşı ayaklandırmak için paralı ajanlar kiralanmış ve bu ajanların propagandaları sonunda Anadolu'da çok sayıda isyan çıkmıştır.
- Sadrazam Damat Ferit Paşa, Şeyhülislam Mustafa Sabri ve Zeynel Abidin Efendiler ile İçişleri Bakanı Ali Kemal, Polis Müdürü Nurettin Bey ve Padişah Vahdettin'in de Frew'in dahil olduğu zararlı cemiyetle ilişkileri vardır.
- Kürt Teali Cemiyeti ile yakın ilişkilerde bulunmuştur.
- Mebuslar Meclisi için yapılacak seçimleri önlemek için gizli girişimlerde bulunmuştur.

Mustafa Kemal, bu iki “ajan din adamının” faaliyetlerini öğrendikten sonra bu örgütlenmeye engel olmak için her yolu denemiştir. Hatta, *“Bütün bu gizli hazırlık kaynaklarının Rahip Frew'in kafasında toplandığı ve oradan din kardeşlerimiz olacak hainlerin kafalarına akıtılarak eylem haline dönüştüğü tahmin edildiğinden”* ajan Frew'in zararlı faaliyetlerini engellemek için ona bir mektup yazmıştır.⁴¹⁹ Mustafa Kemal mektubunda, Frew'in Milli Hareket karşıtı çalışmalarından söz etmiş ve onu, *“Siz bir din adamı olarak siyaset oyunlarında ve hele kanlı çarpışmalarla sonuçlanacak işlerde rol oynamak sevdasına kapılmamalısınız”* diyerek uyarmıştır.⁴²⁰ Her şey bu kadar açık ve netken Atatürk düşmanı Vahdettinperestler, Mustafa Kemal'in İngiliz ajanı Frew'le görüşmesini, onun “İngilizlerle gizlice anlaştığı” biçiminde yorumlamışlardır. Örneğin, Kadri Mısıroğlu, Kemal Tahir ve Fikret Başkaya Mustafa Kemal'in Rahip Frew gibi İngilizlerle görüşmesini, onun “İngilizci” olduğu şeklinde değerlendirmişlerdir.⁴²¹ Evet, Mustafa Kemal,

419 Nutuk, s. 255.

420 age. s. 256.

421 Avcıoğlu, age. C. I, 121 vd. Özakman, age. s. 305.

İstanbul'dayken Rahip Frew'le görüşmüş, fakat Frew'in bir İngiliz ajanı olduğunu anlayınca ve Milli Hareketi yok etmek için çalıştığını belgeleriyle öğrenince Frew'i etkisizleştirmek için elinden geleni yapmıştır.⁴²² Son olarak "Vahdettinperestleri" üzecek bir gerçeği açıklayalım: Belgeler, Padişah Vahdettin'in, özellikle Hazine-i Hassa Müdürü Refik Bey aracılığıyla randevu alan yabancı gizli servis elemanlarıyla sıkça görüşüğünü kanıtlamaktadır.⁴²³ Padişah'la görüşüp ona akıl verenlerin başında da İngiliz casusu Rahip Frew gelmektedir.⁴²⁴ Meclis Başkanı Halil Menteşe'nin anıları da bu gerçeği doğrulamaktadır: "O günlerde Vahdettin rahatsızlığı nedeniyle, hareme çekilmiş, arzu etmediği ziyaretçileri kabul etmiyordu; fakat harem kapısından geceleri Papaz Frew'i, Hoca Sabrileri, Ali Kemal'leri kabul ediyordu."⁴²⁵ Yusuf Hikmet Bayur da Vahdettin'i, Rahip Frew gibi İngiliz ajanlarının kışkırttığını ifade etmiştir: "Papaz Frew gibi İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin habis ruhu durumunda olan İngiliz casuslarıyla gizlice ve sık sık görüşen Vahdettin'in bu gibi önergelerde bulunmaya onlarca kışkırtıldığı da güvenle düşünülebilir."⁴²⁶

8. 28 Şubat 1919'da İngiliz Gizli Servisi elemanı Yüzbaşı Hoyland'ın, İngiliz Gizli Servisi Başkanlığı'na verdiği rapor doğrultusunda Mustafa Kemal'in tutuklanıp İstanbul dışına sürgün edilmesi istenmiştir. Bu konudaki rapor, 28 Şubat 1919'da İstanbul'daki İngiliz İstihbarat Başkanlığı'na verilmiş, 12 Nisan 1919'da da Londra'ya gönderilmiştir.⁴²⁷ O sırada İstanbul'da bulunan İtalyan Yüksek Komiseri Cont Carlo Sforza da anılarında, 1919 yılı başında İstanbul'daki

422 Özakman, age. s. 305.

423 Ahmet Emin Yalman, Gördüklerim, Geçirdiklerim, C. I, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1970, s. 317.

424 Coşkun, age. s. 107.

425 Bkz. Halil Menteşe'nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayını, İstanbul, 1986; Bayur, age. s. 246, dipnot, 25; Akşin, age. s. 136, 137.

426 Bayur, age. s. 273.

427 Gizli Servis Raporu, No: 2006/130: Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, C. I, s. 3.

İngiliz ajanlarının Mustafa Kemal'i tutuklayıp Malta'ya sürgün etmeye hazırlandıklarını yazmıştır.⁴²⁸

9. 15 Mayıs 1919'da İngiliz Yüzbaşı Bennet, "*Mustafa Kemal'in tam olarak padişahın güvenine sahip olduğunu*" düşünerek, Samsun'a çıkış vizesini onaylamıştır.⁴²⁹

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, İngilizlerle ilişkilerinde, onları "ürkütmemeye" ve "kuşkulandırmamaya" büyük özen göstermiştir. Ulusal amaç doğrultusunda, duygularını dizginleyerek, bir süreliğine "İngiliz karşıtlığını" içine gömmüştür. Bunu yaparken de İngiliz mandacıları gibi açıkça "İngiliz yanlısı", "İngiliz yalakası" olmadan, gayet diplomatik bir dille asker, sivil çok sayıda İngilizle görüşmüştür. İngilizlerin, "kendilerine karşı" bütün komutanları tutuklattığı; İngiliz Karadeniz Orduları Kumandanı Milne'nin, 17 Şubat 1919'da hükümete gönderdiği raporda, "... 9. Ordu Komutanı Yakup Şevki'yi attırdım. Yardımcısı Ali Rıfat Bey'i yakalattım. Batum Tümeni Komutanı Mürsel Bey'i tutuklattım..."⁴³⁰ diyerek, gövde gösterisi yaptığı bir ortamda Mustafa Kemal işte bu "akıllı" siyaset sayesinde tutuklanmaktan kurtulmuştur.

Mustafa Kemal'in İstanbul'daki İngiliz politikası iki aşamalıdır:

1. Asker, Sivil İngilizlerle yapılan görüşmeler.
2. Gazetelere İngilizler hakkında verilen demeçler.

Mustafa Kemal, asker, sivil İngilizlerle yaptığı görüşmeler sonunda oluşturduğu olumlu havayı *Minber*, *Vakit* ve *Zaman* gazetelerine verdiği demeçlerle kuvvetlendirmek istemiştir. Mustafa Kemal'in İngilizlerle ilgili bu demeçleri, İngiliz karşıtlığından uzak olmakla birlikte açıkça İngiliz taraftarlığı olarak da yorumlanamayacak inceliktedir.

428 European Dictatorships, p. 201; Makers of Modern Europe, p. 575; Mango, age. s. 247.

429 John Godolphin Bennet, Wittness, s.14'ten Bardakçı, Şahbaba, s. 131.

430 Bilal N. Şimşir, Malta Sürgünleri, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s. 34; Sarıhan, Kurtuluş Savaşı'nda İkili İktidar, s, s. 41.

Mustafa Kemal, bu “ince İngiliz politikası” sayesinde İstanbul’da tutuklanıp, Malta’ya sürgün edilmekten kurtulmuş ve dahası İngiliz vizesiyle Samsun’a çıkıp Kurtuluş Savaşı’nı başlatmıştır.

Mustafa Kemal’in, Padişah Vahdettin’le görüşmelerinin de İngiliz politikasıyla yakından ilişkisi vardır. Çünkü Mustafa Kemal’in, padişahla yaptığı görüşmeler ve bu görüşmelerin basın-daki yansımaları, “*Padişahın sevdiği, güvendiği komutan*” imajını güçlendirmiştir. Bu güçlü imaj sayesinde, Samsun’a giderken İngilizler ondan fazla şüphelenmemişlerdir. Yüzbaşı Bennet, “bu imajın” etkisinde kalarak Mustafa Kemal’e vize verdiğini sonradan anılarında açıklamıştır.

Mustafa Kemal’in bu ince İngiliz politikasını anlamaktan aciz yobazlar ve liboşlar, tarih önünde ne kadar gülünç duruma düşüklerini fark etmeden Mustafa Kemal’i “İngilizci” olarak adlandırabilmektedirler.

Yazık! Çok yazık doğrusu!...

Atatürk’ün Emperyalist Bloğu Çatlatına Planı

Mustafa Kemal, İngiltere, Fransa, İtalya ve onların taşeronu durumundaki Yunanistan ve Ermenistan’la bir bütün olarak mücadele etmektense bu “emperyalist bloğu” parçalamayı ve geride kalanlarla mücadele etmeyi daha mantıklı ve gerçekçi bulmuştur. Mustafa Kemal, “böl ve yok et taktiği” olarak adlandırabileceğimiz bu stratejiyi uygularken, “karar vericiler” konumundaki İngiltere ve Fransa’nın, özellikle de İngiltere’nin iç ve dış sorunlarını dikkate alarak hareket etmiştir.

“Bu savaş aynı zamanda bir propaganda savaşıdır. Milli önderlik, tek bir komuta çevresinde toplanmanın önemini kavramış ve bunu gerçekleştirmiş, düşmanı mümkün olduğunca daraltmaya çalışmış, hedefe adım adım giden bir siyaset izlemiştir. Böylece Kurtuluş Savaşımız, bir dizi başkaldırma, uzlaşma, ateşkes, yenilgi, geri çekilme, tekrar saldırma hareketlerini yaşamış-

tır. *Türk Kurtuluş Savaşı, düşmanları arasındaki çatlaklardan yararlanmaya da çalışmıştır.*" 431

Mustafa Kemal'in emperyalist bloğu çatlatma planı üç aşamalıdır: 1. Emperyalistlerin iç ve dış sorunlarından yararlanmak, 2. İngiliz, Fransız çekişmesinden yararlanmak, 3. İtalyan, Yunan çekişmesinden yararlanmak.

Şimdi bu üç aşamalı planın ayrıntılarına geçelim:

1. Emperyalistlerin İç ve Dış Sorunlarından Yararlanmak

İçinde yaşadığı çağı, iç ve dış siyaseti çok iyi takip eden Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'na başlarken öncelikle İngiltere, Fransa, İtalya ve bu üç saldırganın taşeronu durumundaki Yunanistan ve Ermenistan'ı her açıdan ayrıntılı olarak incelemiştir.

Mustafa Kemal'in kurtuluş planlarının odağında, Anadolu'yu işgal eden emperyalist bloğun lideri durumundaki İngiltere vardır. Mustafa Kemal İngiltere'nin iç ve dış sorunlarını çok iyi analiz etmiştir.

Mustafa Kemal, 4 Şubat 1919'da *Alemdar* gazetesi yazarı Refi Cevat (Uluniy)'a verdiği mülakatta, İtilaf devletleri arasındaki "anlaşmazlıklar" ile "İtilaf devletlerinin iç ve dış sorunlarına" dikkat çekmiş ve bu durumdan yararlanmak gerektiğini belirtmiştir.

Bakın ne diyor Mustafa Kemal:

"Düvel-i Muazzama' dediğimiz bu devletlerin bir de iç yüzleri var. Siz sanıyor musunuz ki harbi kazanmakla müttefikler aralarındaki bütün ihtilafları (anlaşmazlıkları) halletmişlerdir. Asıl ihtilaf, asıl menfaat rekabeti ve ölüm mirasını paylaşma kavgası bundan sonra başlayacaktır. Her geçen gün Müttefiklerin kuvveti azalmaktadır. Terhisler dolayısıyla orduları günden güne küçülüyor. Asırlarca birbiriyle boğuşan İngilizlerle Fransızları müşterek düşman tehlikesi birleştirdi. Şimdi o eski rekabet bıraktıkları noktadan yeniden başlayacaktır. Başla-

431 Sarıhan, age. 17.

miştir bile... İtalya'nın da başı dertte. Onlarda iç kargaşalık arifesinde. Bu yüzden ilhak etmek istediği topraklardan bile çekilecektir. Netice şu ki, Anadolu'da baş gösterecek bir milli direnişe hiçbiri müdahale edecek durumda değildir. Böyle bir mücadelenin tam sırasındır.”⁴³²

Osmanlıların “Düveli Muazzama” adını verdiği İngiltere, Fransa, İtalya gibi güçlü emperyalist devletlerin, I. Dünya Savaşı'ndan ağır bir yenilgiyle çıkmış ve her şeyini kaybetmiş Osmanlı'nın elindeki son toprak parçası durumundaki Anadolu'yu işgal etmesi, Osmanlı yöneticilerini ve aydınlarını derin bir karamsarlığa itmiştir.

Görünüşe göre bağımsızlık imkânsızdır...

Bu nedenle herkesin, İngiliz ya da Amerikan mandası istediği bu ortamda “Hiçbir şey görüldüğü gibi değildir” diyen Mustafa Kemal, adeta buz dağının görünmeyen kısmını; “İtilaf devletleri arasındaki çıkar çatışmalarını” ve “İtilaf devletlerinin iç yapısını” görerek “Kırtuluşun pekâlâ mümkün olduğunu” söylemiştir.

7 Şubat 1919'da *Alemdar* gazetesine 6 gün yayın yasağı cezası verilmesi nedeniyle Mustafa Kemal'le yapılan bu söyleşi yayınlanmamıştır.⁴³³

İngilizlerin Sorunlarından Yararlanmak

Mustafa Kemal'in “ince İngiliz politikasını” Falih Rıfkı Atay şöyle özetlemiştir: “Mustafa Kemal'e göre İngiliz adalı halkı yeni bir harbe tutuşmayı istemez. İngilizlerin esas menfaatlerine dokunulmadıkça Anadolu'da bir mukavemet hareketine girilebilir. Mustafa Kemal bunu İtilaf ve Hürriyet hükümetlerine de telkin etmiştir.”⁴³⁴

Mustafa Kemal çok haklıdır: 1919 başlarında Anadolu'yu işgal eden İngiltere'nin uğraşmak zorunda olduğu pek çok sorun vardır.

432 Borak, age. s. 206.

433 Akşin, age. s. 194.

434 Atay, Çankaya, s. 176.

Bu sorunları şöyle sıralamak mümkündür:

- İngiltere, I. Dünya Savaşı'nın yorgunluğunu taşımaktadır. Savaş sırasında 750.000 civarında kayıp veren İngiliz ordusunun 1919 yazında yüzde sekseni terhis edilmiştir.⁴³⁵ Hükümetin elinde İngiltere'de üstlenmiş 49 piyade taburu vardır ki, bu sayı işçi eylemlerini kontrol etmek için bile yeterli değildir. İrlanda da iç savaş başladığı için burada bulunan 38 İngiliz piyade taburunu da başka bir yere göndermek mümkün olmamıştır. 1920 yılı sonlarında Türkiye'deki İtilaf kuvvetleri ise, 10 bin İngiliz, 8 bin Hintli, 8 bin Fransız ve 2 bin İtalyan'dan oluşmaktadır. Üstelik kısa bir süre sonra Hintlilerin ülkelerine dönecekleri, İtalyan ve Fransızların da asker sayısını bir hayli azaltacakları dikkate alınacak olursa İngiltere'nin Türkiye'yle "göğüs göğüse" bir savaşı göze alabilmesi hiç de kolay değildir.⁴³⁶ Ali Fuat Paşa anılarında, *"İngilizlerin Türkiye'de 27 ve 28. fırkaları vardı. Bu kadar az bir kuvvetle Anadolu içlerinde bir harekete teşebbüs edeceklerine asla ihtimal vermemiştim"* demiştir.⁴³⁷ Bu nedenle İngiltere 200 bin kişilik Yunan ordusuna dayanmak zorunda kalmıştır.⁴³⁸
- Dört yıl süren I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz ekonomisi sarsılmıştır. Yoksul düşen İngiliz halkı artık savaş istemektedir.
- Rakip devletler, başta Fransa, "Hasta Adam" Osmanlı'nın mirasının önemli bölümünü İngilizlerin ele geçirmesine karşıdır. Fransa, masa başında sürekli İngiltere'ye güçlük çıkartmaktadır.
- Osmanlı'nın Arap illerini ve petrol bölgelerini işgal eden İngilizler artık doyuma ulaşmıştır.⁴³⁹

435 A.J.P, Taylor, *English History, 1914-1945*, London, 1970, s. 165, 187: Akşin, age. s. 97.

436 Avcıoğlu, age. s. 171, 172.

437 Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıralarım*, s. 255.

438 Avcıoğlu, age. s. 172.

439 Akşin, age. s. 96, 97.

- Anadolu’da Rusya ile karşı karşıya gelme endişesi İngilizleri düşündürmüştür.⁴⁴⁰
- ABD Başkanı W.Wilson’un yayınladığı Wilson İlkeleri İngilizleri tedirgin etmiştir.⁴⁴¹
- Ayaklanmalar sonunda 1918 yılında İrlanda’nın bağımsız olması İngiltere’yi rahatsız etmiştir. İngiltere bunu tanımayınca ülkede iç savaş başlamıştır.⁴⁴²
- İngiliz sömürgesi Hindistan’da “Hint Müslüman Birliği” özerklik için mücadeleye başlamıştır.⁴⁴³
- Afganistan’da da İngiliz paralarıyla İngiltere’ye bağlı bir politika izleyen Habibullah Han, 1919’da öldürülmüş, yerine İngiltere’ye cihat ilan eden Amanullah Han⁴⁴⁴ geçmiş ve Afgan Müslümanlarını ayaklanmaya çağırmıştır. Bunun üzerine İngiltere 8 Ağustos 1919’da Afganistan’ın bağımsızlığını tanımıştır.⁴⁴⁵
- İngiliz kontrolündeki Mısır’da da 1919’da Vaht Partisi’nin önderliğinde İngiliz karşıtı bir isyan patlak vermiştir.⁴⁴⁶
- İngiliz işgali altındaki Irak’ta 1920’de, Mustafa Kemal’in de gizli çalışmalarıyla desteklediği, aylarca süren büyük bir isyan çıkmıştır.⁴⁴⁷

I. Dünya Savaşı’nda çok büyük kayıplar veren, ekonomisi çöken, halkı savaş istemeyen, uluslararası rekabetle uğraşmak zorunda kalan, içeride İrlanda sorunu, dışarıda Hindistan, Afganistan, Mısır ve Irak isyanlarıyla sarsılan İngiltere’nin bütün bunların üstüne bir de Türkiye ile çok geniş çaplı bir askeri çatışmaya girmesi son derece zordu. “*Onun için Türklerin ezilmesi,*

440 age. s. 97.

441 age. s. 221.

442 age. s. 221.

443 Meydan, Atatürk İle Allah Arasında, s. 384 vd.

444 Amanullah Han, İslam dünyasına Atatürk’ün bağımsızlık ve çağdaşlaşma hareketinden en fazla etkilenen isimlerin başında gelmektedir. Kurtuluş Savaşı sonrasında Atatürk’ü ziyaret eden Amanullah Han, “Türk devrimini” örnek alarak Afganistan’ı çağdaşlaştırmaya çalışmıştır.

445 Akşın, age. s. 222.

446 age. s. 222.

447 age. s. 222.

*başkalarına havale edilmeliydi ve bu başkaları, kendisine rakip olan öbür sömürgeci devletler değil de Yunanistan gibi ufak devletler ya da Ermeniler gibi ufak uluslar olmalıydı. Böylece hem Türkler ezilmiş, hem de Fransa, İtalya gibi ülkelerin sömürge imparatorluklarını genişletmeleri önlenmiş olacaktı.”*⁴⁴⁸

Mustafa Kemal’in farkı, o günlerde bu gerçekleri görebilen “tek adam” olmasıydı....

Paris’teki İngiliz murahhas heyetinin 25 Nisan 1919 tarihli muhtırasında, İngiltere geniş ölçüde askeri bir harekate hazır olmadıkça, eldeki imkânlarla Türkiye’nin tümüyle parçalanmasının pek zor olduğunu, İttihat Terakki’nin Mısır’da ve bütün Orta Doğu’daki siyasal faaliyeti sonucu böyle bir işe kalkışmanın Kürdistan ve Mezopotamya’da ciddi tepkilere neden olabileceğini bildirilmiştir.⁴⁴⁹

İngilizlerin bu “tedirginliğini” fark eden Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçtikten sonra İngilizlerin Müslüman sömürgele-
rindeki isyanları desteklemek ve yeni isyanlar çıkarmak için olağanüstü bir çaba harcamıştır.⁴⁵⁰ Özellikle Hindistan’daki Müslümanların İngilizlere karşı isyan edip Türk Kurtuluş Savaşı’nı desteklemeleri İngilizleri çok endişelendirmiştir.

Ayrıca, I. Dünya Savaşı’na girerken İngilizlerin Osmanlı’ya yönelik temel politikası, Musul, Kerkük gibi petrol bölgelerine el koymak, Arap coğrafyasını Osmanlı’dan koparmak ve Boğazlar bölgesine hakim olmaktır. Savaş bittiğinde İngiltere bu amaçlarından ikisine –petrol bölgelerine el koymak ve Arap coğrafyasını Osmanlı’dan koparmak– zaten ulaşmıştı. Geride sadece Boğazlar bölgesine hakim olmak kalmıştı. Ama “aç gözlü” İngiliz siyaseti, I. Dünya Savaşı’nı kazanmış olmanın da verdiği bir “şımarıklıkla” Anadolu’nun stratejik noktalarını ele geçirmenin, “böl ve yönet” stratejisi çerçevesinde Anadolu’da Ermeni, Kürt ve Rum devletleri kurdurmanın planlarını yapmaya başlamıştır. Lloyd George’un “Türk düşmanlığı” da buna eklenince İngiliz-

448 age. s. 97.

449 age. s. 223, 224.

450 Mustafa Kemal’in bu çabasının ayrıntıları için bkz. Meydan, age. s. 374 vd.

lerin “Anadolu konulu” yeni hayaller görmeleri kaçınılmaz olmuştur. Ama çok geçmeden bu “şımarık İngiliz siyaseti” gerçeklerle yüzleşmek zorunda kalmıştır: Savaş yorgunu İngiltere’nin her geçen gün biraz daha artan iç ve dış sorunlarıyla bu hayalleri gerçekleştirmesinin imkânsız olduğu anlaşılmıştır. Fakat yine de pes etmeye niyetli olmayan İngilizler, her bakımdan destekledikleri Yunanlılara bel bağlamışlardır ve **Mustafa Kemal**, Yunan ordusunu Anadolu yaylasına gömünce, “maceraya girmekten korkarak” Anadolu’dan çekilmişlerdir.

Sonuçta İngilizlerin, Mustafa Kemal’in düzenli ordularıyla savaşmayı göze alamayarak 1922 Kasım’ında “geldikleri gibi gitmelerinin” nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Mustafa Kemal’in düzenli ordularının, İngilizlerin desteklediği Yunan ordularını bozguna uğratması, yani Kurtuluş Savaşı’nın kazanılması,
- İtalya ve Fransa’nın çekilmesiyle İngiltere’nin politik yalnızlığa düşmesi,
- İngiltere’nin Türkiye ile geniş çaplı bir savaşı göze alacak askeri, ekonomik ve moral güce sahip olmaması,
- İngilizlerin kontrolündeki Hindistan, Afganistan, Mısır ve hatta Irak gibi Müslüman sömürgelerin Mustafa Kemal’in bağımsızlık mücadelesini örnek alarak ayaklanmaları ve Türk Kurtuluş Savaşı’nı desteklemeleri,
- İngilizlerin, I. Dünya Savaşı sonrasında Musul, Kerkük gibi petrol bölgelerini zaten ele geçirmiş olmaları...

Görüldüğü gibi Anadolu’yu işgal eden İngilizlerin 1922 sonlarında İstanbul ve Anadolu’dan “savaşmadan çekilmelerinin” nedeni “İngiliz centilmenliği” değil, İngiltere’nin içinde bulunduğu koşullar ve engin bir bakışla İngilizlerin iç ve dış sorunlarını çok iyi gören ve bu doğrultuda geliştirdiği askeri ve siyasi planlarını başarıyla uygulayan **Mustafa Kemal**’dir...⁴⁵¹

451 Ayrıca, “İngilizlerin Anadolu’dan savaşmadan çekildikleri” tezi tam olarak doğru değildir. İngilizler, Anadolu’nun pek çok yerini işgal etmişlerdir. İngiltere ve Türkiye resmen savaş halinde olan iki ülkedir. Bu savaş hali, 11 Ekim 1922 Mudanya Ateşkes Antlaşması’yla sona ermiştir.

Türk-İngiliz Savaşı

19. Yüzyılın büyük sömürgeci devleti İngiltere, emperyalist planlarını uygularken hep “taşeron” veya “maşa” kullanmıştır. Afrika’dan Hindistan’a kadar uzanan ve “Güneş Batmayan İmparatorluk” diye adlandırılan İngiltere, sömürgecilik faaliyetlerinde daha çok sömürgelerinden topladığı askerlerden oluşturduğu ordulardan yararlanmıştır. Örneğin Hindistan’dan Gurkalar, Avusturya ve Yeni Zelanda’dan Anzaklar 20. yüzyılın başlarında İngiliz çıkarları için savaşan ordulardan sadece birkaçıdır.

“Sömürge ordularından yararlanma”, İngiliz emperyalizminin “işgal” ve “sömürü” stratejilerinden biridir. İngilizler bu stratejiyi Türklere yönelik olarak da kullanmışlardır. İlk kez I. Dünya Savaşı’nda Çanakkale’de, Hindistan’dan ve Arabistan’dan getirdikleri Müslüman askerleri ve Avustralya, Yeni Zelanda’dan getirdikleri Anzak askerlerini Türklere saldırtmışlardır. İngiltere, İngiliz kökenli askerlerden oluşan ordularını daha çok Avrupa’daki cephelerde bulundurmıştır.

I. Dünya Savaşı’ndan galip çıkan İngiltere çok fazla cephede mücadele etmek zorunda kaldığı için yüz binlerce asker kaybetmiş (750.000 kayıp) ve dört yıl süren savaşın yıpratıcı etkilerinden dolayı ekonomik ve askeri açıdan bir hayli hırpalanmıştır.

I. Dünya Savaşı’ndan hemen sonra İngiliz emperyalizmi gözlerini Anadolu’ya çevirdiğinde sınırlandırılmış, yıpranmış, savaş yorgunu bir orduya sahiptir. Ayrıca İngiliz kamuoyu da artık savaş istememektedir. İşte bu koşullarda İngiltere, Anadolu’yu parçalamak için önce yine “sömürge ordularından yararlanma stratejisini” uygulamak istemiş, ancak Müslüman sömürgelerde çıkan isyanlar ve huzursuzluklar dolayısıyla bu plandan vazgeçmiştir. Bunun üzerine İngiltere, Anadolu üzerinde tarihi emeller besleyen başka bir devletten yararlanmaya karar vermiştir. Bu devlet, I. Dünya Savaşı’na sonradan giren, Venizelos’un “Büyük Yunanistan” projesi çerçevesinde Anadolu’yu ele geçirmek isteyen Yunanistan’dır. İngiltere’nin planı, her bakımdan destekle-

diği Yunanistan'ı Anadolu'ya saldırtmak ve Yunanistan eliyle İngiliz çıkarlarını gerçekleştirmektir.

“Sömürgeci devlet İngiltere, her milletten asker kullanmaya alışktır. Yunanlıları da kendi hizmetinde asker olarak kullanmıştır. Hiç değilse 1921 yılı başlarına kadar durum açıkça böyledir. Yunanlılar, İngiliz askeri makamlarının kontrolü ve hatta komutası altındadır.”⁴⁵²

Kurtuluş Savaşı sırasında İngiltere sadece Yunanlıları değil, Ermenileri, Rumları ve hatta Bulgarları bile kullanmak istemiştir. İngiliz arşivleri “bu gerçeğin” belgeleriyle doludur.

Bu yüzden “Milli Kurtuluş Tarihi”nin yazarı Doğan Avcıoğlu, Türk-Yunan savaşının aslında “Türk-İngiliz Savaşı” olduğunu iddia etmiştir ki, haklıdır.⁴⁵³

Lord Curzon, 4 Ocak 1920’de İngiliz Kabinesi’ne sunduğu bir muhtıradaki “İstanbul’un Türklerden mutlaka geri alınması gerektiğini” belirtmiştir.⁴⁵⁴ Ancak kabine, İstanbul’u “uysal bir Türk hükümetine bırakarak” Anadolu ve çevresindeki stratejik bölgeleri kontrol etmeyi kabul etmiştir.

Anadolu’yu işgal etmeyi düşünen İngiltere, daha I. Dünya Savaşı’nın başlarında bu iş için Yunanistan’dan yararlanmayı düşünmüştür. Yunanistan’da Venizelos, 23 bin Yunan gönüllüsü toplayarak İtilaf devletlerinin hizmetine sunmuştur. Venizelos Hükümeti’ne bağlı Yunan ordusunun üç alayı 1916 yılı sonlarında İngiliz komutası altına girmiştir.⁴⁵⁵

1918 sonlarında İstanbul’a doğru ilerleyen İngiliz General Milne’nin ordusunda üç Yunan birliği vardır.⁴⁵⁶

İtilaf devletleri, Yunanlılara bol miktarda silah ve cephane yardımı yapmıştır. Prof. A. Toynbee’nin deyişiyle, Yunanlılar, “Büyük Savaş’ın son yıllarındaki Makedonya Seferi’nden kalma, İngiliz ve Fransızların verdikleri hiç kullanılmamış silahlarla

452 Avcıoğlu, age. s. 161.

453 age. s. 161.

454 Jaeschke, İngiliz Belgeleri, s. 54.

455 Avcıoğlu, age. s. 161.

456 age. s. 161.

*donanmışlardır. 1918 mütarekesinden sonra da (Mondros) Yunanlılara yeni silahlar verilmiştir.”*⁴⁵⁷

Yunanlılar ayrıca, Yüksek Konsey kararıyla, İngiltere, Fransa ve Amerika’dan **para yardımı** da almışlardır. 1918 yılında bu üç devletin her birinin yapacağı yardım 250’şer milyon Frank olarak belirlenmiştir.⁴⁵⁸ 1914 yılından 1920 yılına kadar yalnız İngilizler tarafından yapılan yardımın miktarı 16 milyon Sterlini aşmıştır.⁴⁵⁹ Yunanlıların kullandığı savaş araç gerecinin çoğu da İngilizlerce sağlanmıştır.⁴⁶⁰

Anadolu’daki Yunan birliklerinin bir kısmı doğrudan doğruya **İngiliz komutası** altındadır. İngiliz belgelerinde açıkça görüldüğü gibi Yunanlıların başında İngiliz kurmay subayları vardır. İşgal planlarını da İngiliz kurmay subayları yapmıştır.⁴⁶¹ Kocaeli yarımadasında bir Yunan tümeni ve Beykoz’daki bağımsız bir Yunan birliği, doğrudan doğruya İngiliz komutanından emir almaktadır.⁴⁶²

Yunan ordusunda bol sayıda İngiliz askeri danışmanlık görevi yapmaktadır.⁴⁶³

Yunan donanmasında Amiral Kelly başkanlığında bir **İngiliz deniz misyonu** bulunmaktadır.⁴⁶⁴

Amerika ve Fransa’nın desteğini alan İngiltere, 15 Mayıs 1919’da Yunanistan’a İzmir’i işgal ettirmiştir. “*Bir İtalyan oldu bittisini önlemek için Wilson, Lloyd George, Clemenceau İzmir’i Yunanistan’a işgal ettirmeyi kararlaştırırlar. İngiltere, neden İtalya’ya hayır, Yunanistan’a evet demiştir? Bu, Venizelos, Lloyd George’u büyülediği için değildir; İngiliz emperyalizmi-*

457 age. s. 162.

458 Driault, *Historie diplomatique de la Grece*, C. V, s. 405’den naklen Avcioğlu, age. s. 162.

459 David Valder, *Çanakkale Olayı*, s.94’ten naklen Avcioğlu, age. s. 162.

460 Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1982, s. 239, belge, 336’ya kadar.

461 Ulubelen, age. s. 235, belge, 47; Jaeschke, age. s. 93.

462 Avcioğlu, age. s. 162.

463 age. s. 162.

464 age. s. 162.

nin Akdeniz’de Yunanistan’ı çıkarlarına en uygun devlet saydığı içindir.”⁴⁶⁵

Venizelos anılarında, İngiltere’nin Yunanistan’ı her açıdan desteklediğini ve Anadolu’nun işgaliyle görevlendirdiğini açıkça ifade etmiştir.⁴⁶⁶ Yunanistan, İngiliz Başbakanı Lloyd Geoge’dan aldığı cesaretle ve destekle Anadolu’ya ayak basmıştır. Örneğin, Lloyd George, Venizelos’a yazdığı bir mektupta, Büyük Britanya’nın, Yunanistan’ın sağlam ve dirençli yönetimi altında, “Doğu Akdeniz siyasetinin güçlü, liberal ve tutarlı bir ögesi durumuna geleceği” konusunda sağlam umutlar beslediğini ve “Yunanistan’ı tüm haklı isteklerinde destekleyeceğine” güvenilebileceğini vurgulamıştır.⁴⁶⁷ Bu nedenle İngiltere Başbakanı Lloyd George, Yunan saldırısına yardım etmiş, İstanbul ve Marmara’da Yunan donanmasına üs vermiş, Türkiye kıyılarının kuşatılmasını sağlamış, Yunan ordusuna yüklü miktarda silah ve araç gereç vermiş, bunlarla da yetinilmemiş, İngiltere Devlet Bankası, Yunanistan’a istediği kadar kredi verebileceğini bildirmiştir.⁴⁶⁸

İzmir’in Yunanistan tarafından işgal edilmesi kararını, İngiliz Amirali Calthorpe, 14 Mayıs 1919 tarihinde öğleden sonra İzmir valisine ve Türk komutanına tebliğ etmiştir. Karar metni, “Yunanistan’ı Anadolu’ya kimlerin saldırttığını” gözler önüne sermektedir:

1. İtilaf devletleri ile Türkiye arasında imzalanan ateşkes antlaşmasının 7. maddesine dayanılarak, İzmir’in Yunan askerleri tarafından işgaline karar verilmiş olduğunu bildirmekle görevliyim.
2. Bu karar Osmanlı hükümetine bildirilmiştir.
3. Bu askeri kaflenin yarın 15 Mayıs’ta mahalli saat ile 8’de İzmir’e varması beklenmektedir. Karaya çıkarma derhal başlayacaktır. Yunan deniz müfrezesi, rıhtım ile rıhtımın ya-

465 age. s. 163.

466 Hikmet Bayur, Türkiye Devleti’nin Dış Siyaseti, 1942, s. 145,149: Avcıoğlu, age. s. 165-167.

467 Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C. II, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, 1984, s. 214.

468 Avcıoğlu, age. s. 77.

naşılacak kısımlarını boşaltma hazırlığı için saat 7’de işgal edecektir.

4. Türk kıtalarının, yarın sabah Yunan askeri makamlarının kendilerini ilgilendiren isteklerini bildirinceye kadar kışlalalarında kalmalarını, çıkması muhtemel esef verici bir hadiseyi önlemek maksadıyla, dilerim. Gümrük ile Punta yakınlarında yerleştirilmiş bulunan Türk kıtaları saat 7’de merkezi kışlada toplanmış bulunacaklardır.
5. Bu yolda çıkacak bir olayın, İzmir’le etraftaki sancak ve kazalarda heyecan ve asayişsizlik yaratabileceğini ekselansları pek iyi bilirler. Binaenaleyh, sükunu devam ettirebilmek için idareniz altında bulunan bütün araçları kullanmanız gereği üzerinde önemle durmaktayım. Telgrafhane, memleket içinde heyecan yaratacak haberlerin gönderilmesini önlemek amacıyla yarın sabah erkenden Britanya (İngiliz) askerleri tarafından işgal edilmiş bulunacaktır. Türkçe resmi telgraflar sansür memuruna teslim edildiği taktirde hükümete gönderilmesi-engellenmeyecektir.
6. Şimdi limanda bulunan kuvvetli İtilaf devletleri donanmasının ayak bağına güvenim vardır.”⁴⁶⁹

Görüldüğü gibi her şey, İngilizlerin liderliğinde, İtilaf devletleri tarafından planlanmıştır. İngiltere, Fransa ve Amerika, Türkiye’yi ve Türkleri adeta “kurbanlık bir koyun gibi” Yunan kasabının ellerine teslim etmiştir.

Bildiriyi analiz ettiğimizde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1. İzmir’in Yunanistan tarafından işgaline İtilaf devletleri karar vermişlerdir.
2. İşgal kararını Türk makamlarına İngilizler bildirmiştir.
3. İşgal sırasında Türk ordularının kışlalarından çıkmamaları istenmiştir.
4. Yunan işgaline İngiliz orduları da yardım edecektir; işgal haberlerinin yurda yayılmasını engellemek için sabah erkenden İngiliz askerleri telgrafhaneyi işgal edecektir.

469 Jaeschke, age. s. 76, 77.

5. Yunan işgali sırasında İzmir limanında İtilaf devletleri donanmaları demirlidir.

Bu manzara, yoruma gerek bırakmayacak bir biçimde Anadolu'daki Yunan işgallerinin, Batı emperyalizminin, özellikle de İngiltere'nin plan ve programlarıyla gerçekleştiğini kanıtlamaktadır.

Nitekim, 22 Haziran 1920 tarihindeki Yunan saldırısı, tamamen İngiltere'nin kontrolünde bir saldırdır. Yunanlılar saldırı planlarını İngiliz kurmaylarıyla birlikte hazırlamışlardır. O dönemde İngiliz İstihbarat Bakanlığı'nda göreve yapan A. Toynbee, Yunan saldırı planlarının İngiliz kurmaylarıyla birlikte yapıldığını yazmıştır.⁴⁷⁰

Dahası, 22 Haziran 1920 tarihli Yunan saldırısı, İngiliz-Yunan ortak hareketi olarak yürütülmüştür.

Trakya'da, Fransız Mareşal Franchet d' Esperey ile İngiliz General Milne, 4 Aralık 1918'de imzaladıkları bir anlaşma ile önce Uzunköprü'ye daha sonra da Doğu Demiryolu boyunca Yunan işgal kuvvetlerini yerleştirmişlerdir.⁴⁷¹

İngilizler, Milli Hareketi yok etmek için İstanbul Hükümeti ve Padişah Vahdettin tarafından oluşturulan Hilafet Ordusu'yla birlikte Türk ordusuyla sıcak çatışmaya da girmişlerdir. Hali-felik Ordusu, yenilip geri çekilince 14 Haziran 1920'de Kuvayı Milliyeciler İzmit'e doğru saldırıya geçince o bölgedeki İngiliz ordusuyla savaşmışlardır. Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa İngilizlerle yapılan çatışmayı şöyle anlatmıştır:

“İngilizler, İzmit tarafında, Hasanpaşa, Solaklar, Tepeköy, Ağa Köyü hattının bazı yerlerine siperler kazarak buralara Halife kolordusundan 1, 2 ve 3. alayları yerleştirmişler ve bunların cenah ve gerilerine de iki üç İngiliz taburu koymuşlardı. İzmit limanında bulunan birkaç parça İngiliz savaş gemisi de söz konusu savunma mevkiinin sağ kanadını ateşleriyle koru-

470 Arnold J. Toynbee, The Western Question, s. 229'dan naklen Avcıoğlu, age, s. 167, 168.

471 Jaeschke, age. s. 55.

yabilecek bir durum almıştı... Üzerimize ateş açmış olan bazı İngiliz birlikleri İzmit içerisine kadar sürülmüştü". Daha sonra bir İngiliz subayı, elinde beyaz bir bayrakla Ali Fuat Paşa'nın karargâhına gelmiş, ateşin kesilmesini istemiştir. Ali Fuat Paşa ise İzmit'in boşaltılmasını istemiştir. Görüşme sona erdikten bir süre sonra İngiliz uçakları, Türk birliklerini bombalamaya başlamıştır. Cebesoy'u dinleyelim:

*"İngiliz uçaklarının bu saldırısı üzerine 14/15 Haziran gecesi baskın hareketi ile İzmit'in işgaline karar vermiştim. Ne yazık ki bu baskın, İzmit'in kuzeyini inatla savunmakta olan Ermeni çetelerinin direnmesine rastlamış ve bu nedenle bir sonuç vermemişti. 15 Haziran'da İngilizlerin, İzmit'i boşaltacakları söylentisi dolaşmışsa da gerçekleşmemişti. Aynı gün İzmit'in kuzeyine karşı tekrarlanan saldırı hareketimiz şehrin kenarlarına kadar ilerlemişti. 16 ve 17 Haziran'da İngilizlerin karadan ve denizden İzmit'i savunmaya başlamaları üzerine hareketimizin biçimi ve niteliği değişmiş, esasen bu saldırılardan beklediğimiz sonuçlar da sağlanmış olduğundan, hareketimizi durdurmuş, birliklerimizin eski mevzilerine dönmeleri kararını vermiştim..."*⁴⁷² Ali Fuat Paşa anılarında İngilizlerle bir kere daha sıcak çatışmaya girildiğini anlatmıştır: *"Kütahya'nın Milli kuvvetlerimiz tarafından işgalinden sonra İngilizler evvela çekilmiş, fakat sonra eski yerlerine dönmek istemişlerdi. Milli Kuvvetler Kumandanı ise geri dönüşlerine izin verilmeyeceğini bildirmesi üzerine iki taraf arasında bir müsademe olmuş, maateessüf iki taraf da kayıplar vermişti."*⁴⁷³

Ali Fuat Paşa'nın "Milli Mücadele Hatıraları" incelenecek olursa, İngilizlerin Anadolu'yu nasıl sıkı kontrol ettikleri, Yunanlılara nasıl yardım ettikleri, Türk komutanları nasıl tehdit ederek korkutmaya çalıştıkları ve Milli Hareketi yok etmek için nasıl çaba sarf ettikleri çok iyi görülecektir.

İngiliz orduları, Tekirdağ'ın işgalinde de Yunan ordularına yardım etmişlerdir.⁴⁷⁴

472 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıralarım, s. 453-456.

473 age. s. 257.

474 Jaeschke, age. s. 56.

Anadolu'daki Yunan ilerleyişi karşısında Türk ve Yunan kuvvetleri arasında Milne Hattı diye bir sınır belirlenmiştir. Bu hattın bir aldatmaca olduğunu düşünen Kuvayı Milliyeciler, 1 Aralık 1919'da bu hattı işgal edince, General Milne, 11 Ekim 1919'da "*Bazı kötü niyetli Türklerin Yunan kuvvetlerine saldır-dıklarını*" belirterek, Yunanlılara, Küre'ye doğru ilerleme izni verdiğini, Harbiye Bakanlığı'na bildirmiştir.⁴⁷⁵

Ayrıca, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşma-sı'ndan bir hafta kadar sonra, Anadolu ve çevresini ilk işgal edenler İngilizlerdir. 1918'in sonlarında ve 1919'un başlarında İngilizler, Musul, İskenderun, Antep, Urfa, Maraş, İzmit, Mer-zifon, Samsun, Sinop, Kars ve Batum gibi birçok stratejik yeri işgal etmişlerdir. Bununla da yetinmeyerek iki kez de Osmanlı başkenti İstanbul'u işgal etmişlerdir.⁴⁷⁶

Özetle, 1919-1922 yılları arasında İngiltere ve Türkiye aslın-da savaş halindedir. Yunan ordusunu askeri ve ekonomik açıdan destekleyen, Yunan saldırılarını bizzat planlayan İngiltere'nin "tarafsız" olduğunu söylemek mümkün müdür? Nitekim Türki-ye ve İngiltere'nin savaş halinde olduğunu İngilizler de kabul et-mişlerdir. Örneğin, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de Robeck, 1920 Haziran'ında Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği bir yazıda bu gerçeği şöyle ifade etmiştir:

*"Biz halen Türkiye ile savaşmaktayız. Barış antlaşmasının (Sevr) bütün Türkleri bir araya getirdiğini görerek yeni bir sa-vaşa devam edecek miyiz?"*⁴⁷⁷

İngiliz Başbakanı Lloyd George, San Remo'da, 22 Nisan 1920'de, askeri uzmanlara göre, "*Mustafa Kemal'i mağlup ede-bilmek için muazzam bir orduya ihtiyaç olduğu*" düşüncesini

475 Mustafa Turan, "*İstiklal Harbi'nde Milne Hattı*", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. VII, (Temmuz 1991), S. 21, s. 567 vd.

476 İstanbul'un ilk işgali, 13 Kasım 1918'de Fransız, İtalyan ve İngiliz donanmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu fiili işgaldir. İstanbul'un ikinci ve asıl işgali ise 16 Mart 1920'de İngilizlerce gerçekleştirilmiştir. Bu resmi işgaldir.

477 Avcıoğlu, age. s. 169.

kabul etmiştir.⁴⁷⁸ Fakat, Yunan Başbakanı Venizolos yine de “*Mustafa Kemal’i ezmenin*” kolay olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁹

Venizolos’un bu düşüncesi İngiltere Başbakanı Lloyd George’u umutlandırmıştır. Bu umudunu 1920 yılı sonlarında General Townshend’e şöyle ifade etmiştir:

“Yunan kuvvetleri, on günde önemli hiçbir güçlükle karşılaşmadan Mustafa Kemal kuvvetlerini perişan ettiler ve kendilerine kalsa Çanakkale’ye hatta Müttelikler isterse Ankara’ya kadar varabileceklerini bana garanti ettiler. Bunu yapabileceklerinden en ufak bir kuşum yoktur.

*Kiminle barış yapacağız? Bugün var olan ama yarın yok olup olmayacağı belirsiz Mustafa Kemal’le mi?”*⁴⁸⁰

1920 Şubatı’nda yapılan Londra Görüşmelerinde, “Türklerle karşı kesinlikle silahla savaşmak, ilk yapılacak işin ulusçu önderleri yok etmek, Mustafa Kemal’in adamlarını yakalatmak” gibi kararlar alınmıştır.⁴⁸¹

18-26 Nisan 1920 tarihinde yapılan San Remo Görüşmelerinde ise, “Türkiye’ye barışı benimsetebilmek için 450 bin kişilik askeri güce gereksinim olduğu”, “Ermenilerin silahlandırılmasına” ve “Amerika’nın Ermenilere yardıma çağrılmasına” karar verilmiştir.⁴⁸²

Yunanistan’da Venizolos’un devrilmesinden sonra başa geçen Kral Konstantin de Venizolos’un Anadolu içlerine yürüme politikasını sürdürmüştür. Yunan Kralı Konstantin’in 15 Ağustos 1921’de “Ankara’ya yürüme” emrini vermesinden bir gün sonra, 16 Ağustos 1921’de Loloyd George, Avam Kamarası’nda yaptığı konuşmada, “Türkleri uzlaşmaya zorlamak için... Anadolu’nun dağlık sahasına bir ordu göndereceğimizi kim söylemiş olabilir? Bu imkânsız! Yalnız bir ikinci çık vardır: Her iki tarafı da sonuna

478 Jaeschke, age. s. 90.

479 age. s. 90.

480 David Walder, Çanakkale Olayı, s. 120; Avcioğlu, age. s. 176.

481 Ulubelen, age. s. 214 vd, belge, 45, 55.

482 age. s. 227, belge, 1, 2, 4, 5, 10, 11, 13.

kadar savaştırmak... Harbin tek meziyeti en sonunda olaylara saygıda bulunmayı öğretmiş olmasındadır” demiştir.⁴⁸³

Aynı Lloyd George, Büyük Taarruz öncesinde bile hâlâ Yunanlılara güvenmektedir. 4 Ağustos 1922’de Avam Kamarası’nda yaptığı konuşmada, “Yunanlılar her meydan muharebesinde askeri üstünlüklerini göstermişlerdir” diyerek, Yunanlıları direnişe teşvik etmiştir.⁴⁸⁴

Başından beri Yunanistan’ı destekleyen İngiltere, II. İnönü Savaşı’ndan sonra -dünya kamuoyunda Yunanistan’ın Türkiye’yi dize getiremeyeceği konuşulmaya başladığında- Nisan 1921’de “*Türk-Yunan Savaşı’nda Tarafsızlık*” tezini ortaya atmıştır. Bu çerçevede Boğazlar ve Marmara Bölgesi’nin çevresi “tarafsız bölge” ilan edilmiştir. Ancak İngiltere, bir taraftan “tarafsızım” derken, diğer taraftan yeni bir saldırı için Yunanistan’ı cesaretlendirmeye ve desteklemeye devam etmiştir. İngiltere’nin arkalarında olduğunu bilen Yunanlılar, büyük bir cesaretle Anadolu içlerindeki maceralarını sürdürmüşlerdir. Yunanlılar sonuna kadar İngilizlere güvenmektedirler. Prof. A. Tynbee bu durumu bizzat gözlemlemiştir:

“Yunan ordusu ve halkı ile temasta olduğum sekiz ay zarfında beni en çok etkileyen şey, İngiltere’nin ya da ülke kaynaklarını yöneten İngiltere Başbakanı’nın Yunanistan’a sonuna kadar yardım edeceği konusundaki genel inanç oldu. Bu ister Osmanlı, ister Helen, ister okumuş, ister cahil, ister kralcı, ister Venizelosçu, ister asker, ister sivil, ister general, ister er olsun, bütün Yunanlıların tam bir coşkunlukla görüş birliğinde bulundukları noktaydı:

‘Bizi destekleyen Büyük Britanya varken hiçbir şeyden korkmayız.’

‘Fakat, sizi desteklediğinden emin misiniz? İngiliz halkının çoğu Yunanistan’la, ya da Doğu Sorunu ile ilgili değildir.’

‘Fakat ama Lloyd George bizi destekliyor: Bu işi biz kendimiz başaramazsak, o İngiltere’nin kaynaklarını terazinin kefesine koyacak.’

483 The Times, 17.8.1921; Jaeschke, age. s. 92.

484 Jaeschke, age. s. 95.

‘Evet, ama Lloyd George bir otokrat değildir. Kamuoyu parlamentoya gerekli asker ve parayı onaylaması için izin verirse, ancak o zaman yardım edebilir.’

‘Oh! Evet onaylayacaksınız. Siz çıkarlarınızı bilirsiniz. Sizin gibi bir deniz devleti için daha büyük bir Yunanistan’ın ne kadar yararlı olduğunu bilirsiniz.’

‘Evet, fakat müttefiklerimizle kavga etmek zahmetine değmez. Unutuyorsunuz ki, son zamanlarda tarafsızlık konusunda Müttefiklerle ortak bildiri yayınladık!’

‘Oh! Biz İngiliz politikasını iyi biliriz. Sizi yıllarca izledik. Böyle şaşırtmacalar, aldatmacalar yaptığınızı gördük. Zamanı gelince bizimle birlikte olacaksınız.’⁴⁸⁵

Tarafsızlığını ilan eden İngiltere’nin gizliden gizliye Yunanistan’ı desteklemeye devam ettiğinin farkında olan sadece Yunan kamuoyu değildir; Mustafa Kemal de bu gerçeğin farkındadır.

Churchill, Londra’da kabinede okunan 2 Haziran 1921 tarihli mektubunda, açıkça, Yunan ordusunun İngiliz komutası altına alınmasını önermiştir.

Churchill, mektubunu şöyle bitirmiştir:

“Yunanlılar bu koşulları kabul edince, onlara moral, deniz gücü, cephane, kredi sağlanacak, İstanbul asker ve gemilerle takviye edilecek, sonra da Ağa Han gibi biri Mustafa Kemal’e gönderilerek ‘Ya Londra Konferansı koşullarıyla barış yaparsın ya da İngiltere komutasındaki Yunanistan’la savaşı göze alırsın’ denecektir.”⁴⁸⁶

İngiltere Dışişleri Bakanlığı’nın II. İnönü savaşından sonra, 30 Mayıs 1921’de yaptığı “durum değerlendirmesi”, İngiltere’nin, “Yunanlıların yenilgisinden” ne kadar çok çekindiğini gözler önüne sermektedir:

“Yunanlılar yenildikten sonra Mustafa Kemal’in karşısında hiçbir kuvvet kalmayacaktı. İngiltere Dünya Savaşı’nda Türklerle karşı kazandığı zaferin bütün meyvelerini yitirecekti. Doğu ve Batı Trakya’yı içine alan Büyük Türk İmparatorluğu yeniden ku-

485 Arnold J. Toynbee, *The Western Question*, s. 99’dan naklen Avcioğlu, age. s. 174.

486 David Walder, *Çanakkale Olayı*, s. 169-182; Avcioğlu, age. s. 174, 175.

*rumuş olacaktı. Bu imparatorluk, Boğazları kumanda edecekti. İngiltere'nin Irak'taki ve hatta Mısır'daki durumu için bir tehlike olacaktı. Fransa, İtalya ve Almanya bu büyük Türk imparatorluğunun peşinde koşacaklardı. İstanbul, bütün İngiliz karşıtı propagandaların ve İngiltere'nin Hindistan İmparatorluğu'nu çökmek amacı güden Panislamizm hareketinin merkezi olacaktı. Ankara ile Moskova arasında zaten ittifak vardı. Bunun bir ayağı da Afganistan'daydı. Hindistan İmparatorluğu'nu çöktürme amacıyla Moskova ile Ankara birleşiyorlardı. Hindistan için tehlike büyüktü...”*⁴⁸⁷

Dolayısıyla İngiltere, kendi çıkarları açısından mutlaka Yunanistan'ın zafer kazanmasını istemekte, bu nedenle her koşulda Yunanistan'a yardım etmektedir.

Mustafa Kemal, İngilizler aracılığıyla yapılan şartlı barış tekliflerini “**tam bağımsızlığa**” aykırı bularak reddedince İngilizler, 10 Temmuz 1921'de Yunan saldırısına bir kere daha yeşil ışık yakmışlardır.

Bu sırada İngiltere “tarafsızlık” politikasından da tamamen vazgeçmiş gibidir. İstanbul ve Marmara, Yunan donanmasına açılmıştır. Fransa ve İstanbul Hükümeti'nin karşı çıkmasına rağmen İngiltere bildiğini okumaya devam etmiştir. İngiltere'nin koruması altındaki Yunan gemileri Marmara'dan Karadeniz'e açılarak Türk limanlarını ve Anadolu'ya silah kaçırarak Türk gemilerini bombalamıştır.⁴⁸⁸

İngiltere, Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra bile hâlâ Yunanlılara güvenmektedir. Bu nedenle 16 Mart 1922'de Curzon, Türk Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'den Kars ve Ardahan'ın Ermenilere verilmesini istemiştir. Görüldüğü gibi İngiltere, 1922 yılında bile hâlâ Misak-ı Milli'yi tanımamaktadır.

İngiltere bir taraftan el altından Yunanistan'ı desteklemeye devam ederken, diğer taraftan Türkiye'ye Sevr Antlaşması çerçevesinde barış teklifleri sunmuştur.

487 Avcıoğlu, *age.* s. 175, 176.

488 *age.* s. 178, 179.

İngilizler, Anadolu'daki Milli Hareketi bölmek için de çok çeşitli yollara başvurmuşlardır. Örneğin, Ankara Hükümeti'ne karşı Bursa başkent olmak üzere Padişaha bağlı bir "Batı Anadolu Devleti" kurdurmayı düşünmüşlerdir. Ayrıca yine Batı Anadolu'da başkenti İzmir olan bir "İyonya Devleti" kurulmasını planlamışlardır. Hatta 30 Temmuz 1922'de İzmir'deki Yunan Yüksek Komiseri, İzmir'de yerli Rumlardan oluşacak İyonya Devleti'nin temellerinin atıldığını açıklamıştır.⁴⁸⁹

İngiltere bir ara İstanbul'un da Yunanistan'a verilmesini düşünmüştür. İngilizlerden cesaret alan Yunanlılar da 3 Ağustos 1922'de İstanbul'u işgal edeceklerini açıklamışlardır.

Görüldüğü gibi İngiltere, Büyük Taarruz'dan birkaç gün önce bile hâlâ Yunanistan'ı desteklemekte, Yunanistan'a güvenmektedir. Lloyd George, ünlü 4 Ağustos konuşmasında Yunan kuvvetlerinin başarısını övmüş, Mustafa Kemal'e karşı sabrının taşmak üzere olduğunu söylemiş ve İngiltere'nin işe karışabileceğini belirtmiştir. Yunan Kralı Konstantin de İngiliz Başbakanı Lloyd George'un bu konuşmasını günlük emir olarak orduya dağıtmıştır.⁴⁹⁰

Bütün bu belgeler, Türk-Yunan Savaşı'nın, gerçekten de aslında Türk-İngiliz Savaşı olduğunu kanıtlamaktadır. Eğer böyle olmasaydı, Kurtuluş Savaşı'nı bitiren 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı Türkiye, İngiltere'yle imzalamak zorunda kalmaz ve 1923 Lozan Görüşmelerinde Türkiye'ye en büyük güçlükleri çıkaran ülke İngiltere olmazdı.

Atatürk'ün Özel Notlarında İngiliz-Yunan İttifakı

Mustafa Kemal, İngilizlerin emperyalist amaçlarını, Anadolu üzerindeki gizli planlarını çok iyi anlamış ve Türk-Yunan Savaşı'nın aslında bir Türk-İngiliz Savaşı olduğunu çok iyi görmüştür.

489 age. s. 186, 187.

490 age. s. 188.

Mustafa Kemal'in Büyük Taarruz sonrasına ait özel notları, bu gerçeğin en açık kanıtlarından biridir.

Mustafa Kemal, 1922 yılının sonlarında tuttuğu 18 numaralı not defterinde, Samsun'a çıkışından Büyük Taarruz'un bitişine kadar olan dönemi anlatırken, Kurtuluş Savaşı'nın aslında İngiliz-Yunan ittifakına karşı verilen bir savaş olduğunu madde-ler halinde şöyle özetlemiştir:

- “1. *Britanya (İngiltere) binasını yıkacak en usta mimar Lloyd George'tur.*
2. *Şark meselesi (Doğu sorunu) halledilmiştir. Şarkta (Doğuda) azınlıkları koruma bahanesiyle şark çoğunluğunu esarete almaktan ibaret olan Şark meselesi...*
3. *Tahminen 3,5 sene önce İngiliz Visamirali geldi, bizi iğfal etti. Yunanlılara teslim etti. Rıhtımda boğazlandık, zevkle seyretti. İngiliz Visamiralinin topla hakim olduğu her yerde Şark kavimleri için bu sonuç kesinleşmiştir.*
4. *15 Mayıs 335 (1919) İzmir'i işgal, 3 sene ve 4 ay... Ben aynı günde İstanbul'u terk etmişim. O kara günde Karadeniz'deydim bugün Akdeniz'deyim.*
5. *Cihan (dünya) medeniyetine soruyorum bu mu medeniyet? Vahşi hareketin sorumlusu olanların insaniyet, medeniyet, şahsiyet namına söz söylemeye yetkileri olabilir mi?*
6. *Memleketimizde ne tatbikatı yapmak istiyorlar?*
7. *Azınlıklar servet ve bolluk içinde idi, kardeş gibi geçiniyordu. Bunları cani yapan kimdir?*
8. *(Türk İzmir'i) Bu milletin yeteneksiz olduğundan söz edenler görsün.*
9. *Tarih, İngiltere Hükümeti'nin böyle gülünç bir teşebbüse umut bağlamasını hayretle kaydedecektir.*
10. *Maskara bir kavmi (Yunanistan'ı) Türkiye'yi istila ettirerek cihangir yapmak: Siyasi ve askeri bir gaflet numunesi...*
11. *Lloyd George'a son cevap: Daha önce bazı arkadaşlar cevap vermeyecek misin demişlerdi. Vereceğim dedim. Zamanı bana bırakın.*

12. *Dışışleri ve İçişleri vekillerimizi gönderdik. Bütün manevi duygularımızla barış istediğimizi cihana ispat ettik.*
13. *Fakat muhataplarımız insaniyetten değil, kanlı manzaralardan zevk alan insanlara tesadüf etti ve öyle oldu.*
14. *Bu nedenle zorunlu olarak Yunan kanı aktı ise kabahat bizde midir?*
15. *İngiliz diplomatları insanlıktan nasiplerini almamıştır.*
16. *Başkomutan olduğum zaman demiştim ki... Bu gün, yaşayanlar sözümün doğruluğunu ispat ediyor.*
17. *3,5 sene önce kuvvetim yoktu. Düşmanlarımız top, tüfek malzemelerimizi almışlar, ordularımızı dağıtmışlardı. Hemen sizi kurtarmayı başaramadık.*
18. *Padişah ve İstanbul Hükümeti milleti fetvalar ile, iradeler ile işgal ederek aleyhimize isyan ettirdiler.*
19. *Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya...*⁴⁹¹

Mustafa Kemal'in, Büyük Taarruz'un hemen sonrasında İzmir'de kaleme aldığı bu notlar, Milli Hareketin önderinin olanca "açık yürekliliğiyle" ve "sıcağı sıcağına" Kurtuluş Savaşı'nı değerlendirmesi bakımından çok önemlidir.

Notlar dikkatle gözden geçirildiğinde, Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nı bir Türk-İngiliz Savaşı olarak gördüğü, İngiltere'nin Lloyd George'un politikaları sonrasında Yunanlıları Anadolu'ya saldırttığı; dolayısıyla zorunlu olarak akan Yunan kanının sorumlusunun Türkler olmadığı, Türkiye'ye yönelik saldırının Doğu Sorunu'nu çözmeye yönelik bir hareket olduğu, Doğu Sorununun ise, azınlıkları koruma bahanesiyle doğu milletlerini esaret altına almak olduğu, Anadolu'yu kanlı bir şekilde Yunanlılara işgal ettirenlerin, insanlıktan, medeniyetten söz etmeye hakları olmadığı, Emperyalist Avrupa'nın Osmanlı azınlıklarını kışkırttığı ve kendisinin (Mustafa Kemal'in) Kurtuluş Savaşı'na başlarken verdiği "bağımsızlık" sözünü tutarak vatanın kurtuluşunu sağladığı anlaşılmaktadır.

491 İnan, Atatürk'ün Not Defterleri, s. 88 - 90.

Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nda İngiliz emperyalizmine ve onun hizmetindeki Yunanlılara vurulan büyük darbeye "tam bağımsızlığın" sağlandığını yine not defterlerinden birine kaydettiği şu cümlelerle ifade etmiştir:

*"Biz artık kimsenin namını taşıyamayız. Kimsenin namı altında kimliğimizi, ırkımızı unutamayız. Milli geleneklerimizi çığnetemeyiz. Biz yalnız namımızla yad olunur ve ancak bu suretle tanınırız."*⁴⁹²

* * *

Mustafa Kemal, Büyük Taarruz sonrasında kendisine bir gazeteci tarafından sorulan "İngiltere'yle savaşıyor muyuz?" sorusuna şöyle cevap vermiştir:

*"İngiltere ile barış imzaladık mı ki bu sorunun yeri olsun? Yüz kez savaş durumundayız, bin kez savaş durumundayız."*⁴⁹³

* * *

İngilizler, Kurtuluş Savaşı sırasında her bakımdan işgalci Yunanlıları desteklemekle kalmamışlar, aynı zamanda doğrudan Anadolu'daki Milli Hareketi yok etmek için çaba harcamışlardır.

İngilizlerin Milli Hareketi Yok Etme Çalışmaları

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra harekete geçen İngilizler ve Fransızlar Osmanlı Padişahını ve İstanbul hükümetlerini kontrol altına almışlardır. Devlet işleri artık tamamen yabancıların doğrudan ve dolaylı baskılarıyla yürütülmüştür.⁴⁹⁴

492 age. s. 156.

493 Asım Us, *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*, İstanbul, 1964, s. 51; Avcıoğlu, age. s. 189.

494 Milli Hareketi yok etmek isteyen sadece İngilizler değildir. 1918 yılında Adana, Urfa, Antep ve Maraş'ı "kanlı" bir biçimde işgal eden, Türklere karşı Ermenileri kullanan Fransızlar da başlangıçta İngilizlerle aynı amaç doğrultusunda mücadele etmişlerdir. 13 Kasım 1918'de İstanbul'u işgal eden birlikler içinde Fransız birlikleri de vardır. İngiltere ve Fransa İstanbul ve civarını ikiye bölerek kontrol etmişlerdir. Fransızlar da İngilizler gibi Osmanlı Hükümeti üzerinde baskı kurarak her dediklerini yaptırmışlardır. Örneğin, İskenderun'da bulunan Fransız gemi komutanı, 14 Kasım 1918'de İskenderun kaymakamı ve Liman

İşte İngilizlerin, Anadolu'da, Mustafa Kemal'in önderliğindeki Milli Hareketi yok etmek için yaptıkları bazı çalışmalar:

1. İngiliz Yüksek Komiseri Calthrope, 2 Ocak 1919'da Yıldırım Orduları Müfettişi Nihat Paşa'nın görevden alınmasını sağlamıştır.⁴⁹⁵
2. Suriye ve Kilikya'daki İngiliz Orduları Başkomutanı Allenby, 13 Ocak 1919'da 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'nın görevden alınmasını istemiştir. Ali İhsan Paşa, 2 Mart'ta İstanbul'a iner inmez Haydarpasa Garı'nda İngilizler tarafından tutuklanarak 29 Mart'ta Malta'ya sürgün edilmiştir.⁴⁹⁶
3. İngiliz komutanı Allenby, 7 Şubat 1919'da gösterişli bir törenle İstanbul'a gelmiş ve Anadolu'da İngiliz egemenliğini pekiştirecek 12 maddelik isteklerini, "küstahça" ayağına çağırdığı Osmanlı Dışişleri Bakanına yazdırmıştır. Bu istekler şunlardır: 1) 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa görevden alınacaktır. 2) 6. Ordu'nun tüm silahlarının elinden alınarak, top ve tüfekleri Allenby'in göstereceği yerde İngilizlere teslim edilecektir. 3) Allenby, emir verdiğinde halkın elindeki silahlar toplanacaktır. 4) Allenby'in bölgesinde ihtiyaç duymadığı Türk jandarmalarının silahları alınarak terhis edilecektir. 5) Allenby'in tutum ve davranışlarını hoş görmediği memurlar, emirlerine uyularak görevlerinden alınacaktır. 6) Durumun elverdiği ölçüde Ermeniler memleketlerine geri gönderilecektir. Bunların yerleştirilmeleri sağlanacak, arazileri ve öteki malları kendilerine geri verilecektir. 7) Gerek cinayet, gerekse genel asayiş bozmakla suçlanan kişileri tutuklamak Allenby'in yetkileri içindedir. 8) Konya'nın doğusundaki bütün demiryolları İngilizlerin denetimi altında bulunacaktır. 9) Allenby'in bölgesindeki bütün telgraf ve telefon haberleşmesi İngilizlerin denetimi altında olacaktır. Türkçe şifre telgrafları kabul edilmeyecektir. 10) 6. Ordu dağıtılacak ve erler haftada 300 kişilik kafileler şeklinde ev-

başkanını tutuklatmıştır. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı'nda İkili İktidar*, s. 39.

495 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1973, s. 32.

496 Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s. 99.

lerine gönderilecektir. 11) Osmanlı memurları bütün kaçakları teslim edeceklerdir. 12) Allenby'in istediği yerleri işgal etmek hak ve özgürlüğüne sahip olduğu anlaşılmalıdır.⁴⁹⁷

4. 10 Mart ve 10 Nisan'da General Milne ile Yüksek Komiser Calthrope, Mareşal Allenby'in bütün emirlerinin en kısa zamanda yerine getirilmesini istemişlerdir.⁴⁹⁸
5. İngilizler, Doğu cephesindeki faaliyetlerinden rahatsız oldukları 9. Kolordu Komutanı Yakup Şevki Paşa'nın da bir an önce görevden alınmasını istemişlerdir. İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı General Milne, 18 Şubat 1919'da, Yakup Şevki Paşa'nın İstanbul'a çağrılmasını istemiştir. 26 Nisan'da İstanbul'a gelen Yakup Şevki Paşa, 6 Mayıs 1920'de İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüştür.⁴⁹⁹
6. İngiliz Karadeniz Orduları Komutanı Milne, 17 Şubat 1919 tarihinde İngiliz hükümetine gönderdiği bir raporda, "9. Ordu Komutanı Yakup Şevki'yi attırdım. Yardımcısı Ali Rıfat Bey'i yakalattım. Batum Tümen Komutanı Mürsel Bey'i tutuklattım..." diye övünmüştür.⁵⁰⁰
7. İngiliz Savaş Bakanlığı, 15 Ocak 1919'da İstanbul, Kahire ve Bağdat'taki başkomutanlıklarına, yakalanıp cezalandırılmasını istediği 9 Türk komutanının adlarını vermiştir.⁵⁰¹
8. İngilizler, 1 Şubat 1919'da I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz Savaş tutsaklarına kötü davrandıklarını söyledikleri 23 kişinin kendilerine teslim edilmesini istemiştir.⁵⁰² İngiliz hükümeti, 5 Şubat 1919'da Yüksek Komisere gönderdiği bir talimatta, Ermenilere kötü davrananların, Ateşkese aykırı hareket edenlerin ve İngilizlere kötü davranmış olanların da İngiliz yetkililere teslim edilmelerini istemiştir.⁵⁰³

497 Avcıoğlu, age. s. 115, 116.

498 age. s. 116.

499 Bıyıklıoğlu, age. s. 47.

500 Şimşir, age. s. 34.

501 age. s. 31, 233.

502 Akşin, age. s. 156.

503 Şimşir, age. s. 142.

9. İngiliz Yüksek Komiserliği, 24 Şubat 1919'da Sadrazam'a bir mektup yazarak Kayseri Mutasarrıfı'nın derhal değiştirilip yerine İngilizlerin isteklerini yerine getirecek başka birinin atanmasını istemiştir. Ayrıca yakında, Ankara'daki İngiliz çıkarlarına karşı gelen memurların da değiştirilmesini isteyeceklerini bildirmiştir.⁵⁰⁴ Hükümet iki gün sonra İngilizlere verdiği cevapta Ankara Valisi'nin değiştirildiğini bildirmiştir.⁵⁰⁵
10. İngiliz Haberalma Yüzbaşı Hoyland, 28 Şubat 1919'da İstanbul'daki İngiliz Askeri Haberalma Teşkilatı Merkezi'ne verdiği raporda Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, Halil Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve İsmet Paşa'nın da içinde bulunduğu bazı kişilerin İstanbul'dan sürülmelerini istemiştir.⁵⁰⁶
11. İngiliz hükümeti, 11 Ocak 1919'da, İstanbul'daki temsilcilerine, İstanbul polis ve sağlık teşkilatına el konulmasını emretmiştir.⁵⁰⁷
12. 16 Ocak 1919 tarihli *İstiklal gazetesinde*, İstanbul'a 45 Fransız polisinin geldiği, yakında 150 polisin daha geleceği haberi yer almıştır.⁵⁰⁸
13. İngiliz Garnizon Komutanı General Wilson, 17 Ocak 1919'da Harbiye Bakanlığına gönderdiği yazıda, polis ve sağlık teşkilatına el koyduğunu belirterek, bundan sonra bu iki teşkilatın kendisinden gelen emirlere göre hareket etmesini istemiştir.⁵⁰⁹ 25 Şubat 1919'da ise İstanbul'da İngiliz-Fransız karma polis kuvvetleri göreve başlamıştır.⁵¹⁰
14. İngiliz Yüksek Komiseri Amrila Webb, İngiltere'deki bir dostuna 19 Ocak 1919'da gönderdiği bir mektupta, "Gö-

504 Akşin, age. s. 162.

505 age. s. 162.

506 Şimşir, age. s. 3.

507 Akşin, age. s. 110.

508 *İstiklal*, 17 Ocak, 1919.

509 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklal Harbi*, C. I, "*Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*", Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, Ankara, 1962, s. 137; Sarıhan, age. s. 43.

510 Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, C. I, TTK Yayınları, Ankara, 1970, s. 18.

r n rde memleketi işgal etmediğimiz halde valilerini tayin ediyor veya görevlerinden uzaklaştırıyoruz. Polislerini yönetiyor... İstediğimiz her şeye el koyuyoruz,” demiştir.⁵¹¹

15. İngilizlerin baskısı sonrasında İstanbul Hükümeti, 11 Aralık 1918’de “tehcir olayına” karışanların tutuklanmasına başlamıştır. 14 Aralık’ta da tehcir suçu sanıklarının Anadolu’nun değişik yerlerinde kurulan “Divanı Harplerde” yargılanmalarına başlanmıştır.⁵¹² Bu  er evede 7 Ocak 1919’da İngilizlerin isteğiyle Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey tutuklanmış, yargılanmış ve 10 Nisan 1919’da Bayazıt Meydanı’nda idam edilmiştir.⁵¹³ 11 Ocak 1919 tarihinde Yüksek Komiser Calthrope, İttihatçı şeflerin tutuklanarak herkese ibret olacak bir şekilde cezalandırılmalarını istemiştir.⁵¹⁴ İngilizlerin İstanbul h k metine verdikleri listeler doğrultusunda İstanbul’da asıl büyük tutuklamalar 30 Ocak 1919’da yapılmıştır. Aynı gün Calthrope, İngiliz h k metine gönderdiği raporda, şimdiye kadar 40 önemli kişinin tutuklandığını bildirmiş ve bunun “ ok iyi bir başlangıç” olduğunu belirtip, Malta Valisi’ne 50, 60 kişilik bir yer hazırlayıp hazırlamayacağını sormuştur.⁵¹⁵ 4 Mart 1919’da Damat Ferit Paşa Hükümeti’nin kurulduğu gün General Milne’nin haberalma memurlarının raporuna göre, o güne kadar Türkiye’de 200 civarında İttihatçı tutuklanmıştır.⁵¹⁶ İngilizlerin isteğiyle 9, 10 Mart 1919 gecesini İstanbul’da ikinci büyük “İttihatçı avı” başlamış ve çok sayıda İttihatçı tutuklanmıştır.⁵¹⁷ 17 Nisan 1919’da Yüksek Komiser Calthrope, Damat Ferit’e, tutuklanmasını istediği 44 kişinin daha adını vermiştir.⁵¹⁸ 20 Nisan 1919 tarihli bir belgeye göre İngilizler o güne kadar

511 Akşın, age. s. 162.

512 Atı, 15 Aralık 1918; Hadisat, 16 Aralık 1918; Akşın, age. s. 141; Sarıhan, age. s. 49.

513 Sabah, İkdâm, Akşam, 11 Nisan 1919.

514 Tarih Vesikaları, 3445; Sarıhan, age. s. 51.

515 Sarıhan, age. s. 53.

516 Jaeschke, age. s. 19.

517 Vakit, 10 Mart 1919.

518 şimşir, age. s. 84.

İstanbul Hükümeti'nden 223 kişinin tutuklanmasını istemişlerdir.⁵¹⁹

16. İngiliz Generali Allenby, 19 Ocak 1919'da, Çukurova'da mülki idareyi Fransızlara, askeri idareyi de İngilizlere vermiştir. Fransız Albayı Bremond'u ise Adana'ya vali olarak atamıştır.⁵²⁰
17. Sivas Kongresi toplanacağı sırada Brunot adlı bir Fransız subayı Reşit Paşa'dan, kongreye engel olmasını istemiş, eğer kongre toplanırsa şehrin işgal edileceğini belirtmiştir. 20 Ağustos 1919'da Reşit Paşa durumu Mustafa Kemal'e bildirince Mustafa Kemal bunun bir "*kuru sıkı*" olduğunu belirtmiştir.⁵²¹
18. İngilizler ve Fransızlar, Sivas Kongresi'nin toplanmasını engellemek için İstanbul Hükümeti'yle birlikte Ali Galip olayını düzenlemişlerdir. Ali Galip, 8 Eylül 1919'da İçişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, Fransız Jandarma Müfettişi Brunot ve İngiliz Binbaşısı Noel'in Malatya'da olduklarını ve her ikisiyle de samimi görüşmeler yaptığını bildirmiştir.⁵²²
19. İngilizler, 17 Ocak 1920'de Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın görevden uzaklaştırılması için hükümeti sıkıştırmışlar ve Kuvayı Milliye'ye yardım ettiğini belirttikleri bu iki kişinin görevden alınması için 47 saat süre tanımışlardır. Hükümet, İngilizlerin isteğini derhal yerine getirmiştir.⁵²³
20. İngilizler, İstanbul'da "ulusalcı" basına sansür uygulamış, sansüre direnen gazeteleri kapatmış, gazetecileri tutuklatmış ve Bekirağa zindanlarına atmıştır. Bu gazetecilerden biri olan *Yeni Gün* gazetesinin sahibi Yunus Nadi Bey, daha sonra bir

519 age. s. 78.

520 Kasım Ener, *Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı*, İstanbul, 1963, s.16; Sarıhan, age. s. 148.

521 Sarıhan, age. s. 155.

522 age. s. 160.

523 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1959, s. 16; Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1970, s. 48; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı'nda İkili İktidar*, s. 35.

yolunu bulup Ankara'ya geçerek Mustafa Kemal'e katılmış ve *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesini çıkarmaya başlamıştır.

21. İngilizler, Anadolu'da karışıklık çıkarmak, Kürt aşiretlerini ayaklandırmak amacıyla Mustafa Sagır, Woley ve Noel gibi ajanlardan yararlanmışlardır.
22. İngilizler, 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgalinden sonra bütün devlet dairelerine el koymuş ve Müslüman Türklerin memuriyetlerine son vermişlerdir.
23. İngilizler, 1920, 1921 yıllarında Anadolu'da ayaklanmalar çıkararak Milli Hareketi yok etmeye çalışmışlardır. İngiltere Büyükelçiliği'nin Türkiye uzmanı Baştercüman Ryan, 23 Eylül 1920 tarihli raporunda, "*Yunanlılar ölçüsüz ödünler istiyorlar, millicileri ezmek için ölçüsüz ödün vermek yerine daha çok iç ayaklanmalara güvenelim*" demiştir.⁵²⁴ L. Curzon, 11 Nisan 1920 tarihinde, "*Türkleri öldürmek için verdikleri silahlardan*" söz etmiştir.⁵²⁵ İngiliz gizli belgeleri, İngilizlerin, "Kürtleri, Mustafa Kemal hareketine karşı kullanmak için her parayı ödemeye hazır olduklarını" göstermektedir.⁵²⁶ Robeck ise, 26 Mart 1920 tarihli telgrafında, Türkiye'den ayrı Ermenistan ve Kürdistan kurulmasından ve bu ayrılıkçı kesimin önderlerinin "emirleri altında" olduğunu belirtmiştir.⁵²⁷ Prof. Toktamış Ateş, İngilizlerin çıkardıkları bu ayaklanmalar hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "*İngiltere geniş bir haber alma ve propaganda örgütü kurarak ve büyük paralar harcayarak her türlü ayrılıkçı akımı ve Ankara'ya karşı muhalefeti destekledi. İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağıtılmasının yanı sıra temel amacı, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının denetimini tümüyle ele geçirmektir. Bu amaca yönelik olarak Boğazların doğusunda iki tampon bölge kurulması çok yararlı olacaktı. Çanakkale Boğazı'nı doğuya karşı kapatacak*

⁵²⁴ Avcıoğlu, age. s. 151.

⁵²⁵ Ulubelen, age. s. 242, belge, 533.

⁵²⁶ age. s. 207, belge, 620.

⁵²⁷ age. s. 257, belge, 33.

olan Biga, Gönen ve çevresindeki bölge ve İstanbul boğazını doğuya karşı kapatacak olan Düzce, Hendek ve çevresi idi. Ankara Hükümeti'ne karşı çıkan en geniş ayaklanmanın bu yörede gerçekleşmesinin bu açıdan düşünülmesi gerekir.”⁵²⁸

24. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra ülkenin en stratejik noktalarını işgal eden İngilizler, Anadolu'da gerekli gördükleri yerlere de “kontrol subayları” yerleştirmişlerdir. Bunlar, ordunun silahsızlandırılması, halkın denetlenmesi ve haber alma işleriyle görevlendirilmişlerdir. Bu işgalci İngiliz kontrol subayları Anadolu'da istedikleri gibi dolaşmakta, her kişiye ve her kuruma emir verebilmekte, kısaca her işe burunlarını sokmaktadırlar. Mustafa Kemal bunlardan, “*Bu uygunsuz mütarekenin uygulanmasına göz kulak olmak üzere, Anadolu'nun en ıssız yerlerine kadar etkisini yayıp duran yabancı subayların, 'haber alma örgütleri' adı altındaki fesat ocakları*” diye söz etmiştir.⁵²⁹

Bu belge ve bilgilerden anlaşıldığına göre İngilizler, 1919-1922 yılları arasında Osmanlı Padişahı ve İstanbul Hükümetleri üzerinde “korkutucu” bir baskı kurmuşlar ve Osmanlı yöneticilerine istisnasız “her istediklerini” yaptırmışlardır. Mustafa Kemal'in Anadolu'da Milli Hareketi örgütlediği, Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştirdiği günlerde, İstanbul'daki Osmanlı yönetimi tamamen İngilizlerin kontrolüne geçmiştir: Askeri, siyasi ve ekonomik bütün kararlar İngiliz işgal kuvvetleri komutanlarının denetiminden geçmiş, Osmanlı yönetimi, İngiliz işgal kuvvetleri komutanlarının her dediğini anında yerine getirmiştir. İngilizler, kendilerine direnen hükümetleri düşürmüş, bakanları değiştirmiş, asker ve komutanları tutuklatmış, mülki ve idari yöneticileri görevden aldirtmiş ve İngiliz çıkarlarına hizmet edecek asker ve sivillerin atanmasını sağlamıştır. Polis ve sağlık işlerini kontrol altına almış, ulusalcı basına sansür uygulamış, bütün bun-

528 Toktamış Ateş, Türk Devrim Tarihi, 7. bas, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 244, 245.

529 Avcıoğlu, age. s. 124.

larla da yetinmeyerek Anadolu'daki Milli Hareketi yok etmek için elinden geleni ardına koymamış, kongrelerin toplanmasını engellemeye çalışmış, Kürt aşiretlerini ayaklandırmak için Doğu bölgesine ajanlar göndermiş, Anadolu'nun değişik yerlerinde ayaklanmalar çıkarmış ve çıkan ayaklanmaları desteklemiştir.

Özetle, İngiliz emperyalizmi, 1919-1922 yılları arasında bütün acımasızlığıyla Türkiye üzerine çökmüştür. İstanbul'daki Osmanlı yönetimi, İngilizlerin "oyuncağı" durumuna gelmiştir. İngiliz emperyalizmi, kanlı pençelerini, altı yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nun tam da kalbine geçirdiği o günlerde İstanbul'da yaşlı bir çınar devrilirken, Ankara'da Mustafa Kemal'in avuçlarında genç bir fidan, yeni Türkiye yeşermektedir.

İngiliz emperyalizmi, o genç fidanın yeşermesine engel olmak için öncelikle Milli Hareketin lideri Mustafa Kemal'i etkisizleştirmek istemiştir.

İngilizlerin Atatürk'ü Etkisizleştirme Çalışmaları

Mustafa Kemal, önce Çanakkale'de, daha sonra da Suriye'de çıkmıştı İngilizlerin karşısına. Hasta Adam Osmanlı'nın mirasını ele geçirmek isteyen İngiliz emperyalizmi karşısında hep onu bulmuştu.

Mustafa Kemal, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra Anadolu'yu işgal etmeye başlayan İngilizlerin "boy hedefi" olacağını görmüştür. Yapıp ettikleri ortadadır ve İngiliz istihbaratı Mustafa Kemal'in büyük başarılarını Londra'ya rapor etmiştir. Bu nedenle İngilizlerce tutuklanması, hatta ortadan kaldırılması an meselesidir. Bu gerçeklerin farkında olan Mustafa Kemal, İngilizlerin İstanbul'u "fiilen" işgal ettiği gün, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldikten sonra "çok ince" ve "stratejik" bir İngiliz politikası takip etmiştir. Mustafa Kemal, bu "ince İngiliz politikasına", Samsun'a çıkıncaya kadar devam etmiştir.

İngilizler, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra, daha önce kendilerine güçlük çıkarmış olan Ali İhsan Paşa ve Yakup Şevki Paşa gibi Türk komutanları tutuklayıp apar topar

Malta'ya sürgün etmiş; böylece, hem bu komutanlardan “intikam” almış, hem de bu komutanların ileride kendilerine “sorun yaratmalarını” engellemek istemiştir.

Mustafa Kemal, işte böyle bir ortamda tutuklanmamak için çok akıllıca bir strateji geliştirmiştir. Bu stratejinin en temel özelliği, kurtuluş hazırlıklarını tamamlayıp Anadolu'ya geçinceye kadar, “İngiliz karşıtlığını gizlemek” tir. Mustafa Kemal, bu stratejiyi daha İstanbul'a gelmeden önce uygulamaya başlamış, Adana'da “Yıldırım Orduları Komutanı”yken, arkadaşı Fethi Bey'in İstanbul'da kurduğu *Minber gazetesine* ortak olmuş ve bu gazete aracılığıyla “İngilizleri ürkütmeyecek” mesajlar vermiştir; ayrıca, İngilizci olduğu herkes tarafından bilinen Padişah Vahdettin ve Sadrazam Damat Ferit'le ilişki kurarak İngilizleri, “İngiliz karşıtı olmadığına inandırmaya” çalışmıştır.

Doğan Avcıoğlu, bu durumu şöyle ifade etmiştir.

*“Mütareke günlerinde her olanağı araştıran Mustafa Kemal, İngilizlere yakın görünmeye önem vermiştir... Atatürk, belli bir amaçla gazetelere İngilizleri öven demeçler vermiştir... Usta bir taktisyen olan Mustafa Kemal, General Harbord'a Amerikan mandasından yanaymış izlenimi vermiş, Ruslara Bolşeviklik edebiyatı yapmıştır; fakat en yakın arkadaşlarının, hatta Meclis çoğunluğunun ağır baskısına rağmen ‘Milli sınırlar içinde tam bağımsızlık’ ilkesinden hiçbir sapma göstermemiştir. Başka her türlü yorum masaldan ibarettir.”*⁵³⁰

Ancak, yine de İngiliz istihbaratı bir ara Mustafa Kemal'den “şüphelenmeye” başlamış ve tutuklanmasını istemiştir.

28 Şubat 1919'da İngiliz Gizli Servisi elemanı Yüzbaşı Hoyland'ın, İngiliz Gizli Servisi Başkanlığı'na verdiği rapor doğrultusunda Mustafa Kemal'in tutuklanıp İstanbul dışına sürgün edilmesi istenmiştir. Bu konudaki rapor, 28 Şubat 1919'da İstanbul'daki İngiliz İstihbarat Başkanlığı'na verilmiş, 12 Nisan 1919'da da Londra'ya gönderilmiştir.⁵³¹

530 age. s. 121, 122.

531 Gizli Servis Raporu, No: 2006/130: Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, C. I, s. 3.

Mustafa Kemal'in "İngilizleri ürkütmeyen" stratejik hareket tarzı, hem tutuklanmasını engellemiş hem de Anadolu'ya geçmesini sağlamıştır.

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçip, "Milli Hareketi" örgütlemeye başladığında neye uğradıklarını şaşırان İngilizler, Mustafa Kemal'in önce görevden alınması, sonra İstanbul'a geri dönmesi ve daha sonra da "devrilmesi" için hükümete ve padişaha baskı yapmaya başlamışlardır.

İngilizlerin Mustafa Kemal'i etkisizleştirmeye yönelik çabaları şöyle özetlenebilir:

1. Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında onunla ilk görüşenlerden biri Samsun'daki İngiliz Gizli Servis Elemanı Yüzbaşı Hurst olmuştur. 21 Mayıs'ta Mustafa Kemal'le Samsun'daki güvenlik durumunu görüşmek üzere bir araya gelen İngiliz Güvenlik Yüzbaşısı L. H. Hurst ve iki meslektaşısı Mustafa Kemal'e açıkça, Osmanlı hükümetinin ülkeyi yönetemediğini bu nedenle en azından birkaç yıl için yabancıların korumasına ve müdahalesine ihtiyaç olduğunu söylemişlerdir ve Türkiye'nin İngiliz mandası altına girmesini teklif etmişlerdir. Mustafa Kemal, sorunların çözüleceğini söyleyerek bu teklifi kesin bir tavırla reddetmiştir.⁵³² Hurst, bu görüşmeden sonra, 21 Mayıs 1919'da İstanbul'daki Amiral Calthrope'a Mustafa Kemal'in karaya çıktığına ilişkin bir rapor göndermiştir.⁵³³
2. Mustafa Kemal'in Samsun'a vardığı gün, 19 Mayıs 1919'da İngiliz Karadeniz Orduları Kumandanı General Milne, Türk Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği bir notada, Mustafa Kemal ve yanındakilerin Samsun'a gönderilme nedenini sormuştur.⁵³⁴ Bu soruya Osmanlı Harbiye Bakanlığı, 5 gün sonra, "*Mustafa Kemal'in İngilizlerin isteği üzerine ateşkes*

532 Mango, age. s. 269.

533 Salahi, R. Sonyel, Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s. 141.

534 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 1, belge. 15; Yakın Tarihimiz, C. I, s. 353. Jaeschke, İngiliz Belgeleri, s. 269.

hükümlerini denetlemek amacıyla” Samsun’a gönderildiği cevabını vermiştir.⁵³⁵

3. İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal’in Samsun’a gönderilme nedenini çok açık bir şekilde ifade etmiş olmasına karşın General Milne, Mustafa Kemal’in ve yanındakilerin derhal İstanbul’a geri çağrılmasını istemiştir.⁵³⁶
4. Mustafa Kemal, Samsun’a çıktıktan kısa bir süre sonra daha güvenli olduğunu düşündüğü Havza’ya geçmiş ve 29 Mayıs 1919’da Havza Genelgesi’ni yayımlamıştır. Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı’nın ilk somut adımlarından biri olan Havza Genelgesi’nde, İzmir’in işgalinin, İstanbul Hükümeti’ne ve İtilaf devletleri temsilciliklerine çekilecek telgraflarla kınanmasını, İzmir’in işgalinin yurdun her yanında “mitinglerle” protesto edilmesini ve herkesin “bağımsızlık” için mücadele etmesini istemiştir. Mustafa Kemal’in bu cesur çağrısı hemen karşılık bulmuş ve Anadolu’nun dört bir yanında “işgalleri kınayan” gösteriler yapılmıştır. Bunun üzerine kaygılanan Osmanlı Harbiye Bakanlığı, Mustafa Kemal’e “*Ne oluyor?*” diye sormuştur. Mustafa Kemal bu soruya, “*İstanbul’a çekilen telgrafların tamamen milletin göğsünden fıskıran üzüntünün birer yankısı olduğunu arz ederim. Bu heyecan memleketin en ücra köşesine kadar geniş alanlıdır, geneldir,*” cevabını vermiştir.⁵³⁷ Bu gelişmeler üzerine İngiliz Gizli Servisi’nden Yüzbaşı Hurst, 31 Mayıs 1919, Samsun’dan Havza’ya gelerek Mustafa Kemal’le tekrar görüşmüştür.⁵³⁸ Bunun üzerine İngiliz Yüksek Komiserliği, Osmanlı Harbiye Bakanlığı’na bir nota göndererek Anadolu’daki mitingler konusunda önlem alınmasını istemiştir.⁵³⁹

535 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 1, belge. 15; Jaeschke, age. s. 269.

536 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 1, belge, 17; Yakın Tarihimiz, C. I, s. 354; Jaeschke, age. s. 125, 270.

537 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 5, belge, 92.

538 Salahi, R. Sonyel, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi’nin Türkiye’deki Eylemleri, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 18.

539 Coşkun, age. s. 425.

5. 6 Haziran 1919'da Karadeniz Ordusu Komutanı General Milne, İstanbul Hükümeti'ne bir yazı göndererek, "*Mustafa Kemal'in yurtiçinde dolaşmasının kamuoyunda tedirginlik yarattığını, askeri açıdan Mustafa Kemal'in Anadolu'da bulunmasına gerek olmadığını*" belirterek, Mustafa Kemal ve yanındakilerin derhal İstanbul'a çağrılmalarını talep etmiştir.⁵⁴⁰
6. 8 Haziran 1919'da İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, Osmanlı Harbiye Bakanlığı'ndan, Mustafa Kemal'in derhal İstanbul'a geri çağrılmasını istemiştir.⁵⁴¹
7. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'un, bu yazıyı gönderdiği gün İngiliz Askeri Ataşesi Deeds, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'yi ziyaret etmiştir. Şeyhülislam Mustafa Sabri, Mustafa Kemal'i görevden almak için yaptıkları çalışmalar nedeniyle Deeds'in şahsında İngilizlere teşekkür etmiştir.⁵⁴²
8. 8 Haziran 1919'da Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, Mustafa Kemal'in bir istimbote ile İstanbul'a dönmesini istemiştir.⁵⁴³ Bu istek üzerine Mustafa Kemal, 11 Haziran 1919'da Harbiye Bakanı'na ve Genelkurmay Başkanı'na geri çağırılma nedenini sormuştur. Mustafa Kemal'in sorusuna Harbiye Bakanı Şevket Turgut Paşa, "*Hükümet karar verdi*", Genelkurmay Başkanı Cevat Çobanlı Paşa ise, "*İngilizler istedi*" diye cevap vermiştir.⁵⁴⁴
9. İngiliz Gizli Servisi'nden Yüzbaşı Hurst, Samsun'dan Mustafa Kemal'i takip etmeye devam etmiştir. Hurst, 12 Haziran 1919'da Samsun'dan İngiliz yetkililere gönderdiği bir raporda, Mustafa Kemal'in Anadolu'daki çalışmaları hakkında şu ilginç bilgileri vermiştir: "*Çevredeki kasabalar ve ötesiyle kurduğu telgraf iletişimi, öylesine büyük boyutlu ki, neredeyse telgraf haneyi tekeline almış gibi görünüyor. Yanındaki subaylar ise onun etkisiyle uzlaşmaya yanaşma-*

540 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi , S. 45, belge, 1054; Jaeschke, age. s. 125

541 Jaeschke, age. s. 125, 270.

542 age. s. 125; Akşin, age. s. 342, 385.

543 Açıkgöz, 8 Temmuz 1920; Sarıhan, age. s. 82.

544 İrade-i Milliye, 14 Eylül 1919; Sarıhan, age. s. 82.

yan komşu köy ve kasabalarda sık sık görülüyorlar. Yunanlılara karşı bir direniş hareketini düzenlemekte olduğundan eminim ve Smyrna'nın (İzmir'i) tekrar geri alınamayacağı açıkça anlaşılınca her türlü girişim başlayacaktır.”⁵⁴⁵

10. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, 23 Haziran 1919 tarihinde İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği bir raporunda, Mustafa Kemal'in iyi niyetlerle Anadolu'ya atanmış olduğunu, ancak Samsun'a vardktan sonra kendisini “milli” ve “yabancılar düşman” bir merkez yaptığını, geri dönme emrine uymadığını, bu nedenle Rauf Bey'le birlikte tehlikeli olduğunu bildirmiştir.⁵⁴⁶ Calthorpe, “*Gelibolu çarpışmalarında büyük bir ün kazanan Mustafa Kemal'in artık ulusal ve yabancı karşıtı duyguların merkezi haline geldiğini*” belirtmiştir.⁵⁴⁷ Calthorpe'un bu raporunun kenarına aynı gün, “*Mustafa Kemal Malta'ya götürülmelidir*” notu düşülmüştür.⁵⁴⁸
11. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, İngiliz diplomatlarından Sir R. Graham'a 28 Haziran 1919 tarihinde gönderdiği bir mektupta, “*İzmir'e çıkışa kadar işler iyi gitmekteydi. Yavaş yavaş kötü vali ve kumandanların işten çıkarılmalarını sağlıyorduk. Şimdi işler değişti. Mustafa Kemal, Samsun bölgesinde çalışıyor ve şimdiye kadar yola gelmeyi reddetti*” demiştir.⁵⁴⁹
12. Türkiye'nin tezlerini savunmak için Paris Barış Konferansı'na giden Damat Ferit Paşa, 30 Haziran 1919'da Paris'ten çektiği telgrafta İngilizlerin, Mustafa Kemal'den şikâyet ettiklerini belirtmiştir.⁵⁵⁰
13. Karadeniz Ordusu Komutam General Milne, 30 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Bakanlığı'na verdiği notada Musta-

545 Salahi Sonyel, *Turkish Diplomacy, 1918-1923*, Sage. Londra, 1975, s. 22; Mango, age. s. 271.

546 Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, s. 45.

547 Sonyel, *Turkish Diplomacy* s. 24; Mango, age. s. 281.

548 Jaeschke, age. s. 46; Sarıhan, age. s. 45.

549 Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C. I, s. 31; Sarıhan, age. s. 46.

550 Akşam, 4 Temmuz 1919; Sarıhan, age. s. 46.

fa Kemal ve Cemal Paşaların derhal İstanbul'a çağrılmalarını tekrarlamıştır.⁵⁵¹

14. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, 2 Temmuz 1919'da Türk Dışişleri Bakanlığı'na verdiği notada bir kere daha Mustafa Kemal ve Cemal Paşaların derhal İstanbul'a çağrılmalarını bildirmiştir.⁵⁵² Türk Dışişleri Bakanlığı, Calthorpe'un isteğine 10 Temmuz 1919'da verdiği cevapta, Mustafa Kemal'in görevine son verildiğini, Cemal Paşa'nın da İstanbul'a döndüğünü bildirmiştir.⁵⁵³
15. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, 25 Temmuz 1919 tarihli bir raporunda hükümetin Mustafa Kemal'e "yasadışı insan muamelesi yapması için" ısrar edeceğini bildirmiştir.⁵⁵⁴
16. İngilizlerin bütün baskılarına boyun eğen Padişah Vahdettin ve Sadrazam Damat Ferit, Milli Hareketin lideri Mustafa Kemal'i etkisizleştirmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Örneğin, Damat Ferit, 30 Haziran 1919'da İngiliz Yüksek Komiserliği'ne giderek Mustafa Kemal'den "dert yanmıştır." Damat Ferit, bu görüşmede İngilizlere, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in tutuklanma emrini çıkarmak için tam 5 gün uğraşmak zorunda kaldığını söylemiş ve Mustafa Kemal'e katılan komutanların tutuklanarak Malta'ya sürülmelerini istemiştir.⁵⁵⁵
17. İngilizler, sadece Mustafa Kemal'in değil, onunla birlikte olan Refet Paşa ve Rauf Bey'in de derhal İstanbul'a çağrılmalarını istemişlerdir.⁵⁵⁶
18. Mustafa Kemal, üzerindeki baskılar artınca 7, 8 Temmuz 1919 gecesi Erzurum'da görevinden istifa etmiş, üniformalarını çıkarıp sivil giysilerini giyerek "sine-i millete" dönmüş ve mücadelesini halk içinden bir fert olarak halkla birlikte

551 Şimşir, age. s. 35; Jaeschke, İngiliz Belgeleri, s. 134; Sarıhan, age. s. 46.

552 Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.83; Sarıhan, age. s. 46.

553 Şimşir, age. s. 46; Jaeschke, İngiliz Belgeleri, s. 134.

554 Şimşir, age. s. 49; Sarıhan, age. s. 47.

555 Şimşir, age. s. 66; Jaeschke, age. s. 169; Sarıhan, age. s. 47.

556 Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, s. 49; Şimşir, age. s. 43; Akşin, age. s. 358; Sarıhan, age. s. 48.

yürütmüştür. Mustafa Kemal, 5 Ağustos 1921’de Başkomutan oluncaya kadar sivil mücadele etmiştir.

19. İngilizler, Milli Hareketi yok etmek için Damat Ferit Paşa Hükümeti’nden, Mustafa Kemal’i ve arkadaşlarını “dinsiz” ilan eden ve öldürölmelerini “meşru ve farz” sayan bir fetva yayınlatmasını istemiştir. İngilizlerin isteği ve Damat Ferit’in onayıyla Şeyhülislam Dürrizade’nin hazırladığı fetva, 11 Nisan 1920’de yayınlanmıştır.⁵⁵⁷ Milliyetçilerin öldürölmelerine “dinsel onay” veren bu fetva çoğaltılarak İngiliz uçaklarıyla Anadolu üzerine atılmıştır. İngiliz Hükümeti ayrıca, Mustafa Kemal hareketini yok edebilmek için Osmanlı Hükümetine her ay 1 milyon Osmanlı lirası avans verilmesini düşünmüştür.⁵⁵⁸
20. Mustafa Kemal, İngilizlerin tüm baskılarına karşı yoluna sağlam adımlarla devam etmiştir. İngilizlerin kurnaz hamlelerine zekice karşılıklar vermiş ve bu büyük satranç oyununda adeta koca İngiliz İmparatorluğunu “mat” etmiştir. Örneğin, İngilizlerin, 16 Mart 1920’de İstanbul’u “resmen” işgal edip Meclis-i Mebusan’ı dağıtmaları ve milletvekillerini tutuklayıp Malta’ya sürgün etmeleri üzerine Mustafa Kemal de Anadolu’daki bazı işgalci İngiliz subaylarını tutuklatarak hapsedtirmiş ve ileride Malta’daki Türk tutukluların serbest bırakılmalarında bu İngiliz subaylarını kullanmıştır. Mustafa Kemal’in en önemli rehinesi, Erzurum’da tutuklanan Binbaşı Rewlinson’dur.⁵⁵⁹
21. İngiliz basınında Mustafa Kemal’den, “*Birkaç hempasıyla birlikte bir askeri maceracının, terör, yaltaklanma ve göz boyama yoluyla Anadolu içlerine yerleşmesi ve sahte bir hareketi başlatması*” olarak söz edilmiştir. İngilizler, Mustafa Kemal ve arkadaşlarına “Kemal ve çetesi” anlamında “Kemalist” demişlerdir.⁵⁶⁰

557 Avcioğlu, age. s. 136.

558 Akşin, age. s. 579.

559 Mango, age. s. 323.

560 Avcioğlu, age. s. 129.

22. Sadece İstanbul ve Anadolu'daki asker, sivil İngiliz yetkililer değil, Londra'daki İngiliz Hükümeti de Mustafa Kemal'in bir an önce "etkisizleştirilmesi" için mücadele etmiştir. Örneğin, İngiliz Başbakanı Lloyd George, 5 Mart 1920'de Mustafa Kemal hakkında şunları söylemiştir: *"Mustafa Kemal Paşa... bizim müttefikimize (Maraş'ta Fransızlara) saldırın, biz hiçbir harekette bulunmayalım. Bu olamaz. Hemen en enerjik tedbirleri almalıyız. İlk iş olarak Mustafa Kemal Paşa'nın atılmasını istemeli, sonra Müttefik kuvvetlerle İstanbul'u işgal etmeliyiz."*⁵⁶¹ Londra'da kabinenin 1, 2 ve 9 Haziran tarihleri arasında yaptığı özel toplantılardan birinde Lloyd George, Mustafa Kemal'in artık *"müthiş büyük bir tehlike haline geldiğini"* ve Mustafa Kemal'e *"mümkün olduğu kadar kötü davranılması"* görüşünü savunmuştur.⁵⁶² 4 Ağustos 1922'de kabinede yaptığı konuşmada da *"Mustafa Kemal'e karşı artık sabrının taşmak üzere olduğunu"* söylemiştir.⁵⁶³ 20 Haziran sonrası İngiliz kabinesinin yaptığı toplantılarda, "Mustafa Kemal'e bir darbe indirmenin zamanı geldiği", "Ona hiçbir biçimde merhamet edilmemesi", "Bolşeviklerle Kemalistler arasında bir çıkar çatışması yaratılması", "Bir Yunan birliğini Bandırma'ya gönderip Mustafa Kemal'in arkadan sarılması", "Türkleri akıllandıracak en iyi yolun Mustafa Kemal'i cephede yenmek olduğu" birçok konuşmacı tarafından dile getirilmiştir.⁵⁶⁴
23. İngilizler, Milli Hareketi yok etmek için doğrudan Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmak, "öldürmek" istemişlerdir. Bu amaçla Mustafa Sagır adlı bir casusu görevlendirmişlerdir. 24 Mayıs 1921'de Ankara'da idam edilen İngiliz casusu Mustafa Sagır'ın ele geçirilen belgeleri bu gerçeği kanıtlamaktadır.⁵⁶⁵

561 Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 87; Avcioğlu, age. s. 134, 135.

562 Avcioğlu, age. s. 174.

563 age. s. 188.

564 Bu konudaki detaylar için bkz. Ulubelen, age. 233, belge, 26, 27, 33, 47, 98.

565 Avcioğlu, age. s. 159.

24. İngilizler, kesin bir Yunan zaferinden sonra Ankara'da Mustafa Kemal'i devirecek bir "darbe" hazırlığına da girmişlerdir. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiser Vekili Rattigan, 24 Temmuz'da Lord Curzon'a gönderdiği bir yazıda "Antikemalist" bir darbeden söz etmiştir: "*Kemalistlerin yenilgisi, gerçekten kesin ise, Anadolu'da bir antikemalist hareket olasılığı çok kuvvetlidir*" demiştir. Doğan Avcıoğlu, İngilizlerin Mustafa Kemal'i devirme planlarını şöyle anlatmaktadır: "*İstanbul'da sultanın Dışişleri Bakanı Ahmet İzzet Paşa, Yüksek Komisere, Anadolu'daki ordunun yüzde 65'i ile Meclis'in yüzde 65'inin desteğini garanti etmiştir. Kemal, devrilecektir! Kazım Karabekir Paşa dahi sultana sadakat ve bağlılık telgrafı çekmiştir. Rattigan'a göre, bu 'anlamlıdır'. Ne var ki İngilizler, Ankara'da ânti Kemalist' darbe beklerken Sakarya yenilgisinin haberleri gelir...*"⁵⁶⁶ İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın 6 Şubat 1922'de hazırladığı bir belgeye göre Ankara Hükümeti'ne uygulanacak baskılarla Mustafa Kemal'e boyun eğdirmek planlanmıştır. Söz konusu belgeye göre, İngiltere Türkiye'yi ekonomik bakımdan baskı altına alacak, Yunanistan'a ekonomik ve askeri yardım yapacak, Sevr Antlaşması daha da ağırlaştırılarak Türkiye'ye kabul ettirilecek, bazı yerler doğrudan doğruya İngiliz ordusu tarafından kesin olarak ele geçirilecektir.⁵⁶⁷ İngiliz Arşivlerini tarayan Bilal N. Şimşir, İngilizlerin Mustafa Kemal'i devirmek için çok sayıda plan yaptıklarını tespit etmiştir. Şimşir'in deyişiyle, "*İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda yeni barış koşulları üzerinde yapılan çalışmalar, Mustafa Kemal'i devirmek için yapılan çalışmalardan daha azdı... Mustafa Kemal'i devirmek hedefini güden belgelerin sayısı dokuz, ondan fazlaydı.*" İngiltere Büyükelçiliği Baştercümanı Ryan'ın 7 Şubat 1922 tarihinde Londra'ya sunduğu Mustafa Kemal'i devirme planına göre Mustafa Kemal, dışardan Müttefiklerin askeri gücüyle değil, içerden saltanatın gücüyle devrile-

566 age. s. 1879, 180.

567 age. s. 181.

cektir. Bunun için daha “makul” bir barış antlaşması yapıp sultana imzalatılacaktır. Bunun üzerine sultan milliyetçilerin bir kısmını kendi yanına çekip otoritesini yeniden kuracaktır. Arkadan da Müttefiklerce desteklenecektir. Müttefikler, Türk halkının milli amaçlarına istekli gözüküp Sevr Antlaşması’nda yapılacak bazı değişiklikleri “tantanayla” ilan edecekler ve bunları kabul etmeyenlere karşı her türlü tedbiri uygulayacaklardır. Böylece Mustafa Kemal kendiliğinden etkisizleştirilmiş olacaktır. Yüksek Komiser Rumbold ise 15 Ocak 1922’de kabineye Ryan’ın planına benzer başka bir plan sunmuştur. Bu plana göre de barış teklifi Osmanlı Padişahı’na yapılacaktır. Barış şartlarını kabul eden padişah Türkiye’ye bir çağrıda bulunarak milleti kendine çekecektir. Bu şekilde Misak-ı Milli diye direten Kemalistler azınlıkta bırakılıp iş başından uzaklaştırılacaktır. Anadolu’da Mustafa Kemal’e karşı güçlü bir muhalefet olduğunu düşünen Rumbold, plandan umutludur. Rumbold, Mayıs 1922’de “*Christian Science Monitor*” gazetesinin Amerikalı yazarı Dr. Gibbons’a dayanarak, “*Anadolu’daki antikemalistlerin Ankara Hükümeti’ni yıkmak için yararlı bir eleman olacaklarını*” Lord Curzon’a yazmıştır. Rumbold, Mustafa Kemal’i devirmek için Padişah Vahdettin’le de anlaşmıştır. Rumbold, 7 Ağustos 1922’de Vahdettin’le bir görüşme yapmıştır. Görüşmede Vahdettin, Rumbold’a, İngiltere’nin barışı kendisiyle yapmasını, Yunan işgalindeki toprakların boşaltılıp kendisine teslim edilmesini ve Kemalist asileri temizlemede İngiltere’nin kendisine destek olmasını istemiştir. Vahdettin, İngiltere’nin daha önce Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanını bastırdığını, şimdi de askeri gücünü kullanarak Mustafa Kemal’i etkisizleştirilebileceğini söylemiştir.⁵⁶⁸ İngiltere, Mustafa Kemal’i devirmek için, Ankara’daki Meclis içi muhalefete ve İttihatçı Enver Paşa’ya güvenmiştir. Nitekim, Mayıs 1992’de, Büyük Taarruz öncesinde Meclis, Mustafa

Kemal'in başkomutanlığını bir kere daha uzatmayı reddetmiştir. En kritik dönemde ordu başsız bırakılmıştır. Temmuz 1922'de Rauf Orbay, Mustafa Kemal'e rağmen Bakanlar Kurulu Başkanı seçilmiştir. Mustafa Kemal'in bakanları aday göstermesi yöntemine son verilmiştir. Mustafa Kemal, böyle bir dönemde orduyu başsız bırakmayacağını ve zaferden sonra köşesine çekileceğini belirterek başkomutanlık yetkisini uzattırabilmiştir. *"Atatürk'ün Milli Mücadele'yi birlikte başlattığı arkadaşları ve Meclis çoğunluğu, Büyük Taarruz öncesi günlerde İngiltere ve Vahdettin'i umutlandıran böyle bir aymazlık içindedirler."*⁵⁶⁹ İngiltere Yüksek Komiserliği, Enver Paşa'yı da "Mustafa Kemal'i yıkabilecek" bir güç olarak görmüştür. İngilizler, o günlerde Bolşeviklerle mücadele eden Enver Paşa'yı, Mustafa Kemal'i devirmek amacıyla kullanmanın hesaplarını yapmıştır.⁵⁷⁰

25. Mustafa Kemal'in ileride bir "cumhuriyet" kurmayı planladığını ilk fark edenler İngiliz kontrol subaylarıdır. Örneğin, Kurtuluş Savaşı sırasında Erzurum'da bulunan İngiliz Kontrol Subayı Yarbey Rawlinson, Anadolu'daki gelişmeleri dikkate alarak Mustafa Kemal'in ve Türk milliyetçilerinin gelecekte büyük bir "İslam Cumhuriyeti" kurma olasılıklarının olduğunu Londra'ya bildirmiştir.⁵⁷¹

Görüldüğü gibi, İngiliz emperyalizmi, iç cepheyi çökertmek, bölüp parçalamak, casus kullanmak, satın almak, aldatıcı vaatlerde bulunmak, işbirlikçilerden yararlanmak gibi klasik sömürgecilik yöntemlerini kullanarak Milli Hareketin lideri Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bilal N. Şimşir'in İngiliz Arşivlerinde yaptığı çalışmalar, İngilizlerin Mustafa Kemal'i etkisizleştirmek için hemen hemen her yolu denediklerini gözler önüne sermektedir. Kurtuluş Savaşı'nın daha ilk günlerinden

569 age. s. 184.

570 age. s. 185, 186.

571 K. Rawlinson, *Adventures in the Near East*, Andrew Melrose, Londra, 1923, 188,189; Mango, age. s. 285.

itibaren Mustafa Kemal'in Anadolu'daki çalışmalarından rahatsız olan İngilizler, önce onu görevden aldirmişlar, sonra da İstanbul'a geri getirmeye çalışmışlardır. Ancak Mustafa Kemal, yapılan baskılara boyun eğmeyerek Anadolu'da kalıp Milli Hareketi örgütlemeye devam etmiştir. Başlangıçta "çeteci" diye küçümsedikleri Mustafa Kemal'in kısa sürede gerçekleştirdiği "örgütlenme" karşısında paniğe kapılan İngilizler, bu sefer de onu "devirmenin" hesaplarını yapmışlardır.

Mustafa Kemal, İngiliz baskılarına asla boyun eğmemiştir:

İngilizlerin isteğiyle İstanbul Hükümeti'nin yaptığı atamaları ve görevlendirmeleri tanımamış; İstanbul'da Anadolu'ya gönderilen asker, sivil işbirlikçileri hemen geri göndermiştir. İngiliz etkisi altına girerek Milli Harekete karşı cephe alan valileri ve komutanları ikna etmeye çalışmıştır. Anadolu'daki İngiliz casuslarına göz açtırmamış, yakaladıklarını ya sınır dışı etmiş ya da idam ettirmiştir. İngiliz yetkililerin aldatıcı tekliflerine kanmamış, tehditlerine aldırış etmemiştir.

İngilizlerle Burun Buruna

Aslında İngiltere'nin Anadolu'dan çekilmesi o kadar da kolay olmamıştır: Büyük Taarruz sonrasında, Eylül 1922'de Türkiye ile İngiltere savaşın eşliğinden dönmüştür.

18 Eylül 1922'de Anadolu'da tek bir Yunan askeri kalmamıştır. Mustafa Kemal'in, 30 Ağustos 1922'deki "*Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!...*" emri doğrultusunda gerçekleştirilen "temizlik hareketi" sonrasında Türk ordularının bir bölümü, İzmit'ten İstanbul yönüne, bir bölümü ise Çanakkale'ye yaklaşmıştır. Böylece Yunan'ı denize döken "muzaffer" Türk orduları İstanbul ve Çanakkale'de İngiliz birlikleriyle karşı karşıya gelmiştir. Hatta Türk birlikleri atış mesafesini de aşarak İngiliz kuvvetlerinin tam önlerinde durmuştur.

Durum çok kritiktir; en ufak bir hareket Türk- İngiliz savaşının başlaması demektir.

Anadolu düşmandan temizleniş ama henüz İstanbul, Boğazlar ve Trakya kurtarılamamıştır. Doğu Trakya ve İstanbul'un kurtarılması için Türk ordusunun İngiliz kuvvetlerini aşması gerekmektedir. Bu nedenle silahlı bir çatışma kaçınılmaz görünmektedir.⁵⁷²

İngilizler, Boğazları ve Doğu Trakya'yı Türklere bırakmak istememektedir. Anadolu'ya saldırtıkları Yunan ordularının bozgunundan sonra -üç yıldır Anadolu coğrafyasında boşa kürek çekmemiş olmak için- hiç olmazsa bu bölgeleri elde tutmak istemektedirler.

7 Eylül 1922'de toplanan İngiliz kabinesinde Churchill, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının önemine dikkat çekerek, bu bölgenin ne pahasına olursa olsun korunmasını istemiştir. Churchill, Türklere karşı Bulgarların kullanılmasını önermiştir.

İngiliz Başbakanı Lloyd George, *"Türklerin Gelibolu Yarımadasına sahip çıkmalarına İngilizlerin göz yumması düşünülemez ve buna engel olmak için gerekirse savaşmalıyız"* denmiştir.⁵⁷³

Yapılan görüşmeler sonunda kabine, Türkler Boğazları ele geçirip İstanbul'a doğru ilerlemeye kalkarsa İngiliz kuvvetlerinin Türklere karşı koymalarına karar vermiştir.

İngiltere'de Lloyd George Hükümeti'nin devrilmekten kurtulması için İngilizlerin "Anadolu Harekatında" ufak da olsa bir başarıya ihtiyaçları vardır.

Türk ordusuyla "burun buruna" gelen İngilizler, İstanbul ve Çanakkale'deki birliklerini güçlendirmeye başlamışlardır.

İngiliz kabinesi, 9 Eylül 1922'de Albay, D. I. Shuttleworth'a Çanakkale'ye yönelik bir saldırıyı püskürtecek hazırlıklar yapma emri verilmiştir. 11 Eylül'de Albay Shuttleworth yeni İngiliz kuvvetleriyle birlikte Çanakkale'ye gelmiştir.

15 Eylül 1922'de yeniden toplanan İngiliz kabinesinde Churchill, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya'dan asker istenmesini önermiştir. Lloyd George da bu fikre katılmıştır.

572 Davd Walder, *Çanakkale Olayı*, Çev. M. Ali Kayabal, 2. bs, İstanbul, 1970, s. 416.

573 Avcıoğlu, *age.* s. 190.

16 Eylül'de Churchill, İngiliz halkına şu bildiriği yayınlamıştır:

“Müttefiklerin Mustafa Kemal’ci kuvvetler tarafından İstanbul’dan dışarı sürülmesi, son derece feci sonuçlar doğurabilecek, bütün İslam ülkelerinde nereye varacağı belli olmayan tepkiler yaratacak, yalnız İslam ülkelerinde değil, Büyük Savaş’tan yenik çıkan bütün devletlerde fırtınalar kopartacak, zayıf Türk kuvvetlerinin çabalarıyla ulaşılan kendilerinin hayal bile etmedikleri başarılar, onların da gözünü açacak ve cesaretlerini arttıracaktır.

*Türklerin, düşmanca ve şiddetli saldırısını önlemek için gerekirse kuvvet kullanılacaktır.”*⁵⁷⁴

İngilizler, savaşıma kesin kararlıdır; ancak evdeki hesap çarşıya uymayacaktır. Dışişleri Bakanı Curzon ile Churchill’in başka ülkelere askeri yardım istekleri sonuç vermemiştir. Bunun üzerine Curzon, 23 Eylül 1922’de Ankara’ya bir nota göndererek, *“Türklerin Çanakkale’deki tarafsız bölgeye asker göndermekten kaçınmalarını”* istemiştir. Fakat aynı gün Türk orduları Çanakkale’deki tarafsız bölge sınırını aşmışlar, ama savaşmak niyetinde olmadıklarını da belli etmişlerdir.

Bu gelişme üzerine İngilizler, General Harrington’a savaşıma hazır olması emrini vermiştir. Bu sırada İngiliz Haber Alma Örgütü, Mustafa Kemal’in 30 Eylül 1922’de saldırıya geçeceğini İngiliz kabinesine bildirmiştir.⁵⁷⁵

İngilizler, 30 Eylül günü Türklerle savaşı hazırlanmaktadır, ancak kaygılıdırlar:

Fransa ve İtalya İngiltere’yi yalnız bırakmışlar; Çanakkale ve İzmit’teki kuvvetlerini de geri çekmişlerdir. Balkan ülkelerinden beklediği yardımı alamayan İngiltere’nin sömürgelerinden istediği yardım da reddedilmiştir. Böylece İngiltere’yle Türkiye kozlarını “teke tek” paylaşmak durumundadır.

Bu aşamada İngiliz Hükümeti, sonuna kadar direnmeye kararlıdır. İngiliz kabinesi sürekli olarak toplanıp bu meseleyi gö-

574 Walder, age. s. 169; Avcioğlu, age. s. 192.

575 Avcioğlu, age. s. 192, 193.

rüşmüştür. Londra, Paris ve İzmir üçgeninde yoğun diplomatik hareketlilik gözlenmiştir.

İngiliz Hükümeti, Türkiye'deki temsilcisi General Harrington'a, "*kendi birlikleri üzerine yürünüp ateş açılırsa hemen karşılık verilmesini*" istemiştir.⁵⁷⁶

Bu sırada İngiltere ve Türkiye arasında diplomatik girişimler de başlamıştır. Bu girişimler sonrasında İngiltere, İstanbul'un Türkiye'ye bırakılmasına razı olmuş, Türkiye de Boğazların serbestliğine karşı olmadığını belirtmiştir. Böylece bütün gözler Doğu Trakya üzerine çevrilmiştir.

Mustafa Kemal, "*gururlu ve zafer kazanmış ordusunu tutamayacağını*", bu nedenle Doğu Trakya'nın da en kısa sürede Türkiye'ye bırakılmasını istemiştir.⁵⁷⁷

Anadolu'da olağanüstü koşullarda insanüstü bir mücadeleyle Yunan ordularını bozguna uğratan, yıpratıcı savaşlardan yeni çıkmış Türkiye'nin, bu aşamada İngiltere'yle karşı karşıya gelmesi Türk ulusunu sonu bilinmeyen bir maceraya sürükleyebilirdi. Türkiye'nin İngiltere'yle yapacağı bu savaşı kaybetmesi halinde Yunan ordusuna karşı kazanılan büyük başarının hiçbir anlamı kalmayacaktı. İşte bütün bu gerçekleri çok iyi gören Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, iç ve dış koşulları çok iyi kullanarak barışı sağlamak için girişimlerini arttırmıştır.

İngiliz Amiraline Verilen Ders

Mustafa Kemal, Türkiye'yle İngiltere'nin burun buruna geldiği o günlerde, zafer kazanmış "muzaffer" Türk ordusunun Başkomutanı sıfatıyla İzmir'dedir. Diplomatik çalışmaları da İzmir'den yürütmektedir.

İngilizler, sanki Türk orduları büyük bir zafer kazanmış, sanki Sevr Antlaşması yırtılıp atılmamış gibi davranarak, Türkiye'nin savaş meydanlarındaki büyük zaferini görmezlikten gelmek istemişlerdir.

576 Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 89.

577 *age.* s. 89.

İngilizlerin bu küstahlığına Mustafa Kemal son vermiştir.

Mustafa Kemal'in İzmir'e geldiği ilk günlerde İngiliz Donanma Komutanı, Hükümet Konağı'na gelerek Mustafa Kemal'i ziyaret etmiş ve o bilindik "İngiliz küstahlığıyla", "Türkiye'deki azınlıkların durumlarından endişe ettiklerini" söyleyerek, güvence istemiştir.

Bunun üzerine Mustafa Kemal ile İngiliz Amirali arasında şöyle bir diyalog geçmiştir:

Olayın tanıklarından Salih Bozok'u dinleyelim:

"Hiç kuşkunuz olmasın Amiral! Türkiye'deki bütün insanlar gibi, tebaanız ve sözünü ettiğiniz azınlıklar da TBMM Hükümeti'nin eşit koruması altındadırlar. Suç işlemeyenler, kendilerini bu memlekette benim kadar güvende sayabilirler..."

'Suç İşleyenler?...'

"Suç işleyenler sayın Amiral, dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de adaletin huzuruna çıkarlar... Suçlu iseler, cezalarını elbette çekeceklerdir..."

'Fakat Paşa Hazretleri, fevkalade günler geçirdik. Yunan ordusundan cesaret alan Rumların bazıları, şımarıklıklar yapmış olabilir. Bugün bu insanlar yerli halkın düşmanlığı ile yüzyüzedirler. Ermeniler için de başka açıdan aynı şeyleri söyleyebilirim. Biliyorsunuz, arkadaşlarının büyük bir bölümü göçe zorlandı ve önemlice bir bölümü de hayatlarını kaybettiler. Bu ruh tedirginliği içinde Yunan ordusu ile işbirliği yapmış, bazı Türkler zor günler geçirtmiş olabilirler. Bunlar fevkalade günlerin olaylarıdır. Bağışlanması hoş görülmesi gerekir. Eğer bu kimseler, halkın husumetine bırakılacak olurlarsa, bütün dünya aleyhinize kıyameti koparır!...'

Son cümleye kadar Amiral'i gülümseyerek dinleyen Mustafa Kemal Paşa, 'dünyanın koparacağı gürültü ile' kendisini tehdide girişince, sözünü bıçak gibi kesmiş,

'Şu efendi devlet rolünü bir kenara koyunuz Amiral!... Milletleri de tehdit etmekten vazgeçiniz! İngiltere ve müttefiklerinin kıyameti koparıp koparmayacaklarını düşünmem! Bunlar memleketimin iç işleridir; kimsenin bu işlere karışmasına da

müsaade edemem! Majestelerinizin devleti, memleketimizin azınlıklarıyla uğraşmaktan vazgeçsinler! Biz de kendi azınlıklarımızın konularıyla uğraşmıyoruz... Kim bize saygı beslemezse, bizden saygı beklemeye hakkı olamaz. Şimdi söyleyeceklerinizi dinliyorum...'

Amiralin benzi önce kül gibi olmuş, sonra istakoz gibi kı-zarmış:

'İngiltere Hükümeti'nin tebaasını her yerde koruma hakkı, devletler hukuku teminatı altındadır. Avrupa devletleriyle birlikte arkadaşlığımız Rum ve Ermenilerin güven içinde bulundurul-masını sadece rica ettik, yoksa (elini limandaki gemilere doğru uzatarak) biz bu güvenliği sağlayacak kuvvetteyiz...'

İşte o zaman Mustafa Kemal Paşa'nın tepesi iyice atmış:

'Arkaladığınız Yunan ordusunun denizde yüzen leşlerini herhalde görmüş olmalısınız!... Türk ordusu güvenliği sağlaya-cak güçte olduğu gibi, limanı boşaltacak güçtedir de... İsterse-niz, Türk'e ihanet eden tebaanızın ve azınlıklarımızın adalet-ten kaçan sefillerini geminize doldurabilirsiniz! Donanmanızın da en kısa bir zamanda limanı terk etmesini istiyorum!'

Mustafa Kemal Paşa'nın cümleleri, art arda Osmanlı tokatı gibi Amiral'in yüzünde şakladıkça, Amiral ne yapacağını şaşır-mış ve en sonunda Paşa'ya:

'İngiltere'ye savaş mı açıyorsunuz?' demiş.

İşte Mustafa Kemal Paşa bundan sonra sözünü çıkmış:

'Savaş açmak mı? Siz yoksa Sevr Antlaşması'nın hâlâ yü-rürlükte olduğunu mu sanıyorsunuz? Biz onu çoktan yırttık... Karşımda oturushunuzu, sizi konuk saymamıza borçlusunuz!... Fakat, görüyorum ki, nezaketimizi kötüye kullanmak eğili-miniz var... Buna müsaade edemem. Bizim gözümüzde 'Barış antlaşması yapmamış' iki devletiz. Savaş hukuku yürürlükte-dir. Gemilerinizi derhal karasularımızdan çekmenizi size ihtar ediyorum!...'

Bir balmumu heykeline dönmüş Amiral'in, Anadolu de-yimiyle dudağı ayrılmış... Şişe-gerine girdiği Mustafa Kemal

Paşa'nın odasında oturduğu sandalyede küçüldükçe küçülmüş ve sonunda kekeleyerek:

'Affedersiniz!...' demiş ve yerlere kadar eğilerek geri geri kapıya gidip dışarı çıkmış.

Vilayet kapısında kendisini bir İngiliz müfrezesi bekliyordu. Amirallerini görünce selam durumuna geçtiler. Fakat İngiliz Amirali müfrezenin selamını bile almadan kendisini bekleyen motora bindi ve hemen gemisine doğru kıyıdan uzaklaştı."⁵⁷⁸

"Olay kısa zaman içinde şehirde duyulmuş ve müttefik gemilerine güvenip, kadınlı erkekli kordonda piyasaya çıkanlar bir anda ortadan yok oluvermişlerdi.

İngiliz ve Fransızlar, kendi devletlerinin uyruğunda olanları, gemilere bindirmeye başlamışlardı. Nitekim birkaç saat sonra sessizce çekilip gittiler."⁵⁷⁹

Neyi nerede ve ne zaman yapacağını çok iyi bilen "strateji ustası" Mustafa Kemal, bu "sert" tavrıyla İngilizlerin son kalıntılarını İzmir'den çıkarırken, "temkinli" ve "diplomatik" tavrıyla da İngilizleri İstanbul, Çanakkale ve İzmit'ten uzaklaştırmıştır.

Salih Bozok, Mustafa Kemal'in bu "temkinli" ve "diplomatik" tavrı hakkında şunları söylemiştir: *"Bir gün Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya şöyle dediğini duydum:*

'Bugün İngilizler bizimle savaşa tutuşamazlar. Savaşa tutuşan kabine, ertesi gün parlamentoda düşer... Anzak taburlarını, Gorkaları terhis ettiklerinden ellerinde yeteri kadar asker de kalmamıştır. Dikkat edilecek nokta, İngiliz kamuoyunu çileden çıkaracak bir hareket yapmamak, bir... Çanakkale ve İzmit'teki küçük rütbeli subayları tahrik edip silahlı çatışmaya yol açmamak, iki...

Çevrede güvenlik önlemleri alınız, fakat İngiliz garnizonlarına dokunmayınız... Halktan soyutlandıkları zaman zaten yapacak bir şeyleri kalmaz."⁵⁸⁰

578 İsmet Bozdağ, Atatürk'ün Başyaveri Salih Bozok Anlatıyor: Latife ve Fikriye, İki Aşk Arasında Atatürk, Truva Yayınları, İstanbul, 2006, s. 65-69.

579 age. s. 71, 72.

580 age. s. 73 - 75.

Fransız kamuoyunun artık Türklerle karşı karşıya gelmek istememesi, Rusya ve İtalya'nın siyasal yardımları ve Mustafa Kemal'in de diplomatik çabaları sonunda yumuşayan İngiltere, 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasına razı olmuştur.⁵⁸¹

Kısa bir süre sonra da İstanbul, Boğazlar ve Doğu Trakya boşaltılarak Türkiye'ye bırakılmıştır.

Siz Kimi Kandırıyorsunuz

Siz, I. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında yaptığınız gizli antlaşmalarla Anadolu'yu paylaşacaksınız!

Siz, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış, varını yoğunu kaybetmiş bir ülkenin elinde kalan son toprak parçası Anadolu'nun stratejik noktalarını, başkenti İstanbul'u ve Marmara'yı bizzat işgal edeceksiniz.

Siz, 200 bin kişilik Yunan ordusunu Anadolu'ya saldırtacaksınız ve sonuna kadar bu orduyu her bakımdan destekleyeceksiniz.

Siz, Osmanlı yönetimini tamamen kontrol altına alıp, Anadolu'daki Milli Hareketi yok etmek için var gücünüzle çalışacaksınız.

Siz, Yunanlılar bozguna uğrayıp Anadolu'dan çekilince Türkiye ile masa başına oturup "ateşkes antlaşması" imzalayacaksınız.

Siz, Kurtuluş Savaşı sırasında, sınırları kanla çizilen Misak-ı Milli'yi tanımamak için Lozan görüşmelerinde elinizden geleni ardınıza koymayacaksınız.

Ve siz bütün bunlar hiç olmamış gibi "utanmadan" kalkıp, *"Camım, Kurtuluş Savaşı sadece bir Türk-Yunan Savaşı'ydı"* diyeceksiniz!

Kusura bakmayın ama; o zaman siz, ya çok "safsınız" ya da bizi "aptal" zannediyorsunuz?...

Siz kimi kandırıyorsunuz?...

⁵⁸¹ Mumcu, age. 89, 90.

Sadece Yunanlılarla Savaştık Tezi

Ülkemizde özellikle 1950'deki "Karşı Devrim" sürecinden beri, iç ve dış bazı "Cumhuriyet düşmanları" Türk Kurtuluş Savaşı'nı çarpıtmak için elinden geleni yapmıştır ve hâlâ yapmaktadır.

1950 sonrasında "dinci-yobazlar", 1980 sonrasında ise "dinci-yobazlar ve liboş İkinci Cumhuriyetçiler" Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik saldırılarını, "*Kurtuluş Savaşı'nda İngilizlerle savaştık; onlar tarafsızdı! Biz sadece Yunanlılarla savaştık!*" teziyle gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Bu tezi savunan İdris Küçükömer, Fikret Başkaya, İsmail Beşikçi, David Fromkin ve son zamanlarda da Sevan Nişanyan gibi "Cumhuriyetin kuruluş felsefesini" bir türlü içine sindiremeyen "sözde bilim insanlarının" kitaplarındaki çarpıtmalarla beslenen günümüzün "dinci-yobaz" ve "dönme-liboş" aydınları; iktidarın ve Fethullah'ın "besleme medyasının tosuncukları", yatıp kalkıp "*Kurtuluş Savaşı sadece bir Türk-Yunan savaşıdır!*" diye tekrarlayarak, Batı emperyalizmine ve Osmanlı monarşik yapısına karşı verilen bir "bağımsızlık ve egemenlik" mücadelesini kendilerince "değersizleştirmeye" çalışmaktadırlar.⁵⁸²

Bu tosuncukların "neye" ve "kime "hizmet ettikleri herkesin malumudur!...

Gelelim şimdi "*Türk Kurtuluş Savaşı sadece bir Türk-Yunan savaşıdır!*" tezine. Daha önce bunun böyle olmadığını; Türk-Yunan Savaşı'nın aslında bir Türk-İngiliz Savaşı olduğunu belgeleriyle ortaya koyduk.

Peki varsayalım ki, "Türk Kurtuluş Savaşı"; bu "tosuncukların" dediği gibi gerçekten de "sadece bir Türk-Yunan savaşı olsun!"

Soruyorum size: Ne değişir?

Anadolu'nun İzmir'den başlayarak, Ankara Polatlı yakınlarına kadar 200 bini aşkın bir düşman tarafından işgal edildi-

582 Prof. Mehmet Altan, "30 Ağustos ve İngiltere" başlıklı yazısında bu tezi savunmuştur. Satar, 30 Ağustos 2009.

ği, bu düşmanın Anadolu insanına her türlü kötülüğü yaptığı ve Mustafa Kemal'in düzenli ordularının bu 200 bini aşkın düşman ordusunu bozguna uğratarak İzmir'den denize döktüğü gerçeği değişir mi?

Önemli olan düşmanın milliyeti midir?

Ayrıca, I. Dünya Savaşı'ndan yorgun çıkmış, savaşmaktan bıkip usanmış bir İngiliz ordusuyla savaşmak mı, yoksa I. Dünya Savaşı'na en son giren ülke olduğu için "yorulmamış", "Türk düşmanı" diri bir Yunan ordusuyla savaşmak mı daha avantajlıdır?

Şöyle bir düşününce, Anadolu'nun Ege kıyılarını ele geçirmek isteyen, Karadeniz'de yeniden bir Rum devleti kurdurmanın hayallerini kuran, motivasyonu yüksek "diri" bir Yunan ordusuyla savaşmaktansa bin türlü sorunla boğuşan yorgun İngiltere ile savaşmak Türkiye için daha avantajlı olabilirdi. Ayrıca, doğrudan bir Türk-İngiliz Savaşı durumunda, İngiliz-Fransız ve İngiliz-Amerikan rekabetinden dolayı Fransa'nın, Amerika'nın ve hatta Rusya ve İtalya'nın Türkiye'yi destekleme ihtimali de çok yüksekti.

Bu nedenle, "*Kurtuluş Savaşı sadece bir Türk-Yunan savaşıydı!*" diyerek "küçük akıllarınca" bu büyük mücadeleyi "küçümsemek" isteyenler, aslında farkında olmadan Türk Kurtuluş Savaşı'nı daha da yüceltmektedirler...

Mustafa Kemal'in düzenli ordularının Yunan ordularıyla yaptığı bir dizi savaşın bilançosu, "Türk-Yunan Savaşı" diye küçümsemek istenen mücadelenin dünyanın en kanlı mücadelelerinden biri olduğunu gözler önüne sermektedir.

İşte rakamlarla, "küçümsemek istenen" Türk-Yunan Savaşı:

1. I. İnönü Savaşı: (6-11 Ocak 1921)

Türk Ordusu: Asker: 8500; Tüfek: 5500; Ağır Makineli: 47.
Yunan Ordusu: Asker: 16.000; Tüfek: 12.500; Ağır Makineli 120; Top: 72

2. II. İnönü Savaşı: (23-31 Mart 1921)

Türk Ordusu: Tüfek: 34.175; Ağır Makineli: 235; Kılıç: 3500, Top: 104. **Yunan Ordusu:** Tüfek: 41.772; Ağır Makineli: 720; Top: 220; Kılıç: 3100.

3. Kütahya-Eskişehir Savaşları: (10-24 Temmuz 1921)

Türk Ordusu: Subay: 6327; Er: 119.193; Tüfek: 60.103; Ağır Makineli: 437; Kılıç: 4222; Top: 165. **Yunan Ordusu:** Er: 136.147; Tüfek: 66.300; Ağır Makineli: 852; Kılıç: 3106; Top: 460.

4. Sakarya Savaşı: (22 Ağustos-13 Eylül 1921)

Türk Ordusu: Subay: 5040; Er: 96.326; Tüfek: 54.527; Makineli: 825; Kılıç: 1309; Top: 196. Uçak: 2. **Yunan Ordusu:** Subay: 6418; Er: 220.810; Makineli: 1120; Kılıç: 3100, Top: 450; Uçak: 18.

5. Büyük Taarruz: (26-30 Ağustos 1922)

Türk Ordusu: Subay: 8658; Er: 199.283; Tüfek: 100.000' den fazla; Top: 323; Kılıç: 5282; Uçak: 10. **Yunan Ordusu:** Subay: 6564; Er: 218.412; Tüfek: 90.000; Top: 418; Kılıç: 1300; Uçak: 50.⁵⁸³

* * *

İşte, küçümsenen Türk-Yunan savaşının bilançosu!...

Yukarıdaki tablo dikkatle incelendiğinde Yunan ordusunun Kurtuluş Savaşı'nın bütün muharebelerinde Türk ordusundan her bakımdan üstün olduğu görülmektedir.

Ayrıca Yunan ordusu; Kütahya-Eskişehir Savaşlarında 136.147; Sakarya Savaşı'nda 96.326; Büyük Taarruz'da ise 220.810 kişi gibi çok büyük bir sayıya ulaşmıştır.

583 Mumcu, age. s. 80-87.

Mustafa Kemal Paşa'nın, "üstün savaş stratejileri" sayesinde, Türk ordusu, bu 200.000'i aşkın Yunan ordusu karşısında, yukarıda sıralanan kanlı çarpışmalarda, sadece 9167 şehit ve 31.173 yaralı vermiştir. Bu savaşlar sırasında, hastalık ve başka nedenlerle de 37.219 şehit verilmiştir. Türk ordusunun toplam kaybı, 46.386 şehit ve 33.685 yaralıdan oluşmaktadır.⁵⁸⁴

İşte, "yobaz-libos" ittifakının yalanlarını gözler önüne seren tablo...

2. İngiliz, Fransız Rekabetinden Yararlanmak

Mustafa Kemal, emperyalist bloğun iki güçlü ülkesi, İngiltere ve Fransa arasındaki rekabetten ve anlaşmazlıktan yararlanmayı düşünmüştür. Özellikle Anadolu'ya geçtikten sonra bu doğrultuda bir strateji izlemiştir.

* * *

Önce 100 Yıl Savaşları, sonra Coğrafi Keşiflerin ardından Amerika'yı paylaşma kavgası ve son olarak da Sanayi Devrimi sonrasındaki sömürgecilik yarışı, İngiltere ve Fransa arasındaki tarihsel rekabetin belli başlı kilometre taşlarıdır.

İngiltere ve Fransa, 19. yüzyıl boyunca "Hasta adam Osmanlı'nın" mirasını Rusya'ya kaptırmamak için uğraşmıştır. Örneğin 1853-1856 Kırım Savaşı'nda, Rusya Osmanlı'ya saldırınca İngiltere ve Fransa Osmanlı'ya yardım etmiştir.

20. yüzyılın başlarına kadar "Osmanlı mirasını" Rusya'ya kaptırmamak için bir araya gelen İngiltere ve Fransa, 1907 yılında Reval Görüşmelerinde Rusya'yla anlaşarak Osmanlı'yı kağıt üzerinde paylaşmıştır.

İngiltere ve Fransa'nın bir araya gelmesini sağlayan ikinci olay, 19. yüzyılın sonlarında milli birliğini tamamlayan Almanya'nın, sömürgecilik yarışına katılarak İngiltere ve Fransa'yı tehdit etmesidir.

⁵⁸⁴ Selek, age. s. 116.

Özetle, 20. yüzyılın başlarında İngiltere ve Fransa, Osmanlı mirasını paylaşmak ve Alman tehlikesini ortadan kaldırmak için “zoraki” bir araya gelmiştir.

İşte, I. Dünya Savaşı, bu zoraki birlikteliğin bir sonucudur. Bu savaşta İngiltere ve Fransa’nın aynı grupta (İtilaf devletleri) yer alması tesadüf değildir.

Ancak, bu “zoraki birliktelik” İngiltere ve Fransa arasındaki tarihsel rekabeti ortadan kaldırmamış, tam tersine daha da arttırmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında “Osmanlı mirasından daha büyük pay alma isteği” iki ülkeyi bir kere daha karşı karşıya getirmiştir.

Özellikle, Osmanlı petrol bölgeleri, boğazlar ve İstanbul’un kime kalacağına bir türlü karar verilememiştir.

1915’de imzalanan bir “gizli antlaşmaya” göre Trakya, İstanbul, Boğazlar, Anadolu ve çevresi İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında paylaşılmıştır. Ancak, 1917’de Rusya’da ihtilalle iktidarı ele geçiren Bolşevikler, Anadolu üzerindeki haklarından vazgeçince paylaşım planları değişmiştir.

İstanbul’daki İngiliz - Fransız Çekişmesi

I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı orduları en ağır yenilgilerini İngilizlerden almıştır. Suriye-Filistin cephelerindeki yenilgiler, Mekke ve Medine’nin kaybedilmesi, Arapların Osmanlı’ya karşı harekete geçirilmesi... İngiltere, kendisini Osmanlı’yı dize getiren ülke olarak görmektedir. Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’ndan çekilirken bile İtilaf devletleri temsilcileriyle değil, doğrudan İngiltere’yle anlaşmıştır.

“Osmanlı içinde söz geçirme işinde İngilizlerin mi yoksa Fransızların mı daha haklı oldukları sorunu ortaya çıktıkça İngilizler: ‘Türkleri, Irak ve Suriye’de biz yendik, Fransızlar da ‘Bulgaristan’ın yenilmesi üzerine İstanbul’un tehlikeye düşmesi yüzünden Osmanlı bırakışma ve barış istedi. Bulgaristan’ı yenen orduda ise Fransızlar çok üstün durumda idiler’ diyerek aralarında çekişme dururlardı.”⁵⁸⁵

585 Bayur, age. s. 253, 254.

Osmanlı yöneticileri de eski dost Fransa yerine umudu İngiltere'ye bağlamıştır. Bu nedenle her fırsatta İngilizleri memnun etmenin yollarını aramışlardır. Özellikle Mehmet Reşat'ın ölümünden sonra Osmanlı tahtına oturan Vahdettin, kendisini "bir İngiliz dostu" olarak görmüştür. Bu amaçla İstanbul'da İngiliz Muhipler Cemiyeti kurulmuştur. Vahdettin'in vazgeçemediği sadrazamlardan Damat Ferit de bu cemiyetin üyesidir.

İngilizler ve Fransızlar, "emperyalist planları" gereği önce beş asırlık Türk başkenti İstanbul'u kontrol etmek istemişlerdir. Ancak, İstanbul'u kontrol etme isteği, İngiliz, Fransız rekabetini körüklemiştir.

İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Amiral Calthorpe, İstanbul'a geldiğinde bütün bakanlık temsilcilerince karşılandığı halde, Fransız mevkidaşı Amiral Amet İstanbul'a geldiğinde böyle bir törenle karşılanmamıştır.⁵⁸⁶

İngiliz, Fransız rekabeti İstanbul'da "hat" safhaya varmıştır.⁵⁸⁷ Öyle ki, İstanbul'un fiilen işgalinde ve yönetime el koymada yaşanan çekişme, zaman zaman trajikomik boyutlara ulaşmıştır.

7 Kasım 1918'de dört İngiliz subayından oluşan bir heyet Basra torpidosuyla İstanbul'a gelmiştir.⁵⁸⁸

8 Kasım 1918'de de dört Fransız subayından oluşan bir heyet Arian adlı bir gemiyle Galata rıhtımına çıkıp yaya olarak Beyoğlu'ndaki Fransız elçiliğine gitmiştir.⁵⁸⁹

Böylece durum eşitlenmiştir.

10 Kasım 1918'de de iki İngiliz ve bir Fransız generali birlikte İstanbul'a gelmiştir.

13 Kasım 1918'de İngiltere, Fransa ve İtalya birlikte İstanbul'u işgal etmişler, ancak Fransızlar küstahça davranışlarıyla dikkat çekmeye başlamıştır.

586 Akşin, *age.* s. 107.

587 Bayur, *age.* s. 253.

588 Akşin, *age.* s. 64.

589 Tansel, *age.* C. I, s. 54.

İstanbul'daki İşgal kuvvetlerinin başına İngiliz Generali Milne getirilmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Fransızlar, General Milne'den daha kıdemli olan Fransız Doğu Orduları Başkomutanı Mareşal Franchet d'Esperey'i İstanbul'a göndermişlerdir.⁵⁹⁰

Fransız d'Esperey, 23 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmiştir, Dolmabahçe önünde yapılan görkemli bir törenle karaya ayak basan Fransız generali, şimdi İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin en yetkili komutanıdır.

Generaller arasındaki sürtüşme, 3 Aralık 1918'de Londra'da yapılan bir toplantıda çözülmüştür. Bu toplantıda alınan karara göre İstanbul'un Avrupa bölümünden Fransız General d'Esperey, Anadolu bölümünden İngiliz General Milne sorumlu olacaktır.

Sorumluluk bölgeleri belirlenmesine karşın İstanbul'daki İngiliz, Fransız sürtüşmesi bitmek bilmemiştir. İngilizler polis ve sağlık işlerine el koyunca Fransızlar da İstanbul'a polis görevlileri göndermişlerdir.

Bu sırada Fransız Genereli d'Esperey'in ikinci kez İstanbul'a geleceği, ancak bu sefer çok daha görkemli törenlerle karşılanacağı duyulmuştur.

Bu duyum üzerine hemen harekete geçen İngilizler, Mısır'daki İngiliz Mareşal Allenby'i, Fransız generalinden önce İstanbul'a getirmeye karar vermişlerdir.

Şimdi İstanbul'a önce girme yarışı başlamıştır.

Yarışı bir gün farkla İngiltere kazanmıştır: İngiliz Mareşal Allenby, 7 Şubat 1918'de, Fransız General d'Esperey de 8 Şubat 1918'de İstanbul'a gelmiştir.⁵⁹¹

D'Esperey'in İstanbul'a gelişi çok görkemli bir törenle gerçekleşmiştir; Fransız generali beyaz bir atın sırtında, azınlıkların sevinç çığlıkları arasında ve Fransız bayrakları gölgesinde şehre girmiştir. D'Esperey, şehre o denli gürültülü ve küstahça girmiştir ki, ertesi günkü *Hadisat* gazetesinde Süleyman Nazif, ünlü “*Kara Bir Gün*” yazısını yazmak zorunda kalmıştır.⁵⁹² Bu yazıya

590 Akşin, *age.* s. 107.

591 *age.* s. 158, 159.

592 *age.* s. 158.

çok kızan Fransız general, Süleyman Nazif'i kurşuna dizdirmeye kalkmıştır.

Allenby de, d'Esperey'den aşağı kalmamıştır. Törenlerle İstanbul'a giren İngiliz Mareşal Allenby, kendisini ziyarete gelen Dışişleri ve Harbiye bakanlarına "bir uşağa yapılmayacak şeyler" yapmıştır: Onları terslemiş, azarlamış, konuşturmamış ve 12 maddelik bir emir listesi vermiştir.⁵⁹³ Prof. Akşin, bu durumu, "*d'Esperey'in tekmelediği zavallıyı ondan geri kalmamak için Allenby'in de tekmelemesine*" benzetmektedir.⁵⁹⁴ Buradaki "zavallı" perişan, yıkık ve sömürge durumundaki Osmanlı Devleti'nden başkası değildir.

Allenby'in istekleri, Osmanlı yetkililerince hemen yerine getirilmiş, 9 Şubat günü Nusaybin'deki 6. Ordu 13. Kolordu'ya dönüştürülmüş ve ordu komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa İstanbul'a çağırılmıştır. Ali İhsan Paşa, 2 Mart Pazar günü Haydarpaşa Garı'na iner inmez İngilizlerce tutuklanmıştır.

Allenby, 6. Ordu'nun komutanlığına Mustafa Kemal'in atanmasını istemiş, ancak Mustafa Kemal bu teklifi reddetmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, yaveri ve otomobili alınarak cezalandırılmıştır.⁵⁹⁵

* * *

İstanbul'da iç ve dış gelişmeleri çok yakından takip eden Mustafa Kemal, bu İngiliz-Fransız çekişmesini çok erken fark etmiştir: 4 Şubat 1918'de *Alemdar* gazetesinden Refi Cevat'a, "*Asıl ihtilaf, asıl menfaat rekabeti ve ölüm mirasını paylaşma kavgası bundan sonra başlayacaktır*" diyen Mustafa Kemal'i, Şubatın başında İngiliz ve Fransız generallerinin "İstanbul'a önce girme yarışı" doğrulamıştır.

593 Bu listede, 6.Ordu'nun dağıtılması ve bütün silahlarının teslim edilmesi, istediği memurların görevine son verilmesi, atamaların kendisine onaylatılması, Türklerin şifreli telgraflarının kabul edilmemesi ve her istediği yeri işgal hakkı gibi aşırı emirler vardır. Akşin, age. s. 159.

594 Akşin, age. s. 159.

595 Atay, Çankaya, s. 188.

İşte, İngiliz, Fransız rekabetinin doruğa çıktığı böyle bir ortamda Mustafa Kemal de hemen harekete geçmiş, bu rekabette daha güçlü durumdaki İngilizleri “ürkütmeden” yoluna devam etmek için asker sivil İngilizlerle görüşmüş, bu görüşmelerde ve 16 Kasım’da *Vakit*, *Zaman* ve *Minber* gazetelerine verdiği demeçlerde İngilizlerle ilgili “olumlu” mesajlar vermiştir.

İngiliz, Fransız rekabeti Mustafa Kemal’i umutlandırmıştır.

Refi Cevat’a söylediği şu sözler, ondaki bu umudun en açık göstergesidir:

“Asırlarca birbiriyle boğuşan İngilizlerle Fransızları müşterek düşman tehlikesi birleştirdi. Şimdi o eski rekabet bıraktıklarını noktadan yeniden başlayacaktır. Başlamıştır bile... Netice şu ki, Anadolu’da baş gösterecek bir milli direnişe hiçbir müdahale edecek durumda değildir. Böyle bir mücadelenin tam sırasıdır...”

Gerçekten de Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçmiş, milli bir direniş başlatıp Yunanı bozguna uğratmış ama ne Fransa ne de İngiltere bu milli direnişi durduracak cesareti ve gücü göstermemiştir.

Atatürk’ün Fransız Politikası

Mustafa Kemal, “İngiliz-Fransız çekişmesinden yararlanma” politikası gereği daha İstanbul’dayken İngilizlerle temas kurup, onlara yönelik “ince” bir siyaset izlerken, İstanbul’da Fransızlarla herhangi bir görüşme yapmamıştır. Bu durumun nedeni, İngiliz, Fransız rekabetinde İngiltere’nin çok güçlü olması ve Anadolu’yu parçalama projesinin İngiltere’ye ait bir proje olmasıdır. Yunan ordularını Anadolu’ya çıkaran ve her bakımdan destekleyen İngiltere olduğuna göre öncelikle İngiltere’ye yönelik bir politika geliştirmek gerekmektedir. Mustafa Kemal, daha İstanbul’dayken İngiltere ve Yunanistan’ın etkisizleştirilmesi halinde, İtalya ve Fransa’nın çekilip gideceklerini anlamıştır.⁵⁹⁶

596 I. Dünya Savaşı sırasında imzalanan Londra ve Sykes Picot Antlaşmalarına göre Fransa’nın savaştan sonra Güney Anadolu’yu ve Suriye’yi ele geçirmesine karar verilmiştir. Fransa özellikle Anadolu içlerindeki verimli ve stratejik Kilikya bölgesine sahip olmak istemiştir. Fransa, yıllık ihtiyacı olan 250.000 ton

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçtikten sonra Fransızlarla temas kurmuştur. Ancak genel olarak Fransa'ya karşı son derece "sert" davranmıştır. Örneğin, İstanbul'da Kuvayı Milliye öncülüğüne soyunanlar bile Urfa, Maraş ve Antep'i alan Fransızlara "hoş görünmesini" öğütlerken Mustafa Kemal onlara, "*Fransızları hoş tutmakla ne kazanacağımıza akıl erdiremiyorum. Batı zihniyeti, dalkavukluk ve iki yüzlülük, hele zulüm görmüş bir millettense gelirse, o milletin yaşama hakkı olmadığına hükmeder. Tersine haksızlık ve zulme karşı avazımız çıktığı kadar haykıracağız. Avrupa'ya, yaşamaya hakkımız olduğunu anlatmalıyız. Sizler de bu yolda yürüyünüz*" diye cevap vermiştir.⁵⁹⁷

Fransızların Güney Anadolu'daki "kanlı işgal politikası" ve Türklere karşı Ermenileri kullanmaları bölge halkının büyük tepkisini çekmiştir. Fransız General Gouraud'un emrindeki altı taburdan üçü Ermenilerden oluşturulmuştur. Fransızlar, daha 1916 yılında Başkan Briand döneminde bir Ermeni alayı kurmuşlardır. Bu alay, dünyanın dört bir yanından koşup gelen 5, 6 bin gönüllü Ermeni'den meydana gelmiştir. Kurtuluş Savaşı sırasında Güney Anadolu'daki Ermeni gönüllüleri, Fransız bayrağı altında ve Fransız üniforması içinde Türklere karşı savaşmışlardır. Ayrıca Fransa Hükümeti, işgal ettikleri bölgelerdeki idari işlerde ve polis, demiryolu, posta gibi hizmetlerde de Ermenileri görevlendirmiştir.⁵⁹⁸

Tıpkı Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine duyulan büyük tepkinin bir benzeri Fransa'nın Urfa, Antep ve Maraş'ı işgal etmesine duyulmuştur. Anadolu halkı, İngiliz işgaline tepki göstermediği halde Fransız ve Yunan işgaline büyük tepki göstermiştir.⁵⁹⁹

pamuğun bir kısmını Anadolu ve Mezopotamya'dan karşılayabileceğini, ayrıca Suriye ve Kilikya'da pamuk üretimi yapmak için de yeterli işgücü bulunduğunu düşünmektedir. Bkz. Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından, 1919-1922*, TTK Yayınları, Ankara, 1994, s. 84, 85.

597 Atay, *age.* s. 211.

598 Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922*, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 121, 122.

599 Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C. I, s. 6-9.

Maraş, Urfa ve Antep'te milli kuvvetlerin Fransa'yı bozguna uğratmaları sonrasında Fransa'nın politikası değişmeye başlamıştır. Fransa, Güney Anadolu'daki ağır kayıplar sonrasında Anadolu'dan çekilmeye karar vermiştir. Ayrıca, Fransız basınının ve Pierre Loti ve Claude Farrere gibi Türk dostu Fransız yazarların yayınlarının Fransız kamuoyunda Türk Kurtuluş Savaşı'na ilgiyi arttırması da bu süreci hızlandırmıştır. Fransa, Anadolu'nun kaynaklarını ele geçirerek, Anadolu üzerinden Ortadoğu'ya ve Güney Asya'ya uzanıp daha da güçlenen bir İngiltere ve onun taşeronu durumunda güçlü bir Yunanistan istememiştir. Çünkü, İngiltere ve Yunanistan'ın Anadolu'ya hakim olması uzun vadede Fransız çıkarlarına aykırı bir durumdur.⁶⁰⁰

Bu nedenlerle Fransa I. İnönü Savaşı'ndan sonra İngiltere'yi, Sevr Antlaşması'nı yumuşatmaya ikna etmek için çalışmıştır. Bu amaçla İtalya'nın da Fransa'yı desteklemesiyle Londra Konferansı düzenlenmiş ancak herhangi bir sonuç alınamamıştır.

Fransız Temsilcisine Verilen Ders

II. İnönü Savaşı'ndan sonra ise Fransa eski bakanlarından Franklin Bouillon Ankara'ya gelerek 13 Haziran 1921 tarihinde Mustafa Kemal'le görüşmüştür.

Görüşme sırasında Franklin Bouillon, Avrupa'da Misak-ı Milli'nin ve Kurtuluş Savaşı'nın tanınmadığından bahsedip sözü Sevr Antlaşması'na getirince Mustafa Kemal Fransız temsilciye şunları söylemiştir:

“Eski Osmanlı İmparatorluğu'ndan yeni bir Türk Devleti doğmuştur. Bunu tanımak gerekir. Bu yeni Türkiye her bağımsız devlet gibi haklarını tanıtacaktır. Sevr Antlaşması Türk milleti için öylesine uğursuz bir idam kararnamesidir ki onun bir dost ağzından çıkmamasını dileriz. Bu konuşmamız sırasında bile Sevr Antlaşması'nı ağzıma almak istemem. Sevr Antlaşması'nı kafasından çıkaramayan milletlerle güven temeline dayanan ilişkilere girişemeyiz. Bize göre böyle bir antlaşma yoktur.

600 Köylü, age. s. 181-183.

Avrupa'nın Misak-ı Milli'den haberdar olmamasına imkân yoktur. Avrupa, Misak-ı Milli deyimini öğrenmemiş olabilir. Fakat yıllardan beri kan döktüğümüzü gören Avrupa ve bütün dünya şu kanlı mücadelelerin neden ileri geldiğini elbette düşünmektedir. İstanbul'un Misak-ı Milli'den ve Milli Mücadele'den haberdar olmadığı yolundaki sözler doğru değildir. İstanbul halkı, bütün Türk milleti gibi Milli Mücadele'yi bilmektedir ve ondan yanadır. Bu mücadeleyi bilmezlikten gelen ve ona karşı görünen kimselerle bunların yordakçıları azdır ve milletçe de tanınmaktadır.”⁶⁰¹

Eksik bir zaferin eksik bir bağımsızlık demek olduğunu bilen Mustafa Kemal, “tam bağımsızlık” elde edilinceye kadar hiçbir barış teklifine sıcak bakmamıştır. Bu nedenle Fransız temsilcisiyle yaptığı görüşmede de hep “tam bağımsızlığa” vurgu yapmıştır.

Mustafa Kemal, hep yaptığı gibi, kısa bir görüşmeden sonra Fransız temsilcisi Franklin Bouillon'u da etkilemeyi başarmıştır. Kıvrak zekâyla biçimlenen üstün etkileme gücünün, özgün diplomatik yeteneklerinin ve o derin mavi gözlerden yayılan enerjinin esiri olmaya başlayan Bouillon, biraz önce reddettiği Misak-ı Milli'nin maddelerini teker teker okuyarak değerlendirmeyi kabul etmiştir.⁶⁰² Fakat, kapitülasyonların kaldırılması konusunda lafı eveleyip geveleyince, Mustafa Kemal, verdiği mücadelenin kayıtsız şartsız “tam bağımsızlığı” amaçladığını, bu kapsamda ekonomik bağımsızlığın çok önemli olduğunu, dolayısıyla kapitülasyonların mutlaka kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir:

“ Tam bağımsızlık, bizim bugün üzerine aldığımız görevin can damarıdır. Bu görev bütün millete ve tarihe karşı yüklenilmiştir. Bu görevi yüklenirken ne ölçüde başarılabilceği üzerinde hiç şüphe yok ki çok düşündük. Fakat sonunda vardığımız kanaat ve inanç bunda başarılı olabileceğimizdir. Biz böyle işe başlamış adamlarız. Bizden öncekilerin yaptıkları yanlışlıklar yüzünden milletimiz sözde var sanılan bağımsızlığa gerçekte

601 Nutuk, 2004, s. 485.

602 age. s. 486

sahip değildi. Şimdiye kadar Türkiye'yi medeniyet dünyasında kusurlu gösteren neler düşünülebilirse hep bu yanlışlıktan ve bu yanlışlığa boyun eğmekten ileri gelmektedir. Bu yanlışlığa boyun eğmenin sonucu, mutlaka memleket ve milletin bütün haysiyetini ve bütün yaşama kabiliyetini kaybetmesine ve ondan yoksun kalmasına katlanamayız. Aydın olsun, cahil olsun, istisnasız milletimizin bütün fertleri, belki işin içindeki güçlüğü iyice kavramış olsalar bile bugün yalnız tek bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmaya karar vermiştir. O nokta, bağımsızlığımızın tam olarak kazanılması ve devam ettirilmesidir."⁶⁰³

Mustafa Kemal, kapitülasyonların kaldırılmasına direnen Franklin Bouillon'a bu direnişinin ne kadar anlamsız olduğunu göstermek için, yürüttüğü ölüm kalım mücadelesini kazanacağına olan inancını çok kararlı ve tehditvari bir dille Fransız temsilcisinin yüzüne haykırmıştır:

"Tam bağımsızlık demek elbette, siyasi, mali, ekonomik, adli, askeri, kültürel vb her alanda tam bir bağımsızlığa ve hürriyete kavuşmak demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksun kalmak millet ve memleketin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlıktan yoksun kalması demektir.

Biz bunu elde etmeden barış ve huzura kavuşacağımız inancında değiliz. Şekil ve yöntemlere uyarak barış yapabiliriz, anlaşma yapabiliriz; ancak bağımsızlığı tam olarak sağlama-yacak olan bu gibi barışlar, uyuşma ve anlaşmalarla milletimiz hiçbir vakit varlığına ve huzuruna kavuşamayacaktır. Belki de silahlı mücadelesini bırakarak yıkıma sürüklenmeye razı olacaktır. Eğer milletimiz buna razı olsaydı, bunu kabul edebilecek yaradılıştta bulunsaydı, iki yıldan beri mücadele etmeye hiç de gerek kalmazdı. Daha ateşkes antlaşmasının ertesinde harekete geçmemek olabilirdi."⁶⁰⁴

Görüldüğü gibi Kurtuluş Savaşı aynı zamanda "psikolojik" bir savaştır. Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı yıllarında düşman

603 age. s. 486.

604 age. s. 486, 487.

temsilcileriyle yaptığı görüşmelerde psikolojik savaş yöntemlerini de kullanmıştır. Düşmanın umut kırıcı, moral bozucu tüm saldırılarını keskin zekâsıyla etkisizleştirmiş ve karşı hamlelerle düşmanı adeta şaşkına çevirmiştir. Böylece umutları kırılan ve yılgınlığa kapılan düşman, cephede de bozguna uğrayınca vatan topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Batı cephesinde düzenli ordunun Güney cephesinde Kuvayı Milliye'nin kazandığı zaferlerle “maddi” ve “manevi” olarak çöken Fransa'yı bir de Mustafa Kemal “psikolojik” olarak çökertince Fransa, Türkiye ile anlaşarak Anadolu'dan çekilmek zorunda kalmıştır.⁶⁰⁵

Sakarya Zaferi'nden sonra, 20 Ekim 1921'de Fransa ile Türkiye arasında imzalanan **Ankara Antlaşması**'yla Fransa Anadolu'dan tamamen çekilmiştir.

* * *

Mustafa Kemal'in Fransızlarla yaptığı anlaşma gereği Fransız birlikleri Güney Anadolu'dan çekilirken, bazı savaş araç gereçlerini Türklere bırakmıştır.⁶⁰⁶

O yıllarda Milli Savunma Bakanlığı yapmış olan **Kazım (Özalp) Paşa**'nın anılarına göre Fransızlar Anadolu'dan çekilirken 10.089 adet tüfek, 1505 sandık mermi ve 10 adet uçak bırakmışlardır.⁶⁰⁷

3. İtalyan-Yunan Çekişmesinden Yararlanmak

İngiltere ve Fransa, I. Dünya Savaşı'nın başlarında İtalya ile imzaladıkları bir gizli antlaşmayla, savaş sonrasında Osmanlı topraklarından İtalya'ya da pay vermeyi kabul etmişlerdi. 26 Nisan 1915'te imzalanan **Londra Antlaşması**'na göre, 12 Ada İtalyanlarda kalacak ve “*Asya Türkiye'si bölüşülecek olursa İtalyan payı, İngiliz ve Rus paylarından az olmayacaktır. Bu pay, İtalya'nın bazı haklar elde ettiği Antalya bölgesine bitişik*

605 Meydan, **Nutuk'un Deşifresi**, s. 165.

606 Köylü, *age.* s. 183.

607 **Genelkurmay ATESE Arşivi** No: 1/2300, Dlp.17, G.2, Klas.996, Dos. 24, F. 1-121; Köylü, *age.* s. 184.

olacaktır.”⁶⁰⁸ 1917 Nisanı’nda İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan St. Jean de Mourienne Antlaşması’yla da İzmir’in içinde bulunduğu Ege bölgesi de İtalyanlara bırakılmıştır.

Ancak, I. Dünya Savaşı sırasındaki bazı olaylar paylaşım planlarının değişmesine yol açmıştır. 1917 yılında Rusya’nın savaştan çekilmesi ve Yunanistan’ın savaşa girmesi, İngiltere’nin İtalya kartını gözden çıkarmasına neden olmuştur.

Paris Barış Konferansı’nda, İngiltere ve Fransa, daha önce İtalya’ya söz verdikleri İzmir’i Yunanlılara vermiştir. Özellikle İngiltere, Anadolu’yu parçalarken güçlü İtalya yerine zayıf Yunanistan’ı kullanmanın daha akıllıca olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle Anadolu üzerindeki İtalyan istekleri sınırlandırılıp Yunan isteklerinin önü açılmıştır.

Aldatılmışlık duygusu içindeki İtalya bu duruma büyük tepki duymuştur.

Ancak İtalya pes etmeye niyetli değildir.

10 Mart 1919’da İtalya parlamentosunda yapılan görüşmeler sırasında İtalya’nın eski Paris Büyükelçisi Tittoni şunları söylemiştir:

*“Küçük Asya’da (Anadolu’da), Ermenistan’la Antalya arasındaki bölge, Aydın ili hariç, bizim olacak. Bize Toros’un kayalarını ve Konya çölünü vermek istiyorlar; yegâne verimli bölge olan Mersin ve Adana ovasını vermek istemiyorlar. Bizim için kesinlikle gerekli olan ve kömür madenlerinin bulunduğu Herikliya (Ereğli)’dan hiç söz etmiyorlar.”*⁶⁰⁹

Adana, Mersin, Ereğli’yi ele geçirmeye çalışan İtalyanların asıl üzerinde durdukları yer İzmir’dir. İtalyanlar daha önce kendilerine söz verilen İzmir’den vazgeçmek istememişlerdir. İzmir yüzünden İtalyanlarla Yunanlıların arası açılmıştır. G. Jaeschke, İzmir’e doğru, İtalyan-Yunan yarışının daha mütarekeden önce başladığını belirtmektedir.⁶¹⁰

608 Bayur, age. s. 308.

609 Morning Post, Londra, 12.3.1919; FO/3804/47580, No, 11126, 13.3.1919; Sonyel, age. s. 41.

610 Jaeschke, age. s. 63.

1918 Aralık ayında bir İngiliz komutanın İzmir'i ziyareti sırasında yapılan şenliklerde Rumlar İtalya'ya tepkilerini, İtalyan bayraklarını yırtarak ifade etmişlerdir. Bu saldırıya İtalyan gençleri, Cenova'daki Yunan Başkonsolosluğu binasını taşıyarak, kurşunlayarak ve konsolosluğa İtalyan bayrağı çekilmesini isteyerek yanıt vermişlerdir.⁶¹¹

İtalya, Yunanistan çekişmesinde İtilaf devletleri ve Amerika, Yunanistan'ın tarafını tutmuştur. İtalya yapayalnız kalmış gibidir.

İtalyanlar 1918'in sonlarında Antalya başta olmak üzere Akdeniz sahillerini işgal etmeye başlamıştır. Fakat İtalyan işgalleri, İngiliz, Fransız ve özellikle Yunan işgallerine göre çok daha "insancıldır". Ayrıca İtalyan'lar işgal için gittikleri yerlerde "halkı memnun edecek" bazı çalışmalar da yapmışlardır. Örneğin, sağlık teşkilatı kurup halkı ücretsiz tedavi etmişlerdir.⁶¹²

İtalyanlar, bazen Yunanlıların aşırı hareketlerine de engel olmuşlardır. Örneğin, İtalyanlar, 6 Temmuz 1919'da Menderes Nehri'ni geçerek bir iki Türk köyünü ateşleyen Yunanlıların bu hareketlerine müdahale etmiş ve onları geri çekilmek zorunda bırakmışlardır.⁶¹³

Ancak, İtalyanların "Türk dostu" görünümündeki bu davranışları tamamen bir işgal stratejisidir. İtalyanlar bu tür davranışlarıyla hem Anadolu'da kendilerine rakip olarak gördükleri Yunanlıları etkisizleştirmek, hem de Türklerin kendilerine yönelik direnişini engellemek istemişlerdir. "*Dostça görünen bu tutum, onların Türk dostu olduklarının bir ifadesi sayılmamalıdır.*"⁶¹⁴

İtalyanlarla İlişkiler

Mustafa Kemal, İtalya ve Yunanistan arasındaki "kavganın" farkındadır. Bu kavgada İngiltere ve Fransa'nın desteklediği Yunanistan karşısında İtalya'nın pek bir şansı olmadığını düşünmektedir. Ayrıca dünya basınına çok iyi takip ettiği için

611 Tansel, age. C. I, s. 162.

612 age. s. 214.

613 age. s. 215.

614 age. s. 215.

İtalya'daki iç çekişmeleri de bilmektedir. Bu durumdaki bir İtalya'nın uzun yadede Türkiye'de kalamayacağını tahmin etmiştir. 4 Şubat 1918'de Refi Cevat'a verdiği demeçte, "*İtalya'nın da başı dertte. Onlarda iç kargaşalık arifesinde. Bu yüzden ilhak etmek istediği topraklardan bile çekilecektir*" demiştir.⁶¹⁵

Mustafa Kemal'in, işgal İstanbul'unda İtalyanlarla kurduğu ilişkilerin temelde iki nedeni vardır:

1. Milli Hareketin başarısı için İtalya'nın Yunanistan ve İngiltere'yle olan çıkar çatışmalarından yararlanmak.
2. İngilizlerce tutuklanmaktan kurtulmak.

Mustafa Kemal, bu amaçları doğrultusunda hemen her yolu deneyerek İtalyanlarla ilişkiler kurmuş, İtalyanların, düşüncelerini ve planlarını öğrenmeye çalışmıştır.

Mustafa Kemal'in Şişli'deki evi, İtalyan İşgal Kuvvetler Komutanlığı'nın tam karşısına düşmektedir.⁶¹⁶ Bu durum, Mustafa Kemal'in İtalyanlarla ilişki kurmasını daha da kolaylaştırmıştır.

Prof. Andrew Mango, Mustafa Kemal ile İtalyanlar arasındaki iyi ilişkilerin gelişmesinde Mustafa Kemal'in eskiden beri tanıdığı, hatta mektuplarından aralarında duygusal bir ilişki olduğu anlaşılan **İtalyan Madam Corinne (Lütfi)**'nin aracılık etmiş olabileceğini belirtmektedir.⁶¹⁷

Mustafa Kemal'in İtalyanlarla ilişkilerinde Madam Corinne'nin aracılık edip etmediğini bilmiyoruz, ama Mustafa Kemal'in başka bir bayana, **Prenses Mevhibe Celalettin'e** bu konuda "gizli bir görev" verdiğini biliyoruz.

Şimdi o görevin detaylarına girelim.

Atatürk'ün Prenses Mevhibe Celalettin'e Verdiği Görev

Mevhibe Celalettin, Padişah II. Abdülhamit'in öz kız kardeşi Cemile Sultan'ın torunudur.⁶¹⁸

615 Borak, age. s. 206.

616 Aydemir, age. s. 326.

617 Mango, age. s. 248.

618 Altan Deliorman, *Atatürk'ün Hayatındaki Kadınlar*, 2. bs., Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999, s. 109.

1887 yılında doğan Mevhibe Celalettin'in çocukluğu, Fındıklı Sarayı'nda, Erenköy Konağı'nda ve Kandilli Köşkü'nde geçmiştir.

Mevhibe Celalettin, Osmanlı Ahrar Fırkası ileri gelenlerinden Kıbrıslı Tefvik Bey'in oğlu Şevket Bey'le evlenmiştir. Şevket Bey, o günlerin ünlü gazetecilerinden Ahmet Samim, Yakup Kadri ve Yahya Kemal gibi genç yazarların arkadaşısıdır.

Mevhibe Celalettin, kocası Şevket Bey sayesinde Genç Osmanlıların özgürlükçü düşünceleriyle, Fransız ihtilal fikirleriyle ve dünyayı değıştiren yeni değerlerle tanışmıştır.

Şevket Bey ve arkadaşları İttihat Terakki'ye karşı yazdıkları sert yazılar sonrasında tutuklanmışlardır. Şevket Bey hapisten çıkar çıkmaz eşi Mevhibe Hanım'ı da yanına alarak yurt dışına kaçmıştır. Böylece Mevhibe Hanım, Kahire, Paris, Cenevre gibi kentlerde yaşamıştır.

Şevket Bey ve Mevhibe Hanım, 1913 Balkan Savaşı sırasında tekrar İstanbul'a dönmüşlerdir. Bu sırada Şevket Bey'den boşanan Mevhibe Hanım, Nişantaşı'nda kiraladığı geniş bir evde yaşamaya başlamıştır.

Yurt dışında bulunduğu dönemde üç yabancı dil öğrenen, bol bol okuyarak kendini yetiştiren Mevhibe Hanım, çağdaş değerleri benimsemiş bir Türk kadını haline gelmiştir. Mevhibe Celalettin, bir Osmanlı prensesi olmasına karşın, dedesi Mahmut Celalettin Paşa'nın, II. Abdülhamit tarafından Taif zindanlarına sürgün edilip öldürölmesinden dolayı, Osmanlı sarayına tepkilidir.

Mevhibe Hanım, Nişantaşı'ndaki evinden İşgal İstanbul'unu şöyle gözlemlemiştir: *"Gün geçtikçe vaziyet kötüleşiyordu. Sokaklar, türlü asker ve neferlerle doluydu. Fransızlar, İngilizler, İtalyanlar, Senegalliler, Hintliler, mağrur ve küstah sokaklarımızda dolaşıyor, türlü rezaletler yapıyorlardı. Her gün yeni bir vaka duyuluyordu. Filan yerde bir kadına saldırılmış, falan yerde adam öldürölmiş veya dövölmuşü. Bütün memleketi bir matem (yas) havası bürümüşü. Vaziyetin vahameti (güçlüğü) karşısında Babiali'nin (hükümetin) hiçbir harekete geçmemesi ve düşman-*

ların her söylediğini kabul etmesi, her Türk gibi benim de ağrıma gidiyordu.”⁶¹⁹

Mevhibe Celalettin’in bu sözleri, onun işgallerden büyük üzüntü duyduğunu ve hükümetin işgaller karşısındaki sessizliğini eleştirdiği anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal, bir gün bir davet sırasında karşılaşmıştır Prenses Mevhibe Celelettin’le... Sonra da arkadaş olmuşlardır. Duygu ve düşüncelerindeki benzerlik, çok çabuk yakınlaşmalarında etkili olmuştur. Mustafa Kemal, daha ilk tanışmalarında, Mevhibe Hanım’daki **bağımsızlık ruhunu** görmüş ve İstanbul’daki bazı faaliyetlerinde Mevhibe Hanım’dan yararlanmaya karar vermiştir.

Mustafa Kemal’in Şişli’de oturduğu evin hemen karşısında Ethem Paşa Konağı olarak bilinen büyük bir bina vardır. Bu binada **İtalyan İşgal Kuvvetleri Komutanı General Roletto** oturmaktadır. Mustafa Kemal, İtalyan İşgal Kuvvetlerinin, Anadolu üzerindeki planlarını öğrenebilmek için evinin hemen karşısındaki bu İtalyan karargâhına sızmanın yollarını aramaktadır.

Bir gün, Kolonel Roletto’nun karşısındaki konakta bir balo vermek için hazırlıklar yapmakta olduğunu öğrenmiştir. Yaver’i Cevat Abbas Bey’i, Prenses Mevhibe Celalettin’in Nişantaşı’ndaki evine göndererek kendisini Şişli’deki evine davet etmiştir.

Mevhibe Celalettin, Şişli’deki eve geldiğinde Mustafa Kemal’i “ahbablarıyla oturup konuşurken” bulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, Prenses Mevhibe Celalettin’i görünce ayağa kalkıp yanındakilerden müsaade istemiştir. Beraberce büyük bir odaya girip yalnız kalınca Mustafa Kemal doğrudan konuya girmiştir:

“Gelecek hafta, Roletto’nun şu karşısındaki evinde balo verilecek... Sizin bu baloya mutlak gitmenizi istiyorum” demiştir.

Prenses şaşırmıştır: **“Aman Paşam, davetsiz baloya gidilir mi? Hem ben kimseyi tanımıyorum ki?”** deyince, Mustafa Ke-

619 Sara Ertuğrul Korle, Geçmiş Zaman Olur Ki, “Prens Mevhibe Celelettin’in Anıları”, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1987, s. 254.

mal, “*Bu sizin için basit bir şeydir, halledebilirsiniz, bunu sizden bekliyorum*” demiştir.

Bu adeta bir emirdir. Prenses gülerek, “*Mademki emrediyorsunuz, ne yapıp yapıp giderim!*” diye karşılık vermiştir.

Bu sefer de Mustafa Kemal gülümsemiştir:

“*Emir değil, rica ediyorum*” demiştir.

Prenses, “*Peki bir yolunu bulup baloya gittim, orada ne yapacağım, ne yapmamı istiyorsunuz?*” diye sorunca, Mustafa Kemal, “*Bu işi halledin, ondan sonra sizinle uzun boylu görüşürüz*” diye cevap vermiştir.⁶²⁰

Prenses, izin isteyip Mustafa Kemal’in yanından ayrılıp eve döndüğünde düşüncelidir. Baloya gitmemelik olmazdı. Bu kendisine verilmiş bir görevdi. Fakat bu işi nasıl başaracaktı? Kafası karmakarışıkı...

Düşünüp taşındıktan sonra bir yol bulmuştur: Pera Palas oteli müdürünün karısı Madam Martin aracılığıyla bir davetiye edinip baloya katılabilirdi.

Madam Martin, Prenses’in bu isteğini kabul ederek bir davetiye ayarlamıştır.

Ertesi sabah, Mustafa Kemal, erken saatlerde yaveri Cevat Abbas’ı Mehhibe Celalettin’in evine göndermiştir. Hizmetçi, prensesi uyandırdığında saat daha sekizdir. Neden erken uyanırıldığını sorunca hizmetçi, “*Paşa’nın emirleri geldi. Kendisi rahatsızmış sizi istedi*” diye cevap vermiştir.

Prenses, acelece giyinip Şişli’deki eve gittiğinde Dr. Tevfik Rüştü ve Dr. Rasim Ferit Beylerin de orada olduğunu görmüştür. Mustafa Kemal hafif bir mide humması geçirmiştir. Bu hastalık 17 gün sürecektir.

Hastalığın üçüncü günü İtalyan İşgal Kuvvetleri Komutanı’nın balosu gelip çatmıştır. Prenses, bu baloya hangi sebeple ve neyi öğrenmek için gideceğini hâlâ bilmemektedir. Bunu öğrenmek için Mustafa Kemal’e, “*Paşam, bu akşam karşıda balo var. Gidecek miyim?*” diye sormuştur.

620 age. s. 257, 258.

Mustafa Kemal, ateşi olmasına karşın hafifçe yerinden doğrulup, derin mavi gözlerini parlatarak, “*Tabii gideceksiniz*” demiştir.

Prenses, “*Peki ama ne yapmak için?*” diye sorunca, Mustafa Kemal, “*Orada kimlerin bulunduğunu ve neler konuşulduğunu bana haber vermenizi istiyorum*” demiş ve eklemiştir: “*Balodan çıkar çıkmaz, ne kadar geç olursa olsun buraya uğrayıp haber verin.*”

Prenses bir kere daha şaşırmıştır: “*Aman Paşam, nasıl olur? Karşıdan çıkıp buraya girdiğimi görmezler mi?*” diye sorunca, Mustafa Kemal biraz düşündükten sonra, “*Hakkınız var! Yarına kadar bekleyelim*” demiştir.

Balonun yapıldığı salondan içeri girdiğinde Prenses Mevhibe Celalettin’in gözleri kamaşır. Işıklar içinde, rengârenk tuvaletli kadınlar ve üniformalı subaylar, havada uçuşan şen kahkahalar arasında eğlenmektedirler...

Altmış yaşlarındaki kır saçlı Kolonel Roletto, Prenses Mevhibe Celalettin’i centilmence selamladıktan sonra büyük salona götürüp İtalyan subaylarıyla tanıştırmıştır. Prenses tanıştığı İtalyan subaylarıyla konuşurken bir taraftan da etrafı kolaçan etmiş, kimlerin bulunduğunu görmeye ve neler konuştuklarını duymaya çalışmıştır. Davetliler arasında iki aile, adlarını bilmediği bazı Şişli hanımları ve birkaç Türk erkeği de vardır.

Saat ikiye kadar baloda kalan Mevhibe Hanım, Mustafa Kemal’in kendisine verdiği görev çerçevesinde öğrenmesi gerekenleri öğrendikten sonra Roletto’dan izin isteyerek salondan çıkmıştır.

Bu sırada, kapıları açık duran yan odalarda sızmış kadınlar ve zabitlerin yerlerde yattığını görmüştür.

Ertesi gün ilk iş olarak Şişli’deki eve gittiğinde, Mustafa Kemal, iki saatten beridir kendisini beklemektedir.

Prenses Mevhibe Celalettin, akşam baloda olup bitenleri bütün ayrıntılarıyla Mustafa Kemal’e anlatmıştır.⁶²¹

621 age. s. 258.

Mustafa Kemal, bir taraftan Prensesi dinlerken, diğer taraftan da, “*Bunların sonu gelecek, bunların sonu gelecek!...*” diye mırıldanmıştır.

Mevhibe Celalettin, şaşkınlık içinde, “*Nasıl gelecek Paşam? Bu iş nasıl olacak?*” diye sorduğunda Mustafa Kemal, “*Onu şimdi söyleyemem; fakat yakındır*” cevabını vermiştir.⁶²²

Mevhibe Celalettin anılarında, o günlerde Şişli’deki o evde Mustafa Kemal’in vatani kurtarmak için gece gündüz çalıştığını belirtmiştir:

“*Mustafa Kemal’in evindeki toplantılar sıklaşmış, görüşmeler hararetlenmişti. Bir plan kuruluyor ve vatani kurtarmak için gece gündüz çalışılıyordu.*”⁶²³

Mustafa Kemal, Prenses Mevhibe Celalettin sayesinde İtalyanları şöyle bir yoklamıştır. Ama o çok daha büyük avlar peşindedir. Şimdi sırada İtalya’nın İstanbul Komiseri Kont Karlo Sforza vardır. Şimdi onunla görüşerek İtalya’nın tüm planlarını ve amaçlarını öğrenecek ve ona göre bir strateji geliştirecektir.

Kont Sforza’nın Faaliyetleri

Yunanlıların İzmir’i ele geçirmesini istemeyen İtalyanlar, İstanbul’daki komiserleri Cont Carlo Sforza’nın girişimlerine bel bağlamışlardır. Kont Sforza, İstanbul’da birçok kişiyle temas kurmuş, bazı İttihatçılarla gizli görüşmeler yapmıştır.

İstanbul’daki İtalyan temsilcisi Kont Sforza, İngiliz ve Fransız yetkililerin aksine Türkleri Anadolu’da yenilgiye uğratmanın çok da kolay olmadığını düşünenlerdendir.

“*Türkiye, hiç de ölü değildi. Sadece geçici olarak batmıştı ve ipe çok fazla asılacak olursak elimizden kurtulacaktı... Türkiye’nin faal kuvvetlerini Anadolu içlerine, yani ulaşamaya-
cağımız yerlere çekip sonra bizi karşılarına alabilirlerdi.*”⁶²⁴

622 Deliorman, age. s. 111, 112; Borak, Atatürk, s. 245.

623 Borak, age. s. 245.

624 Kont Sforza’nın Türkiye’deki faaliyetleri hakkında bkz. Mevlüt Çelebi, “*Milli Mücadele Tarihimizde Bir Portre: Kont Sforza*”, Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. I, 1997, s. 44-53.

Sforza, hem bu nedenle hem de Yunan isteklerine engel olmak için çok çalışmaktadır.

Sforza, Türkiye’de üç yönlü bir politika izlemiştir:

1. Osmanlı Devleti’ne yönelik resmi politika,
2. İngiliz ve Fransız temsilcilerine yönelik politika,
3. Direniş düşüncesine sahip kişilere yönelik politika.

Andrew Mango’ya göre Sforza, “İtalyanların kendi yetki alanları içinde görmek istedikleri İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesini önlemeye çalışıyordu.”⁶²⁵

Lord Kinroos’a göre Sforza, “İngiliz başbakanı L. George’un Yunanlıları desteklemesine şiddetle karşıydı. Her ne kadar Türkiye’nin bölünmesi konusunda müttefikleriyle işbirliğini kabul etmişse de herhangi bir başarısızlık olasılığına karşı milliyetçilik hareketinin liderleriyle bir bağ kuracak kadar kurnazdı.”⁶²⁶

Kont Sforza, İtalyan çıkarlarını gerçekleştirmek için herkesle diyalog kurmaya açık, usta bir diplomattır. Aslında kafasındaki plan gayet basittir: İngilizler kendi çıkarları için nasıl ki Yunanlıları destekleyip kullanıyorlarsa, İtalyanlar da kendi çıkarları için “ulusalcı Türkleri” destekleyip, kullanabilirlerdi.

Sforza, birkaç kez İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleriyle görüşmüştür.⁶²⁷

İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin temsilcisi Moralızade Nail Bey İstanbul’a gelerek Kont Sforza ile görüşmüş, Kont Sforza kendisine, İzmir’in Yunanlılarca işgal edileceğini, fakat Türk’e düşman olmayan İtalyanların tercih edilmesi halinde bu işgalin önlenebileceğini söylemiştir.⁶²⁸

Nail Bey ve arkadaşları Kont Sforza’nın bu teklifini İzmir’in yerel yöneticilerine iletmek için bir İtalyan torpidosuyla İstanbul’dan İzmir’e doğru hareket etmişlerdir.

625 Mango, age. s. 247.

626 Kinross, age. s. 179.

627 Coşkun, age. s. 197.

628 age. s. 198.

Kont Sforza, İstanbul'dan Roma'ya gönderdiği gizli bir raporda, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti temsilcileriyle yaptığı görüşmeler hakkında Dışişleri Bakanı Sonino'ya şöyle bilgi vermiştir:

“Gördüğüm kadarıyla bizim için çok uygun birisi olan Ahmet Dino geldi. İzmir’de etkili olduğu için dikkate almalıyız. Arkadaşlarıyla birlikte kabul ettim ve çok açık bir konuşma yaptım. Ahmet Dino, İtalyanlara hizmet etmeyi dilediğini ve buna hazır olduğunu söyledi. Ahmet Dino’nun arkadaşları da muteber (saygın) insanlardır. Eski Edirne Valisi Cemal Bey İzmirli, Cezmi Bey ise İçişleri Bakanlığı eski müsteşarıdır. Bunlar, Rumlardan nefret eden Genç Türklerden ve akıllı insanlardır... Seyahat ve propaganda çalışmaları için gerekli olan parayı ve harçlıklarını temin ettim. Diğer dört arkadaşıyla birlikte –ki hepsi de İzmir’in tanınmış ailelerine mensuptur– Bronzetti ile bu akşam İzmir’e hareket ediyorlar. Gemiden karaya gizlice çıkacaklar.”⁶²⁹

Nail Bey, Cami (Baykurt) ve İtalyan dostu Ahmet (Dino), Kont Sforza’nın ayarladığı Bronzetti torpidosuyla 11 Mayıs 1919’da akşam geç saatlerde İzmir limanına inmiştir.

Nail Bey ve arkadaşları, İzmir belediye başkanıyla görüşerek, çok yakında şehrin Yunanlılarca işgal edileceğini, fakat “İzmir’in Yunan işgali yerine İtalyan mandası altına verilmesiyle” İtalyanların bu işgale engel olacaklarını bildirmiştir.⁶³⁰ Ancak İzmir’i Yunanistan’dan koruyacağı düşünülen İtalya aynı gün Bodrum’u, 12 Mayıs’ta Marmaris’i, 13 Mayıs’ta Kuşadası’nı ve 14 Mayıs’ta Ayasuluk’u işgal etmiştir.

Bu uyarı ve istek üzerine Belediye Başkan Vekili Osman Nuri Bey, İzmir’in ileri gelenlerini toplantıya çağırmıştır. Toplantıda Nail Bey ve arkadaşları İtalyan teklifini tekrarlamışlar ancak teklif kabul edilmemiştir. Bu toplantıya katılan Celal Bey (Celal Bayar), “Türklerin hiç kimseye muhtaç olmadığını, istik-

629 Mevrit Çelebi, Milli Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s. 55.

630 Cemal Kutay, Milli Mücadele’de Öncekiler ve Sonrakiler, C. I, İstanbul, 1963, s. 265.

*lal ve hürriyetlerini kendilerinin koruyabileceğini, yabancı bir devletin mandası altına girmenin çok utandırıcı bir hâl olduğunu” söylemiştir.*⁶³¹

Nail Bey ve arkadaşlarının İtalya’ya yaklaşımlarını, o günün koşulları içinde değerlendirmek gerekir. Orduları dağıtılmış, silahları elinden alınmış, her şeyiyle İngiliz etkisi ve kontrolü altına girmiş bir Osmanlı’nın İzmir’i Yunanistan’dan koruyamayacağı bir ortamda bazı vatanseverler son çare olarak İtalya’nın desteğini almayı “kötünün iyisi” olarak görmüşlerdir. Ancak şüphesiz ki İtalya’nın amacı İzmir’i korumak değil, kendi kontrolü altına almaktır.

Atatürk, Kont Sforza İlişkisi

Kitabında, “*Mustafa Kemal, daha 1919’un ilk aylarında tek kurtuluş yolunun bağımsız bir Türkiye olduğunu hissetmişti*”⁶³² diyen Kont Sforza’nın, “direnış düşüncesine sahip Türklere yönelik politikasında” Mustafa Kemal’in çok özel bir yeri vardır.

İtalyan çıkarları açısından İzmir’in Yunanlılarca işgaline engel olmak gerektiğine inanan Kont Sforza, daha önce belirttiğimiz gibi İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyetiyle ve bazı İttihatçılarla görüşerek Yunan işgaline karşı İtalyan destekli bir Türk cephesi oluşturmaya çalışmış ancak bu girişimlerinden herhangi bir sonuç alamamıştır.

Son olarak vatansever Türk komutanı Mustafa Kemal’le görüşüp, ona Yunanlılara karşı Ege’de bir direniş başlatmayı teklif edecekti.

Sforza, İstanbul’da yaptığı girişimler sonucunda Mustafa Kemal’in çalışmaları ve düşünceleri hakkında bilgi sahibi olmuş ve onunla görüşmek istemiştir. Sforza’nın amacı, İtalyan çıkarları doğrultusunda Mustafa Kemal’den yararlanmaktır.

Fakat, bu İtalyan kontunun bilmediği bir şey vardır: Mustafa Kemal de ondan yararlanmayı düşünmektedir.

631 age. s. 270.

632 Çelebi, Milli Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri, s. 40.

Yusuf Hikmet Bayur, İtalyanların Yunanlılara karşı iki yoldan bir mücadele başlattıklarını ve bu mücadelede Mustafa Kemal'in de adının geçtiğini belirtmektedir:

“İki yoldan çalışmaya koyuldular. Bir yandan o bölgede Yunan’a karşı teşkilat kurdurmak, Türk vatanseverlerini kızdırmak ve her türlü savaş gereci vermeyi üstlenmek yolunu tutarlar. Bu gibi vaatleri dinleyenler, işin başına Mustafa Kemal’i geçirmenin uygun olacağını ileri sürmüşler ve onun bunu kabul edeceğini söylemişlerdir.” ⁶³³

Sforza, 17 Aralık 1918’de Dışişleri Bakanı Sonnino’ya çektiği bir telgrafta, Mustafa Kemal Paşa’yla ve Fethi Okyar’la görüşüğünü belirtmiştir. ⁶³⁴

İngilizler, İstanbul’daki eski İttihatçıları ve ulusalcıları tutuklamaya başlamışlardır. Bu ortamda Mustafa Kemal’in de tutuklanması an meselesidir. Hatta, Mustafa Kemal’in tutuklanmasını isteyen bir İngiliz gizli servis raporu Londra’ya gönderilmiştir. Kont Sforza da anılarında, İstanbul’daki İngiliz gizli servisinin Mustafa Kemal’i tutuklayıp Malta’ya sürgün etmeye hazırlandığını belirtmiştir. ⁶³⁵ 8 Mart 1919’da Mustafa Kemal’in dava arkadaşlarından Fethi (Okyar)’ın da tutuklanması, sıranın Mustafa Kemal’e geldiğini göstermiştir. Mustafa Kemal, Milli Hareketin altyapısını hazırlamak ve bu hareketi başlatabilmek için ne yapıp edip tutuklanmamak zorundadır. İngilizler tarafından İzmir’in Yunanistan’a verilmesi nedeniyle İtalyanlarla İngilizlerin arasının açık olduğunu bilen Mustafa Kemal, İtalyanlara yaklaşıp, İtalyanlardan güvence alarak tutuklanmamaya çalışmıştır.

Mustafa Kemal, Kont Sforza ile görüşmesinde İtalyanlardan güvence almak istemiştir.

Sforza’ya kulak verelim:

“1919 başlarında İstanbul’daki İngiliz ajanları, Mustafa Kemal’i Malta’ya veya başka bir yere hapsedmeyi planlıyorlardı.

633 Bayur, age. s. 259.

634 Sforza, Documenti Diplomatici Italiani’den aktaran Çelebi, “Milli Mücadele Tarihimizde Bir Portre: Kont Sforza”, s. 794.

635 Mango, age. s. 247-249.

O bundan haberdar oldu ve desteğime güvenip güvenemeyeceğini sordu. Ben de ona cevaben İtalyan elçiliğinde bir dairenin hizmetinde olduğunu bildirdim. Bu durumun İngiliz istihbarat servisi tarafından öğrenilmesi, diplomatik karışıklıklara sebep olacak adımlar atmalarını önlemeye yetti.”⁶³⁶

1919 başlarında işgal İstanbul’unda İngiliz baskısı en üst düzeye çıkmıştır. Eski İttihatçıların neredeyse tamamı tutuklanıp ya Malta’ya sürgün edilmiş ya da Bekirağa zindanına atılmıştır. Mustafa Kemal’in bu ortamda yapabileceği en mantıklı şey, işgal güçleri arasındaki “çıkar çatışmalarından” yararlanarak, kendisine bir “kalkan” oluşturmak ve tutuklanmaktan kurtulmaktır.

“İngilizlerin Mustafa Kemal’i tutuklayıp Malta Adası’na götürecekleri duyulunca, onun arkadaşlarından birisi Kont Sforza’ya gelir ve herhangi bir tehlike durumunda Mustafa Kemal’in İtalyan Büyükelçiliği’ne sığınıp sığınamayacağını sorar. Kont Sforza’nı cevabı ‘memnuniyetle evet’tir. Böylesi bir durumda bir skandalla karşılaşmamak için İngilizler, Mustafa Kemal’i tutuklamaktan vazgeçerler.”⁶³⁷

Belgeler, gerçekten de Mustafa Kemal’in Kont Sforza’dan “güvence aldığını” göstermektedir. Örneğin bir keresinde annesi Zübeyde Hanım’ın oturduğu Akaretler’deki evi basan İtalyan askerlerini çıkarmak için telefonla İtalyan Kumandanlığı’nı aramış, kumandanlık İtalyan devriyelerine evi bırakmaları emrini vermiştir. Mustafa Kemal anılarında, ertesi gün İtalyan Kumandanlığı’ndan kendisine “*Bu eve kimse tecavüz edemez*” diye bir kart gönderildiğini belirtmiştir.⁶³⁸ Şevket Süreyya Aydemir’in anlatımıyla, “*Birkaç gün sonra garip bir şey olur. İtalyan işgal kumandanlığından eve bir kart bırakılır. Kartın arkasında bir takım yazılar vardır. Meğer kumandan bu kartta, bu eve kimsenin dokunmamasını ve her gelene bu kartın gösterilmesini emrediyormuş...*”⁶³⁹ Ancak bu kart pek bir işe yaramamıştır.

636 Sforza, age. 365-368; Çelebi, age. s. 45; Mango, age. s. 247.

637 Bayur, age. 259, 260.

638 Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s.107.

639 Aydemir, age. C. I, s. 322.

“Birkaç gün sonra bu sefer İtalyan olmayan bir müfreze eve geliyor. Mustafa Kemal orada yoktur... Kartı göstermişler. Askerlerin başındaki zabıt yırtmış ve bütün evi aramış...”⁶⁴⁰

İtalyan devriyeleri bir kere de Şişli’deki evini basmıştır. Mustafa Kemal, evini basan İtalyan askerlerine bağırarak, “*Gidin, buradan çıkın. Ben Kont Sforza ile konuşurum...*” demiştir.⁶⁴¹

Akaretler’deki eve yapılan baskın sonrası Mustafa Kemal’in İtalyan Kumandanlığı’nı arayıp, baskına son verdirmesi, ardından İtalyan işgal kumandanlığından Mustafa Kemal’e, “*evine kimsenin dokunmamasına*” ilişkin bir kart gelmesi ve son olarak da Şişli’deki evi basan İtalyan devriyelerine Mustafa Kemal’in “*Gidin... Ben Kont Sforza ile konuşurum*” demesi, Mustafa Kemal’in İstanbul’da İtalyanlardan güvence aldığını göstermektedir.

Prof. Sina Akşin, “*İtalyanlar, Akaretlerdeki evini bir çeşit himaye altına almışlardır...*” demektedir.⁶⁴²

Gözünü Aç Ben Generalim

İşgal İstanbul’unda tehlike Mustafa Kemal’in kapısında kol gezmektedir. İngilizleri önce Çanakkale’de sonra da Suriye’de durduran bu genç ve dinamik komutanı, işgal kuvvetlerinin İstanbul’da rahat bırakmaları imkânsızdır. Mustafa Kemal, kendini ne kadar güvenceye almaya çalışırsa çalışsın baskıdan kurtulamamıştır. İstanbul’da bulunduğu sürede iki kez İtalyan, bir kez de İngiliz devriyelerince kaldığı evlere baskın yapılmıştır.

Yukarıda sözü edilen ikinci İtalyan baskını, Mustafa Kemal’in “*İstanbul’daki günlerinde bir karar ve dönüm noktası olması bakımından*” çok önemlidir.⁶⁴³

O sırada Mustafa Kemal’in Şişli’deki evinde bulunan Rauf Orbay, anılarında bu baskını şöyle anlatmaktadır:

640 Atay, *age.* s. 107.

641 Aydemir, *age.* s. 354.

642 Akşin, *age.* s. 132.

643 Aydemir, *age.* s. 354.

“Şişli’deki evin orta katında, perdeleri daima inik duran odasında, baş başa vererek dertleşirken Yaver Cevat Abbas Bey, telaşlı bir durumda odaya geldi. ‘İtalyan karabiyenleri kapıya geldi. Evi aramak istiyorlar’ dedi. Mustafa Kemal Paşa birdenbire hiddetlendi: ‘Ne araması, ne istiyorlar?’ Cevat Abbas’a, ‘Çağır başları kimse onu bana’ emrini verdi.

Başları olduğu anlaşılan bir subayla, bir Ermeni tercüman geldiler. Tercüman Paşa’yı görüp de ‘Kolonel!...’ diye hitap edince, Paşa bütün bütün hiddetlenip azarlayarak, ‘Ne koloneli?... Gözünü aç, ben generalim!...’ dedi. Onlar da, bu takdir ve kesin konuşma karşısında seslerini çıkarmayarak, ters yüzü dönüp gittiler.

Sonradan anlaşıldı ki, meğer İtalyanlar, Mustafa Kemal Paşa’nın Halep’ten birlikte getirip evinde sakladığı Ermeni çocuklarını aramaya gelmişlermiş... Halbuki böyle bir şeyin aslı yoktu.”⁶⁴⁴

Mustafa Kemal, “kutsal amacı” için tutuklanmadan, sürgün edilmeden İstanbul’da bir süre çalışmak zorundadır. Bunun için de “korunması” lazımdır. Ancak işgal İstanbul’unda Mustafa Kemal olmak, hiçbir güvencenin koruyamayacağı kadar hedefte bir figür olmak demektir.

Kont Sforza’nın Atatürk’e Teklifi

Kont Sforza, Mustafa Kemal görüşmesini, o sırada *İleri* gazetesindeki yazılarında “İtalyan desteğinden” söz eden Celal Nuri (İleri) ve Suphi Nuri (İleri) kardeşler ayarlamıştır.⁶⁴⁵

Lord Kinross, “İki Türk gazetecisi, İzmir gerisinde Yunanlılara karşı Mustafa Kemal’in komutasında girişecekleri bir askeri direnmeyi İtalyanların silahla destekleyeceğine söz verdiler. Gerekli ortam hazırlandıktan sonra Mustafa Kemal, Sforza’yla ta-

644 Rauf Orbay, Cehennem Değirmeni, “Siyasi Hatıralarım”, 2. bs., Truva Yayınları, İstanbul, 2004, s. 239.

645 Mevlüt Çelebi, “Mütareke İstanbul’unda Bir İtalyan Dostu: Celal Nuri”, Tarih ve Toplum, C. 18, S.108, Aralık, 1992, s. 365, 366.

niştirildi. Kont, ona girişeceği bütün işlerde İtalya'nın desteğine güvenileceğini açıkça belirtti” demiştir.⁶⁴⁶

Mustafa Kemal, anılarında, Kont Sforza'yla görüşmesini şöyle anlatmaktadır:

“Bir gün A...Bey, bir İtalyan şahsiyetinin (Kont Sforza'nın), Fethi Bey ve benimle görüşmek arzusunda bulunduğundan söz etti. Bir İtalyan mimarının evinde buluşacaktık. Teklifi kabul ettik. Bonmarşenin karşısında büyük bir apartman! Çaydayız. Bahsedilen zat, hemen söze başladı: ‘Ben Türkiye’nin hakiki dostuyum. Hükümetin acizliği yüzünden bu memleketin nasıl fena akıbetlere sürüklendiğini görüyorum. Sizin bunları düşürebilecek yeni bir hükümet kurabilecek teşkilat ve adamlarınız var mıdır?’”

“İttihat ve Terakki Fırkası’ndan bahsettiğine, bizi de parti-nin liderleri arasında saydığına şüphe yoktu. Ben ilk defa tanıştığım bu zatla konuşmaktan çekindim” diyen Mustafa Kemal, Fethi (Okyar)’ın onlar açısından var sayılan önemli bir durumu boşa çıkarmamak için “güçlü olduklarını ve güçlü arkadaşları-nın da bulunduğunu” söylediğini, bunun üzerine Sforza’nın, “O halde kendinizi göstermelisiniz” dediğini aktarıp şöyle devam etmektedir:

“Biraz da imtihana (sınava) benzeyen bu konuşmadan nasıl bir sonuç çıkacağını düşünüyordum. O günkü hükümeti biraz daha eleştirdikten sonra, bize veda etti ve gitti. Her halde İtalyanların bir başka maksatları olmalıydı. Arkadaşlarla bu maksadın ne olabileceğine karar verdik.”⁶⁴⁷

Mustafa Kemal, görüşme sonrasında “Her halde İtalyanların başka bir maksatları olmalıydı” diyerek, arkadaşlarıyla “Bu maksadın ne olabileceğine karar verdiklerini” ve ona göre bir tavır belirlediklerini ifade etmektedir.

Mustafa Kemal, “İtalyanların başka maksatlarını” anılarında şöyle sıralamaktadır:

646 Kinross, age. s. 179.

647 Atay, age. s. 115.

*“Antalya ve bölgesinden başka İzmir ve bölgesinde de ege-
men olmak! Bunları Yunanistan’a bırakmamak!. Bazı olaylar
bu düşünceme kuvvet verdi. İtalyan şahsiyeti bizden, fakat Ar-
navut ırkından bazı kimselerle temas’ediyormuş. Onlara şöyle
bir sır da emanet etmiş: İzmir ve bölgesini Yunanlılara işgal
ettireceklerdir. Türkiye şüphesiz bundan memnun olamaz. İtal-
ya da aynı endişededir. Onun için İzmir ve bölgesinde Yunan
işgaline karşı silahlı teşkilat yapmalısınız. Yunanlıları İzmir
topraklarına sokmamaya çalışmalısınız. Eğer bunu başara-
mazsanız hiç olmazsa dostunuz İtalya’yı tercih etmelisiniz!*

*Bu iş için İtalya’nın istenildiği kadar silah ve malzeme ve-
receğini de garanti ediyormuş. Bu teklifi dinleyenler arasında
akla uygun görenler, hatta İtalyan deniz araçlarıyla İzmir’e gi-
derek telkinlere başlayanlar bile olmuştur.”⁶⁴⁸*

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, küçük bir istihbarattan sonra İtalyanların ve Kont Sforza’nın amacını ve bu doğrultu-
daki tüm faaliyetlerini öğrenmiştir: Kont Sforza ile görüşen Nail
Bey ve arkadaşlarının bir İtalyan torpidosuyla İzmir’e giderek
Yunan işgaline karşı İtalya’nın tercih edilmesi için çalışmalar
yaptıklarını bilmektedir.

İtalyanlar, gerçekten de Ege’de bir “direnış hareketi başlat-
mak” ve bu hareketin başına da Mustafa Kemal’i getirmek iste-
mişlerdir.

Mustafa Kemal, kendisine bu doğrultuda yapılan teklifi,
anılarında, bütün açıklığıyla ortaya koymuştur:

*“ (İtalyanlar) böyle bir direniş örgütünün başına gelebile-
cek olan kumandanı bile bulmuşlar: Ben! Bunu da kendileriyle
görüşen kişiye söylemişler.*

‘Bunu yapar mı?’ diye sormuş.

‘Emin olunuz!’ cevabını vermişler.

*Herhalde beni önerenler, bu işte yalnız Türk yararlarını he-
saba katmış olacaklar.*

Bir gün arkadaşlarımızdan biri tarafından, Beyazıt taraflarında birinin düşüncelerinden, fakat onları yalnız bir dostluk yardımı şekline sokarak, söz ettiler. Hatta o kişi ile görüşme gününün de saptandığını da haber verdiler.”

Mustafa Kemal, İtalyanların tamamen kendi çıkarları için hareket ettiklerini ve bu doğrultuda Türkleri kullanmaya çalıştıklarını çoktan anlamıştır. Bu nedenle İtalyanlara bel bağlayan arkadaşlarına, gülerek, “Çok safsınız...” demiştir.⁶⁴⁹ Ancak yine de Kont Sforza’yla görüşmeye gitmiştir.

Yeniden Mustafa Kemal’i dinleyelim:

“Görüşme saatinde İtalyan şahsiyetinin bürosunda bulunuyordum. Çok terbiyeli ve nazikti. Evimi basan İtalyan asker birliğini geri çağırmak için temsilcinin nasıl yardım ettiğini hatırlattım.

‘Ekselans’ dedi. ‘Herhalde bir tehlike karşısında büyükelçiliğin emrinize hazır olduğunu ben de söyleyebilirim.’

Yıldırımla vurulmuşa döndüm, üzüntümü saklamak için nefesimi güç tuttum. İtalyan tebaası mı oluyorum?

Dedim ki:

‘Beni buraya önemli bir şeyden bahsetmek için siz davet etmişsiniz. Bu önemli şeyi dinlemek istiyorum.’

Bir an durdu.

‘Ha!’ dedi. ‘Bu görüşmeyi sizin de tanıdığınız arkadaşlarınız istediler. Öyle pek önemli bir mesele söz konusu değildi!’

‘O halde fazla rahatsız etmeyeyim’ dedim ve kalktım.”⁶⁵⁰

Mustafa Kemal, bu olay sonrasındaki duygularını anılarında şöyle dile getirmiştir:

“Bir millet esirliğe düşünce, o milletten olan herkes nasıl hiç olur? Ben bu yabancıнын evinden çıkarken bütün uşakların arkamdan güldüklerini duyar gibi oluyordum. Caddenin kalabalığı arasında kendimi kaybetmeye çalıştım ve beni buraya

649 age. s. 116.

650 age. s. 116.

*sürüklemiş olanlara küstüm. Bunla beraber bu kişi, ilk sözünün benim üzerimdeki etkisini görünce, bana bütün o tasavvurlarından (düşüncelerinden) söz etmemek inceliğini göstermişti.”*⁶⁵¹

Belli ki Mustafa Kemal, dört bir yanı düşmanlarca kuşatılmış bir şehirde direniş planları yaparken çok acı çekmiştir. Direniş planları doğrultusunda adeta bir satranç ustası gibi bütün taşları gözden geçirip, bütün olasılıkları düşünerek hamleler yaparken bazen derin acılara, üzüntülere gark olmuştur. İtalyanlarca korunmayı, “*İtalyan tebaası olmak*” olarak gören Mustafa Kemal’in bu durumu içine sindiremediği ve bundan büyük bir üzüntü duyduğu anlaşılmaktadır.

“Bir millet esirliğe düşünce, o millettten olan herkes nasıl hiç olur?” diyen Mustafa Kemal, milletinden başka hiç kimseye hizmet edecek yaradılıştan bir insan olmadığı için İtalya’nın teklifini kibarca reddetmiştir.⁶⁵²

Tüm ömrü boyunca “kayıtsız, koşulsuz tam bağımsızlık” diyen Mustafa Kemal’in –İtalya’nın asıl amacını da bildikten sonra– bu teklifi kabul etmesi zaten düşünülemezdi. Alev Coşkun’un dediği gibi, “*Karakteri bağımsızlık olan bir lider böylesi bir taşeronluğu kabul edemezdi.*”⁶⁵³

Sina Akşin’e göre, “*Bütün bunlar, Mustafa Kemal’in istiklalci kanılarına o kadar aykırı şeylerdi ki, Kont Sforza ile görüşürken fazla renk vermiş ve bu tür temasların birden kesilmesine yol açmıştı.*”⁶⁵⁴

* * *

Mayıs 1919 sonunda Sadrazam Damat Ferit, Kont Sforza’yla gizlice görüşerek ona şunları söylemiştir:

651 age. s. 116.

652 Daha sonraki tarihlerde Mustafa Kemal’in İtalyanlarla gizli bir antlaşma yaptığı, bu antlaşma gereğince Yunanlılara karşı İtalyanlardan maddi ve manevi destek gördüğü iddia edilmiştir; ancak bu konuda herhangi bir somut belge ele geçirilememiştir. Bkz. Salahi R. Sonyel, *Türk Kültürü*, S. 89, s. 321; Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C. I, s. 215, dipnot 258.

653 Coşkun, age. s. 206.

654 Akşin, age. s. 132.

“Ah eğer Türkler tarafından sevilen büyük bir devlet İzmir’in ve onun vilayetinin işgaliyle görevlendirilmiş olsaydı her şey başka türlü cereyan ederdi.”

Kont Sforza anılarında, Damat Ferit’in kendisine yaptığı bu teklifin bir şekilde Mustafa Kemal’in kulağına gittiğini ve Mustafa Kemal’in eğer İtalyanlar İzmir’i işgal etmeye kalkarsa, *“Yeni Türkiye, Asya’da Yunanlılarla vuruşmaya hazırlandığı gibi aynı şiddetle İtalya ile de vuruşmakta kendini görevli sayacaktır”* diyerek, Damat Ferit’in bu teklifinin dikkate alınmamasını istediğini belirtmiştir.⁶⁵⁵

* * *

İzmir’in Yunanistan’a verilmesine kızan İtalyanlar, Ege bölgesinde bir “Türk direniş hattı” oluşturmak ve bölgeyi Yunanlıların elinden almak istemişlerdi. Bu doğrultudaki İtalyan planlarını İstanbul’daki İtalyan temsilcisi Kont Sforza yürütmüştü. Sforza, İstanbul ve İzmir’deki çalışmaları sonunda söz konusu Türk direnişini örgütleyecek kişinin Mustafa Kemal olması gerektiğine karar vermişti.

Bu sırada İstanbul’da olup bitenleri arkadaşları ve istihbaratçıları tarafından çok iyi takip eden Mustafa Kemal de Kont Sforza’nın çalışmalarını ve İtalyanların beklentilerini öğrenmişti.

Mustafa Kemal, İtalyanların gerçek niyetlerini biliyordu, fakat İtalyanların bu beklentisinden mümkün olduğu kadar yararlanmak için onlarla iyi ilişkiler kurmuştu.

Mustafa Kemal’i Ege’deki direniş hareketinin başına geçireceklerini düşünen İtalyanlar da işgal İstanbul’unda Mustafa Kemal’in tutuklanmasına engel olmuşlardı.

* * *

Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal, İtalyanlarla genelde iyi ilişkiler kurmuştur. İtalyan-Yunan çıkar çatışmasının farkında olan Mustafa Kemal, “İtalyan kartını” elinde tutmak

⁶⁵⁵ Bayur, age. s. 339.

istemmiştir. Akdeniz bölgesini işgal etmiş olan İtalyanlar bölge halkına iyi davranarak ekonomik çıkarlarını sürdürmek istemişlerdir. İtalya, Milli Hareketin başarılı olacağını ilk fark eden ülkedir. I. Dünya Savaşı'nın galiplerinden İtalya'da, bu savaş nedeniyle ekonomik ve sosyal yapı bozulmuş, işsizlik hat safhaya ulaşmıştır. Bu nedenle İtalya Anadolu'da çok fazla asker bulunduracak durumda değildir.⁶⁵⁶ Bu koşullar altında İtalyanlar, II. İnönü Savaşı'ndan sonra Anadolu'dan çekilmeye başlamışlardır. 25 Mayıs 1921'de Marmaris'i, 1 Haziran 1921'de Antalya ve dolaylarını boşaltmışlar, 5 Temmuz'da tamamen çekilmişlerdir.

İtalyanlar 1921 Ekim'inde Ankara'ya bir delege göndererek Ankara Hükümeti'nden bazı ekonomik ayrıcalıklar istemişler, ancak bu istekleri Mustafa Kemal tarafından kabul edilmemiştir.⁶⁵⁷

Atatürk'ü Kazanmanın Dayanılmaz Çekiciliği

Mustafa Kemal, özellikle Çanakkale'deki başarılarından dolayı yurt içinde ve yurt dışında tanınan bir komutandır. Avrupalı emperyalistlerin Doğu'da bir yeri işgal ettikleri zamanki klasik stratejileri, o bölgenin tanınmış asker, sivil ileri gelenlerini "kazanarak" onları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktır. Bu stratejiyi daha önce Osmanlı üzerinde Almanlar denemiş ve başarılı olmuşlardır. Almanya, Enver Paşa'yı kazanarak, koskoca Osmanlı Devleti'ni kendi çıkarları için kullanmamış mıdır? Bu örnekten hareket eden İngiltere ve İtalya da Mütareke döneminde Mustafa Kemal'i kazanmaya çalışmışlardır.

Hikmet Bayur'un bu konudaki değerlendirmesi şöyledir:

"Almanya, nasıl Enver, Talat ve Cemal'i avlayabilmişse, kendileri (işgalciler) de İstanbul'da bir sürü politikacı, general ve saireyi avladıkları gibi ünlü bir asker, ancak siyasette belirsiz sandıkları Mustafa Kemal'i de avlayabileceklerini umuyorlardı. O, bir sürü uydurma nazır veya emekli generalden çok amma pek

656 Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, s. 303.

657 Altuğ, Türk İnkılap Tarihi, s. 151.

çok değerli bir av olabilirdi. İstanbul'da egemen olan yabancılardan Mustafa Kemal'e (belli bir dönem) ilişmemeleri ve güler yüz göstermeleri, hatta onu kazanmaya çalışmaları bundandı.”⁶⁵⁸

İngilizlerin, Ali İhsan (Sabis) Paşa'yı görevden aldıktan sonra onun yerine Mustafa Kemal'i geçirmeye çalışmalarının ve İtalyanların, Paris Barış Konferansı'nda, İzmir'in Yunanistan'a verileceğini anladıklarında Ege'de kurmayı planladıkları direniş teşkilatının başına Mustafa Kemal'i getirmek istemelerinin arkasında hep “onu kazanma” düşüncesi vardır.⁶⁵⁹ Bu düşüncenin gelişmesinde, Mustafa Kemal'in işgal kuvvetleriyle kurduğu stratejik ilişkilerin de büyük etkisi vardır.

“Onlar, Mustafa Kemal'i kazanmakla, yurt ve orduda itibarlarını artıracaklarını ummaktadırlar.”⁶⁶⁰ Ancak, hayatını ulusuna adanmış adam Mustafa Kemal'i kazanmanın imkânsız olduğunu görememişlerdir.

İşgalci ülkeler, Mustafa Kemal'in çok değil birkaç yıl sonra yapabileceklerini düşünebilselerdi, değil Mustafa Kemal'i kazanmak, onu oracıkta ortadan kaldırırlardı.

Mustafa Kemal'in en büyük başarılarından biri, işgal İstanbul'unda yürüyüp de izini belli etmeyen, akıllı hareket tarzıdır. Bu akıllı hareket tarzı sayesinde o ölüm kapanından kurtulup bir ulusu özgürlüğüne kavuşturmuştur.

d. Basın Yoluyla Propaganda Yapmak

Mustafa Kemal'in İstanbul'daki çalışmalarının bir bölümü, basın yoluyla “propaganda” yapmaktır.⁶⁶¹ Mustafa Kemal, işgal İstanbul'da basın yoluyla üç farklı kesime ulaşmayı düşünmüştür: 1. Hükümet, Meclis ve Padişah, 2. İşgal kuvvetleri, özellikle de İngilizler, 3. Halk...

658 Bayur, age. s. 279.

659 O yıllarda Padişah Vahdettin'in kızı Sabiha Sultan'ı Mustafa Kemal'e vermek istemesinin arkaplanında da yine “onu kazanma” isteği vardır.

660 Bayur, age. s. 279.

661 Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı yıllarında basınla olan ilişkileri için bkz. Yücel Özkaya, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın, 2 cilt, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2001.

İletişim araçlarının çok sınırlı olduğu bir zamanda ve ülkede, basın gücünün farkında olan Mustafa Kemal, Samsun'a ayak bastıktan sonra da basından yararlanmıştır. Anadolu'daki çalışmalarını basın yoluyla halka iletmiş, ulusal bir basın oluşturup propaganda aracı olarak kullanmaya çalışmıştır.⁶⁶²

Mustafa Kemal, ilk gazetecilik denemesini Harp Akademisi'nde öğrenciyken yapmıştır. Birkaç arkadaşıyla birlikte bir "sınıf gazetesi" çıkarmış, bu gazete okulda gizlice elden ele dolaşmıştır. Bu gazete sayesinde Harp Akademisi'ndeki arkadaşlarını Abdülhamit baskısına ve emperyalist kuşatmaya karşı uyarmak, bilinçlendirmek istemiştir.

Mustafa Kemal, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra 1 Kasım 1918'de arkadaşı Fethi (Okyar) Bey'in İstanbul'da çıkardığı *Minber gazetesine* ortak olmuştur. Bu gazete sayesinde bir taraftan ulusal istekleri dikkate alacak bir hükümet kurulmasına diğer taraftan İngilizleri "kuşkulantırmadan" kurtuluş planlarını hazırlamaya çalışmıştır.

Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nden hemen sonra 14 Eylül 1919'da yayınlanmaya başlayan, adını kendisinin koyduğu *İrade-i Milliye* adlı bir gazete çıkarmıştır.⁶⁶³

Mustafa Kemal, Ankara'ya geldiğinde, 10 Ocak 1920'de yayınlanmaya başlayan, yine adını kendisinin koyduğu *Hakimiyet-i Milliye* adlı bir gazete çıkarmıştır.⁶⁶⁴

Mustafa Kemal, Sivas'taki *İrade-i Milliye* ve Ankara'daki *Hakimiyet-i Milliye* gazeteleri sayesinde, hem İstanbul basınının Milli Hareket hakkındaki "olumsuz" söylemlerini etkisizleştirmeye çalışmış, hem de halkı Milli Hareket etrafında toplamaya çalışmıştır. Mustafa Kemal'in çıkardığı bu gazetelere verdiği adlar, onun kafasındaki "cumhuriyet" düşüncesinin ilk işaretleridir.⁶⁶⁵

662 Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın*, C.I, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2001, s. 11.

663 age. s. 25-29.

664 age. s. 29-45.

665 Mustafa Kemal'in gazetelere verdiği "İrade-i Milliye" ve "Hakimiyet-i Milliye" adları "Cumhuriyet" anlamına gelmektedir. Kanımca Mustafa Kemal, bu

Mustafa Kemal Atatürk, 1937 yılında *Kurun* (Vakit) gazetesine Asım Us imzasıyla çok sayıda “başyazı” dikte etmiştir.⁶⁶⁶ Mustafa Kemal’in bu “başyazıları” genelde “Hatay meselesi” konusunda güçlük çıkaran Fransa’yı ikna etmeye, hatta tehdit etmeye yöneliktir.

Genç Gazeteci Atatürk

Mustafa Kemal, basının gücünü çok genç yaşlarda fark etmiştir. Daha Harp Akademisi’nde öğrenciyken yakın arkadaşlarıyla birlikte bir sınıf gazetesi çıkarmaya karar vermiştir.

Mustafa Kemal, anılarında Harp Akademisi’ndeki bu “sınıf gazetesi” deneyiminden şöyle söz etmiştir:

“Kurmay sınıflarına geçtik. Her zamanki derslere çok iyi çalışıyordum. Bunların üstünde olarak bende ve bazı arkadaşlarda yeni fikirler belirdi. Memleketin idaresinde ve siyasetinde fenalıklar olduğunu keşfetmeye başladık.

Binlerce kişiden ibaret olan Harbiye talebesine bu keşfimizi anlatmak hevesine düştük. Okul öğrencileri arasında okunmak üzere okulda el yazısıyla gazete kurduk.

*Sınıf dahilinde ufak teşkilatımız vardı. Ben idare heyetine dahildim. Gazetenin yazılarını ekseriyetle ben yazıyordum.”*⁶⁶⁷

Mustafa Kemal’in birkaç arkadaşıyla birlikte Harp Akademisi’nde “sınıf gazetesi” çıkardığına tanık olanlardan biri de Ali Fuat Cebesoy’dur.

Şimdi onu dinleyelim:

“Fikirlerimizi, toplamı binleri aşan Harp Okulu öğrencilerine aşılama için, daha kurmay sınıflarına geçmeden gizli bir teşkilat kurmuş, Muhittin Baha Pars’ın ağabeyi İsmail Hakkı

gazetelere doğrudan “Cumhuriyet” adını vermeyi çok istemiştir, ancak dönemin koşulları, “cumhuriyet” sözcüğünü kullanmaya uygun olmadığından yine aynı anlama gelen “İrade-i Milliye” ve “Hakimiyet-i Milliye” kavramlarını kullanmayı tercih etmiştir.

666 Sadi Borak, Atatürk ve Edebiyat, Kırmızı Beyaz Yayınları, Ankara, 2004, s. 105-116.

667 Vakit, 10 Ocak 1922. s. 1.

Pars ile Ömer Naci ve birkaç arkadaşın da gayretiyle el yazısı iki nüsha dergi çıkarmıştık. Liderimiz Mustafa Kemal'di. Gelebilecek sorumluluğun en büyük yükü onun omuzlarındaydı.

Hürriyet yolundaki faaliyetlerimize Kurmay sınıflarında da devam etmeyi kararlaştırdık. (...) Dergiyi Veteriner dershanesinde çıkarıyorduk. Sonra gizlice elden ele dolaştırıyorduk.”⁶⁶⁸

Abdülhamit sansürünün kol gezdiği bir ortamda gizlice gazete çıkarmak ve yeni fikirleri yaymak son derece cesur, ancak çok riskli bir iştir.

Çok geçmeden Mustafa Kemal'in okulda gizlice gazete çıkardığı Okullar Bakanı Zülüflü İsmail Paşa'nın kulağına gitmiştir. Harp Akademisi Müdürü Ali Rıza Paşa Saraya çağrılarak azarlanmış, padişaha sadakatsizlikle suçlanmıştır.

Bunun üzerine Ali Rıza Paşa, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını suçüstü yakalamak için fırsat kollamaya başlamıştır.

Yeniden **Ali Fuat Cebesoy**'a kulak verelim:

“Mustafa Kemal ile beraber dergiyi çıkaran arkadaşlar, yine Veteriner dershanesine girerek kapıyı kapatıp çalışmaya başlamışlardı. Ben o gün orada yoktum. Bu sırada durumdan haberdar edilen Ali Rıza Paşa, ansızın dershaneye girmiş, arkadaşları suçüstü yakalayivermişti.”⁶⁶⁹

Sonraki gelişmeleri Mustafa Kemal'den dinleyelim:

“Yazılar, masa üstünde ve ön tarafta duruyordu. Görmezliğe geldi, ancak dersten başka şeylerle uğraşıyorsunuz diye tutuklanmamızı emretti. Çıkarken, ‘Yalnız izinlerini kaldırın’ dedi. Sonra, hiçbir ceza verilmesine lüzum olmadığını söylemiş...”⁶⁷⁰

Mustafa Kemal, o gün belki tutuklanmaktan kurtulmuştu, ama bu sınıf gazetesi olayı siciline işlemiştir ve birkaç yıl sonra başını fena halde ağrıtacaktı.

* * *

668 Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 59.

669 age. s. 60.

670 Vakit, 10 Ocak 1922, s. 1.

1905 yılında Harp Akademisi'nden mezun olan Mustafa Kemal, vatan ve özgürlük savaşını birkaç arkadaşıyla birlikte Sirkeci'de kiraladığı bir evde sürdürmüştür. Geç subaylar, burada yaptıkları toplantılarda, baskı rejiminden kurtulup demokratik bir idare kurmanın yollarını aramışlardır. Mustafa Kemal, Akademiyi bitiren öğrencilerin gittikleri yerlerde “vatan ve özgürlük” mücadelesine devam etmelerini istemiştir.

Sirkeci'deki bu evde yapılan gizli toplantılar buraya sızan Fethi adlı bir hafiye tarafından Saray'a jurnallenince Mustafa Kemal apar topar tutuklanmıştır. Kendisine yöneltilen suçlamalardan biri de “okulda gazete çıkarmaktır.”

“Okulda gazete çıkarmak, zararlı fikirlerle etrafını zehirlemek, Ramazanın 15'inde Hırka-ı Şerifi ziyaret edecek olan Abdülhamit'in arabasına bomba atmak” gibi eylemlerle suçlanan Mustafa Kemal, iki aya yakın Bekirağa Zindanında tutuklu kalmıştır.⁶⁷¹

Atatürk'ün İstanbul Basınında Yayımlanan İlk Resmi

Çanakkale Savaşı sonrasında Enver Paşa, Mustafa Kemal'in adının ve resminin gazetelerde yayımlanmasını yasaklamıştır.⁶⁷² Ancak, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin başyazarı Yunus Nadi ve yazı işleri müdürü Abidin Daver Bey, ne pahasına olursa olsun Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal Paşa'nın bir resmini yayımlamaya karar vermişlerdir.⁶⁷³

Bu ikili, sansür zabitlerini atlatarak, 29 Ekim 1915 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde Mustafa Kemal Paşa'nın bir resmini yayımlamışlardır.⁶⁷⁴ Ressam Cemal'in çizdiği bu resim, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul basınında yayımlanan ilk resmidir.

Resmin hemen altında şöyle bir yazı vardır:

“Çanakkale kara savaşlarında olağanüstü yararlılıkları görülen ve savunmadaki kudret ve becerisiyle gerçekten şan ve

671 Borak, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, s. 51.

672 age. s. 73-75.

673 age. s. 75.

674 *Tasvir-i efkar*, 29 Ekim 1915, (16 Teşrinievvel 1331-20 Zilhicce 1333), s. 1.

*şeref kazanarak Boğazları ve Hilafet makamını kurtaran kumandanlarımızdan yaratılıştan yiğitlik, kahramanlık ve harkalar timsali Albay Mustafa Kemal Beyefendi.”*⁶⁷⁵

Çanakkale Savaşı’ndaki üstün başarılarıyla halkın kalbinde taht kurmaya başlayan Mustafa Kemal, basında resimlerinin yayımlanmaya başlamasıyla çok daha fazla tanınacaktır.

* * *

Ziya Gökalp’in çıkardığı *Yeni Mecmua* dergisinin “Çanakkale Özel Sayısı”nda Ruşen Eşref (Ünaydın)’ın 24-28 Mart 1918 tarihleri arasında Mustafa Kemal’le Akaretler’deki evinde yaptığı uzunca bir röportaj yayımlanmıştır.⁶⁷⁶ Mustafa Kemal, söz konusu röportajda Çanakkale Savaşı’nın detayları hakkında çok önemli bilgiler vermiştir.

Yeni Gün Gazetesi: “Çanakkale Kahramanı Mustafa Kemal İstanbul’a Geldi”

1918’in sonlarında, I. Dünya Savaşı’ndan bozguna uğrayarak çıkan, çok ağır şartlarda bir ateşkes antlaşması imzalamak zorunda bırakılan, yıkık ve ümitsiz ülkenin tek umudu Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal’dir.

Yunus Nadi’nin *Yeni Gün* gazetesi, 14 Kasım 1918’de birinci sayfadan Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal’in bir gün önce İstanbul’a geldiğini bildirmiştir.⁶⁷⁷ Yazıda, Mustafa Kemal’in Çanakkale’deki başarılarından söz edilerek İstanbul’da “önemli bir makama getirileceği” belirtilmiştir.

O gün, “*İtilaf Donanması Limanımızda*” manşetiyle çıkan *Yeni Gün* gazetesi, bir gün önceki işgalin ayrıntılarına yer vermiştir. Manşetin hemen altında, işgal kuvvetlerinin dokuz zırhlısının resmine yer verilmiştir. Haber yazısında, İstanbul’un işgali dolayısıyla yaşanan “hayal kırıklığı” şöyle ifade edilmiştir:

⁶⁷⁵ Borak, age. s. 78. (Sadeleştirilmiştir.)

⁶⁷⁶ age. s. 113-121.

⁶⁷⁷ Yenigün, 14 Kasım 1918, s. 1.

“Haklı veya haksız, doğru veya yanlış, dört sene süren bir mücadeleden sonra dün büyük bir İtilaf filosu, mızıkaları ve bayraklarıyla limanımıza geldi. Bu geliş ne kadar sessiz ve gürültüsüz olursa olsun, sulh (barış) zamanlarında limandan limana ecnebi sahillerini dolaşan dostane bir ziyaret değil. Belki de uzun ve kanlı bir sergüzeştin hazin akıbetini gösteren galibane bir geçit resmi. Bu geçit resmini, İstanbul’un bir kısım gayrimüslim halkı neşe ve sürur dalgaları içinde karşılamış olmasına rağmen, Çanakkale’de verilen şehitlerin hatırasıyla titreyen öteki kısım, çünkü manzara karşısında açıkça müteessir ve dilhundu.”⁶⁷⁸

14 Kasım 1918 tarihli Yenigün Gazetesi'nin 1. sayfası: Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a gelişi ve işgal donanmasının gücü yan yana verilmiş.

Görüldüğü gibi, o günlerde elde avuçta kalan tek avuntu kaynağı Çanakkale zaferidir. İşte bu nedenle Yunus Nadi, işgal

haberinin yer aldığı manşetin sağ alt köşesine Mustafa Kemal Paşa'nın bir resmini koymuş ve onun Çanakkale'deki başarısına vurgu yapmıştır.

Orhan Koloğlu'nun yerinde tespitiyle, “İstanbul’a savaşıla girememiş olanlara, başta İngiliz donanmasına anımsatmak için elde Çanakkale’den başka koz kalmamıştı. Onun da tek başarılı komutanı Mustafa Kemal’di...”⁶⁷⁹

Atatürk ve Minber Gazetesi

Mustafa Kemal, İstanbul’daki yoğun siyasi faaliyetlerinde basından yararlanmıştır. Bu amaçla sıkça **ulusalcı** basına demeçler veren Mustafa Kemal, çok daha iyi propaganda yapabilmek için bir gazeteye ortak olmuştur.

Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan iki gün sonra, 1 Kasım 1918 Cuma günü İstanbul’da **Minber** adlı bir gazete yayımlanmaya başlanmıştır.⁶⁸⁰ Gazetenin kurucuları, Fethi (Okyar), Dr. Rasim Ferit (Talay) ve Mustafa Kemal’dir.⁶⁸¹ Gazetenin kurulması için gereken parayı üç arkadaş ortaklaşa sağlamıştır.⁶⁸²

Gazetenin adını Mustafa Kemal koymuştur.⁶⁸³

I. Dünya Savaşı’nın ardından İttihat ve Terakki Fırkası (partisi)’nin kendini feshetmesinden sonra İttihatçılar, Teceddüt Fırkası adlı yeni bir parti kurmuşlardı. Ancak Mustafa Kemal’in yakın arkadaşı Fethi Okyar, bu partiye katılmayarak Osmanlı

679 Koloğlu, Mondros’tan Mudanya’ya Osmanlı’da Son Tartışmalar, s. 33.

680 Minber gazetesi, 1 Kasım 1918 ile 21 Aralık 1918 tarihleri arasında 50 sayı olarak yayımlanmıştır. Gazete koleksiyonuna Beyazıt Belediye Kütüphanesi’nden ulaşılabilir.

681 Gazetenin adının hemen altında şunlar yazılıdır: “Siyasi, ilmi, edebi, iktisadi, yevmi gazete... İmtiyaz sahibi: Dr. Rasim Ferit... İdare yeri: Babıali Caddesi’nde Minber Matbaası... 416 numaralı posta kutusu....” Gazetenin boyu 60, eni 45 cm. Tek yaprak iki sayfadır. Nüshası 1 kuruştur. Yayımlanma tarihi 1 Kasım 1918’dir. Sadi Borak, Atatürk ve Edebiyat, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, 2004, s. 92.

682 Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk’ün bu ortaklık için gereken parayı, Adana’da sattığı atlardan cebinde kalan paradan ödediğini belirtmiştir. Bayur, age. s. 289.

683 Hıfzı Topuz, Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 117; Özka-ya, age. s. 15.

Hürriyetperver Avam Fırkası (Osmanlı Özgürlükçü Halk Partisi) adlı bir parti kurmuştu. *Minber gazetesi* bu yeni partinin yayın organı olarak düşünülmüştür.⁶⁸⁴ Mustafa Kemal, bu yeni partinin Türk siyasetinde etkin olamayacağını farkındadır; fakat bu partiyle yakın ilişkide kalarak “İttihatçı” damgası yemekten kurtulabileceğini düşünmüştür.⁶⁸⁵

Mustafa Kemal’in, arkadaşları Fethi Okyar ve Rasim Ferit’le birlikte Mondros Ateşkes Antlaşması’nın mürekkebi kurumadan böyle bir gazete çıkarması, kafasındaki direniş düşüncesinin bir yansımasıdır. Mustafa Kemal, İstanbul’da “kurtuluşun ön hazırlıkları” sırasında *Minber*’den yararlanmayı düşünmüştür.

Minber gazetesi, neredeyse her sayısında özgür kurumları, adalet, eşitlik, hürriyet gibi değerleri savunmuştur.⁶⁸⁶ *Minber*’in ilk günkü başyazısının “*Basın Özgürlüğü*” başlığını taşıması gazetenin özgürlüklere çok önem verdiğinin bir işaretidir.

Gazetenin en temel özelliği ise işgal kuvvetlerini uyandırmadan “ulusalcı bir hükümet” kurulması için çaba harcamasıdır.

Gazetede Mustafa Kemal imzalı hiç yazı yoktur; fakat Mustafa Kemal’e ait güncel haber, röportaj ve kendi mektuplarından örnekler vardır.⁶⁸⁷

Başlangıçta nispeten yumuşak ve halka moral veren bir çizgiye sahip olan *Minber*’in, Mustafa Kemal’in İstanbul’a gelmesiyle birlikte hükümete karşı sertleştiği görülmektedir. Örneğin, 13 Kasım’da, “*Yeni ve gizli ellerin, hafi kuvvetlerin meydana gelmekte olduğunu hissediyoruz*” demiş ve meclisin kapatılması gerektiğini vurgulamıştır. 15 Kasım’da ise, istibdat kavramına vurgu yapılarak “*bağımsızlığın ancak özgür uluslara tannabileceğini*” ileri sürmüştür.

684 Turan, Mustafa Kemal Atatürk, s. 170.

685 Mustafa Kemal, her fırsatta “İttihatçı” olmadığını vurgulamasına karşın Söz gazetesi, 29 Aralık 1918 tarihinde Mustafa Kemal’in İttihatçı Teceddüt Fırkası’na girdiğini yazmıştı. Mustafa Kemal gazeteye bir tezip göndererek haberi yalanlamıştı. Mustafa Kemal’in tektibi 30 Aralık 1918 tarihli Söz gazetesinde yayımlanmıştı.

686 Borak, Atatürk ve Edebiyat, s. 93.

687 age. s. 94.

16 Kasım'daki başyazının başlığı, "*Mösyö Laport (Hükümet) uyuyor!*" biçimindedir.

Aynı gün, "*Anafartalar Kahramanı Olarak Ün Yapmış Olan Mustafa Kemal İstanbul'a Geldi*" başlığıyla, Mustafa Kemal'in resminin de yer aldığı bir haber yayımlanmıştır.

Yine aynı gün, "*Mustafa Kemal Paşa dün uzun müddet padişahın huzurunda kalarak, padişahın iltifatlarına mazhar olmuştur*" diye yazmıştır.⁶⁸⁸

17 Kasım'da *Minber*'in hükümete yönelik eleştirisi çok daha sertleşmiştir. Başyazıda "*Büyük Kabine*" diye alaya alınan Tevfik Paşa Hükümeti çok ağır bir şekilde eleştirilmiştir: Yazıda, Tevfik Paşa ve bakanların kişisel kusurları ve yetersizlikleri anlatılmıştır. Bırakışma çığneniyor, fakat hükümet seyirci kalıyor, İngilizlerin, Türk'ten çok Türk dostu olmayacakları tarihsel örnekleriyle ortaya konuyor, "*150 yıldır milli çıkarlardan çok dışa şirin görünme hastalığı var*" deniliyor ve Tevfik Paşa'nın dış güçlerin zorlamasıyla iktidara getirildiği belirtiliyordu.

Ayrıca, Tevfik Paşa Kabinesi'nin programını okuyacağı ve istifa edeceği konusunda söylentiler olduğu manşetten duyurulmuştur. Bu haber, tamamen propagandaya yöneliktir. Ortada böyle bir söylenti yoktur ama hükümeti yıpratmak, güvenoyu almasına engel olmak için böyle bir habere yer verilmiştir.

Zeki Sarıhan'a göre *Minber*, "*Tevfik Paşa aleyhinde, siyasi tarihimizde az rastlanabilecek şiddetli bir muhalefet yürütmüştür.*"⁶⁸⁹

17 Kasım 1918 tarihli gazetede ayrıca, "*Mustafa Kemal Paşa İle Mülakat*" başlığı altında uzunca bir söyleşiye yer verilmiştir. Söyleşinin başına Mustafa Kemal'in bir fotoğrafı konmuş, fotoğrafın altına da "*Ordumuzun en büyük kumandanlarından*" diye yazılmıştır. Yazı, Mustafa Kemal'in hayat hikâyesiyle başlamıştır. "*Mustafa Kemal'i siyasal kamuoyuna tanıtmak için çaba gösterilmekte olduğu belliydi.*"⁶⁹⁰

688 Borak, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, s. 144

689 Sarıhan, Kurtuluş Savaşı'nda İlk İktidar, s. 78.

690 Akşin, age. s. 88.

Mustafa Kemal'in 17 Kasım 1918 Pazar günkü *Minber* gazetesine verdiği demecin temelde iki amacı vardır: 1. Milletvekillerini etkileyerek Tefvik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu almasını engellemek... 2. İngilizlere yönelik "olumlu" mesajlar vererek, İngilizlerin kendisine yönelik kuşkularını dağıtmak, onlara güven vermek, böylece Anadolu'da alacağı bir görevde İngilizlerin muhalefetini önlemek.⁶⁹¹

Sadi Borak, bu demeci, "*Mustafa Kemal'in bir taktik őahe-seri*" olarak adlandırmıştır.⁶⁹²

Sorularını da Mustafa Kemal'in hazırladığı demeÇ şöyledir:

Soru: "*Siyasi durum hakkındaki fikirlerinizi öğrenebilir miyim?*"

Cevap: "*Ben siyasetle 329 (1913) yılında, Sofya, Belgrad ve Çetine ateŐemiliterlikleri üzerimde bulunduğu bir sene içinde meşgul oldum. Görevim de sadece askeri olmayıp, askeri-siyasi idi. Bu memuriyetim istisna edilirse bütün hayatım Trablusgarp'ta, Balkan muharebesinin son safhasında ve şimdi harpte (I. Dünya Savaşı'nda) muharebe meydanlarında askerlikle geçmiştir. Bu itibarla siyasetten bahsetmeyi bu meslektekilere bırakalım...*

Bununla beraber, bu ifadeyle aziz yurdumuzun ve bed aht milletimizin selamet ve menfaati ile ilgisi dolayısıyla devletimizin, benimde içinde bulunduğum devrin çeşitli aŐamalarında genel siyaset ahengine katılmamış olduğumu söylemek istemiyorum."

G r ld Ğu gibi burada Mustafa Kemal, siyasete yabancı olmamakla birlikte aslında bir siyasetçi olmadığını, gerçek iŐinin askerlik olduğunu belirtmiş ve ülkesinin menfaati için siyasetle ilgilendiğinin altını çizmiştir.

"Ben en iyi siyasetin, her türlü anlamıyla 'en çok kuvvetli olmakta' bulunduğunu kabul ederim. En çok kuvvetli olmak deyiminden amacımın yalnız silah kuvveti olduğunu zannet-

691 Borak, age. s. 176.

692 age. s. 176.

meyiniz. Aksine, asker olmama rağmen bu, bence kuvvetin en son kaynağıdır. Benim belirtmek istediğim, moral, bilim, ahlak ve fen bakımlarından kuvvetli olmaktır. Bu saydığım niteliklerden yoksun olan bir ulusun bütün bireylerinin en son silahlarla donatıldığını farzetsek bile kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olamaz.

Bugünkü uluslar arasında insan olarak yer alabilmek için silah elde hazır olmak yeterli değildir. Benim görüşüme göre kuvvetli bir ordu denildiği zaman anlaşılması gereken şey, her bireyi, özellikle subayı, komutanı uygarlık ve fen gereklerini iyi anlamış olarak ona göre tutum ve davranışlarını uygulayan yüksek ahlakta bir heyettir. Şüphe yok ki, birinci amacı, görevi, düşüncesi ve hazırlığı yurt savunmasına yönelmiş olan bu heyet, yurdun siyasetini idare edenlerin en nihayet verecekleri kararla faaliyete geçer. İşte ben, orduyu ve orduları kumanda etmiş bir asker olarak bu bakımdan siyasetle uğraşmış olabilirim.”

Mustafa Kemal, bu sözleriyle aynı anda iki farklı kesime mesaj vermek istemiştir: Bir taraftan “bilim ve fen” gibi Batıyla özdeşleşmiş “çağdaş değerlere” vurgu yaparak işgal kuvvetlerine, “onların değerlerine” karşı olmadığı mesajını verirken; diğer taraftan, “yurt savunması amacıyla orduları düzenlemek ve harekete geçirmek” için siyasetle ilgilendiğini belirterek içerideki siyasi çevrelere mesaj vermiştir.

Mustafa Kemal’in, gerçek kuvvetin, “moral, bilim, ahlak ve fen bakımlarından kuvvetli olmakla” sağlanacağını söylemesi gelecekte yapacağı devrimin karakterine yönelik ipuçları taşıması bakımından da çok önemlidir.

Mustafa Kemal sözlerini şöyle sürdürmüştür:

“Yurdumu ve milletimi pek iyi tanıdığım ve muhtaç olduğum ilerlemeye erişmek için huzur ve sükun ile ve fakat herhalde özgürlüğüne sahip olarak çok devamlı çalışmak gerektiğine inandığım için bu kanaatimi temin edecek, yani bize huzurlu ve sükunlu çalışma zamanı verecek ilişkilerle dostluklara cidden taraftarım.”

Mustafa Kemal burada üstü kapalı olarak İngilizlere seslenmiş ve “sakin ve huzurlu bir şekilde ve ‘özgürlüğümüze’ sahip olarak çalışmamıza izin verirseniz sizinle dost olabilirim!” demiştir ki bu, kibarca “bizi rahat bırakın!” demektir.

Soru: “İngilizler için beslediğiniz hisler hakkında biraz bilgi verir misiniz?”

Cevap: “*Bu harpte Arıburnu, Anafarta ve Filistin cephele-
rinde karşı karşıya birçok muharebeler verdim. Ben bu muhare-
belerde ve genel surette saydığım cephelerde başka mıntıkalar-
da diğer milletlere dahi verdiğim muharebelerde daima vatanın
müdafaasından ibaret olan asli görevimi yaptım. Onun için
kalbimde kin ve düşmanlık hisleri yer bulmamıştır.*

*İngilizlerin, milletimizin hürriyetine ve devletimizin istik-
laline gösterecekleri saygı ve insaniyet karşısında yalnız benim
değil bütün milletin duygulanması pek tabiidir.”*

Mustafa Kemal bu sözleriyle şunları demek istemiştir:

1. İngilizlerle yaptığım savaşlarda görevimi yaptım, vatanımı korudum.
2. İngilizlere karşı kin ve düşmanlık beslemiyorum.
3. İngilizlerin, özgürlüğümüze ve bağımsızlığımıza saygı göstermeleri halinde millet bundan memnun olacaktır.

Dikkat edilecek olursa burada Mustafa Kemal, son derece usta bir dille, “İngiliz karşıtı olmadığını” vurgulamış, fakat satır arasında, İngilizlerin “özgürlüğümüze” ve “bağımsızlığa” saygı göstermeleri gerektiğini ifade etmiştir. Kısaca, Mustafa Kemal, “taktik gereği”, İngiliz karşıtı olmadığını belirtirken bile “özgür-
lük ve bağımsızlığa” vurgu yapmaktan çekinmemiştir.

Son olarak, “*Yeni fikir akımları hakkındaki düşüncesi-
ni*” de öğrenmek isteyen muhabire Mustafa Kemal, cepheden İstanbul’a döneli daha iki gün olduğunu belirterek, bu konuda henüz herhangi bir şey söyleyemeyeceğini belirtmiştir.⁶⁹³

18 Kasım 1918’de *Minber*’de, Fethi (Okyar)’ın “*Kuvvetli Hükümet İsteriz*” adlı başyazısı yayımlanmıştır. Fethi (Okyar)

693 Minber, 17 Kasım 1918; Atatürk’ün Bütün Eserleri, C. I, s. 290.

yazısında Tefvik Paşa'yı ağır bir dille eleştirmiştir. O gün mecliste Tefvik Paşa Hükümeti'nin güven oylaması olduğu düşünülecek olursa, *Minber*'in son bir gayretle milletvekillerini etkilemeye çalıştığı söylenebilir.

Minber, bir taraftan İngilizleri uyandırmamaya ve Tefvik Paşa Hükümeti'ne güvenoyu verdirmemeye yönelik bir politika izlerken diğer taraftan da Mustafa Kemal'i "ön plana" çıkarmanın yollarını aramıştır.

18 Kasım 1918 tarihli *Minber*'de "*Saklı Kalmış Bir Sima*" başlığıyla Mustafa Kemal'den söz edilmiştir. Yazıda Mustafa Kemal'in ne kadar ileri görüşlü biri olduğu, 17 Eylül 1914'de Dr. Tefvik Rüştü (Aras)'a yazdığı bir mektuptaki öngörülerıyla kanıtlanmak istenmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasından sadece 51 gün sonra yazılan bu mektupta Mustafa Kemal, Alman ordularının Rusya'ya girmelerinin kaçınılmaz olduğunu ve bu durumda doğuda ve batıda savaşmak zorunda kalacak olan Alman ordusunun durumunun parlak olmadığını belirtmiştir. Mustafa Kemal'in öngörüsü gerçekleşmiş ve Almanya yenilmiştir. *Minber*, bu yazıyla, dikkatleri bu akıllı ve mantıklı komutanın üzerine çekmek istemiştir.

Tefvik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu almasından sonra *Minber*, hükümete yönelik saldırılarını daha da şiddetlendirmiştir.

19 Kasım'da *Minber*'de Mustafa Kemal'in "ileri görüşlülüğünü" kanıtlayan bir belge daha yayınlanmıştır. Ahmet Hulki imzalı "övücü" bir yazıda, Mustafa Kemal'in, 4 Eylül 1914'te Sofya'dan Salih (Bozok) Bey'e yazdığı bir mektupta, Alman orduları Paris'e yürürken, kendisinin Alman zaferinden şüpheli olduğu belirtmiştir. Ahmet Hulki, yazıyı, "*Yurdun geleceği Mustafa Kemal'den büyük hizmetler beklemekte haklıdır...*" diyerek bitirmiştir.⁶⁹⁴

Görüldüğü gibi *Minber*, bir taraftan Tefvik Paşa'yı yıpratmaya çalışırken diğer taraftan Mustafa Kemal'i parlatmaya çalışmıştır. Amaç, Tefvik Paşa'nın devrilmesiyle yeniden kurulacak

694 *Minber*, 19 Kasım 1918; Akşin, age. s. 88.

İzzet Paşa Hükümeti'nde Harbiye Bakanlığına Mustafa Kemal'in getirilmesini sağlamaktır.

20 Kasım'da *Minber*'de, "*Şaşılacak Şeydir ki Tevfik Paşa Nihayet Güvenoyu Koparabildi*" adlı bir başyazı yayınlanmıştır.

Minber, 20-30 Kasım tarihleri arasında Tevfik Paşa Hükümeti'ne yönelik eleştirilerini sürdürmüş ve vatanın kurtuluşu için çok daha güçlü bir hükümete ihtiyaç olduğu yönünde yayın yapmıştır.⁶⁹⁵

1 Aralık 1918 tarihli *Minber*'de İngiliz gazeteci Price'ın, "*İngiltere'ye gider gitmez yapacağım ilk iş Türklerin büyüklüğünü tanıtmak olacaktır!*" biçimindeki demeci yayımlanmıştır.

3 Aralık 1918 tarihli *Minber*, "*Paşam O Senin Harcın Değildir!*" başlıklı bir yazıyla çıkmıştır, ancak bir gün önce ilan edilen sansür nedeniyle yazının başlığı dışında her yeri sansür edilmiştir.

Minber, Amerikan mandasına da karşıdır. 7 Aralık 1918 tarihli *Minber*'in başyazısında Amerikan mandasını savunan Wilson Prensipleri Cemiyeti için "*Temelsiz Bina: Wilson Prensipleri*" yakıştırmaları yapılmıştır.⁶⁹⁶

9 Aralık 1918'de *Minber*'de, bir kere daha Amerikan mandası düşüncesi ele alınıp incelenmiş ve bu düşünceye karşı çıkmıştır. "*Avrupa Rekabeti Karşısında ABD'ye İltica Doğru mudur?*" adlı yazıda özetle şu düşünceler savunulmuştur:

1. ABD'nin Uzakdoğu'da büyük ekonomik çıkarları vardır.
2. ABD, savaşın getirdiği büyük çıkarlarını bırakıp sadece Türkiye'nin kendine sağlayacağı yararlar ile yetinemezdi.
3. ABD, bize herhangi bir özveri yaparsa bizden değişik konularda ödünler istemekte gecikmezdi.
4. Denge siyasetiyle ayakta kalan hükümetler, özellikle böyle karışık zamanlarda hiçbir yana eğilim göstermezler.
5. Ülkenin üretim güçlerini işletmek ve yönetimini düzeltmek için ileri ülkelerden ayrı ayrı yararlanılmalıdır.⁶⁹⁷

695 Coşkun, age. s. 81.

696 *Minber*, 7 Aralık 1918; Akşin, age. s. 123.

697 *Minber*, 9 Aralık 1918; Akşin, age. s. 123.

Bütün hazırlıklarını “tam bağımsız bir Türkiye için” yapan Mustafa Kemal, bazı yurtseverlerin bile Amerikan mandası istediği bir dönemde, Amerikan mandasına açıkça karşı çıkmıştır. *Minber*’de yer alan 7 ve 9 Aralık tarihli yazılar bu gerçeğin en açık kanıtıdır.

“*Ya istiklal ya ölüm*” diye yola çıkan Mustafa Kemal, önce Erzurum sonra Sivas kongrelerinde her türlü manda teklifini ustaca etkisizleştirerek emin adımlarla “tam bağımsızlık” hedefine doğru yürümüştür.

20 Aralık 1918 tarihli *Minber*, kamuoyu yaratmak ve halka umut vermek için “*Hükümet ve millet el ele vererek tarihimizde misli görülmemiş bu buhranlı günleri aşmaya mecburuz. Millettin meselelere sahip çıkması umut vericidir*” demiştir.

Sansüre ve ekonomik sorunlara dayanamayan *Minber*, 20 Aralık 1918’de son sayısını çıkararak yayınına son vermiştir.⁶⁹⁸ Bir gün sonra da Padişah Vahdettin, İngiliz isteklerine boyun eğerek “milli iradeye” son verip, meclisi kapatmıştır.

1 say 20 günlük ve 50 sayılık *Minber* gazetesinin yayın politikasını şöyle özetlemek mümkündür:

1. Tefik Paşa Hükümeti’nin güvenoyu almasını engellemek.
2. Güçlü bir hükümet kurulmasını sağlamak.
3. Mustafa Kemal’i kamuoyuna tanıtip ön plana çıkarmak.
4. İngiliz karşıtı görünmeden, özgürlük ve bağımsızlık vurgusu yapmak.
5. Amerikan mandasına karşı olmak.
6. Özgürlüklere vurgu yapmak.
7. Meclisin kapatılmasına karşı çıkmak.
8. Kamuoyuna kurtuluş inancı ve umut aşılamak.

Minber gazetesi hakkında Mustafa Kemal anılarında şunları söylemiştir.

“*Fethi Bey, İstanbul’da İçişleri bakanı olmadan önce Minber isminde bir gazete çıkardı. Başyazarı o idi. Düşüncelerimizi*

698 Borak, Atatürk ve Edebiyat, s. 94.

*birlikte yayımlamak üzere ben de kendisi ile ortak olmuştum. Gazetenin ne derece başarılı olduğunu bilemem. Herhalde benim bu ilk ve son gazeteciliğim başarılı olmamıştır.”*⁶⁹⁹

Falih Rıfkı Atay, Mustafa Kemal’in *Minber* gazetesinden beklediği etkiyi alamadığını şöyle ifade etmiştir:

*“Mustafa Kemal gazetesini evinde okur. Pek hoşuna gider, herkesin elinde görmek sevincini tatmak için erken sokağa çıkar. Ne kimsenin elinde, ne de satıcıların ağzındadır. Böyle bir gazete çıktığından sokaktaki, tramvaydaki ve vapurdaki şehirli habersiz görünür. Halbuki Mustafa Kemal meclislerinin hepsinde herkesin gazeteden haberi vardır.”*⁷⁰⁰

İstanbul Basınında Atatürk

Mustafa Kemal, İstanbul’da sadece ortağı olduğu *Minber* gazetesinden yararlanmamış, diğer ulusalcı basından da olabildiğince yararlanmıştır. *Minber*’den başka özellikle *Vakit* ve *Atı (İleri)* gazeteleri Mustafa Kemal’den “övgüyle” söz etmişlerdir.⁷⁰¹ Mustafa Kemal bu gazetelere demeçler vererek hem siyasi çevrelere ve halka sesini duyurmaya, hem de işgalcileri özellikle İngilizleri uyandırmamaya çalışmıştır.

13 Kasım 1918’de İstanbul’a gelen Mustafa Kemal ayağının tozuyla, 3 gün sonra, Pera Palas otelinde *Vakit*, *Zaman* ve *Minber* yazarlarına bazı demeçler vermiştir.

Mustafa Kemal’in 18 Kasım 1918’de *Vakit* gazetesinde yayımlanan demeci, onun “işgalcileri, özellikle de İngilizleri uyandırmama” politikasının çok iyi bir örneğidir. Mustafa Kemal, sözcükleri özenle seçerek kullandığı demecinde, “İngiliz yalakalığı” ve “İngiliz düşmanlığı” yapmadan, kafasındaki plan doğrultusunda hükümete ve İngilizlere önemli mesajlar vermiştir:

“Hükümetimizle ateşkes antlaşması imzalayan devletlerin ve bu devletler adına ateşkes koşullarını saptayan Britanya

699 Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s. 109.

700 Atay, Çankaya, s. 183.

701 Sarıhan, age. s. 79.

Hükümeti'nin Osmanlılara karşı iyi niyetinden şüphe etmek istemem.

Eğer bu koşulların uygulanmasında yanlış anlamayı gerektirecek yerler görülüyorsa bunun nedenini derhal belirlemek ve karşı tarafla anlaşmak lazımdır. Doğal olarak bu görev hükümetlere düşer. Benim bildiğime göre hükümetimiz bu konularda gereken girişimlerde bulunmuş ve bulunmaktadır.”⁷⁰²

Mustafa Kemal'in bu demeci verdiği günlerde Tevfik Paşa Hükümeti'ni devirmek için yoğun çaba harcadığı dikkate alınacak olursa, “*Benim bildiğime göre hükümetimiz bu konularda gereken girişimlerde bulunmuş ve bulunmaktadır*” sözlerinin tamamen “taktik gereği” olduğu kolayca anlaşılabacaktır.

18 Kasım'da *Vakit* gazetesinde yayımlanan demecinde ayrıca, Mebusan meclisinin kapatılacağı söylentilerine yönelik olarak meclisin kapatılmasının doğru olmayacağını belirtmiştir.⁷⁰³

26 Aralık 1918'de, hükümeti düşürmek için yapılan çalışmaların anlatıldığı bir gazete haberinde kendisinin Bahriye Nazırı olacağı söylentisini yalanlamıştır.⁷⁰⁴

30 Aralık 1918'de, *Söz* gazetesinde, Teceddüt Fırkası'na girdiği haberini yalanlamıştır. Mustafa Kemal'in “tekzip” metni şöyledir:

“Gazetenizin 29 Aralık 1918 Pazar günkü sayısında, bazı kaynaklardan size aktarıldığına göre benim Teceddüt Fırkası'na girdiğim hakkında bir haber yayınlanmıştır. Bu haber doğru değildir. Ben, askeri sıfat ve makamıma bağlıyım ve bu ilişkiyi muhafaza etmekteyim.”⁷⁰⁵

6 Şubat 1918'de *Alemdar* gazetesi, ertesi gün Mustafa Kemal'le yapılan bir mülakatın yayınlanacağını duyurmuştur. Fakat ertesi gün *Alemdar* gazetesi, sansür kurulunca 6 gün süreyle kapatılınca Refi Cevat (Ulunay)'ın Mustafa Kemal'le yaptığı bu mülakat yayımlanamamıştır.⁷⁰⁶

702 *Vakit*, 18 Kasım 1918.

703 *Vakit*, 18 Kasım 1918.

704 *Sabah*, 26 Aralık 1918.

705 *Söz*, 30 Aralık 1918.

706 Borak, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, s. 202-207.

Ertesi gün Mustafa Kemal *Atı* gazetesine demeç vermeyi reddetmiştir.⁷⁰⁷ Gazetenin İttihatçı görünümünden dolayı Mustafa Kemal'in o günlerde gazeteye demeç vermediği düşünülebilir.⁷⁰⁸

14 Mart 1919'da *Yeni* gazete, Mustafa Kemal'in tutuklandığını yazmıştır.⁷⁰⁹ İstanbul'da İngilizlerin isteğiyle eski İttihatçıların ve ulusalcıların tutuklandığı bir ortamda ileri sürülen bu iddiayı, 15 Mart 1919 tarihli *İleri* gazetesi yalanlamıştır.

*“Dün Yeni gazete, eski Yıldırım Orduları Grup Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklandığını yazmış ise de belgeli araştırmamıza dayanarak diyebiliriz ki, Mustafa Kemal tutuklanmamıştır. Ordunun pek değerli üstün kişilerinden biri olan, sözü geçen paşanın tutuklanma ihtimali de yoktur.”*⁷¹⁰

24 Mart 1919'de *Hukuk-i Beşer* adlı gazetede Mevlanza-de Rıfat, I. Dünya Savaşı'na katılan komutanlara İttihatçıların vagon vagon altın dağıttıklarını ileri sürerek komutanlara, *“büyük alçaklar ve haydut başları”* diye hakaret edince, Mustafa Kemal, Harbiye Nezareti'ne bir dilekçeyle başvurarak bu yazıyı kaleme alan kişinin cezalandırılmasını istemiştir.⁷¹¹

Mustafa Kemal'in, *“O sefil iftiracı”* diye hitap ettiği Mevlanzade Rıfat'ın cezalandırılmasına yönelik dilekçesinin sadeleştirilmiş metni şöyledir:

“Bir ifade ile ordu kumandanlarının sefil ve haydut başı ve dolayısıyla orduların haydut oldukları ilan edilmiş oluyor. Savunmalarına hiçbir zaman gerek görmeyeceğim bazı kişiler hakkında taşlamalarda bulunmak isterken, yurt ve millet için temiz, masum duygularla ve her türlü yoksulluk ve zorluklar içinde namus görevlerini hakkıyla yapan Osmanlı ordularını haydut ve aynı yoksulluk ve zorluklarla karşı karşıya bulunan ve tek dayanağı namus ve haysiyetlerinden ibaret bulunan bu ordular kumandanlarını sefil ve haydut başlıkla niteleyip dil-

707 *Atı*, 7 Şubat 1919.

708 Sarıhan, *age.* s. 79.

709 *Yeni*, 14 Mart 1919; Sarıhan, *age.* s. 80.

710 *İleri*, 15 Mart, 1919.

711 *Vakit*, *Yeni Gün*, *Alemdar*, 25 Mart 1919.

lere düşürmek ne büyük bir ahlaksızlık ve ne sefil bir vicdansızlıktır.

Osmanlı ordularını, orduların namuslu kumandanlarını bu şekilde göstermek yeteneği, ancak vatan ve milletin çöküp dağılmasını arzu eden bir alçakta bulunabilir. Fevzi (Çakmak) Paşa, Nihat (Anılmış) Paşa, Yakup Şevki (Subaşı) Paşa, İhsan (Sabis) Paşa, Cevat (Çobanlı) Paşa... gibi namus ve doğruluklarından asla şüphe edilmeyecek olan ordu kumandanı arkadaşlarımla bu rezilce teşhire karşı ne diyeceklerini bilemem. Yalnız kendi nam ve hesabıma beyan ederim ki, benim Anafartalar'da, Doğu'da, Suriye'de başlarında bulunmakla övündüğüm kahraman ordular, haydutlardan değil, soylu Osmanlı milletinin namuslu çocuklarından kurulu idi.

O sefil iftiracı şunu da kesin olarak bilmelidir ki, ben hiçbir vakit vagon vagon altın teslim alan sefil ve haydut başlarından değilim. Bundan dolayı büyük savaş içinde kumanda ettiğim Anafartalar Grubu, İkinci Ordu, Yedinci Ordu ve en nihayet Yıldırım Orduları Grubu ve şahsım namına bu namussuzca iftirayı ve sahibini lanetlerim.

Bu iftiracı adam hakkında gereken kanuni işlemin yüksek makamlığınızca yerine getirilmesi istirham olunur.⁷¹²

Mustafa Kemal, dilekçesinin bir örneğini de gazetelere göndermiştir. 25 Mart 1919 tarihli *Vakit*, *Alemdar* ve *Yeni Gün* gazeteleri Mustafa Kemal'in zehir zemberek açıklamalarla dolu dilekçesini yayınlamıştır. Ertesi günkü *Alemdar* gazetesi, "*Hukuk-i Beşer'in bu yanlışlığı düzeltmesini bekliyoruz*" diye yazmıştır.⁷¹³

Mustafa Kemal, Türk ordusunun komutanlarına hakaret edilmesine fena halde sinirlenmiştir. Öyle ki Türk ordusunun "namuslu" ve "yurtsever" komutanlarını "haydut başı" olmakla suçlamanın "büyük bir ahlaksızlık ve sefil bir vicdansızlık" olduğunu belirtmiş ve bu "namussuzca iftirayı ve sahibini lanetlemiştir."

712 *Vakit*, 25 Mart 1919; Borak, age. s. 218, 219.

713 *Alemdar*, 25 Mart 1919.

Mustafa Kemal'in, Türk ordusuna hakaret eden Mevlanzade Rifat'a, anında ve çok sert bir üslupla adeta meydan okurcasına cevap vermesi, her şeyden önce onun "vatanseverliğinin" bir göstergesidir.

Mustafa Kemal'in dilekçesinde "*namus ve doğruluklarından asla şüphe edilmeyecek olan ordu kumandanı arkadaşlarım*" diyerek adlarını saydığı komutanların tamamı, I. Dünya Savaşı sonrasındaki işgallere tepki duyan, direnişten yana isimlerdir. Bu durum, o günlerde Mustafa Kemal'in kafasındaki "direniş düşüncesinin" en açık kanıtıdır.

Mevlanzade Rifat, yazısında sadece Mustafa Kemal'e değil, I. Dünya Savaşı'na katılan bütün ordu komutanlarına saldırmıştır; fakat ne saldırıya uğrayan ordu komutanları ne Harbiye Bakanlığı ne de Hükümet saldırıya sesini çıkarmamıştır. Sadece bir kişi, Mustafa Kemal bu "alçakça" saldırıya isyan etmiş, saldırıyı "lanetlemiş" ve yasal yollarla hem kendisinin hem de silah arkadaşlarının hakkını aramıştır.

Aslında, sadece bu dilekçe bile Kurtuluş Savaşı'nın önderinin neden Mustafa Kemal olduğunu göstermeye yetecek güçtedir.

Mustafa Kemal'in Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği dilekçe dikkate alınmadığı gibi Mevlanzade Rifat, söz konusu dilekçede kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle Mustafa Kemal'e dava açmıştır.⁷¹⁴

Mustafa Kemal Samsun'a hareket ettiğinde dava hâlâ devam etmektedir.

17 Nisan 1919'da *İkdam* gazetesi, Hareket Ordusu 1909 yılında, 31 Mart Olayı'nı bastırmak için İstanbul'a geldiğinde Yıldız Sarayı'ndaki mücevherlerin subaylar tarafından yağmalandığını yazmıştır. "*Yıldız Sarayı'nda Yağmalanan Mücevherat*" başlıklı bu haberde Mustafa Kemal'in de "elmaslı-incili bir kurdanlık" aldığı iddia edilmiştir.⁷¹⁵

Mustafa Kemal, İttihatçı düşmanlığının bir yansıması olan bu iftirayı hemen yalanladıktan sonra *İleri* gazetesine verdiği de-

714 Borak, *age.* s. 218.

715 *İkdam*, 17 Nisan 1919.

meçte, “*Bu gülünç ve fecidir. Namusa saygı kalmadığını görmekle üzüntülüüyüm*” demiştir.⁷¹⁶

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, basından yararlanırken sadece bazı gazetelere belli başlı konularda demeç vermekle yetinmemiş, kendisi ve silah arkadaşları hakkındaki yalan haberlere ve iftiralara da basın aracılığıyla anında cevap vermiştir. Böylece “lekesiz”, “namuslu” ve “kahraman” komutan imajına gölge düşürecek her türlü haberi etkisiz hâle getirmiştir. Çünkü, Milli Hareketi örgütlerken, halk desteğinin sağlanması noktasında “bu imajın” çok önemli bir işlevi olacaktır.

İstanbul’da bulunduğu 6 ay süresince basın Mustafa Kemal’den 32 kez söz etmiştir. Bu yayınların 20’si lehinde, 4’ü aleyhinde, 8’i de tarafsızdır: *Atı* (İleri) 9; *Vakit* 7; *Minber*, *Söz*, *Alemdar*, *İkdam* 3; *İstiklal* 2; *Sabah*, *Yeni Gün*, *Yeni gazete*, *Memleket*, *Takvim-i Vekayi* 1’kez Mustafa Kemal’den söz etmiştir.⁷¹⁷

Atatürk’ün Direniş Düşüncesi ve Yayınlanmayan Mülakat

Mustafa Kemal İstanbul’da basın yoluyla siyasi çevrelere bazı “mesajlar” vermek istemiştir. Öncelikle planladığı mücadele açısından siyasi çevrelere ve tüm kamuoyuna *İttihatçı* olmadığını hatırlatmayı yararlı bulmuştur. Bu amaçla özellikle *İttihatçı* karşıtlığıyla tanınan bir gazetenin, “*İttihatçı düşmanı*” bir gazetecisine demeç vermek istemiştir.

Mütareke İstanbul’unun en “ateşli” *İttihatçı* muhalifi *Alemdar gazetesini* yazarı Refi Cevat (Ulunay)’dır. Refi Cevat, gazetesinde büyük bir kin ve nefretle *İttihatçılara* saldırmıştır. Bu öyle bir düşmanlıktır ki, *İttihatçıların* sadece idamlarıyla yetinilmesini, kafalarının kütükler üzerinde balta ile kesilerek sergilenmesini istemiştir.⁷¹⁸

716 İleri, 19 Nisan 1919.

717 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, “*Mondros’tan Erzurum Kongresi’ne*”, C. I, 3. bs, TTK Yayınları, Ankara, 1993; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı’nda İkili İktidar*, s. 80.

718 *Alemdar*, 12 Mart 1918.

Mustafa Kemal “İttihatçı karşıtlığını” iyice vurgulayabilmek için *Alemdar* gazetesi yazarı Refi Cevat’a mülakat vermeyi uygun görmüştür.

Refi Cevat, mülakatı yapmak için Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal’in Şişli’deki evine gitmiştir.

Sonraki gelişmeleri Refi Cevat’tan dinleyelim:

“Kapıyı küçük bir ahretlik kız açtı. Birinci kat merdiven odasında bir zabıt karşıladı: Paşa’nın yaveri Cevat Abbas Bey.

Sokak üstüne bakan bir odanın kapısını açtı. Karşımda ince yüzlü, sarı saçlı, uzuna yakın orta boylu bir zat duruyordu. Hiçbir kelime söylemeden elini uzattı. Avucumdaki el bana kadife gibi yumuşak geldi. Fakat el sıkışırken o kadifenin altında bir çelik sertliğini hissettim. Çehresinin hatlarına, arkaya taranmış saçlarına, her haline dikkat ediyordum.

Konuşurken kelimesini aramıyor, elindeki Erzurum kehribarı otuz üçlü tesbihin taneleri gibi sıralıyor, fakat bilhassa çok nazik bir dil kullanıyordu. Sözüün gelişi benim bir soru sormamı gerektirdiğinde kısa fakat anlamlı cevaplar alıyordum. Benim ısrarla üzerinde durduğum nokta bilhassa onun Anafartalar’da 40 derece ateşle yanarken düşman kuvvetlerini acze düşüren savunması idi.

Buna dair ayrıntı verirken o günlerde aleyhinde yayın yaptığım bir kişiden bahsedildi. Bu iki konuyu birleştirerek beni pek tabii aydınlattı ve söylediklerini plan üzerinde takip edebilmem için yazıhanesinin arka duvarını boydan boya kaplayan storlu dosya dolaplarından birini açtı.

Alkışladım! Yaptığı muharebelerin alfabe sırasıyla bütün planları, günlük emirleri, haberleşmeleri orada mevcuttu. Masanın üzerine koyduğu saman kağıdına çekilmiş haritayı parmağı ile göstererek açıklama yapıyordu. Konuşmamız iki buçuk belki de üç saat sürdü.

‘Paşa Hazretleri’ dedim. ‘Ümit ederim ki bu mülakatı gazetemde yayınlamak şerefini bendenizden esirgemezsiniz. Henüz hiçbir gazete zatıalinizden bahsetmemişti. Bunda ilk olmak benim için büyük bir bahtiyarlıktır.’

‘Peki’ dedi. ‘Neşredebilirsiniz.’

Yazıhanenin gözünü çekti, büyücek bir resim çıkardı.

‘Bu ricada bulunmaya cesaret edememiştım’ dedim.

Resmin altını yazdı, bana uzattı.”⁷¹⁹

Çanakkale ile ilgili sorularımı bitirip not ettikten sonra veda etmek üzere ayağa kalktığım zaman dedi ki:

‘Biraz daha oturunuz lütfen’

Oturdum. Şöyle bir konuşma geçti aramızda:

‘Soracağınız sorular bitti mi?’

‘Bitti Paşam.’

‘Bu vatan içine düştüğü bu felaketten nasıl kurtarılır, bağımsızlığına nasıl kavuşturulur?’ diye bir sual sormanızı isterdim.’

‘Af buyurunuz Paşa Hazretleri, bu gün içinde bulunduğumuz bu şartlardan bu vatanın kurtarılmasını en uzak bir ihtimalle dahi mümkün görmediğim için böyle bir soru sormayı hiç aklımdan geçirmedim.’

‘Bu şartların dış görünüşüdür. Bir de bunun iç yüzü vardır. Siz gene de böyle bir sual sormuş olunuz ben de cevabını vereyim, fakat yazmamak şartıyla.’

‘Zatıalinizi dinliyorum Paşa Hazretleri.’

‘Bakınız Cevat Beyefendi, sizin imkânsız gördüğünüz kurtuluş yolları vardır. Bugün herhangi bir teşkilatçı Anadolu’ya geçer de milleti silahlı bir mücadeleye hazırlarsa bu yurt kurtulabilir.’

Heyecanlanmıştım. Birinci Dünya Savaşı süresince gücümüzü öylesine tüketmiştik ki, insan materyali olarak da harp materyali olarak da elimizde hiçbir şey kalmamıştı. On yıl süren harpler neticesinde harplerden sağ kalanlar da ayakta duracak halleri olmayan aliler kalabalığı. Ve bütün millet moral çöküntüsü içindeydi. Hiçbir kurtuluş ümidi olmayan böyle bir vaziyette memleketin kurtuluşundan söz etmek beni heyecanlandırmış, şaşırtmıştı.

719 Borak, age. s. 203, 204.

‘Nasıl olur Paşam’ diye yerimden fırladım. Paşa sakindi.

‘Hatırınızdan geçenleri tahmin ediyorum’ dedi, ‘doğrudur. Görünüş tamamen aleyhimizde. Hiçbir ümit kapısı yok gibi görünmektedir. Ama ‘Düvel-i Muazzama’ dediğimiz bu büyük devletlerin bir de iç yüzleri var.’

‘Nasıl Paşam?’

‘Anlatayım.’

‘Siz sanıyor musunuz ki harbi kazanmakla Müttefikler aralarındaki bütün anlaşmazlıkları halletmişlerdir. Asıl anlaşmazlık, asıl menfaat rekabeti ve ölüm mirasını paylaşma kavgası bundan sonra başlayacaktır. Her geçen gün Müttefiklerin kuvveti zaafa uğramaktadır. Terhisler dolayısıyla orduları günden güne küçülüyor. Asırlarca birbiriyle boğuşan İngilizlerle Fransızları ortak düşman tehlikesi birleştirdi. Şimdi o eski rekabet, bıraktıkları noktadan yeniden başlayacaktır. Başlamıştır bile... İtalya’nın da başı dertte. Onlar da iç kargaşalık arifesinde. Bu yüzden ilhak etmek istediği topraklardan bile çekilecektir. Netice şu ki, Anadolu’da baş gösterecek bir milli direnişe hiçbiri müdahale edecek durumda değildir. Böyle bir mücadelenin tam sırasıdır.’

‘Paşam, milli direniş, güzel ama neyle? Hangi askerle, hangi silahla, hangi parayla?... Maalesef Paşam kapkara bir çölden farksız oldu bu güzel vatanımız... Affınıza mağruren arz edeyim ki artık bu kupkuru çölde hiçbir hayat emaresi görülüyor.’

‘Öyle görünür Refi Cevat Bey, öyle görünür, ama çölden bir hayat çıkarmak, bir çöküntüden bir varlık, bir teşekkül yaratmak lazımdır. Siz bu boşluğa bakmayınız. Boş görünen o saha doludur. Çöl sanılan bu alemde saklı ve kuvvetli hayat vardır. O millettir, o Türk milletidir. Eksik olan şey teşkilattır. Bu teşkilat organize edilebilirse vatan da millet de kurtulur. Bunu böyle bilesiniz Refi Cevat Beyefendi.’⁷²⁰

Kendisinden ayrıldıktan sonra içimde fıkırdayan bir neşe vardı. Yeis içinde ruhu sıkılan bir hastanın ferahlık verici bir ilaç

içmesi gibi olmuşum. O işte böyle insanüstü bir kuvvet ve kudrete sahipti."⁷²¹

Refi Cevat, Mustafa Kemal'e veda edip matbaaya geldiğinde kendi ifadesiyle kafası karma karışıktır:

"Anlattıkları egzantrik şeylerdi. Ne kafam almıştı, ne mantığım. Daha doğrusu deli saçması gibi gelmişti bana. Matbaada arkadaşlar anlat diyorlardı. Neler söyledi anlattım:

'Şu sıralarda Anadolu'ya geçilir, ordu teşkilat kurulur, milli direniş oluşturulursa Fransızı da İngiliz de İtalyanı da memleketten kovar, vatan istiklaline kavuşur, millet de esaretten kurtulmuş! Anladınız mı arkadaşlar! Bu deli değil zır deliymiş!'"

Yıllar sonra Sadi Borak, Refi Cevat Ulunay'a, "Sonra yanılmanızın pişmanlığınızı duyduunuz değil mi?" diye sorduğunda Ulunay şu cevabı vermiştir:

*"Hayır, Sadi oğlum... Ben haklıydım yerden göğe. O günlerde, o şartlar içinde istiklal mücadelesine atılıp Türkiye'yi üç büyük devletin pençesinden kurtarmaktan söz edenlere karşı herkes benim gibi düşünürdü. O günlerde böyle düşünen tek adam oydu; tek adam..."*⁷²²

Refi Cevat'ın Mustafa Kemal'le yaptığı bu mülakat, *Alem-dar* gazetesin 6 gün ceza alması dolayısıyla yayınlanmamıştır.⁷²³

Mustafa Kemal, bu mülakatı 5 Şubat 1919'da vermiştir. Bu durum, Samsun'a hareket etmeden yaklaşık 3 ay önce Mustafa Kemal'in kafasında "Anadolu'ya geçip bir direniş başlatma" düşüncesinin var olduğunu kanıtlamaktadır. Böylece Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçip direniş başlatma düşüncesinin "son anda verilmiş bir karar olduğu" tezi çürümektedir ve bir kere daha Anadolu direnişi düşüncesinin Mustafa Kemal'e ait olduğu kanıtlanmaktadır.

Atatürk ve Mütareke Basını

İşgal yıllarında İstanbul basını başlangıçta üçe ayrılmıştır.
1. İşgaller karşısında nasıl tepki vereceğini bilemeyen kararsız-

721 age. s. 204.

722 age. s. 205-207.

723 Akşın, age. C. I, s. 194.

lar, 2. Emperyalizmin merhametine sığınarak İngiliz yanlısı bir politika izleyenler, 3. Ulusal bir direnişle vatanın kurtuluşunu savunanlar... Ancak Kurtuluş Savaşı başladıktan sonra İstanbul basını, bu direnişe destek verenler ve karşı çıkanlar olarak ikiye ayrılmıştır.

Yeni Gün, İleri, Akşam ve *Vakit* gazeteleri Milli Hareketi desteklemişler, *Peyam-ı Sabah, Alemdar* ve *Türkçe İstanbul* gazeteleri Milli Harekete karşı çıkmışlardır. *Tasvir-i Efkar, Tevhid-i Efkar, İstiklal, İkdam* ve *Tecüman-ı Hakikat* gazeteleri de açıkça Milli Hareketi desteklememekle birlikte bu harekete yakınlık göstermişlerdir.

İstanbul işgal edildiğinde İngilizler bir sansür kurulu oluşturup gazetelerin yayınlarına müdahale etmişlerdir. İngiliz çıkarlarına aykırı, direnişe yönelik yazılar sansür edilmiş, gazeteler çoğu kez boş beyaz sayfalarla çıkmıştır.

İstanbul gazeteleri, 1921'e kadar ne Kuvayı Milliye'den ne Kurtuluş Savaşı'ndan ne de Mustafa Kemal Paşa'dan söz etmişlerdir. I. ve II. İnönü Savaşlarının kazanılması, Doğu'da Ermenilerin yenilmesi, Fransa ile Ankara Antlaşması'nın imzalanması gibi gelişmelerden sonra İstanbul basını Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı'ndan söz etmeye başlamıştır.⁷²⁴

Bu ortamda bazı gazeteler ve gazeteciler ise işgalcileri adeta alkışlamış, halka, özellikle İngilizlere güvenilmesini telkin etmişlerdir. Bu İngiliz yalakası, çıkarıcı, alçak basına “mütareke basını” adı verilmiştir. Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçip de Kurtuluş Savaşı'nı başlattığında bu “yüz karası” basın Milli Harekete ve bu hareketin liderine saldırıda sınır tanımamıştır. Mütareke basınından *Peyam-ı Sabah* yazarı Ali Kemal, *Alemdar* yazarı Refi Cevat ve *Alemdar* ile *Sabah* yazarı Refik Halid gibi kirli kalemler, Anadolu'da kelle koltukta direniş mücadelesi veren Mustafa Kemal ve arkadaşlarını, “asi”, “eşkiya”, “çete” hatta “vatan haini” ve “dinsiz” olarak adlandırmaktan çekinmemiştir.

* * *

724 Özkaya, age. C. I, s. 17, 19, 20.

İşte mütareke basınının Mustafa Kemal'e ve Kurtuluş Savaşı'na bakışını gösteren bazı örnekler:

- “(İdam kararı üzerine) *Mustafa Kemal layık olduğu cezayı gördü*” (Refi Cevat, Alemdar, 15.4.1920).
- “*Yalancı milliyet davası şer’i şerife aykırıdır*” (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 11.4.1920).
- “*Sultan Vahdettin Mustafa Kemal’i kovarak adam etti*” (Feda, 16.4.1920).
- “*Mustafa Kemal Paşa, Anadolu’da bir milli hareket yaratmaya çalışıyor, bu ne çocukça bir harekettir! Bütün cihanın kuvvetine karşı... Savaştı ezilmiş olan zavallı Anadolu’nun gücü ile!... Kafa tutmanın ne gücü olabilir?... Anadolu’da ne kalmıştır?... Ne var ki mukavemet teşkili kabil olsun?*” (Renin, 11.10.1919).
- “*İdam! İdam! İdam! Mustafa Kemal cezasını bulacak*” (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 25.4. 1920).
- “*Mustafa Kemal ve hempalarının idamı....*” (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 13.5.1920).
- “*Damat Ferit Paşa’nın izinden gitseydik, İstanbul tehlikesi olmayacaktı. İzmir çoktan tahliye olacaktı. Kurtarıcısı Ferit Paşa yerine Mustafa Kemal ardından gidiliyor. Müttefikler bize nasıl inanabilirler?*”⁷²⁵
- “*Millet parasının blöfü... Döndürülen dolaplar, hainler, ahlaksızlar, vatansızlar, alçaklar, kabadayılar, eşkıyalar...*”
- “*Ey dağ keçisi (Mustafa Kemal kastediliyor) nedir bu halin? Anadolu’nun halim selim halkını ne için azdırdın?... Ne yersiniz, adam eti mi? Ne içersiniz, insan kanı mı?...*”
- “*Bütün meseleler salim bir siyaset ve irfan takibiyle başırlır. Yoksa dağlardan yapılan tehditlerle, bilhassa Bolşeviklik hareketiyle hallolunmaz.*”
- “*Misak-ı Milli, ne çirkin, ne gayri milli bir kelime... Fırıldak, kaşkariko, dalavere...*”⁷²⁶

725 Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, C. I, s. 146, 147; Meydan, Atatürk İle Allah Arasında, s. 356.

726 Koloğlu, Osmanlı’da Son Tartışmalar, s. 105.

- “Azimli bir hükümet, Kuvayı Milliye adını takıman bu haydutlara haddini kafalarına vurarak bildirmelidir” (Alemdar).
- “Ebedi düşmanlarımız da olsalar, Yunanlılar bugünkü galiplerin müttefikleridir. Onlara karşı bir girişim, İtilaf devletlerinin tepkisini çeker. Bu derece gaflet, görülmüş şey değildir.” (Alemdar).
- “Padişaha sadıkane şekilde bağlı olan Anadolu halkı, Mustafa Kemal denilen şakiye (eşkryaya) haddini bildirecektir.” (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 20.4.1920).⁷²⁷
- “(Kütahya Eskişehir Savaşı’nın kaybedilmesi üzerine) Eşkıyanın kodamanları sustu. Finoları da alınlarındaki koca koca lekeleri unutuyorlar.”
- “Kuvayı Gayri Milliye’nin milletin sinelerinden kopan lanet ve nefret sesine en yiğitçe tercüman olanların başında gelen Aznavur karşıındaki hezimet...”
- “Milli teşkilat kumandanlarına hitap etme tenezzülünde bulunmayı fazla görürüz. Eşkrya ile anlaşmak bizim işimiz değildir.”
- “Harekat-ı Milliye ısırgan otudur.”
- “Yunanlılara karşı çıkmak İtilaf devletlerine karşı çıkmaktır.”
- “Yunan Hükümeti’nin Müslüman halka karşı iyi niyet beslemekte olduğunu Avrupa huzurunda ispat etmeye çalıştığı bir zamanda bizim kendi milliyetçilerimiz, Anadolu Müslümanlarının mal ve canlarına her gün el uzatmaktadır.”⁷²⁸
- “İki vatanımız var, biri asıl vatanımız, öteki Fransa” (Ali Kemal, Peyam-ı Sabah, 16.11.1920).
- “İngilizleri bekliyoruz. Türkler kendi güçleriyle adam olamaz. İngilizler elimizden tutarak bizi kurtaracak” (Refi Cevat, Alemdar, 16.4.1920).⁷²⁹

727 age. s. 144.

728 age. s. 176, 177.

729 Mütareke basınının “kirli kalemlerinden” Ali Kemal, Kurtuluş Savaşı sonrası İzmit’te halk tarafından linç edilmiştir. (6 Kasım 1922). Refi Cevat ve Refik Halid ise 150’likler listesine alınarak yurt dışına sürgün edilmiştir.

- “Mustafa Kemal’in ve Rauf’un sonu Enver Paşa gibi olacak... Bunlar Türkiye’nin yenilgisinin sonuçlarını kabul etmek istemiyorlar. Hükümet bu maceracılara karşı şiddetle hareket etmeye karar vermiştir” (İfham, 2. 8.1919).
- “Mustafa Kemal ve Rauf asayişini bozuyor. Çeteler kuruyor. Hükümet içinde hükümet yapmak istiyorlar. Hükümet şifresini kullanarak halkı da kanunsuz toplantılara çağırıyorlar.”
- “Mustafa Kemal askerlikten alındı. Hareketi Milliye perdesi altında tahriklerde bulunan ve Erzurum’da milli kongreye riyaset eden Mustafa Kemal Paşa, müstahak olduğu cezaya uğradı. Ümit ediyoruz ki hükümet, yakında kendisini tahriklere muktedir olmayacak hâle getirir” (Peyam, 13.8. 1919).
- “Mustafa Kemal, hükümet ve memlekete isyanını alenen ilan etti. Asker topluyor, vergi alıyor....” (Süleyman Şefik Paşa’nın İkaz gazetesinde yayımlanan demeci).⁷³⁰

İstanbul’da “İngilizlerin merhametine” ve “padişahın gölgesine” sığınan mütareke basını adeta “büyülenmişçesine” Anadolu’da vatan ve hürriyet mücadelesi verenlere karşı “ağzına geleni” söylemiş, Milli Hareketi “*Gayri Mili Hareket*”, Mustafa Kemal’i de “*eşkırıya*” olarak adlandırmaktan çekinmemiştir. İstanbul’daki mütareke basınının bu “haince” tavrı, İstanbul ile Anadolu arasındaki ayrılığı körüklemiş, Anadolu’nun değişik yerlerinde Milli Hareket karşıtı isyanların çıkmasında etkili olmuş ve ulusun düşmana karşı birleşmesini geciktirmiştir.

Aslına bakılacak olursa İstanbul basınının tamamı, *Alemdar* ve *Peyam-ı Sabah* çizgisinde değildir. Mustafa Kemal’e ve Milli Harekete “sempatiyle” bakan, hatta Milli Hareketi destekleyen gazeteler, İstanbul’da İngilizlerce basına uygulanan sansürden dolayı “susmak” durumunda kalmıştır.

“İstanbul’un, Mustafa Kemal’in ‘asi’ olduğu yolunda fetvayı yayınlamasına karşı, İstanbul basınının Mustafa Kemal ve

arkadaşlarının vatanı kurtarmaya çalıştıkları yolundaki karşı fetvayı yayınlamayamamaları sansür yüzündendir.”⁷³¹

Mustafa Kemal Anadolu’da kurtuluş mücadelesi verirken İstanbul gazetelerinde resminin yayınlanması ve adının yanına paşa unvanının yazılması bile yasaklanmıştır.⁷³² Bunun üzerine Saraya bağlı, Kurtuluş Savaşı karşıtı mütareke basını Mustafa Kemal’den “merkum” diye söz etmeye başlamıştır.⁷³³ *Vakit* gazetesi Mustafa Kemal’in bir resmini yayınladığı için 10 gün, *İkdam* gazetesi de Mustafa Kemal’in adının yanına paşa unvanını yazdığı için 8 gün kapatılmıştır.⁷³⁴

Sansüre rağmen bazı İstanbul gazeteleri, Mustafa Kemal ve Milli Hareket hakkında bilgi vermekten de çekinmemiştir. Örneğin *Tasvir-i Efkar*, hem Milli Hareket hakkında bilgi vermiş hem de muhabirlerinden Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey’i ve fotoğrafçısı Kenan Bey’i Sivas’a Mustafa Kemal Paşa’nın yanına göndermiştir. Ruşen Eşref, bir taraftan Anadolu’da gördüğü yerlerin durumu hakkında bilgi vermiş, diğer taraftan Mustafa Kemal ve Rauf Beylerle röportajlar yapmıştır. Bunlar *Tasvir-i Efkar* gazetesinde yayınlanmıştır.⁷³⁵

Tasvir-i Efkar, Mustafa Kemal Paşa’nın beyannamelerini yayınlamaktan da kaçınmamıştır.⁷³⁶

Tasvir-i Efkar ayrıca üç aya yakın bir süre, “İzmir Kuvayı Milliyesi” başlığı altında bir yazı dizisi yayımlanmıştır. Üstelik bütün bu yazılar, Kurtuluş Savaşı’nın daha başında, 1919 yılı içinde yayımlanmıştır.⁷³⁷

Anadolu’daki Milli Hareket’e karşı kayıtsız kalmayan bir başka İstanbul gazetesi de *İkdam*’dır. *İkdam* gazetesi Başyazarı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), İstanbul ve Anadolu’nun duru-

731 Özkaya, age. C. I, s. 19.

732 Borak, Atatürk’ün İstanbul’daki Çalışmaları, s. 80.

733 Merkum: Bey ya da efendi sıfatı yakıştırılmayan kişiler için kullanılan, aşağılayıcı bir sözcük.

734 Bu konudaki Divanıharp kararı için bkz. Borak, age. s. 81, 82.

735 Özkaya age. s. 33.

736 age. s. 34, 35.

737 age. s. 33, 34.

mu, Milli Hareketin önemini yazılarına konu etmekten çekinmemiştir. Örneğin 1 Aralık 1920 tarihli “*Anadolu’nun İç Yüzü*” adlı yazısında Milli Hareketi ve nedenlerini özetlemiş, 15 Aralık 1920 tarihli “*Zavallı İstanbul*” adlı yazısında da işgal altındaki İstanbul’un içler acısı durumunu tasvir etmiştir.⁷³⁸

Yakup Kadri, 2 Temmuz 1921’de Ankara’ya giderek Mustafa Kemal’le bir mülakat yapmış, ancak 17 Temmuz 1921 tarihli *İkdam*’da yayınlanan mülakatın büyük bir bölümü sansür edilmiştir.⁷³⁹

İstanbul’da İngiliz baskısı artınca ve Milli Harekete yönelik “olumlu” yazılara tamamen sansür uygulanmaya başlanınca, Halide Edip, Ruşen Eşref, Yunus Nadi, Ahmet Emin gibi bazı gazeteciler İstanbul’dan Ankara’ya gitmişlerdir. Yunus Nadi, İstanbul’da yayınına izin verilmeyen *Yeni Gün* gazetesini Ankara’da çıkarmaya başlamış ve yayınlarıyla Milli Harekete büyük katkılar sağlamıştır.

Dersaadet Gazetesi’nin Şifreli Mesajları

Kurtuluş Savaşı yıllarında bazı İstanbul gazeteleri Milli Hareket hakkında “olumlu” yazılar yayınlamak istemiş ancak İngiliz sansür kurulu bu yazıların yayınlanmasına izin vermemiştir.

Bunun üzerine bir İstanbul gazetesi olan *Dersaadet*, ilginç bir yöntemle başvurarak İngiliz sansürünü delmeyi başarmıştır.

Sedat Simavi’nin çıkardığı *Dersaadet* gazetesi, Türkiye’nin kayıtsız koşulsuz düşmana teslim edilmesi anlamına gelen Sevr Antlaşması’nın Osmanlı yönetimi tarafından imzalanması üzerine sansüre uğramadan bu antlaşmayı eleştirmenin ve Anadolu’daki Milli Harekete duyduğu güveni dile getirmenin yollarını aramaya başlamış ve son derece ilginç bir yöntem bulmuştur.

Dersaadet gazetesi, söylemek istediklerini kelimelerle değil, manşetten verdiği büyük bir çizimle, şifreli bir şekilde ifade etmiştir.

738 age. s. 36, 37.

739 age. s. 38.

Sevr Antlaşması'nın imzalandığı günü “Yevmi Matem” yani “Matem Günü” olarak adlandıran gazete, manşetine yerleştirdiği 36 x 17 santimlik bir çizim ve altına yerleştirdiği lejandla Milli Harekete duyduğu güveni anlatmak istemiştir.

Sevr Antlaşması'nın imzalandığı gün Dersaadet gazetesinin manşeti.

Çizimde, öküzleriyle tarlayı süren bir Anadolu köylüsü oğluna şöyle seslenmektedir: “Oğul! *Bugün yeni bir devre giriyoruz; artık geçmiş günleri unutmak ve yüreğin acılarını dağlamak için sabanı sürmeye başla ve her gecenin bir sabahı olduğunu unutma*”. Bir çift öküzün çektiği karasabanla tarlayı süren baba oğlun resmedildiği yakın planın hemen arkasında ise ufukta doğmakta olan kocaman bir güneş resmedilmiştir. Tarlayı süren çiftçi resmi Anadolu’yu, arkadan doğan o güneş ise Mustafa Kemal’i ve Milli Hareketi simgelemektedir.

“İstanbul’un tarla süren köylüyle temsil edilmesi mümkün değildir; bunun Anadolu insanını belirttiği kesindir. Geçmişin unutulmasının öğütlenmesi, pekâlâ sorunu İttihatçılığa bağlama tutkusunun dışlanması gerektiğini anımsatıyor. En ilginç de ufukta güneşin doğuşunun belirtilmesidir.”⁷⁴⁰

Mustafa Kemal ve Milli Hareket sözcüklerini kullanmanın bile yasak olduğu bir ortamda, *Dersaadet* gazetesi, sansüre uğramadan Kurtuluş Savaşı’na duyduğu güveni “bir çizimle”, şifreli bir şekilde okuyucularına aktarmayı başarmıştır. “*Kuvayı Milliye lehine tek bir satırın bile yazılamayacağı bir ortamda, bundan daha fazlası tabii mümkün olamazdı.*”⁷⁴¹

Dersaadet gazetesi, İngiliz sansürünü delmenin yolunun bulmuştur. Gazete bir kere daha bu şifreli çizim yöntemine başvuracaktır.

Dersaadet gazetesi, İstanbul’da Tefvik Paşa Hükümeti’nin kurulmasından iki gün sonra, 23 Ekim 1920 tarihli birinci sayfasında, tıpkı Sevr Antlaşması’nı bildiren nüshasındaki gibi bir tasvir yerleştirmiştir. Yine, birinci sayfanın üstünü olduğu gibi kaplayan 36 x 17 santimlik bir temsili resim çizilmiştir. Bu kez tarla süren köylü değil, Boğaz’ın iki yakasından uzanan iki el tam ortada birleşmiştir. Ellerden biri İstanbul’u diğeri Anadolu’yu temsil etmektedir. Dahası, yine arkada, doğuda ufuktan yükselen kocaman bir güneşe yer verilmiştir.⁷⁴²

740 Koloğlu, age. s. 151.

741 age. s. 151.

742 *Dersaadet*, 23 Ekim 1920.

*Dersaadet
gazetesinin
23 Ekim
1920 tarihli
manşeti.*

Dersaadet bu çizimde, Boğaz'ın ortasında kenetlenen iki elle İstanbul Hükümeti ve Ankara Hükümeti'nin anlaşmalarını, arka fonda doğudan yükselen güneşle de Mustafa Kemal'in başarılı olacağını, vatanın kurtulacağını simgelemek istemiştir.

“Tabii ki ilk günden yorum yapacak halleri yoktu, zira sansür alışkanlıkla hâlâ görevini devam ettiriyordu. Nitekim gazetesinin beş gün sonraki sayısında 120 satırlık bir yer sansür tarafından boş bırakılmıştı.”⁷⁴³

Dersaadet gazetesinin sansürün göz açtırmadığı bir ortamda İstanbul'dan Milli Harekete destek olmak için geliştirdiği bu “şifreli çizim” yöntemi Türk basın tarihinin en ilginç, en zeki ve en yaratıcı olaylarından biridir.

Atatürk'ün Basın Politikası

Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı sırasında basına çok büyük bir önem vermiştir. Belgeler, Mustafa Kemal'in basını “günü gününe” takip ettiğini göstermektedir. Örneğin, Ali Fuat (Cebesoy), 1918'in Aralık ayı sonlarında İstanbul'a gelip Şişli'deki evinde Mustafa Kemal'i ziyaret etmeye gittiğinde, Mustafa Kemal'in

⁷⁴³ Koloğlu, age. s. 162.

odasındaki komodinın üzerinde o günkü İstanbul gazetelerini görmüştür.

“Solda, köşede bir karyola vardı... Yanındaki komodinın üzerinde o günkü İstanbul gazeteleri duruyordu...”⁷⁴⁴

Mustafa Kemal, hem İstanbul’daki direniş hazırlıkları ve planları sırasında hem de Anadolu’ya geçip Türk ulusunu Milli Hareket etrafında kenetlerken basından olabildiğince yararlanmıştır.

Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı yıllarında bir “basın politikası” vardır.

Bu politika şöyle özetlenebilir:

1. Ulusal bir basın yaratmak ve Milli Hareketin örgütlenme aşamasında bu “ulusal basından” yararlanmak: Mustafa Kemal, bu doğrultuda Sivas’ta *İrade-i Milliye*, Ankara’da *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerini kurdurmuştur. Ayrıca İstanbul’dan Ankara’ya taşınan Yunus Nadi Bey’in *Yeni Gün* gazetesi’nden yararlanmıştır. Mustafa Kemal’in isteğiyle Milli Hareketin istihbarat servisi, öğrenmiş olduğu “iyi haberleri” kolordulara duyurarak, ordunun maneviyatını yükseltmeye çalışmıştır. Örneğin, 27 Mart 1920’de Temsil Heyeti kolordulara, vilayetlere ve sancakların Müdafaa-i Hukuk derneklerine gönderdiği bir telgrafta *Peyam-ı Sabah* ve *Alemdar* gazetelerinin yayınlarının İstanbul halkı tarafından nefretle karşılandığını ve bu gazetelerin haberlerinin diğer gazetelerce yalanlandığını duyurmuştur.⁷⁴⁵ Mustafa Kemal, Anadolu’da yayınlanan, Milli Hareket yanlısı *Öğüt*, *Babalık*, *Açıkgöz* gibi gazetelere de her türlü desteği vermiş, onları korumuş ve cesaretlendirmiştir.
2. İstanbul basınının Milli Harekete yönelik aşırı “saldırgan” ve “milleti bölücü” yayınlarına engel olmak: Mustafa Kemal bu amaçla Milli Hareket karşıtı İstanbul basınının Anadolu’ya sokulmamasına çalışmıştır. Örneğin, 23 Mart

744 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, s. 52.

745 Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya 1336/20-A, Fihrist 51.

1920’de Ankara’dan kolordulara ve Refet Bey’e çektiği telgrafta memleketin geleceğinin önem kazandığı bir sırada kamuoyunun Milli Mücadele yanında yer alması düşünülürken, düşmanın hesabına çalışan *Peyam-ı Sabah*, *Serbesti*, *Alemdar*, *Bosfor*, *Entanet* gazeteleri ile Ermenice ve Rumca yayın yapan gazetelerin Anadolu’ya sokulmamasını emretmiştir. Mustafa Kemal, posta çantalarında denetim görevi yapanların bu gazeteleri toplatıp kolordulara göndermelerini istemiştir.⁷⁴⁶ Mustafa Kemal, bu isteğinin takipçisi olmuş, 27 Mart 1920’de Ankara’dan, 15. Kolordu dışındaki kolordulara, bu gazetelerin Anadolu’ya sokulmaması yolundaki emrinin yerine getirilip getirilmediğini sormuştur.⁷⁴⁷ Mustafa Kemal şaşırtıcı bir enerji ve dikkatle Milli Hareket karşıtı basını takip etmiş ve bu “zararlı” yayınların Anadolu’ya sokulmamasına çalışmıştır. Örneğin, 8 Ocak 1920 tarihinde Anadolu’daki bütün heyeti merkeziyelere çektiği bir telgrafla Milli Hareket karşıtı yazılara dikkat edilmesini ve bu yazıların milli görüş açısından zararlı olduğunun İstanbul matbuat cemiyetine, kendileri tarafından da bildirilmesini istemiştir.⁷⁴⁸ Nisan 1920’de Erzurum’a çektiği telgrafta, milleti bozmak, memleketi parçalamak amacıyla düşmana hizmet eden ve İstanbul’da yayınlanan Kürtçe *Zeyn* gazetesinin Erzurum’a sokulmamasını istemiştir.⁷⁴⁹ Mustafa Kemal, 29 Ekim 1919’da İstanbul’da *İleri* gazetesi başyazarı Celal Nuri’ye çektiği telgrafta Ankara’nın durumuyla ilgili *Alemdar* gazetesinde yayınlanan yalanları kesin olarak tekzip etmesini istemiştir.⁷⁵⁰ İstanbul’daki zararlı yayınların Anadolu’ya sokulmasını kesin olarak önlemek isteyen Mustafa Kemal’in isteğiyle TBMM, 6 Mayıs 1920’de bir “sansür talimatnamesi” çıkarmıştır. 19 maddelik bu sansür tali-

746 Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya, 1336/20-A, Fihrist, 47/2.

747 Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya, 1336/20-A, Fihrist, 47/3.

748 Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, (1919-1938), C. IV, Ankara, 1964, s. 150.

749 age. s. 308.

750 Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 43.

matnamesinin ikinci maddesi, İstanbul gazetelerinin taşraya sokulmasının yasak olduğu ve bu gazeteleri sahil sansür merkezlerinin geriye yollayacaklarıyla ilgilidir. Bu gazeteleri geri göndermeyen memurlar “Hıyanet-i Vataniye Kanunu” çerçevesinde yargılanacaklardır.⁷⁵¹ Kurtuluş Savaşı’nın başlarında İstanbul basınından *Tasvir-i Efkar*, *İstiklal*, *İleri*, *Vakit*, *Akşam*, *Türk Dünyası* gazetelerinin temsilcileri Mustafa Kemal’le görüşmek istemişler, Mustafa Kemal bu isteği kabul etmiş ve bu konuda pek çok yazışma olmuştur. Bu çerçevede Mustafa Kemal, Milli Hareketle ilgili pek çok bildiri ve beyannameyi İstanbul basınında yayınlamak istemiş ancak sansür korkusuyla yalnızca *Tasvir-i Efkar* gazetesinden olumlu bir yanıt alabilmiştir.⁷⁵²

3. Yabancı basına demeçler vererek dünya kamuoyuna Milli Hareketi anlatmak ve yabancı basının zararlı yayınlarına engel olmak: Mustafa Kemal, Mili Hareketi dünya kamuoyuna duyurabilmek için bazı yabancı gazetecilerden yararlanmayı düşünmüştür. Bu nedenle ulusal basında yabancılara yönelik ağır ithamlardan kaçınılmasını istemiştir. Örneğin, 4 Mart 1920’de Sivas’a ve Heyet-i Merkeziye’ye gönderdiği telgrafta, basın mensuplarına, dünya milletlerinin uluslararası sorunlarının çözülmesinde onları gücendirecek hareketlerden kaçınılmasını emretmiştir.⁷⁵³ Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı yıllarında birçok İngiliz, Fransız ve Amerikan gazetecisine Milli Hareket hakkında beyanatlar vermiş, bu şekilde Türk halkının haklı sesini dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Örneğin, Sivas Kongresi sırasında Amerika’nın *Chicago Daily News* gazetesi muhabiri Louis E. Browne’i kabul ederek, Sivas Kongresi hakkındaki bilgilerin Amerikan Senatosu’na iletilmesini sağlamıştır.⁷⁵⁴ Mustafa Kemal’in bazı İngiliz ve Fransız gazetelerine verdiği demeçler, İngil-

751 Hakimiyyet-i Milliye, 20 Mayıs 1920.

752 Özkaya, age. C. II, s. 47, 48.

753 Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleleri, s. 239, 240.

754 Kinross, age. s. 296.

tere ve Fransa kamuoyunun Türk Kurtuluş Savaşı hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Fransız gazetelerinde 1920 Martı'ndan itibaren Türkiye lehine yazılar çıkmaya başlamıştır.⁷⁵⁵ Mustafa Kemal, dünya kamuoyunu Milli Hareket konusunda aydınlatabilmek için daha fazlasına ihtiyaç olduğunu görmüş ve kısa sürede Türkiye'nin haber kaynağı durumuna gelecek olan Anadolu Ajansı'nı kurdurmuştur.⁷⁵⁶ Mustafa Kemal bir taraftan dış basında Türkiye lehinde yazılar çıkmasına çalışırken diğer taraftan Türkiye aleyhindeki yazılarla mücadele etmiştir. Örneğin, Bulgar gazeteleri, Rauf Bey serbest bırakılmadığı, İstanbul boşaltılmadığı takdirde Anadolu'daki bütün Hristiyanların katledileceği, Adapazarı yakınındaki köprünün tahrip edileceği, Lefke köprüsünün, Eskişehir'den çekilen İngilizlerce tahrip edildiğini, Mustafa Kemal'in hasta olduğunu yazmıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal, 16 Nisan 1920'de Edirne 1. Kolordu Komutanlığı'na çektiği şifreli telgrafta, bütün bu haberlerin yalan olduğunu, Ankara'da 23 Nisan'da milli bir meclis açılacağını, Anzavur'un Kuvayı Milliyece takip edildiğini belirterek bu haberlerin Edirne'ye yayılmasını, Bulgar basınında Türk Kurtuluş Savaşı aleyhindeki yazıların uygun bir dille yalanlanmasını ve Bulgar basınının Milli Hareket hakkında doğru bilgilendirilmesini istemiştir.⁷⁵⁷ Mustafa Kemal, Milli Harekete karşı yayın yapan içerideki yabancı gazeteleri de yakından takip etmiş, bu gazetelerin de Anadolu'ya girmesini engellemiştir. 23 Mart 1920'de Ankara'dan kolordulara ve Refet Bey'e çektiği telgrafta düşmanın hesabına çalışan *Bosfor*, *Entanet* gazeteleri ile Ermenice ve Rumca yayın yapan gazetelerin Anadolu'ya sokulmamasını emretmiştir.⁷⁵⁸

755 Özkaya, age. C. I, s. 53.

756 age. s. 75-85.

757 Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, İstiklal Arşivi, Klasör 259, Dosya 19, Fihrist 82; Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara, 1957, S. 19, vesika, 476, 477.

758 Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya, 1336/20-A, Fihrist, 47/2.

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, gerçekten de olağanüstü bir çalışma temposuyla, yerli ve yabancı basını Milli Harekete “zarar” vermeyecek hâle getirmiş, Anadolu’da bir “ulusal basın” yaratarak Milli Hareketin propagandasını yapmıştır. Mustafa Kemal, bu ulusal basının en önemli ayağını oluşturan *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde bizzat imzasız yazılar da kaleme almıştır.

İstanbul Basınından Milli Harekete Övgü

1921’de Mustafa Kemal’in düzenli ordularının art arda kazandığı zaferler sonrasında, İstanbul’da sansürün gevşemesine paralel, İstanbul gazeteleri Milli harekettten “övgüyle” söz etmeye başlamışlardır. Örneğin, *Dergâh gazetesi*, 20 Eylül 1921’de “*Mustafa Kemal Paşa’nın Fotoğrafları*” adlı yazısında, Mustafa Kemal Paşa’nın güzel bir tasvirini yapmıştır.⁷⁵⁹

Ahmet Emin (Yalman), *Vakit*’te, Mustafa Kemal’le yaptığı bir röportajı yayınlamıştır. Ahmet Emin tanıtım yazısında Mustafa Kemal’den “övgüyle” söz etmiştir:

*“Mustafa Kemal Paşa... kalbe ancak dimağ yoluyla girebilmektedir. İnsanüstü ve gizli işler yapar gibi görünmek şöyle dursun, doğallığını hiç kimseye karşı, hiçbir yönden kaybetmez... Herkes için son ufuk zannedilen yerden ötesini görebilen bir insandır. Bir milletin kaderini yönetip idare edebilecek bir adam sıfatıyla başlıca kuvveti bu ileriye görme kabiliyetindedir. Fazla olarak gördüğü şeyler üzerine bir saniye içinde kararını vermek, cesaret ve cüretle ortaya atılmak ve işe sarılmak onun en başlıca meziyetidir.”*⁷⁶⁰

Mondros sonrasında ateşli bir “Amerikan mandacısı” olan Ahmet Emin (Yalman)’ın, İnönü zaferlerinden sonra Mustafa Kemal’in başlıca kuvvetinin “*ileriye görme kabiliyeti*” olduğunu ifade etmesi anlamlıdır.

Sakarya Savaşı’nın kazanılmasını *Akşam* gazetesi manşetten, “*Cenab-ı Hakka hamdolsun, kahraman milli ordumuz düşmanı tamamıyla tarumar etti. Düşman bütün cephede boz-*

759 Özkaya, age. s. 22.

760 Koloğlu, age. s. 169.

gun halinde binlerce maktul bırakarak silahlarını atarak, yaralılarını terk ederek kaçıyor” diye okuyucularına duyurmuştur.

Ali Kemal ise Sakarya Zaferi’nden sonra bile *Peyam-ı Sabah*’ta Milli Hareketi eleştirmiştir:

*“Bugün Ankara bile anladı ki bu davayı millimiz böyle ‘harp ve darp’ ile bitmez, ancak sulh ve selametle hallolunur... Harp ve darp siyasetinin başarısızlığıyla içtihatları iflasa çıktıktan sonra Ankara yaranına düşen görev, işten el çekmektir; hilafet ve saltanatı temsil eden Babıaliye, meşru hükümete bütün yetkileri vermektir. O zaman sulhumuz daha muayyen, siyasetimiz daha metin olur, devletler de bize ne derece müsaadeci olabileceklerse olurlar.”*⁷⁶¹

Milli Hareket karşıtı “mütareke basını” ancak 30 Ağustos Zaferi susturabilmiştir. Üç yıldır Mustafa Kemal’e ve Milli Harekete ağız dolusu hakaret eden mütareke basını, Büyük Taarruz Zaferi’nden sonra yüz seksen derece “dönerek” Mustafa Kemal’e ve Milli Harekete övgüler yağdırmaya başlamıştır. Örneğin Refik Halid (Karay)’ın *Ay Dede* dergisi bile 30 Ağustos Zaferi sonrasında çark ederek, Mustafa Kemal’in başarısına atfen “*Sarı Zeybek*” türküsünü resimlendirerek aktarmıştır.⁷⁶²

Ali Kemal’in Son Yazısının Düşündürdükleri

Büyük Taarruz’dan sonra Ali Kemal bile “pes etmiştir”.

Ali Kemal, İzmir’in kurtarılmasından bir gün sonra, 10 Eylül 1922 günü *Peyam-ı Sabah*’ta yayınlanan “*Gayelerimiz Bir İdi ve Birdir*” başlıklı son makalesinde Mustafa Kemal’in ve miliyetçilerin hakkını teslim etmiştir.

İşte o ibretlik yazı:

“İtiraf ederiz ki, Anadolu’nun son zaferleri kuvvetimize, kılıcımıza dayanarak dava-yı milliyi, hayat hakkı ve istiklalimizi kazanmak içtihadının velev pek büyük fedakârlıklarla olsa da isabetinin gerçekleştiğini gösterir gibidir.

761 age. s. 186, 187.

762 age. s. 190.

Öyle ya, bu zaferler herhalde Yunan gibi bir hasm-ı ezelin ilelebet belini kırdı, bu Şark (Doğu) felaketinin ortadan kalkmasına sebep oldu. Harp ve Darp taraftarlarının bu görüş açısından inançları inkâr olunamaz... Böyle olunca muhaliflerin içtihatlarında fena yanıldık.

Avrupa'yla anlaşmazlığımızı çözmek için silaha sarılanların ise, haklı oldukları, sulh şartlarını kılıcımız ile, kanımız ile yazdırmak istemekte isabet eyledikleri insaflica kabul edilir.

Yunan'ın İzmir'den denize dökülmesi, Edirne'nin geri alınması, özetle bu devletin Birinci Dünya Savaşı'nda gördüğü bu feci kayıpların, böyle kısmen olsun, tamir edilmesi gibi bir sadeti hangi Türk takdir etmez? Hangi Türk her emelin üstünde görmez?

Muhalefet bu gerçekleri kabul etmemek küçüklüğünü asla kabul etmez. Ancak ünlü meseldir: 'Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer'. Bu zaferler, bu başarılar esaslı ve sürekli olmak için, bazı şartlar gerekir ki, aradığımız ve dediğimiz onlardır. Bu şartların biz halen, ancak siyasetle elde edileceğine inanıyoruz.

Şayet Ankara ricali, parlak bir sürette azmettikleri veçhile bu gayeyi kılıçla, kuvvetle elde ederlerse bizi hem mesut, hem minnettar kılarlar. Muhalefetimiz çevresindeki kaleyi kırar, parça parça ederler. Şu var ki, o şaşaa dolu, fakat tehlikeli vadinin henüz ilk merhalesindeyiz. Şimdiden kesin kararımızı vermezsek elbette mazuruz.”⁷⁶³

Milli Harekete ve bu hareketin lideri Mustafa Kemal'e hakarete varan bir üslupla en ağır eleştirileri yapan *Peyam-ı Sabah* yazarı Ali Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra kaleme aldığı bu son yazısı üzerinde biraz durup düşünmek gerekir. Ali Kemal, bu yazısıyla adeta “günah çıkarmış”, “Sezar'ın hakkını Sezar'a vermiş”, ya da “Yigidi öldürmüş ama hakkını vermiştir”.

Ali Kemal'in bu “son yazısını” analiz ettiğimizde ortaya şu ibretlik tablo çıkmaktadır:

763 Ali Kemal, “Gayelerimiz Bir İdi ve Birdir”, *Peyam-i Sabah*, 10 Eylül 1922.

1. Çok büyük fedakârlıklara da mâl olsa kuvvetle, kılıçla, büyük bir zafer kazanıldığını itiraf ederim.
2. Bu zafer, Türk'ün en büyük düşmanı Yunan'ın sonsuza kadar belini kırmış, Doğu sorununu çözmüştür.
3. Düşmana karşı savaşmaktan yana olanların, "*harp ve darp taraftarlarının*" (Mustafa Kemal ve arkadaşlarının) düşüncelerinde fena yanıldım.
4. Avrupa'yla olan anlaşmazlığımızı çözmek için silaha sarılanların haklı olduklarını insaflica kabul ediyorum.
5. I. Dünya Savaşı kayıplarının kısmen telafi edilmesini, Yunan'ın denize dökülmesini bir Türk olarak ben de takdir ediyorum.
6. Bu zaferin kalıcı ve sürekli olması için siyasi zaferlere ihtiyaç vardır.
7. Ankara Hükümeti, bundan sonraki zaferleri de kılıçla, kuvvetle elde ederlerse buna da mutlu ve minnettar olurum.

Görüldüğü gibi Milli Hareketin ve Mustafa Kemal'in en ateşli muhalifi Ali Kemal, diğer muhaliflerin yapamadığını yapmış, Mustafa Kemal'in ve milliyetçilerin başarısını açıkça "takdir" etmiştir.

*"Ali Kemal, bu tür bir günah çıkarma yazısıyla yazarlık hayatı kadar yaşama da veda ediyor gibiydi... Yine de, sonucun siyasi pazarlıklarla alınacağını anımsatmakta haklıydı. Nitekim Lozan'da bu yaşanmıştır. Ancak Mondros şartlarında pazarlık ile Mudanya şartlarında pazarlığın asla kıyaslanabilecek pazarlıklar olmayacağı da bir gerçektir!.. Zaferin ardından Ali Kemal'in Ankara'nın destekçisi Hilal-i Ahmer'e bağışta bulunması da, ellerindeki parayla yurt dışında nasıl yaşayabileceklerinin hesabını yapan diğer muhaliflerde rastlanmayan bir davranıştı."*⁷⁶⁴

Bugün, Kurtuluş Savaşı'nı küçümseyen Atatürk düşmanı "yobaz" ve "liboşların" Ali Kemal'in çok gerisinde olduklarını söylemek abartılı bir değerlendirme olmasa gerekir.

764 Koloğlu, age. s. 191, 192.

2. İhtilalci Girişimler

Siyasal girişimler sonuç vermeyince Mustafa Kemal, dava arkadaşlarıyla birlikte ihtilalci girişimlerde bulunmuştur. İngiliz etkisindeki hükümeti bir darbeyle devirip yerine ulusalcı bir hükümet kurmak için çalışmıştır.

Bu amaçla bir ihtilal örgütü kurmuştur.

İttihatçılarla Görüşmeler

Mustafa Kemal'in "ihtilalci girişimlerini" anlamak için onun bir zamanlar İttihat Terakki üyesi olduğunu hatırlamak gerekir. Bilindiği gibi İttihat Terakki'nin en temel yöntemi "ihtilalcilik-tir." Bu nedenle Mustafa Kemal, işgal İstanbul'unda ihtilalci girişimleri düşünürken İttihatçılarla temas kurmuştur.

Fethi Okyar'ın anılarına göre, İstanbul'daki eski İttihatçılar, meclisin dağıtılmasından sonra Aralık 1918'de İsmail Canbulat'ın evinde üç gece üst üste gizli toplantılar yapmıştır. Bu toplantılara, Mustafa Kemal, Fethi Bey, Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Cafer Tayyar Paşa, Rauf Orbay ve İsmail Canbulat beyler katılmıştır.⁷⁶⁵ Hepsi asker kökenli olan bu katılımcıların ikisi, Fethi (Okyar) ve İsmail (Canbulat) İttihat ve Terakki'nin merkez karar organında bulunmuşlardı.

Üç gece üst üste yapılan bu gizli toplantıda, "*her an daha da kötüleşen vaziyet*" görüşülmüş ve ihtilalci girişimler de dahil her yol tartışılmıştır.

Toplantılarda görüşülüp, tartışılan belli başlı konular şunlardır:

1. Hükümet değişikliği yaparak Ahmet İzzet Paşa'yı yeniden sadrazamlığa getirmek.
2. Padişaha durumu anlatıp onu yönlendirmek.
3. Gerekirse ihtilalci yöneme başvurmak.

⁷⁶⁵ Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s. 256, 257.

Mustafa Kemal'in işgal İstanbul'unda eski İttihatçılarla kurduğu ilişkiler ve bazı temaslar onun ihtilalci arayışlara yöneldiğini göstermektedir. Y. Hikmet Bayur bu durumu, "*Bence Mustafa Kemal'in hapis hanede bulunan Fethi (Okyar), Tefik Rüştü (Aras) ve en ileri gelen İttihatçıları, eski Sadrazam Sait Halim Paşa'yı ve bir takım nazırları (bakanları), üniforması üzerinde ve yaveri yanında ziyaret etmesi (Samsun'a gideceği sıradaki değil daha önceki ziyaretleri) ve onlarla görüşmesi İstanbul'da ihtilal yapabilecek unsurlarla dostluk kurmaya da yarayabilecek bir hareket sayılmalıdır*" şeklinde ifade etmiştir.⁷⁶⁶

Mustafa Kemal'in işgal İstanbul'undaki ihtilalci girişimlerini doğrulayan Andrew Mango, aslında onun maceralara karşı olduğunu da altını çizmiştir: "*Mustafa Kemal'in İstanbul'da yeraltındaki İttihatçılarla temas kurduğundan, ya da ihtilal entrikalarına alışık olan ve şimdilerde yaşamlarını kurtarmaya çabalayanlar arasında çılgınca projeler üretildiğinden kuşku duymamak gerekir. Ama sicilinin de kanıtladığı gibi, Mustafa Kemal maceralara karşıydı.*"⁷⁶⁷

Meclisin dağıtılmasından bir süre sonra ülkenin yönetiminin adeta İngilizlere teslim edilmesi, İstanbul'da bir İttihatçı avı başlatılması ve çok sayıda eski İttihatçının tutuklanması gibi gelişmeler üzerine Mustafa Kemal ve birkaç arkadaşı "ulusçu" program izleyecek bir hükümetin iş başına gelmesi için silah zoruyla iktidara gelmenin yollarını aramaya başlamışlardır.

Artık Şişli'deki evde yapılan gizli toplantılara İttihat ve Terakki'nin yeraltı örgütçülerinden, Karakol Cemiyeti lideri Kara Kemal de katılmaya başlamıştır.⁷⁶⁸

766 Bayur, age. s. 286.

767 Mango, age. s. 246.

768 Mustafa Kemal'in işgal İstanbul'unda eski İttihatçılarla, örneğin Karakol Cemiyeti, bu cemiyetin lider kadrosundan Kara Kemal ve Kara Vasıf ile kurduğu ilişkilerden hareket eden bazı tarihçiler, Mustafa Kemal'in bu eski İttihatçılar tarafından mücadeleye sokulduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Erik Jan Zürcher, Şeref Çavuşoğlu'na dayanarak, Anadolu hareketini Karakol Cemiyeti'nin örgütlediğini ve Mustafa Kemal'i hareketin liderliğine getirdiğini belirtmiştir. Zürcher, Karakol Cemiyeti ile Mustafa Kemal arasındaki ilişkilerin bu tezi doğruladığını ileri sürmektedir. Zürcher, age. s. 162-165.

Atatürk ve Ay-Yıldız Cemiyeti

Mustafa Kemal ve arkadaşları 1918'in sonlarında ihtilalci girişimler için gizli bir örgüt kurmaya karar vermişlerdir.⁷⁶⁹

Rauf (Orbay). anılarında bu fikrin doğrudan Mustafa Kemal'e ait olduğunu ileri sürmüştür:

*“Bir aralık, zaaf içinde yüzen Tevfik Paşa Hükümeti'nin kırık düzen beceriksizlikleri ile uğraman zararların bir an evvel önüne geçebilmek için, bu hükümeti, hatta onu desteklemekte olan Padişah Vahdettin'i bir yolunu bulup devirmekten başka çare kalmadığını ileri süren (Mustafa Kemal) Paşa'nın teklifiyle faaliyete geçmek kararını... vermiştik.”*⁷⁷⁰

Karakol Cemiyeti: Bu cemiyet, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında önce Ermeni komitacılarına, sonra da İstanbul'u işgal eden düşman kuvvetlerine ve onların yerli işbirlikçilerine karşı İttihatçılar tarafından kurulmuştur. Milli Harekete personel, silah ve teçhizat kaçırmaya ve haber alma hizmetleriyle büyük katkılar sağlamış gizli örgütlerin en önemlisidir (Fethi Tevetoglu, “Karakol Cemiyeti” maddesi, Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, C.XX1, Ankara, 1970, s. 293). Ancak zamanla Mustafa Kemal ile Karakol Cemiyeti'nin arası açılmıştır. Karakol Cemiyeti, Milli Hareketi İttihatçı bir hareket görünümüne sokup kontrol altına almaya çalışmıştır. Ahmet Hamdi Başar, Karakol Cemiyeti'nin başındaki Kara Kemal'in amacının Mili Harekete İttihatçı görünüm kazandırmak olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Kara Kemal'in amacı Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğindeki Milli Mücadele Hareketi'ni bir İttihatçı hareket haline sokarak etkisi altına almaktır. Bu hedefte, başta eski Maliye Nazırı Cavid Bey olmak üzere birçok İttihatçı kodamanlar birleşmişlerdi” (Mesut Aydın, Milli Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar, (A.Ü. Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1989). Karakol Cemiyeti'nin, Mili Harekete İttihatçı bir görünüm kazandırmak ve bu hareketi kontrol altına almak istemesi üzerine Mustafa Kemal 9 Ağustos 1919'da bütün kuruluşlara gönderdiği bir genelge ile, “Cemiyetle bir ilişkisinin olmadığını” belirtmiştir. (Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C. I, s. 138, 139). Mustafa Kemal, Sivas Kongresi sırasında Karakol Cemiyeti'nin liderlerinden Kara Vasıf'la yaptığı görüşmede Milli Harekete İttihatçı bir görünüm kazandırma girişimlerinin yanlına işaret ederek tepkisini dile getirmiş ve cemiyetin çalışmalarına son vermesini istemiştir. (Nutuk, s.50-52). Bütün anlaşmazlıklara rağmen Mustafa Kemal, cemiyetin geniş istihbarat ağından ve İstanbul'daki etkinliğinden sonuna kadar yararlanmıştı. (Emin Demirel, Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002, s. 186). Karakol Cemiyeti hakkında bkz. Serdar Yurtsever, Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri, “Örnek Olay İncelemeleri, (1919-1922)”, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008, s. 45 vd.

769 Bayur, age. s. 286.

770 Orbay, Siyasi Hatıralarım, s. 242, 243.

Mustafa Kemal ise anılarında gizli örgüt kurma kararının “bir hayli uzun tartışmalardan sonra verildiğini” şöyle açıklamıştır:

*“Bir gün Fethi Bey ve dört müşterek arkadaşla birlikte bir hayli münakaşadan sonra, ihtilalci bir komite kurmaya karar verdik ve ihtilalci tedbirler düşünmeye başladık. Padişahı değiştirmek, kabineyi düşürmek, yeni bir hükümet teşkil ederek daha azimli hareketlerde bulunmak gibi.”*⁷⁷¹

Kurulan bu gizli örgüte Ay-Yıldız Cemiyeti adı verilmiştir.⁷⁷²

Mustafa Kemal’in başkan olduğu Ay-Yıldız Cemiyeti’nin üyeleri, Rauf (Orbay), Fethi (Okyar), İsmail (Canbulat) ve Kara Kemal’dir.⁷⁷³

Örgütün amacı, bir saray darbesiyle hükümeti değiştirmektir.

Örgütün, ihtilal (darbe) planı kabaca şöyledir:

Kara Kemal’in yardımıyla Sadrazam Tevfik Paşa’nın şoförü değiştirilecek, yerine kendilerine bağlı bir adam konulacak ve bu kişinin yardımıyla Sadrazam Tevfik Paşa kaçırılıp rehin tutulacak ve yeni bir hükümet için padişahla pazarlık yapılacaktır.⁷⁷⁴

Planın ayrıntılarını Rauf (Orbay)’dan dinleyelim:

“Tevfik Paşa Hükümeti’nin ve hatta Padişahın nasıl değiştirilebileceği meselesini aramızda konuştuğumuz günlerin birinde İsmail (Canbulat) Bey’le ben, Şişli’de Mustafa Kemal Paşa’nın evine gittiğimizde, Paşayı –o zamana kadar ilk defa evine gelmiş

771 Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s. 108.

772 Sabahattin Selek, Mustafa Kemal’in başkan olduğu Ay-Yıldız adlı bir cemiyetin gerçekten kurulup kurulmadığı hakkında kesin bilgi ve belgeye sahip olmadığımızı belirtmiş, ancak “Mustafa Kemal’in anlattığı ihtilalci cemiyetin Ay-Yıldız Cemiyeti olması ihtimali üzerinde durmak” gerektiğini de söylemiştir. Selek, age. C. I, s. 212. Ocak 1919’da Askeri Nigehban Cemiyeti’nin Harbiye Nezareti’ne hitaben Alemdar gazetesinde yayınlanan bir yazısında Ay-Yıldız Cemiyeti ile ilgisi olmadığını açıklaması, gerçekten böyle bir cemiyetin var olduğunu ve bu cemiyetin deşifre olduğunu kanıtlamaktadır. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye’de Siyasi Partiler, C. 2, İstanbul, 1986, s. 348, 349; Berber, age. s. 26, dipnot, 44.

773 Berber, age. s. 26, dipnot 40. Bazı kaynaklara göre Kara Kemal’in cemiyete üye olması engellenmiştir. Sina Akşin, Kara Kemal’i Ay-Yıldız’ın üyeleri arasında saymamaktadır. Bkz. Akşin, age. s. 190; Ayrıca bkz. Coşkun, age. s. 170.

774 Orbay, age. s. 243.

olduğunu gördüğümüz– İttihat ve Terakki’nin meşhur İaşe Nazırı Kara Kemal Bey’le baş başa konuşur bulduk. Odaya girip yanlarına yaklaştığımızda konuşma konusunun, ‘Tevfik Paşa’yı, otomobilinin şoförünü değiştirip kaçıracak İstanbul’da bir yerde saklamak...’ olduğunu anlayınca, İsmail Canbulat Bey birdenbire asabileşerek ters yüzü dönüp odadan sofaya çıktı. Ben de peşinden gittim. ‘Yok birader! Böyle komitacı işlere gelemem, böyle şey olmaz, bu benim işim değil!...” diye gittikçe sinirlenen Canbulat Bey’i teskin etmek hususunda gayretlerime rağmen evden çıkıp gitti. Sonra Kara Kemal Bey de gitmişti. İsmail Canbulat Bey asabileşince, hayret etmekte olan Mustafa Kemal Paşa’ya vaziyeti anlattım. ‘Neden böyle oldu, Kara Kemal de nereden çıktı?’ ‘Yok canım!’ dedi. ‘Ben komitacılık yapar mıyım! Kemal Bey’in ağzını arıyordum’ dedi. ‘Öyle ise hadi kalkın gidelim. Canbulat’a anlatın...’ dedim. Canbulat’ın Osmaniye’deki evine gittik. Mustafa Kemal Paşa, Kemal Bey’in ağzını aradığını tekrar ederek işin içinde komitacılık olmadığı hususunda teminat verdi. Bu teşebbüs de bu kadarla kaldı.”⁷⁷⁵

Aynı olayı Mustafa Kemal anılarında biraz daha farklı anlatmıştır. Şimdi de Mustafa Kemal’i dinleyelim:

“...Şişli’deki evde toplantımız sona erdikten sonra dört kişiden biri dedi ki: ‘Arkadaşlar ben çok düşündüm. Namusumla söz veririm ki sırrınız gizli kalacaktır. Fakat komite de çalışmaya devam etmeyeceğim.’ Hepimiz hayret içinde birbirimize baktık. İçimizden biri: ‘Bu ne demek başarıdan emin mi değilsiniz?’ diye sordu. ‘Hayır, bunu düşünmedim. Başaracaksınız. Fakat ihtilalciler başarılı olsalar bile, birçok tehlike karşısındadırlar. Bunu da kabul etmelidirler. İşte o zaman ben ve benim gibiler, sizin kararlarınızı uygulamak üzere iktidara gelecek yedek adaylar oluruz.’ Fethi Bey’le ben gözlerimizle konuştuk. Derhal dedim ki: ‘Beyefendinin iştirak etmeyeceği bir girişim akla uygun da olmayabilir. Onun için temiyeti hemen

*feshetmeliyiz...’ Böyle yaptık. Kendisi izin alıp gitti... Kalanlar cemiyeti tekrar kurmuş oldular.”*⁷⁷⁶

Mustafa Kemal’in anılarında isim vermeden “dört kişiden biri” diye adlandırdığı kişinin İsmail Canbulat olduğu anlaşılmaktadır. İsmail Canbulat’ın, bu olaydan 7 yıl sonra, 1926’da İzmir Suikastı dolayısıyla tutuklandığında kendisini savunmak için söylediği, “*Vahdettin’in öldürülmesi teklifini bile reddettiğimi Gazi Paşa’nın kendisi bilir. Suikast fikrine karşı olduğuma tanık olarak Gazi Paşa’yı gösteriyorum*” cümlesi bunu kanıtlamaktadır.⁷⁷⁷

Rauf Orbay’ın ve Mustafa Kemal’in anılarından, işgal İstanbul’unda ihtilalci girişimler için “gizli bir örgüt” kurulduğu ve İsmail Canbulat’ın bu örgütten ayrıldığı anlaşılmaktadır. Rauf Orbay ve Mustafa Kemal, İsmail Canbulat’ın ayrılma gerekçesini “komitacılık işlerine karışmamak” olarak belirtirken, ayrılma biçimini çok farklı anlatmışlardır. Ayrıca Rauf Orbay, Canbulat olayından sonra örgütün çalışmalarının sona erdiğini söylerken Mustafa Kemal, çalışmaların devam ettiğini belirtmiştir. Ancak Mustafa Kemal de “örgütün daha sonra ne olduğu” konusunda herhangi bir açıklama yapmadığından büyük bir olasılıkla Ay-Yıldız Cemiyeti kısa ömürlü olmuştur.

E. Behnan Şapolyo, örgütün, Vahdettin’i öldürmeyi, fabrika ve tramvay işçilerini ayaklandırmayı planladığını ancak İsmail Canbulat’ın vaad ettiği parayı getirmediği için bu “işçi ihtilalinin” gerçekleşmediğini iddia etmiştir.⁷⁷⁸ Celal Bayar da benzer şeyler söylemiştir.⁷⁷⁹ Ancak bu bilgilerin doğru olup olmadığı belli değildir.⁷⁸⁰

Mustafa Kemal’in “ihtilal planı” hiçbir zaman düşünceden uygulamaya geçirilememiştir. Peki ama böyle bir düşüncenin işgal İstanbul’unda uygulanma ihtimali var mıdır? Veya böyle bir

776 Atay, age. s. 108, 109.

777 Uğur Mumcu, “Gazi Paşa’ya Suikast”, Milliyet, 22 Ocak 1992; Coşkun, age. s. 172, dipnot, 9.

778 E. Behnan Şapolyo, Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, Ankara, 1944, s. 196.

779 Akşin, age. s. 190, dipnot, 110.

780 age. s. 190, dipnot, 110.

ihtilal girişiminin sonucu ne olurdu? Mustafa Kemal ve arkadaşlarının devirmeye çalıştıkları hükümetin ve padişahın İngiliz çıkarlarına hizmet ettikleri dikkate alınacak olursa böyle bir girişimin İngilizlerce şiddetli bir biçimde bastırılacağı düşünülebilir. Lord Kinross da aynı kanıdadır: “*Belki de ihtilal bu iş için çıkar yol değildi. Çünkü böyle bir teşebbüsün İtilaf devletlerince o anda bastırılacağı kesindi.*”⁷⁸¹ Sina Akşin ise işgal İstanbul’unda böyle bir girişimin “*imkânsız derecede zor olduğunu*” ifade etmiştir: “*Şubatın başında Padişah, bu tür eylemlere karşı İngilizlerden gizli güvence alacaktı. Bu, Mustafa Kemal grubunca bilinmese de, işgal kuvvetlerinin bu tür eylemlere karşı nasıl tavır alacakları kestirilemeyeceği gibi, asayiş bozukluğunu önlemek bahanesiyle hükümete büsbütün el koymaları beklenebilirdi.*”⁷⁸²

Bazı belgeler, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının ihtilal hazırlığının İstanbul Hükümeti’nin kulağına gittiğini göstermektedir. Örneğin, Harbiye Nazırı Ömer Yaver Paşa’nın, İngiliz Albay Murphy’i çağırarak, ihtilal hazırlığı olduğunu, bu nedenle ona ihtiyacı olduğundan İstanbul’dan ayrılmaması gerektiğini söylemiştir.⁷⁸³ O günlerde Saray Başkatibi A. F. Türkgeldi, Vahdettin’e, İstanbul’daki tutuklamalar yüzünden ihtilal çıkacağını söyleyince Vahdettin’in yanıtı, “*Korkmayın, çıkmaz!*” biçiminde olmuştur.⁷⁸⁴ Ayrıca kısa bir süre Padişah Vahdettin ve Damat Ferit ikilisinin bu ihtilal girişimine katılan ulusalcı kadrodan Fethi (Okyar)’ı tutuklamaları, hem ihtilal hazırlığından haberdar oldukları hem de ihtilalcilere göz dağı vermek istedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Dahası, ihtilal beklentisi içindeki hükümetin yaptığı hazırlıklarla muhtemel bir ihtilal girişimini bastıracağı söylenebilir.

Falih Rıfkı Atay, bir süre sonra bu ihtilal girişiminden vazgeçildiğini ileri sürmüştür. Ona göre Mustafa Kemal artık son çareye başvurmanın zamanının geldiğine karar vermiştir:

781 Kinross, *age.* s. 178.

782 Akşin, *age.* s. 190.

783 *age.* s. 153, dipnot, 11.

784 A. Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, TTK Yayınları, Ankara, 1951, s. 179; Akşin, *age.* s. 153, dipnot, 11.

“Günler geçtikçe, Vahdettin’i öldürtmekten veya değiştirmekten veya hükümeti düşürmekten bir şey çıkmayacağını düşündüler. Yenileri de düşmanın süngüleri altında kalmaktan kurtulamayacaktı. Mustafa Kemal kararını vermişti: ‘Uygun bir zaman ve fırsat kollayarak İstanbul’dan kaybolmak, basit bir tertiple Anadolu’nun içine girmek, bir müddet isimsiz çalıştıktan sonra millete felaketi haber vermek.’”⁷⁸⁵

Atatürk’e Darbe Teklifleri

İttihat Terakki’nin kendini feshetmesinden sonra kurulan Teceddüt Fırkası’nın bazı yöneticileri ve yeraltına çekilen eski İttihatçılardan bazıları İstanbul’da Mustafa Kemal’e, gelerek, ona, hükümete ve saraya darbe yapmayı teklif etmişlerdir.

Tekliflerden ilki, Mustafa Kemal’in İstanbul’a geldiği Kasım 1918’de Yenibahçeli Şükrü Bey ve Fethi Okyar tarafından yapılmıştır.

İttihat ve Terakki’nin gözünü budaktan esirgemeyen yeraltı örgütçüleri, Ahmet İzzet Paşa’nın istifa edip Tevfik Paşa’nın hükümeti kuracağını öğrendiklerinde, İzzet Paşa’nın istifasını engellemek için hemen harekete geçmişlerdir. Sapançalı Hakkı Bey’in evinde yaptıkları gizli toplantıda bir “Saray darbesi” yapmaya karar vermişlerdir. Bu işte “Çelik Miğferliler” diye bilinen Yenibahçeli Şükrü Bey’in hücum taburunu kullanacaklardır.⁷⁸⁶ Ancak daha önce Sadrazam Ahmet İzzet Paşa’nın bu konudaki düşüncesini öğrenmek amacıyla Sapançalı Hakkı Bey’i sadrazamla görüşmeye göndermişlerdir. İzzet Paşa, “Ben padişaha karşı bunu yapamam, hadi diyelim ki bu işi yaptınız, ya muvaffak olunmazsa, o zaman divan-ı örfiye kadar yolunuz vardır” diyerek bu düşünceye sıcak bakmadığını göstermiştir.⁷⁸⁷

O günlerde Mustafa Kemal de İstanbul’a gelmiştir.

Mustafa Kemal’in arkadaşlarından Fethi (Okyar) Bey, Yenibahçeli Şükrü’nün “Saray darbesi” düşüncesinden haberdar ol-

785 Atay, Çankaya, s. 184.

786 Sorgun, Bekiraga Bölüğü ve Mütareke Dönemi, s. 107.

787 age. s. 109.

duktan sonra, Mustafa Kemal Paşa'ya, dört arkadaşıyla birlikte bir komite kurmayı teklif etmiştir.

Pera Palas'ta yapılan görüşmede Yenibahçeli, Mustafa Kemal'e, Sapancalı Hakkı Bey'in evinde yapılan toplantıyı anlatıp saray darbesi yapmak gerektiğinden söz etmiştir. Fethi Bey de Yenibahçeli'nin düşüncelerini benimsemiştir.⁷⁸⁸

Fethi Bey'le Mustafa Kemal arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

Fethi Bey: *"Paşam bir saray darbesi ile istediğimiz hükümeti kurdurmamız ihtimal dahilindedir."*

Mustafa Kemal: *"Peki kurdurulacak olan hükümet ne yapabilecektir. Görülüyor ki tam bir işgal altına girilmektedir. Ordu dağıtılmaktadır. Böyle bir hükümet ancak ve ancak müstevililerin (düşmanların) şartlarını kabul etmek ve onların istediklerini tatbik etmekten başka ne yapabilecektir. Fakat Ahmet İzzet Paşa'nın bir müddet daha iş başında kalmasının faydaları olabilirdi."*

Fethi Bey: *"Paşam, belki şartlar daha yumuşatılabilir."*

Mustafa Kemal: *"Onları buna zorlamak için elimizde ne kuvvet vardır ki. Hadi diyelim söylediğimiz kuvvet, Yenibahçeli'nin taburu baskıya bışladı. Bunda muvaffak olundu. İstenilen hükümet de teşekkül etti. Elinizde kuvvet olmadıktan sonra sizi dinlemeyeceklerdir. Onlar yıllardır müstevli gayeleri için çalışmıyorlar mı? Üstelik padişah onların dediğini yapacaktır. Yok onlar padişaha dediklerini yaptırılmazlarsa yeni kurulacak hükümeti değiştireceklerdir. Fakat Ahmet İzzet Paşa için bir tertip düşünülebilir."*

Fethi Bey: *"Evet haklısınız paşam."*

Bu sırada Mustafa Kemal, bir köşede sessizce konuşulanları dinleyen Yenibahçeli Şükrü Bey'e dönerek şöyle demiştir:

"Bakın Şükrü Bey, sizin ruh halinizi çok iyi anlıyorum. Lakin yapılacak şeyler parsiyel olmamalıdır. İçine düştüğümüz bu

788 Taylan Sorgun, Fethi Okyar'ın bu olayı sonraki yıllarda Fahrettin Altay Paşa'ya anlattığını iddia etmiştir. Sorgun, age. s. 140, dipnot, 66.

buhrandan kurtulmanın başka yolları da vardır. Bunu bütün arkadaşlar böyle bilmelidir.”

Mustafa Kemal'in bu sözlerine Yenibahçeli heyecanla şöyle karşılık vermiştir:

“Emir buyurunuz paşam. Benim emrimdekiler fedaidir ve de bir tek zabıt ve neferim bu fedailikten kaçmaz. Emrediniz vurup çıkalım.”

Oturduğu iskemleden ayağa kalkan Mustafa Kemal, Yenibahçeli'ye bakarak, *“Evet, yarıp çıkacağız da bunun bir başka yolu olacak... Mutlaka olmalı da... Ama yol zahmetli, yol uzun, yol tehlikelerle doludur. Unutmayınız ki karşımızda sadece padişah olmayacak, başkaları da olacaktır. Çünkü menfaatleri birleşmektedir.”* demiştir.

Herkes gitmek için ayağa kalktığında Mustafa Kemal tekrar Yenibahçeli'ye dönerek şöyle seslenmiştir:

*“Siz elinizdeki arkadaşlardan bir kısmını elde tutmaya bakınız. Gözünüz Gebze-Kocaeli yolunda olsun. Orayı sıkıca kontrol altında tutmayı düşününüz.”*⁷⁸⁹

İstanbul'a daha yeni geldiği günlerde, meclis üyelerini etkileyerek ve padişahla görüşerek “yasal” yollarla mücadele etmeyi düşünen Mustafa Kemal, doğal olarak bu darbe teklifini reddetmiştir.

İkinci teklif ise, İttihat Terakki'nin yerine kurulan Teceddüt Fırkası'nın genel sekreteri Sabri (Toprak) Bey ve eski İaşe Bakanı Kara Kemal'den gelmiştir. Bu ikili bir gün gizlice Mustafa Kemal'i Şişli'deki evinde ziyaret ederek darbe teklifinde bulunmuşlardır. İttihat Terakki'nin bütün maddi varlığını ellerinde tutun bu ikili, bir hükümet darbesi yaparak bütün gücü Mustafa Kemal'e bırakmak istediklerini bildirmişlerdir.

Mustafa Kemal'in Başyaveri Cevat Abbas Bey de olaya tanık olmuştur.

Şimdi onu dinleyelim:

“Mustafa Kemal bu iki kişiyi tanısa da fazla güvenmiyordu. ‘Hükümet darbesinin bir sonuç vermeyeceğini, esaslı olarak milli yapıyı harekete geçirmek için yalnız İstanbul'da değil,

⁷⁸⁹ Sorgun, age. s. 140, 141.

bütün vatanda onu örgütlemek gerektiğini’ uygun bir dille bu ikiliye anlattı.

Tekrar görüşmek üzere Mustafa Kemal’den ayrılan ikili bir daha gözükmediler.”⁷⁹⁰

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, her iki darbe teklifini de, *“Darbe çare değildir. Kurtuluş için sadece bir bölgede değil tüm ülkede örgütlenmek gereklidir”* biçiminde özetlenebilecek “ortak gerekçeyle” reddetmiştir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta, Mustafa Kemal’in “aşırı temkinli” hareket tarzıdır. Daha önce kanıtladığımız gibi kafasının bir köşesinde “ihtilalci yöntemler” olsa da ayağını yere çok sağlam basan Mustafa Kemal, yapılan darbe tekliflerini elinin tersiyle geri çevirmiştir.

İstanbul’da her yolu deneyen, her çareye baş vuran ama sonuç alamayan Mustafa Kemal, derin mavi gözlerini artık Anadolu’ya çevirecektir.

Atatürk’ün Siyasi Çalışmalarının Genel Özeti

Mustafa Kemal, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasından önce daha Adana’dayken başladığı “ulusalcı bir hükümeti iktidara getirme” çalışmalarına İstanbul’a geldikten sonra da devam etmiştir.

Mustafa Kemal’in bu amaçla görüştüğü belli başlı kişiler şunlardır:

1. Fethi (Okyar), Rauf (Orbay) gibi yakın arkadaşları,
2. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa,
3. Padişah Vahdettin,
4. Mebusan Meclisi üyeleri,
5. Meclis Başkanı Ahmet Rıza Bey,
6. Eski İttihatçılar.

Mustafa Kemal, büyük bir sabırla ve sonsuz bir enerjiyle yaptığı bu görüşmelerden beklediği sonucu alamamıştır. Bunun

⁷⁹⁰ Gürer, Atatürk’ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, s. 208.

üzerine, yaşanan gelişmeleri de dikkate alarak, Anadolu'ya geçme kararını uygulamaya koymuştur.

* * *

Mustafa Kemal'in "ulusçu kadroyu" iktidara getirmek için "yaptığı çalışmaları" ve "aldığı tepkileri" kronolojik olarak şöyle özetlemek mümkündür:

1. Ateşkesin imzalanmasından 15 gün kadar önce Suriye'den İstanbul'a çektiği bir telgrafta İzzet Paşa başkanlığında ulusçulardan oluşan bir hükümetin kurulmasını istemiştir. Ancak Padişah Vahdettin, ulusalcı düşüncelerin Osmanlı Devleti'ni İtilaf devletleriyle yeni çatışmalara sürükleyeceğini düşünerek, İzzet Paşa'yla anlaşıp Mustafa Kemal'i Suriye'deki Yıldırım Orduları Komutanlığı'na tayin ettirmiştir. Böylece Mustafa Kemal, İstanbul'dan uzak tutulmuştur.
2. İstanbul'a geldikten sonra, istifa etmiş durumdaki İzzet Paşa Hükümeti'ni yeniden iktidara getirmek için çalışmıştır. Bu amaçla yeni kurulmuş olan Tevfik Paşa Hükümeti'nin meclisten güvenoyu almasını engellemek için uğraşmıştır. Ancak meclisteki milletvekilleri Mustafa Kemal'e verdikleri sözünü tutmayarak, Tevfik Paşa hükümetine güvenoyu vermişlerdir.
3. 15, 22, 29 Kasım ve 20 Aralık 1918'de Padişah Vahdettin'i aydınlatıp uyarmak amacıyla onunla görüşmüştür. Ancak, ulusalcılarla işbirliği yapmanın İngilizlere karşı yürüttüğü teslimiyetçi politika ile çelişeceğini düşünen Vahdettin, Mustafa Kemal'in siyasal önerilerini dikkate almamıştır.
4. İkinci Tevfik Paşa Hükümeti'nin kurulduğu günlerde Ali Fuat Paşa aracılığıyla Padişah Vahdettin'i bir kez daha uyarmak istemiş, ancak Vahdettin'le görüşen Ali Fuat Paşa, o sırada başka paşaların da orada olmasından dolayı konuyu padişaha açmamıştır.
5. Arkadaşlarıyla birlikte kurduğu bir ihtilal komitesiyle padişahı ve hükümeti değiştirmek için bazı çalışmalar yapmıştır. Bu sefer de Padişah Vahdettin ve Sadrazam Damat

Ferit'in işbirliği sonucunda ulusalcılardan Fethi Bey tutuklanmıştır.⁷⁹¹

Sabırla, umutla ve akılla bütün kapıları zorlayan Mustafa Kemal'in pes etmeye hiç niyeti yoktur. Eninde sonunda, ardına kadar açılacak bir kapı bulacağından emindir. Parolası, “*Ya istiklal ya ölüm*” olan adam, vatanı kurtarmak için şimdi başka bir kapıyı zorlayacaktır...

3. Anadolu'ya Geçiş Kararı

Siyasal çalışmalar ve ihtilalci girişimler sonuç vermeyince Mustafa Kemal, İstanbul'da yapacak bir şey kalmadığını düşünerek Anadolu'ya geçiş planları üzerinde çalışmaya başlamıştır.⁷⁹² Ayrıca İstanbul'da önce eski İttihatçıların, daha sonra da ulusalcıların tutuklanmaya başlaması, öyle ya da böyle işgallere karşı direniş hareketini başlatmaya kararlı olan Mustafa Kemal'in biran önce Anadolu'ya geçiş kararı vermesinde etkili olmuştur.

Sina Akşin, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçiş kararının gerekçelerini şöyle açıklamıştır:

“Yabancı işgali altında bulunan ve en önemli bölümünün (İngilizler) iktidarı desteklediği bir başkentte darbe yapılamazdı. Kaldı ki iktidara gelince, yine işgal dolayısıyla olumlu bir şey yapamamak muhakkaktı. İtilaf devletlerinin, özellikle İngilizlerin ufak bir işaretiyle sarayın herhangi bir hükümeti devireceği anlaşıyordu. Oysa Anadolu, gördüğü türlü tecavüzlere rağmen yine de esas itibarıyla işgal edilmemiş bulunduğu gibi, aradan geçen aylar, savaştan bitkin çıkan ve halkın savaş usancından ötürü ordularını kısa zamanda terhis etmek zorunda kalan İtilaf devletlerinin, artık isteseler de, hiç değilse kısmi bir seferberliği göze almadan Anadolu'yu tümüyle etkili bir biçimde işgal edemeyeceklerini göstermiş bulunuyordu. Nitekim Sevr Antlaşması'nı

791 Berber, age. s. 36, 37.

792 Bayur, age. s. 282.

Türklere zorla uygulatmak işi de Yunan ordularına havale edilecekti.

Demek ki zaman geçtikçe Anadolu’da bir şeyler yapmak olanağı kendini daha güçlü biçimde yurtseverlere kabul ettiriyordu.”⁷⁹³

Celal Bayar, Mustafa Kemal’in İstanbul’daki çalışmaları ve Anadolu merkezli kurtuluş planı hakkında şunları söylemiştir:

“Atatürk, Samsun’a gitmeden evvel biz teşkilat halindeydik. Mustafa Kemal’in İstanbul’dan çıkması pek kolay olmadı. Önce İstanbul’da çalışmaya başladı. İttihat ve Terakki’nin ileri gelenlerini tevkif etmişlerdi (tutuklamışlardı). Onlar, Bekirağa Bölüğü denilen yerde hapislerdi, teslim olmuşlardı. Atatürk onlarla temas ediyordu. İzmir Valisi Rahmi Bey vardı, çok zeki bir insandı, bana haber gönderdi. ‘Mustafa Kemal Paşa bu işe geçecek ve işi alacak’ diye. Ben de Atatürk’e haber gönderdim. ‘Onlar gibi yakalanmamasını’ istedim. Atatürk’ün bu temaslarını öğrenince ben de çalışmalarına hız verdim. O zaman Anadolu’da bazı çalışmalar vardı. Atatürk bunların hiçbirisine ‘ismini’ vermedi. ‘Bunlar parsiyal (bölgesel) hareketlerdir, parsiyal hareketlerle bu iş başarılamaz. Hepsini tek elde toplamak lazımdır’ diyordu.”⁷⁹⁴

Bazen iddia edildiği gibi Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçmek istememiş veya bu kararı son anda vermiş değildir.⁷⁹⁵ 13 Kasım 1918’de İstanbul’a ayak bastığı andan itibaren Mustafa Kemal’in kafasının bir köşesinde Anadolu’ya geçip direniş başlatma düşüncesi hep var olmuştur. Örneğin 13 Kasım’da Haydarpaşa Garı’nda trenden indiğinde İstanbul’un işgal edildiğini görünce bir ara ağzından, “*Hata ettim, İstanbul’a gelmemeliydim. Bir an önce Anadolu’ya dönmenin çaresine bakmalı*” sözleri dökülmüştür.⁷⁹⁶ Daha sonra Kasım’ın ortalarında, kendisini Pera

793 Akşin, age. s. 277.

794 Sorgun, age. s. 318, dipnot, 149. Taylan Sorgun, bu açıklamaları Celal Bayar’dan bizzat dinlediğini ileri sürmüştür.

795 Örneğin Prof Erik Jan Zürcher, Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçmeye ancak Nisan 1919’da karar verdiğini iddia etmiştir. Zürcher, age. s. 163.

796 Bayar, age. s. 189.

Palas'ta ziyaret eden Yenibahçeli Şükrü Bey'e, "Gözünüüz Gebze-Kocaeli yolunda olsun. Orayı sıkıca kontrol altında tutmayı düşününüüz" demiştir. -İleride detaylandırılacağı gibi- 20 Aralık 1918'de kendisini Şişli'deki evde ziyaret eden Ali Fuat Paşa'ya "Anadolu'dan ne haber?" diye sormuş ve "milli direnişten" söz etmiştir. Ocak'ın ortalarında yine Şişli'deki evde İsmet Paşa'ya "Anadolu'ya nereden nasıl geçebilirim?" diye sormuş, yine Ocak ayında Şişli'deki evde Refet Bey'e, "Anadolu'ya geçmek-ten" bahsetmiş ve Şubat'ın başlarında Refi Cevat (Ulunay)'ın yaptığı mülakatta "Anadolu'ya geçip direniş başlatmaktan" söz etmiştir. Yine ileride detaylandırılacağı gibi- Şubat 1919'da kendisini ziyaret eden Rauf Bey'e ve Ali Fuat Paşa'ya açıkça "Anadolu'ya geçip direniş başlatmaktan" söz etmiştir.

Mustafa Kemal, İstanbul'da kaldığı altı ay boyunca bir taraftan siyasal girişimlerle soruna çözüm aramış, diğer taraftan yeri ve zamanı gelince Anadolu'ya geçip, direniş başlatmak için gerekli hazırlıkları yapmış, her türlü altyapıyı hazırlamıştır.

Mustafa Kemal, "neden altı ay İstanbul'da kaldığını" anılarında şöyle açıklamıştır:

"Verilmiş bir kararım varken onu neden hemen uygulamıyorum? Ben de hemen söyleyeyim ki, ağır ve kesin bir kararın doğruluğuna inanmak için durumu her köşesinden değerlendirmek lazımdır. Ağır ve kesin karar uygulanmaya başlandıktan sonra, 'keşke şu tarafını bu tarafını da düşünseydim, belki bir çıkar yol bulurduk. Yeniden bunca kan dökmeye bunca can yakmaya ihtiyaç kalmazdı' gibi tereddütlere yer kalmamalıdır. Böyle bir tereddüt karar sahibinin vicdanında kanayan bir nokta olur ve onu yaptığının doğruluğundan da şüpheye düşürür. Bundan başka, beraber çalışacak olanlar, yapılandan başka bir şey yapılmak ihtimali kalmadığına inanmalı idiler. İşte benim mütareke sırasında dört beş ay İstanbul'da kalışım, sırf bunun içindir." ⁷⁹⁷

797 Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s. 111.

Mustafa Kemal'in söylediklerini özetlemek gerekirse:

1. Anadolu'ya geçme kararı çok ağır ve önemli bir karardı.
2. Bu nedenle durumu enine boyuna değerlendirmem gerekliydi.
3. Bu ağır ve önemli kararı verdikten sonra pişmanlık ve vicdani bir rahatsızlık duymak istemiyordum.
4. Kan dökmeden, can yakmadan sorunu çözebilir miyim diye uğraşmalıyım.
5. Beraber çalıştığım kişileri, bu işin başka çözüm yolunun olmadığını inandırmalıyım.
6. İşte bu nedenlerle İstanbul'da altı ay kaldım.

Mustafa Kemal, Ankara'da Yunus Nadi'ye yaptığı bir açıklamada İstanbul'dayken kafasında hep Anadolu'ya geçme düşüncesi olduğunu belirtmiştir:

*“Nadi Bey! Tokatlıyan karşısında bulunan sokaktaki evde (Fansaların evinde) oturduğum zaman, biliyorsun ki artık İstanbul'da iş görmekten en ufak ümidi dahi kesmiş durumdayım. Sonra Şişli'de bildiğin evde oturdum. Fakat bütün bu kalışlar sırasında hep Anadolu'ya geçerek memleketi artık buradan kaldıracak bir manivela (kaldıraç) ile kurtarmak düşüncesi ve yoluna gelmiştim. İşte görüyorsun şimdi Ankara'dayız...”*⁷⁹⁸

Lord Kinross, Mustafa Kemal'in altı ay gibi uzun bir süre İstanbul'da kalmasını, detaylı ve kapsamlı kurtuluş planlarıyla uğraşmasına bağlamıştır: *“Mustafa Kemal, böyle bir kararı, aceleyle verecek adam değildi. Tehlikeli bir oyuna girecekti. Durumu her açıdan, her şeyi tartarken incelemek gerekiyordu. Planını yapmak, arkadaşlarını kendi görüşüne inandırıp kararlarını sağlamlaştırmak ve direnmenin dayanacağı ideolojik temele hem kendi hem de onların kafasında belirli bir biçim vermek için daha zaman gerekiyordu. Hâlâ padişahтан, İtilaf devletlerinden, Tanrı'dan ya da buna benzer başka bir kaynaktan bir şeyle uman kişiler çoktu. Düşmana kuvvetle karşı koymaktan başka çıkar*

798 Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, s. 260.

yol olmadığının anlaşılması için olayların ve kafaların daha gelişmesi gerekiyordu.”⁷⁹⁹

Mustafa Kemal anılarında, İstanbul’da kaldığı günlerde sessiz ve derinden “*fikir hazırlıkları*” yaptığını şöyle ifade etmiştir:

*“Bu geçirdiğim zamanın bir kısmını da hazırlıklara ayırdım. Tahmin edersiniz ki fikir hazırlıkları seferberlikte asker toplamak için olduğu gibi davul zurna ile temin edilemez. Fikri hazırlıkların, tevazuyla (alçakgönüllülükle) çalışmak, kendini silmek, karşısındaki samimi bir kanaat ilham etmek lazımdır.”*⁸⁰⁰

Mustafa Kemal, bu sözleriyle İstanbul’da “kurtuluş hazırlıkları” yaparken izlediği yöntemi de özetlemiştir.

1. Sessiz ve derinden, kimseyi ürkütmeden ve kuşkulandırmadan fikir hazırlığı yapmak,
2. Alçakgönüllülükle, kendini ön plana çıkarmadan, dikkat çekmeden çalışmak,
3. Karşıdaki güven vermek.

İşte Mustafa Kemal’in, İstanbul’da Padişah Vahdettin’le, eski İttihatçılarla ve işgal güçleriyle yaptığı görüşmeleri bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçme kararını nasıl verdiğini anılarında şöyle anlatmıştır:

“...Temaslarımda devam ediyordum. İçlerinden bir kısmında saf bir vatanseverlik hissinin coşkuluğundan başka ne fikir ne de tedbir kabiliyeti vardı. Bir kısmının hâlâ hasis (alçak, adi) politikacılık menfaatlerinden başka düşündükleri yoktu. Kendi kendime şu kararı verdim: Uygun bir zaman ve fırsatta İstanbul’dan kaybolmak, basit bir tertiple Anadolu içlerine girmek, bir müddet isimsiz çalıştıktan sonra, bütün Türk milletine felaketi haber vermek.

799 Kinross, age. s. 184.

800 Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s. 111.

İçimde çok dikkatle gizlediğim bu sırrı vakti gelmedikçe kimseye söylemedim. Böyle bir karar vermemiş gibi, herhangi temaslarıma devam ettim.” ⁸⁰¹

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Anadolu’ya geçme kararını çoktan vermiştir, ama uygun bir zaman ve fırsat kollamaktadır. Bu sırrı “vicdanında saklayan” Mustafa Kemal, henüz daha herhangi bir karar vermemiş gibi çalışmalarına devam etmiştir.

Anadolu’ya Gizli Geçiş Planı

Mustafa Kemal, özellikle 1919 Ocak ayının ortalarından itibaren Anadolu’ya geçmeyi düşünüyor, ama bunun ne şekilde, nasıl ve hangi yolla yapılacağını bilmiyordu. Aklına gelen ilk yol, gözünü budaktan esirgemeyen bazı eski İttihatçılarla temas kurup, onların korumaları altında gizli bir şekilde İstanbul’dan Anadolu’ya geçmektir. Mustafa Kemal, İstanbul’da aylarca bu gizli geçiş planı üzerinde çalışmıştır.

Mustafa Kemal, bu planını sonradan, *“Uygun bir zaman ve fırsatta İstanbul’dan kaybolmak, basit bir tertiple Anadolu içlerine girmek, bir müddet isimsiz çalıştıktan sonra, bütün Türk milletine felaketi haber vermek”* olarak açıklamıştır.

Mustafa Kemal bu “basit tertip” işini önce güvendiği bir arkadaşıyla paylaşmıştır. Mustafa Kemal’in Şişli’deki evinde düzenlediği gizli toplantıların katılımcılarından olan bu kişi, Harbiye Bakanlığı Müsteşarı İsmet (İnönü) Paşa’dır.

Atatürk, İsmet İnönü Görüşmesi

Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçiş düşüncesini ilk olarak İsmet Paşa’ya açmıştır.

15 Ocak 1919’da, İsmet Paşa’yı Şişli’deki eve çağırarak ve ona, *“Hiçbir sıfat ve yetki sahibi olmaksızın Anadolu’ya geçmek ve orada milleti uyandırmak, kurtuluş çareleri aramak için*

801 age. s. 109.

en uygun bölge ve beni o bölgeye götürecektir en kolay yol hangisi olabilir?” diye sormuştur.⁸⁰²

Olayın ayrıntılarını Mustafa Kemal’in anılarından takip edelim:

“Bir gün İsmet Bey’i davet ettim. Şişli’deki evimde beni yalnız bulan İsmet Bey, ‘Gene ne var?’ dedi. Soru sorarken gözlerinin içi, yüksek zekâsı ve güven veren neşesi ile gülüyordu.

‘Ne haber?’ dedim.

‘Tahmin edeceğin gibi’...

‘Şuradan bana bir Türkiye haritası bulup masaya açar mısın, üzerinde konuşacağım.’

İsmet Bey haritayı bulup açtı. Fazla olarak daima cebinde taşıdığı pergeli de çıkardı. Latife ettim:

‘Henüz pergellik bir şey yok. Biraz pergelsiz görüşelim...’

‘Ne yapacaksınız?’ diye sordu.

Bu münasebetle söyleyeyim ki benim en iyi anlaştığım dostlarımdan biri İsmet olmuştur. Onun için bu görüşmenin boşuna olmadığını anlamıştı.

‘Mesela’ dedim. ‘Hiçbir sıfat ve yetki sahibi olmaksızın Anadolu’ya geçmek ve orada milleti uyandırarak kurtulma çarelerini aramak için en müsait muntika ve beni o muntıkaya götürecektir en kolay yol hangisi olabilir?’

Yüzüme baktı. Tekrar neşeli ve ümitli güldü:

‘Karar verdin mi?’ dedi.

‘Şimdilik bundan bahsetmeyelim, bana memleketi, milleti ve orduyu anlayıp bilen, vaziyeti yakından gören, tehlikeden şüphesi olmayan bir arkadaş gibi cevap ver!’

İsmet Bey, masanın kenarındaki sandalyeye ilişti ve derin derin düşünmeye başladı. O sırada ben salonun içinde dolaşıyordum. Bana sesleninceye kadar gezindim. Birdenbire ayağa kalktı, gülerek:

‘Yollar çok, muntikalar çok!’ dedi.

802 Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s. 122.

Bazı ziyaretçilerin geldiklerini haber verdiler. Haritayı kapamaya vakit kalmadan içeriye giren bu tanıdıklarla başka konulara daldık. Bir hayli müddet sonra İsmet Bey’le yalnız kaldık.

‘Ne yapacağımı bana ne vakit söyleyeceksin?’

‘Zamanında!’⁸⁰³

Mustafa Kemal 1919 yılı Ocak ayının ortalarında İsmet Paşa’ya Anadolu’ya geçmekten söz etmesine karşın, zamanından önce kafasındaki planın ayrıntılarını “sırdaşım” dediği İsmet Paşa’ya bile açıklamamıştır.

Mustafa Kemal’in “Anadolu’ya gizli geçiş planını” anılarında İsmet Paşa da doğrulamıştır.

Şimdi de İsmet Paşa’ya kulak verelim:

“Atatürk, İstanbul’da herkesi uyandırmak, memleketin kurtuluşu için resmi kudret sahiplerinin, güçlü memleket evlatlarının bir hükümet halinde memleket çabasına girmelerini sağlamak için bütün tecrübeleri denedikten, bütün imkânlarını sarf ettikten sonra nihai kararını şu şekilde tespit etti:

‘Bir an önce vazife alarak Anadolu’ya gitmek. Artık bundan sonra Anadolu’ya gitmenin imkân ve çarelerini araştırmaya başlamıştı. İyice hatırlarım, bir gün, ‘Anadolu’ya nasıl çıkabiliriz, nereden çıkabiliriz, yol nedir?’ Beraber bunları konuşuyorduk. Bir harita başında konuşuyorduk.

Bana soruyordu: ‘Nasıl gideriz?’

Ben kendisine şu cevabı verdim: ‘Canım her taraftan gideriz. Yol da çoktur, tedbir de çoktur. Mesele, çalışmak için istikameti (yönü) tayin etmektir.’⁸⁰⁴

Ali Fuat Cebesoy’un Yazdıkları

Mustafa Kemal’in Anadolu’ya gizli geçiş planının izlerine Ali Fuat Cebesoy’un “*Milli Mücadele Hatıraları*”nın satır aralarında da rastlanmaktadır.

803 Atay, age. s. 109.

804 İsmet İnönü, *Hatıralar*, 2. bs, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 167, 168. .

Cebesoy anılarında, Mustafa Kemal'in resmi bir görevle Anadolu'ya geçmeyi düşündüğünü ancak bunu başaramazsa “*özel bir şekilde*” Anadolu'ya geçmeyi planladığını belirtmiştir:

*“Var kuvvetimizle Anadolu’da çalışmaya devam etmekte, Mustafa Kemal Paşa ile bir defa daha anlaşmıştık. Kumandanı bulduğum 20. Kolordu Karargâhı’nın Ankara’ya nakli ile burasının bir direniş merkezi yapılmasını kararlaştırdık. Paşa’nın geniş yetkili bir görev ile Anadolu’ya geçmesine her taraftan çalışacaktık. Bu nedenle daha bir müddet İstanbul’da kalacaktı. Anadolu’da ona ihtiyaç duyulduğu zaman bir görev almamış bile olsa özel şekilde Anadolu’ya geçecek, Milli Mücadele’deki şerefli yerini alacaktı.”*⁸⁰⁵

Cebesoy'un anılarında “*özel şekilde Anadolu’ya geçmek*” olarak ifade ettiği şey, öyle anlaşılıyor ki aslında “*Anadolu’ya gizli geçiş planıdır*”.

Cebesoy, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gizlice geçmesi halinde kendisinin yanına gelerek işe oradan başlayacağını da ifade etmiştir:

“Akşam yemeğinden sonra saatlerce konuştuk. Kemal Paşa eğer bir vazifeyle kendisini tayin ettiremezse Anadolu’ya en itimat ettiği bir kumandanın yanına gideceğini ve ilk defa işe oradan başlayacağını söylüyordu.

‘Paşam, ben ve kolordum daima emrindedir’ dedim.

Mavi gözlerinin nasıl bir ışıkla parladığını tarif edemem. Yerinden kalkıp hararetle elimi sıkıştı.

*‘Beraber çalışacağız Fuat’ demişti.”*⁸⁰⁶

Gebze - Kocaeli Üzerinden Anadolu’ya Gizli Geçiş Planı

Mustafa Kemal, resmi bir görevle, Samsun yolu üzerinden Anadolu’ya geçme olanağı bulamasaıydı, Gebze-Kocaeli yolu üzerinden Anadolu’ya gizlice geçecekti. Atatürk’ün yaveri Cevat Abbas Gürer’in gün ışığına çıkardığı haritalar, Mustafa Kemal'in Anadolu’ya geçmek için “yedek” bir planı olduğunu

805 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, s. 57.

806 age. s. 57.

kanıtlamaktadır.⁸⁰⁷ Sonradan iptal edilen Gebze-Kocaeli üzerinden Anadolu'ya gizli geçiş planı uygulansaydı Kurtuluş Savaşı'nın ilk adımı Samsun'da değil Kocaeli'de atılmış olacaktı.

Atatürk'ün Yenibahçeli Şükrü Bey'e Verdiği Görev

Mustafa Kemal'in bu yöndeki ilk işareti, Fethi Bey aracılığıyla Kasım 1918'de Pera Palas'ta kendisini ziyaret eden Yenibahçeli Şükrü Bey'e söylediği, *“Gözünüz Gebze-Kocaeli yolunda olsun. Orayı sıkıca kontrol altında tutmayı düşününüz”* sözleridir.⁸⁰⁸

Maltepe Atış Okulu Müdürü olan Yenibahçeli Şükrü Bey, aynı zamanda Karakol Cemiyeti'nin *“Menzil Teşkilatı”*nın komutanıdır. Piyade Yüzbaşı Dayı Mesut ve Doktor Fahri (Can) de yardımcılardır.⁸⁰⁹

O gün Mustafa Kemal'in bu işareti üzerine hemen harekete geçen Yenibahçeli Şükrü Bey, Maltepe Endaht Mektebi'nde emrindeki subaylara, *“Gebze yolundan kuş uçmayacak”* diye emir vermiştir.⁸¹⁰

Yenibahçeli Şükrü, Gebze-Kocaeli yolunu tutmuştur, ama Mustafa Kemal'in neden böyle bir şey istediğini anlayamamıştır: *“Bu Mustafa Kemal Paşa da, şu yolu neden tutunuz demiştir acaba, ne yapacak ki bu yol lazımdır. Bir iş vardır da biz mi akıl edemeyiz?”* diye düşünürken Mustafa Kemal'den bir haber almıştır.

Mustafa Kemal, Yenibahçeli'nin, kimseye görünmeden gizlice Fansaların evine gelmesini istemiştir. Yenibahçeli haberi alır almaz Mustafa Kemal'le görüşmek için Fansaların evine gitmiştir.

Mustafa Kemal, Yenibahçeli'ye, *“Nedir Gebze-Kocaeli civarındaki vaziyetimiz Şükrü Bey”* diye sorunca Yenibahçeli'den şu cevabı almıştır:

“Bizimkiler oraları tutmuşlardır. Ufak tefek yaramazlıklar oluyorsa da kıymeti yoktur. Rum çeteler, bir şeyler yapmaktay-

807 Güreler, age. s. 220.

808 Sorgun, age. s. 141.

809 Tevetoglu, age. s. 294.

810 Sorgun, age. s. 213.

salar da yol elimizdedir. Kuş uça haberimiz olacaktır, haberi-miz olmadan kuş uçmayacaktır. Arkadaşlarımıza söylenmiştir. Yanımızda bildiğimiz Dr. Fahri Bey de vardır. Kendisinin tayini Gebze'ye yapılmıştır. Silahlarımız tamamdır, teslim edilmemiştir, yenidir. Hücum taburundan elimizde tuttuklarımızdır. İstenirse, bir iki depodan yenilerini temin etmek mümkündür.”

Bu sırada Mustafa Kemal, ayağa kalkıp yaverinden bir harita istemiş, getirilen haritayı ortadaki masanın üzerine açarak elini haritanın üzerinde gezdirmeye başlamıştır. Bir taraftan eliyle, Gebze-Kocaeli taraflarından Anadolu üzerine doğru bir yay çizerken, diğer taraftan Yenibahçeli'nin gözlerinin içine bakarak şunları söylemiştir:

*“Bakınız bu yollar bizim için mühim bir vaziyet alacaktır. Buradan yapılacak işler ehemmiyetlidir. Bu yollardan istenilmeyenler hiçbir suretle geçemeyecektir. Geçsin dediklerimiz geçemez, geçmesin dediklerimiz geçerse bozuşuruz! Fakat zaten siz bu işleri iyi bilirsiniz...”*⁸¹¹

Mustafa Kemal'in bu “kararlı” ve “imalı” sözleri üzerine heyecanlanan Yenibahçeli, *“Paşam, geçsin dedikleriniz geçecektir, geçmesin dedikleriniz dünya başımıza gelse oradan geçemez. Mahcup olmayız Paşam!”* demiştir.

Mustafa Kemal, Yenibahçeli'nin gözlerinin içine bakarak son olarak şunları söylemiştir: *“Şükrü Bey, bilir misiniz bir düstur vardır: İfşası idamı muciptir (açıklanması idam gerektirir). İşte bu şimdilik öyle bir meseledir. Sadece yanınızda bulunan teşriki mesai ettiğiniz doktor bilecektir.”*⁸¹²

Konuşma bittiğinde Yenibahçeli topuklarını birbirine vurarak hazır ola geçmiş ve başında asker şapkası varmış gibi elini kaşının üstüne götürmüştür. Yenibahçeli'nin heyecanını fark eden Mustafa Kemal hafifçe gülerek konuşunu uğurlamıştır.⁸¹³

811 age. s. 216.

812 age. s. 216.

813 Taylan Sorgun bu olayı ve olay sırasındaki konuşmaları Dr Fahri'den bizzat dinlediğini ve araştırmaları, notları ve elindeki hatıraların bu olayı doğruladığını belirtmiştir. Sorgun, age. s. 312, dipnot, 115.

Mustafa Kemal, Anadolu'ya tayin emrinin çıkmasından sonra da Gebze-Kocaeli yoluyla ilgilenmeye devam etmiştir. Mayıs ayının başlarında Teşkilat-ı Mahsusacılara, Gebze-Kocaeli yolunun tam olarak güvene alınıp alınamadığını sormuştur. Mustafa Kemal'in sorusuna Yenibahçeli şöyle cevap vermiştir:

*"Emirleri olmadan kuş uçmaz, emirleri olunca da yol açıktır."*⁸¹⁴

Yenibahçeli gerçekten de dediğini yapmış, Gebze-Kocaeli yolundan kuş uçurtmamıştır.

Mustafa Kemal, resmi bir görevle Anadolu'ya geçme fırsatını yakalayınca bu yolu kullanmaktan vazgeçmiş, ancak Kurtuluş Savaşı sırasında İsmet Paşa, Adnan Bey, Halide Edip Hanım gibi pek çok asker, sivil Yenibahçeli'nin koruması altındaki bu yoldan Anadolu'ya geçerek Milli Harekete katılmıştır.

* * *

Mustafa Kemal'in Samsun'a sağ salim çıktığını öğrenen Yenibahçeli, emrindeki adamlara şunları söylemiştir:

*"Şimdi, Mustafa Kemal Paşa Samsun'a varmıştır. Daha gitmeden çok evvel zaman bize demiştir ve emretmiştir ki, Gebze yolu sıkıca tutulmalıdır, geç denilen geçmelidir, geçme denilen geçmemelidir. Mustafa Kemal Paşa'ya mahcup olundu mu, yamak, yok olmak lazımdır. Lakin, daha bu yine bizim aramızdaki sözlerdir. Bu bu dediklerim iyi bilinmeli ve de ona göre düşünülmelidir. Geç denilen geçemedi mi, geçme denilen geçti mi vazifeyi yapmayan bitti demektir. Neye göre bitti demektir, İttihatçılığa göre bitti demektir."*⁸¹⁵

Adamlar dağıldıktan sonra Dayı Maksut ve Dr. Fahri ile baş başa kalan Yenibahçeli, Mustafa Kemal'i ancak şimdi anladığını şöyle ifade etmiştir:

"Yahu! Şimdi yavaş yavaş anlarım Mustafa Kemal Paşa daha ilk vaziyette bize Pera Palas'ta 'Sen Gebze yolunu tutma-

814 age. s. 269.

815 age. s. 287.

*ya bak' demiştir de aklıma bunların hiçbiri gelmemiştir. Şimdi anlarım ki hesaplamıştır bu işleri. Lakin ne zaman? Ona da benim İttihatçı aklım ermez!”*⁸¹⁶

Atatürk: “O Yol Çok İşe Yaramıştır”

Ankara’da bir Çankaya gecesinde Mustafa Kemal, İsmet Paşa ve Fahrettin Altay Paşa sohbet ederken, İsmet Paşa’nın Gebze-Kocaeli yolundan çileli bir yolculuk sonunda Ankara’ya geldiği söz konusu olunca, Mustafa Kemal, İstanbul’dayken Yenibahçeli’yle yaptığı görüşmelerden ve Gebze-Kocaeli yolunun tutulması konusundan şöyle söz etmiştir:

*“O yolu Yenibahçeli tuttu. Pera Palas’taki ilk konuşmamızda, Gebze-Kocaeli yolunu tutun dediğimde meseleyi anlayamamıştı. Fakat artık zaman yaklaşırken bir gece kalmakta olduğum Fansaların evine çağırttım. Harita üzerinde kendisine yolun ehemmiyetinden (öneminden) bahsettim. O yolu Yenibahçeli çok iyi tuttu. İşte İsmet Paşa dahil birçokları o yoldan Anadolu’ya, Ankara’ya geldiler. Fakat, o gece Yenibahçeli’ye harita üzerinde de bazı şeyler söylerken bir istikamet çizdim, fakat arkasından da ‘ifşası idamı muciptir’ dedim. Yenibahçeli, İttihat Ve Terakki’den tanıdıklarımızdandı. Onun bu işleri iyi bildiğini bilirsiniz. O yol çok işe yaramıştır. Fakat ben ona bunları söylerken Yenibahçeli de meselenin Ankara’ya uzanacağını anlayamamıştır.”*⁸¹⁷

Gebze-Kocaeli yolunun çok işe yaradığını Rauf Orbay da anılarında doğrulamıştır:

*“Ben buradan Anadolu’ya mütemadiyen kıymetli insanlar kaçırdım. Doktor Adnan Adıvar, Halide Edip Hanım gibi birçoklarını... Veniköy tarafındaki bir dergâhtan, Maltepe’de Endaht Mektebi Kumandanı olan Yenibahçeli Şükrü Bey vasıtasıyla Kartal yolu ile kafile kafile kaçırmıştık...”*⁸¹⁸

816 age. s. 287.

817 age. s. 312, dipnot, 115.

818 Orbay, age. s. 338.

Atatürk'ün Yahya Kaptan'a Verdiği Görev

Mustafa Kemal, bir gün yaveri Cevat Abbas Bey'i çağırarak, Kocaeli-Taşköprü üzerinden veya İzmit Körfezi'nden Anadolu'ya, 20. Kolordu sınırlarına kadar ulaşacak bir yol belirlemesini ve bu yolu güvenceye almasını istemiştir.⁸¹⁹

Mustafa Kemal'in amacı en kısa yolla Anadolu'ya geçip, Ali Fuat Paşa'nın kontrolündeki 20. Kolordu sınırları içine girmek ve bu direniş hareketini başlatmaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın önce Adana'da daha sonra da İstanbul'da Ali Fuat Paşa'yla yaptığı görüşmelerde hep Ankara civarındaki 20. Kolordu'ya vurgu yapmış olmasının nedeni şimdi daha iyi anlaşılmaktadır.

Cevat Abbas, Mustafa Kemal'in verdiği emir doğrultusunda yaptığı çalışmaları şöyle anlatmıştır:

“Gebze, İzmit ve Değirmendere istikametlerini etüt ettim. İcabında ikimize canlarıyla, başlarıyla katılacak yerli ve muhacirlerden ve fedakâr vatanseverlerden küçük küçük silahlı kuvvetler bulabilmiş ve kumandanımın yanına dönmüştüm.

Atatürk, arz ettiğim vaziyet ve faaliyeti çıkar yol bulmuş ve bu küçük teşkilatımızın tamamıyla emniyet edilir bir hâle gelmesini ve ormanların yapraklanmasını beklemeyi faydalı görmüşler ve bu teşekkülümüzle ilişkimizin kuvvetle sürdürülmesini emir buyurmuşlardır....

*Yahya Kaptan'la beş arkadaşı ilk müfrezemizi teşkil edecekti.”*⁸²⁰

Cevat Abbas, Mustafa Kemal'in Gebze-Kocaeli yolunu kontrol etmek için “müfrezeler” oluşturmak istemesinin nedenini, *“Türk köylerini kasıp kavuran Rum çetelerinin ve İstanbul hükümetlerinin takip ettireceği silahlı kuvvetlerin ilk saldırısına, kıyımına uğramamak”* olarak açıklamıştır.⁸²¹

Yahya Kaptan, Mustafa Kemal'in emri doğrultusunda Gebze-Kocaeli yolunun güvenliğini sağlamak için hemen çalışmalara başlamıştır:

819 Güner, age. s. 210.

820 age. s. 210, 211.

821 age. s. 211.

“Yahya Kaptan ve arkadaşlarının görevi Kocaeli yarımadasında güvenliği sağlamak, Türk köylerine tecavüzlerde bulunan Ermeni ve Rum çetelerinin cinayet ve soygunlarına engel olmaktı. Ayrıca, Yahya Kaptan’ın bilmediği çok önemli bir görevi daha vardı: Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’da güvenli bir bölgeye ulaşımına kadar ki seyahati sırasında gereken güvenliğini sağlama ve koruma görevi için düşünülen Kuvayı Milliye Müfrezesi, Yahya Kaptan’ın milis kuvvetleri idi... Yahya Kaptan, kendisine verilen emir gereği, her an göreve hazır durumdaydı ve Mustafa Kemal Paşa’nın emrini bekliyordu.”⁸²²

Atatürk Nutuk’ta Yahya Kaptan Müfrezesi’nin kuruluş amacını ve Yahya Kaptan’ın kahramanlığını şöyle anlatmıştır:

“Efendiler, bizim bilhassa İstanbul’a yakın olan İzmit muntıkasında uygulanmasını düşündüğümüz tedbir, orada silahlı, milli müfrezeler oluşturmak ve o bölgede güvenilir kumandan ve zabıtlarımızın bu milli müfrezelere yardım ve desteği ile hain çeteleri takip ederek zararlarını ve varlıklarını ortadan kaldırmaktı.

İşte bu amaçla kurdurduğumuz milli müfrezelerin en önemlisi ve en kuvvetlisi, bu, Yahya Kaptan adıyla tanınan bir fedakâr vatanseverin müfrezesi idi.”

Planın Detayları

Mustafa Kemal’in Anadolu’ya gizli geçiş planının güzergâhı, Gebze-Kocaeli yoludur. Mustafa Kemal öncelikle bu yolun güvenliğini sağlamak için gözünü budaktan esirgemeyen Yenibahçeli Şükrü Bey ve Yahya Kaptan gibi vatanseverleri görevlendirmiştir. Yolun güvenliği sağlandıktan sonra ise önce kendisi, daha sonra da asker-sivil vatanseverler bu yoldan Anadolu’ya geçecekti.

Cevat Abbas, Mustafa Kemal’in Anadolu’ya gizli geçiş planının ayrıntılarını şöyle anlatmıştır:

822 Yahya Kaptan’ın çalışmaları hakkında bkz. Atilla Oral, “Kurtuluş Yolu ve Ulusal Kahraman Yahya Kaptan”, *Bütün Dünya*, 1 Ekim 2006, s. 20-26.

“Atatürk’le kendime, cephanesiyle birlikte birer mauzer filintasıyla iki el bombası hazırlamıştım. Tasavvur ettiğim yollar güzergâhının haritalarını tamamlamıştık. Ansızın bir gün Atatürk’ün bizzat tespit ettiği Gebze civarından Tavşancıl’a inen yolu takip ederek Yahya ve arkadaşlarıyla buluştuktan ve onları da beraberimize aldıktan sonra Yarımca civarından Değirmendere’ye geçecektik.

Değirmendere bölgesinde Dünya Savaşı içerisinde eşkıyalıklar ile Türk köylerini zarara sokan bahçivanlıktan yetişmiş ve eşkıyalıktan vazgeçirdiğim üç beş kişilik çeteyi de müfrezemize ekleyecek ve İznik-Yenişehir bölgesinden geçerek 20. Kolordu Kıtaaatı’ndan birine ulaşmak kararımız planlanmıştı.”⁸²³

Cevat Abbas’ın “Bahçivanlıktan yetişmiş ve eşkıyalıktan vazgeçirdiğim üç, beş kişilik çete” diye ifade ettiği kişilerin Yenibahçeli Şükrü Bey ve adamları olduğu anlaşılmaktadır.

Cevat Abbas, planın uygulanması için gereken önlemlerin tamamlanmasını ve ormanların yapraklanmasını beklediklerini belirtmiştir.⁸²⁴

Anadolu’ya gizli geçiş planının tüm hazırlıklarının tamamlandığı o günlerde hiç beklenmedik bir gelişme yaşanmış, İstanbul Hükümeti ve Padişah Vahdettin, Karadeniz Bölgesi’ndeki karışıklığı önlemek amacıyla Mustafa Kemal’i “ordu müfettişi” göreviyle Anadolu’ya göndermeye karar vermiştir. Bu resmi görev Samsun yoluyla Anadolu’ya geçme olanağı sağladığı için, aylar önceden gizlice hazırlanan “Gebze-Kocaeli yoluyla Anadolu’ya gizli geçiş planına” artık gerek kalmamıştır.

* * *

Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkmasıyla Yahya Kaptan’ın görevi sona ermemiştir. Mustafa Kemal Anadolu’dan Yahya Kaptan’a emir vermeye devam etmiştir. Örneğin, “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mustafa Kemal” im-

823 Güreer, age. s. 211; Cevat Abbas Güreer, Yeni Sabah, 21 Mayıs 1941, S. 1, s. 5.

824 age. s. 211.

zasıyla Yahya Kaptan'a gönderdiği bir telgrafta "*Bulunduğunuz bölgede kuvvetli bir teşkilat yapınız. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey aracılığıyla bizimle iletişim kurunuz. Şimdilik hazır bulununuz.*" demiştir.

Yahya Kaptan Mustafa Kemal'den "doğrudan" aldığı emirler çerçevesinde çalışmalarına devam etmiş, İstanbul'un yanı başındaki milli teşkilatını giderek genişletmiştir.

Mustafa Kemal, yaveri Cevat Abbas'ı iki kere gizlice, Yahya Kaptan'ın yanına göndererek çalışmaların ne durumda olduğunu öğrenmiştir.⁸²⁵

"Artık Yahya Kaptan'ın ilk teşkilat kuvveti belirmişti. Bunlar mükemmel bir şekilde teslih ve teçhiz edilmişti. Geceleri herkes derin uykularda iken kuvveti oluşturan yirmi mücahit, sessiz sedasız evlerinden çıkıyorlar; ortalık ağarmaya başlayınca kadar oradaki arazide talim ve tatbikat yapıyorlardı.

Tavşancıl Köyü'nün yetiştirdiği hamiyetli ve cesur gençlerden Mehmet ve İhsan isminde iki kardeş Yahya Kaptan'ın emriyle köyleri dolaşıyorlar, genç arkadaşları arasında milli mefkurenin ancak silahla korunabileceğine dair propaganda yapıyorlar ve bütün fikirleri aynı nokta etrafında toplamaya çalışıyorlardı."⁸²⁶

Yahya Kaptan'ın Milli Hareket yanlısı çalışmaları ve Mustafa Kemal'le doğrudan haberleşmesi İstanbul'daki bazı çevrelerin hiç hoşuna gitmemiştir. İngilizler, İstanbul hükümetleri ve hatta İstanbul'dan Milli Hareket'e destek veren Karakol Cemiyeti bile Yahya Kaptan'a cephe almıştır. Yahya Kaptan'ın tek dostu ve destekçisi kilometrelerce uzaktaki Mustafa Kemal'dir. Bu nedenle yalnızca ondan emir almış, yalnızca onu dinlemiştir.⁸²⁷

Yahya Kaptan, 7 Ocak 1920'de işbirlikçi İstanbul hükümetinin adamlarınca tuzağa düşürülerek şehit edilmiştir.

825 age. s. 228.

826 Ziya Şakir Soko, "*Saltanatın Son Günleri*", Tan, 10 Mayıs 1936, s. 4; Gürer, age. s. 228.

827 Oral, age. s. 23.

Mustafa Kemal, Yahya Kaptan'ın şehit edilmesinden büyük üzüntü duymuştur. Bu üzüntüsünü yıllar sonra Nutuk'ta şöyle dile getirmiştir:

“Merhumun, hiç kimseyi dinlememesinin katline neden olarak gösterilmesi asla doğru olamaz. Şehidi merhum, beni dinliyordu. Benden emir alıyordu. Verdiğim emre göre hareket ediyordu. Başka bir makam ve kişiye bağlı olduğunu, onlardan emir alması gereğini kendisine emretmemiştim.”

Yahya Kaptan'ın doğrudan doğruya kendisine bağlı olarak çalıştığını belirten Mustafa Kemal, Yahya Kaptan'a ve onun şerefli hatırasına sahip çıkmış ve bu vatanseverin alnına kara leke sürülmesine engel olmuştur.

Planın Düşündürdükleri

Mustafa Kemal İstanbul'da aylarca, “Gebze-Kocaeli yolundan Anadolu'ya gizli geçiş” planı üzerinde çalışmıştır. *“Her hareketini bir plan ve program doğrultusunda yapan Atatürk'ün elbette ki Anadolu'ya geçmek için yedek bir planı vardı. Ve bu plan son anda iptal edilen ve Cevat Abbas Bey'in açıklamış olduğu ‘Kocaeli üzerinden’ gizli geçiş planıydı.”*⁸²⁸

Mustafa Kemal'in İstanbul'a gelir gelmez Yenibahçeli Şükürü Bey ile temas kurarak Gebze-Kocaeli yolunun güvenliğinin sağlanmasını istemesi ve yaveri Cevat Abbas aracılığıyla Yahya Kaptan'a Kocaeli'de ilk milli müfrezelerden birini kurdurması, bu planın hazırlıklarındandır.

Eğer bu plan uygulansaydı, Kurtuluş Savaşı'nın başlaması ve Anadolu'daki yayılması çok daha başka bir biçimde olacak ve tarih çok daha başka bir biçimde yazılacaktı.

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gizli geçiş planının düşündürdüklerini şöyle özetlemek mümkündür:

1. Mustafa Kemal, İstanbul'a geldikten hemen sonra bir şekilde Anadolu'ya geçmeyi düşünmüştür.

828 age. s. 20.

2. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçiş kararı son anda verilmiş bir karar değil, inceden inceye düşünölmüş, planlanmış bir karardır.
3. *“Mustafa Kemal Anadolu'ya geçmeyi düşünmüyordu! Onu ben ikaz ettim! Anadolu'ya geçiş düşüncesi bana aittir!”* diyen Kazım Karabekir'in bu ve benzeri iddiaları çürümektedir.
4. Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçmek için Padişahın vereceği göreve muhtaç değildir; kendi plan ve programıyla da Anadolu'ya geçebilecek durumdadır.
5. Mustafa Kemal'in Kuvayı Milliye'nin oluşumundaki rolü inkâr edilemez.
6. Anadolu direnişinin başlamasında ve güçlenmesinde Mustafa Kemal'in “ince hesapları” ve “teşkilatçılık yeteneğinin” büyük bir rolü vardır.

* * *

Anadolu'ya gizli geçiş için Gebze-Kocaeli yolunu emniyete alan Mustafa Kemal, İstanbul'dan Anadolu'ya silah sevkıyatı için de İnebolu yoluna önem vermiştir. İstanbul'daki Karakol Cemiyeti, **Mim Mim Grubu** gibi Mustafa Kemal'e bağlı “gizli örgütler” düşman cephaneliklerinden aldıkları silah ve cephaneyi önce Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi'ne getirmişler, sonra buradan kayıklarla Karadeniz yoluyla İnebolu üzerinden Anadolu içlerine nakletmişlerdir.

Atatürk ve Mim Mim Grubu

Mustafa Kemal, İstanbul'da Milli Hareketin alt yapısını hazırlarken, olağanüstü bir tempoda çalışarak, ileride yararlanmayı düşündüğü hemen herkesle bir şekilde temas kurmuş, görüşmeler yapmış, mevki, makam gözetmeden bütün vatanseverlerle sözleşmiş ya da anlaşmıştır.

İşgal İstanbul'unda Mustafa Kemal'in görüşüp anlaştığı vatanseverlerden biri de **Mim Mim (Milli Müdafaa) Grubu'nun lideri Topkapılı Cambaz Mehmet**'tir.⁸²⁹

829 Mim Mim Gizli Örgütü ve Topkapılı Cambaz Mehmet hakkında bkz. Selahattin Salışık, **Kurtuluş Savaşı'nın Gizli Örgütü M.M Grubu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.

Mustafa Kemal'in Mim Mim Grubu'yla ilişkilerine geçmeden önce kısaca bu örgütü tanıyalım:

Mim Mim Grubu, Karakol Cemiyeti'nin bir uzantısı olarak işgal İstanbul'unda bazı gizli faaliyetlerde bulunmak amacıyla kurulmuştur. Örgüt'ün ilk mahalli teşkilatı Topkapı Grubudur.⁸³⁰ Grubun başkanı **Topkapılı Cambaz Mehmet**'tir.

Karakol Cemiyeti'nin, Milli Hareketi İttihatçı bir görünümüne sokup kontrol altına almak istemesi üzerine Mustafa Kemal, Karakol Cemiyeti ile ilişkileri kesmiş, bu durum özellikle istihbarat konusunda aksaklıklara yol açmıştır. Mustafa Kemal bu tür aksaklıkları gidermek için başka bir gizli örgütün devreye sokulmasını istemiş ve bu işle Fevzi (Çakmak) Paşa'yı görevlendirmiştir. Bunun üzerine Fevzi Paşa, Teşkilat-ı Mahsusa'nın son başkanı **Hüsametdin (Ertürk) Bey**'i bulup yazılı bir emirle Ankara'ya çağırılmış ve bu konuda yardımını istemiştir.⁸³¹

Hemen harekete geçen Hüsametdin Bey, çok kısa bir süre önce İstanbul'da önemli çalışmalar yapmış olan Mim Mim Grubu'nu yeniden teşkilatlandırmaya karar vermiştir. O sırada Samsun'da olduğunu öğrendiği Topkapılı Cambaz Mehmet'le temas kurarak kendisine Mustafa Kemal'in isteğini bildirmiştir.⁸³² Topkapılı Cambaz Mehmet, kendisinden istenen görevi hiç düşünmeden kabul etmiştir. Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda Samsun'da yeniden şekillendirilen Mim Mim Grubu'nun başına getirilen Topkapılı Cambaz Mehmet'in "şifre" olarak "**Demir**" takma adını kullanmasına karar verilmiştir.⁸³³

Topkapılı Cambaz Mehmet hemen İstanbul'a gelerek Mustafa Kemal'in talimatları doğrultusunda çalışmalara başlamıştır.⁸³⁴

830 Mim Mim Gizli Örgütü kısa sürede Şehremini, Eyübsultan, Kasımpaşa, Bayezid, Aksaray, Bakırköy, Kuzguncuk, Üsküdar, Beylerbeyi, Çengelköy, Anadoluhisarı, Beykoz, Kavacık, Sarıyer, Büyükdere, Beşiktaş ve Galata'da da teşkilatlanmıştır. Hüsametdin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Haz. Samih Nafiz Tansu, Batur Matbaacılık, İstanbul, 1984, s. 220, 221.

831 Tuncay Özkan, *Mit'in Gizli Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s. 113.

832 Ertürk, age. s. 469, 470.

833 *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi*, Klasör: 70, Gömlek: 17, Belge: 1; Serdar Yurtsever, *Milli Mücadele'de İstihbarat Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008, s. 61.

834 Yurtsever, age. s. 62.

Eski bir tulumbacı ve kabadayı olan Topkapılı Cambaz Mehmet, Çanakkale’de Mustafa Kemal’in emrinde çarpışan gözü pek bir vatanseverdir.

Cambaz Mehmet, aynı zamanda İstanbul’da bazı gizli işlere karışmış, İstanbul’un neredeyse bütün hırsız ve yankesicilerini tanıyan bir kabadayı, bir bitirimdir.

Mustafa Kemal, 13 Kasım 1918’de İstanbul’a geldiğinde Topkapılı Cambaz Mehmet’le Pera Palas’ta ve Şişli’deki evde birer görüşme yapmış, ona çok önemli bazı görevler vermiş ve tıpkı Çanakkale’de olduğu gibi “*Göreyim seni Cambaz Mehmet Bey!...*” demiştir.⁸³⁵

Mustafa Kemal, Şişli’deki evde Cambaz Mehmet’le yaptığı görüşmede, önce Mim Mim Grubu’nun İstanbul’da iyice örgütlenmesini, sonra da depoladığı silah ve cephane ile vatan için savaşıacak herkesi Anadolu’ya geçirmesini istemiştir.⁸³⁶

Mim Mim Grubu yaptığı bir toplantı sonunda Rumeli yakasında Topkapılı Cambaz Mehmet’in evini, Anadolu yakasında da Beylerbeyi’ndeki Berber Yunus Efendi’nin evini karargâh olarak belirlemiştir.

Aynı toplantıda, İstanbul’a gelen ve Şişli’de bir evde ikamet etmeye başlayan Mustafa Kemal’in en güvenilir adamlar tarafından korunmasına karar verilmiştir. Korumada görev alacak adamları bizzat belirleyen Topkapılı, bir de kroki çizerek adamların görevini bu kroki üzerinde ayrı ayrı göstermiştir.⁸³⁷

Mim Mim Grubu, 22 Kasım 1918 gecesini Topkapılı’nın evinde yapılan gizli toplantıda İsmet Paşa’nın Harbiye Nezareti Müsteşarlığı’na getirilmesini değerlendirmiştir. Mustafa Kemal’in yakın arkadaşlarından biri olan İsmet Paşa’nın Genelkurmay’da aktif bir göreve getirilmesi silah ve cephane bulunmasında ve Milli Hareket saflarına katılacak asker, subayların belirlenmesinde işe yarayabilirdi.

835 Salışık, age. s. 6.

836 age. s. 9.

837 age. s. 10, 15.

“Harbiye Nezareti’nden terhis olunan erlerin adreslerini v ordudan alınan silahların nerede depolandığını öğreneceğiz. Bu bilgiler, silahların Anadolu’ya aktarılmasında çok işimize yarayacaktır. Terhis olunan ya da emekliye sevk edilen subaylarda İstanbul’da oturanların ev adreslerini de aynı yerden öğrenebiliriz. Miralay İsmet Bey’in bu tayini çok işimize yarayacaktır.”⁸³⁸

Aynı toplantıda İstanbul’dan Anadolu’ya kaçırılacak silah ve cephanenin tespit edilmesi, çalınması, depolanması ve gizli yollarla Anadolu’ya geçirilmesi tartışılmıştır. Silahların depolardan çalınma işini, “İstanbul’un bütün tanınmış hırsızları, yankesicileri benim emrimdedirler” diyen Topkapılı Cambaz Mehmed üstlenmiştir.⁸³⁹

Mim Mim Grubu, yeni katılımlarla gün geçtikçe daha da büyümüştür. İstanbul Telgraf Müdürü İhsan Bey de bu katılımcılardan biridir. İhsan Bey, Mim Mim Grubu’nun başkan yardımcısı Binbaşı Kemal Bey’e, Telgraf İdaresi’ndeki bütün arkadaşlarını emrinde olduğunu bildirmiştir. O günden sonra İstanbul’daki Mim Mim Grubu’yla Ankara’daki Mustafa Kemal arasındaki haberleşmeyi Telgraf Müdürü İhsan Bey sağlamıştır.⁸⁴⁰

Mim Mim Grubu, İstanbul’daki elemanlarını kullanarak bir haber alma ağı kurmuştur. Grup elemanları Ankara’nın istediği her türlü belge ve bilgiyi en kısa zamanda ele geçirip Anadolu’ya ulaştırmıştır. Örneğin İstanbul’dan Anadolu’ya geçecek İngiliz casuslarının eşkallerini ve isimlerini Ankara’ya bildirerek Ankara’nın tedbir alması sağlanmıştır.⁸⁴¹ Grup, İstanbul ve yakın çevresinde işgal devletleri için casusluk yapanlar hakkında ayrıntılı raporlar hazırlamıştır.⁸⁴² Ayrıca Hilafet yanlısı zarar

838 age. s. 12.

839 age. s. 12-14.

840 age. s. 15.

841 Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Klasör: 60, Gömlek: 36, B: 2; Klasör: 60, Gömlek: 34, Belge: 1/2; Klasör: 59, Gömlek: 143, B:1; Yurtsever, age. s. 62.

842 Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Klasör: 64, Gömlek: 134, Belge: 1/2; Klasör: 60, Gömlek: 36, Belge: 3; Klasör: 60, Gömlek: 31, Belge:2; Klasör: 60, Gömlek: 30, Belge:1; Yurtsever, age. s. 63.

cemiyetlere ve derneklere ajanlar sokularak bilgi toplanmış ve azınlıkların İstanbul'daki çalışmaları da yakından izlenmiştir.⁸⁴³

Mim Mim Grubu bilgi toplama ve istihbarat konusunda Karakol Cemiyeti'nden daha başarılı olmuştur. Bazen dilenci, bazen işçi, bazen de bilim adamı veya matbaacı olarak ortaya çıkıp işgal güçlerine ait önemli bilgi ve belgeleri ele geçirmişlerdir.⁸⁴⁴ Bunlara, İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri Komutanı General Harrington'un İngiltere Harbiye Nezareti'ne hitaben yazdığı raporun prova baskısı örnek gösterilebilir.⁸⁴⁵

Mim Mim Grubu'nun Milli Hareket'in güçlenmesine yönelik belli başlı çalışmaları şöyle özetlenebilir:

1. Mustafa Kemal'in İstanbul'da kaldığı altı ay boyunca korunması.
2. İngiliz yanlısı Sadrazam Damat Ferit'in gizlice izlenmesi ve faaliyetlerinin düzenli olarak Mustafa Kemal'e rapor edilmesi (Damat Ferit'in hizmetçisi Mim Mim Örgütü'nün casusudur).
3. İstanbul'da kurulan zararlı cemiyetlerin içine sızılarak ele geçirilen bilgilerin raporlar halinde Mustafa Kemal'e ulaştırılması (Hilafet Ordusu planları ve Rahip Frew, Sait Molla yazışmaları ele geçirilmiştir).
4. İngiliz istihbaratının içine ajanlar sokularak önemli bilgi ve belgelerin ele geçirilmesi (İngiliz istihbaratçısı Yüzbaşı Bennet'in ajanları arasına sızılmıştır).
5. İşgal kuvvetlerinin haberleşme ağına sızılmazı (İşgal donanması telsiz haberleşmesi takip edilmiştir).
6. İstanbul'da düşman kontrolü altındaki cephaneliklere yapılan baskınlarla ele geçirilen silah ve cephanelerin gizli yollarla Anadolu'ya geçirilmesi.

843 Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Klasör: 59, Gömlek: 125, B: 1/2/3; Klasör: 59, Gömlek: 79, Belge: 1; Yurtsever, age. s. 63.

844 Manos Iliadis, Türk Gizli Servisi ve Mit, Atina, 1998, s.96; Yurtsever, age. s. 63.

845 Ergun Hiçyılmaz, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gizli Teşkilatlar, İstanbul, 1994, s. 84 - 88.

7. İstanbul'da Milli Hareket lehine propaganda yapılarak kamuoyu oluşturulması.⁸⁴⁶

Mim Mim Grubu'nun Milli Harekete en önemli katkısı, İstanbul'dan Anadolu'ya yüklü miktarda silah ve cephane kaçırmaması olmuştur.⁸⁴⁷ 26 Ocak 1920'de Gelibolu'da Fransızların kontrolündeki Türk cephaneliğine düzenlenen baskında 8500 tüfek, 33 makineli tüfek ve 500.000'den fazla cephanelik ele geçirilmiş ve Anadolu'ya gönderilmiştir.⁸⁴⁸ Mim Mim Grubu'nun Nisan 1920 sonlarında İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırdığı silah ve cephanenin miktarı şöyledir:

- Süngü: 56.000 adet.
- Makineli tüfek: 320 adet.
- Tüfek: 1500 adet.
- Batarya: 1 adet.
- Cephanelik: 300 sandık.
- Üniforma: 10.000 adet.
- Nal: 100.000 adet.
- Matara: 15.000 adet.
- Değişik askeri teçhizat: 1000 adet.⁸⁴⁹

846 Ayrıntılar için bkz. Yurtsever, Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri, Ankara, 2008.

847 İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırma işini önce doğrudan doğruya Mustafa Kemal, TBMM açıldıktan sonra da Ankara Hükümeti yönlendirmiştir. "Bu amaçla Anadolu hükümeti, Genelkurmay Başkanlığı, doğrudan doğruya kendisine bağlı gizli grupların teşkili prensibini öngörmüştü." Murat Köylü, 1919-1922 Döneminde Türk Ordusu İkmal Sistemi İle Yunan İkmal Sisteminin Karşılaştırılması, İzmir, 2006, s. 56. Bu doğrultuda İstanbul'da, Ankara hükümeti için çalışmak amacıyla kurulan ilk resmi gizli örgüt "Hamza Grubu" dur. Ankara Hükümeti Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı olan bu grup 23 Eylül 1920'de kurulmuştur. Köylü, age. s.56. Hamza Grubu'nun teşkilat ve görevleri için bkz. Genelkurmay ATESE Arşivi, No: 1/7895. Dlp. 26, G.24, Klas. 1533, Dos. 2, F. 1-8.

848 Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.I, TTK Yayınları, Ankara, 1973, s. 366.

849 Hüseyin Dağtekin, "İstiklal Savaşı'nda Anadolu'ya Kaçırılan Mühimmat ve Askeri Eşya Hakkında Tanzim Edilmiş Mühim Bir Vesika" Tarih Vesikaları (Yeni Seri), C.I, 1955, s. 164.

Mim Mim Grubu'nun İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırdığı araç, gereç ve mühimmatın genel tablosu ise şöyledir: Palaska, matara, ekmek torbası, sırt çantası, tüfek kayışı, bel kemeri, dilli toka, kar gözlüğü, portatif çadır, çadır bezi, kilim, düğme, kazan, dikiş makinesi, tas, tabak, süzgeç ve tava...⁸⁵⁰

Yalnızca bu tablo bile Mustafa Kemal ve arkadaşlarının hangi güçlükler ve imkânsızlıklar içinde mücadele edip zafer kazandıklarını gözler önüne sermeye yetecek niteliktedir.

Mim Mim ve diğer gizli gruplar, başlangıçta İstanbul'dan Anadolu'ya silah taşıma işini küçük kayıklarla, balıkçı tekneleriyle ve mavnalarla gerçekleştirmişlerdir. Ancak zaman içinde, Ankara Hükümeti'nin büyük miktarlardaki silah isteklerini motor, taka ve mavna gibi küçük tonajlı araçlarla sağlamak olanaksız hâle gelmiştir. Bu durumu dikkate alan grup elamanları, sistemli, planlı ve yoğun istihbarat çalışmaları sonunda İtalyan ve hatta Fransız deniz nakliyat şirketleriyle anlaşmışlardır. Artık silahlar, küçük nakil araçları yerine bu gemilerle büyük partiler halinde Anadolu'ya taşınmaya başlanmıştır.⁸⁵¹

İngiliz Yüzbaşı Armstoriz, anılarında İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırılması konusunda şu ilginç satırlara yer vermiştir:

*"İstanbul'un silah ve mühimmat depolarından kaçakçılık yapıldığını öğrenmiştik. Nöbetçileri tuttuk. Küçük subayları hapsedtik. Önleyemedik. Ben Haliç'teki büyük silah deposunda bir yana saklanarak durumu incelemeye karar verdim. Geceleyin, Türkler gene geldiler. Barut mahzenlerinde rahat rahat sigara içiyorlar, birkaç tahta kırarak ateş yakıp yemek pişiriyorlardı. Patlayıcı maddeleri hiç çekinmeyerek taşıyorlardı. Kaçakçılık devam etti."*⁸⁵²

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması için silah ve cephaneye ihtiyaç vardı. Bu nedenle Mustafa Kemal düşman kontrolü al-

850 Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler, C.VII, TC. Genelkurmay Harp Tarihi Daire Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975, s. 463.

851 Köylü, age. s. 60.

852 Atay, Çankaya, s. 247, 248.

tındaki cephaneliklerden silah ve cephane kaçırılması işine çok büyük önem vermiştir. Bu işte görev alanları korumak için çaba harcamıştır. Örneğin, 15. Şubat 1920’de 14. Kolordu, 56. ve 61. Tümen Komutanlarına gönderdiği “şifreli” telgrafta, *“Akbaş deposundan silahları kaçıran Albay Şevket Bey’in İngilizler tarafından aranmakta olduğunu, bu nedenle Şevket Bey’le hiçbir şekilde haberleşilmemesini”* istemiştir.

Mustafa Kemal ayrıca, düşman kontrolü altındaki cephaneliklerden bin bir güçlkle elde edilen silah ve cephanenin düşmana kaptırılmaması konusunda çok dikkatli olunmasını istemiştir. Örneğin 9 Şubat 1920’de 14. Kolordu, 1,56. ve 61. Tümen Komutanlarına gönderdiği “şifreli” telgrafta,

“Akbaş silah deposunun yağma edilmesini bahane ederek İngilizlerin Bandırma’ya asker çıkardıkları, Afyon, Eskişehir gibi yerlerdeki silah depolarının da imha edileceğinin haber alındığı,

Arkada kalan bu gibi silah ve cephaneler düşmanın eline geçer veya ulaştırma yolları kesilirse milli kuvvetlerin zayıf düşeceği,

Enerjik davranılarak yabancılara yeni yerler işgal etmelerine meydan verilmemesi gerektiğini” bildirmiştir.

Mim Mim Grubu, bir taraftan Anadolu’ya silah ve cephane kaçırarak Milli Hareketin güçlenmesini sağlarken diğer taraftan İstanbul’da ses getiren bazı eylemlerle işgal güçlerine göz dağı vermek ve onları küçük düşürmek istemiştir. Örneğin bir kere-sinde Topkapılı Cambaz Mehmet, küçük oğlu Ali’yle birlikte İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Harrington’un otomobilini çalarak, Ankara’daki Meclis Başkanı Mustafa Kemal’e hediye etmiştir.⁸⁵³

Mim Mim Grubu’nun Milli Harekete verdiği destek, İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Harrington’u çileden çıkarmış ve Mim Mim Grubu’nun önde gelen yöneticileriyle birlikte Topkapılı Cambaz Mehmet’in idamına karar verilmiştir. Ancak,

853 Salışık, age. s. 56-60.

Topkapılı'nın İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesi olması nedeniyle idamından vazgeçilmiştir.⁸⁵⁴

* * *

Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra Mustafa Kemal, Mim Mim Grubu lideri Topkapılı Cambaz Mehmet'i Ankara'ya çağırarak, kutlamıştır. “*Çok iyi çalıştınız doğrusu... Hakkınızı ödemek güç*” diye söze başlayan Mustafa Kemal, Topkapılı Cambaz Mehmet'e İstanbul milletvekilliği teklif etmiş ama Topkapılı, “*İltifatlarınıza teşekkür ederim paşam. Bendenizi yakından tanırız. Koşum tutmaz bir insanım. Müsaade buyurun serbest kalayım!*” diyerek teklifi geri çevirmiştir.⁸⁵⁵

Milletvekilliği teklifini kabul etmeyerek Topkapı'daki mütevazı evine çekilen Cambaz Mehmet'e bir gün Ankara'dan, bir mektup gelmiştir.

Mektupta şunlar yazılıdır:

“*Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'ndan*

İstanbul'un düşman işgali altında bulunduğu sırada Osmanlı ordusunun depolanan silah ve teçhizatını her an ölümler karşısında karşıya kalarak Anadolu'ya kaçırarak, düşmanın gizli istihbarat teşkilatının içinde yuvalanarak, milli kuvvetlere çok yararlı bilgiler sağlayan M.M. Grubu Başkanı Topkapılı Mehmet Bey'e Vatana Hizmet faslından mahiye (ayda) 1500 lira maaş bağlanması, Büyük Meclis'in 24 Haziran 1923 tarihli toplantısında oy birliğiyle kararlaştırıldı.”⁸⁵⁶

“*Vatanım için, Mustafa Kemal Paşam için üzerime düşen görevi yerine getirmeye çalıştım...*” diyen Topkapılı Cambaz Mehmet, bu maaşı da Kızılay'a devretmiştir.⁸⁵⁷

854 Topkapılı Cambaz Mehmet, İngiliz casuslarının gizli faaliyetlerini öğrenip Mustafa Kemal'e rapor etmek için İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne üye olmuş ve İngiliz Casusu Rahip Frew ile ilişki kurarak Rahip Frew ve Sait Molla arasındaki yazışmaları ele geçirmiştir.

855 Salıksık, age. s. 53.

856 age. s. 55, 56.

857 age. s. 56

İstanbul Şehir Meclisi üyesi olup evinde sakin bir hayat süren Topkapılı Cambaz Mehmet 1932 yılında hayata gözlerini kapamıştır.⁸⁵⁸

* * *

Karakol Cemiyeti'nden Yenibahçeli Şükrü Bey'e ve Yahya Kaptan'a İstanbul'dan Anadolu'ya geçilecek, silah ve cephane kaçırılacak yolların güvenliğini sağlama görevi veren Mustafa Kemal, Mim Mim Grubu'ndan Topkapılı Cambaz Mehmet'e de işgal kuvvetlerinin kontrolündeki silah ve cephaneyi ele geçirip Anadolu'ya kaçırma ve işgal kuvvetlerinin istihbarat örgütlerine sızarak bilgi toplama görevi vermiştir.

Bu vatanseverler, Mustafa Kemal'den aldıkları emirler doğrultusunda, hemen çalışmaya başlamışlar, her güçlüğe göğüs gereker kelle koltukta Milli Hareketin başarısı için ellerinden geleni yapmışlardır.

Bu bilgiler her şeyden önce, İstanbul'dan Anadolu'ya gizli yollarla silah ve cephane naklini, "Padişah Vahdettin'in Mustafa Kemal'i ve Milli Hareket'i desteklediği" biçiminde yorumlayanların maskesini düşürmektedir. Belgeler, İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılması işini Karakol Cemiyeti ve Mim Mim Grubu gibi gizli örgütlerin ileri gelenleriyle anlaşılan Mustafa Kemal'in planladığını göstermektedir. Bu durum, Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nı, Anadolu'ya geçtikten sonra değil daha İstanbul'dayken örgütlemeye başladığını kanıtlamaktadır.

Mustafa Kemal'in Samsun öncesinde işgal İstanbul'unda Milli Hareket yanlısı gizli örgütlerle ve kişilerle kurduğu ilişkiler ağının boyutları şaşırtıcı ve düşündürücüdür.

Parola: Nuh

Gizli örgütlerin en bilinen özelliklerinden biri istihbarat faaliyetleri sırasında belirli parolalar kullanmalarıdır. Kurtuluş Savaşı sırasında Milli Harekete destek olan Zabitan, Yavuz, Moltke, Hamza, Mücahit, Muharip, Felah, İmalat-ı Bahriye,

858 Milliyet, 4 Haziran 1932.

Muavenet-i Bahriye, Berzenci, Namık, Ferhat ve Kerimi, Karakol ve Mim Mim Grubu gibi gizli örgütler de belirli şifreler ve parolalar kullanmışlardır.

Mustafa Kemal'in İstanbul'a geldikten sonra sıkı ilişki içinde bulunduğu Milli Müdafaa Grubu, zamanla bu adı kullanmayarak onun yerine "M.M." biçiminde sadece baş harfleri kullanmaya başlamıştır. Böylece "Milli Müdafaa Grubu" şifrelenerek "Mim Mim Grubu'na" dönüşmüştür.

Grubun lideri Topkapılı Cambaz Mehmet'e "Demir" takma adı verilmiştir.

Mim Mim Grubu'yla sürekli iletişim içinde bulunan Mustafa Kemal ise "Nuh" takma adını kullanmıştır.

"Nuh", aynı zamanda Mim Mim Grubu'nun parolasıdır.

O günlerde Mim Mim Grubu'na katılan, Anadolu'ya silah kaçırma işini örgütleyen ve daha sonra Ankara'ya geçen Enver Behnan (Şapolyo) bu konuda şu bilgileri vermiştir:

"Parola, 'Nuh' idi... Nuh, Mustafa Kemal'in gizli adıydı. Üzerine mühür basılı bir kuruş büyüklüğünde bir kağıt verdiler, bu gizli görev belgesiydi. Yakalanırsam ilk işim onu ağzıma atıp yutmak olacaktı...." ⁸⁵⁹

Dinsel metinlere göre Nuh Peygamber, "büyük tufan" öncesinde bir gemi inşa ederek Dünya'daki canlı türlerinden birer çift alıp yeryüzünde hayatın devam etmesini sağlamıştır. Bu nedenle o, insanlık tarihinin en büyük kurtarıcısıdır.

20. yüzyılın başlarında Türkiye de bir büyük tufanla karşı karşıyadır. Türk ulusu yok oluşun eşiğindedir. "Türkiye'nin tufanı" emperyalist güçler, Türk ulusunu tarihten silmenin hesaplarını yaparken ortaya çıkan Mustafa Kemal de Bandırma vapuruyla Anadolu'ya geçip Milli Hareketi başlatmış ve Türk ulusunu "emperyalist tufandan" kurtarmıştır.

Dinsel metinlerde, Nuh tufanının" mecazi anlamı "büyük felakettir". 20. yüzyılın başlarında Türkiye'nin dört bir yandan

859 Enver Behnan Şapolyo, Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın, Güven Matbaası, Ankara, 1971; Koloğlu, age. s. 138, 139.

işgal edilmesi bu “büyük felakete” karşılık gelmektedir. Nuh Peygamber’in bir “gemi” inşa ederek türleri, yeryüzündeki yaşamı kurtarması da Mustafa Kemal’in “Bandırma vapuruyla” Anadolu’ya geçerek vatanı kurtarmasına karşılık gelmektedir.

Özetlersek:

- Nuh Tufanı: Türkiye’nin işgali,
- Nuh’un Gemisi: Bandırma Vapuru,
- Dünya’da yaşamın kurtuluşu: Anadolu’da Türklerin kurtuluşu...

Bu nedenle Mustafa Kemal’e verilebilecek en uygun takma ad, “tufan ve kurtuluşun” simgesi “Nuh” olsa gerekir.

Çünkü 20. yüzyılın başlarında Türkiye’nin de yaşadığı “tufan ve kurtuluş” tur.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

ATATÜRK VE KURTULUŞ EKİBİ

Çekirdek Kadro

Kurtuluş Savaşı bir ekip çalışmasıyla kazanılmıştır. Mustafa Kemal'in İstanbul'da kaldığı 6 ay boyunca yaptığı en önemli iş bir "kurtuluş ekibi" oluşturmastır. Söz konusu ekibin çekirdek kadrosu, Mustafa Kemal (Atatürk), Ali Fuat (Cebesoy), Ali Fethi (Okyar), Rauf (Orbay), Refet (Bele), İsmet (İnönü) ve Kazım Karabekir'den meydana gelmiştir.

Andrew Mango, bu kişilerin "*Kurtuluş Savaşı'nın ilk askeri planlamacıları*" olduğunu belirtmiştir.⁸⁶⁰

Mustafa Kemal'in, önce Pera Palas otelinde, sonra Fansaların evinde ve son olarak da Şişli'deki evde yaptığı gizli toplantılarda bir araya gelen bu "kurtuluş ekibi", belirli bir plan dahilinde Anadolu'ya geçmiş ve Kurtuluş Savaşı'nı başlatmıştır.⁸⁶¹

Mustafa Kemal'in "kurtuluş ekibi" genellikle asker kökenli kişilerden oluşmuştur.

Aslında bu durum tesadüf değildir; bu durum onların elinde askeri güç bulunmasıyla ilgilidir. Sonuçta, işgal altında kurtuluş mücadelesi verenlerin başarılı olabilmeleri için mutlaka silahlı bir güce dayanmaları gereklidir. Eğer, Anadolu'ya geçtiğinde Mustafa Kemal'in elinin altında silahlı bir güç bulunmasaydı, yaptırım gücü olamayacağından Milli Hareketi örgütlemesi hiç de kolay olmayacaktı.

Önce, 13 Kasım-16 Mayıs 1919 tarihleri arasında İstanbul'da Şişli'deki eve gelenler, sonra 21 Haziran 1919'da Amasya toplantısına katılanlar ve son olarak da 5 Temmuz 1919'da Milli Hareketin başına geçecek kişiyi seçmek için bir araya gelenler aşağı yukarı hep asker kökenli kişilerdir.⁸⁶²

860 Mango, age. s. 252.

861 Güre, Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Güre, s. 209.

862 Sarıhan, Kurtuluş Savaşı'nda İkili İktidar, s. 26, 27.

Şişli'deki O Ev

“Kurtuluş ekibi”, daha çok Mustafa Kemal’in, gündüzleri perdeleri hiç açılmayan, geceleri ışıkları sabahlara kadar hiç sönmeyen Şişli’deki evinde oluşturulmuştur.

Kurtuluş Savaşı’nın başlamasında o üç katlı evin çok “gizemli” bir yeri vardır.

Mustafa Kemal, Şişli’deki o evde yapacaklarını düşünürken, işgal İstanbul’unu şöyle gözlemlemiştir:

“Şişli’deki evimde vaziyeti düşünüyordum. İstanbul sokakları İtilaf ordularının süngülü askerleriyle doluydu. Boğaziçi, toplarını sağa sola çeviren düşman harp gemileri ile mavi suları görülmeyecek kadar örtülmüştü. Herkes ancak gündelik ihtiyaçları için evlerinden çıkıyor, yollarda hatır ve hayale gelmeyen hakaretlere uğramamak için caddelerin duvar diplerinden büzülerek, eğilerek ve korkarak gidip geliyordu. Her türlü ihtiyatlara rağmen, her türlü saldırış ve sataşma sahneleri eksik değildi. Koskoca İstanbul ve yüz binlerce halkın sesleri kısılmış bir haldeydi. Çok şaşılacak şeydir ki, ayaklar altında çiğnenen bir şehirde, hâlâ bir saltanat, bir hükümet, bir varlık bulunduğunu sananlar vardı.”⁸⁶³

Şevket Süreyya Aydemir’in ifadesiyle “Tek Adam”, Şişli’deki evde kurtuluş ekibi oluşturup, “kurtuluş planlarını” yaparken çok “çileler” çekmiştir:

“Şişli’deki evde aranan yollar henüz dumanlıydı. Bu dumanın, bu sisin açılması için, daha çileler çekilecek ve buhranlar yaşanacaktı. Bu çilelerin çekilmesi, bu bunalımların yaşanması lazımdı. Daha çalınacak kapılar vardı. Başların vurulacağı duvarlar vardı. Bu kapılar çalınmalı, bu duvarlar önünde çile doldurulmalıydı. Ondan sonradır ki sert gerçeklerin karşısında, boş ümitlerden kurtulunarak, hayallerden sıyrılarak, belki de günlerce gecelerce sürecektir doğum ağrıları pahasına da olsa, asıl kurtuluş yoluna ulaşılsın. Şu şarttı: Bu bütün mutlu sezişlerden, bütün mübarek kararlardan önce velilerin, peygamberlerin de

863 Atay, Çankaya, s. 178, 179.

yaşadıkları hiddet buhranlarıdır. Daha yaşanacak hayal kırıklıkları, hatta haysiyet yaraları vardı. Bunlar yaşanmalıydı... Ermişler, peygamberler niçin mağaralara çekilirler, çile doldururlar? Hep bu oluş ve eriş yolunu bulmak için değil mi? Mustafa Kemal için de bu çileler ve buhranlar mukadderdi. Nitekim onları, hem de Şişli'deki evin çatısı altında bol bol yaşadı.”⁸⁶⁴

“İpekböceği ve koza” misali Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı ağrını o evde örmüştür.⁸⁶⁵

Ali Fuat Cebesoy'un anılarındaki bazı satırlar, Şişli'deki evin önemini çok açık bir şekilde gözler önüne sermektedir:

“Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evinde yaptığımız sohbet ve müzakerelerden millî direnişi Anadolu'dan idare etmenin kolay olmadığını anlamıştık. Birçok yüksek mevki sahibi kişiyle görüşülmüş ve konuşulmuştu. İçlerinde yalnız eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf (Orbay), Jandarma Genel Komutanı Miralay Refet (Bele) beylerle, bazı fırka komutanları, erkan-ı harp reisleri Anadolu'da bilfil görev almayı kabul etmişlerdi. Diğerleri, aynı cesareti gösteremiyorlar, tereddüt ediyorlar, türlü türlü görüşler ileri sürüyorlardı.”⁸⁶⁶

Cebesoy, ayrıca yıllar sonra, 1960'da Şevket Süreyya Aydemir'e, “Anadolu Millî Hareketi'nin esaslarını, Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evinde, yalnız ikimiz hazırlamıştık...” demiştir.⁸⁶⁷

Rauf Orbay'ın anıları da Şişli'deki evin önemini doğrulamaktadır:

“Mustafa Kemal Paşa, birkaç gün kaldığı ‘Pera Palas’tan sonra Halep’ten tanıdığı bir Hristiyan Arap’ın Beyoğlu’ndaki apartmanına (Fansaların evi) oradan da Şişli’deki eve gitti. Burada da geleni gideni eksik olmamakla beraber, en yakın ve mahrem arkadaşları olarak yine Ali Fethi, İsmail Cambolat ve ben vardım. Hemen hemen her gün buluşur, toplanır, konuşur; daha

864 Aydemir, age. C. I, s. 333.

865 Şişli'deki ev için “İpekböceği ve Koza” tabirini ilk kullanan Alev Coşkun'dur. Bkz. Coşkun, Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay, s. 292.

866 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, s. 56.

867 Aydemir, age. s. 339.

doğrusu dertleşirdik. İstanbul, artık sokaklarında dahi rahat doluşıp nefes alınamayan bir şehir haline gelmişti.” ⁸⁶⁸

“Biz Şişli’de şimdi müze olan evin orta katında, perdeleri daima inik duran odasında baş başa vererek işte bu ruh haleti içinde dertleşirken...” ⁸⁶⁹

* * *

Mustafa Kemal, Şişli’deki bu evde oluşan “kurtuluş ekibini” son olarak Anadolu’da Amasya’da bir araya toplamış, son talimatları vermiş ve ekibe ünlü Amasya Genelgesini imzalatmıştır.

Ayrıca Mustafa Kemal’in liderliğindeki bu “kurtuluş ekibi” Amasya’da, işlerin kötü gitmesi halinde uygulanacak “*Gizli Protokol*” adlı bir “B planı” üzerinde anlaşmıştır. ⁸⁷⁰

Lider ve Kurtuluş Ekibi

Mustafa Kemal’in başarı sırlarından biri “ekip çalışmasıdır”. O, hep bir ekiple birlikte hareket etmiştir. Çocukluk yıllarında sevip anlaştığı mahalle arkadaşları, okul yıllarında sınıf arkadaşları, gençlik yıllarında dava arkadaşları ve Kurtuluş Savaşı yıllarında silah arkadaşları onun hayatında çok önemli bir rol oynamıştır. Fakat o, çevresindeki bu insan kalabalığına rağmen hep “yalnız adam” olarak kalmıştır. ⁸⁷¹

Asıl şaşırtıcı ve düşündürücü olan Mustafa Kemal’in aşağı yukarı aslında hep “aynı ekiple” hareket etmesidir. Mustafa Kemal’in 1919’daki “kurtuluş ekibi” büyük oranda çocukluk, gençlik ve silah arkadaşlarından oluşmuştur. Ekibin büyük çoğunluğu Harp Okulu ve Harp Akademisi’nden arkadaşlardır. Örneğin Mustafa Kemal (Atatürk), Ali Fuat (Cebesoy), Ali Fethi (Okyar), Kazım (Karabekir) ve İsmet (İnönü) Harp Okulu yıllarından beri arkadaşlardır. Refet (Bele) ve Rauf (Orbay) ise daha sonra Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında ekibe dahil olmuştur. ⁸⁷²

868 Orbay, *age.* s. 237.

869 *age.* s. 239.

870 Atay, *age.* s. 211

871 Meydan, *Nutuk’un Deşifresi*, s. 324.

872 *age.* s. 325.

Garip ve şaşırtıcı bir şekilde bu “kurtuluş ekibine” dahil olan isimlerin büyük bir bölümü, 1909’da meydana gelen 31 Mart İsyanı’nı bastırmak için İstanbul’a gelen Hareket Ordusu içinde yer almış ve bu sırada birbirlerini iyice tanımışlardır.⁸⁷³ Şevket Süreyya Aydemir, ileride Kurtuluş Savaşı’nda mücadele edecek kadronun Hareket Ordusu Karargâhı’nda toplanmasını “tarihi tesadüf” olarak adlandırmıştır:

*“Önyüzbaşı Mustafa Kemal, Önyüzbaşı Rauf Bey... Kurmay Ön Yüzbaşı Kazım Karabekir, Kurmay Yüzbaşı İsmet Bey... Görülüyor ki, o günlerde Hareket Ordusu karargâhında, gelecekte sözleri ve müdahaleleri olacak bir kadroyu, tarihi tesadüfler orada bir arada toplamıştı.”*⁸⁷⁴

Bu ekibin bir araya gelmesinde “ortak özelliklerin” çok önemli bir yer vardır. Hayata, evrene ve insana bakışlarında farklılıklar olsa da askeri okullarda aldıkları modern eğitim, buna bağlı olarak sahip oldukları akılcı kafa yapısı ve tartışılmaz vatanseverlikleri onları bir araya getiren en temel unsurlardır.

Andrew Mango, “Milliyetçi subayların geçmişlerinin ortak yönleri vardı: Birbirlerini iyi tanıyorlardı. Büyük Savaş’ta birlikte çarpışmışlardı ve üstelik Ali Fuat ile Karabekir akrabaydı. Yine de Liman Von Sanders’in, ‘Türk generaller arasında kıskançlık ve kavgaların eksik olmadığı’ görüşü bu arkadaş grubu için de geçerliydi” demiştir.⁸⁷⁵

Kurtuluş ekibinin belli başlı ortak özellikleri şunlardır:

1. 1880’lerde doğmuşlardır.
2. Abdülhamit istibdadına karşı “hürriyeti” ve “meşrutiyeti” savunmuşlardır.
3. İttihat ve Terakki’ye katılmışlardır.
4. Harp Akademisi’nden mezun olmuşlardır (Bir kısmı hariç).
5. Askeri başarıları vardır.
6. Az çok tanınmaktadırlar.

873 Hareket Ordusu Karargâhı, İstanbul’da Bakırköy (Makriköy) de kurulmuştur.

874 Aydemir, *age.* s. 340.

875 Mango, *age.* s. 253.

Peki ama, bu “kurtuluş ekibinin” lideri neden Mustafa Kemal olmuştur?

Bence, Mustafa Kemal’in doğuştan gelen “liderlik karizması”, “dehası” ve “daha önceki başarıları” onun 1919 koşullarında lider olarak ortaya çıkmasını sağlayan en temel etkenlerdir.

Mustafa Kemal, deyim yerindeyse, “lider doğanlardandır”. Elimizdeki belgeler, Mustafa Kemal’in daha gençlik yıllarından itibaren gizliden gizliye liderlik hesapları yaptığını, kendisinde bu yeteneği gördüğünü ve bir gün Türkiye’de büyük bir devrim yapmayı düşündüğünü kanıtlamaktadır. Örneğin, tedavi için Avusturya Karlsbad’da bulunduğu dönemde, 6 Temmuz 1918 Cumartesi gününe ait özel notları arasına kaydettiği şu cümleler, onun liderlik inancını ve devrimci kişiliğini gözler önüne sermektedir:

“Benim elime büyük bir yetki ve kudret geçerse, ben sosyal hayatımızda arzu edilen inkılabı bir anda bir Coup (darbe) ile tatbik edeceğimi zannedirim. Zira, ben bazıları gibi halkın anlayışını, önde gelenlerin anlayışlarını yavaş yavaş benim anlayışım ölçüsünde düşünme ve tasarlamaya alıştırmak suretiyle bu işin yapılabileceğini kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor. Neden ben, bu kadar yıllık bir yüksek öğrenim gördükten, medeni ve sosyal hayatı inceledikten ve hürriyeti elde etmek için hayatı ve yılları harcadıktan sonra, neden sıradanların seviyesine ineyim? Onları kendi seviyeme çıkarayım; ben onlar gibi değil, onlar benim gibi olsunlar. Bununla beraber bu meselede incelenmeye değer bazı noktalar vardır. Bunları iyice kararlaştırmadan işe başlamak hata olur.”⁸⁷⁶

Mustafa Kemal’in 1918’de not defterine kaydettiği bu cümleler, onun aldığı eğitime ve sahip olduğu donanımlara çok güvendiğini, kendisini bir lider gibi gördüğünü ve kafasının bir yerlerinde büyük bir “devrim” düşüncesi olduğunu kanıtlamaktadır.

Yusuf Hikmet Bayur, Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’ndaki liderliğini “kendi dehasına güven” ve “artık başa geçme zamanının geldiğine inanç” etkenlerine bağlamıştır.⁸⁷⁷

876 Atatürk’ün Bütün Eserleri, C. II, s. 188.

877 Bayur, age. s. 228.

Bayur, Mustafa Kemal'in "liderlik inancının" ortaya çıkmasındaki belirleyici olayları, başarıları şöyle sıralamıştır:

1. O daha genç bir subayken ordunun siyasetten ayrılmasını savunmuş ve bu uğurda hayatını tehlikeye atmıştır. Nice yıkımlardan sonra haklı olduğu anlaşılmıştır.
2. 1915 yazında Gelibolu yarımadasında yeni İngiliz saldırısının nereden geleceğini sezmiş, üstlerini uyarmaya çalışmış, ancak onları inandıramamıştır. Ancak olaylar Mustafa Kemal'i haklı çıkarmış ve henüz daha bir albay olmasına karşın o bölgeye yığılan 200 bin kişilik bir kuvvetin komutası ona verilmiştir.
3. O, Palestin'de Falkenhayn stratejisinin yanlışlığını açıkça belirtmiş, ancak düşünceleri dikkate alınmayınca görevden çekilmiştir. Çok geçmeden yaşanan olaylar, düşüncelerinin ne kadar doğru olduğunu kanıtlamıştır.
4. Son olarak da Mondros Ateşkes Antlaşması üzerine Osmanlı başkomutanlığının hareket tarzının yanlış olduğunu anlayarak Adana'dan çektiği telgraflarla genelkurmayı uyarmış, yine uyarıları dikkate alınmamıştır. Ancak yaşanan olaylar bir kere daha ne kadar haklı olduğunu göstermiştir.⁸⁷⁸

Mustafa Kemal'in "geçmişte verdiği isabetli kararlar" hem kendi liderliğine kendisinin inanmasında hem de onu tanıyanların Mustafa Kemal'in liderliğini kabul etmesinde etkili olmuştur. *"Bunlara bakarak, Atatürk, kendi görüşünün isabetine inanmakta haklı idi ve bu sefer artık işlerin yine aciz ve bilgisiz elerde kalarak Türk ulusunun yok edilme yoluna sürüklenmesini önlemek için her şeyi yapmaya karar vermiş bulunuyordu."*⁸⁷⁹

Nitekim, Rauf Orbay, anılarında, *"Hiçbirimiz olmasaydık Kurtuluş Savaşı'nı Atatürk gene başarırdı. Ama o olmasaydı, hiçbirimiz onun yaptığını yapamazdık"* demiştir. Refet Bele ise, *"Bizi ancak Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal kurtarır..."* demiştir.

878 age. s. 228.

879 age. s. 229.

Falih Rıfki Atay, Mustafa Kemal'in liderliği için, "Öyle şartlar içinde Mustafa Kemal'in yaptığını yapabilecek cesaretle demiyorum, belki ondan gözüpekler vardı. Azminde demiyorum, belki onun kadar azimli olanları vardı. Bilgi de demiyorum, şüphesiz ondan daha bilgili olanları vardı. Fakat kırk yıllık ömrümde onun liderlik dehasında hiç kimseyi tanımadım" demiştir.⁸⁸⁰

Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal, ekip içinde hep doğal lider konumunda olsa da liderliğini ilk kez Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında İstanbul'da hissettirmeye başlamıştır.

"13 Kasım 1918'de İstanbul'un filen işgal edildiği gün cepheden İstanbul'a dönen Mustafa Kemal, Önce Pera Palas otelinde sonra da Şişli'deki evinde gizlice Anadolu'ya geçme planları yapmaktadır. İşte o günlerde Mustafa Kemal, ekibini toplamaktadır. Işıkları sabaha kadar sönmeyen Şişli'deki o evde her gün bir arkadaşını kabul eden Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçme planlarının ayrıntılarını ve arkadaşlarının yapmaları gerekenleri onlara anlatmaktadır."⁸⁸¹

Şişli'deki o evde altı ay boyunca Mustafa Kemal'in önderliğinde toplanan "kurtuluş ekibi" yavaş yavaş hazırlıklarını tamamlamış ve yine Mustafa Kemal'in bir işaretiyle harekete geçmiştir. Amaç Anadolu'da bir direniş cephesi oluşturup düşmana karşı mücadele etmektir.

* * *

Plan, 1919'un ilkbaharında uygulamaya konulmuştur.

Önce Mart ayında Ali Fuat (Cebesoy) Ankara'daki 20. Kolordu'nun başına, sonra Nisan'da Kazım (Karabekir) Erzurum'daki 15. Kolordu'nun başına ve sonra da Mayıs'ta Mustafa Kemal, yanına Refet (Bele)'yi alarak Samsun'daki 3. Ordu'nun başına geçmiştir.

1920 yılında, Rauf (Orbay), Fevzi (Çakmak) ve İsmet (İnönü)'nün de Anadolu'ya geçmesiyle "kurtuluş ekibi" tamamlanmıştır.

880 Atay, Çankaya, s. 246.

881 Meydan, age. s. 325, 326.

Bir Film Yönetmeni Gibi

Mustafa Kemal, “kurtuluş ekibini”, Şişli’deki o evden başlayıp İzmir’de düşman denize dökülene kadar çok ustaca idare etmiştir. Adeta bir yönetmenin oyuncularına rollerini göstermesi gibi Mustafa Kemal de silah arkadaşlarına bu “kurtuluş” filminde nasıl oynamaları gerektiğini göstermiş; duracakları yerden, atacakları adıma kadar, onları çekip çevirmiştir. Filmin sonunda vatan kurtulmuştur ama yönetmen çok ama çok yorulmuştur. Onu en çok oyuncuların “yeteneksizlikleri”, “yanlış adımları” ve özellikle de “art niyetli davranışları” yormuştur.

Bu gerçeği yıllar sonra Mustafa Kemal’in silah arkadaşlarından Ali Fuat Cebesoy, Prof. Tarık Zafer Tunaya’ya şöyle ifade etmiştir:

*“Önemli yerlerdeydik. Bizsiz belki bu hareketi başaramazdı. Ama o olmasaydı biz birbirimize düşerdik. Tevafî mülük olurdu...”*⁸⁸²

Mustafa Kemal, korkunç savaş yıllarında tek başına bu ekibi kontrol edip yönlendirerek savaşın kazanılmasını sağlamıştır. Bir taraftan iç ve dış düşmanlara karşı mücadele planları hazırlarken diğer taraftan zaman zaman ekip içinde baş gösteren uyumsuzluklar ve rekabetlerle uğraşmış, ekip içindeki hassas dengelerin en azından savaş sonuna kadar bozulmasına izin vermemiştir.

Örneğin savaşın başlarında Kuvayı Milliye’nin Batı cephesi komutanı olan Ali Fuat Paşa’nın yerine 1920’de Batı cephesini ikiye bölüp bu cephenin başına Refet Paşa ve İsmet Paşa’yı getirerek cepheyi sağlama almıştır. Ali Fuat Paşa’yı da, silah ve cephane almayı düşündüğü Bolşevik Rusya’yla diplomatik ilişkiler kurması için Moskova Büyükelçiliğine atamıştır. Kazım Karabekir Paşa’yı Doğu Seferi konusunda gün be gün yönlendirmiş, Ermenilere yönelik yapılacak saldırının tarihini bizzat belirlemiştir. Rauf Bey’i, Ankara’ya gelir gelmez Bayındırlık Bakanlığı’na seç-

882 Tarık Zafer Tunaya, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, 2. bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 1981, s. 101. Tevafî Mülük: Abbasi Devleti’nin yıkılmasından sonra Abbasi toraklarında kurulan küçük devletler. Bu devletler kısa zaman içinde yok olup tarihten silinmişlerdir.

tiren Mustafa Kemal, bir süre sonra Refet Paşa'nın bazı yanlışlarından dolayı onu Batı cephesinin güney kanadından alarak Batı cephesini İsmet Paşa'nın kontrolüne vermiştir. Bu sırada Rauf Bey'i Bakanlar Kurulu Başkanlığı'na getirmiştir. Daha sonra Moskova'dan dönen Ali Fuat Paşa'yı Meclis İkinci Başkanlığı'na seçirmiştir. Savaşın ardından yapılan Mudanya Konferansı'nda başarılı olan İsmet Paşa'yı Lozan Görüşmeleri'ni yürütmekle görevlendiren Mustafa Kemal, bu sırada Rauf Bey'le İsmet Paşa arasında ortaya çıkan gerginliği yumuşatarak dengeleri korumuştur. İkinci Meclis'in açılmasından sonra Fethi Bey'i önce İç İşleri Bakanlığı'na daha sonra da Rauf Bey'in yerine Bakanlar Kurulu Başkanlığı'na getirmiştir. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte de Fethi Bey Meclis Başkanlığı'na İsmet Paşa ise Hükümet Başkanlığı'na yani Başbakanlığa getirilmiştir. Fevzi Paşa Milli Savunma Bakanı yapılmış, Kazım Karabekir Paşa'nın ise hep Doğu Cephesi'nde kalması sağlanmıştır.⁸⁸³

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın başından sonuna kadar ekip içinde sürekli görev değişiklikleri yapmıştır. “Daha iyisi için” sürekli “taşlarla” oynamıştır. Bu sayede hem ekip içi dengeleri korumuş, hem açıkları kapatmış, hem de Kurtuluş Savaşı'nın en kısa sürede başarıya ulaşmasını sağlamıştır.

Orantı Uygunsuzluğu

Mustafa Kemal, akıllı, kudreti ve liderlik özellikleri sayesinde bir araya getirdiği “kurtuluş ekibini” kontrol etmekte bir hayli zorlanmıştır. Dönemin koşulları içinde “en iyiler” olarak adlandırılabilirler ekip üyelerinin Mustafa Kemal'in “dehası” karşısında çok zayıf kaldıkları anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle askerlerin komutanı anlayacak, komutanın emirlerini yerine getirecek yetenekten ve sezgiden uzak olmaları işleri bir hayli zorlaştırmıştır.

Sabahattin Selek, bu durumu “*orantı uygunsuzluğu*” olarak ifade etmiştir:

883 Meydan, age. s. 328.

“*Milli Mücadele’nin liderler kadrosunda bir orantı uygun-suzluğu göze çarpmaktadır. Mustafa Kemal Paşa ile ondan sonra gelenler arasında büyük mesafe vardır. En kuvvetlinin birinci lider olması her ne kadar tabii ise de, diğerleri de az farkla birbirini takip edebilmelidir. Halbuki, onların bir kısmı şefe yük olacak kadar yerlerinin adamı değildi. Bu durum daha ileri toplumlarda ve daha büyük hareketlerde lider olacak vasıflara sahip bulunan Mustafa Kemal Paşa için hem dezavantaj, hem avantaj sayılabilir. Şu sebeple avantajdır ki, birinci liderlik için davayı tehlikeye düşürebilecek bir çekişmeye imkân vermemiştir. Milli Mücadele’nin en büyük yükünü Mustafa Kemal Paşa’nın tek başına omuzlarında taşıması ve nihayet Türkiye’yi, özlediği seviyeye ulaştıracak devrim hızının gitgide azalması, lider kadrosunun zaafından gelen dezavantajdır. Mustafa Kemal Paşa, daha ileri bir ekleple, milletine daha ileri bir Türkiye bırakabilirdi.*

*İşçiler kalifiye değil, kalfalar yetersiz ise, mimar eserini daha mütevazî tutmaya mecburdur.”*⁸⁸⁴

İşte bu nedenle Mustafa Kemal, ekibini adeta bir “kukla oyuncusu” gibi hareket ettirmiştir. Zafere giden yolda kafasındaki planları uygulamak için buna mecburdu. Eğer bir an ipleri kaybedecek olursa her şey altüst olabilirdi. Ama Mustafa Kemal, zafer elde edilinceye kadar ipleri öyle ya da böyle hep elinde tutmayı başarmıştır. Savaş bittiğinde artık yorulmuştur ve birdenbire ipleri bırakıvermiştir.

İşte ne olduysa o zaman olmuş, yola birlikte çıkan “kurtuluş ekibi” birdenbire dağılıp savruluvermiştir.⁸⁸⁵

Mustafa Kemal, “bu savrulmayı” Nutuk’ta şöyle ifade etmiştir:

“Milli Mücadele’ye beraber başlayan yolculardan bazıları, milli hayatın bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet kurumlarına kadar gelen gelişmelerinde kendi fikir ve ruhlarının kavrama sınırları bittikçe bana direnmişler ve muhalefete geçmişlerdir...”

884 Selek, age. s. 148.

885 Meydan, age. s. 330.

Şimdi Kurtuluş Savaşı öncesinde İstanbul'da bu "kurtuluş ekibinin" nasıl oluştuğuna ve Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçip "Millî direniş" başlatma kararını ekip üyeleriyle nasıl paylaştığına göz atacağız.

1. Ali Fuat Cebesoy

1882 yılında İstanbul'da doğmuştur.

Harp Okulu'nda Mustafa Kemal'le tanışmış, sınıf arkadaşı olmuş ve uzun yıllar boyunca devam edecek dostluğun temelleri daha o yıllarda atılmıştır.⁸⁸⁶

Mustafa Kemal Harp Okulu'nda ve Harp Akademisi'nde öğrenciyken 1899-1904 yılları arasındaki beş öğretim yılının birçok tatil gününü Ali Fuat'ın babası İsmail Fazıl Paşa'nın Kuzguncuk'taki konağında geçirmiştir.

Ali Fuat, 1905'de Kurmay Yüzbaşı olarak Osmanlı ordusuna katılmıştır.

Balkan Savaşı sırasında "Yanya Savunması'nı" yönetmiştir.

I. Dünya Savaşı'nda "Sina Cephesi'nde" İngilizlere karşı başarılı olmuş, bu başarısından dolayı generalliğe terfi etmiştir.

Mondros sonrasında, Mustafa Kemal İstanbul'a çağrılınca kısa bir süre 7. Ordu Komutanlığı'na vekalet etmiştir.

Ali Fuat Cebesoy, Atatürk Görüşmeleri

Ali Fuat Paşa, Kasım 1918'de Adana'ya gelerek Mustafa Kemal'le görüşmüş ve "Anadolu direnişi" konusunda daha o günlerde Mustafa Kemal'le anlaşmıştır.

Adana'da Mustafa Kemal'in kendisine verdiği talimatlar doğrultusunda çalışmış; orada bir jandarma kolordusu oluşturmuş ve Adana bölgesinde ilk direniş yuvalarını hazırlamıştır.

⁸⁸⁶ Mustafa Kemal ile Ali Fuat'ın tanışmaları ve arkadaşlıkları için bkz. Sinan Meydan, Sarı Paşam, "Sultan, Örgüt ve İhtilal", Truva Yayınları, İstanbul, 2006.

Anadolu'dan Ne Haber?

Ali Fuat Paşa, sıtma hastalığı tekrarlayınca Aralık sonlarında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a gelir gelmez de sınıf arkadaşı Mustafa Kemal'le görüşmeye gitmiştir (20 Aralık 1918).

Şişli'deki evde Mustafa Kemal'le yaptığı görüşmenin detaylarını Ali Fuat Paşa'dan dinleyelim:

"Kuzguncuk'tan Vapurla Beşiktaş'a geçtim. Dolmabahçe Sarayı önünde demirlemiş olan İtilaf devletlerinin savaş gemilerini gördüm. İçime bir hüznün çöktü. Biz dört yıl (I. Dünya Savaşı'ndan söz ediyor) bunun için mi dövüşmüş, kan dökmüş-tük. Sanki mağlubiyetin tek sorumlusu ben imişim gibi başımı önüme eğdim. Kör olası talih bizi düşmanlarımız karşısında bu kadar aciz mi bırakacaktı? Beşiktaş iskelesinden bir faytona binerek Akaretler-Maçka yolu ile Şişli'ye çıktım. Bugün Atatürk müzesi olan binanın kapısını çaldım. Kapıyı açan hizmetçi kıza Mustafa Kemal Paşa'nın evde olup olmadığını sordum. Hasta imiş... Adımı söyledikten sonra beni misafir odasına aldı.

'Kendilerine haber vereyim efendim' diyerek beni yalnız bıraktı.

Aradan bir iki dakika geçti geçmedi, üzerinde kısa bir rop-döşambr olduğu halde Mustafa Kemal Paşa içeriye girdi:

'Hoş geldin.'

'Rahatsız etmedim ya paşam? Geçmiş olsun.'

Elimden tutarak beni kendi odasına götürdü. Solda köşede bir karyola vardı. Yanındaki komodinin üzerinde o günkü İstanbul gazeteleri duruyordu. Kendisi yatağa oturdu. Ben de karşıdaki koltuğa geçtim. Rahatsızlığı pek önemli değilmiş, bir iki güne kadar sokağa çıkabileceklermiş.

Ne zamandan beridir İstanbul'da olduğumu sordu. Bu sabah geldiğimi söylediğim zaman gözleri parladı. İlk ziyaretimin kendisine yapılmış olmasından memnun kalmıştı.

İlk sorusu babamın aynı oldu?

'Anadolu'dan ne haber?'

Adana'dan ayrıldıkları günden aralık ayına kadar Kilikya'da meydana gelen olayları kısaca anlattıktan sonra verdiğimiz ortak karar gereğince alınan tedbirleri izah ettim. Yoldaki değerlendirmelerimi tekrarladım. Anadolu'daki anarşiyi belirten sözlerimi dinlerken kaşlarını çatıyor,

'Bu hiç iyi değil!' diyordu.

Mehmet Ali Bey'le yaptığımız görüşmeyi çok önemli bulmuştuk. İyileşir iyileşmez Kuzguncuk'a gelerek tanışacaklardı. Kendisi de İstanbul'daki temasları, başkentin durumu hakkında bilgi verdi. Ahmet İzzet Paşa'yı ikinci defa sadaret makamına getirmek için sarf ettiği gayretler boşa çıkmıştı... Hükümet zayıf, Padişah tereddütlü... Hürriyet Cemiyeti olumsuz bir rol oynuyordu. Bununla beraber bazı önemli kişiler, memleketin felakete sürüklenmesini önleyecek çareler arıyorlardı. Durum ne kadar karanlık olursa olsun gelecekte asla ümit kesilemezdi."⁸⁸⁷

Ali Fuat Paşa anılarında, "Mustafa Kemal Paşa ile Neler Konuştuk?" başlığı altında görüşmenin detaylarını şöyle anlatmıştır:

"Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul'da yaptığımız bu birinci görüşme saatlerce sürmüştü. Akşam yemeğini beraber yemiş, o gece de kendisinde misafir kalmıştım. Bütün olayları birer birer gözden geçirmiş ve şu sonuca varmıştık:

'Galip devletlerin sözlerinde durmayacakları, emri vakillerle memleketimizi yer yer işgal edecekleri, mütarekenamenin özellikle 7. maddesini diledikleri gibi ve kendi menfaatlerine göre yorumlayacaklarına dair Adana'da varmış olduğumuz ortak düşüncede hiçbir değişiklik olmamıştı. Bilakis durum daha da nazikleşmişti. Düşmanlarımız terhisi çabuklaştırmak, depolarda bulunan silah ve harp malzemesini biran evvel ele geçirmek için giriştikleri çalışmalara hız vermişlerdi. Bu amaçlarına ulaştıktan sonra bize uygun gördükleri korkunç uygulamaları belki de açığa vuracaklardı. Her istediklerini derhal kabul ettirdiklerinden fazla yüz bulmuşlardı. Padişah ve Hükümette

887 Cebesoy, age. s. 52.

düşmanlarımızdan mütareke hükümlerinin aynen uygulanmasını isteme cesareti yoktu. Onların merhametine sığınır gibi bir tavır takınıyorlardı. İttihatçıdır, damgası vurulan idare amirleri görevlerinden uzaklaştırılıyor, yerlerine ehliyetsiz kimseler getiriliyordu. Bunlar her arzu edilen şeyi yapıyorlardı. Genç ve kuvvetli komutanlar birer bahane ile kuvvetlerinin başından alınıyordu.

Tek çıkar kurtuluş yolu bir milli direniş hareketi yaratmaktı. Ordu ile millet el ele vermeli ve beraberce hareket etmeli idi.”⁸⁸⁸

Milli Direniş Kararı

İki eski arkadaş; Ali Fuat Paşa ve Mustafa Kemal Paşa o gece Şişli’deki evde “Milli Direniş Hareketi” yaratmak için yapılması gerekenlere karar vermişlerdir.

İşte o kararlar:

1. Ordunun terhisini derhal durdurmak,
2. Yurdun savunulması için gereken silah, cephane ve teçhizatı düşmana vermemek,
3. Genç ve kuvvetli komutanları kıtaları başında bulundurmak; İstanbul’dakileri Anadolu’ya yollamak,
4. Milli direnişe taraftar idare amirlerinin yerlerinde bırakılmasını sağlamak,
5. İllerde “particilik” adı altında yapılan kardeş mücadelesine engel olmak,
6. Halkın maneviyatını yükseltmek.⁸⁸⁹

Geceleri ışıkları sönmeyen Şişli’deki o evde o gece Mustafa Kemal Paşa ve Ali Fuat Paşa’nın aldığı “Milli Direniş Kararları” daha sonraki süreçte neredeyse olduğu gibi uygulanmıştır. Bu kararlar, Kurtuluş Savaşı’nın ilk gizli planlarından biridir.

Ali Fuat Paşa, anılarında yukarıda belirlenen kararlar doğrultusunda önce İstanbul’da çalıştıklarını fakat İstanbul’daki

⁸⁸⁸ age. s. 52, 53.

⁸⁸⁹ age. s. 53.

girişimlerden sonuç alamayınca “Milli Direniş Hareketini” Anadolu’dan yönetmeye karar verdiklerini şöyle ifade etmiştir:

“Zamanla şu kanaate vardık: Hükümete milli direniş taraftar genç ve enerjik kimselerin getirilmesi işi zannedildiğinden daha güçlü. Özellikle Harbiye ve Dahiliye (İç İşleri) Bakanlıklarına Sadrazam ve Padişah’ın mutlak güvenine sahip olan kişiler tayin ediliyordu ve edilecekti. Bunlar genellikle yaşlı başlı paşalardan seçiliyordu. Bu durum karşısında İstanbul’da önemli işler başarmaya imkân yoktu. Olaylar bunu açıkça gösteriyordu. İtilaf devletlerinin İstanbul’daki temsilcileri ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na mensup olanlar her gün biraz daha duruma hakim oluyorlardı. Yeni yeni kararlar almağa ve bunu süratle uygulamaya mecburduk. Milli direniş İstanbul’dan değil, Anadolu’dan yönetmenin zorunluluğu açıktı. Faaliyetlerimizi bunun etrafında toplamalı idik.

Mustafa Kemal Paşa’nın Şişli’deki evinde yaptığımız sohbet ve müzakerelerden bunun da kolay olmadığını anlamıştık...

... Mustafa Kemal Paşa, her şeye rağmen kararını vermişti. Doğu ve Batı Anadolu’da arkadaşlarının hazırlayacağı teşkilat ve direnişin başına geçecekti.

Bir gün bana, ‘Kolorduna ne vakit döneceksin?’ diye sormuştu.

‘Ne zaman emrederseniz. Artık İstanbul’da daha fazla kalmak istemiyorum’ cevabını vermiştim. Tedaviyi çoktan unutmuştum. “890

Mustafa Kemal’in, Ali Fuat’a, “Kolorduna ne zaman döneceksin?” dediği sırada Ali Fuat’ın tedavi sürecinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Ali Fuat’ın hastalık nedeniyle 20 Aralık 1918’de İstanbul’a geldiği hatırlanacak olursa ve hastalığın üç, beş ay sürmeyeceği düşünülecek olursa Mustafa Kemal’in, aralık sonlarında veya ocak başlarında Anadolu’ya geçmeyi düşündüğü sonucuna varılabilir.

Andrew Mango, Ali Fuat Paşa ile Mustafa Kemal Paşa görüşmesi sonrasında alınan kararlar için, “bunlar gerçekten de Mustafa Kemal ile arkadaşlarının düşüncelerini temsil ediyordu ve Genelkurmay Başkanlığında görevli subaylar tarafından da paylaşılıyordu. Türk ulusunun kalesi olarak Anadolu’nun önemi kabul edilmiş bir gerçektir.” demiştir.⁸⁹¹

Beraber Çalışacağız Fuat

Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal’le aldıkları kararlar doğrultusunda Anadolu’ya geçmek için hazırlıklarını tamamlamış ve yola çıkmadan önce 20 Şubat 1919’da Mustafa Kemal’i İstanbul’da son kez ziyaret etmiştir.

Ziyaretin detaylarını yine Ali Fuat Paşa’dan dinleyelim:

“1919 yılı Şubat ayının sonlarında bütün hazırlıkları tamamlamıştım. İstanbul’da yapacak bir işim kalmamıştı. Merkezi Konya Ereğlisi’nde bulunan kolordumun başına dönecektim. İznim de bitmek üzere idi. Milletimiz hakkındaki güvenimiz günler geçtikçe çoğalmıştı. Bütün ümitlerimiz, onun göstereceği fedakârlık, cesaret ve feragatte toplanıyordu. Bu konuda hiçbir şüphe ve tereddüdümüz kalmamıştı.

Var kuvvetimizle Anadolu’da çalışmaya devam etmekte, Mustafa Kemal Paşa ile bir defa daha anlaşmıştık. Kumandanı bulduğum 20. Kolordu Karargâhı’nın Ankara’ya nakli ile burasının bir direniş merkezi yapılmasını kararlaştırdık. Paşa’nın geniş yetkili bir görev ile Anadolu’ya geçmesine her taraftan çalışacaktık. Bu nedenle daha bir müddet İstanbul’da kalacaktı. Anadolu’da ona ihtiyaç duyulduğu zaman bir görev almamış bile olsa özel şekilde Anadolu’ya geçecek, Milli Mücadele’deki şerefli yerini alacaktı.

Mustafa Kemal Paşa’nın evine son defa olarak gitmiştim. Akşam yemeğini berber yiyecek, dertleşecektik. Beni karşılarken, ‘Rauf Bey’i çağırdım’ demişti. Hüseyin Rauf Bey’den saklı hiçbir şeyimiz yoktu. Bu temiz kalpli vatansever arkadaşımız bizimle

891 Mango, age. s. 251.

beraberdi. Akşam yemeğinden sonra saatlerce konuştuk. Kemal Paşa, eğer bir görevle kendisini tayin ettiremezse Anadolu'ya en güvendiği bir komutanın yanına gideceğini ve ilk defa işe oradan başlayacağını söylüyordu.

'Paşam, ben ve kolordum daima emrindedir' dedim. Mavi gözlerinin nasıl bir ışıkla parladığını tarif edemem. Yerinden kalkıp hararetle elimi sıkıyordu.

'Beraber çalışacağız Fuat!'⁸⁹²

Ali Fuat Paşa'nın anlattığı bu olayı ve o gece alınan kararları anılarında Mustafa Kemal de doğrulamıştır.

Mustafa Kemal'in bu konudaki açıklaması şöyledir:

"O sırada Anadolu'ya geçen kumandanlarla ilgileniyordum. Kulağımdan rahatsız olduğum günlerde idi. Arkadaşım Ali Fuat Paşa, beni hasta yatağımda ziyaret etti. Kendisi Ulu-kışla taraflarından şimendiferle Ankara'ya nakledilmek üzere bulunan 20. Kolordu Kumandanlığı'nı alacaktı.

'Bu kolordunun başında bulunmalısın, bundan sonra önemli şeyler olacak. Kolorduna hakim ol. Etrafına emniyet ver. Hele halk ile yakından temas et!' dedim.

Ali Fuat Paşa ile Erkanıharbiye Mektebi'nde aynı sınıfta arkadaşlık etmiştim. Askerlik hayatının kanlı ve buhranlı safhalarında birlikte bulunmuştum. Beni çok sevdiğini bilirdim. Babası Fazıl Paşa, beni o kadar severdi ki, ara sıra gelir boynuma sarılır, 'Senden Fuat'ın kokusunu alıyorum!' derdi."⁸⁹³

O geceki görüşmenin tanıklarından biri olan Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Abbas (Gürer) anılarında görüşmenin içeriği konusunda şu açıklamayı yapmıştır:

"Mustafa Kemal ona bütün düşüncelerini açtı. Ali Fuat Paşa, bunları olduğu gibi kabul etti. Ve Mustafa Kemal'le ilişkisini devam ettirmek için İstanbul'da ve onun emrinde bir emir zabiti bırakarak görevi başına iman dolu kanaatlerle döndü."⁸⁹⁴

"Kurtuluş ekibi" yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır.

892 Cebesoy, age. s. 57.

893 Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s. 112.

894 Gürer, age. s. 190.

Ali Fuat Paşa, 25 Şubat 1919'da Konya'daki 20. Kolordu'nun başına geçmiş, kolordusunu Ankara'ya taşımış ve Mustafa Kemal'i beklemeye başlamıştır.

Sabahattin Selek, Ali Fuat Paşa'nın Mustafa Kemal'e verdiği sözü tuttuğunu, Anadolu'ya kolordusunun başına geçtikten sonra Mustafa Kemal'i bekleyip tereddütsüz onun emrine girdiğini ifade etmiştir:

“Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesini bekledi ve kolordusu ile birlikte tereddütsüz derhal emrine girdi. Ali Fuat Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya derin güveni vardı. Milli Mücadele liderleri arasında büyük bir rahatlıkla ona ayak uyduran ilk adam oldu. Paşazadelikten gelme şövalye ruhu, cesareti ve vatanseverliği, bunun diğer sebeplerini teşkil eder. Ayrıca kolay tatmin olan bir mizaca sahip oluşu ona bu rahatlığı veriyordu.

*Milli Mücadele kadrosuna yeni kimseler katılıp işler biraz karışınca kadar hiçbir mesele çıkarmamıştı.”*⁸⁹⁵

Samsun öncesinde Ali Fuat Paşa ve Mustafa Kemal Paşa ilişkisini şöyle özetlemek mümkündür:

1. Ali Fuat Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan birkaç gün sonra, 4 Kasım 1918'de Adana'ya gelerek Mustafa Kemal'le görüşmüştür. Bu görüşmede Mustafa Kemal'in Anadolu'da “ilk direniş yuvalarını oluşturma” isteği doğrultusunda çalışmalarına başlamıştır.
2. 20 Aralık 1918'de İstanbul'a gelerek Şişli'deki evde Mustafa Kemal'le görüşmüştür. Mustafa Kemal'in “Anadolu'dan ne haber?” sorusuyla başlayan görüşmede “Milli Direniş Hareketi” başlatma kararına varılmıştır.
3. Anadolu'ya geçmeden önce 1919 Şubatı'nın sonlarında bir kere daha Mustafa Kemal'i Şişli'deki evinde ziyaret etmiştir. Görüşmede, “*Mustafa Kemal Paşa, eğer bir görevle kendisini tayin ettiremezse Anadolu'ya en güvendiği bir komutanın yanına gideceğini ve ilk defa işe oradan başlayacağını*”

895 Selek, age. s. 156.

belirtmiş ve sözlerini “*Birlikte çalışacağız Fuat*” cümlesiyle bitirmiştir.

Görüldüğü gibi Ali Fuat Paşa, Mondros sonrasındaki o “kara günlerde” hep Mustafa Kemal’in yanında olmuştur. Harp Okulu’ndan beri tanıdığı can arkadaşına inanıp güvenen Mustafa Kemal de “Anadolu direnişi” düşüncesini ilk onunla paylaşmıştır.⁸⁹⁶

Lider Odur

Ali Fuat Paşa, Kurtuluş Savaşı sonrasında Mustafa Kemal’le arası açılmasına rağmen, anılarını yazarken oldukça objektif davranmış, “yiğidin hakkını yiğide vermiştir”.⁸⁹⁷ En önemlisi, aralarındaki dargınlığa rağmen, başkalarının yaptığı gibi, Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’ndaki rolünü azaltmaya çalışmamıştır.

Yıllar sonra Şevket Süreyya Aydemir, Ali Fuat Cebesoy’a bir mektup yazarak, “*Anadolu’da yeni bir devlet kurulması fikrinin ilk defa nerede ve nasıl düşünülmüş olabileceğini*” sormuştur. Cebesoy, bu soruya 27 Nisan 1960 tarihinde şöyle bir cevap vermiştir:

*“Anadolu Milli Hareketi’nin esaslarını, Mustafa Kemal Paşa’nın Şişli’deki evinde, yalnız ikimiz hazırlamıştık. Bazen müzakerelerimize Rauf Orbay’ı da çağırılmış ve onunla da konuşmuştuk. Bundan başka birçok kişiyle de orada buluşmuş ve fakat onlarla yapacağımız işler hakkında görüşmemiştik. Gelenlerden bazı durumların açıklanmasına yarayacak bilgiler almıştık. Başkalarıyla temaslarımız bundan ibarettir.”*⁸⁹⁸

896 Atatürk, 1927 yılında kaleme aldığı ve aynı yıl CHP Büyük Kurultayı’nda okuduğu Nutuk’ta Ali Fuat Paşa’yı Kurtuluş Savaşı sırasındaki ve sonrasındaki bazı davranışları nedeniyle eleştirmiştir. Atatürk’ün Ali Fuat Paşa hakkındaki eleştirileri için bkz. Meydan, *Nutuk’un Deşifresi*, s. 437 - 447.

897 Ali Fuat Cebesoy’un anıları için bkz. Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul, 2000.

898 Aydemir, *age.* s. 339.

Ali Fuat Cebesoy, Atatürk'ün ölümünden tam 18 yıl sonra, 1956 yılında verdiği "lider" adlı bir konferansta Kurtuluş Savaşı'nın başlamasında, örgütlenmesinde ve sonuçlandırılmasındaki en büyük pay sahibinin Mustafa Kemal olduğunu anlatmıştır. O konferansta Mustafa Kemal hakkında söylediği şu sözler çok önemlidir:

*"Lider Mustafa Kemal'dir. Eser onundur. Önder odur. Biz onun emrinde çalıştık. Eğer o olmasaydı mücadele potansiyeli eksik kalırdı."*⁸⁹⁹

Savarona'da Başbaşa

Kurtuluş Savaşı sonrasında iki eski arkadaşın yolları ayrılmıştır. Ali Fuat Paşa, muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na katılmış, daha sonra da İzmir Suikastı nedeniyle yargılanıp berat etmiştir.

Atatürk ölmeden önce Ali Fuat Cebesoy'la barışmıştır. 5 Haziran 1938'de Ali Fuat Cebesoy ile Fethi Okyar'ı Dolmabahçe önünde demirlemiş olan Savarona yatına çağırılmış ve iki ay kadar orada misafir etmiştir. Üç arkadaş başbaşa uzun uzun eski günlerden konuşmuşlardır.⁹⁰⁰

2. Hüseyin Rauf Orbay

1881'de İstanbul'da doğmuştur.

Bahriye Mektebi'ni bitirerek Osmanlı donanmasına katılmıştır. Balkan Savaşı'nda Karadeniz ve Akdeniz'de Hamidiye kruvazörüyle düzenlediği baskınlarla ünlenmiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında, Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa'nın kurduğu hükümette Bahriye Nazırı olarak görev almıştır.

30 Ekim 1918'de, İtilaf devletlerini temsil eden İngiltere'yle çok ağır şartlar içeren Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştır.

⁸⁹⁹ Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, s. 12.

⁹⁰⁰ *age.* s.74, 75.

Rauf Orbay, Atatürk Görüşmeleri

Rauf Bey, Mustafa Kemal'le tanışmadan önce herkes gibi "Mustafa Kemal" adını duymuştur.

1908 yılında Ali Fuat Paşa, Rauf Bey'in komutasındaki Peyk-i Şevket gemisiyle İstanbul'a gelirken onunla tanışmış ve dost olmuştur. Bu yolculuk sırasında Mustafa Kemal'den söz edilince, Rauf Bey, "*Kim bu Mustafa Kemal?*" diye sormuş, Ali Fuat Paşa da, "*En yakın arkadaşlarımdan biri. Harbiye ve Harp Akademisi sınıflarında beraber okuduk. İleriyi gören, seçkin ve güçlü erkanıharplerimizden biri*" diyerek Mustafa Kemal hakkında kısaca bilgi vermiştir. Daha sonra Ali Fuat Paşa, Rauf Bey'e, "*Size onun hakkında ne gibi şeyler söylediler?*" diye sorunca biraz düşünen Rauf Bey şu cevabı vermiştir:

*"Kendisini fazla beğenmiş diyorlar. Mücadeleciymiş, ama ne olursa olsun, kendisinden bu kadar çok söz ettiren bu adam, mutlaka bir değerdir. Sizi Selanik'te daha önce tanımış olsaydım, sizden beni onunla tanıştırmanızı isterdim."*⁹⁰¹

Rauf Orbay, anılarında Mustafa Kemal'i ilk kez 31 Mart Olayı sonrasında 1909 yılında İstanbul'da Makriköy (Bakırköy) telgrafhanesinde gördüğünü belirtmiştir.

*"Erkan-ı Harbiye Kolağası rütbesinde idi. Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın emirlerini yazıyordu. Telgraf Müdürü'nün koltuğunda Mahmut Şevket Paşa oturuyordu... Omzunda pelerini, yorgun ve solgun siması sakın tavırla dikkat çeken bu zat, Mustafa Kemal Bey'di. Sonraları Paşa ve Bahriye Nazırı olan Cemal Bey, o gün orada bizi birbirimizle tanıştırmıştı."*⁹⁰²

O günden sonra Rauf Bey ile Mustafa Kemal çok iyi arkadaş olmuş ve sık sık görüşüp fikir alışverişinde bulunmuşlardır.

Orbay, anılarında genelde İstanbul'da buluşup, görüştüklerini belirtmiştir: "*Her ikimiz de çeşitli sebeplerle sık sık yolculuklar yaptığımız için, Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul'da bu-*

901 Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 166, 167.

902 Orbay, age. s. 212.

lunduğumuz zamanlar buluşabiliyorduk. Fırsat buldukça Beşiktaş Akaretlerde oturduğu eve gider ziyaret ederdim...”⁹⁰³

Rauf Bey, I. Dünya Savaşı’nın son yıllarında Mustafa Kemal’le görüşmelerinin daha da sıklaştığını belirtmiştir:

“...Daha sonra Bağdat ve çevresini İngilizlerden kurtarmak amacıyla yeniden kurulan ve Alman generali Falkenhayn’ın idaresine verilen ordulardan birinin kumandanlığına tayin edilen Mustafa Kemal Paşa, bunun esasında yanlış ve uygulanamaz olduğunu anlayarak, düşüncesini genel karargâha ısrarla bildirmiş ancak düşüncelerine uyulmadığını görünce de istifa ederek İstanbul’a dönmüştü.

İşte o günlerde (1917) vakit buldukça gider, Beşiktaş Akaretlerde kira ile oturduğu evinde kendisini ziyaret ederdim. Bazen de o, Bahriye dairesinde beni ziyarete gelir, görüşürdük. Bu görüşmeler sırasında savaşın yönetim biçimini şiddetle eleştirirdi...”⁹⁰⁴

Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı’nın kaybedileceğinin kesinleştiği 1917’den itibaren güvenip inandığı arkadaşı Rauf Bey’le ilişkilerini çok daha sıkılaştırmıştır. Ülkenin iyi idare edilmediğini düşünen Mustafa Kemal, kurulacak bir “ulusalcı hükümet” içinde siyasi yönüyle ön plana çıkan Rauf Bey’in de yer almasını istemiştir.

Mustafa Kemal, 1917’de Filistin cephesine giderken, istasyonda Rauf Bey’le karşılaşmış ve aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir.

Rauf Bey’i dinleyelim:

“İstasyonda hareket zamanı gelip ayrılacağımız sırada Mustafa Kemal Paşa kimseye duyurmayacak bir tarzda kulağıma eğilerek –milletvekili olan muhalif parti lideri– Ali Fethi (Okyar) Bey’le temasta bulunup gelişmeleri yakından takip etmemi istedi.”⁹⁰⁵

903 age. s. 33.

904 age. s. 221.

905 age. s. 230.

Anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Kemal, siyasi çalışmalarında Fethi Bey ve Rauf Bey'den yararlanmayı düşünmüştür. Nitekim kısa bir süre sonra Rauf Bey, Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde Bahriye Nazırlığı'na, Fethi Bey de Dahiliye Nazırlığı'na (İç İşleri Bakanlığı'na) getirilmiştir. Mustafa Kemal açısından bu durum, ulusalcıların hükümete sızması ya da "ulusalcı bir hükümet" kurulması açısından çok önemli bir adımdır.

Mustafa Kemal, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldikten sonra da birçok defa Rauf Bey'le görüşmüştür.

Bu görüşmelerden ilkinin yine Rauf Bey'den dinleyelim:

"Epey zamandan beridir birbirimizden uzak kalmıştık. Ne kadar geç olsa da günün birinde halen içinde bulunduğumuz durumda buluşmamız ihtimali de hiçbir zaman aklımıza gelmemişti. Şu anda ikimiz de dolu idik.

O Anafartalar kahramanlığı ile tanındığı günden beri savaş-tan savaşa şan ve şerefle koşmuş ve savaş talihinin bütün cephe-lerde aleyhimize dönüşü üzerine kendisine has olağanüstü azim ve kudretle derleyip toparlayarak bir varlık haline getirebildiği imparatorluğun son kuvvetlerinin başında bin bir tehlikeye gö-ğüs gere gere giriştiği çetin çarpışmaların sonucundan geliyordu. Ben...genel dağılma, hatta çökme felaketini önlemek üzere dev-letçe kaçınılmaz bir zaruret olarak yapılmasına lüzum görülen Mondros Mütarekesi gibi, hayatımda yüklendiğim en nazik ve sorumluluk gerektiren görevi henüz yapmış, bunun nasıl uygula-nacağı, uygulanırken de nelere uğramak ihtimali olduğunu düşü-nerek son derece huzursuz bir durumda bulunuyordum. İşte bu düşünce içinde karşı karşıya oturduğumuz zaman göz göze geldi-ğimiz anda ikimizin de dilimizin ucuna gelen ilk söz, 'Ne oluyoruz? Nedir bu hal? Durumu nasıl görüyorsunuz?' olmuştu...

Mustafa Kemal Paşa bu nokta da 'Keşke istifa edip çekilme-seydiniz' deyince, ben Ahmet İzzet Paşa kabinesini istifaya zor-layan nedenleri, bu arada Ayan Reisi Ahmet Rıza Bey'in Kanunu Esasi aleyhine kıskırttığı padişahı sonuna kadar nasıl destekleyip istifamızı kaçınılmaz bir zorunluluk haline getirdiğini ayrıntıla-rıyla anlattım. Mustafa Kemal Paşa, bir süre düşündükten son-

ra, 'Tevfik Paşa kabinesi, daha ilk günden bocalamaya başlamıştı. Artık yaşını başını almış olan bu vezirden başka türlü beklenemeyeceğini de benden iyi bilirsiniz. Özellikle bu derece önemli ve nazik bir zamanda iş başında bulunması memleketi zarardan başka bir şey sağlamaz. Fakat ne yapmalı?' diyerek, bir kere Ahmet İzzet Paşa ile görüşmemizin uygun olduğunu söyledi."⁹⁰⁶

14 Kasım 1918'de Mustafa Kemal, Rauf Bey'le birlikte Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'yı ziyaret etmiştir. Mustafa Kemal'in amacı Tevfik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu almasını engellemek ve yeniden Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin kurulmasını sağlamaktır. Görüşmenin ayrıntılarını Rauf (Orbay) Bey şöyle anlatmıştır:

"İzzet Paşa'yı konağında ziyaret ettik. Hal ve hatır sorulduktan sonra, Adana'da bıraktığı kuvvetler hakkında kısaca bilgi vererek, cephelerdeki halimizin fecaatini anlatan Mustafa Kemal Paşa, sözü İstanbul'da tanık olduğu duruma getirerek Tevfik Paşa kabinesinin iktidarda kalmasına, memleketin bugün karşı karşıya kaldığı tehlikeleri gören bir vatansever olarak hiç kimsenin gönlünün razı olmayacağını ve zaman kaybetmeden bu işe bir çare bulmak görevinin ihmal edilemeyeceğini ileri sürerek Ahmet İzzet Paşa'ya hitaben: 'İş başına yine sizin gelmeniz gereği vardır Paşam. Memleketin bugün karşı karşıya kaldığı müşkülat bunu gerektirmektedir. Sizin yeni bir kabine kurmanızdan başka bir çare yoktur. Bunun için Tevfik Paşa kabinesini mecliste güvensizliğe uğratmak lazımdır.'⁹⁰⁷

Kendisine duyduğu güven ve muhabbetten dolayı Mustafa Kemal'e teşekkür eden İzzet Paşa, "iktidara niyetli olmadığını" kesin bir şekilde ifade etmiştir. Fakat Mustafa Kemal, ülke çıkarlarının her şeyin üstünde tutulması gerektiğini, bu nedenle fedakârlıktan çekinilmemesini, Tevfik Paşa Hükümeti'ni meclis oylamasıyla düşürüp, kendisinin de içinde olduğu yeni bir Ah-

906 age. s. 232.

907 age. s. 232, 233.

met İzzet Paşa Hükümeti'nin kurulmasını sağlamaktan başka kurtuluş çaresi olmadığında ısrar edince, Ahmet İzzet Paşa ikna olmuş ve bu doğrultuda çalışmalara başlanmıştır.⁹⁰⁸ Ancak bilindiği gibi Tevfik Paşa Hükümeti meclisten güvenoyu almış ve bu plan başarısız olmuştur.

İstanbul'da Tutuklanmayan İki Ulusalçı: Atatürk ve Rauf Orbay

Özellikle Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasından sonra İstanbul'da bütün ipler işgal kuvvetlerinin eline geçmiştir. İngilizler, sözde Ermeni soykırımından sorumlu tuttukları eski İttihatçıları ve işgallere direniş gösteren "ulusalcıları" tutuklatmışlardır. İngilizleri gücendirmek ve tedirgin etmek istemeyen Padişah Vahdetin ve onun taşeronu durumundaki Sadrazam Damat Ferit, İngilizlerin verdikleri tutuklama listelerindeki kişilere göz açtırmamışlardır.

29/30 Ocak gecesi ilk geniş çaplı tutuklamalar gerçekleştirilmiştir. İngilizlerin düzenlediği 60 kişilik tutuklama listesinden ilk aşamada 27 kişi tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne koyulmuştur.

Amiral Webb'in Londra'ya gönderdiği bir rapordaki şu ifadeler, tutuklamaların İngilizler için ne anlama geldiğini çok iyi göstermektedir:

*"Tutuklamalar, bu zamana dek olmuş en sevindirici olaydır... Hükümet başladığı bu uygulamayı sürdürecektir olursa, taşradaki edilgen direnişin çoğu çöker, hükümet sözünü geçirebilir."*⁹⁰⁹

Satılmış mütareke basını da tutuklamalara alkış tutmuş; *Alemdar, Sabah, Söz* gazeteleri tutuklamaların daha da artırılmasını istemiştir. Örneğin, 2 Şubat 1919 tarihli *Alemdar* gazetesinde Refi Cevat, *"Hepsi bu kadar mı?"* diye sormuştur.⁹¹⁰

908 age. s.233, 234.

909 FO 371/4172, 13694. (24. 1. 1919 tarihli telgraf) Akşin, age. s. 152, 153.

910 *Alemdar*, 2 Şubat, 1919.

Damat Ferit iktidara gelir gelmez İstanbul'da adeta bir "İttihatçı avı" başlatmıştır. Eski bakanlar, birçok subaylar, eski İttihat ve Terakkiciler, hatta İttihat ve Terakki'ye bağlı olmamakla birlikte "ulusalcı" olarak tanınalar da tutuklanmıştır.

Zaman içinde tutuklamalarla da yetinilmemiş idamlar da başlamıştır. Örneğin, Boğazlayan Kaymakamı ve Yozgat Mutasarrıf Vekili Kemal Bey idam edilmiştir.

Özellikle, İsmail Canbulat, Sabri Bey ve Fethi Bey gibi tanınmış eski İttihatçıların tutuklanması "vatanseverleri" sindirmeye yönelik bir harekettir. Sina Akşin'in ifadesiyle, *"Bu kampanya İttihat Terakki'ye ve ulusçulara karşı topyekûn bir sindirme hareketi niteliğine bürünüyordu."*⁹¹¹

İsmail Canbulat'tan sonra Fethi Bey'in de tutuklanması, sıranın Mustafa Kemal ve Rauf Bey'e geldiği şeklinde yorumlanmıştır. Hatta o günlerde bazı gazetelerde yakında Mustafa Kemal'in de tutuklanacağı haberi çıkmıştır.⁹¹²

İstanbul'da tutuklamalar bütün hızıyla devam etmesine karşın Mustafa Kemal ve Rauf Bey tutuklanmamıştır. Peki ama bu iki "ulusalcı" nasıl olmuş da tutuklanmaktan kurtulmuştur?

Kanımca, bu durumun temelinde Mustafa Kemal'in İstanbul'a geldiği günden beri uyguladığı "stratejik İngiliz politikası"nın çok önemli bir yeri vardır. İngiliz asker, sivil ve gazetecilerle yaptığı görüşmelerde sergilediği "ılımlı" ve "uyumlu" tavır, İngiliz yanlısı Padişah Vahdettin'e yakın görünmesi ve İttihatçı olmaması tutuklanmamasının belli başlı nedenleridir.

Falih Rıfkı Atay'a göre Mustafa Kemal'in tutuklanmamasının nedeni İttihat Terakki karşıtı olması ve Hürriyet ve İtilafçılara yakın görünmesidir:

"Mustafa Kemal'i niçin tutmamışlardı? İzzet Paşa'dan sonra sadrazamlığa gelenlerle, durmadan değişen kabinelerdeki bakanlar, onun hakkında şöyle bir anlayışta idiler: Mustafa Kemal, Talat ve Enver Paşaların ve genel olarak İttihat ve Terakki'nin

911 Akşin, *age.* s. 198.

912 Yeni Gazete, 14 Mart 1919.

muhalıfıydı. Bu sebeple kendi taraflarına kazanılabilirdi. Kendisi ile bu yolda yakınlık kurmak isteyenler de olmuştu. Mesele, sarayın, Damat Ferit'in ve İngilizlerin başlıca adamlarından İç İşleri Bakanı Mehmet Ali Bey! Evine kadar gelip kendisiyle görüştü. Arkadaşlarına görüşmeden memnun kaldığını da haber verdi. Mustafa Kemal'in İstanbul'dan çıkıncaya kadar Hürriyet ve İtilafçılar oyaladığı meydandadır. Bu oyalamanın, onun en elverişli yoldan Anadolu'ya geçmesi için de faydası büyük olacaktır. Hürriyet ve İtilafçılar arasında ona güvenmenin doğru olmadığı inancında olanlar da vardı. Hoca Zeynel Abidin bunlardan biridir. Bir gün:

"Siz ondaki o gök gözleri görüyor musunuz? Eline fırsat geçerse ne halife bırakır, ne padişah' demişti.

*Koca kara kafa haklıydı. İyi ki ona inanmışlardı."*⁹¹³

İngilizlerin, genel anlamda Harbiyeli subaylara karşı harekete geçmemeleri de Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in tutuklanmamalarında etkilidir. Tutuklanan bazı subaylar vardır, ama bunlar genelde İttihat Terakki partizanı, hatta silahşoru olan kimselerdir.⁹¹⁴

İngilizler, genç Harbiyeli subayların tutuklanmasının bir takım tepkilere yol açacağından endişelenmişlerdir. Genç Harbiyelilerin tutuklanması, İngiliz yanlısı hükümeti ve padişahı İtilaf devletleri karşısında zor duruma düşürebilirdi ki bu durum İngilizlerin işine gelmezdi. Tam tersine hükümetin iyice bozulmuş durumdaki asayişini sağlamak için savaş tecrübesine sahip bu gençlere ihtiyacı vardı.⁹¹⁵ Mondros Ateşkes Antlaşması gereği Osmanlı ordusunun büyük bir bölümünün terhis edildiği bir dönemde hem padişah hem de İngilizler Anadolu'da "güvenliği" sağlamak için bu genç Harbiyeli ve özellikle "tanınmış" subaylardan yararlanmak istemişlerdir. Nitekim 1919 yılının başında Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Mustafa Kemal Paşa'nın

913 Atay, Çankaya, s. 188, 189.

914 Akşin, age. s. 213.

915 age. s. 213.

Anadolu'daki dağıtılmamış Osmanlı ordularının başına gönderilmeleri bu nedenledir.⁹¹⁶

Bunların dışında Mustafa Kemal'in ve Rauf Bey'in diğer genç subaylardan çok önemli bir farkı da vardır. Onlar tanınan birer kahramandır. Rauf Bey, Hamidiye kahramanı, Mustafa Kemal ise Anafartalar kahramanıdır.

Müslüman-Türk ulusunun kalbine hançerini dayayanların, halkın isyan etmesinin an meselesi olduğu bir ortamda, tanınıp sevilen bu "iki kahramanı" tutuklaması isyan ateşini alevlendirebilirdi. İngilizler adına her şey yolunda giderken bu "çılgınlığa" ne gerek vardı?

Bu ince hesapların farkında olan Mustafa Kemal ve Rauf Bey, "İngilizleri kışkırtacak" hareketlerden kaçındıkları sürece tutuklanmayacaklarını biliyorlardı. Ayrıca Mustafa Kemal, bu konuda İtalyanlardan da "güvence" almıştı...

Kurtuluş Planı

Mondros sonrasında, işgal İstanbul'unda Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinin değişmez konuklarından biri de Rauf Bey'dir.

Bu gerçeği Rauf Orbay anılarında şöyle ifade etmiştir:

*"Biz Şişli'de şimdi müze olan evin orta katında, perdeleri daima inik duran odasında baş başa vererek işte bu ruh haleti içinde dertleşirken artık mütarekenin ilk günlerindeki yılgınlık, bezginlik ve kötümserlikten yavaş yavaş sıyrılarak kurtuluş çarelerini mutlaka bulmak ve bunu uygulamak için yalnız ve yalnız kendimizi, bu milletin sönmediğine ve sönmeyeceğine inandığımız imanına güvenmek gerektiğinde anlaşıyorduk..."*⁹¹⁷

Siyasi yollar sonuç vermeyince Mustafa Kemal bir şekilde Anadolu'ya geçip "Milli Direniş Hareketi" başlatmak için çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmaların içinde Rauf Bey de vardır.

916 İngilizlerin ve padişahın yanlıgısı, bu genç subayların "gizlice" örgütlenerek Mustafa Kemal'in liderliğinde Anadolu'da bir "direniş" başlatabileceklerine ihtimal vermemeleridir.

917 Orbay, age. s. 239.

20 Şubat 1918’de Ali Fuat Paşa Mustafa Kemal’i son kez Şişli’deki evinde ziyaret ettiğinde Rauf Bey de oradadır. Mustafa Kemal, Ali Fuat’la yapacağı görüşmede Rauf Bey’in de orada bulunmasını isteyerek onu da davet etmiştir.

Mustafa Kemal, o gece Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey’le uzun uzun “Anadolu direnişi” konusunda görüş alışverişinde bulunmuştur.

Ali Fuat Paşa’ya kulak verelim:

“Mustafa Kemal Paşa’nın evine son defa olarak gitmiştim. Akşam yemeğini beraber yiyecek, dertleşecektik. Beni karşılar-ken, ‘Rauf Bey’i çağırdım’ demişti. Hüseyin Rauf Bey’den saklı hiçbir şeyimiz yoktu. Bu temiz kalpli vatansever arkadaşımız bizimle beraberdi. Akşam yemeğinden sonra saatlerce konuştuk. Kemal Paşa, eğer bir görevle kendisini tayin ettiremezse Anadolu’ya en güvendiği bir komutanın yanına gideceğini ve ilk defa işe oradan başlayacağını söylüyordu.

‘Paşam, ben ve kolordum daima emrindedir’ dedim. Mavi gözlerinin nasıl bir ışıkla parladığını tarif edemem. Yerinden kalkıp hararetle elimi sıkıyordu.

‘Beraber çalışacağız Fuat!’

Rauf Bey de öteden beri İstanbul’da kalmak niyetinde değildi. Bahriye Miralayın olduğu için Anadolu’da bir göreve tayini mümkün olamazdı. Yarından tezi yok dilekçe ile müracaat edip emekliliğini isteyecekti. Bundan sonra da ya Mustafa Kemal Paşa ile beraber veyahut ondan bir süre sonra İstanbul’dan ayrılacaktı. Hareket tarihleri olayların gelişimine paralel olarak aralarında kararlaştırılacaktı.”⁹¹⁸

O geceki görüşmeyi Rauf Orbay da doğrulamaktadır:

“Ali Fuat Paşa ile son defa olarak Mustafa Kemal Paşa’nın Şişli’deki evinde buluşmuştuk. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa’ya verdiği bu veda yemeğinde benim de bulunmamı isteyerek davet etmişti. Sofra başında üçümüz yalnızdık. Fakat o

918 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıralarım, s. 57.

sırada Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçme kararı kesin şekilde verilmiş değildi.”⁹¹⁹

“Ali Fuat Paşa da sıtmadan muzdarip olduğundan tedavi için İstanbul'a gelmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evinde buluştuk. Onun da Anadolu'dan getirdiği taze haberlerin iyi denebilecek bir tarafı yoktu. Adana'dan çekilip Konya Ereğlisi'ne topladığı kitalarını Ankara'ya sevk için imkân bulamadığını, çünkü demiryolu idaresini ellerinde bulunduran İtalyanların para istediklerini, halbuki paraları olmadığını söyleyerek gerektiği takdirde askerlerini Ankara'ya yürüterek götüreceğini anlatıyor ve ekliyordu: 'Siz de Ankara'ya gelin başka çare yok. Burada bir şey yapılamayacağı artık anlaşılmıştır. Kolordum Ankara'ya yerleşince gelin birlikte hareket edelim...”⁹²⁰

Lord Kinross, Mustafa Kemal, Ali Fuat ve Rauf Bey'in o gece Şişli'deki evde bir araya gelmelerini “Son akşam yemeği” olarak adlandırmıştır.⁹²¹

“Şişli'deki evde Rauf'la beraber son bir akşam yemeği yediler. Ayaklanma hareketinden belirsiz bir hayal değil, kesin bir gerçek gibi söz ettiler. Rauf Bey'in bir deniz subayı olarak Anadolu'ya geçmesi kolay değildi. Ama o bu uğurda görevinden istifa etmeye bile hazırды. Mustafa Kemal de Anadolu'da geniş yetkili bir görev ele geçirmek için ne mümkünse yapacak, bunu başaramazsa kendi başına Anadolu'ya geçecekti.”⁹²²

919 Orbay, age. s. 242. Rauf Orbay, “o sırada Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçme kararını kesin olarak vermediğini” iddia ederken yanılmaktadır. Mustafa Kemal, kararını çoktan vermiştir, ama plan gereği önce Ali Fuat Paşa'nın Anadolu'ya geçmesini, kolordusunu Ankara'ya taşımasını beklemektedir. Ayrıca, Anadolu'ya geçmek için resmi bir göreve ihtiyacı vardır. Bu resmi görevi kopardırmak için bir süre daha İstanbul'da kalması gerekmektedir. Ayrıca yolun sonunu görene kadar adım atmayan Mustafa Kemal'in, Rauf Bey'e “niyetini” kesin bir şekilde belli etmediği düşünülebilir.

920 Orbay, age. s. 239, 240.

921 Son Akşam Yemeği: Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden önce havarileriyle birlikte yediği son yemek. Ünlü İtalyan ressam Leonardo Da Vinci Hristiyanlık tarihinin bu sembolik olayını aynı adlı bir tabloda ölümsüzleştirmiştir. Bazı sanat tarihçileri ve araştırmacılar, Da Vinci'nin bu tabloya Hristiyanlık tarihiyle ilgili çok önemli bir sır gizlediğini iddia etmişlerdir. Bu konuda bkz. Dan Brown, Da Vinci Şifresi, 52.bs, Altın Kitaplar, İstanbul, 2005.

922 Kinross, age. s. 183.

Ali Fuat Paşa'nın ve Rauf Bey'in anıları, 20 Şubat 1919'da Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde gece yarısı, bir "Kurtuluş Planı" yapıldığını kanıtlamaktadır.

Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey arasındaki bu planı şöyle özetlemek mümkündür:

1. Ali Fuat Paşa Anadolu'ya geçerek kolordusunu Ankara'ya taşıyıp Mustafa Kemal'i bekleyecektir.
2. Mustafa Kemal ya resmi bir görevle ya da gizli yollarla Anadolu'ya geçip Ali Fuat'a katılacaktır.
3. Rauf Bey, görevinden istifa ederek ya Mustafa Kemal'le birlikte ya da daha sonra İstanbul'dan ayrılıp Anadolu'ya geçecektir.

Şişli'deki evde o gece yapılan "plan" tıkr tıkr işlemiştir:

Önce Ali Fuat Anadolu'ya geçip kolordusunu Ankara'ya taşımış, daha sonra Mustafa Kemal resmi bir görevle Anadolu'ya geçip Ankara'ya gitmiş ve son olarak da Rauf Bey, sivil olarak Anadolu'ya geçip arkadaşlarına katılmıştır.

Rauf Bey, Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde o gece yapılan "plan gereği" istifa dilekçesini 27 Şubat 1919 tarihinde Bahriye Bakanlığı'na sunmuş, istifa etmiş ve sivil olarak bu direniş hareketine katılmıştır.⁹²³

Fakat Rauf Bey'in istifası hemen kabul edilmemiştir. Öncelikle Padişah Vahdettin adına Sadrazam Damat Ferit Paşa, Rauf Bey'le görüşmüştür. Görüşmede Damat Ferit, "Ayan'dan babasıyla dost olduklarını, padişahın istifasından dolayı çok üzüldüğünü, bir iki ay için herhangi bir ilde veya istediği herhangi bir makamda bulunduktan sonra yine görevine devam etmesini müjdelediğini" söylemiştir.⁹²⁴ Rauf Bey'le doğrudan görüşmeyi reddeden Padişahın, Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal gibi Hamidiye kahramanı Rauf Bey'i de karşısına almak istemediği anlaşılmaktadır. Padişahın, Damat Ferit aracılığıyla Rauf Bey'e söylediklerinden ise, hem onları İstanbul'dan uzaklaştırmak,

923 Orbay, age. s. 246.

924 age. s. 248.

hem iktidar vaatleriyle oyalamak hem de onlardan yararlanmak istediği anlaşılmaktadır.⁹²⁵

Fakat Rauf Bey, bu parlak sözlere kanmamıştır: Hükümetin yanlış yolda olduğunu, bu gidişle orduyu isyan ettireceğini, Irak ve İzmir’de başarılı savaşlar yapmış olan Nurettin Paşa gibi bir vali ve komutanı azledip yerine Selanik’i düşmana teslim etmiş olan Ali Nadir Paşa’nın atandığını, terhis olunan askerlerin memleketlerine sevk edilecek yerde, terk edilip dilenmek zorunda bırakıldığını anlatmıştır.⁹²⁶

Rauf Bey’in bu sözleri karşısında telaşlanan ve ne yapacağını şaşırان Damat Ferit, “*Aman ne diyorsunuz beyefendi? Aman ne diyorsunuz?*” diye çıkışınca Rauf Bey şöyle devam etmiştir:

“*Size gördüklerimi anlatıyorum. Fakat daha bitmedi; ben daha Meşrutiyetten önce başlayarak memlekette bugüne kadar olan ihtilallerin ya içinde ya kenarında bulundum. Size bu sıfatla söylüyorum ki, mutlaka mutlaka bir ayaklanma olacaktır. Ben buna asker olarak karışmak istemiyorum. İşte istifamın sebebi budur. Her türlü resmi sıfat ve yetkilerden ayrılıp her hareketimin sorumluluğunu şahsen yüklenmekte serbest olmak istiyorum.*”⁹²⁷

Rauf Bey, ülkenin içinde bulunduğu “içler acısı” durum karşısında sessiz kalan, üstüne üstülük bir de yanlış politikalarla ülkeyi her geçen gün biraz daha uçurumun kenarına yaklaştıran Padişah ve Hükümete yönelik tepkisini, nerdeyse “kurtuluş planlarını” ağzından kaçırarak kadar heyecanlı bir üslupla dile getirmiştir.

Neredeyse Anadolu’da başlayacak ihtilalin bir habercisi olan bu sözler karşısında Sadrazam Damat Ferit söyleyecek söz bulamamıştır.⁹²⁸

Bir süre sonra Rauf Bey’in istifası kabul edilmiş ama o, Mustafa Kemal İstanbul’dan ayrılıncaya kadar “plan gereği” İstanbul’da kalmıştır.⁹²⁹

925 Akşin, age. s. 297.

926 Orbay, age. s. 248, 249.

927 age. s. 249.

928 age. s. 249.

929 Sina Akşin, “İstifa etmiş olmasına rağmen Rauf’un, bir aydan daha uzun bir

Rauf Bey'in Anadolu'ya geçiş kararında o sırada yaşanan bazı gelişmelerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bir zamanlar İttihat ve Terakki'de yer alan daha sonra Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde Bahriye Nazırlığı yapan Rauf Bey siyasi bir kişiliktir. Bir ay kadar önce (30 Ocak 1919) eski İç İşleri Bakanı İsmail Canbulat ile eski milletvekili Hüseyin Kadri gibi siyaset arkadaşlarının tutuklanması Rauf Bey için iktidar yolunun kapandığını göstermiştir. Dahası, İstanbul'da kalmaya devam ederse tutuklanma riski çok fazladır. Ayrıca İşgal güçleri komutanlığı, 24 Şubat'ta kurulan Tefvik Paşa Hükümeti'ne yeni bir tutuklama listesi vermiştir. Bu listeden haberdar olunmasının, Şişli'deki evde yapılan toplantıda Rauf Bey'in istifasının gündeme gelmesinde etkili olduğu kesindir.⁹³⁰

Rauf Orbay'ın Son Kararı

Rauf Bey, 17 Nisan 1919 Perşembe günü Mustafa Kemal'i Şişli'deki evinde ziyaret etmiştir.⁹³¹

Anadolu direnişinin konuşulduğu bu son görüşmede Mustafa Kemal, Rauf Bey'e artık İstanbul'da kalıp siyaset yaparak bir yere varılamayacağını anlatmaya çalışmışsa da Rauf Bey aksini savunmuştur.

“Konuşma konusu Anadolu'daki örgütlenme ile ilgilidir. Rauf Bey, yardımlarını İstanbul'da kalarak parlamentoda sürdürmek istemektedir. Mustafa Kemal ise esir İstanbul'da herhangi politik girişimlerin sürdürülmesinin mümkün olmadığını öne sürmüşse de Rauf Bey, kendi görüşünde direnmiştir.

süre İstanbul'da kalmış olmasında Vahdettin'in yapmış olduğu teklifin bir etkisi olup olmadığı tahminlere açık bir konudur.” Akşin, age. s. 298, dipnot, 264.

930 Akşin, age. s. 296, 297.

931 Rauf Bey'in 20 Şubat 1919'da Mustafa Kemal'le ve Ali Fuat'la Şişli'deki evde yapılan görüşmede alınan “Anadolu direniş” kararı doğrultusunda 27 Şubat 1919'da istifa dilekçesini Harbiye Nezaret'ine vermesi, onun Anadolu'ya geçmeye kesin karar verdiği biçiminde yorumlanabilir. Bu nedenle 17 Nisan 1919'da Mustafa Kemal'i ziyaret ettiğinde “İstanbul'da kalmak istediğini” söylemesi pek de mantıklı değildir. Ayrıca, artık İstanbul'daki ortam da Rauf Bey'in siyaset yapmasına hiç uygun değildir.

Bu görüşmenin yapıldığı gün Mustafa Kemal, 'Kardeşim Rauf Bey'e' ithafıyla, yaver üniformalı bir resmini Rauf Bey'e armağan etmiştir."⁹³²

Rauf Bey'in fikir değiştirip İstanbul'da kalmak istemesinde, Vahdettin'in yaptığı teklifin bir etkisi olup olmadığı tartışılır.⁹³³

Sonraki gelişmeler, Mustafa Kemal'in Rauf Bey'i ikna ettiğini kanıtlamaktadır. Çünkü, Mustafa Kemal, Samsun'a doğru hareket ettikten birkaç gün sonra Rauf Bey de Ege bölgesine doğru yola çıkmıştır. Rauf Bey anılarında Ege bölgesine hareket kararının Mustafa Kemal'le birlikte verilmiş "son karar" olduğunu ifade etmiştir:

"Mustafa Kemal Paşa ile aramızda verdiğimiz son karar şu idi: O Karadeniz'i aşış Samsun'a çıkınca ben de bazı arkadaşlarla buradan Bandırma yoluyla yer yer belirdiğini duyduğumuz milli hareket ileri gelenleriyle, efeler vesaire ile görüşme yaparak İzmir dolaylarını inceleyip Afyonkarahisar'ına gidecek, oradan kendisine katılacaktım."

Rauf Bey, Ankara'ya geldiğinde, Ali Fuat Paşa'ya, "Mustafa Kemal'le konuşup anlaşarak bu kararı verdiklerini" belirtmiştir.

*"Rauf Bey, bu yorucu seyahate çıkmadan önce Samsun'a hareket etmek üzere karargâhını hazırlayan Mustafa Kemal Paşa ile konuşmuş, takip edeceği yol hakkında kendisiyle anlaşmıştı. Batı Anadolu'yu dolaşarak oradaki durumu yakından görecektik, bilgi toplayacak, milli teşkilatlarla da ilgilenenecekti."*⁹³⁴

Rauf Bey, Mustafa Kemal'le birlikte verdikleri "son karara" uygun olarak hareket etmiştir:

Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastığında Rauf Bey, 24 Mayıs 1919 sabahı birkaç arkadaşıyla birlikte deniz yoluyla Bandırma'ya geçmiş, oradan Akhisar, Uşak, Salihli üzerinden Bozdağları aşarak Ödemiş'e gelmiştir. Yerel liderlerle buluşup Nazilli'ye geçmiş ve Demirci Mehmet Efe ile görüşmüştür. Daha sonra da Sandıklı Afyonkarahisar yoluyla

932 Borak, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, s. 228.

933 Akşin, age. s. 298, dipnot, 264.

934 Cebesoy, age. s. 86.

önce Ankara'ya oradan da Mustafa Kemal'le buluşmak için Amasya'ya geçmiştir.⁹³⁵

Hakiki Yardımcım

Rauf Bey, Anadolu'ya geçtikten sonra bazı kişilerin etkisiyle ve bazı nedenlerle hep Mustafa Kemal'in karşısında yer almış; Amerikan mandasını savunmuş, cumhuriyetin ilanına karşı çıkmış, Lozan görüşmeleri sırasında İsmet Paşa'yla çekişmiştir; fakat Mustafa Kemal, Milli Hareketin başlaması konusundaki katkılarını dikkate alarak savaş sonrasında Rauf Bey'e teşekkür etmiştir.⁹³⁶

Mustafa Kemal, 9 Eylül 1922'de kesin zaferin kazanılmasından hemen sonra –savaş öncesinde olduğu gibi– bir resmini imzalayarak Rauf Bey'e armağan etmiştir.

Resimde şunlar yazılıdır:

*“Benim çok muhterem kardeşim ve Türkiye'yi kurtarmakla hakiki yardımcı ve destekçi kardeşim Rauf'a.”*⁹³⁷

Atatürk ölmeden önce Rauf Orbay'la görüşmek istemiş ama bu görüşme gerçekleşmemiştir.⁹³⁸

Atatürk Olmasaydı Bu Memleket Kurtulamazdı

Rauf Bey, bir “Atatürk muhalifi” olsa da hiçbir zaman Atatürk'ün yaptıklarını küçültmeye çalışmamıştır.⁹³⁹ Anılarında Mustafa Kemal Atatürk'ten saygıyla söz eden Rauf Bey, onun Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü Tevfik Bıyıklıoğlu'na şöyle ifade etmiştir:

“Mustafa Kemal Paşa mücadeleye atılmasaydı bu memleket kurtulamazdı. Anadolu'nun tehlikeye düşen yerlerinde,

935 Akşin, age. s. 298; Cebesoy, age. s. 87.

936 Atatürk, Nutuk'ta Rauf Bey'i Kurtuluş Savaşı sırasındaki ve sonrasındaki bazı davranışlarından dolayı çok ağır bir şekilde eleştirmiştir. Atatürk'ün Rauf Bey eleştirileri için bkz. Meydan, Nutuk'un Deşifresi, s. 381 - 432.

937 Selek, age. s. 149.

938 Orbay, age. s. 561.

939 Rauf Bey'in anıları için bkz. Rauf Orbay, Siyasi Hatıralarım, “Cehennem Değirmeni”, 2. bs., Truva Yayınları, İstanbul, 2004.

*Batıda Güneyde ve Doğuda başlayan ve bir yurtsever düşünce-
sinin ürünü olan zayıf milli direniş hareketleri Mustafa Kemal
Paşa tarafından birleştirilmeseydi her biri ayrı ayrı kolayca
bastırılabilirdi. Nur içinde yatsın Büyük Kurtarıcı...”⁹⁴⁰*

Rauf Bey: “Mustafa Kemal Çanakkale Kahramanıdır”

Rauf Orbay, anılarında Mustafa Kemal’in kahramanlığını, cesaretini ve ileri görüşlülüğünü olabildiğince açık ifadelerle ortaya koymuştur. Özellikle Mustafa Kemal’in Çanakkale Savaşlarındaki büyük başarılarını çok etkileyici bir şekilde anlatmıştır.

İşte Rauf Orbay’ın kaleminden Çanakkale Savaşlarındaki Mustafa Kemal:

“Bir kere de donanma himayesinde denizden asker çıkarmak suretiyle meydana gelebilecek bir taarruza karşı Gelibolu Yarımadası’nın tarafımızdan nasıl korunacağını inceleyen Kolordu Erkan-ı Harbiye Heyeti’nin müzakerelerinde hazır bulunmuştum. Yarımadanın batı kıyısına asker çıkarmaya elverişli kumsallar tel örgülerle tahkim edildiği takdirde, çıkarmaya engel olunacağını iddia edenlere yalnız Mustafa Kemal Bey’in muhalefet ettiğini iyiden iyiye hatırlıyorum.

Mustafa Kemal Bey, düşmanın donanma ateşi altında karaya çıkabileceğini kabul ile, koruma düzeninin ancak bundan sonra düşmanı mağlup edecek biçimde alınmasının tek doğru tedbir olacağını ileri sürüyor ve bu değerlendirmesine muhalif bulunanlara sinirlenerek, ‘İstediğiniz kadar tel örgü koyunuz; parçalar çıkarım. Karada ilerlememi alıkoyacak güçlü kuvvet bulunmadığı takdirde yarımadayı pekâlâ işgal ederim’ diye fikir ve kanaatinde ısrar ediyordu.

Mustafa Kemal Bey, Bingazi bölgesinde, İtalyanların donanmaları himayesinde karaya asker çıkarma denemesinden ders almıştı. Ordudaki Erkan-ı Harp zabitleri arasında, donanma top

⁹⁴⁰ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu’da (1919-1921)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1959, Önsöz, s. IX.

ateşinin etkisi hakkında doğru ve denenmiş fikir sahibi olarak ilk karşılaştığım kişi Mustafa Kemal Bey'dir..."⁹⁴¹

"Genel Harp ilan edilip de Osmanlı ordusu seferber olduğu zaman Mustafa Kemal Bey (Sofya Ateşemiliterliği'nden) buraya gelerek Gelibolu'nun korunmasına ayrılan orduya katıldı ve karargâhını da Maydos'a nakletti.

İngilizlerin, Seddülbahir ve Arıburnu civarına asker çıkarmaya başladıklarını haber alan Mustafa Kemal Bey, emir beklemeksizin, tümenini Arıburnu'na sevk etmiş ve Kocaçimen tepesini ele geçirmek için ilerleyen düşmanı taarruzla mağlup ve perişan ederek sahile kadar sürüp Gelibolu Yarımadası'nın güney kısmını düşmekten kurtarmıştı.

İngilizler, bu taarruzlarında başarılı olamayınca Anafarta sahiline çıkardıkları kuvvetlerle Seddülbahir yönünde ilerlemeye başlamışlardı. Bunlara karşı sevk edilen kuvvetlerimizin kumandanı taarruzda tereddüt edince yerine görevlendirilen Mustafa Kemal Bey, kumandayı üstüne alır almaz giriştiği karşı taarruzlarla boğaza hakim tepelere kadar ilerleyen İngilizleri tekrar mağlup ederek sahile sürmüştü.

Mustafa Kemal Bey, bu şekilde Boğaz'ın düşman eline geçmesine engel olarak Çanakkale Savaşlarının o andan itibaren siper savaşına çevrilmesini ve nihayet –İngilizlerin aman deyip çekilişleriyle– yarımadanın ve dolayısıyla İstanbul'un kurtulmasını sağlamış oluyordu.

Bizi Asya'ya atarak müttefiklerimizden ayırdıktan sonra Ruslarla birleşmek konusundaki İngiliz emellerine doğru kararı ve başarılı taarruzu ile ilk engel olan, şüphesiz ki Mustafa Kemal Bey'dir.

Bu yararlılığı, müstesna başarısı üzerine rütbesi livalığa yükseltilen Mustafa Kemal Bey, bir süre sonra Anadolu ortalarına kadar ilerleyerek Bitlis'i istila ve Diyarbakır'ı tehdit etmekte olan Rus ordusuna karşı gönderilen Kolordu Kumandanlığı'na tayin olmuştu. Buradaki ilk başarısı Bitlis'i geri almasıdır..."⁹⁴²

941 Orbay, age. s. 218.

942 age. s. 220, 221.

Rauf Bey'in bu satırlarını okurken, onun aynı zamanda daha Kurtuluş Savaşı devam ederken I. Meclis'te oluşan muhalif II. Grup'un gizli lideri olduğu, cumhuriyetin ilan edilmesine karşı çıktığı, cumhuriyetin ilanından sonra kurulan muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası içinde yer aldığı ve daha sonra İzmir Suikastı'nda yargılanıp suçlu bulunduğu da unutulmamalıdır.⁹⁴³ Yani, ateşli bir "Atatürk muhalifi" olan Rauf Orbay bile Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşlarındaki büyük başarılarını övgüyle anmıştır.

Çağımızın uslanmaz "yobazlarına" ve "İkinci Cumhuriyetçilerine" duyurulur...

3. Ali Fethi Okyar

1880'de Makedonya'nın Prilep kasabasında doğmuştur.

1904'te Harp Okulu'nu bitirerek orduya katılmıştır. Rumeli'de görev yaparken İttihat ve Terakki'ye girmiştir. Partinin genel sekreterliğini yapmıştır.

1913 yılında Sofya Büyükelçiliği'ne atanmıştır.

Trablusgarp ve Balkan Savaşlarına katıldıktan sonra askerlikten ayrılmıştır.

Mebusan Meclisi üyesi olmuş ve kısa bir süre sonra Kasım 1918'de kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde İç İşleri Bakanlığı'na getirilmiştir.

İşgal kuvvetlerinin isteği üzerine tutuklanarak Bekirağa zindanlarına atılmıştır. 1919 yılında da Malta'ya sürgün edilmiştir.⁹⁴⁴

943 Rauf Bey, o sırada yurtdışında bulunmaktadır.

944 Fethi Okyar, 1921'de serbest bırakılmıştır. İstanbul milletvekili olarak TBMM'ye katılmıştır. 14 Ağustos-27 Ekim 1923 tarihleri arasında Başbakanlık yapmıştır. Ardından TBMM Başkanlığı'na getirilmiştir. 22 Kasım 1924'te yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve 2 Mart 1925'e kadar Başbakanlık yapmıştır. 12 Ağustos 1930'da Atatürk'ün önerisiyle kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın başına geçmiştir. İstenmeyen olaylar nedeniyle 17 Kasım 1920'de partinin kendi kendini feshetmesinden sonra büyükelçilik ve bakanlık görevlerinde bulunmuştur. Fethi Bey'in anıları için bkz. Cemal Kutay, Üç Devirde Bir Adam, Fethi Okyar, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980.

Fethi Okyar, Atatürk Görüşmeleri

Ali Fethi Okyar, Mustafa Kemal'in Harp Okulu arkadaşlarından biridir. Akılcı ve bilimsel düşünce yapısına sahip Mustafa Kemal'in en iyi anlaştığı, kendisine en yakın bulduğu arkadaşlarının başında Ali Fethi (Okyar) gelmektedir. Mustafa Kemal ile Ali Fethi'nin arkadaşlıkları okul yıllarından itibaren hiç kesinti-siz devam etmiştir.

Ali Fethi Bey, genç yaşta siyasete atılmış, İttihat ve Terakki'nin genel sekreterliğini yapmış, fakat Enver, Talat ve Cemal üçlüsüyle görüş ayrılığına düşerek genel sekreterlikten ayrılmış ve Sofya Büyükelçiliği'ne atanmıştır.

Aslında bu bir sürgündür.

O günlerde İttihat ve Terakki'yle görüş ayrılığına düşen Mustafa Kemal'i de "Sofya Askeri Ateşesi" olarak Fethi Bey'in yanına göndermişlerdir. (1913).

1914 yılında Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girince Mustafa Kemal Çanakkale'de, Muş ve Bitlis'te, Suriye ve Filistin'de cepheden cepheye koşarken Fethi Bey, İstanbul'da siyasetle uğraşmıştır.

Fethi Bey de tıpkı Rauf Bey gibi Mustafa Kemal'in "ulusalcı siyasetinin" en önemli aktörlerinden biridir. Mustafa Kemal I. Dünya Savaşı sonlarındaki "ulusalcı hükümet" girişimlerinde en çok Fethi Bey'e güvenmiştir.

I. Dünya Savaşı sonlarında kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde Ali Fethi'nin de yer almasını isteyen Mustafa Kemal, çok uzaklardan, taa Suriye cephesinden girişimlerde bulunmuştur. Mustafa Kemal'in girişimleri sonuç vermiş ve Ali Fethi Bey, bu hükümette İç İşleri Bakanı olmuştur.

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Mustafa Kemal İstanbul'a geldiğinde en yakın dostu, en yakın arkadaşı yine Ali Fethi Bey'dir.

Mustafa Kemal, istifa eden Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin yerine kurulan Tevfik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu almasını en-

gellemek için Ali Fethi Bey’le birlikte el ele vererek mücadele etmiştir.

İşgal İstanbul’unda ortaklaşa çıkardıkları “*Minber*” gazetiyle, o zor günlerde, hem kamuoyunun bilinçlendirilmesine hem de vatana yararlı bir “ulusal hükümet” kurulmasına yönelik propaganda yapmışlardır.

Mustafa Kemal’in Şişli’deki evinde yapılan “kurtuluş toplantılarının” değişmez isimlerinden biri de Ali Fethi Bey’dir. Bu gerçeği Rauf Orbay anılarında şöyle ifade etmiştir:

“Mustafa Kemal’in... Şişli’deki evde geleni gideni eksik olmamakla beraber, en yakın ve mahrem arkadaşları olarak yine Ali Fethi, İsmail Cambolat ve ben vardım. Hemen hemen her gün buluşur, toplanır, konuşur; daha doğrusu dertleşirdik...”⁹⁴⁵

Mustafa Kemal’in, “fikirlerine, kişiliğine ve siyasetteki yerine büyük değer verdiği bir arkadaşı Fethi Bey, en çok temas ettiği insandı.”⁹⁴⁶

Fethi Bey o sırada milletvekilidir. Osmanlı Hürriyet Perver Avam Fırkası’nın ve mecliste bir grubun başında bulunmaktadır.⁹⁴⁷

Mustafa Kemal, o günlerde Fethi Bey’le olan ilişkilerini şöyle anlatmıştır:

“Eski arkadaşım Fethi Bey’le günler ve geceler dertleştim. Benim evimde veya onun apartmanında konuşuyor ve birbirimize aynı şeyi soruyorduk: Ne yapılabilir?”⁹⁴⁸

Fethi Bey, meşru siyaset yollarını tüketince bir “ihtilal komitesi” kurarak hükümeti değiştirme planlarının içinde de yer almıştır.

İşgal kuvvetlerinin İttihat ve Terakki üyelerinin tutuklanmasını istemesi üzerine Ali Fethi Bey de 10 Mart 1919’da tutuklanmış önce polis müdürlüğüne götürülmüş sonra işkenceleriyle

945 Orbay, age. s. 237.

946 Selek, age. s. 209.

947 age. s. 209.

948 age. s. 209.

ünlü Beyazıt'taki Bekirağa Bölüğü'ne gönderilmiştir. Oradan da Malta'ya sürülmüştür.

Düşündüren Benzerlik

İsmail Canbulat'tan sonra Fethi Bey'in de tutuklanması Mustafa Kemal'i çok yakın bir arkadaşından daha yoksun bırakmıştır.⁹⁴⁹ Canbulat ve Fethi'nin tutuklanmaları Mustafa Kemal'in İstanbul'daki hareket alanının iyice daraldığını göstermiştir.

Bunun anlamı şudur: Anadolu'ya geçme zamanı gelmiştir.

Mustafa Kemal 11 Mart 1919 Salı günü Polis Müdürlüğü'ne giderek arkadaşı Fethi Bey'i ziyaret etmiştir.

Mustafa Kemal, anılarında bu ziyaretin detaylarını şöyle anlatmıştır:

“İstanbul'da birçok kimseleri tutukladılar. Fethi Bey de bunların arasındaydı... Kendisini görmek istedim. Yaverim, tutukluların polis müdürlüğüne götürüldüğünü söyledi. Resmi üniformamı giyiniş yaverimi yanıma alıp gittim. Polis Müdürü, savaşta ehliyetsizliği nedeniyle bir hayli kötü davrandığım eski bir zabitti. Merdivenlerden çıkarken kendi ayağımla geldiğim hapis hanede kalmak korkusu hatırıma geldi.

Belki bir faydaları olur diye, sahanlıklarda karşılaştığım polise yardım eden genç jandarma zabıtlarının ellerini sıkıyor ve hatırlarını soruyordum. İçlerinden beni tanıyanlar da vardı.

Dam katına çıktık, etrafıma baktım. Dar bir koridor üzerinde karşılıklı ufak odalar... Manzara heybetliydi. Sadrazamlar, nazırlar, bütün önemli kişiler ve bazı önemli gazeteciler, benim de içlerine katıldığımı görünce sevindiler. Her taraftan neşeli 'buyurun' sesleri geldi.

Sadrazam Sait Halim Paşa'nın odasına gittik. Başka nazırlar (bakanlar) da geldi.

'Ne var? Ne oluyor?' diye soruyordu.

949 Bayur, age. s. 274, 275.

Ne kadar derin düşüncelere daldım. Canımın yandığı şuydu: Bu kişiler arasında hesaba, imtihana çekilmek lazım gelenler vardı. Fakat hesap soran millet değildi. Bilakis milleti daha ağır bir felakete sürükleyen insanlardı.

Damda, Fethi Bey’le biraz dolaştık konuştuk.”⁹⁵⁰

1919’da Mustafa Kemal’in İstanbul Polis Müdürlüğü’nde gördüğü bu tablo, bana 2008 Türkiye’sinde yine İstanbul Polis Müdürlüğü’ndeki bir tabloyu anımsattı: “Ergenekon Operasyonu” kapsamında “ulusalci”, “darbeci” diye adlandırılarak tutuklananların götürüldüğü İstanbul Polis Merkezi’nin ekranlara, gazete sütunlarına taşınan görüntüsü canlandı gözlerimde....

Elleri kelepçeli gazeteciler, emekli askerler, eski politikacılar... küçük hücrelere kapatılmış “önemli kişiler”...

Tıpkı Mustafa Kemal’in tasvir ettiği gibi: “... *Dar bir koridor üzerinde karşılıklı ufak odalar... Manzara heybetliydi. Sadrazamlar, nazırlar, bütün önemli kişiler ve bazı önemli gazeteciler...*”

Mustafa Kemal’in 1919 tutukluları hakkında 90 yıl önce yaptığı şu yorumun, bugün 2008’in Ergenekon tutukluları için de yapılabilir olması çok düşündürücüdür:

“Bu kişiler arasında hesaba, imtihana çekilmek lazım gelenler vardı. Fakat hesap soran millet değildi. Bilakis milleti daha ağır bir felakete sürükleyen insanlardı.”

O ziyaret sırasında, Mustafa Kemal’in yanında bulunan yaveri Cevat Abbas (Gürer), gördüğü manzarayı anılarında, “*San-saryan Han’a yığılan vatanseverler*” olarak adlandırmıştır.⁹⁵¹

Atatürk Bekirağa Bölüğü’nde

Fethi Bey, Polis Müdürlüğü’nden Bekirağa Bölüğü’ne gönderilmiştir. Mustafa Kemal, Fethi Bey’i burada da iki kere ziyaret etmiştir. İkinci ziyaret, 9 Mayıs veya 15 Mayıs 1919 tarihinde gerçekleşmiştir.⁹⁵²

950 Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s. 117.

951 Gürer, age. s. 207.

952 Borak, Atatürk’ün İstanbul’daki Çalışmaları, s. 214.

Bu ziyaretlerden ikincisinin ayrıntılarını yine Mustafa Kemal'den dinleyelim:

“Fethi Bey’i öteki tutuklularla beraber Bekirağa Bölüğü’ne nakletmişlerdir. Bir iki defa da yanlarına gitmiştim. Tekrar ziyaret ederek kendilerine de bu müjdeyi (resmi görevle Anadolu’ya gitmekten söz ediyor) vermek istedim. Önce hapishane müdürünün odasına girdim, müdür beni hürmetle karşıladı ve ben oturduktan sonra ayakta durdu. ‘Oturunuz Ali Bey’ dedim. Bu Ali Bey, Buğlan Gediği Muharebesi’nde kumandanın kendisini aydınlatmamasından dolayı bana yanlış bilgi verdiği için açığa çıkardığım 20. Alay kumandanı idi. Kabahatin onun olmadığı sonradan anlamıştım. Şimdi karşımda duran ve arkadaşları nezareti altında bulunduran o idi. Savaşta açığa alınmış olması, ona güven kazandırmış olmalı idi. Namuslu insanları korumak borcumuzdur. Ali Bey, çok önemli bir asker olmayabilirdi; fakat cephelerde fedakârlık etmiş olanlardandı. Ehliyetsiz bir kumandanın kurbanı, hakka razı olacak kadar da temiz kalpli idi. Artık söyleyebilirim. Hapishane müdürü sıfatı ile, son ziyaretimde bana dedi ki:

‘Paşa, haber aldık, Anadolu’ya gidiyormuşsunuz. Ne vakit emredererseniz, tutuklulardan istediklerinizi yanıma alarak size geleceğim.’

Ayağa kalktım, Ali Bey’in elinden tuttum:

‘Bana başarımın ilk müjdelerini veriyorsunuz, teşekkür ederim’ dedim.

Bütün koğuştaki serbest dolaşmak istediğim için benimle beraber gelmemesini söyledim.

Önce Fethi Bey’i gördüm. Bir köşeye çekildik. Durumu anlattım. Sonra koğuşları dolaştık... Bazılarında birbirleri üstüne yağılmış insanlar ve sıkışık karyolalar.

İçlerinden biri, Hüsrev Sami üstüme atladı, boynuma sarılarak, ‘Görüyor musun Kemal ne haldeyiz?’ dedi.

Bazı büyükleri odalarında vakit öldürmek için oyun oynar buldum.

*Arkadaşlarımızla, Ali Bey’le bir tertip yapmak mümkün olacağını konuştuk. Veda ettim.*⁹⁵³

Mustafa Kemal’in Bekirağa Bölüğü’nde Fethi Bey’i ziyaret ettiği sırada “ulusalci” *Yeni Gün* gazetesinin sahibi Yunus Nadi Bey de Bekirağa’da tutuklu bulunuyordu.

Yunus Nadi Bey, anılarında Mustafa Kemal’in Fethi Bey’i ziyaretini şöyle anlatmıştır:

“Bekirağa Bölüğü’ne girdiğim ilk on gün içindeydi. Bir gün yatak komşum Ali Fethi Bey’i Merkez Kumandanlığı Dairesi’ne çağırdılar. İşitenler acaba ne var diye kulak kabarttılar. Fethi Bey, telaşlı bir eda ile üstünü başını düzeltti. Acaba tahliye mi edilecekti?...

Yarım saat kadar sonra dönerek, ‘Hayırdır inşallah, ne var, ne imiş?’ sorularıyla karşılaşan Fethi Bey sakin ve ciddiyetle, ‘Hiçbir şey değilmiş! Beni bir arkadaş görmeye gelmiş de onun için oraya çağırılmışlar!’

Ziyarete gelen arkadaşın Mustafa Kemal Paşa olduğunu daha sıkı fıkı olduğu bizlere söyledi. Akşamüstü Mustafa Kemal Paşa’nın ziyareti hakkında söyleştik. Fethi Bey o gün biraz daha müsterih idi.

Paşa, Anadolu’ya gitmek için bir memuriyetten bahsetmiş.

‘Bu hâl böyle devam etmez. Merak etmeyin elbet buna bir çare bulunacaktır’ demiş.

*Bunlar teselli türünden sözler olsa da Mustafa Kemal Paşa’nın dilinden çıktıkça çok kıymetli ve çok mantıklı görmemek olmazdı. Mustafa Kemal Paşa’nın çelik azmi, sağlam fikir ve iradesini her ikimiz de iyi biliyorduk. Onun yapabileceği hizmetler hakkında söyleşimizi pek ilerilere götürerek, her ikimiz de memnun ve ümitli, o gece rahat bir uyku uyuduk.*⁹⁵⁴

Mustafa Kemal, resmi bir görevle Anadolu’ya geçeceği günlerin arifesinde, İstanbul’daki son hazırlıkları kapsamında hapisteki Fethi Bey’i ziyaret etmiştir. Başından beri İstanbul’da ya-

953 Atay, age. s. 132, 133.

954 Yunus Nadi Abalıoğlu, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s. 67, 68.

pılan “gizli kurtuluş planlarının” içinde yer alan Fethi Bey’e bu “müjdeli haberi” vererek ona “Anadolu direnişinin” detaylarını açıklamıştır.

Rauf Orbay, anılarında, Mustafa Kemal’in Bekirağa’da Fethi Bey’i ziyaret ettiğinde ona Anadolu’da yürüteceği “ulusçu demokratik programı” açıkladığını iddia etmiştir.⁹⁵⁵

Öz Kardeş Gibiydik

Fethi Bey, “kurtuluş ekibindeki” diğer kişilerin aksine ömrünün sonuna kadar hep Mustafa Kemal’e bağlı kalmıştır. Fethi Bey, hep en zor anlarında Mustafa Kemal’in yanında olmuştur. Mustafa Kemal Kurtuluş Savaşı sonrasında Fethi Bey’le görüş alışverişinde bulunmaya devam etmiştir. Kazım Karabekirlerin, Rauf Orbayların, Ali Fuat Cebesoyların, Refet Belelerin “genç cumhuriyetle” bir türlü barışamadıkları bir dönemde Fethi Okyar, bakanlık, başbakanlık, TBMM Başkanlığı, Paris Büyükelçiliği ve Serbest Cumhuriyet Fırkası genel başkanlığı yapmıştır.

1931 yılında Fethi Bey’in evine yaptığı bir ziyaret sonrasında Atatürk, el yazısıyla şu notu yazmıştır:

*“Kardeş evinde, öz kardeşlerle yalnız ve ancak öz kardeş ocağında o an ne düşünülürse onu düşünerek söyleştik.”*⁹⁵⁶

4. İbrahim Refet Bele

1881’de İstanbul’da doğmuştur.

Harp Akademisi’nden mezun olduktan sonra 1912’de kurmay subay olarak Osmanlı ordusuna katılmıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında Filistin cephesindeki çarpışmalar da görev almıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan iki hafta önce Osmanlı Devleti Jandarma Genel Komutanlığı’na getirilmiştir (17 Ekim 1918).

⁹⁵⁵ Akşin, age. s. 294, dipnot, 260.

⁹⁵⁶ Osman Okyar, M. Seyitoğlu, Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, “Fethi Okyar’ın Anıları”, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 165.

Mondros Mütarekesi'nden sonra albay rütbesiyle 3.Ordu Komutanlığı'na atanmıştır.

Mustafa Kemal'le birlikte 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır.⁹⁵⁷

Refet Bele, Atatürk Görüşmeleri

Mustafa Kemal, Refet Bey'i, cephede tanımıştır. I. Dünya Savaşı sonlarında Refet Bey'le aynı cephede bulunmuştur: Mustafa Kemal, Yıldırım Orduları Grubu içinde 7. Ordu Komutanı'yken, Albay Refet Bey, 22. Kolordu Komutanı'dır.

Yıldırım Orduları Halep'e çekildiğinde 22. Kolordu Komutanı Refet Bey, kimseye haber vermeden Baalbek'ten İstanbul'a gitmiş ve Jandarma Genel Komutanı olmuştur. Cevat Abbas (Gürer), anılarında o günlerde Mustafa Kemal'in, bu disiplinsizliğe neden ses çıkarmadığını çok sonraları anlayabildiğini belirtmiştir:

“Halep'e çekildiğimiz zaman Refet Bey'in İstanbul'a gittiğini ve Genel Jandarma Kumandanı olduğunu öğrenmiştik. Kumandanım (Mustafa Kemal), Refet Bey'in bu hareketini en ağır bir şekilde cezalandırmaya yetkili iken müsamaha etmesinin sebebini o zaman anlayamamıştım.

Fakat, milli kurtuluş faaliyetlerinde, kusurlu, kusursuz, şöhretili, şöhretsiz her türlü elemanından yararlandığını gördüğüm zaman, büyük adamın büyüklüğü oranında her vatandaşın hâl ve şanına göre memleket işlerinden mahrum edilmemesini ve bu biçimde her hizmet edenin millet huzurunda kıymet ve değerinin seçilmesini arzu ettiğini anlamakta güçlük çekmemiştim.”⁹⁵⁸

957 Refet Bey, Anadolu'da önce Batı Cephesi Güney bölümü komutanlığına getirilmiş, bazı iç ayaklanmaları bastırmakla uğraşmış, daha sonra da İç İşleri ve Milli Savunma vekillikleri yapmıştır. Kurtuluş Savaşı kazanılınca, TBMM tarafından Trakya'yı düşmandan teslim almakla görevlendirilerek İstanbul'a gönderilmiştir (Ekim 1922). Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk muhalifi gruba dahil olan Refet Bey, 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na katılmış, İzmir Suikastı dolayısıyla da yargılanmıştır.

958 Gürer, age. s. 203.

Cevat Abbas'ın da daha sonra anladığı gibi, o günlerde Mustafa Kemal'in, emrindeki Refet Bey'in bu "disiplinsizliğine" ses çıkarmamasının nedeni, Refet Bey'in İstanbul'da Jandarma Genel Komutanı olmasıdır. Mustafa Kemal, tanıdığı bir arkadaşının böyle önemli bir makamda olmasının "ilerideki buhranlı günlerde" çok işe yarayabileceğini düşünmüştür.

Andrew Mango, I. Dünya Savaşı'nın sonlarında Mustafa Kemal'in arkadaşlarından Albay Refet Bey'in Jandarma Genel Komutanı olmasının çok önemli olduğunu belirtmiştir:

*"İstanbul'daki yakın dostlarından biri, 1918 Ocağı'nda Jandarma Komutanlığı'na getirilmiş olan Albay Refet (Bele) idi. Bu önemli bir görevdi. Mütareke koşulları uyarınca ordu küçültülürken, milliyetçi subaylar, ülkeyi bir arada tutmak için jandarmayı alternatif bir güç olarak görüyorlardı. Mustafa Kemal, kendisi gibi 1881'de Selanik'te doğmuş olan arkadaşının sadakatine güveniyordu."*⁹⁵⁹

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın "ordular dağıtılacak" maddesine göre, güvenliği sağladığından dolayı, jandarmaya dokunulmayacaktı. Bu nedenle Mustafa Kemal, Mondros Ateşkesi'nin metni eline geçer geçmez, güvendiği silah arkadaşlarından, klasik orduların gizlice jandarmaya çevrilmesini istemiştir. Örneğin, 4 Kasım 1918'de Adana'da Ali Fuat Paşa'yla yaptığı görüşme ondan böyle bir istekte bulunmuştur.⁹⁶⁰

Refet Bele'nin Atatürk'e İlginç Teklifi

Mustafa Kemal'in İstanbul'da Şişli'deki evinin misafirlerinden biri de Jandarma Genel Komutanı Refet Bey'dir.

Refet Bey, Aralık 1918'de Mustafa Kemal'i yine Şişli'deki evinde ziyaret ettiğinde ona ilginç bir teklifte bulunmuştur.

O sırada orada bulunan Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Abbas Bey'i dinleyelim:

"Refet Paşa bir aralık gösterişli bir ifade ile Mustafa Kemal'e, 'Biz İstanbul'da yeni bir hükümet kurmaya karar verdik. Kabin-

⁹⁵⁹ Mango, age. s. 251.

⁹⁶⁰ Cebesoy, Milli Mücadele Hatıralarım, s. 46.

ye Varşova Sefiri Ferit Bey de dahildir. Bana Harbiye Nezareti'ni verdiler. Arkadaşlardan Ferit Bey, 'Bir Mustafa Kemal varmış, onu da aramıza alamaz mıyız?' diye sordu. Ben de derhal kendi hakkımdan vazgeçerek, 'evet vardır ve benim yerime onu Harbiye Nezareti'ne getirmek uygun olur' cevabını verdim. 'İşte size bunu müjdelemeye geldim' dedi.

Mustafa Kemal, 'Çok enerjik bir teşebbüs. Sizi tebrik ederim. Ancak ben bakan olmak istemem. Sizin için kararlaştırılmış olan bakanlığı korumanızı temenni ederim' diyerek karşılıklı bulundular."⁹⁶¹

O günlerde Harbiye Bakanı olmak için her yolu deneyen ancak bir türlü sonuç alamayan Mustafa Kemal'in, cephelerden çok iyi tanıdığı Refet Bey'in teklifini "ciddiye almadığı" anlaşılmaktadır. Gelişmeler Mustafa Kemal'i haklı çıkarmıştır, çünkü; ne Refet Bey'in sözünü ettiği bir hükümet kurulmuş, ne de Refet Bey Harbiye Bakanı olmuştur.

İngiliz ajanlarının cirit attığı İstanbul'da bir ölüm kalını savaşına atılmak için ince eleyip sık dokuyarak gizli kurtuluş planları yapan Mustafa Kemal çok dikkatli hareket etmektedir.

Ata Binip Anadolu'ya Gitmek İster Misin?

Mustafa Kemal, "kurtuluş ekibine" Refet Bey'i de dahil etmiştir. Hem daha önceden cephelerden tanınması, hem de İstanbul'da çok önemli bir görevde olması nedeniyle Kurtuluş Savaşı'nda Refet Bey'den de yararlanabileceğini düşünmüştür.

Mustafa Kemal, Refet Bey'e 15 Şubat 1919'da Şişli'deki evde açıkça "Anadolu'ya geçmekten" söz etmiştir."⁹⁶²

O görüşmeye tanık olan Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Abbas (Gürer)'e kulak verelim:

"Devam eden günler arasında Refet Paşa, Mustafa Kemal'in Şişli'deki evine tekrar geldi. Aynı haritanın önünde konuşmaya başladılar.

961 Gürer, age. s. 189, 190.

962 Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s. 122.

Mustafa Kemal Refet Paşa'ya sordu: 'Sen ata binmeye meraklısın, birçok atların da var; ne düşünüyorsun?'

Refet Paşa, 'Hatırıma öyle geliyor ki, Üsküdar'da atıma bineyim ve hep ileriye gideyim' yorumunda bulundu.

Mustafa Kemal, şu cevabı verdi: 'Sözlerinden memnun oldum. Eğer atına binip Anadolu içlerine girmek istiyorsan; ben bir gün senin bu arzunu tatmin ederim.'"⁹⁶³

Refet Bey, 3. Kolordu Komutanı olarak Mustafa Kemal'le birlikte 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır.⁹⁶⁴

* * *

Mustafa Kemal'in Şişli'deki evde "güç bela" ikna ettiği Refet Bey, aslında biraz isteksizce Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır.

Sabahattin Selek, Refet Bey'in Milli Hareket'e katılması ve bu mücadeledeki yararları hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır: *"Milli Mücadele hareketine zorlanarak itilmiştir. Fakat tereddütlü devreyi atlattıktan sonra da, birçok güç meselenin halinde, asker, komitacı ve politikacı kimliğiyle işe yarar adam olduğunu ispat etmekten geri kalmadı. Mustafa Kemal Paşa'nın onun peşini bırakmaması bundandır."* ⁹⁶⁵

İsteksiz Savaşçı Refet Paşa

Mustafa Kemal'in Anadolu'daki Milli Hareket sırasında kendisinden yararlanabileceğini düşünerek "kurtuluş ekibine" dahil ettiği Refet Bey, Anadolu'da Mustafa Kemal'i bir hayli uğraştırmıştır.

Daha yolun başında, Amasya Genelgesi kararlarını imzalamakta tereddüt göstermiş, Erzurum Kongresi'ne gerek olmadığını belirtmiş, kimseye danışmadan Samsun'daki 3. Kolordu Komutanlığı görevini bir İngiliz gemisiyle Samsun'a gelen Sela-

963 Güner, age. s. 190.

964 Fethi Tevetoğlu, Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1987, s. 21.

965 Selek, age. s. 152.

hattin Paşa'ya teslim etmiş, Sivas Kongresi'nin gereksiz olduğunu ileri sürerek kongrenin toplanacağı günlerde ortadan kaybolmuş, Amerikan mandasını savunmuş, gönderildiği Salihli ve Aydın cephelerinde Demirci Mehmet Efe'nin kumandası altına girmiş, kimseye haber vermeden birkaç defa görev yerlerinden kaybolmuş, Çerkez Ethem'i takip etmeyerek düşmana sığınmasına neden olmuş, Mustafa Kemal'in kendisine teklif ettiği Milli Savuna Bakanlığı görevini beğenmeyerek bir süre Kastamonu'da dinlenmeye çekilmiş, saltanatın kaldırılmasına karşı çıkmış ve daha birçok konuda problem yaratmıştır.⁹⁶⁶

“Görev kabul edip Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Anadolu'ya gelmesi, isteksiz bir şekilde de olsa ‘Amasya Kararları’na imza koyması, Albay Refet Bele’yi Kuveyi Milliye liderleri arasına sokmuştur. İstanbul Hükümetine karşı olmaya pek hevesli görünmediği daha kolordusunun başına geçmeden belli oldu. Fakat bir defa ok yaydan çıkmıştı. Bir hayli düşünmüş olmasına rağmen geri dönemezdi. Bu nedenle kendisini Anadolu olayları içinde, birkaç ay müddetle bocalar görürüz.

Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı işin çıkar yol olduğuna inanamıyordu. Paşa'ya karşı da fazla güveni yoktu. Sivas Kongresi'nde ‘manda meselesi’ görüşülürken söylediği sözlerden, mücadeleyi neden ‘boş’ bulduğu anlaşılmaktadır.”⁹⁶⁷

Refet Bey örneği, Mustafa Kemal'in “kurtuluş ekibini” oluştururken ne kadar zorlandığını göstermektedir. Özellikle I. Dünya Savaşı'ndaki büyük insan kaybından sonra, “deneyimli adam” yokluğunda, cephelerden tanıdığı ve aslında yeteneklerine pek de fazla güvenmediği Refet Bey'i bile bu ekibe dahil etmek zorunda kalmıştır.

Sabahattin Selek, Refet Bey'in Kurtuluş Savaşı sırasındaki olumlu faaliyetlerinin arkasında Mustafa Kemal'in olduğunu söylemiştir: *“Refet Paşa tam anlamıyla oportünist bir tiptir. Fakat Şef, onun nerede kullanılacağını biliyordu. Bunun içindir ki,*

966 Atatürk, *Nutuk'ta* Refet Bey'i çok ağır bir şekilde eleştirmiştir. Atatürk'ün Refet Bey eleştirileri için bkz. Meydan, *Nutuk'un Deşifresi*, s. 343 - 381.

967 Selek, *age.* s. 152.

Milli Mücadele devrine ait değerlendirmede Refet Paşa'nın faaliyeti her şeye rağmen olumlu bir sonuç vermektedir."⁹⁶⁸

Refet Bey ve onun gibileri, önce İstanbul'da Milli Hareket'e katılmaya ikna etmesi, sonra beraberinde Anadolu'ya götürmesi, daha sonra da Anadolu'da sürekli kontrol etmesi, Mustafa Kemal'in büyük liderliğinin kanıtlarından biridir.

Bizi Ancak Mustafa Kemal Kurtarır

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Refet Bey'in de katıldığı gizli toplantılardan birinde Anadolu'da bir Milli Hareket başlatmak söz konusu olmuş, laf dönmüş dolaşmış Anadolu'daki Milli Hareketi kimin başlatacağına gelmiştir.

Refet Bey, "*Kime karar verdiniz?*" diye sorunca, Katılımcılardan biri "*Rauf Bey*" demiştir.

Bunun üzerine Refet Bey, "*Yüzde elli bulmuşsunuz. Ben de bir yüzde yüz var. Bizi kurtarır; ama sonra bizi ondan kim kurtarır, bilmem!*" deyince,

Oradakilerden biri, "*Canım, gavura kalmaktansa ona kalırız,*" demiş ve "*Kimdir?*" diye sormuş.

Refet Bey, kendinden emin bir şekilde, "*Kim olacak, Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal*" cevabını vermiştir.⁹⁶⁹

Refet Bey'in "isteksizce" de olsa Kurtuluş Savaşı'na katılmasının nedenini, onun "Mustafa Kemal'in liderliğine" olan inancına bağlamak gerekir.

Yaman Adamdı

Mustafa Kemal'in telkinleri sonucu "kurtuluş ekibine" dahil olan ve Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katılan Refet Bey, savaşın başından sonuna kadar bitmek tükenmek bilmez "kaptisleriyle" Mustafa Kemal'i adeta yormuştur.

Kurtuluş ekibindeki, hiç kimseyi beğenmeyen; Kazım Karabekir Paşa'nın Doğu zaferini tesadüfi bir başarı olarak gören,

⁹⁶⁸ age. s. 153.

⁹⁶⁹ Atay, Çankaya, s. 283.

hatıralarını yazmamasının nedenini, “*Yalancı kahramanları nasıl ortaya döküyüm? Herkesle dövüşecek değilim ya....*” diye açıklayan Refet Bey, Mustafa Kemal’le de “*hiçbir zaman anlaşılmadıklarını*” söylemiştir.⁹⁷⁰

Kurtuluş Savaşı’ndaki en büyük payın kendisine ait olduğunu iddia eden Refet Bey, Mustafa Kemal’den, “*Yaman adamdı*” diye söz etmiştir.⁹⁷¹

5. Kazım Karabekir

1882’de İstanbul’da doğmuştur.⁹⁷²

1905’te Harp Akademisi’ni birincilikle bitirerek kurmay subay olmuştur.

Enver Paşa’yla birlikte İttihat ve Terakki’nin Manastır Şubesi’ni kurmuştur.

1909’da çıkan, 31 Mart İsyanı’nı bastırmak için İstanbul’a gelen Hareket Ordusu’nda görev almıştır.

I. Balkan Savaşı’nda 22 Nisan 1913’te Bulgarlara esir düşmüş, II. Balkan Savaşı sırasında, 29 Eylül 1913’te esaretten kurtulmuştur.⁹⁷³

Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Şube Müdürlüğü’ne getirilmiştir.

I. Dünya Savaşı’na katılmıştır. 14. Tümen Komutanı olarak Çanakkale’de görev almıştır. Daha sonra 6. Ordu Komutanı olarak Irak Cephesi’ne gönderilmiş, sonra da Kafkas Cephesi’nde 2. Ordu Komutanı olarak görevlendirilmiştir. Erzincan, Erzurum, Kars ve Sarı Kamış’ın geri alınmasında başarı göstermiş ve bu başarısından dolayı “generalliğe” terfi etmiştir.

I. Dünya Savaşı sonlarında, 23 Aralık 1918’de Tekirdağ’daki 14. Kolordu Komutanlığı’na atanmıştır.

970 Selek, age. s. 154.

971 age. s. 154.

972 Kazım Paşa, 28 Nisan 1911’de Harbiye Nezareti’ne verdiği bir dilekçe ile yazışmalarda aile adları olan Karabekir’i kullanmaya başlamıştır. Fahrettin Kırzioğlu, *Kazım Karabekir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 12.

973 Kırzioğlu, age. s. 12.

2 Mart 1919'da merkezi Erzurum'daki 15. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır.⁹⁷⁴

Kazım Karabekir, Atatürk Görüşmeleri

Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'le Harp Okulu yıllarında tanışmıştır. Karabekir'i Mustafa Kemal'le tanıştıran, Mustafa Kemal'in sınıf arkadaşı Ali Fuat'tır.

Ali Fuat Paşa, anılarında, "*Ertesi gün Kazım'ı, Mustafa Kemal'e tanıttım. Kol kola girdik... Biz üç general olarak da kurtuluş mücadelesine berberce ve kol kola atılmıştık*" demiştir.⁹⁷⁵

Mustafa Kemal, "kurtuluş ekibindeki" diğer komutanlar gibi Kazım Karabekir'le de cephe arkadaşlığı yapmıştır.

Mustafa Kemal 22 Şubat 1916'da Doğu Cephesi'ndeki 16. Kolordu'ya atanmış, burada önce Kafkas Kolordu Komutanı olmuş, daha sonra karargâhı Diyarbakır'da bulunan 2. Ordu Komutanlığı'na getirilmiştir. Mustafa Kemal işte bu Doğu Cephesi Komutanlığı günlerinde Kazım Karabekir Paşa'yla çalışmıştır.⁹⁷⁶

Mustafa Kemal, Doğu Cephesinde görevli olduğu dönemde Muş, Bitlis ve Van'ı Rus işgalinden kurtarmış, bu başarısından dolayı "Altın Kılıç" madalyasıyla ödüllendirilmiştir. Mustafa Kemal'in yeni hedefi Batum'dur. Tam Batum üzerine yürüme-ye hazırlanırken İstanbul'dan, derhal Suriye'ye hareket etmesini isteyen bir emir almıştır.⁹⁷⁷ Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, görevini Kazım Karabekir Paşa'ya devretmiştir.

974 Kurtuluş Savaşı'nda Erzurum Kongresi'nin toplanmasında katkıları olan Kazım Karabekir Paşa daha sonra Ermenileri Doğu Anadolu'dan çıkarmıştır. Kurtuluş Savaşı boyunca Doğu Cephesinde kalan Kazım Karabekir Paşa, cumhuriyetin ilanı ve halifeliğin kaldırılması başta olmak üzere Atatürk devrimlerine muhalefet ederek, 1923'te CHP'den ayrılmış ve 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuştur. Partinin kapatılmasından bir yıl sonra İzmir Suikastı'yla ilişkili olarak İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp berat etmiştir. (1926).

975 Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 42.

976 Mechin, age. s. 75.

977 age. s. 77. Mustafa Kemal'in Doğu'daki başarılarından rahatsız olan Enver Paşa, önce onu 2. Kolordu Komutan Vekilliği'ne, sonra da Hicaz Kuvve-i Seferiye'si Komutanlığı'na atamıştır.

Görüldüğü kadarıyla Mustafa Kemal ile Kazım Karabekir ilişkileri Kurtuluş Savaşı öncesinde son derece sınırlıdır.

Karabekir İstanbul'da

Mustafa Kemal ve İsmet Paşa gibi, Kazım Karabekir Paşa da Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen sonrasında Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın çağrısına uyarak İstanbul'a gelmiştir (28 Kasım 1918).

Karabekir, 1 Aralık 1918'de İzzet Paşa'yı ziyaret etmiştir.

Görüşmede, ülkenin içinde bulunduğu kötü durumu, idarecilerin yaptıkları yanlışları, İstanbul'a çağrılmalarının doğru olmadığını uygun bir dille eski sadrazama anlatmıştır. Özellikle Doğu bölgesinden “*çözülebileceğimizi*”, her felaketin ondan sonra geleceğini belirtmiştir. Karabekir'in anılarına göre kendisini dinleyen İzzet Paşa, “*Bilmeyerek ihanet mi ettim?*” diyerek göz yaşları içinde kalmıştır!⁹⁷⁸

6 Aralık 1918'de “*usulen Selamlığa çağrılan*”⁹⁷⁹ Karabekir, Padişah'tan iltifatlar görmüştür. Buradayken, kabul salonu girişinde Mustafa Kemal'le karşılaşmış ve “hasbıhallerde” bulunmuştur.⁹⁸⁰

Karabekir anılarında, Ahmet Rıza Paşa başkanlığında ve Mustafa Kemal'in Harbiye Bakanı olacağı hükümette yer alma önerisini reddettiğini yazmıştır.

O günlerde Karabekir Paşa'nın Genelkurmay Başkanı olması düşünülmektedir; fakat o bu düşüncüyü de doğru bulmamıştır.

Kazım Karabekir, İsmet İnönü Görüşmeleri

Karabekir İstanbul'a geldiğinde önce İsmet Paşa'yla görüşmüştür.

Süleymaniye'de Zeyrek'te ve İsmet Paşa'nın kardeşinin evinde İsmet Paşa'yla durum değerlendirmesinde bulunmuştur.

978 Aydemir, age. s. 345.

979 Akşin, age. s. 278.

980 Aydemir, age. s. 345.

Karabekir, anılarında bu görüşmeleri detaylarıyla anlatmıştır.

O sırada Harbiye Nezareti'nde "müsteşar" olan İsmet Paşa, Karabekir'e göre çok kötümserdir!

Karabekir, anılarında İsmet Paşa'nın kendisine şöyle dert yandığını anlatmıştır:

"Her şey mahvoldu. Vaktiyle gördüğüm gibi sürüklediler ve bitirdiler. Derdim ki batıracaklar ve hayatımızla biz didişeceğiz. Benim hiç ümidim kalmadı. Ben kararımı sana söyleyeyim mi? Askerlikten istifa edelim, köylü olalım Kazım..."

Karabekir, İsmet Paşa'ya itiraz ederek, *"Sen ne söylüyorsun İsmet? Zannediyor musun ki, bizi yaşatacaklar? Ermeniler, Rumlar, Şark'tan Garp'tan Türk'ü boğacaklardır. Bırak ki, benim bir tarla alacak bile param yok. Ayaklar altında zelilane ölmektense, milletimizin bu kadar senelik yediğimiz ekmeğini, namuskarane ödemek daha çok yakışmaz mı?"* demiştir.

İsmet Paşa, Karabekir'e şöyle cevap vermiştir:

"Sen durumu henüz bilmiyorsun Kazım. Ordularımız mahvoldu. Boğazlara İtilaf devletleri hakim. Bütün güney sınırları açık bir halde. Asıl felaket bizim içimizde Kazım. Tasfiye yapacaklar, tasfiye! Anlıyor musun? Savaşta kazandığın paşalığı alacaklar. Bir belki de iki rütbe kaybedeceksin. Artık bize her şey düşman."

Bu sözler üzerine Karabekir şöyle demiştir:

"İsmet, ben kararımı vermiş bulunuyorum. Bütün bu gemileri vaktiyle Çanakkale'den içeri sokmamıştık. Gözümde bostan korkuluğu gibi duruyorlar. Biz ölümü göze alınca hepsini gene dışarı atarız. Tek bile kalsam, tek dağ başı bile kalsa uğraşmak. Silahımı, üniformamı kimseye vermeyeceğim..."⁹⁸¹

Karabekir'in anılarına göre konuşma bu çerçevede sürüp gitmiştir. Karabekir'in düşüncelerini şöyle özetlemek mümkündür:

1. Kendisinin ve diğer komutanların İstanbul'a çağrılmaları doğru olmamıştır.

2. Bu komutanlar İstanbul'dan uzaklaştırılmalıdır.
3. Yapılacak ilk iş orduların başına gitmektir.⁹⁸²

15. Kolordu'ya Atanma

Karabekir, 25 Aralık'ta Tekirdağ'daki 15. Kolordu'ya atanmıştır.

Bu sırada birkaç defa da **Mustafa Kemal**'le görüşmüştür.⁹⁸³

Karabekir'in daha sonra Doğu'daki kendi kolordusunun (15. Kolordu) başına geçmek için çalışmalarına başladığı görülmektedir. 14 Şubat 1919'da Şevket Turgut Paşa'dan yeniden Doğu'ya atanmak istemiştir. Bir gün önce de Bekiraga Bölüğü'ne giderek tutuklularla görüşmüştür.⁹⁸⁴

15. Kolordu'nun başına gitme emri ancak 3 Nisan 1919'da çıkmıştır.⁹⁸⁵ 2 Mart 1919'da merkezi Erzurum'daki 15. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır.⁹⁸⁶

Doğu'daki 15. Kolordu, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonraki süreçte varlığını koruyabilen ender kolordulardan biridir. Bu kolordu, 12.500 askeri ve 22 topu Sivas'taki 3. Kolordu'nun 4.700 askeri ve 24 topuyla bir araya gelince çok önemli güç halini almıştır⁹⁸⁷. Daha önce bazı Doğu illerini Ruslardan geri almış olması halkın bu kolorduya olan inancını ve güvenini arttırmıştır. Bu nedenle bölgede başlayacak muhtemel bir direniş hareketinde bu kolordunun çok önemli bir rol üstlenmesi mümkündür. Bu bakımdan, o kritik günlerde, 15. Kolordu'nun başına, bu kolorduyu daha önceden tanıyan Kazım Karabekir Paşa'nın atanması Milli Hareket'in geleceği bakımından son derece önemlidir.

982 age. s. 345.

983 age. s. 345, 346.

984 Akşin, age. s. 278, dipnot, 228.

985 Karabekir anılarında, İstanbul'a gelir gelmez, Genelkurmay'da görevli İsmet Paşa'dan ve 1 Aralık'ta Genelkurmay Başkanı Cemal Paşa'dan Doğu'ya atanmak istediğini belirtmiştir. Sina Akşin, "bu ilk isteklerin pek ısrarlı olmadığını" ileri sürmüştür. Akşin, age. s. 278, dipnot, 228.

986 Azmi Süslü, Mustafa Balcı, Atatürk'ün Silah Arkadaşları, Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 101.

987 Erikan, age. s. 285.

Kazım Karabekir'in Atatürk'ü Ziyareti

Kazım Karabekir Paşa, İstanbul'dan Anadolu'ya hareket etmeden bir gün önce, 11 Nisan 1919 Cuma günü Mustafa Kemal'i Şişli'deki evinde ziyaret etmiştir.

Şişli'deki eve gelen Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal'i hasta yatağında bulmuştur. Mustafa Kemal o günlerde bir kulak ameliyatı geçirmiş, evde dinlenerek iyileşmeye çalışmaktadır.⁹⁸⁸

Kazım Karabekir'in Şişli'deki evde Mustafa Kemal'le yaptığı bu görüşmede tam olarak neler konuşulduğu bir türlü anlaşılamamıştır. Çünkü, Mustafa Kemal, Kazım Karabekir görüşmesine tanık olan Atatürk'ün yaveri Cevat Abbas Gürer'in ve gazeteci Ruşen Eşref Ünaydın'ın anlatımlarıyla Kazım Karabekir Paşa'nın anlatımları birbirine uymamaktadır.

11 Nisan'da Şişli'deki evde Mustafa Kemal'in hasta yatağının hemen başucunda yapılan bu görüşmeyi olayın tanıklarından ayrı ayrı dinleyelim ve analiz edelim.

Cevat Abbas Gürer'in Anlatımı

Cevat Abbas (Gürer), Mustafa Kemal'in yaveri ve en önemli sırdaşlarından biridir. Her zaman Mustafa Kemal'in yanında olan Cevat Abbas Bey, Samsun öncesindeki "kurtuluş planları" sırasında da hep Mustafa Kemal'in yanında olmuştur. Şişli'deki perdeleri açılmayan o üç katlı evde gece gündüz demeden "kurtuluş planları" yapan Mustafa Kemal'in en önemli sırdaşı ve dostu Cevat Abbas Bey'dir. Mustafa Kemal, neredeyse hiçbir görüşmesini Cevat Abbas Bey'den saklamamış, tam tersine önemli görüşmelerinde mutlaka onu da yanında bulundurmuştur.⁹⁸⁹

988 Mustafa Kemal'in bir kulak ameliyatı geçirdiğini 1 Nisan 1919 tarihli İleri gazetesi okuyucularına şöyle duyurmuştur: "Bir haftadan beri hasta olduğum haber alınan Mustafa Kemal Paşa'nın kulak ameliyatı başarı ile sonuçlanmıştır. Doktoru, 10-15 güne kadar tamamen iyileşeceğini söylemiştir." İleri, 1 Nisan 1919.

989 Atatürk'ün yaveri Cevat Abbas Gürer, yıllar sonra anılarını yazdığında gerçekten de bir an olsun Mustafa Kemal'in yanından ayrılmadığını anlaşılmıştır. Bkz. Turgut Gürer, Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, "Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl", Gürer Yayınları, İstanbul, 2006.

Cevat Abbas Bey, Mustafa Kemal, Kazım Karabekir görüşmesine de tanık olmuştur.

Görüşmenin detaylarını Cevat Abbas Bey, şöyle anlatmıştır:

“Bir aralık, Tekirdağ kolordusu kumandanı Kazım Karabekir Paşa’nın geldiği haberi verildi.

Derhal kabul olundu.

Kazım Karabekir Paşa, yatağının başında Mustafa Kemal ile konuşmaya başladı:

Erzurum Kolordu Kumandanlığı’na tayin edildiğini, bundan hiç memnun olmadığını, bu kararda haksızlık gördüğünü ve Erzurum’a gitmek hevesinde bulunmadığını söyleyerek Mustafa Kemal’in görüşünü soruyor ve sözlerine şu cümleyi de ekliyordu: ‘Esasen Erzurum’da kolordu diye bir kuvvet de yoktur.’

Yatağında doğrulan Mustafa Kemal, Karabekir’e, ‘Erzurum’da organize bir kolordu bırakılmamış olabilir, Fakat bizim bundan sonra iş görmemiz için gereken asıl unsur millettir, halktır. Ben size Erzurum’a gitmeyi özellikle tavsiye ederim. Giziniz ve orada halk teşkilatı yapınız. Yakında benim size katılmam muhakkaktır’ cevabında bulundu.

Kazım Karabekir Paşa, ayağa kalkarak selam verdi ve ‘Baş üstüne efendim, emrinizi yerine getireceğim’ dedi.

Ayrıldı ve görevine yollandı.

Yeri gelmişken arz edeyim ki, o gittikten sonra Ruşen Eşref, Mustafa Kemal’e soruyordu:

‘Bu kimdi?..’

Mustafa Kemal, ‘Görmedin mi! Bana itaat eden ve daima emrime amade olduğunu söyleyen bir arkadaş’ dedi.

Bu şekilde Ruşen Eşref’e, Karabekir Paşa’yı ‘pek samimi bir arkadaş’ diye tanıttı.”⁹⁹⁰

Kazım Karabekir’in Anlatımı

Kazım Karabekir Paşa, “İstiklal Harbimizin Esasları” adlı anılarında, 11 Nisan’da Mustafa Kemal’le yaptığı görüşmeyi, Cevat Abbas’tan çok daha farklı bir şekilde anlatmıştır.

990 Güreş, age. s. 190, 191; Borak, age. s. 227; Bayur, age. s. 289.

Mustafa Kemal’le yaptığı görüşmeyi, “*Benim Planımın Etrafında İlk Önce Kimler Toplandı*” başlığı altında, kişisel yorumlarıyla zenginleştirerek anlatan Karabekir, özet olarak,

1. Yeniden Erzurum’daki 15. Kordu Komutanlığı’na tayin edilmekten çok memnun kaldığını,
2. Erzurum ve Kars’ın kurtarılmasındaki hizmetlerinden dolayı halkın güven ve sevgisini kazandığını,
3. Doğru’da bir “Milli Hükümet” hazırlamak istediğini,
4. Ordunun gücünü koruyarak, ağır barış şartları karşısında bağımsızlığını kurtarmak için mücadele etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir.

Karabekir anılarında ayrıca, hedefinin Doğu bölgelerinin kurtarılması olduğunu, Türkiye genelinde “ulusal akımın” başına geçmek için, “*Mustafa Kemal’in Anadolu’ya gelmesini istediğini ve onu bu yolda özendirdiğini*” söylemiştir.⁹⁹¹

Karabekir, anılarında, Mustafa Kemal’e, “*Behemehal Anadolu’da ordu başına geliniz*” dediğini, bunun üzerine Mustafa Kemal’in kendisine, “*Bu da bir fikirdir, ahval günden güne size hak verdiriyor... İyi olayım size katılmaya çalışırım*” diye cevap verdiğini belirtmiştir.⁹⁹²

Karabekir, Mustafa Kemal’le yollarının ayrılmasından sonra kaleme aldığı anılarındaki bu anlatımdan sanki Anadolu’ya geçip Kurtuluş Savaşı’nı başlatma konusunda kendisi ısrar etmiş, Mustafa Kemal ise “kararsız”, “gönülsüz” bir şekilde “*İyi olayım gelmeye çalışırım*” biçiminde “yuvarlak” bir cevap vermiştir!

Kazım Karabekir Paşa’nın bu anlatımını “yüzde yüz doğru” kabul etsek bile, bu anlatımdan “Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’na karşı olduğu” veya “Anadolu’ya geçmek istemediği” sonucu çıkmaz. Tam tersine, bizzat Kazım Karabekir’in, bütün ülkeyi kapsayacak geniş çaplı bir Milli Harekete önderlik

991 Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimizin Esasları*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s. 36 - 38.

992 age. s. 38.

edemeyeceğine ve böyle bir hareketi ancak Mustafa Kemal'in örgütleyeceğine inandığı sonucu çıkar. Aslında bu açıklama Karabekir'in daha yolun başında Mustafa Kemal'in liderliğini kabul ettiğini kanıtlamaktadır. Sabahattin Selek'in dediği gibi, "O gün kimin baş olacağı belli olmuştur".⁹⁹³

Günümüzün kimi "yobaz" ve "liboş" tarihçileri, Kazım Karabekir Paşa'nın bu anlatımına "dört elle" sarılarak ve söylenenleri çarpıtarak "*Kurtuluş Savaşı'nı Mustafa Kemal değil Kazım Karabekir Paşa başlattı!*" demeye getirmektedirler. Ancak, Mustafa Kemal'in Nutuk'taki anlatımlarını kılı kırk yarararak eleştiren bu "aklievveller", ne hikmetse, Kazım Karabekir Paşa'nın anlatımlarına "Tanrı buyruğu" muamelesi yapmaktadırlar.

Oysaki, Kazım Karabekir Paşa bu anılarını Mustafa Kemal'le yolları ayrıldıktan sonra kaleme almıştır. En azından bu durumu hesaba katılarak Karabekir'in anlattıklarını değerlendirmek gerekir. Nitekim, Andrew Mango, "*Kazım Karabekir'in anılarını, daha sonra Mustafa Kemal'le yollarının ayrılması ışığında değerlendirmek gerekir*" diyerek bu gerçeğe dikkat çekmiştir.⁹⁹⁴ Ancak üzülerək söylemek gerekir ki, yabancı tarihçilerin bu dikkatini, yerlilerde görmek çok zordur. Örneğin, Taha Akyol, "*Ama Hangi Atatürk*" adlı eserinde, Karabekir'in anlattıklarını mutlak doğru kabul ederek, Kurtuluş Savaşı'nın başlatılmasını bu doğrultuda anlatmıştır.⁹⁹⁵

En ciddi Atatürk araştırmalarından birini yapan Yusuf Hikmet Bayur, Karabekir'in bu anlatılarını, "*bir takım garip iddialar*" olarak değerlendirmiştir:

"Karabekir, bunları sıralarken, önceden olan bitenleri keşfetmiş olduğu zannını uyandırmak hevesini de peki ileri götürerek Mustafa Kemal ile Nisan 1919'daki görüşmesinde, 15 Mayıs'ta Yunan ordusunun İzmir'e çıkacağını önceden görmüş olduğu hissini vermek için şunları da söylediğini yazar: 'Doğu'da

993 Selek, age. s. 160.

994 Mango, age. s. 252.

995 Akyol, Ama Hangi Atatürk, s. 25.

Ermeni ordusunu silah teslimine mecbur ettikten sonra Batıdaki Yunan ordusu teşebbüslerine göğüs gerebiliriz.” ⁹⁹⁶

İstanbul’daki “kurtuluş planlarını” çok gizli bir şekilde yürüten Mustafa Kemal, çok yakın arkadaşları dışında, bazı tanıdıklarına bile yeri ve zamanı gelmeden, şartlar olgunlaşmadan Anadolu’ya geçip Milli direniş başlatma düşüncesinden söz etmemiştir. Örneğin çok güvendiği, yakın arkadaşlarından İsmet Paşa’yla 15 Ocak 1919 tarihinde Şişli’deki evde yaptığı görüşmede, Anadolu direnişinin ilk işaretlerini vermiş olmasına karşın “açıkça” ne yapmak istediğini söylememiştir. İsmet Paşa’nın “*Ne yapacağımı bana ne vakit söyleyeceksin?*” sorusuna Mustafa Kemal sadece ‘*Zamanında!*’ demekle yetinmiştir. ⁹⁹⁷ Çok güvendiği İsmet Paşa’ya bile zamanı gelmeden “kurtuluş planlarının” detaylarını açıklamayan Mustafa Kemal’in “pek sevmediği” ve “anlaşamadığı” Kazım Karabekir Paşa’ya her şeyi olanca açıklığıyla ortaya dökmesi pek de mantıklı değildir.

İsmet İnönü anılarında Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ilişkisini şöyle anlatmıştır:

“Atatürk’ün iktidarını söyleyenler kadar, aleyhinde bulunanlar da var. Düşmanı da çok. Mesela o günlerde (1919 Nisan’ı sonlarında) Kazım Karabekir Paşa’ya sormuş olsalardı, bu görevi ona (Mustafa Kemal’e) vermeyin derdi. Karabekir Paşa, öteden beri Atatürk’ten korkardı ve onu sevmezdi. Ama bu his tek taraflı değildi. Karşılıklı ikisi de birbirlerini sevmezlerdi. Kazım Karabekir Paşa, İstanbul’dayken Atatürk’le birlikte olacağım diye endişe ederdi. Erzurum’a giderken bana, ‘korkuyorum, sen de onunla beraber olacaksın’ demiştir. Korktuğu da başına geldi.” ⁹⁹⁸

Güçlü önsezilere sahip Mustafa Kemal’in fazla sevmediği ve anlamadığı, Karabekir’e “kurtuluş planlarını” bütün açıklığıyla anlatmayarak “politik cevaplar” vermesi son derece doğaldır.

⁹⁹⁶ Bayur, age. s. 289, dipnot, 68.

⁹⁹⁷ Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s. 109.

⁹⁹⁸ İsmet İnönü, *Hatıralar*, 1. Kitap, Haz. Sabahattin Selek, Ankara, 1985, s. 175.

Mustafa Kemal'in, Kazım Karabekir'e "politik cevap" vermesinin bir başka nedeni de "yöntem farklılığı" olabilir. Şöyle ki, o görüşmede Karabekir, "Doğu'da meydana getirilecek bir bölgesel kurtuluştan" söz edince, Mustafa Kemal kafasındaki "topyekun savaş" stratejisini açıklamamak için bu yola başvurmuş olabilir.⁹⁹⁹

*"Kazım Karabekir Paşa, ne yapmak mümkün ise ancak Doğu'da yapılabileceği inancında idi. Memleketin diğer bölgelerini milli hareket için elverişli bulmuyordu. Hesabı bu şekilde yapmasında Erzurum'daki 15. Kolordu'nun kuvveti kadar duygularının da büyük etkisi olduğu kesindir. Milli Mücadele'nin sonuna kadar da bu inanışını koruduğu, çeşitli vesilelerle belli olmuştur."*¹⁰⁰⁰

Aslında Ali Fuat Paşa'nın anıları da bu tezi doğrulamaktadır. Ali Fuat Paşa anılarında, Mustafa Kemal'in, *"Memleketi, Doğu ve Batı diye ikiye ayırmak doğru değildir. Vatamı bir bütün olarak görmeli. Kurtuluş için genel çareler aramalıdır"* dediğini belirtmiştir.

Sabahattin Selek, *"Mustafa Kemal Paşa, kendisini evinde ziyarete gelen 15. Kolordu Kumandanı'nın fikirlerinin çok üstünde büyük projeler düşünmekte idi"*¹⁰⁰¹ diyerek, bir bakıma Mustafa Kemal'in, "çok geniş kapsamlı kurtuluş planıyla" Karabekir'i "ürkütmek" için böyle konuştuğunu ima etmiştir.

Gerçekten de Milli Hareketin başarıya ulaşması için "yöntemi" ve "düşüncesi" ne olursa olsun bütün vatanseverlere ihtiyaç vardı. Bu gerçeğin farkında olan Mustafa Kemal -sadece Doğu'yu kastetse de- "bağımsızlıktan" söz eden ve üstüne üstlük Anadolu'daki en önemli ordulardan birinin başına geçecek olan Karabekir Paşa'nın çok işe yarayacağını bildiğinden. onda "tereddüt" yaratacak şeyler söylememek için *"İyi olayım size katılmaya çalışırım"* biçiminde "politik" bir cevap vermiştir.

999 Berber, age. s. 38; Bayur, age. s. 355.

1000 Selek, age. s. 160.

1001 age. s. 160.

Rauf Orbay'ın Anlatımı

Rauf Orbay, “*Siyasi Hatırlarında*” Karabekir Paşa'nın Milli Hareket hakkındaki düşünceleri ve Kazım Karabekir ile Mustafa Kemal görüşmesi hakkında şunları yazmıştır:

“Kazım Karabekir Paşa ile Tekirdağ'dan gelişinde buluştuk. Her buluşmamızda olduğu gibi gene Zeyrek Kilise Camii yanında, kardeşinin büyük bir bahçe içindeki evinde baş başa kalarak uzun uzun konuştuk, dertleştik.

Tekirdağ'a dönmek istemiyor... Doğu'ya gitmek ve yine orada çalışmak istiyor ve bu amaçla Şevket Turgut Paşa'ya müracaat ederek Erzurum'daki Kordu Kumandanlığı'na tayinini sağladığını söylüyor ve artık memleketin bugün içine düştüğü durumda İstanbul'da hiçbir şey yapılamayacağından, hepimin buradan ayrılarak, Anadolu'ya tercihen Doğu'ya gelmemizi tavsiye ediyordu.

Kendisiyle, yine aynı evde ikinci görüşmemizde bu tavsiye ve davetini ısrarla tekrar eden Kazım Karabekir Paşa, ayrıca veda için ziyaretine gittiği Mustafa Kemal Paşa'ya da durumu anlatarak, tavsiye ve daveti yaptığını söyleyip, benim de bu fikri destekleyerek bir an evvel gerçekleştirmek yolunda çalışmamı rica etti. Ben de kendisine tamamen aynı fikirde olduğunu tekrar ederek bu konuda elimden geleni yapacağımdan emin olmasını, esasen Mustafa Kemal Paşa'nın da başka türlü düşünmediğini ve yakın bir zamanda kesin bir karara varılacağını kuvvetle umduğumu söyledim ve kendisine başarılar dileyerek veda ettim, ayrıldık.

Bu şekilde Anadolu'ya bir de Kazım Karabekir Paşa tarafından davet edilmiş bulunuyorduk.” ¹⁰⁰²

Dikkat edilecek olursa Rauf Bey, Kazım Karabekir'e, “... *Esasen Mustafa Kemal Paşa'nın da başka türlü düşünmediğini... söyledim*” diyerek, Mustafa Kemal'in de Anadolu'ya geçmeyi düşündüğünü anlatmak istemiştir. Anlaşılan Rauf Bey, Kazım Karabekir'in, Mustafa Kemal'i “yanlış anladığını” görünce, bu “yanlış anlamayı” düzeltmek için ufak bir düzeltme yapmış;

1002 Orbay, age. s. 244, 245.

ama nedense Kazım Karabekir yıllar sonra anılarını yazarken Rauf Bey'in bu düzeltilmesini hiç dikkate almamıştır.

Ali Fuat Cebesoy'un Anlatımı

Ali Fuat Cebesoy, "*Milli Mücadele Hatıralarında*", Kazım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal'le yaptığı görüşmeye değinmiştir:

Ali Fuat Cebesoy anılarında, 28 Haziran 1919'da Amasya'ya gittiğinde, orada bir vesileyle Mustafa Kemal'in kendisine, Karabekir Paşa'yla İstanbul'da yaptığı görüşmeden söz ettiğini ileri sürmüştür.

Cebesoy, anılarında, o zaman Mustafa Kemal'in anlattıklarını hatıra defterine, "*tam bir sadakatle*" yazdığını belirtmiştir.¹⁰⁰³

Şimdi Ali Fuat Cebesoy'un, "*Mustafa Kemal'den dinleyip hatıra defterine yazdım*" dediği o satırları okuyalım:

"Kazım Karabekir Paşa, Sadrazam İzzet, Harbiye Nazırı Şevket Turgut ve Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi Cevat (Çobanlı) paşaların yardımıyla tekrar Erzurum'daki 15. Kolordu Kumandanlığı'na tayin edilmesinden çok memnun kaldığını, çünkü oradaki kolorduyu vaktiyle kumanda ettiğini, Erzurum ve Kars'ın kurtarılmasında hizmetleri dokunmuş olmasından dolayı halkın güven ve muhabbetini kazandığını söyledi. Durumun önemini İstanbul'dan durdurmanın imkânsız olduğunu, İstanbul'da ancak galiplerin arzularının uygulanmasından başka bir şey yapılamayacağını ekledi.

'Halbuki Doğu'da milli bir hükümet esasını hazırlamak ve ordunun gücünü de koruyarak vahim barış şartları karşısında milli bağımsızlığımızı kurtarmak için mücadeleye girişmek mümkündür' dedi ve şu tavsiyede bulundu:

'Doğu'da çeşitli isimler altında başlamış olan birtakım teşkilatları önce Erzurum'da birleştirdikten sonra herhangi bir tehlike karşısında burada bir milli hükümetin esaslarını kurarak harekete geçebiliriz. Bu amaçla, siz başta olmak üze-

1003 Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıralarım*, s. 60.

re genç kumandanlarımızın Anadolu'da işleri başına dönmesi çok önemlidir. Eğer İstanbul Hükümeti bu kumandanların Anadolu'ya geçmesine engel olacak olursa özel bir tarzda da geçebilirsiniz. Önce Erzurum'da toplanarak milli bir hükümet esasını kurarız. Ben Trabzon ve Erzurum'u siz gelinceye kadar bu esas üzerinde hazırlarım.'

Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ile İstanbul'da yapmış oldukları mülakatı ve Paşa'nın fikirlerini bu şekilde özetledikten sonra şöyle demişti:

'Bizim fikirlerimizde çok esaslı benzerlik vardır. Özellikle durumun vahametini İstanbul'dan durdurmanın imkânsız olduğunu ve galiplerin arzularının uygulanmasından başka bir şey yapılmayacağı hakkındaki bakış açısı tamamıyla bizim de fikrimizdir. Kendisini, Erzurum'daki 15. Kolordu'ya tayin ettirebilmesi de büyük bir başarıdır. Çünkü Doğu'daki kolordumuz ve oradaki teşkilatlar gerek İstanbul Hükümeti'nin ve gerekse İtilaf devletlerinin bazı sebepler dolayısıyla müsaadesinden yararlanarak varlıklarını korumuştur. Başına, Kazım Karabekir gibi, muktedir ve tamamıyla bizimle beraber olan bir arkadaşın geçmesi Doğu'da davamızın en önemli dayanaklarından biri olabilir. Yalnız Karabekir Paşa'nın anayurdun üçte ikisini oluşturan Orta ve Batı Anadolu'nun barış şartlarının bize bildirildiği güne kadar hazırlığından vesairesinden hiç bahsetmemiş olması ve buraların o güne kadar direnemeyeceğini farz ve tahmin etmesinden veya buralarda direniş hazırlıklarına ve teşkilata başlanacak olursa İstanbul'la bağlantının kesileceğinden çekinerek, belki bu durumun zamanından önce Doğu'ya da sıçrayacağı düşüncesinden ileri gelmiş olabilir. Buralardaki durumu yakından bilmemiş olması da mümkündür. Kazım Paşa, kesin olarak Milli Türk Hükümeti'nin Doğu'da başlayabileceğini söylemiştir. O zaman bu düşüncesine, 'bir fikirdir' cevabını vermiştim.'¹⁰⁰⁴

Ali Fuat Cebesoy'un, *"Mustafa Kemal'den dinledim"* dediği bu sözlerden, Kazım Karabekir Paşa'yla Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evde yaptıkları o görüşmede her şeyden önce "Anadolu direnişi" konusunda *"görüş birliğine"* vardıkları anlaşılmaktadır. Her ikisi de artık İstanbul'da kalarak bir şey yapamayacağını düşünmektedir. Mustafa Kemal, Karabekir'in Doğu'daki 15. Kolordu'nun başına atanmasının çok önemli bir başarı olduğunu belirtmiştir. Mustafa Kemal, elimizdeki en sağlam ordulardan biri durumundaki 15. Kolordu'nun başına *"Kazım Karabekir gibi, muktedir ve tamamıyla bizimle beraber olan bir arkadaşın geçmesi Doğu'da davamızın en önemli dayanaklarından biri olabilir"* düşüncesindedir.

Ali Fuat Paşa'nın anlattıklarından, Mustafa Kemal'in, Kazım Karabekir'in bazı düşüncelerini benimsemediği anlaşılmaktadır. Kazım Karabekir Paşa'nın "hep Doğu'dan" söz ederken ülkenin üçte ikisini oluşturan Orta ve Batı Anadolu hakkında hiçbir şey söylememesi Mustafa Kemal'i düşündürmüştür. Kanımca, görüşmenin sonunda Mustafa Kemal'in, Kazım Karabekir Paşa'ya "açık" ve "net" bir cevap yerine *"bu da bir fikirdir"* demesinin nedenini işte tam da "burada" aramak gerekir. Çünkü Mustafa Kemal'in "kurtuluş planı", mücadeleyi sadece bir bölgede değil tüm yurttan birden örgütlemek ve tüm ulusu kapsayan "topyekûn" bir direniş hareketi başlatmaktır.

Karabekir'in, Orta ve Batı Anadolu'yu "unutan", Doğu'ya endeksli "direniş planına" bütün yurdu kurtarmayı planlayan Mustafa Kemal'in vereceği en iyi cevap *"bu da bir fikirdir"* olsa gerekir.

Nitekim, Ali Fuat Cebesoy da anılarında Kazım Karabekir'in "bölgesel direniş planını" ağır bir şekilde eleştirerek Mustafa Kemal'e hak vermiştir:

"Mustafa Kemal Paşa'nın hakkı vardı. Mütareke'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra galip devletler zalim bir sabit fikrin esiri olarak bizi bir köle haline getirmeyi düşünüyorlardı. Hatta milli sınırlarımızı parçalayarak Yunanistan ve Ermenistan'a vermek istiyorlardı.... Batı ve Orta Anadolu'daki her

türlü direniş hareketlerimizi yıldırıdıktan ve dağıtıktan sonra da barış şartlarını istedikleri gibi bize kabul ettireceklerdi.

Böyle bir teslimiyet karşısında yalnız Doğu'daki direniş hareketiyle milli yurt ve sınırlarımızın kurtulabileceğini umamazdık. Bu amaçla zamanından önce de olsa Orta ve Batı Anadolu'nun direniş hazırlıklarını ihmal edemezdik. Buralarda var olan silah, cephane ve her türlü cephane araçlarını düşmanlarımıza vermedik. Gerek kamuoyu, gerekse siyasi bakımdan bütün vatandaşlarımızı kurtuluş hazırlık ve teşkilatlarımız etrafında toplayarak içeriye ve dışarıya karşı tam anlamıyla bir birlik yaptığımızı ve bağımsızlık davamızın başından sonuna kadar Doğu ve Batı gibi bir ayrılık olmadığını dünyaya karşı haykıracaktık.”¹⁰⁰⁵

Bilindiği gibi Anadolu direnişi, Karabekir'in “bölgesel direniş planına” göre değil, Mustafa Kemal'in “ulusal kurtuluş planına” göre yürütülmüş, mücadelenin sonunda bütün Anadolu düşmandan temizlenerek “tam bağımsız” yeni bir devlet kurulmuştur.

Karabekir Paşa, Amasya Genelgesi Kararları'nı onaylayarak, Mustafa Kemal'in “kurtuluş planına” katılmış olsa da Kurtuluş Savaşı sırasında zaman zaman kendi planında belirttiği de olmuştur. Örneğin, Karabekir Paşa, 1920'de İstanbul'da Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin toplanacağı günlerde “Temsil Heyeti'nin değil Ankara'ya Sivas'ın batısına bile geçmemesini” istemiş ve “Kuvayı Milliye'ye artık ihtiyaç olmadığını” belirtmiştir. Karabekir'in “bölgesel direniş planının” yansıması olan bu düşüncelerini dikkate almayan Mustafa Kemal, Kuvayı Milliye'yi düzenli orduya dönüştürerek “vatani” düşmandan, Temsil Heyeti'ni TBMM'ye dönüştürerek de “milleti” sultandan kurtarmıştır.

Millici ve Ankaralının Defteri

Kazım Karabekir Paşa'nın önce Kurtuluş Savaşı sırasındaki bazı “olumsuz” tutum ve davranışları, daha sonra Türkiye'nin

1005 age. s. 62.

çağdaşlaşma sürecinde bazı devrimlere karşı gösterdiği “direnç” ve son olarak da genç cumhuriyetin filizlenmeye çalıştığı bir dönemde kurduğu, “gericilere” ve “bölücülere” prim veren Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın “laiklik karşıtı” politikaları, Mustafa Kemal’i Kazım Karabekir’e karşı çok “olumsuz” etkilemiştir.

Mustafa Kemal, 1927 yılında kaleme alıp aynı yıl CHP Büyük Kurultayı’nda okuduğu *Nutuk*’ta diğer silah arkadaşları gibi Kazım Karabekir Paşa’yı da çok ağır bir dille eleştirmiştir.

Mustafa Kemal, bununla da yetinmemiş, “Karabekir eleştirilerine”, 1933 yılında *Milliyet* gazetesinde, “*Ankaralının Defteri*” adlı köşede “*Millici*” takma adıyla devam etmiştir.¹⁰⁰⁶

Kazım Karabekir Paşa ise, Mustafa Kemal’in *Nutuk*’taki ve *Milliyet* gazetesindeki iddialarına önce 1933 yılında *Milliyet* gazetesinde sonra da yine aynı yıl “*İstiklal Harbimizin Esasları*” adlı kitapta cevap vermiştir.

Paşaların “kalem kavgası” işte böyle başlamıştır.

Kazım Karabekir Paşa anılarında Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı hakkında “akıl almaz” iddialar ileri sürmüştür.

Karabekir’in Atatürk ve Kurtuluş Savaşı hakkındaki “en spekülatif” çıkışı, “*Kurtuluş Savaşı’nı Mustafa Kemal Değil Ben Başlattım!*” iddiasıdır.

Bakın ne diyor Kazım Karabekir Paşa:

“*Ben daha mütarekenin başlangıcında milli istiklalimizin ancak milli bir kuvvetle kurtarılabileceğini, bunun da Erzurum’da yapılacak milli bir teşkilatla mümkün olabileceğini, birçok kişilere ve bu arada Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne de Şişli’deki evinde bizzat söylemiş ve kendisini Doğu’ya davet etmişim.*

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, henüz İstanbul’da iken ben Doğu’da işe başlamış ve Erzurum Kongresi ile milli nüveyi hazırlamıştım.

1006 *Milliyet* gazetesinde “*Millici*” takma adıyla ilk yazı, 27 Nisan 1933 tarihinde “*Tek Cepheye Sadakat Böyle Mi Olur?*” başlığıyla yayınlanmıştır. Kazım Karabekir, bu yazıya 5 Mayıs 1933 tarihli *Milliyet* gazetesinde cevap vermiştir.

İki buçuk ay sonra Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'yle tekliflerimle sağlamlaştırarak mutabık kalmış ve bu şekilde ben Doğu'da kendileri de Batı'daki hareket ve siyaseti idare etmeyi milli planımız olarak tespit etmiştik.

Ankara'da Millet Meclisi açılıncaya kadar bu fikirde bulunan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, bundan sonra nedense bu fikirlerinden vazgeçtiler.”¹⁰⁰⁷

Karabekir, Mondros Mütarekesi'nin başından beri birçok kişiye “*Milli direnişten*” söz ettiğini belirtmiştir. Fakat Karabekir Paşa'nın Mondros'a “sıcağı sıcağına” tepki duyduğunu gösteren hiçbir belge yoktur. Buna karşın bu kitabın başından beri anlattığımız gibi Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesi metnini eline alır almaz tepkisini göstermiş, gelecek tehlikeler ve yapılması gerekenler konusunda hükümeti ve genelkurmayı adeta “telgraf yağmuruna” tutmuştur.

Karabekir, “*Mustafa Kemal henüz İstanbul'da iken ben Doğu'da işe başlamış ve Erzurum Kongresi ile milli nüveyi hazırlamıştım*” diyerek Kurtuluş Savaşı'nı kendisinin örgütlediğini iddia etmiştir. Ancak, yine bu kitabın başından beri anlattığımız gibi Mustafa Kemal, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelişinden itibaren kafasının bir köşesinde Anadolu'ya geçip bir direniş başlatma düşüncesi vardır ve bu düşüncüyü asker, sivil pek çok kişiyle paylaşmıştır. Onun bir süre daha İstanbul'da kalmasının nedeni, “*kurtuluş planlarına*” son şeklini vermektir. Karabekir–Mustafa Kemal'in talimatları ve planları doğrultusunda– Ali Fuat Paşa'nın kendisinden çok daha önce Anadolu'ya geçtiğini unutmuşa benzemektedir.

Karabekir, Erzurum Kongresi'ni “tek başına topladığı” izlenimi vermektedir ki bu doğru değildir. Erzurum Kongresi, daha Kazım Karabekir Anadolu'ya geçmeden önce Doğu bölgelerinde örgütlenmeye başlayan Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından planlanmış ve toplanmıştır. Ayrıca Mustafa Ke-

1007 Uğur Mumcu, *Karabekir Anlatıyor*, 21.bs, Uğur Mumcu Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 12.

mal Anadolu'ya geçtikten sonra bu cemiyetle çok sıkı bir ilişki kurarak kongre hazırlıklarını adeta günü gününe takip etmiştir.

Karabekir, *“Erzurum Kongresi ile milli nüveyi hazırlamıştım!”* diyerek Milli Hareket'in Erzurum Kongresi'nden önceki çok önemli adımlarını görmezlikten gelmektedir. Örneğin, Mustafa Kemal'in hazırladığı ve Karabekir'in de onayladığı Amasya Genelgesi gibi...

Karabekir, *“Ben Doğu'da kendileri de Batı'daki hareket ve siyaseti idare etmeyi milli planımız olarak tespit etmiştik!”* derken de aslında Mustafa Kemal'i hiç ama hiç anlamadığını göstermiştir. Çünkü, daha önce de belirttiğimiz gibi, *“Mustafa Kemal'in planı”,* vatanı Doğu ve Batı olarak ikiye bölüp, *“iki başlı”* bir direniş yürütmek değildir. Onun Anadolu'ya geçtikten sonraki hareket biçimi, direnişi tek merkezde toplamaktır. Bu amaçla önce Temsil Heyeti'ni kurmuş, daha sonra da halkın temsilcilerinden oluşan TBMM'yi açmıştır. Mustafa Kemal, hiçbir zaman *“iki başlı bir direniş fikrinden”* yana olmamıştır. Kendisini *“Doğu'nun lideri”* olarak gören Karabekir, 23 Nisan 1920'de TBMM açılınca bu liderliğini kaybettiğine üzülmüş gibidir...

Karabekir'in yukarıdaki iddiasına Atatürk, 6 Mayıs 1933'te *“Millici”* takma adıyla şöyle yanıt vermiştir:

“Hayatta en kolay şey, insanın büyük iddialarda bulunmasıdır, kendi nefesine ve işlerine olduğundan fazla kıymet vermesidir. Her olumlu rolünün etkisinin önemli olduğunu söylemesidir. Fakat, bunlar kadar kolay olmayan bir şey var ki, bunların şahitlerle, belgelerle tespit edilmesidir.”

Gerçekten de *“Anadolu direnişi düşüncesi bana aitti!”* diyen Kazım Karabekir'in bu ve benzeri iddialarının çoğu *“kanıtsız ithamlardan”* oluşmaktadır. Oysa ki Atatürk iddialarının neredeyse tamamını *“belgelerle”* kanıtlamıştır. Atatürk'ün *Nutuk*'ünün ikinci cildi baştan sona belgelerle doludur.

“Millici” aynı yazıda, *“Anadolu direnişi düşüncesi bana aitti!”* diyen Kazım Karabekir'e şu hatırlatmada bulunmayı da ihmal etmemiştir:

“Herkes bilir ki, Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Anadolu’ya geçmeden önce İstanbul’da aylarca uğraştı; pek çok temaslar yaptı. Yerli ve yabancı birçok adamla görüştü. Halkın, halk içinde yaşayanların, iş başında olanların eğilimlerini araştırdı. Taşıdığı emniyet ve güvene göre herkese derece derece açıldı. Anadolu’da açacağı mücadelede kendilerine kimlerin yardım edebileceğini, İstanbul’da kalabilenlerden hangilerine bel bağlayabileceğini, anlamaya çalıştı. Bütün bu kişiler arasında, hatta hepsinden evvel Anadolu’da bir kolordunun başında bulunan Kazım Karabekir Hazretleri gibi aynı zamanda yakından tanıdığı bir kumandanla görüşmesinden anlaşmasından doğal bir şey olur mu?” ¹⁰⁰⁸

Karabekir, Gerçekleri Çarpıtmış Olabilir Mi?

Mustafa Kemal’in, 13 Kasım 1918’de İstanbul’a geldikten sonra kafasının bir köşesinde “Anadolu’ya geçip direniş başlatma” düşüncesi olduğu dikkate alınacak olursa, Kazım Karabekir Paşa’nın anılarında “*Kurtuluş Planlarını ben yaptım!*” diyerek Mustafa Kemal’in çalışmalarını “hiçe sayması” kafalarda “şüphe” uyandıracak bir durumdur.¹⁰⁰⁹

Daha önce detaylandığımız gibi Mustafa Kemal İstanbul’a geldiğinde, özellikle Şişli’deki evinde, asker, sivil birçok kişiyle gizli görüşmeler yapmıştır. Bu kişiler arasında, İsmet Paşa, Ali Fuat Paşa, Ali Fethi Bey, Refet Bele, Rauf Bey ve İsmail Canbulat Bey başta gelmektedir. Mustafa Kemal bu kişilerle yaptığı görüşmelerde “belli bir tarihten sonra” (Ocak 1919, Şubat’ın başları) “Anadolu direnişinden” ve “kurtuluş planlarından” söz etmiştir. İsmet Paşa’nın, Ali Fuat Paşa’nın ve Rauf Bey’in anıları, Mustafa Kemal’in Anadolu’da başlatmayı planladığı direniş ha-

1008 age. s. 13.

1009 Kazım Karabekir’in anıları ve Uğur Mumcu’ya anlattıkları dikkatle incelenecek olursa Atatürk’e yönelik iddialarının bazen “Atatürk’e saldırı” biçimini aldığı görülecektir. Ayrıca Karabekir’in iddialarındaki şaşırtıcı “tutarsızlıklar” ve “çelişkiler” çok düşündürücüdür. Karabekir’in çelişkileri için bkz. Meydan, *Nutuk’un Deşifresi*, s. 480 - 482.

reketinde bu komutan arkadaşlarına çeşitli görevler ve talimatlar verdiğini kanıtlamaktadır.

Ali Fuat Paşa, 20 Şubat 1919'da Mustafa Kemal'le yaptığı görüşmede "Anadolu'da birlikte çalışma konusunda anlaşmalarını" ifade etmiştir:

"1919 yılı Şubat ayının sonlarında bütün hazırlıkları tamamlamıştım. İstanbul'da yapacak bir işim kalmamıştı. Merkezi Konya Ereğlisi'nde bulunan kolordumun başına dönecektim. İznim de bitmek üzere idi. Milletimiz hakkındaki güvenimiz günler geçtikçe çoğalmıştı. Bütün ümitlerimiz, onun göstereceği fedakârlık, cesaret ve feragatte toplanıyordu. Bu konuda hiçbir şüphe ve tereddüdümüz kalmamıştı.

*Var kuvvetimizle Anadolu'da çalışmaya devam etmekte, Mustafa Kemal Paşa ile bir defa daha anlaşmıştık."*¹⁰¹⁰

Rauf Bey de anılarında, Mustafa Kemal ile yaptıkları görüşmeler sonunda Anadolu'da birlikte çalışmaya karar verdiklerini anlatmıştır:

"Mustafa Kemal Paşa ile aramızda verdiğimiz son karar şu idi: O Karadeniz'i aşp Samsun'a çıkınca ben de bazı arkadaşlarla buradan Bandırma yoluyla yer yer belirdiğini duyduğumuz milli hareket ileri gelenleriyle, efeler vesaire ile görüşme yaparak İzmir dolaylarını inceleyip Afyonkarahisar'ına gidecek, oradan kendisine katılacaktım."

Ali Fuat Paşa'ya ve Rauf Bey'e "Anadolu'da birlikte çalışalım" diyen Mustafa Kemal'in, Kazım Karabekir'e başka şeyler söylemesi nasıl açıklanabilir?

Esasında Mustafa Kemal, Kazım Karabekir Paşa'ya da "başka şeyler" söylememiştir. Ali Fuat Paşa'ya ve Rauf Bey'e "açıkça" söylediklerini Karabekir Paşa'ya "sadece" biraz daha "temkinli" biraz daha "kapalı" bir üslupla söylemiştir. Ama Kurtuluş Savaşı sonlarında Mustafa Kemal'le yolları ayrılan Kazım Karabekir Paşa, anılarında Mustafa Kemal'in sözlerini "işine geldiği gibi yorumlamış" ve üzülerek söylemek gerekir ki çarpıtmıştır.

1010 Cebesoy, age. s. 57.

Kazım Karabekir'in 11 Nisan görüşmesinin içeriği konusundaki "kuşkuları" artıran bir neden de o görüşmeye tanıklık eden Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Abbas Gürer'in anlattıklarıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Cevat Abbas Gürer anılarında, Kazım Karabekir'in Anadolu'daki görevinin başına gitmek istemediğini, kendisini o gece Mustafa Kemal'in ikna ettiğini belirtmiştir.

İşgallerden sonraki Kuvayı Milliye örgütlenme sürecinde Kazım Karabekir Paşa'nın, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'yle doğrudan doğruya temas kurmaktan çekinmesi, onun Anadolu Direnişi Hareketine başlangıçta "kuşkulu" baktığını, bu konuda bazı kaygıları ve korkuları olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak dönemin koşullarında bu durum çok da anormal değildir. Cevat Dursunoğlu anılarında, "*Kazım Karabekir Paşa'nın (cemiyetle) doğrudan doğruya görüşmemesi, arkadaşları endişeye düşürdü. Kazandığımız zemini kaybetmiş olmaktan korkuyorlardı. Bereket versin bu hâl çok sürmedi...*"¹⁰¹¹ diyerek, Karabekir'in "bu tutumu" yüzünden Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir ara sıkıntı yaşadığını belirtmiştir.

"*Anadolu direnişi fikri bana aitti*" diyen Kazım Karabekir Paşa'nın Anadolu'ya geçtikten sonraki bazı davranışları hiç de "kararlı bir direnişçinin" davranışlarına benzememektedir. Örneğin, başlıca görevi, Doğu Anadolu'daki silah ve cephaneleri alıp İngiliz işgali altındaki İstanbul'a veya Kafkaslara taşımak veya Trabzon'dan denize döktürmek olan İngiliz Yarbayı Rawlinson, "*Adventures in the Near East, 1918-1922*" adıyla yayınladığı anılarında, 1919 Haziranı'nın ikinci yarısında Erzurum'dan çok sayıda top kaması ve makineli tüfek kapak takımlarının paketlenip vapurlara yüklenerek Trabzon'a gönderildiğini yazmıştır.¹⁰¹² Ancak nedense, "*Anadolu direnişini ben planladım*" diyen Kazım Karabekir Paşa, 3 Mayıs 1919'dan beri Erzurum'da olması na karşın bu silahların kaçırılmasına engel olamamıştır.

1011 Bayur, age. s. 213.

1012 Rawlinson, *Adventures in the Near East, 1918-1922*, s. 188, 190'den naklen Bayur, age. s. 354.

Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*'ta Kazım Karabekir Paşa'nın Kurtuluş Savaşı sırasındaki "çekincelerini" ve "yanlışlarını" bütün çıplaklığıyla ve belgeleriyle gözler önüne sermiştir.

İşte Mustafa Kemal Atatürk'e göre, Kazım Karabekir'in Kurtuluş Savaşı sırasındaki belli başlı yanlışları:

Anadolu'da Mustafa Kemal'e akıl ve öğüt vermeye kalkması, Mustafa Kemal'in verdiği kararları, "*bana sormadı*" diyerek eleştirmesi, yayınlanmaması gereken padişah genelgelerini yayımlaması, düşmana karşı sert ve kesin davranılmasını sakıncalı bulması. Mustafa Kemal'in bazı emirlerine karşı gelmesi, Mecliste Mustafa Kemal'in hükümet işlerine karışmasını istememesi, Sivas Kongresi'nin toplanmasını istememesi, Temsil Heyeti'nin, "değil Ankara'ya, Sivas'ın batısına bile geçmesini" istememesi, Osmanlı Mebusan Meclisi'ne güvenerek Temsil Heyeti'nin ve Kuvayı Milliye'nin ortadan kaldırılmasını istemesi, cumhuriyetin ilanına karşı çıkması, Halifeliğin kaldırılmasını istememesi, ordudaki görevini teslim etmeden apar topar meclise koşması, raporları dikkate alınmayınca I. Ordu Komutanlığı görevinden ayrılması, gericilere ve cumhuriyet düşmanlarına cesaret veren Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurması....¹⁰¹³

Kazım Karabekir'in, İstanbul Hükümeti'nden emir almış olmasına karşın Erzurum'da Mustafa Kemal'i tutuklamaması ise aslında hiç de abartılacak bir durum değildir. Çünkü İstanbul'da iken Mustafa Kemal'i Anadolu'da direniş başlatmaya çağırdığını iddia eden Karabekir, bir ay sonra Erzurum'da eğer Mustafa Kemal'i tutuklamaya kalksaydı, öncelikle kendi kendisiyle çelişirdi. O zaman da Karabekir'in adı "işbirlikçilerin" ve "vatan hainlerinin" arasına yazılırdı. Mustafa Kemal'i tutuklamayıp "*Emrinizdeyim Paşam!*" diyerek onun liderliğini kabul ettiği için Karabekir'i, "Kurtuluş Savaşı'nda en büyük pay sahibi" ilan etmek, bir insanı "hainlik" yapmadığı için "övmeye" benzer. Oysa ki bir insanı "hainlik" yapmadığı için "kahraman" ilan etmek çok anlamsızdır.

1013 Meydan, age. s. 483.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Kazım Karabekir'in, Mustafa Kemal'in başına "türlü dertler" açtığını Sabahattin Selek de doğrulamaktadır:

*"Kazım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya sadece destek olduğu hükmüne varmak herhalde gerçeği yüzde yüz ifade etmemektedir. Bunun yanı sıra başlangıçtan itibaren Mustafa Kemal Paşa için her zaman başa dert açabilecek bir arkadaş durumunda bulunduğuna şüphe yoktur."*¹⁰¹⁴

"Kurtuluş savaşının bir numaralı adamı benim!" demeye getiren Kazım Karabekir Paşa'ya en anlamlı cevabı Yusuf Hikmet Bayur vermiştir:

*"Milli Mücadele sırasında maddi veya manevi en önemli rollerde bulunmuş olanların hepsi İstanbul Divan-ı Harbi'nce idama veya türlü derecede cezalara mahkum edildikleri halde, Kazım Karabekir, hiç mahkum edilmemiştir. Her halde Milli Mücadele'nin gerçek başı kendisi olsaydı İstanbul hükümeti ve İtilaf devletleri onu unutmazlardı."*¹⁰¹⁵

Mareşal Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir'e bu gerçeği hatırlattığında Karabekir hiçbir cevap verememiştir.¹⁰¹⁶

Karabekir'in Egosu

Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal'in "kurtuluş ekibinde" yer alan, 1920'nin sonlarında Ermenileri Doğu'dan çıkararak yeni kurulan TBMM'nin ve Milli Hareket'in adeta "nefes almasını" sağlayan Kazım Karabekir Paşa'nın "vatanseverliği" ve "hizmetleri" herkes tarafından bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin harcında onun da alın teri vardır. Bu nedenle "aklı başında her Türk vatandaşının "ona minnettar olması gerekir. Fakat bu durum, bir "Karabekir kültü" yaratmayı da gerektirmez.

Ülkemizde, özellikle 1950'lerden sonra, "Atatürk düşmanı karşı devrimci güruh", Karabekir Paşa'nın yukarıda yer verdi-

1014 Selek, age. s. 163.

1015 Bayur, age. s. 356, 357.

1016 age. s. 357, dipnot, 8. Yusuf Hikmet Bayur, bunu bizzat Fevzi Paşa'dan dinlediğini ileri sürmüştür.

ğimiz iddialarını “kullanıp” Atatürk’e ve çağdaş cumhuriyete saldırmayı adet haline getirmiştir. İşte bu süreçte, Kazım Karabekir, “bir efsane olarak” Mustafa Kemal Atatürk’ün karşısına çıkarılmıştır. Karabekir’in *“İstiklal Harbimiz”* adlı kitabında anlattıkları, genç beyinlere, *“Resmî tarihe alternatifî gerçekler”* olarak belletilmiştir.

Ancak, yukarıdaki kısa analizlerle bile işin hiç de böyle olmadığı anlaşılmıştır.

Karabekir’i “Atatürk düşmanlığının payandası” yapanlar, onun doğru anlaşılmasını da engellemişlerdir. Daha doğrusu bunu bilerek yapmışlardır. Çünkü Kazım Karabekir’in bazı özelliklerinin, onun Kurtuluş Savaşı konusunda anlattıklarına “gölge düşürebileceğini” tahmin etmişlerdir.¹⁰¹⁷

Peki nedir bu anlatılmayan özellikler:

Öncelikle, Karabekir’in aşırı bir “ben” hastalığı vardır. Sabahattin Selek, bu gerçeği şöyle ifade etmiştir:

*“Mezîyetlerine ve yaptığı işlere gereğinden fazla değer verirdi. Kullandığı en basit bir eşyanın bile müzede saklanması gerektiğine inanmıştı. Birçok özellikleri vardı: Şiir yazmak, beste yapmak, eğitim ve iktisat işlerini düzenlemek gibi... En çok sevdiği ve cömertçe kullandığı kelime ‘Ben’ dir. Milli Mücadele’deki rolünü en ateşli taraftarları bile kendisi kadar ölçü dışına çıkaramamışlardır.”*¹⁰¹⁸

Falîh Rıfka Atay, “Çankaya” adlı ünlü eserinde, Kazım Karabekir’i olanca açık yürekliliğiyle şöyle tasvir etmiştir:

“Karabekir, karakterli, ahlaklı, yurtsever, fakat kültürsüz ve kabaca ‘pek orta’ bir adamdı. Eskiden tiyatro Osmanlıcaya ‘İbret’ sözü ile çevrilmiştir. Operet’i, şarkılı İbret’e çevirerek çok gülünç bir eser yazmış, Erzurum’da okul çocuklarına oynatıp durmuştur. Şarkılı İbret’in hem güftecisi hem de bestecisi idi. Mustafa Kemal’in uzak görüşlü politikacılığı ve hele Batı medeniyetçiliği yolundaki devrim anlayışı ile hiçbir ilgisi yoktu. As-

1017 Dikkat edilecek olursa, “Kurtuluş Savaşı’nda yaptıklarına” demiyoruz, “anlattıklarına” diyoruz.

1018 Selek, *age.* s. 159, 160.

kerlikleri arasındaki sanat uzaklıkları da söz götürmez. Birinci Dünya Savaşı'nda ve daha sonra Mustafa Kemal'in gölgesinde kalmış olanlardandı. Fakat Bolşevik İhtilali olup da Çar ordusu çöktükten sonra Erzincan, Erzurum ve Kars'ı almak fırsatı ona düşerek Doğu'da iyice tanınmış, general de olmuştu. Kendine, olduğundan pek çok üstünde değer veren ruh hastalarındandı. En küçük eşyanın müzelik olduğuna inanırdı. Eğitim ve ekonomi işlerini en iyi kendisinin yola koyacağını sanırdı. En çok sevdiği kelime 'ben'di. Rüya adlı bir şiiri, 1950'de yayınlanmıştır. Bu şiirde Abdülhamit'in ruhu ona der ki: 'Beni ve saltanatı devirenler arasında sen de vardın –Hele sonuncusunda hem mebus hem kumandandın– İstiklal harbini sen kurdun ve başı da sen buldun."¹⁰¹⁹

Eğer, Abdülhamit'in ruhunu dikkate alırsanız, Kurtuluş Savaşı'nı Mustafa Kemal'in değil Kazım Karabekir'in başlattığını söylemeniz mümkündür tabii!...

6. Mustafa İsmet İnönü

1884'te İzmir'de doğmuştur. 1906'da Erkan-ı Harbiye Mektebi'ni birincilikle bitirip kurmay yüzbaşı olarak Osmanlı ordusuna katılmıştır.

1907'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiştir.

1909'da 31 Mart İsyanını bastırmak için İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nda görev almıştır.

İttihat ve Terakki'nin 1909 kongresinde, orduyla siyasetin birbirinden ayrılmasını savunan Mustafa Kemal'i desteklemiştir.

1910'da Yemen ayaklanmasının bastırılmasıyla görevlendirilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nda Kafkas ve Suriye cephelerindeki çatışmalara katılmıştır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'a dönerek Harbiye Nezareti Müsteşarı olmuştur. (1918).¹⁰²⁰

¹⁰¹⁹ Atay, Çankaya, s. 215.

¹⁰²⁰ İsmet İnönü, Kurtuluş Savaşı'nda ve sonrasında Mustafa Kemal'in en önemli yardımcısı olmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında Batı cephesindeki fedakârlığı

Atatürk'le Tanışma

İsmet İnönü, 1903'te İstanbul Pangaltı'ndaki Harp Akademisi'ne girdiğinde Mustafa Kemal, aynı okulun son sınıfında öğrencidir. İsmet İnönü, büyük olasılıkla Mustafa Kemal'i ilk kez burada tanımıştır. Şevket Süreyya Aydemir'in dediği gibi, *"İsmet'in Harp Akademisi'nde Mustafa Kemal'le tanışıklığı, sıkı bir arkadaşlık şeklini almamakla beraber uzaktan bir göz aşinalığını da aşmıştır. Zaten ayrı sınıflarda, ayrı tabiat, ayrı mizaçta iki insandırılar."*¹⁰²¹ Harp Akademisi'nde çok iyi arkadaş olamamalarının temel nedeni farklı sınıflarda ve farklı karakterde olmalarıdır.

Harp Akademisi'nde, Mustafa Kemal'in kararlı, inatçı ve girişken yapısına karşın İsmet İnönü'nün temkinli, sakin ve mazbut bir yapısı vardır.

"Mustafa Kemal'in daha Manastır İdadisi'nden başlayarak Harbiye ve Kurmay okullarındaki aktif, atılgan, hatta gizli siyasal teşkilat kurmaya, gizli yayınlar yapmaya kadar varan ve sonunda onu tevkiplere, mahkumiyetlere, sürgünlere sürükleyen mücadeleci karakterine karşılık, Mustafa İsmet'in mektep hayatı sakin ve mazbut bir çalışkanlık içinde geçmiştir. Ama Kurmay Okulunu saran havanın büsbütün dışında değildir. Namık Kemal edebiyatı ona da erişmiştir ve Kurmay Okulunu bitirdikten

ve kazandığı I ve II İnönü zaferleri, Sakarya ve Büyük Taarruz'daki katkıları onun adının Mustafa Kemal'den hemen sonra yazılmasına neden olmuştur. Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesiyle Mustafa Kemal Atatürk "Tek Adam", İsmet İnönü ise "İkinci Adam"dır. İsmet İnönü, Kurtuluş Savaşı sonrasında Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı ve Lozan Antlaşmasını imzalayarak diplomatik yeteneklerini de gözler önüne sermiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasındaki "devrimler" sürecinde silah arkadaşları Atatürk'ü yalnız bırakırken İsmet İnönü hep Atatürk'ün yanında olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı ve ikinci cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'nün en önemli iki başarısından biri Türkiye'yi demokrasiye hazırlamak, diğeri ise Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'na sokmamaktır. 1930'dan sonra Atatürk'le özellikle "ekonomi" ve "dış politika" konularında görüş ayrılığına düşen İsmet İnönü, Atatürk'ün isteğiyle 1937'de başbakanlıktan ayrılmıştır.

1021 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C. I, 9. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 28, 29.

*sonra gönderildiği Edirne’de onu siyasi hayatın başlangıcı bekler. Hem de gizli bir ihtilal cemiyetinin üyesi olarak.”*¹⁰²²

İsmet İnönü ve Mustafa Kemal, 1909’da Selanik’te İttihat ve Terakki Kongresi’ne katılmışlardır. İsmet İnönü, burada Mustafa Kemal’in orduyla siyasetin birbirinden ayrılması görüşünü desteklemiştir.

İsmet İnönü ve Mustafa Kemal, 31 Mart İsyanını bastırmak için 1919 yılında Selanik’ten İstanbul’a gelen Hareket Ordusu’nda görev almışlardır. Kolağası Mustafa Kemal, Hüsnü Paşa karargâhında Hareket Şubesi Erkanıharbiyken, İsmet İnönü, Edirne Tümeni Kumandanı Erkanıharbiyesinde görevlendirilmiştir.¹⁰²³

İsmet İnönü’yle Mustafa Kemal’in gerçek anlamda birbirlerini tanımları ve sıkı dost olmaları I. Dünya Savaşı sırasında, Diyarbakır’da ve Suriye’de olmuştur.

Albay İsmet Paşa’nın Diyarbakır’daki 2. Ordu karargâhına katılmasından hemen sonra Mustafa Kemal Paşa da aynı cep-hede görevlendirilmiştir (1916). Mustafa Kemal, Diyarbakır’a geldiğinde ordu karargâhında kurmay başkanı İsmet Paşa’yla karşılaşmıştır.

Muş ve Bitlis’i Ruslardan geri alan Mustafa Kemal Paşa, 3 Ekim 1916’da 2. Ordu Kumandan Vekilliğine atanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Albay İsmet Paşa’yı da kendi emrindeki 4. Kolordu Kumandanlığı’na atamıştır. Mustafa Kemal Paşa, daha sonra bu görevden alınıp Hicaz Seferi Kuvvetler Komutanlığı’na atanmış, ancak Bağdat’a yönelik Alman taarruzunu kabul etmeyip istifa edince yeniden Diyarbakır’daki 2. Ordu Kumandanlığı’na –bu sefer asaleten– tayin edilmiştir (5 Mart 1917). Mustafa Kemal burada zaman zaman 5. Kolordu Komutanı İsmet Paşa’yla şehir dışında at gezmeleri yapmıştır. Bu sırada iki komutan değişik konularda konuşup dertleşmişler, ülkenin içinde bulunduğu durumu tartışmışlar ve gelecekte yapılabilecekleri paylaşmışlardır.¹⁰²⁴

1022 age. s. 38.

1023 age. s. 57.

1024 age. s. 96 - 98.

7 Temmuz 1917’de Mustafa Kemal Paşa, yeniden Suriye’deki 7. Ordu Kumandanlığı’na tayin edilmiştir. Albay İsmet Paşa ise, 1 Mayıs 1917’de Suriye’deki Filistin cephesine tayin edilmiştir.

Önce 20. sonra da 3. Kolordu Komutanı olan İsmet Paşa, Mustafa Kemal’in komutasındaki 7. Ordu’ya bağlı olarak hareket etmektedir. Bu nedenle, “*Mustafa Kemal’le İsmet Bey, Suriye cephesinde de yine iş ve kader birliği yapacaklardır.*”¹⁰²⁵

İsmet İnönü’nün askerlik ve komutanlık yeteneklerinin gelişmesinde, I. Dünya Savaşı sırasında Mustafa Kemal’le cephe arkadaşılığının çok önemli bir yeri vardır.

“*Mustafa Kemal’le İsmet Bey’in bu cephe yakınlık ve karşılaşmalarının, Milli Mücadele ve yeni devletin kuruluşu işlerinde önemli etkileri olmuştur. Eğer bu yakın temas ve karşılaşmalar olmasaydı İsmet Paşa’nın kaderi ve hayat hikâyesi nasıl cereyan ederdi? Belki de bir başka akış takip edebilirdi. Ama gerçek şudur ki, İsmet Bey’in, Anadolu’ya geçişinde ve Ankara’ya ayak bastığı günlerde, derhal kabineye alınışında Erkanıharbiye Umumiye Reisliği’ne atanışında, yani fiilen başkomutan yetkilerine sahip kılınışında Mustafa Kemal’le olan cephe arkadaşılığının ve yakınlığının büyük payı olmuştur.*”¹⁰²⁶

İki cephede Mustafa Kemal’le birlikte çalışan İsmet Paşa, Mustafa Kemal’den “çok olumlu” bir sicil notu almıştır. 2. Ordu Komutanı Miralay Mustafa Kemal Paşa, 20 Mayıs 1917’de Albay İsmet Paşa’yı şöyle değerlendirmiştir:

“*Ciddi, faal, gayet uyanık, yüksek fikirli, vaziyet ve savaşın psikolojik durumlarına hakim ve iyi bir görüş gücüne ve ani kavrayışa sahip, kolordusunun her türlü ihtiyacını belirleyip temine çalışmaktan bir an uzak kalmaz ve başarır. Bilgi ve askeri anlayışı yerinde, kavrayışlı, doğru ve tereddütsüz karar sahibi, cesur ve kararı doğrultusunda hareket etmek kabiliyetine sahiptir. Orduda ve memlekette üstleneceği görev ve önemli vatani hizmetlerde başarı beklenir.*

1025 age. s. 99.

1026 age. s. 95.

*Ordu komutanlığım zamanında önemli bir askeri hareket olmamış ise de, sahip olduğu iktidar ve üstün nitelikler sayesinde en önemli hareket esnasında da başarılı olacağına dair güven vermektedir. Görgüsü takdire layıktır. Üst ve astlarının ve çevresinin emniyet ve güvenine, sevgisine sahip, dürüst bir insandır.”*¹⁰²⁷

Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı sırasında daha kıdemli komutanlar dururken, kilit görevlere hep İsmet Paşa’yı getirmesinin nedeni sanırım şimdi daha iyi anlaşılmıştır.

İsmet İnönü İstanbul’da

İsmet Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan birkaç gün önce, tıpkı Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir Paşalar gibi Ahmet İzzet Paşa’nın çağrısına uyarak İstanbul’a gelmiştir (22 Ekim 1918).

24 Ekim 1918’de Harbiye Bakanlığı Müsteşarlığı’na tayin edilmiştir. İsmet Paşa’nın bu görevi 22 Kasım 1918 tarihinde sona ermiştir.

Daha sonra, 29 Aralık 1918’de Barışı Sağlama Komisyonu Başkanlığı’na tayin edilmiştir.¹⁰²⁸

Kazım Karabekir’in anılarına göre, o günlerde İstanbul’a gelen İsmet Paşa, “yılgın” ve “umutsuz”dur.

Karabekir Paşa, anılarında, İstanbul’da İsmet Paşa’yla karşılaşmasını şöyle anlatmıştır:

“29 Kasım’da Zeyrek’te misafir olduğum biraderimin bahçesinde Çamlıcalara kadar uzanan geniş manzara içinde İtilaf devletlerinin bir yığın tekneleriyle istihza eden muazzam Süleymaniye Camii karşımızda Türklüğün bir heykel vakarı gibi mağrur duruyordu. Pek eski ve pek samimi arkadaşım İsmet Bey, bedbin (kötümser)di:

‘Gördün mü Kazım? Her şey mahvoldu. Vaktiyle gördüğün gibi sürüklediler ve bitirdiler. Derdin ki batıracaklar ve hayatımızla biz didiyeceğiz.

¹⁰²⁷ Ulus, 18 Mayıs, 1959.

¹⁰²⁸ Atatürk’ün Silah Arkadaşları, Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri, s. 130.

*Fakat benim hiç ümidim kalmadı. Ben kararımı sana söyleyeyim mi Kazım: Köylü olmak! Köylü olalım.”*¹⁰²⁹

Bu sözler, I. Dünya Savaşı bozgununu tüm sıcaklığıyla ve olanca yıkıcılığıyla yaşamış vatansever bir komutanın gelinen noktadaki “ruh halinin” dışa yansımasıdır. Kafkas ve Suriye-Filistin cephelerinde görev almış, Türk ordularının içler acısı durumunu görmüş, yenilgilerin ve kayıpların acısını yüreğinin derinliklerinde hissetmiş bir komutanın anlık patlamasıdır. İsmet Paşa’nın bu sözleri, ülkenin içinde bulunduğu durumun duygusalıktan uzak gerçekçi bir analizidir. “*Emperyalizm bizi bitirdi, benim hiç ümidim kalmadı... Köylü olalım Kazım!*” diyen İsmet Paşa’nın gerçekten “köylü” olmayı düşündüğünü söylemek olanaksızdır. O cepheden cepheye koşan bir askerdir ve öyle kalacaktır. Elinde avucunda topu topu 20 altını, önünde ise “*Afrika’daki Büyük Sahra kadar uçsuz bucaksız bir meçhuller alemi*” olan bir adamın köylü olması mümkün müdür?¹⁰³⁰

İsmet Paşa’nın bu sözleri üzerine Kazım Karabekir Paşa ile İsmet Paşa arasında şöyle bir diyalog geçmiştir:

“İsmet ne söylüyorsun? Zannediyor musun ki bizi yaşatacaklar. Ermeniler, Rumlar Doğu’dan Türk’ü boğacaklardır. Bırak ki benim bir tarla alacak param yok. Fakat olsa da ayaklar altında zelilane ölmektense, milletimizin bu kadar senedir yediğimiz ekmeğini, namusluca ölmekle ödemek daha çok yakışmaz mı?

‘Kazım ne diyorsun? Sen durumu henüz bilmiyorsun. Ordularımız mahvoldu. Boğazlara İtilaf hakim güney sınırları açık bir halde. Asıl felaket bizim içimizden Kazım! Tasfiye yapacaklar, tasfiye, anlıyor musun? Bugün harpte kazandığın paşalığı alacaklar. Bir belki de iki rütbe kaybedeceksin. Artık bize her şey düşman.’

‘İsmet, ben kararımı vermiş bulunuyorum. Bütün bu şeyleri vaktiyle Çanakkale’den içeri sokmamıştık. Nazarımda, bostan korkuluğu gibi duruyorlar. Biz ölümü göze alınca hepsini gene

1029 Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, s. 7.

1030 Aydemir, *age.* s. 123.

dışarı atarız. Milletin mahvolduğunu görmek zilletindense, yaşadığını görerek ölmek daha Türk'çe olur. Azim ve tedbir her ümide yol açar...'

'Kazım, millete karşı mümkün olanı yapalım, fakat yapılamayacak olanı?'

'İsmet acele etme! Daha görüşürüz...' ¹⁰³¹

Kazım Karabekir'in, Atatürk'le yollarının ayrılmasından sonra, Atatürk'e yakın İsmet İnönü hakkında 1930'larda dile getirdiği bu iddiayı doğru kabul edecek olursak, Mütareke günlerinde İsmet Paşa'nın bir tür "yılgınlık", "bitkinlik" ve "çaresizlik" psikolojisi içinde olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, "*Ordularımız mahvoldu. Boğazlara İtilaf hakim. Güney sınırları açık bir halde... Tasfiye yapacaklar, tasfiye, anlıyor musun?... Artık bize her şey düşman*" diyen İsmet Paşa'nın, aynı zamanda emperyalizmin Türkiye üzerindeki emellerini çok iyi gördüğü de söylenebilir. İsmet Paşa'nın Mondros sonrasındaki işgal ortamında söylediği bu sözler, onun "gerçekçi" ve "temkinli" hareket tarzının yansımasıdır.

Şevket Süreyya Aydemir, İsmet Paşa'nın bu sözlerini şöyle değerlendirmiştir:

"Kazım Karabekir'le bu konuşmalar bir yarenlik konuşmasıdır. İsmet Bey'in henüz Harbiye Bakanlığı Müsteşarlığı'nda bulunduğu günlere rastlar. Konuşmalar, bir devrin sonunu ve yeni bir yolun belirebileceği çölün başlangıcını anlatmak bakımından ilgi çekicidir. Asıl olan da budur. Gerçi bu konuşmalarda toprak alıp çiftlik kuralım diyen İsmet Paşa'nın ancak 20 lirası olduğu anlaşılır. Kazım Karabekir'in de 50 lirası vardır. Ama, bu çiftlik hikâyesinin de ancak bu kadar değeri var. Bunlar depresyon anlarının ruhi buhranlarıdır. Napolyon'un bile bir aralık önünde Desirce'nin babasının kumaş mağazasında tezgâhtarlık yolları belirmemiş miydi? Özetle bu iki adam da ne köy kahvelerine ne de Beyazıt'taki emekli kiraathanelerine düşecek insanlar değildir. Elbette ki bir yol bulup bir yerlere çıkacaklardı. Bir çıkış yolu

1031 Karabekir, age. s. 7, 8.

elbette ki vardı. Hatta belki de yol bir tane bile değil. Evet yollar çok..."¹⁰³²

I. Dünya Savaşı'ndan yenilerek, toprak ve insan kaybıyla çıkan, savaş sonrasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'yla orduları dağıtılan, tersanelerine girilen, demiryollarına, telgraf hatlarına, yeraltı ve yerüstü bütün zenginlik kaynaklarına el konulan, başkenti ve bütün stratejik noktaları Batı emperyalizmi tarafından işgal edilen Türkiye'de bir "bağımsızlık savaşı" verilebileceğine inanan çok az insan vardır. Mustafa Kemal ve birkaç arkadaşı dışında hiç kimse Türkiye'nin bu koşullarda yeniden ayağa kalkabileceğine inanmamıştır. Kendi gücümüzle kurtulamayacağımızı düşünen geniş bir kitle Amerikan veya İngiliz mandası altına girilmesini savunmuşlardır. Halide Edip (Adivar), Refet (Bele), hatta Rauf (Orbay) bile bir ara manda ve himayeyi savunmuşlardır.

İşte kendi kendimize kurtulmamızın imkânsız olarak görüldüğü o günlerde mandayı savunanlardan biri de İsmet Paşa'dır.

O günlerde Kazım Karabekir Paşa'ya yazdığı bir mektup, İsmet Paşa'nın da bir zamanlar "manda istediğini" göstermektedir.

İşte o tarihi mektubun bazı bölümleri:

" Kardeşim Kazımcığım

Bundan evvel bir mektup yazmıştım. Onu daha almadınızdır. Bununla vaziyet hakkında bilgi vermek istiyorum: Şimdi İstanbul'da belli başlı iki akım vardır: Amerika, İngiliz taraftarlığı, İngiliz tarafında Hürriyet ve İtilaf ve Türkçe İstanbul gazetesi, Adil Bey vs...Lideri Tefvik Paşa olduğu halde Amerikan yardımı taraftarlarıdır. Evvelce Amerikalıların kabul etmesi pek şüpheli olduğu için İngilizler sakın idiler. Halbuki tahminlerin dışında Amerika'da gelme eğilimi artmış. İstanbul'da propagandaya başladılar... Eğer Amerika'nın gelmesi suya düşerse, İngilizler için bugünkü paylaşma durumunu teşvik etmekten başka yapılacak bir şey yok gibidir ki, İngiliz-

1032 Aydemir, age. s. 124.

lere diğerleri bu konuda yardım edecekler, muhalefet etmeyeceklerdir.

Eğer Anadolu’da halkın Amerikalıları herkese tercih ettikleri zemininde, Amerika milletine müracaat edilse pek ziyade faydası olacaktır deniyor ki ben de tamamen bu fikirdeyim. Bütün memleketi parçalamadan Amerika’nın korumasına vermek yaşayabilmek için tek acil çare gibidir... Duadan başka elimizden bir şey gelmez...” ¹⁰³³

Yolun başında, İsmet Paşa’nın bile tek kurtuluş çaresi olarak “Amerikan mandasını” gördüğü bir ortamda, Mustafa Kemal’in aslında ne derece “yalnız” olduğu ve gerçekleştirmeye çalıştığı işin de ne derece zor olduğu anlaşılmaktadır.

İsmet İnönü, Atatürk Görüşmeleri

İsmet Paşa, İstanbul’a geldiğinde Mustafa Kemal’le –bilinen– iki görüşme yapmıştır.

Bunlardan ilki, Mustafa Kemal’in daveti üzerine, 15 Ocak 1919’da Şişli’deki evde gerçekleşmiştir. ¹⁰³⁴

“İsmet Bey, Mustafa Kemal’in Şişli’deki evinin sık görünen misafirlerinden biri değildir. Çünkü kendisi İstanbul’da ne de olsa resmi görevli sayılır. İstanbul’da hem İtilaf Emniyet Teşkilatı, hem Padişah Hükümeti, gözlerini, kulaklarını dört açmışlardır. Ama gene de Albay İsmet Bey’in ‘Barış Hazırlıkları Komisyonu’ üyesi veya başkanı olduğu günlerde Şişli’de buluşurlar. İsmet Bey’i Mustafa Kemal davet etmiştir.” ¹⁰³⁵

Görüşmede Mustafa Kemal, bir Anadolu haritası açarak, *“Anadolu’ya nasıl ve nereden çıkabiliriz? Yol nedir?”* sormuştur. İsmet Paşa, *“Yolda çoktur, tedbir de çoktur. Mesele çalışmak için istikameti takip etmektir”* diye cevap vermiştir. ¹⁰³⁶

1033 Atay, Çankaya, s. 224, 225.

1034 Bazı kaynaklarda bu tarih 30 Mart 1919 olarak verilmiştir. Bkz. Borak, Atatürk’ün İstanbul’daki Çalışmaları, s. 223.

1035 Aydemir, age. s. 124, 125.

1036 Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s. 109.

15 Ocak'taki bu görüşme, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçme düşüncesini ilk olarak İsmet Paşa'ya açıklaması bakımından çok önemlidir.

İkinci Görüşme

İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal'le ikinci görüşmesi, 9 Mayıs 1919'da İsmet Paşa'nın Sultanahmet'teki evinde gerçekleşmiştir.

Mustafa Kemal, Samsun'a gitmeden kısa bir süre önce, İsmet Paşa'yı Sultanahmet'teki evinde bizzat ziyaret etmiştir.

Görüşmenin detaylarını Mustafa Kemal'den dinleyelim:

"Şimdi size gizli bir buluşmadan bahsedeceğim. Süleymaniye sokaklarından birinde hoş bir ev. Buraya vakitsiz ve teklifsiz gitmiştim. Kim olduğumuzu bilmeksizin bizi evin içinde gören hizmetçi kız:

'Ne istiyorsunuz? Beyefendi hazır değil' diyordu. Kızcağıza, 'Hele bizi misafir odasına al, bir taraftan da beyefendi hazır olur' dedim. Odaya girdik. Hizmetçi kıza fazla bir şey söylemeye lüzum kalmadan ev sahibi beyefendi güler yüzü ile içeri girdi.

'Ne haber, ne haber? Bu ne baskın...'

Bu ev sahibi kimdi, tahmin ediyor musunuz? İsmet Bey!...

'Vaktim dar, sana hikâyeyi kısaca söyleyeyim' dedim ve her şeyi anlattım.

'Ben yerleşinceye kadar, sen de bana yardım edeceksin ve iş başladığı vakit yanıma geleceksin!'

Veda etmek üzere ayağa kalktım. Ellerimi tuttu:

'Biraz daha konuşsaydık' dedi.

*Ama ben İstanbul'da kaldığım müddetçe benimle mümkün olduğu kadar az alakalı görünmesini de rica ettim..."*¹⁰³⁷

Burada görüldüğü gibi Mustafa Kemal, Samsun'a hareket etmeden önce İsmet Paşa'yla anlaşmıştır. *"Ben yerleşinceye kadar, sen de bana yardım edeceksin ve iş başladığı vakit yanıma geleceksin!"* diyen Mustafa Kemal, anlaşılan bir süre daha İsmet

1037 Borak, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, s. 225, 226.

Paşa'nın İstanbul'da kalmasını istemiştir. Mustafa Kemal, İsmet Paşa'nın "Genelkurmay'daki görevinden" yararlanmayı düşünmüştür. Nitekim, *Nutuk*'taki bazı belgeler bu tezi doğrulamaktadır. Örneğin, *Nutuk*'taki 253 numaralı belgeye göre Mustafa Kemal, İsmet Paşa'ya yazdığı şifrede, Londra Konferansı Askeri Mütihassısı olarak İsmet Paşa'nın görev almasını istemiştir. Anlaşılan İsmet Paşa Anadolu'ya geçinceye kadar Mustafa Kemal'in Genelkurmaydaki gözü, kulağı olmuştur.¹⁰³⁸

Kazım Karabekir, Mustafa Kemal'in Samsun'a giderken 3. Kolordu Komutanlığı'nı önce İsmet Paşa'ya teklif ettiğini, fakat İsmet Paşa'nın bu görevi kabul etmediğini iddia etmiştir.¹⁰³⁹ Sabahattin Selek, "doğruluk derecesi kesin olarak bilinmeyen" bu iddianın "olaylara denk ve akla yatkın" olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴⁰

İsmet İnönü'nün Anadolu'ya Geçişi

Mustafa Kemal, İstanbul'daki İsmet Paşa'ya ilk "*Anadolu'ya gel*" çağrısını Bursa üzerinden yapmıştır. 17. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'in yaveriyle bir arkadaşı, İsmet Paşa'yı Anadolu'ya davet etmek için İstanbul'a gönderilmiştir.¹⁰⁴¹

Mustafa Kemal'in çağrısını alan İsmet Paşa, 8 Ocak 1920'de Ankara'ya geçerek Mustafa Kemal'le buluşmuştur.

Bu buluşmanın tanıklarından biri de Ali Fuat Paşa'dır.¹⁰⁴²

Ali Fuat Paşa, anılarında İsmet Paşa'nın ilk gelişinde Ankara'da ancak birkaç gün kaldığını, Mustafa Kemal'le görüşüp İstanbul'a döndüğünü belirtmiştir. Ali Fuat Paşa, ayrıca, İsmet Paşa'yı Ankara'da alıkoymak için bir hayli çaba harcadığını ancak başarılı olamadığını da belirtmiştir. Mustafa Kemal ise Ali Fuat'ın aracılığını iyi karşılamamıştır.¹⁰⁴³ İsmet İnönü, Ankara'ya

1038 Mustafa Kemal'in Genelkurmay'da İsmet Paşa dışında bir adamı daha vardır: Bakanlık Başyaveri Salih (Bozok). Aydemir, age. s. 127.

1039 Bu göreve Refet Paşa getirilmiştir.

1040 Selek, age. s. 165.

1041 Aydemir, age. s. 127.

1042 Cebesoy, age. s. 276, 277.

1043 Atay, Çankaya, s. 287.

bu ilk gelişini üslerinden gizlediğini, Mustafa Kemal’le görüşüp, Fevzi Paşa’nın daveti üzerine yeniden İstanbul’a döndüğünü anlatmıştır.

*“Ankara’da bir ay kadar kaldım. Bütün vaktim karargâhta ve karargâh binası olarak kullanılan Ziraat Mektebi’nin etrafında geçti... Gündüz olduğu gibi geceleri de Atatürk’le beraberdik.”*¹⁰⁴⁴

İsmet Paşa, Ankara’da kaldığı bu bir ay içinde gece gündüz Mustafa Kemal’le görüş alışverişinde bulunmuştur. Milli Hareketin geleceğini tartışmışlar ve Kuvayı Milliye’den düzenli orduya geçiş konusunda görüş birliğine varmışlardır.¹⁰⁴⁵

Atatürk Nutuk’ta, İsmet Paşa’nın Ankara’ya ilk gelişinden sonra neden tekrar İstanbul’a döndüğünü şöyle açıklığa kavuşturmuştur:

“8 Mart 1920’de dikkati çeken bir şifre aldım. Bu şifre İstanbul’dan, İsmet Bey’den geliyordu. İsmet Bey, ben Ankara’ya geldikten sonra, Ankara’ya yanıma gelmişti. Beraber çalışıyorduk. Mersinli Cen:al Paşa’dan sonra Harbiye Bakanlığı makamına Fevzi Paşa hazretleri geldi. Fevzi Paşa’nın özel isteği üzerine ve özellikle önemli bir nedenle kendisini söz konusu tarihten birkaç gün önce İstanbul’a göndermişim. Önemli gördüğümüz şuydu: Yunanlılar taarruza hazırlanıyorlar, buna karşı makul olan bütün kuvvetleri seferber ederek muntazam bir savaşa girmekti. Fevzi Paşa Hazretleri, bu lüzum ve zarureti taktir etmekteydi.

İşte bu hazırlığı yapmak üzere, İsmet Bey’in İstanbul’da bulunması ve hatta Erkanıharbiye Riyaseti’ne resmen getirilerek çalışmasının sağlanması çok faydalı olacaktı. Bu nedenle İstanbul’a gitmesine lüzum görmüştüm...”

Görüldüğü gibi, bizzat Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk’ta, İsmet Paşa’nın Ankara’ya ilk gelişinden kısa bir süre sonra “Kurtuluş Savaşı’nı ilgilendiren bazı nedenlerle” tekrar İstanbul’a

1044 İnönü, Hatıralar, s. 171.

1045 age. s. 175, 176.

gönderildiğini belirtmiştir. Osmanlı yönetiminin ve ordusunun İngilizlerce kontrol edildiği, Padişahın, sadrazamın, Genelkurmay Başkanı'nın "İngiliz memuru" gibi çalıştığı bir ortamda İsmet Paşa gibi Milli Hareketin önemini kavramış bir vatanseverin Genelkurmayda görevli olması, Yunan taarruzu öncesinde "bütün kuvvetlerin seferber edilmesi" bakımından çok önemlidir. Özetle, İsmet Paşa, Mart 1920'ye kadar İstanbul'da kalarak Milli Hareketten uzak kalmış gibi görünse de aslında İstanbul'da üstlendiği görevle, o da Milli Hareketin bir temsilcisi olarak çalışmıştır. Atatürk'ün Nutuk'taki açıklamalarından da anlaşıldığı gibi İsmet Paşa'nın belli bir tarihe kadar İstanbul'da kalmasının nedeni Milli Harekete karşı olmasından değil, bir "plan" gereğidir.

İsmet Paşa, Ankara'ya ikinci kez, 16 Mart 1920'de İstanbul'un "resmen" işgal edilmesinden sonra, gizlice geçmiştir. Kılık değiştirerek, Maltepe Atış Mektebi Müdürü Yenibahçeli Şükrü Bey'in yardımıyla günlerce süren "çileli" bir yolculuktan sonra 9 Nisan 1920'de Ankara'ya varabilmiştir.¹⁰⁴⁶

İsmet İnönü ve Kurtuluş Savaşı

İsmet Paşa'nın Anakara'ya gelmesi Mustafa Kemal'i çok rahatlatmıştır. İsmet Paşa hem mecliste hem de cephede Mustafa Kemal'in adeta sağ kolu olmuştur. Mustafa Kemal'in isteği üzerine Edirne milletvekili seçilen İsmet Paşa, 23 Nisan 1920'de TBMM açılınca kurulan ilk hükümette yer almış ve Genelkurmay Başkanı seçilmiştir. Aslına bakılacak olursa bu durum askeri hiyerarşiye aykırıdır. Çünkü, o tarihte İsmet Paşa "albay" rütbesindeyken, Albay Refet ve Ali Fuat Paşa ondan daha kıdemlidirler. Üstelik İsmet Paşa, Anadolu'ya çok daha sonra gelmiştir. Bu nedenlerle Refet ve Ali Fuat Paşa, İsmet Paşa'nın Genelkurmay Başkanlığı'na itiraz etmiştir. Mustafa Kemal Paşa itirazları sustursa da, Mustafa Kemal'le birlikte yola çıkan yolcular İsmet Paşa'yı bir türlü kabullenememişlerdir.

1046 Yolculuğun detayları için bkz. Aydemir, age. s. 129 - 135.

İsmet Paşa'nın Kurtuluş Savaşı'ndaki en büyük hizmeti, *"Genelkurmay Başkanı ve daha sonra Batı cephesi kumandanı olarak düzenli ordunun kurulması ve milis teşkilatının kaldırılmasındaki inatçı ve sürekli çalışmalarıdır. 1920 yılı sonlarında Çerkez Ethem'in üzerine yürümek, Yunan ordusuna taarruz etmekten güç ve o derece tehlikeli bir hareket idi. Mustafa Kemal Paşa'nın bile endişeli ve tereddütlü olduğu böyle bir teşebbüste, bu cesurca kararın alınması İsmet Paşa sayesinde."*¹⁰⁴⁷

İsmet Paşa, Ali Fuat Paşa'nın Gediz yenilgisinden sonra Batı cephesi komutanlığına getirilmiş, önce Çerkez Ethem'i etkisizleştirmiş, daha sonra da Yunan taarruzunu İnönü'de durdurmuştur. Bazı kesimler tarafından küçümsenen İnönü Savaşları, TBMM'nin içeride ve dışarıdaki otoritesini güçlendirmiş, halkın moralini yükseltmiş ve Milli Harekete katılımı arttırmıştır.

* * *

İsmet Paşa, Mudanya, Lozan derken, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı olmuş ve diğer komutanların aksine Atatürk devrimlerine tam destek vermiştir.

İsmet İnönü anılarında, kendisiyle, Atatürk'ün diğer silah arkadaşları arasındaki en önemli "farkı" şöyle açıklamıştır:

*"(Onlar da) reformcu kimselerdi; ama Osmanlı reformcusu idiler. Ben dahil hiçbirimiz reformculukta Atatürk metotlarını daha önce görmüş, düşünmüş, benimsemiş değiliz. Atatürk metotları meydana çıkınca ben sükunetle vaziyeti değerlendirerek halin, zamanın tedbirleridir diye düşünmüşümdür. Atatürk'le konuşmalarımızda, yapılabilirse bu şimdi yapılır dediği zaman, benim inanmam ötekilerin korkması... Farkımız bundan geliyor..."*¹⁰⁴⁸

Gerçi zaman içinde Atatürk'ün İsmet İnönü'yle yolları ayrılmıştır; ama İnönü, Atatürk aydınlanmasına hep sahip çıkmış, Atatürk'ün Millet mektepleri, Halk evleri uygulamalarını daha da

1047 Selek, age. s. 167.

1048 İnönü, age. s. 467.

ileri götürerek Köy Enstitülerini açmıştır. Türkiye eğer, 1950’de “kansız, kavgasız” demokrasiye geçtiyse bunun en önemli nedenlerinden biri de, İsmet İnönü’nün sağduyulu ve demokrasiyi içselleştirmiş hareket tarzıdır.

Kuşkusuz ki, İnönü bir “Atatürk” değildir: Şüphesiz ki Atatürk’ün ölümünden sonra “psikolojik” ve “siyasal” nedenlerle çok önemli bazı yanlışlar yapmıştır; ama o yine de Atatürk’ten sonra gelen “İkinci Adam”dır.

Atatürk’ün Anadolu’ya Geçmesi

Mustafa Kemal, 13 Kasım 1918 ile 16 Mayıs 1919 tarihleri arasındaki 6 ay boyunca İtilaf devletlerince kontrol edilen İstanbul’da kalmıştır. Bu çileli 6 ay içinde, ülkeyi saplandığı bataklıktan çekip çıkarmak için her yolu denemiş, her kapıyı çalmıştır: Siyasal girişimlerde bulunmuş, ihtilalci yöntemlere başvurmuş, basın yoluyla propaganda yapmış, yerli-yabancı, asker-sivil çok sayıda insanla görüşmüş, Şişli’deki evinde “gizli kurtuluş planları” hazırlamış, yeraltı örgütleriyle temas kurmuş ve sonunda bir “kurtuluş ekibi” oluşturarak, Anadolu’ya geçip ulusal direniş başlatmaya karar vermiştir.

Bu konudaki tüm hazırlıklar tamamlanmış, Ali Fuat Paşa ve Karabekir Paşa, bir “**plan doğrultusunda**” 1919 Mayıs’ının baharında Anadolu’ya geçmiştir.

“Kurtuluş planlarının” uygulanabilmesi ve ulusal direnişin başlatılabilmesi için “hareketin lideri” Mustafa Kemal’in de Anadolu’ya geçme zamanı gelmiştir.

Peki ama nasıl?...

Kilitli Kapıları Açan Gizli Güç

Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçip Milli Hareketi örgütlemeye başlamasının çok “ilginç” ve “şaşırtıcı” bir hikâyesi vardır. Bu hikâye; hikâyedeki kişiler ve olaylar, adeta usta bir senaristin kaleminden çıkmış gibidir.

Bu hikâyedeki “şaşırtıcı ilişkiler ağı”, insanı hayrete düşüren cinstendir.

Sanki her şey daha yıllar öncesinden birileri tarafından “kurulanmış” gibidir: Tanışıklıklar, arkadaşlıklar, yaşanmışlıklar, kritik bir anda ve mükemmel bir şekilde bir araya gelerek “tüm kilitli kapıları” birer birer açmıştır.

Bu şaşırtan gerçeği Mustafa Kemal de fark etmiştir:

*“Tarih bana öyle müsait şartlar hazırlamış ki, kendimi onların kucağında hissettiğim zaman, ne kadar bahtiyarlık duydum tarif edemem. Bakanlıktan çıkarken, heyecanımdan dudaklarımı ısırığımı hatırlıyorum. Kafes açılmış, önümde geniş bir alem... Kanatlarını çırparak uçmaya hazırlanan bir kuş gibi idim.”*¹⁰⁴⁹

Peki ama, “kafes” nasıl açılmıştır?

Şaşırtıcı ilişkiler ağı nasıl kurulmuş, resmi görevlendirme nasıl yapılmıştır?...

Şaşırtan İlişkiler Ağı ve Resmi Görevlendirme

Mustafa Kemal’in, 19 Mayıs 1919’da Samsun’a gitmesini sağlayan, “resmi görevlendirme”, yıllar içinde biçimlenen “şaşırtıcı ilişkiler ağının” bir ürünüdür.¹⁰⁵⁰ Mustafa Kemal’in gençlik yıllarından beri kurduğu bazı ilişkiler ve arkadaşlıkların “zincirleme etkisi”, 1919 baharında, onun Anadolu’ya geçmesini sağlayan kapıyı ardına kadar açmıştır.

Ali Fuat Cebesoy ve Babası İsmail Fazıl Paşa

Mustafa Kemal’e Anadolu yolunu açan “şaşırtıcı ilişkiler ağı” çok önce, 1900’lü yılların başında oluşmaya başlamıştır.

“Şaşırtıcı ilişkiler ağının” başlangıç noktası, Mustafa Kemal’in önce sınıf arkadaşı, sonra silah arkadaşı olan Ali Fuat Cebesoy’dur.

1049 Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s. 129.

1050 Burada sözü edilen resmi görevlendirme, Mustafa Kemal’e verilen 9. Ordu Müfettişliği görevidir. Mustafa Kemal, bu “resmi görevle” Anadolu’ya geçip, Milli Hareketi başlatmıştır.

Her şey, Mustafa Kemal'in, İstanbul Harp Okulu'nda öğren-
ciyken, bir gün Ali Fuat (Cebesoy)'la tanışmasıyla başlamıştır.

Ali Fuat Cebesoy, anılarında, Mustafa Kemal'le tanışmasını
ve onun hakkındaki ilk izlenimlerini şöyle anlatmıştır:

*"İçeriye on yedi on sekiz yaşlarında sarı saçlı, parlak mavi
gözlü, sarı bıyıklı, pembe yanaklı zayıfça bir çocuk girdi. Giy-
diği şık Harbiyeli elbisesini düzgün bedenine pek yakıştırmıştı.
Vakurdu..."*¹⁰⁵¹

Mustafa Kemal'le, tanıştıktan sonra, sınıf arkadaşı olan ve
kısa sürede onunla çok sıkı bir dostluk kuran Ali Fuat, bir gün
Mustafa Kemal'i, Salacak'taki evlerine götürerek babası İsmail
Fazıl Paşa'yla tanıştırmıştır.¹⁰⁵²

O tanışıklığın, yıllar sonra bir ulusun kaderini değiştireceği-
ni kim bilebilirdi ki?

Ali Fuat Cebesoy, Mustafa Kemal'in, İsmail Fazıl Paşa'yla
tanışmasını şöyle anlatmıştır:

*"Babam İsmail Fazıl Paşa, İstanbul'a gelip Genelkurmay
4.Şubesi'nde göreve başladıktan bir süre sonra, benden sınıf ar-
kadaşlarım hakkında bilgi istedi. Yakın arkadaşlarımı sordu. Bu
onun alışkanlığıydı.... Hiç çekinmeden, 'Çavuşum Mustafa Ke-
mal Selanik' dedim ve emrederse, bir hafta tatilinde kendisini alıp
gelebileceğimi söyledim. Vaktiyle Erzincan'a yazdığım bir mek-
tupta da ondan söz ettiğim için adı ona yabancı gelmemiştii.*

*'Getir, çok sevinirim. Ona da söylemişsin, büyükanne de
merak ediyor' dedi.*

*Ertesi sabah sözleştik. Arkadaşımı sabah vapur iskelesinde
bekledim. Buluştuk ve sabah vapurla karşıya geçtik. Vakit öğ-
leydi. Salacak'taki evimizin kapısına geldiğimiz zaman kendisini
biraz tedirgin gördüm. Herhalde paşa tarafından nasıl karşıla-*

1051 Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 9.

1052 Ali Fuat Cebesoy'un babası, İsmail Fazıl Paşa, Avrupa'da eğitim görmüş ve
Miriliva (Tuğgeneral) rütbesine kadar yükselmiş iyi bir askerdir. İstibdat dö-
neminde hürriyetçi fikirleri savunduğu için 16 yıl sürgünle cezalandırılmıştır.
İsmail Fazıl Paşa, Kurtuluş Savaşı yıllarında ilerlemiş yaşına ve hastalığına
rağmen Sivas'a gidip Sivas Kongresi'ne katılmış, kongreye İkinci Başkan se-
çilmiş, sonra da I.TBMM'de Bayındırlık Bakanlığı yapmıştır.

nacağını düşünüyordu... Önce büyükannemin, sonra babamın elini öptük Ayşe Hanım'ın, 'Maşallah, Harbiyeli elbiseleri de ne güzel yaraşmış' dediğini hiç unutmam. Babam da yüzünü hafifçe okşadı.

'Fuat'la kardeş gibi geçiniyorsunuz, memnun oldum. İnşallah meslek hayatınızda birbirinizden ayrılmazsınız'... O geniş bilgi gücü ve keskin zekâsıyla bazı sorulara verdiği yanıtlar babamı bir an için şaşırtmıştı:

'Her ikinizi de erkanıharp zabiti olarak görürüm' dedi ve biz birkaç yıl sonra birer kurmay yüzbaşı olarak Harp Akademisi'nden mezun olduğumuz zaman en çok sevinenlerden biri de kendisi olmuştu... İkindiden sonra okula beraberce dönmek üzere evden ayrılırken babam arkadaşımı çok övmüş, 'Seni çok sevdim oğlum. Kuzguncuk'taki evimize de bekleriz, mutlaka geliniz' demişti. Sonra bana dönmüş, 'Seni de kutlarım. Böyle değerli ve iyi bir gençle arkadaşlık kurmuşsun. Okul sıralarında başlayan arkadaşlıklar kolay kolay sarsılmaz.'¹⁰⁵³

Bu tanışmadan sonra İsmail Fazıl Paşa, Salacak'taki evden Kuzguncuk'ta bir konağa taşınmıştır. İsmail Fazıl Paşa'nın Kuzguncuk'taki konağı, o dönemde "fikir" tartışmalarının yapıldığı konaklardan biridir. Bu konağın, 1899-1904 yılları arasındaki misafirlerinden biri de genç subay adayı Mustafa Kemal'dir.¹⁰⁵⁴

İsmail Fazıl Paşa Konağı, Mustafa Kemal'i çok derinden etkilemiştir. "Bu etkileşim", Ali Fuat Cebesoy'un anılarında şöyle yansımıştır:

"Çoğu zaman Mustafa Kemal, belli misafirlerin kimler olacağını sorar, fikir ve kanaatlerine değer verdiklerinin sohbetinde bulunabilmek için beni de ıkan eder ve evde kalırdık. Sofra ve sonrası saatlerde her konuyu dilediğimiz gibi konuşurduk. Ağabeyim, ben ve zaman zaman davet ettiğimiz sınıf arkadaşlarımız arasında en çok Mustafa Kemal, kendilerine soru sorar, düşüncelerini açıkça anlatır, hatta bazen tartışmaya girerdi.

1053 Cebesoy, age. s. 39 - 41.

1054 Meydan, Atatürk İle Allah Arasında, s. 111.

Bizden yaşlı ve meslekte ileri mevkilerde olan bu zevattan, milli mücadele yıllarında faaliyetlerinden istifade ettiklerimiz çok oldu... ”¹⁰⁵⁵

Mustafa Kemal’in Harp Okulu yıllarında tanıdığı, arkadaşı Ali Fuat Cebesoy ve babası İsmail Fazıl Paşa, yıllar sonra Mustafa Kemal’in “resmi bir görevle” Samsun’a çıkmasında önemli bir rol oynayacaklardır.

15 Yıl Sonra

Ali Fuat Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonraki o uğursuz günlerde İstanbul’a geldiğinde, onu heyecanla karşılayan babası İsmail Fazıl Paşa’nın ilk sözü, “*Anadolu’dan ne haber?*” olmuştur.

Ali Fuat Paşa’nın babasına anlattıkları hiç de iç açıcı şeyler değildir: Anadolu’da tam bir anarşi hüküm sürmektedir. I. Dünya Savaşı’ndan “yorgun” ve “yoksul” çıkmıştır. Devlet taşrayla hiç ilgilenmemektedir, particilik almış yürümüştür, düşmanlar bir kısım yerli hainlerle işbirliği yapmaktadır.

Bunları dinlerken, İsmail Fazıl Paşa’nın “yüzü renkten renge girmiştir.”

“*Bedbin misin Fuat?*” diye soran babasına Ali Fuat Paşa’nın cevabı, “*Hayır! Katiyen bedbin değilim, bilakis ümitliyim, anarşiyi defedip, kurtuluş çarelerini arayıp bulacak bir ruh ve azim milletimizde vardır,*” olmuştur.

Oğlundan bu sözleri duyan İsmail Fazıl Paşa’nın gözleri dolu dolu olmuştur: “*Evet Fuat, bu ruh ve azim milletimizde vardır ve çok yüksektir.*”¹⁰⁵⁶

Ali Fuat Paşa’nın Anadolu hakkında verdiği bilgileri merakla dinleyen İsmail Fazıl Paşa, oğluna İstanbul’da olup bitenleri anlatmıştır: Yabancıların İstanbul’daki etkilerinin gittikçe arttığını, Tevfik Paşa Hükümeti’nin duruma hakim olamadığını, Damat Ferit’in sevmediği kişilere İttihatçı damgası vurup iş başından

1055 Cemal Kutay, Atatürk Olmasaydı, Kazancı Matbaacılık, İstanbul, s. 18.

1056 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıralarım, s. 47.

uzaklaştırdığını, genç kumandanları da benzer şekilde etkisizleştirmesi halinde durumun daha da kötüleşeceğini belirtmiştir.¹⁰⁵⁷

Ülkenin, günden güne bir büyük felakete doğru yuvarlandığını gören İsmail Fazıl Paşa, İstanbul'da önemli mevkiilerdeki bazı "nüfuzlu" arkadaşlarıyla görüşerek, onlara bu durum karşısında bir an önce bir şeyler yapılmasından söz etmiştir.

İşte, İsmail Fazıl Paşa'nın bu "nüfuzlu" arkadaşlarından biri de Mehmet Ali Bey'dir.¹⁰⁵⁸

Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey

Galatasaray mezunu, iki dil bilen, eski Yeniköy Belediye Başkanı Mehmet Ali Bey, o günlerde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın önde gelen şahsiyetlerinden biridir.

Ali Fuat Paşa'nın kardeşi ve İsmail Fazıl Paşa'nın oğlu Yüzbaşı Ali Bey, bu Mehmet Ali Bey'in kızıyla sözlenmiştir; yakında evleneceklerdir.¹⁰⁵⁹

Yani, İsmail Fazıl Paşa'yla, Mehmet Ali Bey dünür olmak üzeredirler. Bu nedenle de Mehmet Ali Bey, sık sık İsmail Fazıl Paşa'yı ziyaret etmektedir.¹⁰⁶⁰

Mehmet Ali Bey, yine bir gün İsmail Fazıl Paşa'yı ziyarete gelmiştir. O gece, Ali Fuat Paşa, İsmail Fazıl Paşa ve Mehmet Ali Bey uzun uzun konuşmuşlardır. Ali Fuat Paşa, dilinin döndüğünce "*birlik ve beraberliğin*" öneminden söz etmiştir. Ancak bu sayede bir "*milli direnişin*" yaratılabileceğini, aksi takdire, biz birbirimizi yerken, galip devletlerin zaten uymadıkları mütareke hükümlerini büsbütün ihlal edeceklerini ve Türkleri yere vurmak için "akla hayale gelmeyen talepler ileri süreceklerini" söylemiş ve ordunun terhisinin doğru olmadığını belirtmiştir.

Mehmet Ali Bey, "*Berberlik lazımdır*" diyerek, Ali Fuat Paşa'nın sözlerini onaylamıştır.¹⁰⁶¹

1057 age. s. 49.

1058 age. s. 49.

1059 age. s. 49.

1060 age. s. 49.

1061 age. s. 50.

Bir ara söz, Mustafa Kemal Paşa'ya gelmiştir.

Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal'i şahsen tanımamakla birlikte hakkında çok şeyler duymuştur.

Mustafa Kemal hakkında "olumlu" düşüncelere sahiptir.

"Genç, zeki ve enerjik bir kumandan olduğunu söylüyorlar. Veliahtlığı sırasında zat-ı şahane ile beraber Almanya'ya seyahat ettiği için ona da yabancı değil. Siz ne düşünüyorsunuz?" deyince Ali Fuat Paşa, "tereddütsüz" şu cevabı vermiştir:

*"Mustafa Kemal Paşa, benim gerek Harp Okulu'nda ve gerek Harp Akademisi'nde sınıf arkadaşım idi. Savaşın en karanlık ve buhranlı günlerini beraber geçirdik. Buyurduğunuz gibi zeki, enerjik ve aynı zamanda memleketini seven vatan-sever bir zattır. Kendisine aktif bir görev verilmesi memleketin yararınadır."*¹⁰⁶²

Mehmet Ali Bey, "ufak bir tereddütten sonra",

"Fakat, İttihatçıdır, diyorlar doğru mu?" diye sormuştur.

Ali Fuat Paşa, bu soruya, *"Biraz önce birlik ve beraberlikten söz etmiştik, bunu makul karşılamıştınız beyefendi... Mustafa Kemal Paşa, İttihatçı değildir. Savaş sırasında hatta daha önce Enver Paşa ile olan mücadeleleri bunu kanıtlamaya yeterlidir zannederim,"* diye cevap vermiştir.

Mehmet Ali Bey, *"Evet, ben de işitmiştim,"* diyerek, Ali Fuat Paşa'ya hak vermiştir.

Ali Fuat Paşa, *"İmkân bulursa Kemal Paşa'yı kendisine takdim edeceğini,"* söylemiştir.

Mehmet Ali Bey, kibarca, *"Bu benim için bir şeref olacaktır,"* demiştir.¹⁰⁶³

Atatürk'ün Mehmet Ali Bey'le Tanışması

Mehmet Ali Bey'le görüşmenin ardından apar topar evden çıkan Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal'in Şişli'deki evine gitmiş ve ona Mehmet Ali Bey'le görüşmesinden söz etmiştir.¹⁰⁶⁴

1062 age. s. 50.

1063 age. s. 50, 51.

1064 age. s. 52.

Bu bilgiyi, Rauf Orbay da doğrulamaktadır:

“Ali Fuat Paşa, o sıralarda, kardeşinin kızıyla evlenmek üzere olan –Daha sonra Damat Ferit Paşa Kabinesi Dahiliye Nazırı– Mehmet Ali Bey’den bazı hususlarda faydalanılabileceğini de ortaya atmıştı... Ali Fuat Paşa, bu zatla akrabalığından istifade edilerek, özellikle duruma hakim bulunan Hürriyet ve İtilafçılar arasında beslendiği görülen güvensizliği ortadan kaldırmak suretiyle Mustafa Kemal Paşa’yı –Anadolu’da asayişini sağlamak amacıyla bir göreve tayin ettirmek görevini ileri sürmüştü.”¹⁰⁶⁵

Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa’nın, Mehmet Ali Bey’le yaptığı görüşmeyi çok önemli bulmuştur. İyileşir iyileşmez, Kuzguncuğa gelerek, Mehmet Ali Bey’le tanışacağını söylemiştir.¹⁰⁶⁶

Birkaç gün sonra Mehmet Ali Bey’le Mustafa Kemal’in, Kuzguncuk’taki İsmail Fazıl Paşa Konağı’nda görüşmeleri ayarlanmıştır.

Ali Fuat Cebesoy’a kulak verelim:

“Galiba, kardeşim Ali Bey’in evlenmesinin ikinci veya üçüncü günü idi. Babam evde bir akşam yemeği düzenlemişti. Mustafa Kemal Paşa’yı da çağırarak aynı masada ikisini karşılaştırmıştı. Bu buluşma çok faydalı olmuştu. O akşam tamamen tesirimiz altında kalan Mehmet Ali Bey, elinden gelen her türlü yardımı yapacağını ve partidekileri ikna etmeye çalışacağını vaat etmişti. Seçimlerin, muhakkak suretle kendi partilerince kazanılacağını, fakat gerekirse bundan önce de iktidara gelebileceklerini söylüyor. Damat Ferit Paşa’nın da şimdiden yakın arkadaşlarıyla görüşmeler yaptığını haber veriyordu. ‘Hükümette benim de yer almam muhtemeldir’ diyordu.”¹⁰⁶⁷

Rauf Orbay, anılarında, bu görüşmeyi de doğrulamaktadır:

“Birkaç gün sonra Ali Fuat Paşa’nın babası, rahmetli İsmail Fazıl Paşa, Kuzguncuk’taki yalılarında yemeğe davet ettiği Mustafa Kemal Paşa ile Mehmet Ali Bey’i birbirlerine tanıştırdı. Mehmet Ali Bey, zaten Anafartalar’dan beri hakkında büyük bir

1065 Orbay, age. s. 240.

1066 Cebesoy, age. s. 52.

1067 age. s. 54, 55.

saygı beslediğini gizlemediği Mustafa Kemal Paşa ile tanıştıktan sonra sık sık ziyaretine gelerek kısa bir zamanda samimiyetini arttırdı ve Hürriyet ve İtilafçılar arasındaki nüfuzdan istifade ederek, paşaya her konuda yardım etmeye hazır olduğunu belirten bir durum aldı..."¹⁰⁶⁸

Görüldüğü gibi, yavaş yavaş taşlar üst üste konulmaktadır. Yakında işgal İstanbul'unda iktidara gelecek bir partinin en etkili adamlarından biri, Mehmet Ali Bey, "*Mustafa Kemal'e elinden gelen her türlü yardımı yapacağına*" söze vermiştir. Mustafa Kemal'in "resmi bir görevle" Anadolu'ya geçmesinde "bu sözün" çok önemli bir etkisi olacaktır.

Atatürk'ün Asım Us'a Anlattıkları

Ali Fuat Paşa anılarında, Mustafa Kemal'in, babası İsmail Fazıl Paşa aracılığıyla Mehmet Ali Bey'le tanıştığını iddia etmiştir.¹⁰⁶⁹ Ancak Mustafa Kemal'in, *Vakit gazetesini* başyazarı ve Artvin milletvekili Asım Us'a anlattıkları, onun İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'i, Avni Paşa aracılığıyla tanıdığını göstermektedir.

Mustafa Kemal'in anlatımına göre Mehmet Ali Bey'le tanışma süreci şöyle gelişmiştir:

Mustafa Kemal, Bahriye (Denizcilik) Bakanı Avni Paşa'yı Suriye cephesinden tanımaktadır. 1918 yılının Ağustos ayında Suriye'de Yıldırım Orduları Grubu'ndaki 7. Ordu Komutanlığı'na atandığında, Ordular Grubu Menzil Komutanı Albay Avni Paşa'dır. Bu görev sırasında birbirlerini iyi tanımışlardır.

Mustafa Kemal, o günlerde iyi bir asker olmadığına karar verdiği Avni Paşa'yı birkaç kere uyardıktan sonra görevden almıştır.

"Daha evvel Şam'da, zatıalinizle müşerref olmuşum. Daha o zaman sizin ne kadar kıymetsiz olduğunuzu anlamıştım. On-

¹⁰⁶⁸ Orbay, age. s. 240.

¹⁰⁶⁹ Bu iddiayı anılarında Rauf Orbay da doğrulamaktadır.

dan sonraki vaziyetlerde de aczinizi, miskinliğinizi tamamen gördüm. İşte bunun için sizi azlediyorum' dedim."¹⁰⁷⁰

İşte o Avni Paşa'yla Mustafa Kemal'in yolları Samsun öncesinde İstanbul'da bir kere daha kesişecektir.

Bahriye Nazırı Avni Paşa'yla Görüşmeler

Avni Paşa, o günlerde Denizcilik Bakanı'dır ve Harbiye Bakanını Şakir Paşa'nın da damadıdır. Avni Paşa, Suriye cephesinde Mustafa Kemal'in üstün askeri yeteneklerine bizzat tanık olmuştur.

Güçlü bir kişiliği olmasa da, kabine üyesi olması ve Harbiye Bakanı'yla akrabalığı, Mustafa Kemal'in tayininde etkili olabilecek özelliklerdir.¹⁰⁷¹

Mustafa Kemal, Avni Paşa'nın "Denizcilik Bakanı" olması üzerine, bu durumdan yararlanmak istemiştir. Yaveri Cevat Abbas'a, *"Bahriye Nazırı Avni Paşa'yı göreyim... Bunun için gerekli girişimlerde bulun"* demiştir.¹⁰⁷² Cevat Abbas'ın girişimlerinden sonra Avni Paşa, otomobilini göndererek Mustafa Kemal'i makamına davet etmiştir. Bu görüşme sırasında Mustafa Kemal'e çok "sıcak" davranan Avni Paşa, "hatta evinden sefertası ile gelen öğle yemeğinden" de Mustafa Kemal'e ikram etmiştir.

Mustafa Kemal, anılarında Avni Paşa'yla yaptığı bu görüşmenin detayları hakkında şunları söylemiştir:

*"Bu saf bakandan bir şeyler anlayabilmek için ne düşündüğü, durumu nasıl gördüğü hakkında bazı sorular sordum. Hiçbir şeyden haberi olmadığını, ilk sözlerinden anladığım bakan, iyi şeyler düşündüklerinden, padişah sayesinde işlerin iyi olacağından, çok kuvvetli bulunduklarından, İngilizlerle anlaşmak üzere olduklarından söz etti. Tebrik ettim ve hoşuna gidecek memnuniyet alametleri gösterdim..."*¹⁰⁷³

1070 Borak, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları, s. 236.

1071 Selek, age. s. 219.

1072 Gürer, age. s. 188.

1073 Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s. 120, 121.

“Avni Paşa, ‘Görüyor musunuz ben ne oldum? Ve Şimdi sen ne haldesin. Zannederim gerçekleri gören kimmiş anlıyorsunuz.’

Derhal şu cevabı verdim: ‘Elbette sizsiniz. Fakat korkarım, gördüğünüz gerçeklik ufukları çok dar olmasın. İşte benim endişem budur. Temenni ederim ki senin arkadaşlarının, Osmanlı Hükümetlerinin görüşleri de seninki gibi dar olmasın’.

Bu söze Avni Paşa’nın cevabı şu oldu:

‘Sen beni küçük ve aciz gördün ve hizmetinden aldın. Fakat, imparatorluk hükümeti beni takdir etti. İşte bak, Bahriye Nezareti makamına getirdi.’

‘Affedersiniz, gerçekten siz gerçekleri benden daha iyi gören bir adam imişsiniz. Yalnız sizden bir ricam var. Beni Osmanlı Hükümeti’ni teşkil eden kişilerle tanıştırmıyorsunuz?’

‘Evet tabii!...’¹⁰⁷⁴

Mustafa Kemal’in sözlerinden çok hoşlanan ve “koltukları kabaran” Avni Paşa, Mustafa Kemal’e teşekkür etmiştir.¹⁰⁷⁵

Mustafa Kemal’in, Avni Paşa’dan, Anadolu’ya geçme konusunda yararlanabileceğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Kabinede yer alması, İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey’le dost ve Harbiye Bakanı Şakir Paşa’yla akraba olması, Avni Paşa’yı, Mustafa Kemal’in “işine yarayacak” bir figür haline getirmektedir.

Mustafa Kemal’in, Avni Paşa’ya, “Yalnız sizden bir ricam var. Beni Osmanlı Hükümeti’ni teşkil eden kişilerle tanıştırmıyorsunuz?” diye sorması ve Avni Paşa’nın “olurunu” alması çok önemlidir.

Mustafa Kemal, Avni Paşa’yla kurduğu ilişkinin detaylarını ve Mehmet Ali Bey’le tanışmasını, Asım Us’a şöyle anlatmıştır:

“Hemen o gece Bahriye Nazırı Avni Paşa, beni Şişli’deki evimde gördü. Ayak üzeri dedi ki:

‘Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, sizinle yakından tanışmak istiyor. Getireyim mi?’

‘Derhal beraber teşrif buyurunuz’.

1074 Borak, age. s. 236, 237.

1075 Gürer, age. s. 188.

Avni Paşa gitti. Biraz sonra Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'le beraber geldi. Her ikisini çalışma odasında kabul ettim."¹⁰⁷⁶

Görüşme sırasında Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal'e "*İttihat ve Terakkici misiniz?*" diye sorunca, Mustafa Kemal, "*Ben İttihat ve Terakkici değilim, fakat İttihat ve Terakki'nin kuruluşunda ve esas amacında onunla beraberim*" demiştir.

Mehmet Ali Bey, "*Enver Paşa'dan memnun olup olmadığımı*" da sormuştur. Mustafa Kemal, bu soruya da şu yanıtı vermiştir:

"Enver Paşa, herhalde zamanın en kuvvetli bir adamı olması gerekir. Bunun aksini kanıtlayacak elimizde hiçbir belge yoktur. Bilakis kuvvetini kanıtlayacak bir belge vardır ki, o da Enver Paşa'nın görevde iken kimsenin ona karşı gelememiş ve ancak o memleketi terk ettikten sonra birtakım insanların başlarını kaldırabilmiş olmasıdır. Böyle bir şahsın kuvvetli olmadığını söylemek, lüzumsuz ve anlamsız bir iddia sayılmaz mı?"

Bu sözler üzerine, Mehmet Ali Bey, "*Paşa Hazretleri, bugün Enver Paşa ile tekrar mesai arkadaşlığı eder misiniz?*" diye sormuştur.

Mustafa Kemal, kendinden emin, "*Ha... Buna açık cevap vermeliyim. Ben ömrümde ve askerlik hayatımda hiçbir zaman Enver Paşa ile yakından mesai arkadaşlığı etmedim ki, bundan sonra böyle bir girişim peşinde koşayım*" diye cevap verince,

Mehmet Ali Bey, "*Peki Paşa Hazretleri, bizimle mesai arkadaşlığı eder misiniz?*" diye sormuştur.

Mustafa Kemal, bu soruya, "*Niçin etmeyeyim... Eğer siz memleketi bugün içine düşmüş olduğu badireden kurtarmaya azmetmiş insanlar iseniz!...*"¹⁰⁷⁷

Bu diyaloglardan görüldüğü gibi, Mehmet Ali Bey ve Avni Paşa, Mustafa Kemal'in ihtiyacı olan "resmi görevlendirmenin" ona verilmesi için, Mustafa Kemal'le "mesai arkadaşlığı" yapmaya karar vermişlerdir.

1076 Borak, age. s. 237.

1077 Bayur, age. s.284,285; Borak, age. s. 237, 238.

Atatürk, Mehmet Ali Bey'i zeki ve kurnaz bulduğunu ve ona karşı "iyi duygular" beslediğini, Yusuf Hikmet Bayur'a söylemiştir.¹⁰⁷⁸

Ali Fuat Cebesoy, anılarında, "*Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa ile Kuzguncuk'ta başlayan görüşmelerine devam etmiş, Şişli'deki evine de sık sık gitmişti. Bir defasında da Bahriye Nazırı Avni Paşa'yı beraberinde götürmüştür*"¹⁰⁷⁹ demiştir.

* * *

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal'in *Vakit gazetesini* yazarı Asım Us'a anlattıklarıyla Ali Fuat Cebesoy'un anıları arasında ciddi bir uyumsuzluk vardır. Ali Fuat Cebesoy, anılarında "Mustafa Kemal'i babası İsmail Paşa aracılığıyla, hatta İsmail Fazıl Paşa'nın Kuzguncuk'taki konağında İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'le" tanıştırdığını iddia ederken, Mustafa Kemal, Asım Us'a verdiği mülakatta, "İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'i, Avni Paşa aracılığıyla Şişli'deki evine çağırıp, orada kendisiyle tanıştığını" ileri sürmüştür.

Şevket Süreyya Aydemir, Ali Fuat Cebesoy'un anlatımını dikkate alırken, Sadi Borak, Ali Fuat Cebesoy'un gerçekleri çarpıttığını iddia etmiştir.¹⁰⁸⁰

Mehmet Ali Bey'in İlk Girişimleri

Mehmet Ali Bey, 4 Mart 1919'da iktidara gelen Damat Ferit Paşa Hükümeti'nde Posta Telgraf Bakanlığı'na getirilmiştir. Bu göreve getirilir getirilmez de "verdiği sözü tutarak", Sadrazam Damat Ferit'e, Mustafa Kemal Paşa'nın "meziyetlerinden" söz etmeye başlamış ve paşanın bir göreve tayin edilmesi için ricada bulunmuştur.¹⁰⁸¹

Ancak, Padişah Vahdettin'in ve Sadrazam Damat Ferit'in, "*acaba bu da İttihatçı mıdır?*" diye herkesten şüphelendikleri

1078 Bayur, age. s. 285.

1079 Cebesoy, age. s. 79, 80.

1080 Borak, age. s. 232.

1081 Cebesoy, age. s. 79.

bir dönemde, Mehmet Ali Bey'in kabine arkadaşlarına ve parti liderlerine derdini anlatması ve düşüncesini kabul ettirmesi çok kolay olmamıştır.¹⁰⁸²

Hürriyet ve İtilaf Fırkası içinde, herkesin güvenini kazanmış olan Mehmet Ali Bey, 17 Nisan 1919'da İçişleri Bakanlığı'na getirilmiştir.

Bu görevlendirme, Mehmet Ali Bey'in girişimlerini arttırmasına yol açmıştır. Ne de olsa artık koskoca bir İçişleri Bakanı'dır...

Mehmet Ali Bey, "Mustafa Kemal'in bir göreve tayin edilmesi için" fırsat kollamakta, uygun zamanı beklemektedir.¹⁰⁸³

* * *

Avni Paşa'yla birlikte Mustafa Kemal'i Şişli'deki evinde ziyaret eden Mehmet Ali Bey ayrılırken, Mustafa Kemal'i ertesi gün için Serklidoryan'da (Cerle d'Orient) öğle yemeğine davet etmiştir. Mustafa Kemal, bu daveti, Avni Paşa'dan başka birinin bulunmaması şartıyla kabul etmiştir.¹⁰⁸⁴

Avni Paşa, Mehmet Ali Bey ve Mustafa Kemal, Beyoğlu'nda Galatasaray Lisesi karşısındaki Cerle d' Orient'de bir araya gelmişlerdir.

Masada boş kalan dördüncü bir yer olduğunu gören Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal'e salon kapısının solunda oturan birini işaret ederek, "*Bu zat Posta Telgraf Genel Müdürü Refik Halid Bey'dir, gayet kıymetli bir arkadaşımızdır. Masamızda onun için de bir yer hazırlamıştık, müsaade buyurursanız gelsin*" demiştir.

Mustafa Kemal, "*Henüz kendisini tanımadım. Şimdilik biz bize kalalım*" diyerek, Refik Halid'in çağrılmasına izin vermemiştir.

Atatürk, daha sonra bu olaydan arkadaşlarına söz ederken, "*İki bakanla daha serbest konuşarak, onların düşüncelerini ka-*

1082 age. s. 79.

1083 Cebesoy, age. s. 79.

1084 Bayur, age. s. 285; Borak, age. s. 238.

zanmak için, tanımadığı üçüncü bir kimsenin bulunmasını istemediğinden yaptığını, ancak, Refik Halid'i kendisine düşman etmiş olduğunu çok geçmeden sezdiğini, belki onun sofraya çağrılmasının daha doğru olacağını" söylemiştir.¹⁰⁸⁵

Mustafa Kemal, anılarında, Avni Paşa ve Mehmet Ali Bey'le yaptığı görüşmelerden şöyle söz etmiştir.

*"İçişleri Bakanlığı'nda bulunan Mehmet Ali Bey adında bir zat, bir iki defa Şişli'deki evimde beni ziyaret etti. Bu ziyaretlerinden memnun kaldığını da arkadaşlarına söylemiş. Bir defa da Bahriye Nazırı Avni Paşa ile gelerek, çeşitli konular üzerinde benimle konuştular. Artık adeta ahbap olmuş gibiydik. Bir defa bu zatlar tarafından, 'Cercle d'Orient' da bir öğle yemeğine davet edilmiştim."*¹⁰⁸⁶

Hikmet Bayur, Mustafa Kemal'in, Avni Paşa ve Mehmet Ali Bey'le "az çok dostluk kurmasını" Mustafa Kemal için "ümit verici" ve "amaca ulaşma yolunu kolaylaştırıcı bir şey" olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁸⁷

Harbiye Nazırı Şakir Paşa

Mustafa Kemal, bir taraftan Denizcilik Bakanı Avni Paşa ve İçişleri Bakam Mehmet Ali Bey'le ilişkilerini çok hızlı bir şekilde geliştirirken, diğer taraftan Osmanlı ordularının en tepesindeki adam Harbiye Bakanı Şakir Paşa'yla da temas kurmak için çalışmalara başlamıştır.

Mustafa Kemal'in Şişli'deki evine gidip gelen Denizcilik Bakanı Avni Paşa'nın, Harbiye Bakanı Şakir Paşa'nın damadı olması işleri kolaylaştırmıştır.

Mustafa Kemal'in Şakir Paşa'ya ulaşabileceği tek kanal, damat Avni Paşa değildir: Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Abbas Bey'in eşi Memduha Hanım da Harbiye Bakanı Şakir Paşa'nın akrabasıdır.

1085 Bayur, age. s. 235.

1086 Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s. 120.

1087 Bayur, age. s. 235.

Böylece Mustafa Kemal, akrabalıklarla oluşan “iki kanaldan” Harbiye Bakanı Şakir Paşa’ya ulaşma fırsatı bulmuştur.

Cevat Abbas’ın eşi Memduha Hanım, Şakir Paşa’nın aile çevresine kadar sokulup, Mustafa Kemal’in kahramanlığından ve üstün kişiliğinden, İttihat ve Terakki karşıtlığından, Enver Paşa hakkındaki düşüncelerinden ve padişaha duyduğu saygı ve sevgiden söz etmiştir. Memduha Hanım’ın bu “Mustafa Kemal propagandalarının” Harbiye Bakanı Şakir Paşa’nın kulağına gitmesi fazla gecikmemiştir.

Ayrıca, Mustafa Kemal’in yaveri Cevat Abbas da Şakir Paşa’nın “bacanağı” Dr. Ahmet Reşit Bey’le görüşmektedir:

“Şakir Paşa’nın bacanağı Yarbay Dr. Ahmet Reşit Bey’le sıkı ilişkide bulunuyordum. Bu kişiyle yalnız akrabalığım dolayısıyla görüşmüyordum. Gerçekten merhum Ahmet Reşit’i namuslu ve erdemli bir kişi olarak tanıdığımdan saygıyla sever ve sık sık apartmanına gider ve kendisiyle memleket işlerinde ürkütmeyecek kadar açık dertleşirdim.

*Bu kişiye hikâye ve anlatımlarımla, Mustafa Kemal’in askerlikle ilgili üstün zekâ ve yeteneklerini Şakir Paşa’ya tanıtmak istiyordum...”*¹⁰⁸⁸

Cevat Abbas, Şakir Paşa Görüşmesi

Cevat Abbas’ın, Dr. Ahmet Reşit Bey üzerinden Harbiye Bakanı Şakir Paşa’ya ulaşma planı sonuç vermiştir. Cevat Abbas, bir gün, bacanağı Dr. Ahmet Reşit Bey’in evinde, Şakir Paşa’yla bizzat görüşme olanağı da yakalamıştır.

Görüşmenin detaylarını Cevat Abbas’tan dinleyelim:

“Bir gün doktorun aracılığıyla uzunca görüştüğüm Şakir Paşa’ya, ‘O yalnız bir askerdir. Verilen emri yapıyor. Hele Vahdettin Hazretlerine pek bağlıdır! Padişahımızın Almanya gezileri sırasında kumandanım Mustafa Kemal’i, ‘İstanbul’un ikinci fatihi’ diyerek ödüllendirmişlerdi.

Zatışahane kendilerini çok iyi tanırlar. Her işlerinde yaverleri Mustafa Kemal Paşa'dan üst noktada yararlanabilirler. Aslında siz kendileriyle görüşseniz. Mustafa Kemal'in saydığım askerlik niteliklerini benden daha iyi değerlendireceğinizden eminim. Büyük Savaş'ın dört yılı içinde İttihat ve Terakki akımıyla uğraştı durdu.... Politikadan nefret eder. Kendisinin ordu müfettişliklerinden birine atanması zatışahaneye önerilemez mi? Bir denesenez, memleket ve ordu için kıymetli bir kumandan kazanmış olacaksınız' cümlesiyle özetleyerek Atatürk'ü anlatmış, emniyet ve güven yaratmaya çalışmışım.”¹⁰⁸⁹

Şakir Paşa, bu uzun görüşmenin ardından Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Abbas'a bazı sorular sormuş, Cevat Abbas, “*bu sorulara, tereddüde düşmeden ve anlamlarını değiştirmeden verdiği yanıtlarla inanılır bir duruma geldiğini*” belirtmiştir.¹⁰⁹⁰

Cevat Abbas, Mustafa Kemal hakkında söyledikleriyle, Harbiye Bakanı Şakir Paşa'yı etkilemeyi amaçlamıştır.

Söylenenleri özetlemek gerekirse:

1. Mustafa Kemal, verilen her emri yapan bir askerdir.
2. Padişah Vahdettin'e çok bağlıdır.
3. Padişah, Mustafa Kemal'i tanır ve sever.
4. İttihat ve Terakki karşıtıdır.
5. Mustafa Kemal'in, ordu müfettişliklerinden birine atanmasını padişaha önerebilirsiniz.

Bir süre sonra Harbiye Bakanı Şakir Paşa'nın, Mustafa Kemal'i bir “ordu müfettişliği” görevine atamasında, **Avni Paşa**, **Memduha Hanım** ve **Cevat Abbas**'ın bu telkinlerinin de etkili olduğu çok açıktır.

Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım İnanç Paşa

Mustafa Kemal'in Samsun öncesindeki “şaşırtıcı ilişkiler ağının” en ilginç parçalarından biri de o sırada Genelkurmay İkinci Başkanı olan **Kazım İnanç Paşa**'dır.

1089 age. s. 211, 212.

1090 age. s. 212.

Kazım İnanç Paşa'da, Mustafa Kemal'in cephe arkadaşlarından biridir. İki Paşa birbirini çok iyi tanımaktadır.

Çanakkale Savaşlarında Ocak 1915'te 19. Tümen Komutanlığı'na atanan Yarbay Mustafa Kemal'in bağlı olduğu 5. Ordu'nun Kurmay Başkanı Yarbay Kazım Bey'dir.¹⁰⁹¹

Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşlarındaki bütün cephe-lerde; Arıburnu'nda, Anafartalar'da en yakın mesai arkadaşı Albay Kazım Bey'dir.

Mustafa Kemal, Arıburnu Komutanı'yken, İngilizlerin Anafartalara çıkmaları üzerine **Kazım İnanç Paşa**, Liman Von Sanders Paşa adına Mustafa Kemal'i aramıştır. Konuşmanın sonunda Mustafa Kemal'in, "*Bütün kumanda ettiğiniz kuvvetleri buyruğuma veriniz*" dediğine tanık olmuştur.¹⁰⁹²

Gelişmeler Mustafa Kemal'i haklı çıkarmış ve Liman Von Sanders, 8 Ağustos 1915'te, 34 yaşındaki genç komutan Mustafa Kemal'e beş tümenden oluşan Anafartalar Grup Kumandanlığı'nı vermiştir.

Mustafa Kemal'le, Kazım İnanç'ın yolları, Çanakkale'den sonra Suriye cephesinde kesişmiştir. Mustafa Kemal, Suriye'de 7. Ordu Komutanlığı'na atanınca bu ordunun bağlı olduğu Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'nın Kurmay Başkanlığı'nı yine Kazım İnanç Paşa yapmaktadır.

Mustafa Kemal ve Kazım İnanç, Filistin cephesinde, Suriye geri çekilişinde de birlikte çalışmışlardır.

Çanakkale'de ve Suriye'de hep Mustafa Kemal'in çok yakınında olan **Kazım İnanç Paşa**, Mustafa Kemal'in "askeri dehasının", "büyük cesaretinin" ve "katıksız vatanseverliğinin" en yakın tanıklarından biridir.

Mustafa Kemal'i çok iyi tanıyan ve seven **Kazım İnanç Paşa**, "müfettişlik yetkilerinin" genişletilmesini" sağlayan adamdır.

* * *

1091 Bu ordunun komutanı ise **Liman Von Sanders**'tir.

1092 **Hakimiyeti Milliye**, 8 Nisan 1926.

Mustafa Kemal'in bu "şaşırtıcı ilişkiler" ağını özetleyelim:

1. Mustafa Kemal, sınıf arkadaşı Ali Fuat Cebesoy'un babası İsmail Fazıl Paşa'yı daha Harp Okulu yıllarında tanımış ve çok iyi bir dostluk kurmuştur. İsmail Fazıl Paşa, Mustafa Kemal'i "*Sende Fuatımın kokusunu hissediyorum,*" diyecek kadar çok sevmektedir.¹⁰⁹³
2. İsmail Fazıl Paşa, İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'in dünürüdür: Çünkü, İsmail Fazıl Paşa'nın oğlu Yüzbaşı Ali Bey, Mehmet Ali Bey'in kızıyla sözlüdür. Dolayısıyla İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'le, İsmail Fazıl Paşa'nın diğer oğlu Ali Fuat Paşa "kayınbiraderdir". Yani, Mustafa Kemal'in "en iyi" arkadaşı, İçişleri Bakanı'nın kayınçosudur.
3. Mustafa Kemal'in Suriye cephesinden tanıdığı Bahriye Bakanı Avni Paşa, Harbiye Bakanı Şakir Paşa'nın damadıdır.
4. Mustafa Kemal'in Başyaveri Cevat Abbas Bey'in eşi Memduha Hanım, Harbiye Bakanı Şakir Paşa'nın akrabasıdır.
5. Mustafa Kemal'in Başyaveri Cevat Abbas da, Harbiye Bakanı'nın baçanağı Dr. Yarbay Ahmet Reşit Bey'le çok iyi arkadaşdır. Bu arkadaşlığın etkisiyle Harbiye Bakanı'yla konuşmuş, ona Mustafa Kemal'den söz etmiştir.
6. Çanakkale ve Suriye cephelerinde Mustafa Kemal'in yanında yer alan, bu süreçte Mustafa Kemal'i tanıyıp, takdir eden Kazım İnanç Paşa, Mustafa Kemal'in "müfettişlik yetkilerinin genişletilmesi isteğine" karşı çıkmamıştır.

Görüldüğü kadarıyla Mustafa Kemal, oluşan bu "şaşırtıcı ilişkiler ağı" sonunda Harbiye, Bahriye ve Dahiliye Bakanlarını etkisi altına almayı başarmıştır. Bu üç bakan Mustafa Kemal ismi üzerinde anlaşmışlar, konuyu Sadrazam Damat Ferit'e götürerek onu da ikna etmişler ve böylece atama gerçekleşmiştir.¹⁰⁹⁴ Genelkurmay İkinci Başkanı ise, "müfettişlik yetkilerinin" genişletilmesini sağlayarak, Mustafa Kemal'in Anadolu'daki hareket alanını genişletmiştir.

1093 Cebesoy, age. s. 85.

1094 Coşkun, age. s. 355.

Mustafa Kemal'in olağanüstü çalışma temposu, bitip tükenmez azmi, zekâ işi planları ve ileriye gören hamleleri, "şaşırtan ilişkiler ağıyla" birleşince Anadolu yolunun açılması kaçınılmaz olmuştur.

İngilizlerin Ültimatomu

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. Maddesine göre, "*karışıklık çıkan yerler İtilaf devletleri tarafından işgal edilecekti*". İtilaf devletleri, bu maddeye dayanarak Anadolu'nun birçok yerini işgal etmiş ve "karışıklık" çıkan bölgeler konusunda hükümeti uyarmıştır.

Mütareke döneminin en huzursuz ve en karışık yerlerinden biri de Samsun'dur. Bölgenin etnik yapısı, savaşta yaşadığı maceralar ve bölgeyi ele geçirmek isteyen Pontus Rum çetelerinin faaliyetleri, buradaki karışıklıkların temel nedenidir.

*"Çoğu Rum olmak üzere elli kadar çete Samsun sancağı içinde huzur ve asayiş kökünden sarsmış bulunuyordu. Bütün bu özellikleriyle, daha mütarekenin ilk ayından itibaren Samsun bölgesi, İstanbul'daki İngiliz Kumandanlığı'nın dikkatini çekmiştir."*¹⁰⁹⁵

Karadeniz bölgesi, İngilizlerin emperyalist emellerine dayalı politikalarını sürdürmeleri bakımından çok önemlidir. Kafkasları ele geçiren İngilizler, bu bölgedeki doğal kaynaklarla birlikte Hindistan ticaret yolunu da ele geçirmişlerdir. Hem bu kazanımları korumanın, hem de Bolşevik Rusların Kafkaslar üzerine inmesine engel olmanın biricik yolu Kafkasları korumaktan geçmektedir. Bu nedenle İngilizler, Kafkaslara açılan koridor durumundaki Karadeniz bölgesine ve Karadeniz limanlarına çok büyük önem vermişlerdir.

Karadeniz bölgesinin en önemli ve en stratejik liman şehirlerinden biri Samsun'dur.

Samsun, hem Kafkaslara, hem de Orta Anadolu'ya açılan en rahat kapılardan biridir. Kuzeyden Anadolu içlerine inmek isteyenler için bu kapı mutlaka elde bulundurulmalıdır.

1095 Selek, age. s. 216.

Samsun'da Pontusçu çetelerin faaliyetlerini arttırmaları üzerine, Türk çeteleri de faaliyetlerini arttırmışlardır. Çatışmalar bazen şehir merkezine kadar inmiştir.

İngilizler, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan hemen sonra Samsun'dan şikâyet etmeye başlamışlardır. Calthorpe ile Amet, Kasım 1918 sonunda, "*Samsun'da mütareke hükümlerinin henüz uygulanmamış olduğunu ve Hristiyanları toptan öldürmek için Müslüman ahalinin silahlandırıldığını*" iddia etmişlerdir.¹⁰⁹⁶ 17 Ocak'ta, Samsun'daki American Tobacco Company, Londra'ya yolladığı bir raporda, "*Bütün Müslümanların ve özellikle köylülerin silahlandırıldığını*" bildirmiştir. Bunun üzerine İngiliz Foreign Office, "*Bu durumun, gemi veya silah göndererek düzeltilmesi için gerekli tedbirlerin alınıp alınamayacağını*" sormuştur. Bu soruya Webb, 13 Ocak'ta, "Normal şartlara dönüş için bütün bölgenin tamamıyla silahsızlandırılması gereklidir. Bu da ancak büyük bir askeri kuvvetle yapılabilir" şeklinde cevap vermiştir.¹⁰⁹⁷ Bunun üzerine İngilizler, 9 Mart 1919'da Samsun'a 200 kişilik küçük bir askeri birlik çıkarmışlar, bir müfrezeyi de Merzifon'a göndermişlerdir.¹⁰⁹⁸

Ancak, bir İngiliz birliğinin Samsun'a çıkmasına bölge halkı büyük bir tepki duymuştur. 17/18 Mart 1919 geces, Makineli Tüfek Bölüğü'ne bağlı Teğmen Hamdi Bey askerleriyle birlikte dağa çıkmıştır.¹⁰⁹⁹

Teğmen Hamdi Bey'in dağa çıkması, İngilizler açısından bar-dağı taşıran son damla olmuştur. İngiliz yetkililer, hükümetin biran önce "bölgedeki karışıklıkları önlemesini" istemiştir. İngilizlerin gerçek amacı, bölgedeki Türk uyanışını ve direnişini bastırarak Karadeniz'de bir Rum devletinin kurulmasını sağlamaktır.

Bu karışık ortamdan yararlanmak isteyen İngilizler, Yüksek Komiser Amiral Calthorpe aracılığıyla, Rum çeteleriyle vuruşan Türk çetelerinin dağıtılmasını istemiştir.

1096 Jaeschke, İngiliz Belgeleri, s. 102.

1097 age. s. 103.

1098 Akşin, age. s. 243; Selek, age. s. 216.

1099 Selek, age. s. 216.

Calthorpe'un, 21 Nisan 1919 tarihinde Osmanlı Hükümeti'ne verdiği yazılı bildiride şu istekler vardır:

1. Erzurum, Erzincan, Bayburt ve Sivas yörelerindeki ordunun terhis ve silahlarının işi çok yavaş gitmektedir.
2. Bu yörelerde, Kars'ta olduğu gibi baştan başa şûralar kurulmuştur.
3. Bu şûralar, ordunun denetimi altında asker toplamaktadır; bu gelişmeler o bölgede yaşayan halkı rahatsız etmektedir.
4. Bu gelişmeler, Ermenistan hakkında verilecek karara karşı koymak için İttihatçı-Jön Türklerce örgütlenmektedir.

Bu İngiliz "ültimatomunun" sonunda Amiral Calthorpe, "*Gereken her türlü önlemin derhal alınmasını, ilgililere emir ve talimat verilmesini, yoksa işin ciddiyet kazanacağını*" bildirmiştir.¹¹⁰⁰

Amiral Calthorp'e, Sadrazam Damat Ferit'e gönderdiği resmi yazıyla yetinmemiş, Padişah Vahdettin'le de görüşerek, "*Karadeniz'deki karışıklıkların bastırılması konusunda*" ona da kesin uyarıda bulunmuştur.

Calthorpe, Padişaha, "*Yüksek yetkilere sahip askeri bir kurulun, başlarında yetenekli bir generalle derhal görev yerine giderek, o bölgedeki 9. Ordu'yu disiplin altına almasını*" söylemiştir.¹¹⁰¹

Aynı hafta içinde, 25 Nisan Cuma günü, İngiliz Komiser Vekili Amiral Webb de Sadrazam Damat Ferit'i ziyaret ederek aynı istekleri tekrarlamıştır.¹¹⁰² Damat Ferit, İngilizlerin önem verdiği Karadeniz'deki çeteler konusunun en kısa sürede çözüleceğini söylemiştir.¹¹⁰³

Bu görüşmenin hemen ardından, 28 Nisan 1919'da toplanan Meclis-i Vükela (Bakanlar Kurulu), ülkenin herhangi bir ye-

1100 Jaeschke, age. s. 104.

1101 Sir Andrew Ryan, *The Last of the Dragomans*, Londra, 1951, s.129-131'den aktaran Osman Özsoy, *Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası*, Aksay Kitap, İstanbul, 199, s.133; Coşkun, age. s. 338.

1102 Jaeschke, age. s. 107; Coşkun, age. s. 338.

1103 Akşin, age. s. 247, 248.

rine silah toplamak için ordu gönderildiğinde bu orduya İngiliz subaylarının da katılması için karar almıştır.¹¹⁰⁴

O günlerde Osmanlı yönetiminin en çok ilgilendiği konu **Paris Barış Konferansı** görüşmeleridir. Padişah ve Sadrazam, Paris'ten olumsuz bir karar çıkmaması için İngilizlerin her dediklerini yapmaya hazırdılar.

İngilizleri daha fazla kızdırmadan, bir an önce, İngilizlerin 21 Nisan tarihli notasına uygun olarak, Karadeniz bölgesinde asayişi sağlayacak önlemler alınmalıdır. Zaman kaybetmeden güçlü bir komutan, geniş yetkilerle bölgeye gönderilmeli ve İngilizler memnun edilmelidir...

Atatürk'e Müfettişlik Görevinin Verilmesi

Ali Fuat Paşa'nın ifadesiyle, Amiral Calthorpe'un ultimatomuyla "etekleri tutuşan" **Damat Ferit**, İçişleri Bakanı'nı çağırarak bilgi istemiş, **İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey**, İngilizlerin notasını teyit etmiş ve daha da ileri giderek bölgedeki asayişsizliğin yakında daha da artacağını talimin ettiğini belirtmiştir.

Görüşmenin sonraki detaylarını; **Damat Ferit Paşa** ile **Mehmet Ali Bey** arasındaki diyalogları **Ali Fuat Cebesoy**'un anılarından takip edelim:

"Sessizliğin, bir an önce sağlanması şarttır. Aksi takdirde İtilaf devletleri işe müdahale edeceklerdir. Bunun kötü neticeler doğurması ihtimali vardır. Siz Dahiliye Nazırı olarak ne düşünüyorsunuz?"

"Olay yerine geniş yetkilere sahip güçlü bir kişi göndermek pek münasiptir..."

"Mesela kimi tavsiye ediyorsunuz?"

"Hatırıma, Mustafa Kemal Paşa geliyor."

Damat Ferit Paşa, bu adı duyunca biraz duralamıştı. Mehmet Ali Bey, sözlerine devam ederek mülki amirlerin duruma hakim olamayacaklarını, fakat mülki ve askeri yönetimler birleştirilerek, başına hükümete taraftar, güvenilirliği bilinen, genç

1104 age. 248.

ve enerjik bir kumandan getirilirse asayişin düzelebileceğini ve artık İngilizlerin de bir şikâyetle hakları kalmayacağını münasip şekilde açıklamış, ikna etmişti.

Ancak Sadrazam daha önceden Kemal Paşa'yı bir defa görmek, huyunu suyunu anlamak, ondan sonra karar vermek istiyordu. Kim bilir, belki de hakkında inceleme yaptıracak veyahut bir parti mensubunun görüşlerini soracaktı..."¹¹⁰⁵

Mehmet Ali Bey, Damat Ferit görüşmesini, anılarında, Rauf Orbay da benzer şekilde anlatmaktadır.¹¹⁰⁶

Damat Ferit, Atatürk İlk Görüşmesi

Damat Ferit, Mustafa Kemal'le görüşmeyi kabul etmiştir. İki gün sonra, Mehmet Ali Bey, Sadrazam Damat Ferit, Erkanıharbiye Umumiye Reisi Cevat Paşa ve Mustafa Kemal'i öğle yemeğinde Cerle d'Orient'e davet etmiştir.

Ali Fuat Paşa anılarda, o buluşmada yaşananları şöyle özetlemiştir:

"Yemekte ve yemekten sonra her ne kadar memleketin asayişi ve buna dair İngilizlerin şikâyeti üzerinde konuşmalar olmuş ise de Samsun ve civarındaki olaylara hiç temas edilmemişti. Önceden durumu bilen ve Cevat Paşa ile anlaşmış bulunan Mustafa Kemal Paşa, durumu çok güzel idare etmiş, sadrazamın sorularını, onu şüphelendirmeyecek, aksine güven telkin edecek şekilde cevaplandırmıştı. Mehmet Ali Bey ile Cevat Paşa da kendisini desteklemişlerdi.

Ferit Paşa, toplantıya son verirken Mustafa Kemal Paşa'nın elini hararetle sıkmış ve tanıştığımıza memnun oldum. 'Sizin gibi mütemayiz, genç ve kıymetli kumandanlara çok ihtiyacımız olacak' demişti.

Bu sözlerden olumlu bir izlenim edindiği açıkça anlaşılmıştı."¹¹⁰⁷

1105 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıralarım, s. 80

1106 Orbay, age. s. 241.

1107 Cebesoy, age. s. 81.

Damat Ferit, Atatürk'ü İngilizlere Soruyor

İngilizlerin isteklerini “eksiksiz” bir şekilde yerine getirmeye çalışan Damat Ferit, Anadolu'ya bir komutan göndermeyi planladıklarını ve bu komutanın Mustafa Kemal olacağını İngilizlere söylemiştir.

İngiliz belgelerine göre, Damat Ferit, “bu kararı” Harbiye Bakanı Şakir Paşa'dan önce, siyasi memur olarak her zaman konağına girip çıkan Ryan ile görüşmüştür.

Ryan, Damat Ferit'in kendisini ziyaretini anılarında şöyle anlatmaktadır:

“Türk Hükümeti, ilkbaharın başında, asayişin, merkezi kontrol altında daha iyi temini amacıyla belirli sayıda genel müfettişlikler kurmaya karar verdi. Bunlardan ilki ve muhtemel olarak bu makama tek tayin edileni (Ryan, yanılmaktadır; çünkü daha önce Yıldırım Kıtaaatı Müfettişliğine Mersinli Cemal Paşa atanmıştı) Mustafa Kemal'di. Paşa esasen müstesna bir askerdirdi. Fakat bu zamana kadar dikkati çekecek hiçbir siyasi rol oynamamıştı. İtiraf edeyim ki, Damat Ferit Paşa, Nisan 1919'da genel müfettişlik planı hakkında benimle konuştuğu zaman Mustafa Kemal adı bana hiçbir şey ifade etmemişti. Ben bizatihi planın kendisi için, güvensizlik gösterdiğimden Ferit'e bu planın uygulanmasına karşı şüphelerimi bildirdim. Kendisi, Mustafa Kemal ile yemek yediğini, sadakati hususunda ondan tatminkâr güvence aldığını, kendisi de onu öyle bir subay ve centilmen olarak kabul ettiğini söyleyerek bana yeniden güven verdi. Ferit'in bu hareket biçiminin samimi olduğunu düşünüyorum. Atatürk'ün Nisan'da göreve tayinini kabul ettiği zamandaki gerçek niyeti hakkında bir hüküm vermek çok zor olduğu gibi, doğrudan doğruya harekete geçtiği zaman onun bu hareketlerini engellemek de mümkün değildi...”¹¹⁰⁸

İngilizler, başlangıçta Mustafa Kemal'den kuşkulananmamışlardır. İngiliz belgelerinde de görüldüğü gibi Mustafa Kemal, “stratejik” ve “zeki” hareket tarzıyla, hem Damat Ferit'i ve Os-

¹¹⁰⁸ Jaeschke, age. s. 108, 109.

manlı yönetimini hem de Ryan ve İngiliz yönetimini “uyandırmadan” müfettişlik görevini almayı başarmıştır.

Aslında İngilizler, Mustafa Kemal’in Samsun’a müfettiş olarak gideceğini öğrendiklerinde Mustafa Kemal’in “gizli bir niyeti olup olmadığını” anlamak için çok uğraşmışlardır. Örneğin, o sırada Genelkurmay’da görevli olan Fevzi Çakmak, İngiliz istihbaratının kendilerinden sürekli Mustafa Kemal hakkında bilgi istediğini belirtmiştir :

*“İşgal kuvvetlerinin irtibat zabitleri sık sık yanıma gelerek, benden Samsun meselesi hakkında ayrıntı almak istiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa’nın Almanlara ve Enver Paşa’ya karşı olduğunu söyleyerek yeni vazifesine gidince bütün bunların (asıyışsızlık olayları) bertaraf olacağını anlatıyordum. Bu nedenle Mustafa Kemal’in hareketini onaylıyorlardı.”*¹¹⁰⁹

* * *

İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey’in Damat Ferit’i ikna ettikten sonra, Harbiye Bakanı Şakir Paşa’yı ikna etmesi zor olmamıştır. Çünkü -daha önce anlatıldığı gibi- Mustafa Kemal, Şakir Paşa’yı iki kanaldan zaten etkilemeyi başarmıştı.

27 Nisan 1919 tarihli *Hadisat gazetesi*, bir gün önce, İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey’in Harbiye Bakanı Şakir Paşa ile görüştüğünü yazmıştır.¹¹¹⁰

Kader Anı: 29 Nisan 1919

29 Nisan 1919 Salı, Mustafa Kemal’in ve Türk ulusunun “kader” anıdır. Mustafa Kemal’in 6 aydır verdiği yorucu mücadeleden “ilk zafer” anıdır; çünkü o gün, Mustafa Kemal’e kendisini Anadolu’ya götürecek resmi bir görev verilmiştir.

Harbiye Bakanı Şakir Paşa, Mustafa Kemal’i Bakanlığa çağırarak, 9. Ordu Müfettişliği’ne atandığını bildirmiştir.¹¹¹¹

1109 age. s. 109.

1110 *Hadisat*, 27 Nisan 1919.

1111 Cebesoy, age. s. 81; Bayur, age. s. 293.

Müfettişlik görevinin kendisine verildiği o anı Mustafa Kemal'in anılarından öğrenelim:

"Bir gün Harbiye Nazırı rahmetli Şakir Paşa beni makamına davet etti. Bürosunda karşısına oturdum. Bir tek kelime söylemeksizin bana dosyayı uzattı.

'Bunu okur musunuz?' dedi.

'Samsun ve çevresinde birçok Rum köyleri her gün Türklerin saldırısına uğramaktadır. İstanbul Hükümet'i bu vahşi saldırıların önüne geçememektedir. Bu bölgenin emniyet ve huzurunu sağlamak insanlık namına borcumuzdur.' Raporlar İstanbul Hükümeti'ne verilirken bir de protesto eklenmiştir. *'Bu saldırıları durdurmak lazımdır. Eğer siz aciz iseniz, bu vazifeyi biz üstümüze alacağız.'*

Dosyayı okuduktan sonra Harbiye Nazırı'nın yüzüne baktım:

'Emriniz Paşam!' dedim.

'Bu böyle midir zannedersiniz?'

'Zannetmiyorum, fakat bir şeyler olmak ihtimali vardır.'

Bunun üzerine asıl konuya geçti.

'İşte' dedi, 'böyle midir, değil midir, önce bunu ortaya çıkarmak için oralara bir zatın gidip telkinlerde bulunması lazımdır. Ben Sadrazam Paşa (Damat Ferit) ile görüştim. Sizi uygun gördük. Oraya gidesiniz ve meselenin içyüzünü anlatabilirsiniz.'

'Memnuniyetle giderim. Ancak ben oraya Türkler Rumlara zulmediyor mu, etmiyor mu, yalnız bunu anlamak için mi gideceğim? Memuriyetimin bu olması mı lazımdır?'

'Evet, dedi, konuştuğumuz budur!'

'Pekâlâ, yalnız müsaade buyurursanız memuriyetime bir şekil vermek lazım! Sizi üzmemeyim. Arzu ederseniz Genelkurmay Başkanımızla görüşerek bunu tespit edelim!'

'Hay hay!' dedi. ¹¹¹²

1112 Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s.124-135; Atay, Çankaya, age s. 195, 196.

Mustafa Kemal, “Anadolu yolunun” açıldığının farkındadır, ancak mademki Anadolu’ya “resmi bir görevle” gidecektir, o zaman kafasındaki “kurtuluş planlarını” daha rahat uygulayabilmek için kendisine verilen görevin kapsayıcılık alanını mümkün olduğu kadar genişletmeyi düşünmüştür.

Atatürk, Kazım İnanç Paşa Görüşmesi

Mustafa Kemal, Harbiye Bakanlığı’ndan çıktıktan sonra, o sırada Genelkurmay Başkanı olan Fevzi (Çakmak) Paşa’nın makamına gitmiştir. Ancak kendisine, Fevzi Paşa’nın hasta olduğu için yirmi günden beridir gelmediğini söylemişlerdir.¹¹¹³

Fevzi Paşa’yı makamında bulamayan Mustafa Kemal, bu sefer de Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım İnanç Paşa’nın yanına gitmiştir. Kendisine Harbiye Bakanı’nın verdiği görevden söz etmiştir; ancak Kazım İnanç Paşa’nın bu konudan haberi yoktur.

Mustafa Kemal, “*İşte ben sana haber veriyorum*” deyip, konuya girmiştir.

Mustafa Kemal, “*Kapıları kapattırır mısınız?*” deyince, Kazım Paşa gülerek Mustafa Kemal’in yüzüne bakmış ve “*Ne oluyoruz?*” diye sormuştur.

Mustafa Kemal ve Kazım İnanç Paşa, konuyu kapalı kapılar ardında konuşarak bir “görev talimatnamesi” hazırlamışlardır.¹¹¹⁴

Kapalı kapılar ardındaki o görüşmenin detaylarını Mustafa Kemal’in anılarından takip edelim:

“Kazım Paşa ile açık konuşarak, bütün düşündüklerimi anlattım. ‘Her ne sebep ve amaçla, beni İstanbul’dan uzaklaştırmak için bir vesile aramışlar ve bu memuriyeti bulmuşlar. Hemen kabul ettim. Ben zaten bu veya şu sebeple Anadolu’ya geçmek fırsatı arıyordum. Madem ki onlar teklif ettiler, fırsatın mümkün olduğu kadar yararlanmalıyız!’

1113 Mustafa Kemal’e verilen bu bilgi doğru değildir. Çünkü, Fevzi Paşa hasta olduğu için değil, Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığındaki “ikinci öğüt kurulu üyesi” olarak bir gün önce Trakya’ya gittiğinden gelmemiştir.

1114 Atay, Çankaya, s. 196, 197.

Kazım Paşa:

‘Ha... Zaten ordu müfettişlikleri meselesi var. Sen o tarafa ordu müfettişi unvanı ile gidebilirsin!’

‘Unvanın önemi yok, dedim, yalnız şimdi Harbiye Nazırı ile konuş, benden ne istiyorlar, tespit et, üst tarafını kendimiz yaparız.’

Kazım Paşa, hemen bakanın makamına gitti. Aldığı direktif şu idi.

‘Amaç, Samsun bölgesindeki Rumlara tecavüz eden Türkleri cezalandırmak, sonra Anadolu’da birtakım milli teşkilatlar (şûralar) belirliyormuş, onları da ortadan kaldırmak... Mustafa Kemal’i bunun için yolluyoruz. Kendisine Sadrazam Paşa ile beraber salahiyetname (yetki belgesi) vereceğiz.’

İkinci Başkan Kazım Paşa, Harbiye Nazırı ile görüşmesinden sonra odasına dönerek bunları bana açıkladı. ‘Çok güzel’ dedim ve kapıların iyi kapalı olup olmadığına baktım.

‘Yalnız!’ dedi.

‘Onlar ne istiyorlarsa fazlasını ekleyerek bir talimatname kaleme alınız. Yalnız bir iki noktayı ben not ettireyim!’

‘Peki!’ dedi.

Benim önem verdiğim yetki konusu idi. Mümkün olduğu kadar Anadolu’nun her tarafına emir verebilmeliydim. İstediğim bir madde, Samsun’dan başlayarak bütün Doğu illerinde bulunan kuvvetlerin komutanı olmam ve bu kuvvetlerin bulunduğu illerin valilerine doğrudan doğruya emir verebilmemdi. Bir başka madde, bu bölge ile herhangi bir ilişkide bulunan askeri ve idari makamlara duyurularda bulunabilmekti.

Kazım Paşa’ya dedim ki:

‘Onların arzularını bir araya topla, fakat sonuna bu iki maddeyi ekle’

Kazım Paşa, yüzüme baktı:

‘Bir şey mi yapacaksın!’

‘Kulağımı bana doğru uzat’ dedim...

‘Evet! Bir şey yapacağım. Bu maddeler olsa da olmasa da yapacağım!’

Kazım Paşa güldü.

‘Vazifemizdir, çalışacağız!’

Dediğim gibi yazdığı talimatnameyi okudu. Sonra beni bırakarak müsvetdeyi Harbiye Nazırı’na göstermek üzere oradan çıktı. Bilmem ne geçti, bu kadar az zamanda ne geçebilir, fakat Kazım Paşa’nın söylediğine göre Sadrazam Paşa talimatnameyi imzalamayacakmış. Şakir Paşa da imza koymaktan çekinmiş. Ancak bu rahmetlide vicdani bir seziş olması lazamdı ki, ‘İmza edemem!’ sözünden sonra, ‘Mührümü basarım’ demiş.

‘Mührünü basıyor mu?’ dedim.

‘Evet! Hatta bana mührünü verdi.’

‘O halde talimatnameyi Mustafa Kemal Paşa, lüzum gör­dükçe doğrudan doğruya sadrazam paşa ile görüşür, kaydını da ekleyelim.’

‘Çok iyi ama, Şakir Paşa’ya okuduğum müsvetde de bu kayıt yoktu’.

Bununla beraber, Kazım Paşa, böyle bir madde de ekleyerek, talimatname beyaza çekildi. Şakir Paşa’nın makam mühürü basıldı. İki nüsha idi. Birini cebime koydum. Ötekini de Kazım Paşa’ya vererek:

‘Sen de bunu dosyanda saklarsın’ dedim.

Latifeli bir gülüşle, ‘Paşam beni torbaya mı sokuyorsun?’ dedi.

‘Hayır, hayır, sana şimdi yalnız teşekkür ediyorum. Bir gün bunu hatırlarız.’¹¹¹⁵

Bu olayı, bir mektubunda Kazım İnanç da benzer şekilde anlatmıştır.¹¹¹⁶

Mustafa Kemal, Kazım İnanç Paşa ile Genelkurmay Başkanlığı’nda, kapalı kapılar ardında yaptığı bu görüşmede açıkça, “Evet! Bir şey yapacağım. Bu maddeler olsa da olmasa da yapacağım!...” diyerek Anadolu’da bir direniş başlatacağını ifade etmiştir.

1115 Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, s. 126 - 128.

1116 Jaeschke, age. s. 110.

Mustafa Kemal'in geniş yetkilerle Anadolu'ya gönderilmesini, "*Padişahın onu Kurtuluş Savaşı'nı başlatmakla görevlendirdiği*" biçiminde yorumlayan "Vahdettinseverlerin", görmezlikten geldikleri gerçeklerden biri, bu "müfettişlik belgesindeki" yetkileri bizzat Mustafa Kemal'in "genişlettiği", hatta belgeye, Harbiye Bakanı'nın mührünü bile bizzat Mustafa Kemal'in bastığı gerçeğidir.¹¹¹⁷

Tarih Bana Öyle Müsait Şartlar Hazırlamış Ki

Yetki belgesini cebine koyup, Kazım İnanç Paşa'nın yanından ayrılan Mustafa Kemal çocuklar gibi sevinçlidir.

1117 Mustafa Kemal'e verilen 9. Ordu Müfettişliği Kararnamesi şudur: "9.Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne verilecek talimat suretidir. Dokuzuncu Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne ait vazifeler yalnız askeri olmayıp müfettişliğin kapsadığı bölge dahilinde aynı zamanda da idaridir. 1.Bu ortak vazifeler şunlardır: a) Bölgede iç güvenliğin sağlanması ve devam ettirilmesi ve mevcut güvensizliğin sonradan ortaya çıkabilecek sebeplerinin tespiti, b) Bölgede ötede beride dağınık bir halde varlığından söz edilen silahların ve cephanenin bir an önce toplattırılarak uygun depolara biriktirilmesi ve muhafaza altına alınması, c) Çeşitli yerlerde bir takım şuralar (yerel teşkilatlar) mevcut olduğu ve bunların asker toplamakta bulunduğu ve resmi olmayan bir şekilde ordunun bunları himaye ettiği iddia olunuyor. Böyle şuralar var olup da asker topluyor, silah dağıtıyor ve ordu ile ilişkide bulunuyorsa kesinlikle yasaklanması ile bu tür şuraların kaldırılması. 2. Bunun için, a) İki tümenli olan üçüncü ve dört tümenli olan on beşinci kolordular müfettişlik emrine verilmiştir. Bu kolordular, hareket ve güvenlik hususunda doğrudan doğruya müfettişlikle, günlük işler, yani özgürlük işleri ve genel kuvvet gibi hususlarda eskisi gibi Harbiye Nezareti'yle haberleşeceklerdir. Tümen veyahut bölge kumandanlığı veya bir hususi vazifeye tayin edilecek subayların tayin ve değiştirilmesi müfettişliğin izni ve isteğiyle olacaktır. Bunla beraber diğer hususlar açısından lüzum ve menfaat görererek, müfettişliğin verdiği emirleri kolordu kumandanlıkları aynen uygulayacaklardır. Özellikle sağlık durumları çok önemlidir. Bu konudaki araştırmaların ve icraatın halka da yaygınlaştırılması lazımdır, b) Müfettişlik bölgesi, Trabzon, Erzurum, Sivas Van vilayetleriyle Erzincan ve Canik bağımsız sancaklarını içermediğinden müfettişliğin yukarıda sayılan vazifeleri yürütmek için vereceği bütün emirleri, bu vilayetlerde mutasarrıflıklar doğrudan doğruya yerine getireceklerdir, 3. Müfettişlik sınırına komşu vilayet ve bağımsız sancaklar (Diyarbakır, Bitlis, Elazığ, Ankara, Kastamonu vilayetleri) ile Kolordu Komutanlıkları da müfettişliğin vazife yapmaları sırasında kimseye danışmadan yapacakları müracaatlarını göz önünde bulunduracaklardır. 4. Müfettişliğin askeri hususlara ait başvuru yeri Harbiye Nezareti olmakla beraber, diğer hususlar için ilgili makamlarla haberleşecek ve bu haberleşmeden Harbiye Nezareti'ne de haber verecektir." Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Eylül, 1952, S.1, belge, 3.

Nasıl olmasın ki!

Göz göre göre ülke elden gitmektedir. Hükümet ve Padişah, kurtuluşu, “İngilizleri memnun etmekte” aramaktadır.

Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasından birkaç gün sonra “direniş” hesapları yapmaya başlayan, 6 aydır İstanbul Şişli’deki evinde gece gündüz “gizli kurtuluş planları” yapan Mustafa Kemal, sonunda başarmıştır.

Şimdi cebinde, onu Anadolu’ya geçirecek bir yetki belgesi vardır.

Hani başlamak bitirmenin yarısıdır derler ya! Mustafa Kemal’in sevinci de bundan olsa gerekir.

O anki duygularını bakın nasıl ifade etmiş Mustafa Kemal:

*“Tarih bana öyle müsait şartlar hazırlamış ki, kendimi onların kucağında hissettiğim zaman ne kadar bahtiyarlık duydum, tarif edemem. Bakanlıktan çıkarken, heyecanımdan dudaklarımı ısırdığımı hatırlıyorum. Kafes açılmış, önünde geniş bir âlem, kanatlarımı çırparak uçmaya hazırlanan bir kuş gibi idim.”*¹¹¹⁸

* * *

Müfettişlik belgesindeki yetkilerini genişletmeyi başaran Mustafa Kemal’in önünde şimdi, Sadrazam Damat Ferit’i, İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı’nı ve Padişah Vahdettin’i kuşkulandırmadan biran önce Samsun yoluna düşmek vardır.

Damat Ferit, Atatürk İkinci Görüşmesi

Harbiye Bakanı Şakir Paşa, 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal’i doğrudan Sadrazam Damat Ferit’e takdim etmek istemiştir. “İradenin” henüz Sadrazamın onayından geçmediğini düşünen Mustafa Kemal de Sadrazamın kuşkularını gidermek için bu görüşmeyi yararlı bulmuştur.

27 Nisan 1919’da, Mustafa Kemal, Damat Ferit Paşa’yla Sadarette görüşmüştür.¹¹¹⁹

¹¹¹⁸ Atay, age. s. 129.

¹¹¹⁹ Borak, age. s. 244.

Görüşmenin detaylarını Mustafa Kemal'den dinleyelim:

*“Sadaret makamında altın gözlüklü, bakışları sevinçten parlayan Damat Ferit Paşa bana çok iltifat etti. Güveninin ne kadar derin olduğunu, benden çok şeyler beklediğini söyledi. Tatmin edici cevaplar verdim. Bana mutlak yetkiler vermiş olduğunu ima eder sözler sarf etti. Veda ederken, ‘Her arzunuzu doğrudan doğruya bana yazabilirsiniz, derhal yapılacağından emin olunuz!’ diyordu. Bunun çok faydalı olacağını söyleyerek, derin teşekkürlerimi tekrar ettim. Sadaret makamından çıktık.”*¹¹²⁰

Bu görüşmede taraflar kendi amaçları doğrultusunda birbirlerini etkilemeye çalışmışlardır. Ensesinde İngilizlerin nefesini hisseden Damat Ferit, Mustafa Kemal'e güvendiğini, ondan çok şeyler beklediğini söyleyip, ona iltifatlar ederken, aslında İngilizleri memnun etmenin hesaplarını yapmaktadır. Mustafa Kemal ise Damat Ferit'e “tatminkâr cevaplar” vererek, Sadrazamı şüphelendirmeden bir an önce Anadolu'ya geçip Milli Hareket'i örgütlemenin hesaplarını yapmaktadır.

Atatürk, Mehmet Ali Bey Görüşmesi

Mustafa Kemal, Sadarete, Damat Ferit'le görüşüp, makam odasından çıkmış, Harbiye Bakanı Şakir Paşa'yla holde yürümektedir. Bu sırada Şakir Paşa Mustafa Kemal'e, *“İster misiniz Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'le sizi görüştüreyim?”* diye sormuştur. Mustafa Kemal, *“Çok münasip olur efendim. Vazifemin o makamla alakası vardır”* diyerek görüşmek istediğini belirtmiştir.

Mustafa Kemal'e kulak verelim:

“Şakir Paşa... Mehmet Ali Bey'in yüzüne baktı, beni gösterip, ‘Samsun’daki olayların incelenmesine memur Mustafa Kemal Paşa’ diye takdim etti.

Mehmet Ali Bey de sevinç alametleri göstererek, elimi tuttu. Şakir Paşa'ya dedi ki:

¹¹²⁰ Atay, age. s. 130.

‘Sizi tebrik ederim çok isabetli bir seçimde bulundunuz. Ben zaten Paşa’yı tanıyıp takdir etmiştim. Kanaatimize siz de iştirak etmiş olduğunuz için bahtiyarım.’

Oturduk.

Mehmet Ali Bey İçişlerine ait işlerde bana her kolaylığı yapacağından, doğrudan doğruya haberleşeceğimizden bahsetti.

Pek samimi ayrıldık.” 1121

* * *

Harbiye Bakanlığı, 30 Nisan 1919 tarihinde Mustafa Kemal’in tayinini Padişah Vahdettin’e arz edilmek üzere Sadarete yazmıştır ve aynı gün padişahın iradesi alınmıştır.¹¹²²

Mustafa Kemal’in “9. Ordu Kıtaaatı Müfettişliği’ne Tayini Hakkındaki İrade” 30 Nisan 1919’da çıkartılmıştır. İradenin “yan imzaları” Şakir Paşa ve Damat Ferit’e aittir.¹¹²³

Mustafa Kemal’in Samsun’a gönderilmesiyle ilgili “kararname”, 4 Mayıs 1919 Pazar günü Meclisi Vükela’da (Bakanlar Kurulunda) görüşölüp kabul edilmiştir.

Atama kararnamesinin Bakanlar Kurulu’nda görüşölüdüğü o gün, Mustafa Kemal de Sadaret’te beklemiştir. Harbiye Bakanı Şakir Paşa, “atamanın” Bakanlar Kurulu’nda görüşölmesi sırasında, gerektiğinde görüşünü sunabilmesi için Mustafa Kemal’in de Bakanlar Kurulu’nun toplandığı Babıali’de bulunmasını istemiştir.¹¹²⁴

Babıali’de, sadrazamlık bekleme salonunda, yaveri Cevat Abbas’la birlikte bekleyen Mustafa Kemal, Bakanlar Kurulu dağılınca Harbiye Bakanı Şakir Paşa tarafından çağırılmıştır. Dış merdivenlere doğru yürürken Şakir Paşa, her şeyin arzu edildiği gibi bitirildiğini bildirmiş ve bundan sonra, “*Cenabıhak yardımcımız olsun*” demiştir.

1121 age. s. 131.

1122 Selek, age. s. 219, 221.

1123 Jaeschke, age. s. 109.

1124 Güre, age. s. 215.

Şakir Paşa, Başyaver Cevat Abbas'ın da orada bulunduğu-
nu görünce, Mustafa Kemal'e doğru dönerek, "*Yaveriniz akra-
bamdır; fakat beni hiç sormaz ve aramaz, pek nadir gözüktür.
Ancak çok yakın olarak biliyorum, size pek bağlı ve düşkündür*"
 demiştir.¹¹²⁵

* * *

Harbiye Bakanlığı, İradeyi, 5 Mayıs 1919'da Mustafa Ke-
mal'e bildirmiştir.¹¹²⁶

İrade, 5 Mayıs 1919 tarihli *Takvim-i Vakayı* gazetesinde
yayınlandıktan sonra, 6 Mayıs tarihinde de basına verilmiştir.¹¹²⁷
Ancak, *İkdam* gazetesi, daha 1 Mayıs 1919'da, "*Mustafa Kemal
Paşa Doğu Orduları Genel Müfettişliği'ne tayin edilmiştir*" di-
yerek, bu haberi okuyucularına önceden duyurmuştu.¹¹²⁸

Harbiye Bakanlığı, İradeyi, 7 Mayıs 1919'da Kolordula-
ra, 8 Mayıs 1919'da da Bakanlığa bağlı bütün birimlere tebliğ
etmiştir.¹¹²⁹

Atatürk Ekibini Kuruyor

Mustafa Kemal, Samsun'a giderken, yanında iyi bir ekip gö-
türmek istemiştir. Bu nedenle, Başyaver Cevat Abbas'a, "*Cevat,
şimdi beni anlayacak, bana samimiyetle bağlanacak, işten ziya-
de maksadıma (amacıma) hizmet edecek yetenekte bir yaver ve
birkaç emir subayı ve yardımcı subay bul*" emrini vermiştir.¹¹³⁰

Cevat Abbas'ın da yardımları sonunda 9. Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal Paşa, karargâhına alacağı kişileri kendisi seçmiş-

1125 age. s. 215.

1126 Faik Reşit Unat, "*Mustafa Kemal Paşa'ya 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği Sı-
fatıyla Verilen Vazife ve Salahiyetlere Dair Bazı Vesikalar*," *Tarih Vesikaları*,
No: 12, belge, 2-3; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, belge, 1-2; Jaeschke, age.
s. 110.

1127 *Takvim-i Vakayı*, 5 Mayıs 1919.

1128 *İkdam*, 1 Mayıs 1919.

1129 Sele, age. s. 221.

1130 Gürer, age. s. 216.

tir. Bunlar arasında, Miralay (Albay) Kazım (Dirik) Bey, Miralay Refet (Bele) Bey ve Dr. Refik (Saydam) Bey gibi isimler vardır.¹¹³¹

Atatürk, Kazım Dirik Görüşmesi

Mustafa Kemal, Kurmay Başkam olarak Albay Kazım (Dirik)'i yanına almaya karar vermiştir.

1 Mayıs 1919 Perşembe günü Kazım Bey'in evine uğrayıp, ona, "kendisiyle birlikte Anadolu'ya gelip gelemeyeceğini" sormuştur.

Albay Kazım Bey, Mustafa Kemal'in önerdiği görevi büyük bir heyecan ve sevinçle kabul etmiştir.

Mustafa Kemal, bir kez daha düşünüp öyle karar vermesini istemiştir.

Kazım Bey, birkaç gün sonra Mustafa Kemal'in Şişli'deki evine gelmiştir. Kendisini misafir odasına almışlardır. Bir süre sonra Mustafa Kemal odaya girmiştir.

Sonraki gelişmeleri **Kazım Dirik'ten** dinleyelim:

"Neşeli, heyecanlı bir hâli vardı. İçeri girdiği zaman yüzümde okuduğu merakı gidermek için yavaş bir sesle dedi ki,

'Samsun'a gidiyoruz!...'

Bu haber bende sürpriz tesiri yaptı. Cür'leyi tekrarlamaktan kendimi alamamıştım.:

'Samsun'a gidiyoruz.'

Yanıma yaklaşarak, elini omzuma koydu.

'Beraberce Samsun'a gideceğiz, merkez orası. Siz Samsun'u biliyor musunuz Kazım Bey?'

1131 Atay, Çankaya, s. 198. Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliği Karargâhı şu kişilerden oluşmaktadır: Kurmay Başkanı: Kurmay Albay Kazım, Kurmay Başkanlığı Emir Subayı: Üsteğmen Hayati, Hareket Şb. Müdürü: Kurmay Binbaşı Hüsrev, Topçu Kumandanı: Binbaşı Kemal, Sıhhiye Reisi: Dr. Albay İbrahim Tali, Sıhhiye Reisi Yardımcısı: Dr. Binbaşı Refik, Başyaver: Yüzbaşı Cevat Abbas, Kurmay Mülhakları: Yüzbaşı Mümtaz, İsmail Hakkı, (?), Emir Subayı: Yüzbaşı Ali Şevket, Karargâh Kumandanı: Yüzbaşı Mustafa, İaşe Subayı: Üsteğmen Abdullah, Şifre: Katip Faik, Şifre Mülhaki: Katip Memduh, Şifre Mülhaki: Üsteğmen Hikmet, Şifre Mülhaki: Teğmen Muzaffer ve Mustafa Kemal'in Samsun'daki 3. Kolordu Komutanlığı için seçtiği Albay Refet (Bele) Bey. Selek, age. s. 224.

‘Ben Şark Orduları Grup Menzil Müfettişi iken bu güzel şehri görmüştüm.’

Öğleden sonraya kadar kendisinin 9. Ordu vaziyeti hakkında bakanlıktan alabildiği bilgiler üzerine *bir plan hazırladık ve şema yaptık*. Görülüyordu ki, 9. Ordu adını alan ve merkezi Samsun’da bulunması gereken bu grup, o tarihte memleketin hemen bütün yerlerinde olduğu gibi sadece isimden oluşan bir anlam ifade ediyordu...

Eve gelip haberi duyduğu zaman, hayat arkadaşım bu yeni yolculuğu tevekkülle karşıladı.

‘Biz de geliyoruz!’ dedi.

‘Hayır, dedim. Siz arkadan gelirsiniz. Biz bakalım neler olacağız.’

Yol hazırlıklarını yapmak üzere evden tekrar çıktım ve akşam geç döndüm. Ne yaptığımı da açıkçası burada itiraf edeyim. Yanımda birkaç aile yadigârı mücevher vardı. Onları emniyet sandığına rehin ettim. Eve para bırakmak lazımdı.

Askeri elbisem çok eskimişti ve bir valizim bile yoktu...”¹¹³²

Kazım Bey’in, “Öğleden sonraya kadar Mustafa Kemal’in 9. Ordu vaziyeti hakkında bakanlıktan alabildiği bilgiler üzerine *bir plan hazırladık ve şema yaptık*” ifadeleri son derece önemlidir.

Altı aydır İstanbul’da, “gizli kurtuluş planları” yapan Mustafa Kemal, anlaşılan “resmi görevi” doğrultusunda bu planlarda bazı değişiklikler yapmış ve planlara son şeklini vermiştir.

Kazım Bey’in, “*Bir plan hazırladık ve şema yaptık*” sözleri, Mustafa Kemal’in “gizli kurtuluş planlarını” aynı zamanda şemalaştırarak pratikleştirip, görselleştirdiğini de kanıtlamaktadır.

Atatürk Hiçbir Ayrıntıyı Kaçırıyor

Mustafa Kemal, resmi görevlendirmenin yapıldığı günden itibaren yine bitmez tükenmez bir enerjiyle son eksikleri tamam-

1132 K. Doğan Dirik, Atatürk’ün İzinde Vali Paşa Kazım Dirik, Güner Yayınları, İstanbul, 2008, s.58,59; Borak, age. s. 248.

lamıştır. Hiçbir ayrıntıyı unutmadan baş döndüren bir hızla “**kurtuluş planlarına**” son şeklini vermiştir.

Mustafa Kemal’in Kurmay Başkanı Kazım Bey, 30 Nisan 1919’da **iki gambot ve üç motorbotun** Mustafa Kemal’in emrine verilmesini, Bahriye Nezareti’nden rica etmiştir.¹¹³³

Mustafa Kemal, 6, 7 ve 13 Mayıs 1919 tarihlerinde kendisine en az **iki binek otomobil** ve Anadolu’daki bazı kuvvetlerin yerlerini gösteren **bir kroki** verilmesini istemiştir.¹¹³⁴

7 Mayıs 1919’da, Harbiye Bakanlığı’ndan, 9. Ordu Karargâhını oluşturan görevlilerin 3 aylık ödeneklerinin **peşin olarak ödenmesini** istemiştir.¹¹³⁵

9 Mayıs 1919’da, Sivas’ta bulunan Ordu Komutanı Albay Selahattin Bey’e bir yazı göndererek Samsun’a giderek kendisini beklemesini istemiştir.

Mustafa Kemal, aynı gün ayrıca –daha önce anlatılan– **İşmet Paşa’nın** Sultanahmet’teki evine giderek onunla son bir görüşme yapmıştır.

11 Mayıs 1919’da, Sivas vali ve kolordu komutanlarından ve Samsun mutasarrıfından, “**eşkıya çetelerinin İslam ve Gürcü, Rum ve Ermeni olduklarına göre miktar ve etkileri**” hakkında telgrafla bilgi istemiştir.¹¹³⁶

12 Mayıs 1919’da Harbiye Bakanlığı’na bir yazı yazarak, 9. Ordu Müfettişliği Karargâhı’nın “**Seferi karargâh**” (gezici savaş karargâhı) sayılması gerektiğini belirtmiştir.¹¹³⁷

Mustafa Kemal, 14 Mayıs 1919 Çarşamba günü Samsun’daki 3. Kolordu Komutanlığı’na bir telgraf çekerek 16 Mayıs 1919 Cuma günü öğleden sonra, beraberindeki 23 subayla birlikte Bandırma Vapuruyla Samsun’a hareket edeceğini, bu nedenle geçici bir karargâh yerinin hazırlanmasını istemiştir.¹¹³⁸

1133 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, V,6; Jaeschke, age. s. 115.

1134 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, II, 9;; Jaeschke, age. s. 115.

1135 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 1, 11.

1136 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, I, 6; Jaeschke, age. 115.

1137 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, V, 11.

1138 Coşkun, age. s. 393.

Atatürk, Fethi Okyar Görüşmesi

Mustafa Kemal, yakın arkadaşı ve eski İçişleri Bakanı Fethi Okyar'ın tutuklanması üzerine 11 Mart 1919'da Sansaryan Han'a giderek arkadaşını ziyaret etmişti. Fethi Okyar, 9 Nisan 1919'da serbest bırakılmış ancak 17 Nisan'da tekrar tutuklanmıştı.

Mustafa Kemal, Samsun'a hareket etmeden önce, Bekirağa Bölüğü'ne giderek arkadaşını son kez ziyaret etmiştir.

Mustafa Kemal, anılarında, bu ziyaretin nedenini "*Sırdaşlarıma bu müjdeyi (Anadolu'ya tayin edilme) vermek istedim*" diye açıklamıştır.

Mustafa Kemal'i gören hapishane müdürü Albay Ali Bey, "*Paşam haber aldık, Anadolu'ya gidiyormuşsunuz. Ne vakit isterseniz tutuklulardan istediklerinizi yanıma alarak size geleceğim*" deyince, Mustafa Kemal, ayağa kalkarak Albay Ali Bey'in elini tutmuş ve "*Bana başarımın ilk müjdelerini veriyorsunuz, teşekkür ederim*" demiştir.

Bekirağa'nın soğuk zindanlarından birinin köşesinde arkadaşı Fethi Okyar'la görüşen Mustafa Kemal, koğuşları gezdikten sonra veda ederek hapishaneden ayrılmıştır.¹¹³⁹

Atatürk, Damat Ferit Son Görüşmesi

Sadrazam Damat Ferit, 14 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'i, Nişantaşı'ndaki sadrazamlık konağında akşam yemeğine davet etmiştir. Yemeğe, göreve yeni atanan Genelkurmay Başkanı Cevat Çobanlı Paşa da davetlidir.

Yemeğin ayrıntılarını Mustafa Kemal'in anılarından takip edelim:

"Yunanlılar, İzmir'e asker çıkarmadan biraz önce, galiba Mayıs'ın 14.günü, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Nişantaşı'ndaki evine akşam yemeğine davetli idim. Belirlenen saatte gittim. Benden başka henüz kimse yoktu. Kısa birkaç kelimeden

1139 Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s. 132.

sonra uzunca bir durgunluk devam etti. Kendisinde, Harbiye Nazırı'yla beraber gördüğüm zamanki samimiyetten eser yoktu. Benimle yalnız kalmaktan sıkılıyor gibiydi. Bir aralık saatine baktı.

'Acaba nerede kaldı?'

'Birini mi bekliyorsunuz, efendim?'

'Evet, Cevat Çobanlı Paşa Hazretleri gelecekti.'

Gene şükür... Biraz sonra Cevat Paşa salona girdi. Hemen, üçümüz beraber yemek salonuna geçtik. Sofrada, çatal ve tabak tıkırtılarından başka ses yoktu. Üçümüz de susuyoruz, içimden gelen sorulara, kendi kendime içimden cevap vermeye çalışıyorum. Herhalde benimle konuşacak bazı şeyleri olmalıydı.

Belki de önemli meseleler vardı, sofradan sonraya saklıyordur, diyordum. Yemeğin sonuna yaklaşmıştık. Sadrazam Paşa, kısa bir cümle ile beni kuruntularımdan kurtardı. Cevat Paşa'ya ve bana bakarak,

'Yemekten sonra biraz görüşelim' dedi.

'Emir buyurursunuz!'

Ortasında genişçe bir masa bulunan, çok dar fakat hoş bir salon... Daha ayakta iken sadrazam dedi ki:

'Bir harita getirsek de müfettiş paşa onun üzerinde izahat verse...'

Kipert'in atlası geldi, Anadolu paftasını bulduk. Sadrazam paşaya baktım:

'Hangi konularda açıklama emir buyruluyor?' dedim.

'Mesela' dedi. 'Samsun ve havalisinde ne yapacaksınız?'

Kelimeler adeta ağzımdan dökülmeye başladı:

'Efendim' dedim. İngiliz raporlarına göre Samsun ve havalisinde bazı karışıklıklar varmış... Biraz abartılmıştır zannediyorum. Ne de olsa bunlar basit şeyler... Yerinde yapacağımız inceleme ile hallederiz. Şimdiden isabetli bir şey söylemekten korkarım.'

Cevat Paşa'ya döndü.

'Siz ne dersiniz?'

Cevat Paşa, pek doğal bir tavırla:

‘Öyledir efendim, bu gibi işler yerinde hallonulur’ dedi.

İnanmamış görünen sadrazam, kafasında daha büyük bir endişe sual şekli arıyordu. Derken biraz heyecanlı bir sesle sordu:

‘Pekâlâ, siz bana harita üzerinde nerelelere kadar komuta edeceksiniz, gösterir misiniz?’

Kuşkuya düştüğü noktayı hemen anlamıştım.

‘Efendim, henüz ben de pek iyi bilmiyorum; belki... aşağı yukarı... (Kipert’in küçük haritasına elimi koyarak) ihtimal şu kadar küçük bir parça...’ diye bazı vilayetleri gösterdim ve manalı bir tarzda Cevat Paşa’nın yüzüne baktım. Ben haritadan elimi kaldırırken o da ilave etti:

‘Efendim’, dedi. Paşa, tabii o bölgedeki kuvveti komuta edecek... Zaten nerede kuvvet kaldı ki!...’

Sözünü tamamlarken, üzerinde durulan konunun hiç de önemli olmadığını anlatmak istemiş gibi masadan uzaklaşır gibi oldu.

İçimden Cevat Paşa’ya teşekkür ediyordum. Her birimiz birer koltuğa çekildik ve kahvelerimizi içmeye başladık. Damat Paşa, ferahlamış gibi idi:

‘Ne vakit hareket edeceksiniz?’

‘Ne vakit emir buyurulursa... Ben hazırım, arzu ederseniz yarın veya öbür gün..’

‘Zatışahane’yi ziyaret ettiniz mi?’

‘Hayır efendim!’

‘Ziyaret etmeden mi gideceksiniz?’

‘İrade buyrulmadı?’

‘Ben padişah iradesini tebliğ ediyorum, yarın kendilerini ziyaret ediniz!’

‘Peki efendim!’¹¹⁴⁰

Damat Ferit’in yemekteki davranışları ve soruları, Sadrazamın, 9. Ordu Müfettişliği Kararnamesi’ni onaylamış olmakla birlikte Mustafa Kemal’in “İngilizleri kızdıracak bir şeyler” yapma-

sından kuşkulandığını göstermektedir. Ancak, Mustafa Kemal'in "renk vermeyen soğukkanlı tavırları", sorulara verdiği "ustaca ve geçiştirici" cevaplar ve biraz da Cevat Çobanlı Paşa'nın yardımı, Damat Ferit'in kuşkularını dağıtmaya yetmiştir.

Cevat Paşa: "Bir Şey mi Yapacaksın Kemal?"

Mustafa Kemal ve Cevat Paşa, Sadrazam Damat Ferit'in Nişantaşı'ndaki konağından çıktıktan sonra, "kol kola," karanlıkta, Nişantaşı caddesinden Teşvikiye'ye doğru hızlı adımlarla yürümektedirler.

Cevat Paşa, samimi bir dille, Mustafa Kemal'e şu soruyu sormuştur?:

"Bir şey mi yapacaksın Kemal?"

Mustafa Kemal, bu ani soruya son derece "kararlı" ve "açık" bir cevap vermiştir:

"Evet Paşam, bir şey yapacağım!"

Cemal Paşa, *"Allah muvaffak etsin!..."* deyince,

Mustafa Kemal, *"Mutlaka muvaffak olacağız!"* karşılığını vermiştir.

İkili, daha sonra gecenin karanlığında birbirinden ayrılmıştır.¹¹⁴¹

Cevat Çobanlı Paşa'nın, Mustafa Kemal'e "yardım etmesinin", "destek olmasının" temel nedeni Mustafa Kemal'i çok iyi tanıması ve onun yeteneklerine güvenmesidir. Çanakkale Savaşlarındaki başarılarından dolayı Mustafa Kemal'i tanıyan Cevat Çobanlı Paşa, daha sonra Mustafa Kemal'le yan yana cephe arkadaşlığı yapmıştır: Suriye-Filistin cephesinde Mustafa Kemal 7. Ordu, Cevat Çobanlı ise 8. Ordu komutanı olarak görev yapmıştır. Cevat Çobanlı Paşa, bu sırada Mustafa Kemal'i daha yakından tanıma fırsatı bulmuştu.

Cevat Çobanlı Paşa, o karanlık işgal günlerinde Mustafa Kemal'in gerçekten de "bir şeyler yapabileceğine" inanan çok az kişiden biridir.

1141 age. s. 134, 135.

İngiliz Vizesi

Mustafa Kemal, adeta “yüzmüş yüzmüş kuyruğuna gelmiştir.” Kendisine 9. Ordu Müfettişliği görevi verilmiş, bu konudaki kararname Genelkurmayın ve Bakanlar Kurulunun onayından geçmiş ve Padişah iradesi çıkmıştır.

Şimdi sıra, İngilizleri uyandırmadan, sessiz sedasız İstanbul’dan ayrılmaya gelmiştir.

Ancak, Anadolu’ya geçebilmek için İngiliz vizesine ihtiyaç vardır.

Sadrazam Damat Ferit, Mustafa Kemal’le ilgili “kuşkularını” gideren o yemekten hemen sonra, İngiliz Baştercümanı Ryan’a, “Mustafa Kemal’e güvenebileceklerini” bildirmiştir.

Ryan, anılarında bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“İtiraf etmeliyim ki, Damat Ferit bana, Nisan 1919’da müfettişlikler tasarısından bahsettiği sırada Mustafa Kemal adı bana bir şey ifade etmedi. Ancak, bir içgüdü bende asıl tasarıya karşı güvensizlik doğurdu ve onun isabeti üzerindeki şüphelerimi Ferit’e açıkladım. O beni yatıştırdı ve dedi ki, Mustafa Kemal’i akşam yemeğine çağırdım ve onun sadakati hakkında tatmin edici teminat elde ettim ve bunları bir subay ve bir centilmeninkiler olmak üzere kabul ettim. Ben (Ryan), sanıyorum ki, Ferit bu davranışında tamamıyla samimi idi. Mustafa Kemal’in Nisan ayında bu tayini kabul ettiği sıradaki gerçek niyetlerini anlamak daha güçtür. Bunlar her ne idiyseler ister isteyerek, ister tesadüf olarak olaylar öyle gelişti ki, o İzmir’in işgali günü olan 15 Mayıs’ta veya başka söylentiye göre onun davranışlarını değiştirebilecek bir olay hakkında tam bilgi edinilmesinin sağlanılmasını mümkün kılan ertesi günü (16 Mayıs) Karadeniz’e açılmıştır. 19 Mayıs’ta Samsun’a çıkar çıkmaz kendini bağlaşıklara ve merkezdeki hükümete karşın bir duruma sokan ulusal bir hareketin başına geçmiştir. O bir kere bu işe koyulduktan sonra hiçbir şey doğrudan doğruya yapılacak bir hareketle onu durduramazdı. Çünkü İtilaf devletlerinin içerlerde ancak ufak ve dağınık birlikleri vardı. Hükümet ise padişahın desteğiyle bile

Mustafa Kemal gibi sürükleyici bir önderin halk duygularına hitabı karşısında ancak ufak tesiri olabilirdi."¹¹⁴²

İngiliz Baştercümanı Ryan'ın bu sözleri, İngilizlerin Mustafa Kemal'e Samsun vizesi vermelerinin nedenini çok açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Ryan, *"İtiraf etmeliyim ki, Damat Ferit bana, Nisan 1919'da müfettişlikler tasarısından bahsettiği sırada Mustafa Kemal adı bana bir şey ifade etmedi..."* diyerek, Mustafa Kemal'i fazla tanımadığını, dolayısıyla da Anadolu'ya geçmesini önemsemediğini belirtmiştir.

Ryan, 9. Ordu Müfettişliği konusundaki "kuşkularını" da Damat Ferit'in giderdiğini ileri sürmüştür: *"O beni yatıştırdı ve dedi ki, Mustafa Kemal'i akşam yemeğine çağırdım ve onun sadakati hakkında tatmin edici teminat elde ettim ve bunları bir subay ve bir centilmeninkiler olmak üzere kabul ettim. Ben, sanıyorum ki, Ferit bu davranışında tamamıyla samimi idi."*

Ryan, ayrıca, *"Mustafa Kemal'in Nisan ayında bu tayini kabul ettiği sırada onun gerçek niyetlerini anlamak daha güçtür"* diyerek, açıkça o günlerde Mustafa Kemal'in "gerçek amacını" anlayamadıklarını itiraf etmiştir.

Ryan, Anadolu'ya geçtikten sonra Mustafa Kemal'i durdurmanın, İtilaf kuvvetlerinin azlığından dolayı, inkânsız olduğunu da eklemiştir.

İngilizlerin, Mustafa Kemal'i önemsememeleri, Damat Ferit'in İngilizleri ikna etmesi, İngilizlerin Mustafa Kemal'in gerçek niyetini anlayamamaları.... Bütün bunların arkaplanında Mustafa Kemal'in İstanbul'da kaldığı 6 ay boyunca uyguladığı "politikanın" çok önemli bir yeri vardır. Mustafa Kemal, işte bu "dahiyane politika" sayesinde hem İngilizleri hem de hükümeti "uyutarak" Anadolu'ya geçmeyi başarmıştır.

"Eğer, Mustafa Kemal, askerlik ve yönetim bakımından bu kadar geniş yetkilerle Anadolu'ya gönderilmiş ise, bunda kendisinin İstanbul'da kaldığı altı aylık süre boyunca çok isabetli ve usta siyasetinin etkisi büyük olmuştur. Onun, 'ulusal birlik' pa-

rolası, bazı aşırı kuşkulu ileri gelenler hariç, İttihatçı olsun, onun muhalifi bulunsun, bütün politikacıları ona az çok dost kılmişti. Padişahı da hoş tutması, oradan gelecek engellemeleri önliyordu. Ne de olsa kendini bir dereceye kadar halkın ve ordunun desteğine muhtaç gören Vahdettin de bu desteği Mustafa Kemal yönü ile sağlayabileceğine az çok inanıyordu.”¹¹⁴³

Mustafa Kemal’in “ürkütmeyen” bu politik tavrı adeta İstanbul’daki çevrelerde bir tür uyuşturucu etkisi yapmıştır.

Nitekim Ryan anılarında, sadece kendisinin değil diğer yabancı çevrelerin de “Mustafa Kemal’in Anadolu’ya gidişini neredeyse hiç fark edemediklerini” belirtmiştir.¹¹⁴⁴

Anlaşılan, Mustafa Kemal, emperyalistleri “mışıl mışıl uyutmuştur!...”

Yüzbaşı Bennett

Harbiye Bakanlığı, Mustafa Kemal ve kuruluna, Karadeniz’e çıkış vizesi almak için İngiliz İstihbarat Bürosuna başvurmuştur.

Mustafa Kemal ve beraberinde Samsun’a gidecek heyetin listesi, İngiliz Binbaşı Milligan tarafından 15 Mayıs 1919’da onaylanmıştır.

9. Ordu Müfettişliği Kıtası’nın vizesini ise İngiliz İstihbarat Subayı Yüzbaşı Bennett, imzalamıştır. Listenin arka sayfasında Yüzbaşı Bennett tarafından imzalanıp mühürlenene vize bölümüne, “*Müttefik Pasaport Kontrol Bürosu, İngiliz Bölümü Samsun için 16.5.1919 tarihinde geçerlidir*” diye yazılmıştır.

İşgal İstanbul’unun “ışkenceci subayı” Yüzbaşı John G. Bennett, Mustafa Kemal’e Samsun vizesi vermesinden tam 55 yıl sonra, 1974 yılında yayınladığı anılarında “vize olayını” şöyle anlatmıştır:

“*Sultan, Türk ordularının mücadelesinde dışında kaldığı konusunda (İngilizlere) güven vermek amacıyla Mustafa Kemal’in*

1143 age. 298.

1144 age. s. 301.

komutası altında bir heyetin gönderilmesi noktasında Müttefik Devletler Yüksek Komiserleriyle anlaşmıştır. Haziran'ın 8. gününde –benim 23 yaşına bastığım doğum günü– bir Türk kurmay subayı odama geldi ve Mustafa Kemal Paşa ile heyeti için vize istedi. Listeyi okuyunca orada Türk ordusunun en faal 35 generali ile kurmay subaylarının bulunduğunu keşfettim. Vizelerini vermek istemedim...¹¹⁴⁵ Listeyi Genel Karargâha götürmeye karar verdim ve talimat istedim. Vazife başında bulunan kurmay subaya, bu heyetin bana, barışçılardan ziyade savaşıların listesi gibi geldiğini söyledim. Meselenin Britanya Yüksek Komiserinden sorulacağını, bu müddet zarfında beklememi söylediler. Yaklaşık bir saat sonra içeri çağrıldım, geriye dönerek vizelerin verilmesi emrini aldım. Mustafa Kemal Paşa'nın Padişah'ın mutlak güvenine sahip bulunduğunu anlattılar.”¹¹⁴⁶

İngiliz İstihbarat Subayı Yüzbaşı Bennett'in, Mustafa Kemal'e vize verirken “Mustafa Kemal'den ve beraberinde Samsun'a gideceklerden” şüphelendiği, vize vermek istemediği ve durumu üstlerine aktardığı; fakat İngiliz Yüksek Komiserliği'nin, Mustafa Kemal'in “*Padişahın mutlak güvenine sahip olduğunu*” belirterek vize verilmesine yeşil ışık yaktığı anlaşılmaktadır.

Ancak, Yüzbaşı Bennett'in Mustafa Kemal'e vize vermiş olması, kadim Atatürk düşmanlarınca alabildiğince çarpıtılmıştır: “Mustafa Kemal'in İngilizlerin adamı olduğundan” tutun, “İngilizlerin Mustafa Kemal'i, Kurtuluş Savaşı'nı başlatması için Anadolu'ya gönderdiğine” kadar, bir sürü “aptalca tez” ileri sürülmüştür. Oysa ki, Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderenlerin –Padişah Vahdettin, Sadrazam Damat Ferit ve işgalci İngilizler–

1145 Bennett yanılmaktadır; çünkü Mustafa Kemal 8 Haziran'da Havza'dadır. Mustafa Kemal'le birlikte gidenlerin sayısı ise 23'tür.

1146 John Godolphin Bennet, Wittness, s. 14'ten naklen Murat Bardakçı, Şahbaba, Gri Yayınları, İstanbul, 1999, s. 130,131; Jaeschke, age. s. 111, 112. Bennett'in Mustafa Kemal'e nasıl vize verdiğinin ayrıntıları ve işgal İstanbul'undaki anıları ve görüşleri için bkz. Nezih Uzel, İngiliz İstihbarat Subayı Yüzbaşı Bennett Anlatıyor: Atatürk'e Nasıl Vize Verdim? Selis Kitaplar, İstanbul, 2008.

ortak amacı, Anadolu'da isyan halindeki Türkleri susturmak ve asayişi sağlamaktır.¹¹⁴⁷

Jaeschke, Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a gönderilmesi amacıyla hazırlanan kararnamenin önde gelen İngiliz yetkililere gösterilmediğini; İngilizlerin, Damat Ferit'in sözüne güvenerek Mustafa Kemal'e vize verdiğini ileri sürmüştür.

*“Talimatname... görünüşe göre ne 27 Nisan'da Kars'ta bulunan ve her halde Mayıs başında geri dönmesi muhtemel olan Başkumandan Milne, ne de askeri ateşe Deeds'e gösterilmiştir. Şu halde Damat Ferit, Mustafa Kemal'e güvenilebileceğine kefalet ettiğinden İngilizler hiçbir şüpheye düşmemişlerdir.”*¹¹⁴⁸

Kararnamenin, İngilizlerden gizlenmesinde, Harbiye Bakanlığı'nda, İngiliz askeri heyetinin tercümanlığı ve Türkçe uygulamaların katipliği görevlerini yapan Teğmen Sedat Rıza Bey'in çok önemli katkıları olmuştur. Teğmen Rıza Bey'i önceden tanıyan Mustafa Kemal'in Başyaveri Cevat Abbas, Harbiye Bakanlığı koridorlarında gördüğü Teğmen Rıza'ya, *“Kararnameyi, İngilizlerden gizleyerek hareket izninin alınıp alınamayacağını”* sormuştur. Teğmen Rıza, *“Merak etme, ruhları bile duymaz. Benim de bu kadarcık bir hizmetim olsun”* demiş ve 9. Ordu Müfettişliği evraklarını almıştır. Birkaç dakika sonra evraklarla geri dönen Teğmen Rıza, *“Hareketi, kendisinden başka kimsenin bilmediğini”* söyleyerek, Mustafa Kemal'i temin etmiştir.¹¹⁴⁹

Belgeler, Mustafa Kemal'in Samsun'a gönderilmesini sağlayan “kararnamenin” Amiral Calthorpe'a gösterildiğini ancak General Milne'ye gösterilmediğini kanıtlamaktadır.

Bu durum, Damat Ferit'in ve İngilizlerin Mustafa Kemal'in “gizli kurtuluş planlarından” haberdar olmadıklarını; onun ken-

1147 Taha Akyol, “*Ama Hangi Atatürk*” adlı eserinde, Prof. Shaw'a dayanarak, Mustafa Kemal'in İstanbul'da Yzb. Bennett'la görüşüğünü ileri sürmüştür. (Akyoli age. s. 23). Ancak, Bennett, hem anılarında hem de Nezih Uzel'e verdiği mülakatta böyle bir durumdan hiç söz etmemiştir. Bu konuda ortada hiçbir belge yoktur.

1148 Jaeschke, age. s. 111.

1149 Gürer, age. s. 218.

disine verilen, “Dağıtılmamış orduları dağıtma, silah ve cephaneyi toplayıp asayiş sağlama” gibi görevleri yerine getireceğine inandıklarını göstermektedir.

Amiral Calthorpe’un 23 Haziran 1919’da gönderdi rapor, Calthorpe’un, Damat Ferit’in “Mustafa Kemal’e güvenilebileceğine” yönelik beyanına inanarak, Mustafa Kemal’in Samsun’a gitmesine vize verdiğini kanıtlamaktadır. Calthorpe, söz konusu raporunda, “*Mustafa Kemal Paşa, tahminen bir ay kadar önce Samsun’da askeri genel müfettiş olarak Sadrazam tarafından şüphesiz tam iyi niyetle tayin edilmiş bulunuyordu. Ancak, Samsun’a vardktan sonra kendisini, milli duyguların ve yabancı düşmanlığının merkezi haline getirmiş olduğu görüldü*” demiştir.¹¹⁵⁰

Görüldüğü gibi İngilizler, Damat Ferit’in, Mustafa Kemal’i “*tam bir iyi niyetle*” yani kendisine verilen resmi görevi yerine getireceğine inanarak “ordu müfettişliği” görevine tayin ettiğini; ancak, Mustafa Kemal’in Samsun’a çıktıktan sonra kendilerini yanıltarak Milli Hareketi başlattığını ifade etmişlerdir.

Mustafa Kemal’in Samsun’a vardığı gün, 19 Mayıs 1919’da İngiliz Karadeniz Orduları Kumandanı General Milne, Türk Harbiye Bakanlığı’na gönderdiği bir notada, Mustafa Kemal ve yanındakilerin Samsun’a gönderilme nedenini sormuştur.¹¹⁵¹ Bu soruya, Osmanlı Harbiye Bakanlığı, 5 gün sonra, 24 Mayıs 1919’da, “*Mustafa Kemal’in İngilizlerin isteği üzerine ateşkes hükümlerini denetlemek amacıyla*” Samsun’a gönderildiği cevabını vermiştir.¹¹⁵²

General Milne, 6 Haziran 1919’da Hükümetten, Mustafa Kemal’in derhal geri çağrılmasını istemiştir.

Bu yazışmalar, İngilizlerin, Anadolu’daki en önemli adamlarından General Milne’nin, Mustafa Kemal’in Samsun’a gönderildiğinden haberdar olmadığını göstermektedir.

1150 Jaeschke, age. s. 113.

1151 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.1, belge. 15; Yakın Tarihimiz, C. I, s. 353. Jaeschke, İngiliz Belgeleri, s. 269.

1152 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 1, belge. 15; Jaeschke, age. s. 269.

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı gün, ondan şüphelenen General Milne'nin "şüphelerinde" ne kadar haklı olduğu çok geçmeden anlaşılacaktır.

Ama artık çok geçtir; atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmiştir!...

Atatürk'ün Veda Ziyaretleri

Mustafa Kemal, Samsun yolculuğuna çıkmadan önce, 14-16 Mayıs 1919 arasında veda ziyaretlerini gerçekleştirmiştir.

14-15 Mayıs 1919 tarihleri, Türk tarihinin en kara günlerinden biridir. İngilizlerin izniyle Yunanlılar, 15 Mayıs sabahı 8'de İzmir'i çok kanlı bir şekilde işgal etmişlerdir.

İzmir'in işgal edildiğini duyan Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa, İzmir'deki Yunan işgaline karşı silahlı direnme emri verdiği için görevden alınarak 1. Ordu Birlikleri Müfettişliği'ne atanmıştır. Genelkurmay Başkanlığı'na ise Cevat (Çobanlı) Paşa getirilmiştir.

Atatürk'ün Genelkurmay'a Veda Ziyareti

Mustafa Kemal, Genelkurmay'a veda ziyareti yaptığı sırada, Genelkurmay da devir teslim töreni yapılmaktadır.

Mustafa Kemal Genelkurmay'da yaşananları şöyle anlatmıştır:

"Genelkurmay Başkanlığı karargâhındayım.

Fevzi (Çakmak) Paşa'nın yerine Cevat (Çobanlı) Paşa tayin olmuştu. Tam o gün Fevzi Paşa'dan vazifesini teslim alacakmış. Bu suretle her ikisiyle de buluşmuş oluyordum. Masada harita vardı. Fevzi Paşa'nın gözlerinden, yüzünden ve tavrından çok dolu olduğunu anlıyordum. Cevat Paşa'nın ne düşündüğünü bir gece önceki Sadaret Konağı'ndaki konuşmamızdan biliyordum.

Fevzi Paşa'ya dedim ki:

"Paşam vaziyeti nasıl değerlendiriyorsunuz?"

Çok gürlere gibi bağırarak:

'Anlamıyorum ki efendim', üedi.

Ve sağı elinin işaret parmağıyla haritada İstanbul noktasını göstererek:

‘Buradaki rahatımızı feda etmemek için koskoca memleketi veriyoruz, bu ne akıldır?’

İçimden sevindim ve daha da rahatladım.

Cevat Paşa da: ‘Öyle oluyor!’ der gibi bakıyordu. Hatırimda iyi kaldıysa arkadaşlara şunu söyledim: ‘Hakikat sizin dedikleriniz ve düşündüklerinizdir. Ben bunu ispat etmek için Anadolu’ya gidiyorum. Aramızda uzun görüşmelere lüzum olmadığına da görüyorum. Yalnız sizlerden bir şey bekliyorum: Bana yardım edeceksiniz...’

‘Tabii... Evet...’

Cevat Paşa’ya döndüm:

‘Özellikle siz paşam... Asıl yetki makamında şimdi siz bulunuyorsunuz. Beraber yürüyebilecek miyiz?’

‘Elbette...’

‘O halde ilk iş olarak Ulukışla taraflarında bulunurken trenle ulaştırılmalarına izin verilmeyen 20. Kolordu’nun yürüyerek Ankara’ya hareket etmelerine emir buyurunuz.’

Önündeki bloknota işaret etti:

‘Emir vereceğim’, dedi.

‘Sonra sizinle şahsen haberleşebilmek için özel bir şifre isterim.’

‘Şimdi!’ dedi.

Zile bastı, lazım gelenleri söyleyerek, bana bunu da temin etti.” 1153

Genelkurmay’daki veda ziyaretinde Fevzi (Çakmak) Paşa ve Cevat (Çobanlı) Paşa açıkça Mustafa Kemal’in “Anadolu direnişine” destek vereceklerini açıklamışlardır. Mustafa Kemal, bu iki vatansever paşaya güvendiği için “gizli kurtuluş planlarını” onlarla paylaşmış ve bu “büyük kavgada” kendisine yardım etmelerini istemiştir.

Gerçekten de hem Fevzi (Çakmak) Paşa, hem de Cevat (Çobanlı) Paşa, önce İstanbul'dan, Mustafa Kemal'e her türlü desteği vermişler, daha sonra da Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal'in yanında Kurtuluş Savaşı'na katılmışlardır.

Mustafa Kemal anılarında, bu iki vatansever paşadan uzun uzun ve övgü dolu ifadelerle söz etmiştir.¹¹⁵⁴

Cevat Paşa'nın Mustafa Kemal'e verdiği "gizli şifre" Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Jaeschke, Cevat Paşa'nın 15 Mayıs'ta Mustafa Kemal'e teslim ettiği "şifre anahtarının" büyük bir değeri olduğunu belirtmiştir.¹¹⁵⁵ Kurtuluş Savaşı'ndan sonra İzmir'de gazetecilerin, "*Paşa Hazretleri bu zaferi ne ile kazandınız?*" sorusuna Mustafa Kemal, "*Telgraf telleriyle*" yanıtını vermiştir.¹¹⁵⁶

Mustafa Kemal'e "her konuda destek olma" sözü veren Cevat Paşa, İzmir'in işgalinden hemen bir gün sonra, 16 Mayıs 1919'da bütün ordulara yayımladığı bir bildiride, "*Birliklerimiz yerlerini terk etmesinler, bir oldubitti halinde silahlarından tecrit edilmemeleri için toplu olarak silah başında ve disiplinli bir halde bulunsunlar*" demiştir.¹¹⁵⁷

Cevat Çobanlı Paşa, 15 Mart 1920'de İngilizlerce tutuklanıp Malta'ya sürülmüştür. Ekim 1921'de serbest bırakılınca Ankara'ya geçmiş ve 9 Şubat 1921'de Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na atanmıştır.

Atatürk'ün Fevzi Paşa Hakkındaki Düşünceleri

Önce, İstanbul'da Mustafa Kemal'in izini süren İngiliz istihbaratını atlatan Fevzi (Çakmak) Paşa, sonra İzmir'in işgaline ateşle karşılık verilmesini emretmiş, daha sonra da Samsun'a giden Mustafa Kemal'e her türlü desteği vereceğini belirtmiştir.

1154 age. s. 122 - 124.

1155 Jaeschke, age. s. 118.

1156 age. s. 118.

1157 Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C. I, s. 246.

Anadolu'ya geçinceye kadar İstanbul'dan Mustafa Kemal'e destek olan Fevzi Paşa, 27 Nisan 1920'de Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır.

Mustafa Kemal'in -hep göz ardı edilmesine karşın- en yakın dostlarından biri Fevzi Paşa olmuştur.

Mustafa Kemal, gerek 1926 yılında Falih Rıfkı Atay'a anlattığı "anılarında", gerekse 1927 yılında kaleme aldığı Nutuk'ta Fevzi Paşa'dan hep saygı, sevgi ve minnettarlıkla söz etmiştir.¹¹⁵⁸

İşte Mustafa Kemal'in, Fevzi Paşa hakkındaki duygu ve düşünceleri:

"Fevzi Paşa'yı ben eskiden tanırdım. Anafartalar Grubu Kumandanlığı'ndan ayrıldığım zaman yerime onu tayin etmişlerdi. Bir tarihte İkinci Ordu Kumandanlığı'ndan Yedinci Yıldırım Ordusu Kumandanlığı'na geçtiğim zaman benim yerime gene o faziletli arkadaş geldi.

İstifa etmiş olduğum Yedinci Ordu Kumandanlığı'nı da gene kendisine devretmiştim. Fevzi Paşa, beni istifa mecburiyetinde bırakan sebeplere göğüs germek için sağlığını kaybetmiş, hayatının tehlikeye girdiğini görmüştür. Hatta İstanbul'a gelerek aylarca tedavi altında kaldı.

Fevzi Paşa Genelkurmay Başkanlığı'nda ne yapacaktı, ne yapabiliirdi? Eninde sonunda, bu milletin silaha sarılacağından şüphesi yoktu. Halbuki, mütareke şartlarına göre bütün silahlar ve her yerdeki cephane İtilaf Devletlerine teslim edilecekti. Fevzi Paşa, mütareke şartlarını tatbik eder görünerek, eğer silah ve cephaneler İtilaf Devletleri tarafından kolaylıkla nakil olunabilecek yerlerde ise onları Anadolu'nun içinde kalabilecek gibi yollardan sevk eder gibi davranmıştır. Mesela, Diyarbakır'daki silah ve cephane trenle hemen İstanbul'a gelebilirdi. Fevzi Paşa, öyle sebepler buldu ki, bunları kağnılarla Sivas üzerinden Samsun limanına getirmek zaruri sayıldı. Şimdiden haber vereyim ki, bütün bu kafileler, nihayet benim elimde kalmıştır. Gene

1158 Fevzi Çakmak Paşa, Atatürk'ün diğer silah arkadaşlarının aksine -aralarında ufak tefek bazı sürtüşmeler olsa da- ömrünün sonuna kadar hep Atatürk'ün yanında olmuştur.

mesela Kütahya'da pek çok cephane vardı. Fevzi Paşa, şimendiferle taşınmamaları için bunların Ankara-Sivas istikametinde nakledilmesi için emir verdi. Fakat bunlar, emrin içyüzü anlaşılamadığı için kazaya uğramıştır ve trenle İzmit Körfezi'ne getirilerek denize dökülmüştür.

Çanakkale'deki topçuklarımız da tahrip olunacaktı. Gerek Fevzi Paşa, gerek onun yerine geçen Cevat Paşa'nın tertipleri ile bu toplar da gizlice, sonradan bizim işimize yarayabilecek yerlere gönderilmiştir.

İstanbul'daki depolarda bulunan silah ve cephane, hiç kimse farkında olmaksızın daha sonra isteğimiz yerlere gönderilecek şekilde ayarlanmıştır.

Cevat Paşa, bir gün Harbiye Bakanlığı'ndan çekilmek zorunda kalınca Fevzi Paşa'ya der ki,

'Paşam, göreceksiniz ki, sık sık Harbiye Bakanları değişecektir. Fakat siz yerinizde kalınız ki, başlanılan işleri yürütebilesiniz!'

Fevzi Paşa, Ankara'ya gelinceye kadar, nasıl ıstıraplara tahammül ettiğini, süngü tehditleri altında bile beni tenvir ve irşat edecek tedbirler almış olduğunu söylemeliyim."¹¹⁵⁹

Mustafa Kemal'in Fevzi Paşa hakkındaki bu "övgü dolu" ifadelerinin anlamı çok büyüktür. Mustafa Kemal, başka hiçbir silah arkadaşı için bu kadar övgü dolu sözler sarf etmemiştir.

Bizzat Kurtuluş Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal'in ağzından dökülen bu sözler, Fevzi Paşa'nın "Kurtuluş Savaşı'nın başlamasında" çok büyük bir rol oynadığını gözler önüne sermektedir.

Fevzi Paşa'nın, Mondros Mütarekesi'nin uygulanmasını geciktirerek ve İstanbul'daki silah ve cephaneyi gizli yollarla Anadolu'ya kaçırarak, Kurtuluş Savaşı'na büyük katkılarda bulunduğunu belirten Mustafa Kemal, bu açıklamalarıyla Kurtuluş Savaşı'nı sadece kendisine mal etmediğini de göstermiştir. "Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı kendisine mal ediyor!" diyen tarih

1159 Atay, age. s. 122 - 124.

profesörleri, Atatürk'ün, Fevzi Paşa hakkındaki bu sözlerinden habersiz midirler yoksa!...

Fevzi Paşa, Mustafa Kemal'e, 9. Ordu Müfettişliği görevinin verilmesinde de önemli bir etkiye sahiptir. Şöyle ki: *“Mustafa Kemal'in, genel savaş (I. Dünya Savaşı) sırasında hem Enver hem de Almanlarla çok çatıştığını, dolayısıyla onun bu gibi karışıklıkları ortadan kaldıracak adam olduğunu, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, kendisiyle görüşen yenen devletlerin komutanlarına söylemekteydi.”*¹¹⁶⁰

Bilinmeyen Üçlü İttifak ve Büyük Yemin

Mareşal Fevzi Çakmak, anılarında 15 Mayıs 1919 tarihindeki devir teslim toplantısına geniş yer ayırmıştır.

Fevzi Paşa ve yeni Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa bu toplantıda, *“Mümkün olduğu kadar çok silah ve cephanenin İtilaf devletlerine teslim edilmeyerek Anadolu'da toplanması”* üzerinde durmuşlar ve fikir birliğine varmışlardır.

Fevzi Paşa ve Cevat Paşa beş maddelik bir program oluşturmuşlardır:

1. 3. Ordu Müfettişliği teşkil edilmesi,
2. Silahların teslim edilmemesi,
3. Anadolu'da bir milli idare meydana getirilmesi,
4. Kuvayı Milliye'nin oluşturulması,
5. Karşı taarruza geçilmesi.¹¹⁶¹

Fevzi Paşa ve Cevat Paşa, “silah ve cephanenin düşmana teslim edilmemesi” üzerinde dururken Mustafa Kemal gelmiştir.

Fevzi Paşa ve Cevat Paşa'yı dinleyen ve bu programı kabul eden Mustafa Kemal, *“Zaten bunları gerçekleştirmek için Anadolu'ya gidiyorum. Buradan verilen emirleri dinleyeceğim.”*

1160 Akın gazetesi, 20 Mayıs 1948. Ayrıca, Yusuf Hikmet Bayur, bunları Fevzi Çakmak'tan bizzat dinlediğini ileri sürmüştür. Bayur, age. s. 290.

1161 Jaeschke, age. s. 118.

*Kahraman milletimin sinesinde hayatımı feda edinceye kadar, çalışacağım” demiştir.*¹¹⁶²

Cephelerden tanışan bu üç vatansever komutan, Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve Cevat Paşa, “Anadolu direnişi” konusunda görüş birliğine varmışlardır.

Toplantının sonunda sevinç içinde ayağa kalkan üç komutan, elele vererek yemin etmişlerdir.

O anı Fevzi Çakmak’tan dinleyelim:

*“Bu sözlerden duyduğumuz heyecanla ayağa kalktık. Mustafa Kemal Paşa’nın ellerine sarıldık, gözlerimiz yaşlı, vatanın kurtarılması için beraberce çalışacağımıza ve bu uğurda hiçbir şeyden çekinmeyeceğimize üçümüz beraber yemin ettik.”*¹¹⁶³

Kutsal ittifak kurulmuş, büyük yemin edilmiştir...

Atatürk’ün Bakanlar Kurulu’na Veda Ziyareti

Atatürk, Genelkurmay’dan çıktıktan sonra Harbiye Bakanı’nı, İçişleri Bakanı’nı ve Sadrazam’ı da makamlarında ziyaret etmek istemiştir.

Mustafa Kemal’e kulak verelim:

“Başka ziyaretlerde de bulunmak lazımdı. Harbiye Nazırı’nı, Sadrazam’ı, Dahiliye Nazırı’nı aradım. Hiçbiri makamında yoktu. Toplantı halinde imişler. En kestirmesi Babıali’ye gidip kendilerine haber vermektir.”

Beni –Sadaret bekleme salonuna aldılar. Benim geldiğimi duyan bazı ^{bakanların} ~~bakanların~~ da heyecanlı heyecanlı salona geldiklerini görerek biraz şaşırdım.

Mehmet Ali Bey, beni meraktan kurtardı:

‘Allah Allah ne küstahlık!... İşittiniz mi efendim, Yunanlılar İzmir’e çıkıyor...’

Bu sözleri, Bahriye Nazırı onayladı:

‘Ya...’ dedim. ‘Bu da mı oldu?’

1162 Bayur, age. s. 302.

1163 Akın gazetesi, 20 Mayıs 1948; Bayur, age. s. 301, 302.

‘Evet...’ Ben memleketin başına neler geleceğini tahmin etmemiş değilim, fakat kimseye anlatamamıştım. Bakanların telaşı karşısında ağlamak mı, gülmek mi lazımdı? Kendimi tutuyordum. Fakat bu emrivaki karşısında ben, ‘Allah Allah!’ demekten başka bir şey düşünmeyen bu nazırlara ibretle bakıyordum. Soğukkanlılığımı kaybetmemeye pek dikkat ederek, ‘Ne yapmayı tasarlıyorsunuz?’ diye sordum.

‘Protesto edeceğiz!’ cevabını verdiler.

‘Bu lazımdır, doğrudur. Ancak böyle bir protesto ile Yunanlıların İzmir’den geri çekileceklerine veya İngilizlerin onları geri çekeceklerine ihtimal veriyor musunuz?’

Yüzüme baktılar:

‘Fakat, başka ne yapabiliriz?’

‘Belki de daha sert tedbirler düşünülebilir!’

‘Mesela, ne gibi?’

O zaman bir ses, eğer yanlış hatırlamadıysa, Mehmet Ali Bey’in sesi cevap verdi:

‘Öyle hareketlere kalkarsak, bize ne yaparlar bilir misiniz?’

Tabii, ‘Kalkar benim yanıma gelirsiniz!’ diyemezdim.

Avni Paşa’nın (Bahriye Bakanı) elini tuttum:

‘Bizi Anadolu’ya götürecek vapur hazır, değil mi?’

‘Çoktan düzenlemiştim. Bandırma Vapuru emrinizdedir.’

‘Doğrudan doğruya vapur kaptanına emir verebilir miyim?’

‘Hay hay...’ dedi.

Yaverime seslendim:

‘Paşa hazretlerinin bir emirleri var, not ediniz.’

Yaverim, kurşun kalemıyla Bandırma kaptanına bir emir yazdı, imza edilmek üzere Avni Paşa’ya uzattı.

‘Damat Ferit kabinesini bu perişanlık içinde bırakarak Zatişahane’yi (Padişahı) ziyaret etmek üzere Babıali’den ayrıldım.’”¹¹⁶⁴

Veda ziyaretinde, Babıali'de karşılaştığı bu tablo, Mustafa Kemal'i çok rahatsız etmiştir: İzmir'in işgaline tepkileri sadece "*Allah Allah!...*" demekten ibaret olan Damat Ferit Hükümeti'nin bakanlarının "vurdumduymazlıkları", "çaresizlikleri" ve "inançsızlıkları" Mustafa Kemal'i çok öfkelenmiştir. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişinde "kilit" rolü oynayan İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'in bile, "*Sert hareketlere kalkarsak, bize ne yaparlar bilir misiniz?*" diyerek "kaderine razı olması", Mustafa Kemal'in yola çıkarken aslında ne kadar yalnız olduğunun bir işaretidir.

Atatürk'ün Vahdettin'e Veda Ziyareti

İstanbul'da bulunduğu 6 ay boyunca birkaç kez Padişah Vahdettin'le görüşen Mustafa Kemal, son olarak Samsun'a gitmeden önce Yıldız Sarayı'na giderek Padişah Vahdettin'le görüşmüştür.

Mustafa Kemal, 15 Mayıs 1919 akşamı Yıldız Sarayı'ndan Padişah Vahdettin'le yaptığı görüşmeyi anılarında bütün detaylarıyla anlatmıştır.

Mustafa Kemal'i dinleyelim:

"Yıldız Sarayı'nın ufak bir salonunda Vahdettin'le adeta diz dize denecek kadar yakın oturduk. ¹¹⁶⁵Sağına dirseğini dayamış olduğu bir masa, üstünde bir kitap var. Salonun Boğaziçi'ne doğru açılan penceresinden gördüğümüz manzara şu: Birbirine paralel hatlar üzerinde düşman zırhlıları! Bordo- larındaki toplar sanki Yıldız Sarayı'na doğrulmuş! Manzarayı görmek için başımızı sağa sola çevirmek yeterliydi. Vahdettin unutamayacağım şu sözlerle konuşmaya başladı:

'Paşa, paşa! Şimdiye kadar devlete çok hizmet ettimⁿ. Bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir (Elini demin bahsettiğim kitabın üstüne bastı ve ilave etti), tarihe geçmiştir (O zaman

1165 Gazeteci-yazar Murat Bardakçı, "*Şahbaba*" adlı eserinde Mustafa Kemal, Vahdettin görüşmesinin çalışma odasında değil, daha ilerideki kütüphane de yapıldığını ileri sürmüştür. Bardakçı, age. s. 133, 631.

bunun bir tarih kitabı olduğunu anladım, dikkatle ve sükunla dinliyordum).

‘Bunları unutun’, dedi; ‘asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden önemli olabilir. Paşa, paşa; devleti kurtarabilirsin!’¹¹⁶⁶

Vahdettin’in bu son görüşmede, Mustafa Kemal’e, *“Paşa, paşa devleti kurtarabilirsin!”* demesini, Vahdettin’in Mustafa Kemal’i *“gizli bir planla”, “Kurtuluş Savaşı’nı”* başlatması için Anadolu’ya gönderdiği şeklinde yorumlayanlar vardır.

Mustafa Kemal’in anılarındaki bu sözleri, *“Vahdettin’i aklamak”* için kullananlar, Mustafa Kemal’in, Vahdettin’in bu sözleri hakkındaki değerlendirmesini görmezden gelmişlerdir.

Mustafa Kemal’in Vahdettin’in bu sözleri hakkındaki *“yorumunu”* ve görüşmenin sonraki aşamalarını yine Mustafa Kemal’in anılarından takip edelim:

“Bu son sözlerden hayrete düştüm. Acaba Vahdettin benimle samimi mi konuşuyor? O Vahdettin ki ecnebi hükümetlerin yüzüncü derece aletleri ile temas arayarak devletini ve saltanatını kurtarmayı çalışıyordu. Bütün yaptıklarından pişman mıydı? Aldatıldığını mı anlamıştı? Fakat böyle bir tahminle başka bahislere girişmeyi tehlikeli buldum. Kendisine basit cevaplar verdim:

‘Hakkımdaki teveccüh ve itimada arz-ı teşekkür ederim. Elimden gelen hizmette kusur etmeyeceğime emniyet buyurunuz.’

Söylerken, kafamdaki bulmacayı da halletmeye uğraşıyordum. Çok iyi anladığım, veliahtlığında, padişahlığında bütün his ve fikirlerini, eğilimlerini, sahtekârlıklarını tanıdığım adamdan nasıl yüksek ve asil bir hareket bekleyebilirdim?

Memleketi kurtarmak lazımdır, istersem bunu yapabilirdim. Nasıl hemen hüküm veririm:

Vahdettin, demek istiyordu ki, hiçbir kuvvetimiz yoktur. Tek dayanak noktamız, İstanbul’a hakim olanların siyasetine uymaktır. Benim memuriyetim, onların şikâyet ettikleri mese-

1166 Atay, age. s. 139.

leleri halletmektir. Eğer onları memnun edebilirsem, memleketi ve halkı bu siyasetin doğru olduğuna inandırabilirsem ve bu siyasete karşı gelen Türkleri tutuklarsam, Vahdettin'in arzularını yerine getirmiş olacaktım.

'Merak buyurmayın, efendimiz, nokta-i nazar-ı şahanenizi anladım. İrade-i seniyeniz olursa hemen hareket edeceğim ve bana emir buyurduklarınızı bir an unutmayacağım.'

'Muvaffak ol!' hitab-ı şahanesine mazhar olduktan sonra huzurundan çıktım.

Naci Paşa, Padişah'ın yaveri, fakat benim hocam, derhal benimle buluştu. Elinde ufak muhafaza içinde bir şey tutuyordu:

'Zat-ı Şahane'nin ufak bir hatırası...' dedi.

Kapağının üzerinde Vahdettin'in inisiyalleri işlenmiş bir saatti.

'Peki, teşekkür ederim' dedim. Yaverim aldı.

Sonra, sanki Yıldız Sarayı'ndan çıktığımızı ve hareket etmek üzere olduğumuzu gizlemek, saklamak ister gibi ihtiyatlı, ayaklarımızın patırtısını işittirmekten korkarak saraydan uzaklaştık."¹¹⁶⁷

Mustafa Kemal, Vahdettin'in, "Paşa, paşa devleti kurtarabilirsin!" sözlerini, "kendisine verilen 9. Ordu Müfettişliği görevi çerçevesinde Anadolu'ya gidip İngilizlerin şikâyet ettikleri konuları halletmek" olarak değerlendirmiştir ki haklıdır. Çünkü, Mustafa Kemal'in de ifade ettiği gibi Vahdettin, devletin kurtuluşunu, "İngilizleri memnun etmek" siyasetine bağlamıştır.

O, Mustafa Kemal'e, "Paşa, paşa devleti kurtarabilirsin!" derken, "Anadolu'ya geçip, sana verdiğimiz resmi görevi yerine getirirsen -yani isyan halindeki Türkleri sustursan- İngilizleri memnun etmiş olursun. Memnun olan İngilizler, işgallerden vazgeçerler, bize yardım ederler ve böylece devleti kurtarabilirsin" demek istemiştir.

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında Vahdettin'in tutum ve davranışları dikkate alındığında, onun, kafasındaki tek

¹¹⁶⁷ age. s. 139, 140.

kurtuluş yolunun “İngilizlerin merhametine sığınmak” olduğu çok açıkça görülmektedir.

Vahdettin, “*Paşa, paşa devleti kurtarabilirsin!*” derken, “*Anadolu’ya geç, İngilizlere ve tüm düşmanlara diren, Kurtuluş Savaşı’nı başlat!*” demek istememiştir; çünkü Vahdettin’in kafasında böyle bir “kurtuluş planına” asla yer yoktur. O, bizzat ifade ettiği gibi, tüm umudunu İngilizlere bağlamıştır.

Mustafa Kemal Anadolu’ya geçip Kurtuluş Savaşı’nı başlattığında Vahdettin, Mustafa Kemal’in önce geri çağırılmasına, sonra görevden alınmasına, sonra da etkisizleştirmesine çalışmıştır.

Sonuç olarak, Vahdettin’le Mustafa Kemal’in “devletin kurtuluşu” konusundaki düşünceleri ve planları birbirine tamamen zıttır. Vahdettin, “İngilizlerin dediğini yaparak”, Mustafa Kemal ise, “tüm düşmanlarla savaşarak” vatanın kurtulacağına inanmaktadır. Ayrıca, Vahdettin, “devletin kurtuluşu” derken, aynı zamanda “kendi tahtından ve tacından”, Mustafa Kemal, “devletin kurtuluşu” derken aynı zamanda “ulusun egemenliğinden” bahsetmektedir.

Bu nedenle, eğer Vahdettin, Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçtikten sonra bir “milli direniş” başlatacağını bilseydi onu kesinlikle Samsun’a göndermezdi.

Anlaşılan Mustafa Kemal, İstanbul’daki 6 ay boyunca sık sık Vahdettin’i ziyaret ederek ona güven vermiş ve Sadrazam Damat Ferit ile İngilizlere yaptığı gibi Padişah Vahdettin’i de “mışıl mışıl uyutup” Anadolu’ya geçmeyi başarmıştır.

* * *

“Dinci-yobazların” ve “liboş-ikinci cumhuriyetçilerin” iddia ettiği gibi evet, Mustafa Kemal’i, Padişah Vahdettin Samsun’a göndertmiştir!

Ama, niye göndermiştir? “Git İngilizlerle savaş” diye mi, yoksa “Git İngilizleri memnun et” diye mi?...

Vahdettin’in, “devletin kurtuluşundan anladığı” hangisidir?

Atatürk'ün Cevat Abbas'a Söyledikleri

Vahdettin'in yanından ayrılan Mustafa Kemal, Başyaveri Cevat Abbas Bey'le birlikte yürürken, Vahdettin hakkındaki izlenimlerini şöyle ifade etmiştir:

“Çok alçak bir adam! Çok mel'un! Millet, memleket mahvoluyor, o yalnız kendini düşünüyor.

E, yakında göreceğiz...”¹¹⁶⁸

Atatürk'ün Çizdiği Kroki

Atatürk, yıllar sonra, Ankara'nın ABD Büyükelçisi, General Charles N. Sherrill'e, Samsun'a gitmeden önce Vahdettin'le Yıldız Sarayı'nda yaptığı görüşmenin detaylarını anlatmıştır.

Charles N. Sherrill, *“Bir ABD Büyükelçisi'nin Türkiye Hatıraları”* adlı kitabının “önsözünde” Atatürk'ün kendisine anlattığı görüşmeden şöyle söz etmiştir:

“Türkiye Başkanı Mustafa Kemal ile yaptığım görüşmelerin, öteki Batılı liderler ile yaptıklarımın farklı yönleri vardır. Bunlardan biri Mustafa Kemal'in, herhangi bir konuyu açıklama biçimi ile ilgilidir. Gazi, zaman zaman masadan bir kağıt parçasını önüne alır, renkli kalemle krokiler, haritalar, şemalar çizer, böylece savaş ya da söz konusu olayların geçtiği yerleri, adı geçen kişilerin bulundukları konumları şekillerle gösterirdi.

Örneğin, Samsun'a hareket etmeden önce sultanla yaptığı son görüşmeyi şöyle anlatmıştı:

‘Odaya girdiğim zaman, sultan şurada bir masanın yanında oturuyordu (odanın çabucak çizdiği krokisinde, sultanın bulunduğu yeri kırmızı kalemle işaretlemişti). Ben burada idim (Burası mavi kalemle noktalanmıştı). Bir pencere vardı (Pencerenin olduğu yere bir P harfi koymuştu). Sultan benimle konuşurken, durmadan pencereye, dışarıya bakıyordu.’

Heyecanla sormuştum: ‘Acaba pencerenin dışında ne vardı?’

¹¹⁶⁸ Gürer, age. s. 219.

Mustafa Kemal, bu soruma cevap vermeden önce önündeki kağıda mavi kalemle gemilerin krokisini çizmiş ve sonra bana dönerek,

‘Yıldız Köşkü’nün hemen karşısında Boğaz’da demirli duran Müttefik donanmasına bakıyordu’ demiştir.”¹¹⁶⁹

Tekrar soruyorum:

Mustafa Kemal’e, *“Paşa, paşa devleti kurtarabilirsin!”* derken, sık sık pencereden dışarıya, Boğaz’da demirlemiş düşman donanmasına bakan Vahdettin’in *“kurtuluştan anladığı ne olabilir acaba?”* O donanmayla savaşmak mı? O donanmanın her dediğini yapmak mı?...

Hareket Günü: 16 Mayıs 1919 Cuma

15 Mayıs gecesini, Şişli’deki evde, annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule’yle birlikte geçiren Mustafa Kemal, geç saatlerde annesinin göz yaşı karışmış dualarıyla yatağına çekilmişti.

Ertesi gün bir ulusun umudu haline gelecek adamın o gece gözüne uyku girmiş midir bilinmez.

Şevket Süreyya Aydemir, o uzun geceyi, roman tadında, şöyle anlatmıştır:

“Mustafa Kemal, Şişli’deki evde son gecesini annesi ve hemşiresi (kız kardeşi) ile geçirir. Akşam yemeğini beraber yerler. Bunun içinde annesinin odasında bir yer sofrası serilir. Etrafında bağdaş kurarlar. Tıpkı Selanik’teki gibi... Bugün müze olan bu evi eğer gezerseniz, size bu yer sofrasının kurulduğu odayı gösterirler. Aralarında konuşmaları, görünüşte şakrak, gürültülü, hatta çocukçadır. Ama aslında her biri kendi içine kapalıdır. Kendi iç muammalarını yaşar...”¹¹⁷⁰ Mustafa Kemal, kendisi yokken annesinin ve kız kardeşinin sıkıntı çekmemeleri için bankaya biraz para bırakmıştı.¹¹⁷¹

1169 Charles, N.Sherrill, Bir ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları, Mustafa Kemal, C.I, Cumhuriyet Yayınları, 1999, s. 11.

1170 Aydemir, Tek Adam, C. I, s. 370, 371.

1171 Kinross, age. s. 196.

Oğlunun Anadolu'ya gideceğini duyan anne Zübeyde Hanım çok üzülmüştür. Cepheden cepheye koşan oğlunun bir kere daha yanından ayrılması, üstelik bin bir türlü karışıklık içindeki Anadolu'ya gidecek olması gözü yaşlı anneyi derin bir hüzne bulamıştır.

“Zübeyde Hanım haberi duyunca fenalık geçirdi. Sonra sağlığına ve başarısına dua etti. Makbule, aşkınlığını gizleyemedi. Eskiden savaşa giderdi. Ancak bu sefer nereye, ne yapmaya gittiğini kestirmek zordu...” ¹¹⁷²

16 Mayıs sabahı, erkenden arkadaşı ve avukatı Saadettin Ferit Talay, Şişli'deki eve gelerek, Mustafa Kemal'i uyandırmış ve kulağına gelen çok önemli bir haberi Mustafa Kemal'e ulaştırmıştır. Habere göre, Mustafa Kemal'i, Samsun'a götüren gemi, Karadeniz'e çıkınca bir İngiliz muhribi tarafından batırılacaktır. Talay, bu haberi Merkez Bankası Müdürlerinden Berç Keresteciyan'dan aldığını söylemiştir. ¹¹⁷³

Samsun'a hareket edeceği, 16 Mayıs 1919 sabahı bu “kötü” haberle uyanan Mustafa Kemal, son hazırlıkları yaparak Şişli'deki evi terk etmek üzereyken; annesi ve kız kardeşiyle vedalaşırken arkadaşı Rauf Orbay gelmiştir.

O anı, Mustafa Kemal, Nutuk'ta şöyle anlatmıştır:

“İstanbul'dan ayrılmak üzere, evimden ayrılacağım sırada Rauf Bey yanıma gelmişti. Bineceğim geminin izleneceğini ve İstanbul'da iken tutuklamadıklarına göre belki de Karadeniz'de batırılacağımı, güvenilir nitelikte işitmiş, onu bildirdi.”

Mustafa Kemal, Saadettin Ferit Talay ve Rauf Orbay'ın getirdikleri “kötü” haberi düşünürken, bir zamanlar yanında çalışmış, bir kurmay subay gelerek, sarayın damatlarından bir bilgi aldığını, vapurun hareketine izin verilmeyeceğini ya da vapurun Karadeniz'de batırılacağını söylemiştir. ¹¹⁷⁴

Üç farklı kişinin aynı haberi getirmeleri, haberin doğru olma ihtimalini artırmaktadır. Ama geline nokta Mustafa Kemal'i

1172 age. s. 196.

1173 Berç Keresteciyan, Kızılay 2. Başkanı'dır. Atay, age. s. 141; Borak, age. s. 270.

1174 Atay, age. s. 141; Borak, age. s. 269.

artık bu yoldan döndürecek hiçbir güç ve kuvvet yoktur. Onun kitabında, “vatan savunması” için çıkılan yolda ölmek var ama dönmek asla yoktur.

Şişli’deki evin kapısındaki Mustafa Kemal’i dinleyelim:

“Bir an yalnız kaldım ve düşündüm. Bu dakika da düşmanların elinde idim. Bana her istediklerini yapamazlar mıydı?”

Beynimden bir şimşek geçti: Tutabilirler, sürebilirler, fakat öldürmek! Bunun için beni Karadeniz’in coşkun dalgaları arasında yakalamak lazımdır. Bu ihtimal mantıklı idi. Ancak benim için artık yakalanmak, tutuklanmak, sürülmek, düşüncelerimi yapmaktan alıkonmak, hepsi ölmekle denkti. Hemen karar verdim, otomobile atlayarak Galata Rıhtımı’na geldim.”¹¹⁷⁵

Rauf Orbay, anılarında, Şişli’deki evin önünde Mustafa Kemal’le birlikte arabaya bindiklerini, Mustafa Kemal’in tutuklama haberinden dolayı endişeli olduğunu, kendisinin Mustafa Kemal’e güç verdiğini anlatmaktadır.

Mustafa Kemal, Galata Rıhtımı’nda bekleyen Bandırma Vapuru’na geçmeden önce 16 Mayıs 1919 Cuma günü Cuma selamlığına giderek son defa padişahı selamlanmıştır.¹¹⁷⁶ “Ziyaretin konusu basit uğurlama sözlerinden ibarettir.”¹¹⁷⁷ Dönemin İstanbul basını da bu görüşmeyi doğrulamaktadır.

Galata Rıhtımı’ndaki Gizli Hazırlık

Mustafa Kemal’in 9. Ordu Müfettişliği göreviyle Samsun’a gönderileceği haberi, Mustafa Kemal’in “gizli” iletişim içinde olduğu Mim Mim Grubuna da ulaşmıştı.

1175 Atay, age. s. 140, 141.

1176 Jaeschke, age. s. 117.

1177 Borak, age. s. 268. Sadi Borak, Mustafa Kemal’in bu görüşmeden sonra Şişli’deki evine giderek annesi annesi Zübeyde, kız kardeşi Makbule ve manevi oğlu Abdürrahim Tuncak’a veda ettiğini belirtmiştir. Yusuf Hikmet Bayur ise, Mustafa Kemalî Padişah’ın yanından Şişli’deki eve dönüce orda kendisini şu kişilerin beklediğini belirtmiştir: Albay Refet (Bele), Albay Kazım (Dirik), Yarbay Arif, Binbaşı Hüsrev (Gerede), Binbaşı Kemal (Doğan), Dr. İbrahim (Tali), Dr. Refik (Saydam), Üsteğmen Hayati ve Cevat Abbas (Gürer)’den oluşan 15 kişi olduğunu iddia etmiştir. Bayur, age. s. 304. Ancak, Sadi Borak, Mustafa Kemal’le birlikte Samsun’a gidenlerin toplam 22 kişi olduğunda ısrar etmiştir. Borak age. s. 270, 271.

Mim Mim Grubu, 1 Mayıs 1919 tarihinde, Emin Ali Bey'in isteği üzerine Topkapılı Cambaz Mehmet'in evinde toplanmıştı.

"Arkadaşlar, dün Harbiye Nezareti Zat İşleri Bakanlığı'ndan, Sadrazamlık makamına gönderilen yazıyla, gelen cevabı çaldırdım. Mesele şudur: Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Müfettişliği'ne tayin oldu ve bu tayin Sadrazamlık makamınca da onaylandı"

"Allah'ım çok şükür!..."

Emin Ali Bey, tayin emriyle birilikte, Mustafa Kemal'in Anadolu'da yapacağı işleri gösteren kararnameyi de çalmıştır. Padişah, asi Türkleri sindirmek ve silahlarını toplatmak üzere Mustafa Kemal Paşa'yı görevlendirmiştir...

Kararnamenin okunması bittikten sonra odadan bir kahkaha yükselmiştir. Alışılmamış bir gürültüdür bu. İçlerinde yalnız Topkapılı düşüncelidir.

"Arkadaşlar, İtilaf devletleri bu tayini tasvip etmeyeceklerdir. Bunu önlemeye çalışacaklar; yapamazlarsa Paşa'ya bir suikast deneyebilirler."

Binbaşı Kemal Bey, *"Ben böyle bir ihtimalin gerçekleşeceğine inanmıyorum"* demiştir.

Topkapılı sert bir ses tonuyla şunları söylemiştir:

"Olsun veya olmasın. Paşa'nın güvenliğini sağlamak için bütün kuvvetimizi bu geceden itibaren o bölgeye kaydıracağız. En değerli adamlarımız satıcı, hamal, polis, jandarma kılığına bürünüp dikkati çekmeden görevini yerine getirecek. Polis elbiselerini, emniyetteki arkadaşlar, jandarma elbiselerini de zabıt arkadaşlar sağlayacak."

Ertesi gün, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün levazım depoları soyulmuştur.

16 Mayıs 1919 Cuma günü Galata Rıhtımı çok kalabalıktır: Seyyar satıcılardan, ayakkabı boyacılarından, polislerden, jandarmalardan, simitçilerden ve hamallardan geçilmemektedir. Bütün bunlar, Mim Mim Grubu'nun tepeden tırnağa kadar silahlanmış, gözünü budaktan esirgemeyen adamlarıdır. Görevleri, Mustafa Kemal Paşa ile 22 kişilik mahiyetinin sağ salım Bandırma vapuruna binmesini sağlamaktır.

Topkapılı Cambaz Mehmet bir köşeye sinmiş, rıhtımı gözlemektedir. Bu sırada yanına genç bir adam yaklaşmıştır. Topkapılı, *“Aferin... Denizdeki adamlarımız geminin etrafında sandalla ve motorla dolaşmaya devam etsinler. Geminin merdiven ağzını da sıkı tutun. Şüpheli kimi görürseniz kolundan tutup denize atın’* demiştir.

Simitçi kılığındaki genç adam Topkapılı’nın yanından ayrılırken, telaşla Emin Ali Bey gelmiştir:

“Başkan, bir hata yaptık!... Geminin içinde güvenlik önlemi almayı unuttuk!...”

Topkapılı, gözlerini rıhtımdan ayırmadan, ağzındaki sigaradan derin bir nefes alarak şunları söylemiştir:

“Merak edilecek bir şey yok. Geminin içinde de, hatta yolculuğun sonuna kadar her türlü güvenlik önlemi alınmıştır.”

Gerçekten de Topkapılı Cambaz Mehmet, çok iyi yüzme bilen, iyi silah kullanan 50 İnebolu fedaisini Bandırma vapuruna yerleştirmiştir...¹¹⁷⁸

Atatürk Bandırma Vapuru’nda

Yakınlarıyla ve Padişah Vahdettin’le vedalaşan Mustafa Kemal, otomobille Galata Rıhtımı’na gelmiştir. Bandırma vapuru, 16 Mayıs 1919 Cuma günü öğleden sonra Karadeniz’e açılmıştır.¹¹⁷⁹ Hareket saati tam olarak bilinmemektedir. Hüsrev Gerede’ye göre 16:30, Arif Hikmet Gerçekçi’ye göre 17:55, Tahsin Ünal’a göre 16:40, gazetelere göre ise 16:00’dır.¹¹⁸⁰

Mustafa Kemal’e kulak verelim:

“Baktım ki, rıhtıma yanaşmış olacağını sandığım vapur, uzaklardadır. Sandallarla vapura gittik. Kaptana yola çıkmak için emir verdimse de Kızkulesi açıklarında muayeneye tabi tutulduk. Birkaç ecnebi zabıt ve askeri bizi yoklayacaklardı. Muayene uzayıp gitti. Gelip gidildiğine göre acaba bunlarla

1178 Salıxık, Kurtuluş Savaşı’nın Gizli Örgütü, M M Grubu, s. 16 - 18.

1179 Kocatürk, age. s. 128.

1180 Borak, age. s. 273.

şehirdekiler arasında bir haberleşme mi vardı? Maksat beni tutuklamaksa, bütün bu şeylere lüzum yoktu, sıkılıyordum. Bir kararsızlık da olabilir, diye düşündüm. Bundan yararlanabilmek için kaptana hareket hazırlıklarını çabuklaştırmasını söyledim.

Yirmi yedi yıllık ihtiyar kaptan demir aldırmaya başladı. Ben kaptan yerinde idim. Zabıt ve askerler dışarı çıktılar. Hareket ettik. Karadeniz Boğazı'ndan çıkarken kaptana tehlikeli ihtimalleri anlattım. Cevap verdi: 'Ne aksi' dedi. 'Bu denizi pek iyi tanımam, pusulamız da biraz bozuk...' Mümkün olduğu kadar kıyıları takip etmesini tavsiye ettim. Çünkü bundan sonra benim tek istediğim, Anadolu'nun bir kara parçasına ayak basmaktan ibaretti."¹¹⁸¹

Yolculuğun başında, neredeyse Mustafa Kemal dışındaki herkesi deniz tutmuştur. Herkes kamarasına çekilmiştir. Mustafa Kemal ise bir köşeye oturmuş ve bir bölmeye yaslanmış düşünmektedir. Kulak iltihabı tam olarak geçmemiştir, onu bir yıl önce yatağa düşüren böbrek rahatsızlığından ve son günlerde yakalandığı İspanyol gribinden de henüz tam olarak kurtulamamıştır. Derin mavi gözleri daima ufka kilitlidir. Geminin rotasını da fiilen o tayin etmektedir; kaptan sadece söyleneni yapmaktadır.¹¹⁸²

Kaptan İsmail Hakkı Dursun, yolculuk sırasında Mustafa Kemal'i şöyle gözlemlemiştir:

"Paşa, bir köşeye dayanmış, oturmakta ve kendilerinde fitri bir özellik olan fütursuzluk ve sürekli tevekkül içinde bulunmakta idiler."¹¹⁸³

1181 Atay, age. s. 141, 142.

1182 Bandırma Vapuru: 279 grostonluk, 192 net tonluk, 47.07 m boyunda, 8,5 m genişliğinde, 6.46 m derinliğinde 1878'de inşa edilmiş demir gemidir. Borak, age. s. 272. Bandırma'nın bir "transatlantik" ya da bir "taka" olması hiç önemli değildir. Önemli olan Mustafa Kemal'in bir şekilde İstanbul'dan Anadolu'ya geçmesidir. Bandırma'nın "pusulasının bozuk olduğu" iddiası ise kaptan İsmail Hakkı Dursun'a aittir. "Bandırma'nın boyuna göre" yakın tarih yazarların "ahmaklıklarına" ortak olmak istemediğim için bu konunun detaylarından söz etmeyi gereksiz görüyorum.

1183 Aydemir, age. s. 372.

Bandırma vapurunun İtilaf devletlerince aranması ve serbest bırakılması üzerine Mustafa Kemal'in, *"Bu Allah'ın bir inayetidir, görüyorsunuz Allah bizimledir..."* demiş olması, ondaki tevekkülün en açık göstergesidir.¹¹⁸⁴

Silah Değil Kafa Götürüyoruz

Mustafa Kemal'in yaverlerinden Muzaffer Kılıç, Kız Kulesi açıklarında Bandırma Vapuru'nun İtilaf devletleri subaylarınca aranmasını anılarında şöyle anlatmıştır:

"Bandırma vapuru, Kız Kulesi açıklarına gelmişti. Kavaklar hizasına geldiğinde vapur durduruldu. Bir motor tekneyle yanaşan İtilaf devletleri subayları güverteye çıktılar. Bizler, ne oluyor, bunlar ne istiyorlar, sorusuna cevap arar ve bakınırken Mustafa Kemal, kaptana sordu:

'Bu adamlar ne için gelmişler?'

'Efendim, silah cephane arıyorlarmış...'

'Görevinizi yapınız, sonuçtan beni haberdar edin'.

Sonra bize döndü. Dolmabahçe önlerinde demirli bulunan yabancı zırhlıları göstererek dedi ki:

*'Bu sersem adamlar işte böyle... Yalnız demire, çeliğe ve silah gücüne dayanırlar. Maddeden başka bir şey bilmezler. Bağımsızlık ve özgürlük uğrunda savaşa kararlı bir ulusun kudret ve gücünü anlamaktan acizdirler. Biz silah ve cephane değil; ülkü, inanç dolu kafa götürüyoruz...'*¹¹⁸⁵

Bir An Önce Samsun'a Varmak

Mustafa Kemal'in İstanbul'da altı ay boyunca yaptığı çalışmalar sonuç vermiştir. Şişli'deki evde hazırladığı "gizli kurtuluş

1184 N. Varol, Atatürk'ten Anılar, İstanbul, 1973, s. 27, Niyazi Ahmet Banoğlu, Nükte ve Fıkralarla Atatürk, İstanbul, ty, s. 212; Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, s.899. Mustafa Kemal'in İstanbul'dan Samsun'a giderken kullandığı, *"Allah bizimledir"* ifadesi, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicret ederken kullandığı bir Kur'an ifadesidir. Meydan, age. s. 899.

1185 Muzaffer Kılıç'tan aktaran Erol Mütercimler, Bu Vatan Böyle Kurtuldu, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s. 165; Jaeschke, age. s. 118.

planlarını” uygulamak için bir vapurla Anadolu’ya gitmektedir. Bir an önce Anadolu’ya varmak için sabırsızlanmaktadır.

Yeniden, Bandırma Vapuru’ndaki Mustafa Kemal’i dinleyelim:

“Sahili takip ede ede, önce Sinop’a geldik. Kasabaya çıktım. Oradakilerle görüşerek, Samsun’a kolaylıkla gidebilecek yol olup olmadığını sordurdum. Maalesef yokmuş! Çok zorluk çekecek ve günlerce yollarda kalacaktık. Bilmem neden, Samsun’a bir an evvel ayak basmak için o kadar acele ediyordum ki, zaman kaybetmektense tehlikeye göğüs germeyi tercih ettim.

*Tekrar Bandırma vapuruna bindik. Aynı tertiple seyahat ederek, nihayet Samsun limanına vardık.”*¹¹⁸⁶

* * *

Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919 sabahı saat 07:00’da Samsun’a varmıştır.¹¹⁸⁷ Bu varışı, yıllar sonra Nutuk’a şöyle aktarmıştır:

“1919 senesi Mayıs’ının 19’uncu günü Samsun’a vardım.”

* * *

General C. N. Sherrill, Mustafa Kemal’in Samsun’a gönderilmesiyle, Yunanlıların İzmir’e gönderilmesi arasındaki ilişkiye anılarında şöyle dikkat çekmiştir:

*“Talih bir taraftan Yunanlıları İzmir’e çıkarırken (15 Mayıs), öbür taraftan onlara karşı koyacak Mustafa Kemal’i Samsun’a getiriyordu. Bu durumda Yunanlıları İzmir’e gönderen L. George ile Mustafa Kemal’i Anadolu’ya atan Vahdettin adında iki kukla talihin aleti olmuşlardır.”*¹¹⁸⁸

Neden Atatürk?

İngilizler, “Karadeniz bölgesindeki karışıklıkların önlenmesi” amacıyla Osmanlı Hükümeti’ne başvurdukları zaman, Osmanlı

1186 Atay, age. s. 142.

1187 Bayur, age. s. 304.

1188 Sherrill, age. s. 68.

Hükümeti, “müfettişlikler kararnamesi” doğrultunda Anadolu’nun değişik yerlerine “müfettiş subaylar” göndermeye başlamıştı.

İngilizler, Karadeniz’deki karışıklıklardan çok fazla rahatsız olduklarını, hem Sadrazam Damat Ferit’e, hem de Padişah Vahdettin’e bildirmişlerdi. Dolayısıyla “sık boğaz” olan Osmanlı yönetimi, bir an önce bölgeye “olağanüstü” yetkilerle donatılmış bir subay göndermenin hazırlıklarını yapmaya başlamıştı.

Mustafa Kemal, ya da başka biri... Mutlaka bölgeye tecrübeli bir subay gönderilecektir. İngiliz isteklerini, “hemen” ve “tereddütsüz” bir şekilde yerine getirmeyi alışkanlık haline getirmiş olan Sadrazam Damat Ferit ve Padişah Vahdettin, bu işi şansa bırakamazlardı. Bu nedenle, “bu zor görevin üstesinden kim gelebilir?” diye düşünmeye başladıklarında akıllarına Mustafa Kemal gelmiştir. Bu görevi önce Mustafa Kemal’e teklif etmeye karar vermişlerdir, ancak, “*Mustafa Kemal olmasa, ya da bu görevi kabul etmeseydi de yine oraya ehliyetli bir komutan gönderilecekti.*”¹¹⁸⁹ Altı aydır İstanbul’da “gizli kurtuluş planları” yapan Mustafa Kemal’in bu büyük “şansı” geri çevirmesi beklenemezdi.

Peki ama, Sadrazam Damat Ferit ve Padişah Vahdettin’in aklına neden önce Mustafa Kemal adı gelmiştir: Bu durumun belli başlı nedenleri şunlardır:

1. Vahdettin’in ve Damat Ferit’in, bu zor görevin (Karadeniz’deki karışıklıkları giderme) üstesinden ancak Mustafa Kemal’in gelebileceğine inanmaları. “Görev önemliydi, çünkü, *İtilafçıların başlıca yakınma konusu olan asayiş sağlayacaktı. Fakat işin nezaketi şuradan geliyordu ki, asayiş sağlamak için yalnız Türkleri silahsızlandırmak, örgütlerini dağıtmak yetmiyordu. Rumlar, silahlı çete faaliyetlerini sürdürürken, bu yoldan asayiş sağlanamazdı. Demek ki saldırgan durumunda olduklarından, her şeyden önce Rumlar bastırılıp silahsızlandırılacaktı. Başka türlü asayiş sağlanamazdı ve Mustafa Kemal gibi bir ulusçunun başka türlü davranmasını bekleyecek denli safdil*

1189 Akşin, age. s. 279.

değildi.”¹¹⁹⁰ Dolayısıyla, hem Türkleri hem de Rumları susturacak tek kişinin Mustafa Kemal olduğunu düşünmeleri, onun bu göreve atanmasında etkili olan nedenlerin başında gelmektedir. Ayrıca, Osmanlı’nın kaderinin belli olacağı Paris Barış Konferansı sırasında, Anadolu’daki karışıklıkların olumsuz etki yapmasını önlemek isteyen Padişah, bölgeye etkin bir komutan göndermenin zorunluluğuna inanmıştır. “*Vahdetin, askerlik geçmiş son derece başarılı olan Mustafa Kemal’in, bu görevin üstesinden gelebileceğini şüphesiz iyi biliyordu.*”¹¹⁹¹

2. Vahdettin’in ve Damat Ferit’in Mustafa Kemal’e güvenmeleri: Padişah Vahdettin, 1917 yılındaki Almanya gezisinden beri Mustafa Kemal’i tanımaktadır. Mustafa Kemal, o tarihten itibaren hep bir şekilde padişahın yanında olmuştur. Hatta bir ara padişahın “fahri yaverliği” görevine getirilmiştir. “*Bir ‘fahri yaver-i hazreti şehriyari’nin Efendisine karşı isyan edebilmesi her ikisi için de tasavvur edilemeyecek bir şeydi.*”¹¹⁹² Mustafa Kemal, 13 Kasım 1918’de İstanbul’a gelir gelmez önce Padişahla görüşmüş ve Samsun’a gidinceye kadar toplam 8 kez Padişah Vahdettin’in huzuruna çıkmıştır. Bir ara, Padişahın kızı Sabiha Sultan’la evlenmesi gündeme gelmiştir.¹¹⁹³ Ayrıca, Mustafa Kemal’in İttihatçı olmaması, Enver Paşa ve Alman karşıtı olması da Vahdettin’in Mustafa Kemal’e sıcak bakmasında etkili olmuştur.¹¹⁹⁴ Kurnaz Vahdettin, kendisine çok sadık olduğunu düşündüğü Mustafa Kemal’in bu görev için yeterli olduğu yanılışına düşmüştür.¹¹⁹⁵ Damat Ferit’e gelince: Mustafa Kemal’in “Alman karşıtlığı” ve “İttihatçı olmaması” Damat Ferit açısından çok önemlidir. Katıksız bir İngiliz yandaşı olan Damat Ferit’in, Mustafa Kemal adına sıcak bakmasının temel nedeni budur.¹¹⁹⁶

1190 age. s. 284.

1191 Berber, Kurtuluş Savaşı’nda Mustafa Kemal ve Vahdettin, s. 43.

1192 Jaeschke, age. s. 114.

1193 Bu konu-hakkında bkz. Akşin, age. s. 291 - 294.

1194 Tansel, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, C. I, s. 231, 232, 239. Selek, age. s. 219.

1195 Berber, age. s. 44.

1196 Akşin, age. s. 287.

Padişah Vahdettin'in ve Sadrazam Damat Ferit'in, Mustafa Kemal'in "sadakatine" inanmalarında, onun İstanbul'da bulunduğu altı ay boyunca, "*Fikir hazırlıklarında tevazuuyla çalışmak, kendini silmek, karşısındakine samimi bir kanaat ilham etmek lazımdır...*" şeklinde çok akılcı bir politika uygulamasının büyük etkisi vardır.

3. Mustafa Kemal'in bilinçli çabaları: Samsun'a Mustafa Kemal'in gönderilmesinde, doğrudan Mustafa Kemal'in "yönlendirici çabalarının" da çok büyük etkisi vardır. Mustafa Kemal –daha önce detaylandırıldığı gibi– birçok kanaldan Hükümeti, Genelkurmayı ve Harbiye Bakanlığı'nı etkilemiştir. İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey, Harbiye Bakanı Şakir Paşa, Bahriye Bakanı Avni Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım İnanç Paşa'yla kurduğu yakın ilişkiler, Mustafa Kemal'i Sadrazam Damat Ferit'e yakınlaştırmış ve Mustafa Kemal'i yakından tanıyan Damat Ferit'in ona güvenerek İngilizleri ikna etmesi sonunda Mustafa Kemal'e 9. Ordu Müfettişliği görevi verilmiştir.¹¹⁹⁷ Örneğin, o günlerde Mustafa Kemal, Kazım Paşa'nın, kendisini geniş yetkilerle Anadolu'ya göndermesini istemiştir.¹¹⁹⁸ Mustafa Kemal, bu konuda Fevzi Paşa'dan da yardım istemişti. Nitekim Fevzi Paşa, İngilizlere, bu karışıklıkları ancak Mustafa Kemal'in önleyebileceği konusunda telkinlerde bulunmuştur.¹¹⁹⁹

4. Mustafa Kemal'in İstanbul'dan uzaklaştırılmak istenmesi: Bu teoriyi, bizzat Mustafa Kemal ortaya atmıştır. 1926 yılında, Falih Rıfkı Atay'a anlattığı anılarında, Osmanlı yönetiminin kendisini İstanbul'dan uzaklaştırmak için Anadolu'ya gönderdiğini iddia etmiştir. "*Vahdettin kabinelerinde benim için iki zıt fikir vardı: Biri beni lehlerine kazanmaya çalışanlar, diğeri hiçbir surette güvenilmemesi gerektiğini iddia edenler! Aylarca münakaşalardan sonra hangi fikir hak kazanmış, bilir misiniz:*

1197 Bu ilişkiler ağının, Mustafa Kemal'in Samsun'a gönderilmesinde etkili olduğunu Sabahattin Selek de kabul etmiştir. Selek, age. s. 219.

1198 age. s. 281, dipnot, 234.

1199 Akın gazetesi, 20 Mayıs 1948.

Mustafa Kemal'e güvenilemez! Mustafa Kemal, İstanbul'da bir takım menfi telkinler, belki hazırlıklar yapıyor. Bu adamı İstanbul'dan uzaklaştırmak lazımdır. Mustafa Kemal'i, Anadolu dağlarına atmalı ve orada çürütmeli! Nihayet bu karar üzerinde mutabık kalmışlar. Bunu işiten yakın arkadaşlarım, beni tebrik ettiler. Beni İstanbul'dan çıkarmakla ağır bir yükten kurtulacaklarını zannedenler, makul bir sebep aramakla meşgul idiler. Nihayet bu sebep, işgal kuvvetleri zabitlerinin raporları ile dolu bir dosya halinde ellerine geldi.”¹²⁰⁰ Mustafa Kemal'in, —daha önce ayrıntılı olarak incelediğimiz— İstanbul'daki altı aylık dönemdeki baş döndüren yoğunluktaki girişimleri ve gizli çalışmaları, hatta Hükümete ve Padişaha karşı “darbe” hazırlıkları, birtakım çevreleri rahatsız etmiş olabilir. Bu durumda, İngilizlerin ve Osmanlı yönetiminin Mustafa Kemal'i “tutuklayacakları” düşünülebilir. Ancak, kamuoyunca tanınıp, çok sevilen Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal'i tutuklamanın hem İngilizlerin hem de Osmanlı yönetiminin başını ağrıtacağı muhakkaktır. Bu durumda yapılabilecek en akıllıca iş, onu İstanbul'dan uzaklaştırmaktır. “Mustafa Kemal'in, İstanbul'da pek çok kimse ile temas etmesi de hükümet çevrelerinde bir takım kuşkular uyandırmaktaydı. Türlü ad altında ve en çok yenen devletlerin isteklerine uyarak yüze yakın kimseyi tevkif etmiş olan hükümetin, durup dururken İstanbul'u iki kere kurtaran Mustafa Kemal'i tutuklamaya yüreği yoktu ve vehimi de buna müsait değildi. Bundan başka bazı İtilaf ve Hürriyet üyeleri, İttihat ve Terakki'nin manevi durumun kuvvetlenmekte olduğunu gördükçe Mustafa Kemal'i ona karşı bir destek gibi düşünmeye koyulmuşlardı. İngilizler de onu Ali İhsan Sabis Paşa gibi, kendileri doğrudan doğruya tutuklamayınca yapılacak en doğru işin onu Anadolu'ya göndermek olduğuna hükmedilir ve öyle yapılır.”¹²⁰¹ Mustafa Kemal, Nutuk'ta, kendisine 9. Ordu Müfettişliği çerçevesinde verilen “geniş yetkilerin”, kendisini İstanbul'dan uzak-

1200 Atay, age. s. 124.

1201 Bayur, age. s. 292.

laştırmak amacıyla verildiğini şöyle ifade etmiştir: “*Bu geniş yetkilerin beni İstanbul’dan sürmek ve uzaklaştırmak maksadıyla Anadolu’ya gönderenler tarafından bana nasıl verilmiş olduğu garibinize gidebilir. Hemen ifade etmeliyim ki, onlar bu yetkiyi bana bilerek ve anlayarak vermediler. Ne pahasına olursa olsun, benim İstanbul’dan uzaklaşmamı isteyenlerin, buldukları gerekçe, ‘Samsun ve dolaylarındaki güvenlik olaylarını yerinde görüp tedbir almak üzere Samsun’a kadar gitmek idi. Ben, bu görevin yerine getirilmesinin bir makam ve yetki sahibi olmaya bağlı bulunduğunu ileri sürdüm. Bunda hiçbir sakınca görmediler. O tarihte Genelkurmay’da bulunan ve benim maksadımı bir dereceye kadar sezmiş olan kimselerle görüştim. Müfettişlik görevini buldular; yetki konusu ile ilgili emri de ben kendim yazdırdım. Hatta, Harbiye Nazırı olan Şakir Paşa, bu talimatı okuduktan sonra, imzalamaya çekinmiş, anlaşılır, anlaşılmaz bir biçimde mübrünü basmıştır.*”¹²⁰²

Mustafa Kemal, daha İstanbul’dayken, 6 Mayıs 1919 akşamı, Şişli’deki evinde Rauf Bey’e, “*Babiali ve saray, benim niyetlerim hakkında derin bir gaflet içinde bulunuyorlar. İngilizlerin de henüz meseleden haberleri yoktur*” dediği de bilinmektedir. Yunus Nadi’ye de, “*Babiali ve Saray benim hakkımda derin aymazlık içinde bulunuyorlar*” demiştir.¹²⁰³ Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, Anadolu’ya gönderilmesini, İstanbul’dan uzaklaştırılmak olarak açıklamaktadır ki, haklıdır. Çünkü, Sadrazam Damat Ferit ve Padişah Vahdettin, Mustafa Kemal’i Anadolu’ya göndererek bir taşla iki kuş vurmaya düşünmüştür. Şöyle ki: Padişah ve Sadrazam, hem, İngilizlerin verdikleri ultimatom doğrultusunda bir an önce Karadeniz’deki karışıklıkları önlemek için Mustafa Kemal’in tanınmışlığından ve askeri başarısından yararlanmak, hem de İstanbul’da “her işe karışan” ve “gizli girişimlerde bulunan” bu “ulusalcı paşadan” kurtulmak istemişlerdir. Yusuf Hikmet Bayur, Fevzi Paşa, eski İçişleri Ba-

1202 Nutuk, İstanbul, 2004, s. 15.

1203 Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s. 82.

kanı Ahmet Reşit ve L. Konaldsey'in anlattıklarına dayanarak, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesini, Damat Ferit'in "kuşkusuna" bağlamıştır.¹²⁰⁴ *"Türkiye'nin Paylaşılması"* adlı eserin yazarı Prof. L. Evans, *"Amaç onu başkentten uzaklaştırmaktı"* derken, *uzaklaştırma nedenini, "kendisinin İstanbul'da bulunması ve savaşta yenilmeyen tek Türk komutanı olmasının sağladığı prestijle İstanbul Hükümeti'nin İtilaf devletleriyle olan işbirliğini beğenmeyen Türkleri kişiliği çevresinde bir araya getirmesinden korkuluşuna"* bağlamıştır.¹²⁰⁵ Prof. Hamza Eroğlu da bu kanıdadır.¹²⁰⁶ Prof. Sina Akşin ise, Hürriyet ve İtilafçıların en azından bir kısmının Mustafa Kemal'den rahatsız olduklarını belirterek, İstanbul'dan uzaklaştırılma tezinin doğru olabileceğini belirtmiştir.¹²⁰⁷ Ancak, Prof. Jaeschke, *"Mustafa Kemal'in İstanbul'da bulunuşuna Padişah'ın ve Damat Ferit'in tahammül edemez oldukları iddiasının"* bir "masal" olduğunu ileri sürerek, *"Bu iddia doğru olsaydı, Kemal'i her ikisi de herhalde 'şüpheli' kaydıyla İngiliz istihbaratına haber verirlerdi"* demiştir.¹²⁰⁸ *"Atatürk'ün Anadolu'ya Gönderiliş Olayının İç Yüzü"* adlı kitabın yazarı Araştırmacı Baki Öz de birçok tarihçinin yaptığı gibi Jaeschke'in görüşüne katılmış ve *"Uzaklaştırma amacıyla gönderselerdi, bu ölçüde geniş yetkiler vermeyecekleri gibi, tutuklardı ya da İngilizlere tutuklattırırlardı"* demiştir.¹²⁰⁹ Sabahattin Selek de aynı kanıdadır.¹²¹⁰ Oysa ki, Mustafa Kemal'e geniş yetkiler verilmesinin amacı –daha önce de belirtildiği gibi– biran önce bölgedeki karışıklıkları önleme isteğidir. Aksi halde İngilizler, Sadrazam'ı ve Padişah'ı fena halde sıkıştıracaklardır. Dr. Selahattin Tansel ise bu olayı, *"Bilerek veya bilmeyerek Türk*

1204 Bayur, age. s. 36.

1205 Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, s. 173.

1206 Hamza Eroğlu, *Devrim Tarihi*, Yüksek Öğretim Kurumu Yayınları, Ankara, 1977, s. 44, 45.

1207 Akşin, age. s. 289.

1208 Jaeschke, age. s. 113.

1209 Baki Öz, *Atatürk'ün Samsun'a Gönderiliş Olayının İç Yüzü*, C. I, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2000, s. 53.

1210 Selek, age. s. 218.

ulusuna yapılmış görevlerin en büyüğü” saymış ve bunu belgelemeye gerek görmemiştir.¹²¹¹ Ancak, Jaeschke, dahil Mustafa Kemal’in “İstanbul’dan uzaklaştırılma” tezine karşı çıkanların, Mustafa Kemal’in Samsun öncesinde, İstanbul’daki altı ayını iyi incelemedikleri kanısındayım. Ayrıca, bu teze karşı çıkanların, bu tezin doğrudan bu olayları yaşayan kişiye, yani Mustafa Kemal’e ait olduğunu ya bilmedikleri ya da görmezden geldikleri düşüncesindeyim.

Mustafa Kemal’i, silahları toplamak, orduları dağıtmak ve Türkleri susturup İngilizlere yaranmak amacıyla Anadolu’ya gönderenler çok geçmeden “derin pişmanlıklar” duymuşlardır. Çünkü Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçer geçmez, onu gönderenlerin aklının uzundan bile geçmeyen, çok daha başka şeyler yapmaya başlamıştır: Silahları toplamak, orduları dağıtmak ve Türkleri susturmak bir tarafa, o silahları halka dağıtmış, orduları güçlendirmiş ve Türkleri “bağımsızlık” adına isyana çağırmıştır. Bunun üzerine onu Anadolu’ya gönderenler, apar topar geri çağırılmışlar, geri gelmeyince görevden almışlar, faaliyetlerine devam edince de idam fetvaları yayınlamış, üzerine Hilafet Orduları göndermişlerdir.

General Sherrill: Saray Üç Hata Yaptı

General Sherrill, Mustafa Kemal’i İstanbul’dan uzaklaştırarak Anadolu’ya gönderen Sarayın üç hata yaptığını ileri sürmüştür.

1. Sürgün ettikleri kişinin değerini ve önemini tam olarak anlamamaları.
2. Samsun’da bir Rum Pontus Devleti kurmayı tasarlayanların, bu tasarıya Mustafa Kemal’in karşı çıkmayacağını sanmaları. Mustafa Kemal, General Sherrill’e çizdiği bir haritada coğrafya bakımından Samsun bölgesindeki Türklerin ve Rumların ne kadar dağınık bir şekilde yaşadıklarını, birbirine karışmış küçük mavi ve kırmızı işaretlerle göstermiştir.

1211 Tansel, age. s. 29.

Mustafa Kemal, “*Küçük haritada Türkleri kırmızı, Rumları da mavi işaretlerle gösterirken, alaylı bir şekilde gülümseyerek konuşuyordu.*”¹²¹²

3. Türk ulusunun büyük tarihini unutmaları. Türk ulusu yüzyıllardan beridir Doğu’dan Batı’ya doğru yayılırken büyük savunmalarla ilerlemiştir. Mustafa Kemal’in ataları gibi Doğu’dan Batı’ya doğru ilerleyeceğini kestirememişlerdir.¹²¹³

Refik Halid’in Şaşırtan Analizi

Mustafa Kemal’in “geniş yetkilerle” Anadolu’ya gönderilmesi konusundaki en doğru değerlendirmeyi, başından beri Mustafa Kemal’e ve Kurtuluş Savaşı’na karşı olan, Osmanlı Posta Telgraf Genel Müdür Refik Halid (Karay) yapmıştır.

Refik Halid, 5 Şubat 1920 tarihli *Alemdar* gazetesinde bu konuda şöyle yazmıştır:

*“Mustafa Kemal Paşa, devamlı bir çalışmayla, Harbiye Nazırı’nın safiyetinden, bölüğünden ve kabinenin zaafından istifade ederek, en yüksek bir askeri görev elde etmiş ve Anadolu’ya müfettiş olarak resmen geçmiştir.”*¹²¹⁴

Mustafa Kemal’in Samsun’a gönderilmesiyle ilgili, o günlerde yapılan “en doğru” değerlendirmenin bir Kurtuluş Savaşı karşıtı olan Refik Halid’e ait olması düşündürücüdür:

Gerçekten de Mustafa Kemal, İstanbul’da kaldığı altı ay içinde, çok yoğun bir tempoda çalışarak kurduğu “ilişkiler ağı” sonrasında bu atamanın yapılmasını sağlamıştır.

Atatürk’ün Gözlemleri ve Kararı

Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçmek istemesinin nedeni, emperyalist kuşatmayla çevrilmiş bir ülkenin meşru yöneticilerinin “kayıtsız şartsız” düşmana teslim oldukları bir anda, yok oluşun eşiğine gelmiş, yorgun ve bitkin bir ulusu kurtarmaktır.

1212 Sherrill, age. s. 63, 64.

1213 age. s. 63 - 65.

1214 *Alemdar*, 5 Şubat 1920.

Mustafa Kemal, bu yöndeki ilk çalışmalarını daha Adana'da Yıldırım Orduları Komutanı olduğu dönemde yapmaya başlamış, daha sonra İstanbul'da bu çalışmaları ilerletmiş ve "gizli kurtuluş planları" hazırlamıştır.

İşte 16 Mayıs 1919'da Galata Rıhtımı'nda Bandırma Vapuruna binerken kafasındaki düşünce bir an önce bu "gizli kurtuluş planlarını" uygulamaya geçirmek ve vatani, milleti kurtarmaktır.

Mustafa Kemal, o günlerdeki "genel görünüşten" ve "kurtuluş planlarından" Nutuk'ta şöyle söz etmiştir:

"Düşman devletler, Osmanlı devlet ve memleketine karşı maddi ve manevi saldırıya geçmişler. Onu yok etmeye ve paylaşmaya karar vermişler. Padişah ve halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükümeti de aynı durumda. Farkında olmadığı halde başsız kalmış olan millet, karanlıklar ve belirsizlikler içinde olup bitecekleri beklemekte. Felaketin dehşet ağırlığını kavramaya başlayanlar, bulundukları çevreye ve alabildikleri etkilere göre kendilerince kurtuluş çaresi saydıkları tedbirler başvurmakta... Ordu ismi var cismi yok durumda. Komutanlar ve subaylar, I. Dünya Savaşı'nın bunca çile ve güçlükleriyle yorgun ve vatanın parçalanmakta olduğunu görmekle yürekleri kan ağlıyor; gözleri önünde derinleşen karanlık felaket uçurumu kenarında beyinleri bir çare, kurtuluş çaresi aramakla meşgul!...

Burada pek önemli olan bir noktayı da belirtmeli ve açıklamalıyım. Millet ve ordu, Padişah ve Halife'nin hainliğinden haberdar olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı asırların kökleştirdiği din ve gelenek bağları dolayısıyla da içten gelerek boyun eğmekte ve bağlı. Millet ve ordu bir yandan kurtuluş çaresi düşünürken bir yandan da yüzyıllardır süregelen bu alışkanlık dolayısıyla da içten gelerek boyun eğmekte ve bağlı. Millet ve ordu bir yandan kurtuluş çaresi düşünürken bir yandan da yüzyıllardır süregelen bu alışkanlık dolayısıyla, kendinden önce, yüce hilafet ve saltanat makamının kurtarılmasını ve dokunulmazlığını düşünüyor. Halifesiz ve padişahsız

kurtuluşun anlamını kavrama yeteneğinde değil... Bu inanca aykırı bir düşünce ve görüş ileri süreceklerin vay haline! Derhal dinsiz, vatansız, hain ve istenmeyen kişi olur...

Diğer önemli bir noktayı da belirtmek gerekir: Kurtuluş çaresi ararken, İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek temel ilke kabul edilmekte idi. Bu devletlerden yalnız biri ile bile başa çıkılamayacağı kuruntusu hemen bütün kafalarda yer etmişti. Osmanlı Devleti'nin yanında kos-koca Almanya, Avusturya-Macaristan varken, hepsini birden yenip yerlere seren İtilaf kuvvetleri karşısında, yeniden onlarla çatışmaya varabilecek durumlara girmekten daha büyük mantıksızlık ve akılsızlık olamazdı.

Bu zihniyette olan yalnız halk değildi; özellikle seçkin ve aydın denen insanlar böyle düşünüyordu.

O halde, kurtuluş çaresi ararken iki şey söz konusu olacaktı. Önce İtilaf devletlerine karşı düşmanca tavır almayacak, sonra Padişah ve Halife'ye canla başla bağlı ve sadık kalmak temel şart olacaktı..." ¹²¹⁵

Ancak, Mustafa Kemal, bu koşullarda, kafasındaki "gizli kurtuluş planlarını" uygulamak için yola çıkarken çok dikkatli olmak zorundadır. Yapmak istediklerini bir anda ortaya dökmeden "stratejik" hareket etmekten başka çaresi yoktur.

Mustafa Kemal bu durumu Nutuk'ta şöyle ifade etmiştir:

"Ben milletin vicdanında ve geleceğinde hissettiğim büyük gelişme yeteneğini, bir milli sır gibi vicdanımda taşıyarak, yavaş yavaş bütün bir topluma uygulamak zorunluluğunda idim." ¹²¹⁶

* * *

Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, kararını çoktan vermiştir:

"Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da 'milli egemenliğe' dayanan, 'kayıtsız, şartsız, bağımsız' yeni bir Türk devleti kurmak!

1215 Nutuk, s. 16, 17.

1216 age. s. 21.

İşte daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur:

*'Ya bağımsızlık ya ölüm!'*¹²¹⁷

Vahdettin Gerçeği

Osmanlı Devleti'nin son padişahı Vahdettin, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ve ilk işgallerin başlamasından itibaren umudu İngilizlere bağlamış; bazen doğrudan, bazen de Sadrazam Damat Ferit aracılığıyla İngilizlere başvurarak “yardım dilenmiştir”.

Karakteristik özellikleri ve yetiştirme tarzı, işgal koşullarının ağırlığını kaldırmasına engel olmuştur. Onun kafasındaki tek kurtuluş planı, “İngilizlerin merhametine sığınmaktır”. Sömürgelelerinde milyonlarca Müslüman barındıran İngiltere'nin, “İslam dünyasının lideri” sıfatını taşıyan Halife'ye ihtiyaç duyacağını düşünen Vahdettin, Kurtuluş Savaşı sonrasında bile İngilizlere güvenini kaybetmemiştir. 17 Kasım 1922'de tahtını terk ettiğinde “çok güvendiği” İngilizlere sığınmıştır.

Atatürk düşmanı, “dinci-yobazlar” ve “liboş-ikinci cumhuriyetçiler” Vahdettin'in “İngilizciliğini”, örtbas etmek için “Vahdettin gerçeğini” çarpıtmakta adeta sınır tanımamışlardır.

Rıza Nur, Mevlanzade Rifat, Necip Fazıl Kısakürek, Kadir Mısırlıoğlu, Tarık Mümtaz Göztepe, Abdurrahman Dilipak, Hasan Hüseyin Ceylan, Hüseyin Yılmaz, Mustafa Müftüoğlu, Vehbi Vakkasoglu, Yalçın Küçük, Mehmet Altan, Fikret Başkaya, Mustafa Armağan gibi tarihçi ve yazarlar Vahdettin'i “aklamak” için adeta bin dereden su getirmişlerdir. Ancak ne kadar çırpınırlarsa çırpınsınlar, Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığının dışı vurumu olan bu çabaları sonuçsuz kalmaya mahkumdur.¹²¹⁸

1217 age. s. 18.

1218 Vahdetin gerçeği için bkz, Turgut Özakman, Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele, “Yalanlar, Yanlışlar, Yutturmacalar” 6. bs, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007; Salahi Sonyel, Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007.

Şimdi “Vahdettin gerçeğini”, belgelerle ortaya koyalım:

1. Vahdettin’in, Mustafa Kemal’i “geniş yetkilerle” Anadolu’ya göndermesinin nedeni, İngiliz istekleri doğrultusunda “Karadeniz’deki karışıklıkları” önlemektir. Vahdettin’in “kurtuluştan” anladığı, düşmana “direnmek” değil, düşmana “güvenmektir.” Ancak, birileri gerçekleri fena halde çarpıtmıştır: Mevlanzade Rifat, 1929 yılında Halep’te basılan ve 1933’te Türkiye’de yayımlanan “*Türkiye İnkılabının İçyüzü*” adlı kitabında, Vahdettin’in Mustafa Kemal’i “Kurtuluş Savaşı’nı başlatması için” Anadolu’ya gönderdiğini iddia etmiş ve bu iddiasını, 14 Mayıs 1919 tarihinde Vahdettin’in Mustafa Kemal’e verdiği sözüm ona bir fermana bağlamıştır.¹²¹⁹ Ancak bu güne kadar böyle bir fermana rastlanmamıştır.¹²²⁰ Ayrıca, Mustafa Kemal, Anadolu’daki çalışmaları sırasında böyle bir ferman dan hiç söz etmediği gibi böyle bir şeyden hiç de yararlanmamıştır. Mustafa Kemal, bu ferman dan söz etmese bile en azından Kurtuluş Savaşı sırasında onunla beraber olanların bu ferman dan söz etmeleri gerekirdi. Ancak, Mustafa Kemal’le birlikte Samsun’a giden Refet Paşa’nın bile böyle bir ferman dan haberi yoktur.¹²²¹ Bu konuda Necip Fazıl Kısakürek’in belge ve kaynak kullanmadan yazdıkları ise üzerinde durmayı gerektirmeyecek kadar “komiktir.”¹²²² Bir an için, Vahdettin’in gerçekten Mustafa Kemal’e ve Kurtuluş Savaşı’na destek olduğunu kabul edelim! Peki ama o zaman gün gibi ortada olan şu tarihi gerçekleri ne yapacağız: Ülkenin kontrolünü tamamen İngilizlere bırakma teşebbüslerini, Mustafa Kemal’in görevden alınıp, tutuklanmasını, hatta idamının istenmesini, Milli Hareketi ve Mustafa Kemal’i ortadan kaldırmak

1219 Mevlanzade Rifat, *Türkiye İnkılabının İçyüzü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000, s. 215.

1220 Söz konusu ferman hakkında bkz. Selek, age. s. 210.

1221 Selek, age. s. 210.

1222 Necip Fazıl Kısakürek, *Vatan Haini Değil, Büyük Vatan Dostu Sultan Vahdettin*, İstanbul, 1975, s. 210, 211. Kısakürek, işi abartının da ötesine götürerek neredeyse bütün Kurtuluş Savaşı’nı Vahdettin’in eseri olarak göstermiştir.

için Kuvayı İnzibatiye'nin ve Halifelik Ordusu'nun¹²²³ ve Nasihat Heyetlerinin Anadolu'ya gönderilmesini, katıksız bir İngiliz yanlısı olduğunu bildiğimiz ve Milli Hareketi yok etmek için en sert önlemleri alan Damat Ferit'in dört kez sadrazamlığa getirilmesini ve Kurtuluş Savaşı sonrasında Padişah'ın, "*hayatımı tehlikede hissediyorum*" diyerek, İngilizlere sığınıp ülkeden kaçmasını... İstanbul'da kurulan Divan-ı Harbi, Mustafa Kemal'i gıyaben yargılamış ve onun hakkında "idam" kararı vermiştir. Mustafa Kemal'in idam kararını, 24 Mayıs 1920'de Padişah Vahdettin onaylamıştır. Bu kararı duyan anne Zübeyde Hanım, hastalanmış ve yatağa düşmüştür.

2. Vahdettin'i "aklamak" ve Kurtuluş Savaşı'ndan Vahdettin'e "paye vermek" isteyen "yalancı tarihçilerin" en tuhaf iddialarından biri de Mustafa Kemal, Samsun'a giderken "Vahdettin'in Mustafa Kemal'e Milli Hareket'i örgütlemesi için 40.000 ile 60.000 arasında altın verdiği"¹²²⁴ iddiasıdır! Her şeyden önce bu iddiada "mantık hatası" vardır. Bu mantık hatasına dikkat çeken Turgut Özakman, "*40.000 altının nasıl taşınabileceğini*" sormuştur! Bir altın 7.6 gr olduğuna göre, 40.000 altın 304.000 gr yani 304 kilodur. Altınların sandıklara yerleştirilmesi gerekir. Her sandık 50 kilo olsa, 304 kilo altın 6 sandık edecektir. "6 sandık altın, Saraydan Şişli'deki eve, Şişli'den Galata rıhtımına, oradan Samsun'daki Mıntıka Palas oteline, oradan Havza'ya, Amasya'ya, Erzincan'a, Erzurum'a, Kırşehir'e, Kayseri'ye, Sivas'a ve Ankara'ya nasıl taşınır? Bunları kimler taşır? Hiç kimsenin ilgi ve merakını çekmez, biri bile 'bunlar nedir' diye sormaz mı?" Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yanında üç küçük döküntü otomobil vardır. Ancak, 3-4 kişinin binebildiği bu araçlara, ayrıca, özel eşyaların, tüfeklerin ve dosyaların da konulduğu düşünülecek olursa 40 ton, yani

1223 Ali Fuat Cebesoy, anılarında Milli Hareketi yok etmek için kurulan bu ordu-
dan uzun uzun söz etmiştir. Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıralarım*, s.418 vd.

1224 Kısakürek, *age*. s. 204.

6 sandık altını nereye, nasıl koymuşlardır?¹²²⁵ Mustafa Kemal'in silah arkadaşları, anılarında neden hiç bu altınlardan söz etmemişlerdir? Neden, Mustafa Kemal ve arkadaşları bu altınları harcamamışlar da ona buna el açmışlardır? Bandırma vapurunu arayan İngilizler, bu parayı nasıl görememişlerdir? Dahası, İngilizler karşısında "tir tir titreyen" Padişah Vahdettin, nasıl olmuş da Mustafa Kemal'e bu parayı vermekten çekinmemiştir? Oysaki gerçekler çok daha başkadır: Samsun yolculuğu öncesinde Mustafa Kemal'e 1000 lira ödenek dışında, yanında götürdüğü 23 kişinin birikmiş aylıkları ve ihtiyaçları için de 25.000 lira vermiştir.¹²²⁶ Mustafa Kemal kendisine verilen 1000 liranın 300 lirasını Samsun Mutasarrıflığı'na vermiştir.¹²²⁷ Ayrıca, Mustafa Kemal ve kuruluna verilen bu para çok yetersizdir. Örneğin, 1920'de Sadrazam Damat Ferit, birkaç kişilik heyetiyle Paris Barış Görüşmeleri'ne giderken kendisine 70.000 lira verilmiştir.¹²²⁸ Mustafa Kemal, Anadolu'da uzun zaman büyük para sıkıntısı çekmiştir. Örneğin Erzurum'dan Sivas'a giderken yaşanan para sıkıntısı, Binbaşı Süleyman Bey'in verdiği 900 lirayla çözülmüştür.¹²²⁹ Erzurum Müdafaa-i Hukuk Derneği üyeleri, kendi aralarında topladıkları 1000 lirayı Mustafa Kemal'in heyetine vermişlerdir.¹²³⁰ Otomobillerin benzini, Sivas-Amerikan Okulu'ndan hediye edilmiştir. Sivas Osmanlı Bankası Müdürü'nden 1000 lira ödünç alınmıştır. Hacı Bektaş Dergâhı Şeyhi Cemalettin Efendi de Mustafa Kemal'in kuruluna bir miktar yardım yapmıştır.¹²³¹ Mustafa Kemal ve heyeti Sivas'tan Ankara'ya hareket eder-

1225 Özakman, age. s. 276.

1226 Selek, age. s. 137.

1227 Tayip Gökbiçgin, Milli Mücadele Başlarken, C.I, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1965, s.84.

1228 İ.M. Kemal, İnal, Osmanlılar Devrinde Son Sadrazamlar, s. 2059'dan Öz, age. s. 71.

1229 Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C. I, s. 173.

1230 Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1964, s. 138.

1231 Doğan Avcıoğlu Türkiye'nin Düzeni, C. I, 4. bs, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 204.

ken kelimenin tam anlamıyla “yoksulluk” içindedirler. Mazhar Müfit Kansu bu yoksulluğu, *“bütün paramız, yol için yirmi yumurta, bir okka peynir ve on ekmeğe yettiğinden bunları aldırıldık”* diyerek ifade etmiştir. Kansu ayrıca, aylarca sabahları bir bardak çay ile bir dilim ekmek yediklerini belirtmiştir.¹²³² Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçtikten yedi buçuk ay sonra Ankara’ya geldiğinde cebinde çok az para kalmıştır. Bu nedenle Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi, Ankara tüccarlarından 6000 lira toplayarak Mustafa Kemal’e vermiştir.¹²³³ Mustafa Kemal, 3 Mayıs 1920’de Kazım Karabekir’e çektiği telgrafta, *“Elde beş para bulunmadığı malum-u devletleridir. Şimdilik içerde bir kaynak da bulunmuyor”* demiştir.¹²³⁴ Mustafa Kemal, Anadolu’da bir ara konuklarına kahve ikram edemez derecede parasız kalmıştır. Kurtuluş Savaşı’nın hangi ekonomik sıkıntılarla kazanıldığını görmek isteyenlerin, Mustafa Kemal’in Sakarya Savaşı öncesinde, 8 Ağustos 1921 tarihinde yayınladığı Tekalif-i Milliye Emirlerine bakmalarını öneriyorum: Mustafa Kemal, ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için çarıktan, çoraba, iç çamaşırdan, iğne ipliğe, ekmekten çiviye kadar her şeyi halktan talep etmiştir. Siz hangi 40.000 altından söz ediyorsunuz!...

3. Son Padişah Vahdettin, hiç hazır olmadığı halde birden bire, en kritik dönemde (I. Dünya Savaşı’nın sonunda) 4 Temmuz 1918’de Osmanlı tahtına oturmuştur. O günlerde Vahdettin, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi’ye, *“Ben bu makam için hazırlanmadım... Şaşmış bir haldeyim, bana dua ediniz!”* demiştir.¹²³⁵ Yavuz Sultan Selim’den sonra sakal bırakmayan ikinci Osmanlı padişahı olan Sultan Vahdettin, *“kimseye kaptırmamak için sakal bırakmadığını”* söylemiştir.¹²³⁶

1232 Kansu, age. s. 449, 481, 487.

1233 Selek, age. s. 136, 137.

1234 Karabekir, İstiklal Harbimiz, s. 658.

1235 İbnülemin Mahmud Kemal İnâl, Osmanlı Devleti’nde Son Sadrazamlar, İstanbul, 1953, s. 2095.

1236 Enver Behnan Şapolyo, Osmanlı Sultanları Tarihi, Refet Zaimler Yayınevi,

Evet belki sakalını kimseye kaptırmamıştır ama, daha kötüsü bütün vücudunu eniştesi Damat Ferit'e ve İngiltere'ye kaptırmıştır.¹²³⁷

4. Vahdettin, padişah olur olmaz barış yollarını aramaya başlamıştır.¹²³⁸ Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ağır şartlarını öğrenince, İzzet Paşa'ya şunları söylemiştir: *"Bu şartları, çok ağır olmalarına rağmen, kabul edelim. Öyle tahmin ederim ki, İngilizlerin doğuda asırlarca devam eden dostluğu ve lütufkâr siyaseti değişmeyecektir. Biz onların hoş görüşünü daha sonra elde ederiz."*¹²³⁹ Görüldüğü gibi Vahdettin, İngiliz "dostluğuna" ve "lütufkârlığına" güvenilecek ve daha sonra da İngilizlerin "hoş görüşüne" sığınmayarak düşünerek, Anadolu'nun işgaline neden olan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasını kabul etmiştir.
5. Vahdettin, İngilizlerin "hoş görüşünü" kazanmak için de "İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin" kurucusu Sait Molla ile ilişki kurmuştur.¹²⁴⁰ Bu nedenle Mustafa Kemal, Vahdettin için, *"Sait Molla'yı evvel"* (Sait Molla'nın öncüsü) demiştir.¹²⁴¹
6. Vahdettin'in İngiltere'ye yakınlaşma politikası, 24 Kasım 1918'de *Daily Mail* gazetesi muhabiri G. Ward Price'le görüşmesiyle başlamıştır. Vahdettin bu görüşmede Price'e, *"İngiltere'de, öteden beri Türklere karşı mevcut dostluk duygularını, I. Dünya Savaşı başladığı zaman hemen yok olmuş değildir. Fakat, Ermenilerin öldürülmeleri, İngilizlerin Türkiye'ye karşı duygularında derin bir değişiklik meydana getirmiştir. Bu kötülükler kalbimi yaralamıştır... Adalet, çok geçmeden yerini bulacaktır. İngiliz milletine kuvvetli sevgi ve hayranlık duygularımı, Kırım Savaşı'nda*

İstanbul, 1961, s. 461.

1237 Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Biraz da Ben Konuşayım*, Haz. A. Uçman, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 191.

1238 *The Times*, 19 Kasım, 1919; Jaeschke, *İngiliz Belgeleri*, s. I.

1239 Jaeschke, *age*. s. 2.

1240 *age*. s. 2, 3.

1241 Mustafa Kemal Palaoğlu, *Mudafaa-i Hukuk Saati*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 68.

İngilizlerin müttefiki olan babam Sultan Abdülmecit'ten miras aldım. Şimdi, bu sebepten, memleketim ile Büyük Britanya arasında öteden beri var olan dostane ilişkileri yenileyip, kuvvetlendirmek için elimden geleni yapacağım..." demiştir.¹²⁴² Bu sözleriyle İngilizlerin dikkatini çeken Vahdettin, kısa bir süre sonra çok daha ileri giderek İngilizlere açıkça "*Türkiye'nin yönetimini elinize alın*" teklifinde bulunmuştur.

7. General Milne, 16 Aralık 1918 tarihli raporunda, "*Padişah'ın Sami Bey'i, Ordu Genel Karargâhı'na gönderdiğini, Türkiye'nin idaresini mümkün olduğu kadar çabuk ele alması için, İngiliz Hükümeti'nden istirhamda bulunduğunu, barışın beklenilmesi halinde geç kalınmış olacağını söylediğini, İngiliz memurlarının kontrol amacıyla memleket içine gönderilmesini ve bu sayede İngiliz subaylarının idareye yardımda bulunmalarını rica ettiğini*" bildirmiştir.¹²⁴³
8. 10 Ocak 1919'da Bolfour'a gönderilen özel bir mektupta, Padişahın iyi bir İngiliz dostu olduğu ve İngiliz Yüksek Komiserliği ile ilişki kurmak için herhangi bir yol olup olmadığını merak ettiği ve İngiltere'nin kendisine "halifelik" makamında destek olup olamayacağını sorduğu belirtilmiştir.¹²⁴⁴
9. Sadrazam Damat Ferit Paşa, 30 Mart 1919'da, Padişah Vahdettin'le birlikte hazırladığı "bir projeyi" İngiliz Yüksek Komiseri'ne sunmuştur. Şaşırtıcı bir şekilde Sadrazam ve Padişah, bu projeyle Türkiye'nin geleceğini 15 yıllığına İngiltere'ye bırakmayı teklif etmişlerdir: İşte, son Osmanlı Padişahı Vahdettin'in, Sadrazam Damat Ferit aracılığıyla İngilizlere sunduğu o "hıyanet" projesi: "*İngiltere, Avrupa ve Asya'da gerek doğrudan doğruya Sultan'ın hakimiyeti altında bulunan, Türkçe konuşan ve gerekse özerklikten faydalanan vilayetlerde, Türkiye'nin ecnebilere karşı bağımsızlığını ve memleket içinde sessizliği temin etmek için*

1242 age. s. 4.

1243 age. s. 4.

1244 age. s. 4.

gerekli gördüğü yerleri 15 yıl süreyle işgal edecektir... İngiltere, dostluk hisleriyle duygulanarak Osmanlı Bakanlıklarında gerekli görülen yerlere İngiliz müsteşarlarının Sultan tarafından tayinlerine izin verecektir. Bundan başka İngiltere hükümeti, her vilayette birer İngiliz Başkonsolosu tayin edecek ve bu konsoloslar 15 yıl süreyle vali yanında müşavirlik görevi yapacaktır. Vilayet, Belediye Meclisleri seçimleri ve parlamento üyelerinin seçimi İngiliz konsoloslarının kontrolleri altında yapılacaktır. İngiltere hem başkent İstanbul'da hem vilayetlerde maliyi çok sıkı kontrol etme hakkına sahip olacaktır. Anayasa, Doğu halkının siyasi anlayışına ve yeteneklerine uygun olarak sadeleştirilecektir..."¹²⁴⁵

Ey Vahdettin'i Kurtuluş Savaşı kahramanı yapan utanmazlar!... Vahdettin'in, 30 Mart 1919'da, Sadrazam Damat Ferit aracılığıyla İngilizlere sunduğu bu "onursuzca" teklifleri nasıl açıklayacaksınız? 1. İngiltere, gerekli gördüğü yerleri 15 yıllığına işgal edilecek, 2. Sultan, Osmanlı Bakanlıklarında gerekli görülen yerlere İngiliz müsteşarlarının tayinine izin verecek, 3. Her vilayete birer İngiliz konsolosu tayin edilecek, 4. Bu konsoloslar, 15 yıl süreyle valinin yanında müşavirlik yapacak, 5. Türkiye'deki seçimler İngilizlerce kontrol edilecek, 6. İngiltere'ye maliyeyi çok sıkı kontrol etme hakkı verilecek, 7. Doğu halkının (Ermeniler ve Kürtler) anlayışına göre anayasa sadeleştirilecek¹²⁴⁶. Vahdettin'in bu istekleri, Türkiye'nin her bakımdan "kayıtsız, koşulsuz" İngiltere'nin yönetimi altına bırakılmasıdır. Üstelik Vahdettin bunu, İngiltere'nin isteği üzerine değil, İngiltere'ye yaranmak için kendi isteğiyle yapmıştır. Görüldüğü gibi Sultan Vahdettin'in, Mustafa Kemal'i, Kurtuluş Savaşı'nı başlatması için Anadolu'ya gön-

1245 FO, 371/4156, 60152, Br.IV, s. 754, 755; Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, C. I, s. 205-207; Akşin, *age.* s.233-235; Bayur, *age.* s. 270-272; Die Welt des İslams, V, 1917, s. 29'dan naklen, Jaeschke, *age.* s. 5.

1246 Bu son maddenin, bugünün Türkiye'sinde de tartışılması düşündürücüdür doğrusu...

dermesi bir yana, o kendi vatanını kendi elleriyle 15 yıllığına emperyalist İngiltere'ye teslim edecek bir karaktere sahiptir. Vahdettin, 30 Mart 1919 tarihinde İngilizlere, "Türkiye'nin İngiltere mandası olmasını" önerdiğinde, Mustafa Kemal'in Samsun'a gitmesine daha 50 gün vardır.

10. Sadrazam Damat Ferit, "İngiliz mandası" önerisini 8 Eylül 1919'da da bir kere daha tekrarlamıştır. Hatta İngilizlerle gizli bir antlaşma yapılmıştır. 30 Mart önerisinden farklı olarak bu sefer İngilizlere, Türkiye'nin "bağımsız bir Kürdistan" kurulmasına karşı olmadığı da belirtilmiştir. Damat Ferit, bu gizli antlaşmayı, Padişah Vahdettin'in temsilcisi sıfatıyla imzalamıştır. Anlaşma, diğer İtilaf devletlerinden gizli tutulmuştur.¹²⁴⁷
11. Vahdettin, 15 Temmuz 1919'da *The Morning Post* gazetesi muhabirine, "*Ben daima İngiltere'ye hayranlık besledim ve daima İngiltere'ye dost bir siyasetin destekçisi oldum; biz İngiliz milleti ile hükümetinin insaf ve insanlık duyguları ile adaleti temin için bize yardım edeceklerini ümit etmekteyiz...*" demiştir.¹²⁴⁸
12. Vahdettin'in "onursuzca" İngilizlere yalvarıp yakarması, İngilizleri bile şaşırtmıştır. İngiliz Siyasi Müşaviri T.B. Hohler, 4 Kasım 1919 tarihli raporunda Vahdettin hakkındaki gözlemlerini şöyle sıralamıştır: "*Sultanlık idaresi şimdi bayağı ve boş bir tavır takınmış bulunmaktadır... Sultan ise zayıf karakterli olup... Yıldız'da titreye titreye oturmaktadır.... Belki de bazı olayların kendisini taç ve tahtından yoksun bırakacağından korkmaktadır. Osmanlı hanedanı artık kuvvetten düşmüş gibi görünüyor. Bu hanedana mensup hiçbir prens, halkını idare edebilecek yetenek ve enerjiye sahip görünmemektedir*" demiştir.¹²⁴⁹
13. Vahdettin'in, "ezik", "korkak", "acız" bir şekilde İngilizlere yalvarıp yakarması karşısında ondan kendilerine herhan-

1247 Palaoğlu, age. s. 73.

1248 Jaeschke, age. s. 6.

1249 age. s.6.

gi bir zarar gelmeyeceğine inanan İngilizler, Vahdettin'le görüşmeyi bile kabul etmemişlerdir. Örneğin, Yüksek Komiser Amiral de Robec, Vahdettin'in kendisiyle görüşme ricasını reddetmiştir.¹²⁵⁰ “Çanakkale Olayı” adlı kitabın yazarı David Walder, bu durumu, “*Yenik Türkler o derece işbirlikçi idiler ki, bundan dolayı işgal güçleri güç durumda kalıyor-du*” diyerek açıklamıştır.¹²⁵¹

14. Vahdettin, açıkça Anadolu'daki Mustafa Kemal'e ve Milli Harekete cephe aldıktan sonra İngilizler Vahdettin'i tanımışlar, onunla muhatap olmuşlardır. Vahdettin'in, “*Bizi düşmanlardan koruyun, ne isterseniz yaparız*” şeklinde Kral V. George yazdığı mektuba Kral George'un makul bir yanıt vermesi bu durumu kanıtlamaktadır.¹²⁵²
15. İtilaf devletleri ancak Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Vahdettin'i dinlemeye başlamışlardır. İtilaf devletleri Vahdettin'le ilk defa 21 Ağustos 1920'de görüşmüştür. Amiral de Robeck, bu görüşme hakkında şu bilgileri vermiştir: “*Vahdettin, Türkiye'nin ölüm fermanı demek olan Sevr Antlaşması'nın imzalanması için emir verirken gelecekte İngiltere'nin yardımına dayanacağı ümidi beslediğini... yaşayacak olduğu taktirde bir dost yardımına ihtiyacı olduğunu...belirtmiştir.*”¹²⁵³ “İngiliz Belgeleri” nin yazarı G. Jaeschke, “*Vahdettin Sevr'e engel olamamış değil, Sevr'e sebebiyet vermiştir*” demiştir. Vahdettin, İngilizler karşısında biraz “dik durabilseydi” belki Sevr Antlaşması hiç imzalanmayacak, belki binlerce Mehmetçik Anadolu yaylasında can vermeyecekti...
16. Vahdettin, sık sık İngilizlere Mustafa Kemal'i ve arkadaşlarını şikâyet etmiş, onları ortadan kaldırmaları için İngilizleri harekete geçirmeye çalışmıştır. Örneğin, Büyük Taarruz'un yaklaştığı günlerde, 7 Ağustos 1922'de İngiltere Yüksek

1250 FO, 5-6 1920 tarihli talimat: Jaeschke, age. s. 7.

1251 Palaoğlu, age. s. 70.

1252 Jaeschke, age. s. 7.

1253 age. s. 7.

Komiseri'ne şunları söylemiştir: “*Millici liderler bir hükümet değildir, bir isyancılar ve ihtilalciler topluluğudur. Onlar, İttihat ve Terakki'nin canlandırıcılarıdır. Çeşitli adlar altında –ki bunların sonuncusu milliyetçilerdir– kişisel çıkarları için, ülkede egemenliklerini kurmaya çalıştılar. Masum halkın vatanseverliğini ve iyi niyetini sömürdüler. İnançları ve politikaları bakımından onlar Bolşevik'ten başka bir şey değildir. Ben ve hükümetim barış yapmaya ve bu yolda özverilerde bulunmaya hazırdır... Millicilerin gücü abartılıyor. Onların gücü, Yunan'ın Türk arazisini işgal altında tutmasından ve merkezi Hükümet'in sözünü geçirme olanaklarından yoksun bırakılmasından ileri gelmektedir. Yunan'ın, geri çekilmesi ve boşalan arazinin kısım kısım meşru hükümete teslim edilmesi, Millicileri güçsüz bırakacaktır...*”¹²⁵⁴ Kurnaz Vahdettin, bir taraftan Mustafa Kemal ve arkadaşlarına “Bolşevik” ve “İttihatçı” damgası yapıştırarak, İngilizleri milliyetçilerin üzerine saldırtmak isterken, diğer taraftan da Yunan'ın çekilmesiyle milliyetçilerin güçlerini tamamen yitireceğini belirterek, bu sefer İngilizleri Yunanlıların üzerine saldırtmak istemiştir. Böylece Mustafa Kemal, Milli Hareket ve Yunan tehlikesi ortadan kalkacak ve meydan yeniden Vahdettin'e kalacaktır! Ne engin öngörü ama!...

17. İngiliz arşivlerinde yapılan araştırmalarda, Vahdettin'in bazı İngiliz yetkililere yazdığı mektuplarda Atatürk için “küfre varan derecede ağır ifadeler” kullandığı görülmüştür. “*Vahdettin Atatürk'e bir bakıma düşman. Çünkü Atatürk onu tahtından indirdi, saltanatına son verdi...*”¹²⁵⁵
18. Yunanlıların İzmir'i kanlı bir şekilde işgal ederek Anadolu'ya ayak basmalarında da Vahdettin'in “korkak” ve “İngilizci” politikalarının etkisi vardır. Şöyle ki: Yunanlıların İzmir'e

1254 Avcıoğlu, age. s. 208, 209.

1255 Bülent Günel, “*Vahdettin Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal'e Destek Oldu mu? 'Ne desteği! Mektuplarında Atatürk'e küfür bile ediyor*”, Prof Metin Hülagu İle Röportaj, Vatan, 26 Kasım 2007, s. 17.

çıkarılacağı duyulduğunda Aydın Valisi Nurettin Paşa, bölgede bir Türk savunma hattı oluşturmaya çalışmaktadır. Bu Türk savunma hattını zayıflatmak isteyen İngilizler, Nurettin Paşa'nın geri çağrılmasını ve yerine İngiliz isteklerine karşı gelmeyen birinin atanmasını istemişlerdir. İstanbul Hükümeti, Padişah Vahdettin'in de onayını alarak, Nurettin Paşa'yı görevden almış ve yerine "İngilizlere güvenen" İzzet Bey'i Aydın valiliğine atamıştır. İzzet Bey, göreve başlar başlamaz bölgedeki Milli hareketi etkisizleştirmek için çalışmalara başlamıştır. Direnişten yana olan Nurettin Paşa'nın yerine İngiliz isteklerine boyun eğen İzzet Bey'in Aydın valiliğine atanması, İzmir ve civarını Yunan işgali karşısında savunmasız bırakmıştır. İzmir'in bu savunmasızlığında, İngilizlerin isteğiyle bu değişiklikleri yapan Vahdettin'in büyük rolü vardır.

19. İstanbul'daki, İngiliz Yüksek Komiseri Yardımcısı Richard Webb'in 19 Ocak 1919'da İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı, Sir Ronald Graham'a gönderdiği özel mektuptaki şu ifadeler, Vahdettin'in "korkak" ve "onursuz" politikalarının Türkiye'yi ne hâle getirdiğini olanca açıklığıyla gözler önüne sermektedir: *"Görünüşte ülkeyi işgal etmediğimiz halde, şimdi valilerini atıyor veya görevlerinden uzaklaştırıyoruz; polislerini yönetiyor, basınlarını denetliyor, zindanlarına girerek Rum ve Ermeni tutukluları işlemiş oldukları suçlara aldırmadan özgür bırakıyoruz... Demiryolları sıkıca denetimimizde tutuyor ve isteğimiz her şeye el koyuyoruz... Politikamız, süngünün keskin ucuna dayanır... Halife elimizin altında bulundukça İslam dünyası üzerinde ek bir denetim aracına sahibiz... Bildiğiniz gibi Padişah bizi buraya yerleştirmeyi diliyor..."*¹²⁵⁶

İşte, kadim yobazların, "Kurtuluş Savaşı kahramanı" diye yutturmaya çalıştıkları Vahdettin gerçeği... İngiliz arşivleri,

1256 İDA, FO 371/4164/191127: Webb'den Graham'a özel mektup, İstanbul, 19.1.1919; Sonyel, Gizli Belgelerle Mustafa Kemal, Vahdettin ve Milli Mücadele, s. 12.

Vahdettin'in "İngilizciliğini, Mustafa Kemal ve Milli Hareket düşmanlığını" gözler önüne seren yüzlerce belgeyle doludur.¹²⁵⁷

Su katılmamış İngilizciliği, Milli Hareket karşıtı tutumu ve Kurtuluş Savaşı sonrasında ülkeden kaçması gibi nedenlerle, geleneksel yapısı ağır basan I. TBMM'de bile ciddi bir Vahdettin karşıtlığı başlamıştır. Meclis'te "Vahdettin'in adı" geçtiğinde homurdanmalar başlamış ve hatta bazı milletvekilleri Vahdettin hakkında "çok ağır sözler" kullanmışlardır. Örneğin, 23 Nisan 1921 tarihli toplantıda İstanbul Mebusu Neşet Bey, Vahdettin için "*kahrolsun*" ifadesini kullanmış,¹²⁵⁸ Aynı Neşet Bey, 9 Temmuz 1921 tarihli toplantıda da "*domuz*" tabirini kullanmıştır.¹²⁵⁹ Tunalı Hilmi Bey, Vahdettin'e "*taçlı hain*" demiştir.¹²⁶⁰ Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey ise meclise verdiği bir önergede padişahı şeytandan daha kötü olarak nitelendirerek, Müslümanların besmeleyle padişahı taşlamalarını önermiştir.¹²⁶¹ Saltanatın kaldırılmasından hemen sonra, 30 Ekim 1922'de TBMM'de, aralarında Ali Fuat Paşa, Kırşehir Mebusu Müfit Hoca ve Rauf Bey'in de bulunduğu birçok milletvekili Vahdettin hakkında "çok ağır sözler" söylemişlerdir.¹²⁶²

Kurtuluş Savaşı sonrasında, 17 Kasım 1922'de, "*hayatımı tehlikede hissediyorum*" diyerek İngiltere'ye sığınan Vahdettin hakkında Mustafa Kemal de Nutuk'ta çok ağır sözler söylemiştir:

"Her ne sebeple ve her ne şekilde olursa olsun, Vahdettin gibi hürriyetini ve hayatını, milleti içinde tehlikede görebilecek kadar adi bir yaratığın, bir dakika bile olsa bu milletin başında olduğunu düşünmek ne hazindir! Şükre değer bir durumdur ki, bu alçak, mirasına konduğu saltanat makamından millet

1257 Bkz. Salahi Sonyel, Gizli Belgelerle Mustafa Kemal, Vahdettin ve Milli Mücadele, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2007; Turgut Özakman, Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele, 6.bs, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007.

1258 TBMM Zabıt Cerideleri, C.X, Ankara, 1958, s. 71.

1259 age. C.XI, s.208.

1260 TBMM Zabıt Cerideleri, C. XXIV, Ankara, 1960, s. 291

1261 age. s. 291.

1262 age. s. 278 vd.

tarafından atıldıktan sonra, alçaklığını sonuna kadar getirmiş oluyor. Türk milletinin bu işte önce davranması elbette takdire değer.

Aciz, adi, duygu ve anlayıştan yoksun bir yaratık, kendisini kabul eden herhangi bir yabancının koruyuculuğuna sığınabilir. Ancak, böyle bir yaratığın bütün Müslümanların halifesi sıfatını taşıdığını ifade etmek elbette doğru değildir...”¹²⁶³

Mustafa Kemal Palaoğlu’nun dediği gibi:

“Milli Mücadele’yi Atatürk başlattı, milletle beraber yaptı ve başarıya ulaştırdı.

Milli Mücadele’yi başlatma şerefini gerçek sahibinin elinden alıp Vahdettin’e bağışlamak isteyenler, boy boy hanımlar, beyler, lütfen dinleyiniz!

Çiğiltepe’yi söz verdiği dakikada alamadığı için hayatına son veren kahraman Miralay Reşat Bey, bunun için ölmedi.

Bütün bir Milli Mücadele’nin şehitleri ve gazileri temiz kanlarını, yıllar sonra Milli Mücadele’yi başlatma onurunu, o mücadelenin önderinin elinden alıp Vahdettin’e versinler diye dökmediler.”¹²⁶⁴

1263 Nutuk, s. 546.

1264 Palaoğlu, age. s. 74.

Sonuç

Dönemin koşulları dikkate alındığında, 20. yüzyılın ilk ve en önemli antiemperyalist mücadelesi olan **Türk Kurtuluş Savaşı**’nın kazanılması, neresinden bakarsanız bakın imkânsız görünmektedir. Bu nedenle, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında pek çok kişi, **İngiliz** veya **Amerikan** mandası altına girmek gerektiğini savunmuştur.

1918 Kasım’ında başlayan **İngiliz**, **Fransız** ve **İtalyan** işgalleri karşısında genellikle sessiz kalan Anadolu insanı, 15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunanistan tarafından işgaline büyük tepki göstermiştir. Batıda Yunan işgallerine duyulan tepki, doğuda Ermeni işgallerine duyulmuştur.

Kanlı Yunan işgalleri karşısında ortaya çıkan **Kuvayı Milliye** Hareketi bile emperyalist İtilaf devletlerine karşı değil, doğrudan doğruya Yunan zulmüne karşı bir direniş hareketidir. Hatta bazı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Kuvayı Milliyeciler, kanlı Yunan işgalleri karşısında Anadolu’daki **İngiliz**, **Fransız** ve **İtalyan** işgal güçlerinden yardım istemiştir.

Osmanlı Padişahı Vahdettin ve **Sadrızam Damat Ferit**, kurtuluşu, “**İngiliz merhametine sığınmakta**” aramışlar, **Gotthard Jaeschke**’nin dediği gibi, Kurtuluş Savaşı’nın başından sonuna kadar İngilizlere yalvarıp yakarmışlardır.

Bu durum Mondros Ateşkes Antlaşması’nın sonrasındaki işgallerin “doğru okunmadığını” göstermektedir.

Anadolu direnişi, ancak **Mustafa Kemal**’in 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkmasından sonra emperyalizme karşı “**topyekûn bir mücadele**” halini almıştır.

“**Ya bağımsızlık ya ölüm**” diyen **Mustafa Kemal**, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın metnini eline alır almaz, İngiliz emperyalizminin İstanbul ve Boğazlarla birlikte Anadolu ve civarındaki stratejik bölgeleri gözüne kestirdiğini anlamıştır. İşgalin yakın olduğunu sezen Yıldırım Orduları Komutanı **Mustafa Kemal**, Adana’dan Genelkurmay’a ve Sadaret’e gönderdiği telgraflarla

Osmanlı yöneticilerini defalarca uyarmış ve herhangi bir işgal durumunda “**düşmana ateşle karşılık vereceğini**” belirtmiştir. Ancak, İtilaf devletlerinin işgallerinin geçici olduğunu düşünen Osmanlı yöneticileri, Mustafa Kemal’in “uyarılarına” kulak tıkamışlar ve “**düşmana silahla karşı koymaktan**” söz ettiği için kendisini görevden alıp İstanbul’a çağırılmışlardır.

Yüzlerce yıllık Doğu Sorunu’nun, Türkleri Anadolu’dan atmadan bitmeyeceğini çok iyi bilen **Mustafa Kemal**, Enver Paşa gibi Osmanlı yöneticilerinin Turan ellerinde, Arap çöllerinde gelecek aradıkları bir dönemde, hatta çok daha önce, ürperten bir soğukkanlılıkla ve gerçekçilikle “**Türklerin Anadolu için mücadelemeleri gerektiğini**” belirtmiştir ve kendisi de hep bu doğrultuda mücadele etmiştir.

“Anadolu direnişi” düşüncesini ilk defa somut olarak ifade eden ve bu doğrultuda eyleme geçen kişi **Mustafa Kemal**’dir. I. Dünya Savaşı’nın sonlarında Arap çöllerine taarruz etmeyi, “**Anadolu dışında kaybedecek tek bir askerimiz bile yoktur**” diyerek reddeden Mustafa Kemal, tüm orduların perperişan bir halde yenilip dağıldıkları Suriye cephesinde, emrindeki bir avuç vatan evladıyla devasa İngiliz ordusuna direnmiş ve Anadolu’nun güney sınırını “**süngüyle çizmiştir**” .

Yıldırım Orduları Komutanı olarak Adana’da bulunduğu sırada Ali Fuat Paşa’yı “**ilk direniş yuvalarını**” kurmakla görevlendiren Mustafa Kemal, İstanbul’a geldikten sonra da aralıksız olarak Türkiye’yi emperyalizmin kiskacından kurtarmanın hesaplarını yapmıştır. 13 Kasım 1918’den 16 Mayıs 1919’a kadar ki altı aylık sürede her yolu deneyerek, bir taraftan ülkenin kaderinde söz sahibi olabileceği bir makama gelmek istemiş, diğer taraftan da Şişli’deki evinde, gece gündüz demeden “**gizli kuruluş planları**” yapmıştır. Osmanlı yöneticileri tarafından adeta kaderine terk edilen, Mondros Ateşkes Antlaşması gereği orduları dağıtılan, silahları elinden alınan ülkenin Savaş Bakanlığı’na gelebilmek için çok çaba sarf etmiştir; fakat herhangi bir sonuç alamamıştır. Bu arada, asker-sivil tüm tanıdıklarıyla gizli görüş-

meler yaparak vatanın kurtuluşu konusunda fikir alışverişinde bulunmuştur.

İtilaf devletlerinin gövde gösterisi yaparak kontrol ettikleri ve tüm “ulusalcıları” tutuklayıp önce Bekir ağa zindanlarına sonra da Malta’ya sürgün ettikleri bir ortamda Mustafa Kemal, İtilaf devletleriyle kurduğu “denge siyaseti” ve “ince İngiliz politikası” sayesinde, altı ay boyunca tutuklanmadan İstanbul’da kurtuluş planlarının ayrıntıları üzerinde çalışmıştır. Anadolu’ya geçinceye kadar Mustafa Kemal’den şüphelenmeyen İngilizler, Mustafa Kemal Anadolu’ya geçip büyük bir hızla Milli Hareketi örgütlemeye başladığında onu etkisizleştirmek için akla gelen her yolu denemiştir.

Mustafa Kemal, İstanbul’daki bu altı aylık sürede, daha önce değişik cephelerden tanıdığı, Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Rauf (Orbay), Kazım Karabekir ve İsmet (İnönü) ile gizlice görüşerek Anadolu direnişi konusunda anlaşmış ve her biriyle ayrı ayrı planlar yapmıştır. Böylece, Mustafa Kemal, daha Samsun’a çıkmadan önce İstanbul’da bir “kurtuluş ekibi” oluşturmuştur.

Mustafa Kemal’in, İstanbul’da Şişli’deki evinde yapılan “gizli kurtuluş planları” gereği belirlenen zamanda Anadolu’ya geçen kurtuluş ekibindeki komutanlar, direniş hazırlıkları yaparak Mustafa Kemal’i beklemeye başlamışlardır. Ali Fuat ve Kazım Karabekir Paşalar Mustafa Kemal’den önce, Refet Paşa, Mustafa Kemal’le birlikte, Rauf Bey ve İsmet Paşa ise Mustafa Kemal’den sonra Anadolu’ya geçerek Milli Harekete katılmışlardır.

İstanbul’daki yoğun girişimlerinin sonuç vermesini ve en uygun zamanı bekleyen Mustafa Kemal de şartların olgunlaşmasıyla birlikte 19 Mayıs 1919’da “ordu müfettişliği” göreviyle Anadolu’ya çıkmıştır. Böylece liderin de katılımıyla ekip tamamlanmıştır.

Şişli’deki evde iskeleti belirlenen “kurtuluş ekibi”, Amasya’da bir araya gelerek, Mustafa Kemal’in hazırladığı Amasya Genelgesi’ni imzalamıştır. Kurtuluş Savaşı’nın amaç, gerekçe ve

yöntemini ortaya koyan Amasya Genelgesi'nin yayımlanmasıyla Anadolu direnişi resmen başlamıştır.

“Atatürksüz bir Cumhuriyet Tarihi” yazma sevdasında olanların “temelsiz iddialarına” karşın “Kurtuluş Savaşı”, gerçek anlamda Mustafa Kemal'in öngörülleri, çalışmaları, hazırlıkları ve planlarıyla başlamış, yürütölmüş ve kazanılmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın “ilk kıvılcımları” olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Kuvayı Milliye Hareketi, Mustafa Kemal'in çalışmaları ve örgütçölüğü sayesinde genişlemiş, etkinlik kazanmış ve ciddi bir güç haline gelmiştir. Sadece Yunanlıları düşman olarak gören ve bu doğrultuda bölgesel direniş mücadelesi veren Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Kuvayı Milliye, Mustafa Kemal'in çalışmaları sonrasında merkezileştirilerek Türkiye'nin tam bağımsızlığını sağlamaya yönelik bir güç haline getirilmiştir. Ayrıca, Mustafa Kemal de yola bir Kuvayı Milliyeci olarak çıkmıştır.

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmadan önce İstanbul'da kaldığı altı ay boyunca yaptığı çalışmalar, hazırlıklar ve gizli planlar, “Kurtuluş Savaşı'nın bilinmeyen altyapısını” oluşturmaktadır. İşte bu hazırlıklar dolayısıyladır ki, Mustafa Kemal Anadolu'ya geçtikten sonra Milli Hareketi çok çabuk ve etkili bir şekilde örgütleyebilmiştir.

Eğer, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919 öncesindeki bu” ilk hazırlıkları” olmasaydı, ne Kuvayı Milliye'den düzenli orduya geçilebilir, ne kongreler düzenlenebilir, ne Ankara'nın merkezinde TBMM açılabilir, ne de Yunan ordusu yenilip Anadolu düşmandan temizlenebilirdi...

Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal'in önderliğinde, fedakâr Anadolu insanının özverisiyle kazanılmış dünya tarihinin en büyük zaferlerinden biridir. “*Kurtuluş Savaşı sadece bir Türk-Yunan savaşıdır*” diyerek bu savaşı küçümsemek isteyen zavalıların belirli bir amaç doğrultusunda bu iddiayı ortaya attıkları unutulmamalıdır.

“*Osmanlı Padişahı Vahdettin'in Mustafa Kemal'i, Kurtuluş Savaşı'nı başlatması için Anadolu'ya gönderdiği*” tezi, ya-

kın tarihin “en güdük” ve hatta “en komik” tezlerinden biridir. Tahta çıkar çıkmaz umudunu İngilizlere bağlayan; İngilizleri kızdıracak, küstürecek ve öfkeliendirecek her şeyden uzak duran Padişah Vahdettin’in kurtuluş planı, “*düşmanla göğüs göğüse çarpışmak*” değil, “*Türkiye’yi bütün kurumlarıyla 15 yıllığına İngiliz yönetimine vermektir.*”

İngiliz yalakası Sadrazam Damat Ferit’le elele vererek Milli Hareketi yok etmek için her yolu deneyen Padişah Vahdettin’e Kurtuluş Savaşı’ndan paye vermek, her şeyden önce Mustafa Kemal’in, silah arkadaşlarının ve Kurtuluş Savaşı kahramanı şehitlerimizin ruhlarını rahatsız edecek bir yaklaşımdır.

Bugün Misak-ı Milli sınırları içinde başı dik ve bağımsız yaşayan Türk ulusu, bu onuru, Mustafa Kemal’in düşünceleri ve çalışmalarıyla biçimlenen, “gizli kurtuluş planlarına” borçlu olduğunu asla unutmamalıdır!...

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, (ATESE) Atatürk Arşivi, Klasör 14, Fihrist 43.
- Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya, 1336/20-A, Fihrist, 47/2.
- Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya, 1336/20-A, Fihrist, 47/3
- Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya 1336/20-A, Fihrist 51.
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATESE), İstiklal Arşivi, Klasör 259, Dosya 19, Fihrist 82.
- Genelkurmay ATESE Arşivi No: 1/2300, Dlp.17, G.2, Klas.996, Dos. 24, F. 1-121.
- Genelkurmay ATESE Arşivi No: 1/4282. Dlp.17, G.1, Klas.375, Dos. 69, F-9.
- Genelkurmay ATESE Arşivi No: 1/4340, Dlp. 11, G.2, Klas. 575, Dos. 68, F.5.
- Genelkurmay ATESE Arşivi, No: 1/7895. Dlp. 26, G.24, Klas. 1533, Dos. 2, F. 1-8.
- Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Arşivi, No 4/5280.
- Gizli Servis Raporu, No: 2006/130.
- Harp Tarihi Dairesi Arşivi, No, 5/7723, Dosya No, 229.
- Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Klasör: 59, Gömlek: 125, B: 1/2/3; Klasör: 59, Gömlek: 79, Belge: 1.
- Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Klasör: 60, Gömlek: 36, B: 2; Klasör: 60, Gömlek: 34, Belge: 1/2; Klasör: 59, Gömlek: 143, B:1.
- Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Klasör: 64, Gömlek: 134, Belge: 1/2 ; Klasör: 60, Gömlek: 36, Belge: 3; Klasör: 60, Gömlek: 31, Belge:2; Klasör:60, Gömlek: 30, Belge:1.
- Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Klasör: 70, Gömlek: 17, Belge: 1.

2. Kitaplar, Dergiler ve Yazılar

- Abaloğlu, Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978.
- Akşin, Sina, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, C.I, 2.bs, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

- Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- Aktepe, Münir, “*Atatürk’e Dair Bazı Belgeler*”, *Belleten*, C.XXXII, Ekim 1968, S.128.
- Akyol, Taha, *Ama Hangi Atatürk*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.
- Akyüz, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- Apak, Rahmi, *Batı Cephesi Nasıl Kuruldu*; TTK Basımevi, Ankara, 1990.
- Arıburnu, Kemal, *Milli Mücadele’de İstanbul Mitingleri*, İstanbul, 1975.
- Armstrong, H. C., *Bozkurt*, Arba Yayınları, İstanbul, 1996.
- Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 8.bs, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Haz. Bilge Bahadır, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2004.
- Atatürk’ün Bütün Eserleri*, 24 cilt, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.
- Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, (1919-1938)*, C.IV, Ankara, 1964.
- Atay, Falih Rıfki *Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi*, 5 Nisan 1926, 10 Nisan 1926, 9 Nisan 1926.
- Atay, Falih Rıfki, *Atatürk’ün Bana Anlattıkları*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.
- Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2007.
- Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Sena Matbaası, İstanbul, 1980.
- Ateş, Toktamış, *Türk Devrim Tarihi*, 7. bas, Der Yayınları, İstanbul, 1998.
- Avcıoğlu, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi*, C.I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Avcıoğlu, Doğan, *Türkiye’nin Düzeni*, C.I, 4.bs, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1969.
- Aybars, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.I, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984.
- Aybars, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.I, (Kuruluş), İstanbul, 2008.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Enver Paşa*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1960.

- Aydemir, Şevket Süreyya, İkinci Adam, C.I, 9.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999
- Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam, C.I, 29. bs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009.
- Aydın, Mesut, Milli Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar, A.Ü. Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1989.
- Aydoğan, Metin, Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı, 23. bs, Umay Yayınları, İzmir, 2006.
- Bardakçı, Murat, Şahbaba, Gri Yayınları, İstanbul, 1999.
- Barık, Sadettin, "Onların Her Biri Bir Gün Bana Lazım Olacak", Cumhuriyet, 4 Şubat 1949.
- Bayar, Celal, Ben de Yazdım, 8 cilt, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.
- Baytok, Taner, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1970.
- Bayur, Yusuf Hikmet, Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti, TTK Yayını, Ankara, 1942.
- Bayur, Yusuf Hikmet, Atatürk, Hayatı ve Eseri, C.I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.
- Belen, Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1973.
- Belgelerle Türk Tarih Dergisi, S.10, s.18.
- Berber, Engin, Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal ve Vahdettin, 2.bs, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1998.
- Berkes, Niyazi Atatürk ve Devrimler, İstanbul, 1982.
- Berkes, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, Atatürk Anadolu'da (1919-1921), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1959.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, Trakya'da Milli Mücadele, C.I, TTK Yayınları, Ankara, 1956.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, Türk İstiklal Harbi, C.I, "Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı", Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, Ankara, 1962.
- Borak, Sadi, Atatürk ve Edebiyat, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, 2004.
- Borak, Sadi, Atatürk, Kırmızı Beyaz Yayınları, Ankara, 2004

- Borak, Sadi, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları (1899-16 Mayıs 1919), 2.bs, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.
- Bozdağ, İsmet, Atatürk'ün Başyaveri Salih Bozok Anlatıyor: Latife ve Fikriye, İki Aşk Arasında Atatürk, Truva Yayınları, İstanbul, 2006.
- Bölükbaşı, Rıza Tevfik, Biraz da Ben Konuşayım, Haz. A.Uçman, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- Cebesoy, Ali Fuat, Milli Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, İstanbul, 2000.
- Cebesoy, Ali Fuat, Sınıf Arkadaşım Atatürk, İnkılâp Yayınları, İstanbul, ty.
- Coşkun, Alev, Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1997.
- Coşkun, Alev, Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay, "İşgal, Hüzün, Hazırlık", 4.bs., Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008.
- Çarıklı, Hacım Muhittin, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967.
- Çekiç, Orhan, Mondros'tan İstanbul'a, "İmparatorluktan Cumhuriyete 1", Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2007
- Çelebi, Mevlit, Milli Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.
- Çelebi, Mevlüt, "Milli Mücadele Tarihimizde Bir Portre: Kont Sforza", Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.I, 1997,s.44-53.
- Çelebi, Mevlüt, "Mütareke İstanbul'unda Bir İtalyan Dostu: Celal Nuri", Tarih ve Toplum, C.18, S.108, Aralık, 1992, s.365, 366.
- Dağtekin, Hüseyin, "İstiklal Savaşı'nda Anadolu'ya Kaçırılan Mühimmat ve Askeri Eşya Hakkında Tanzim Edilmiş Mühim Bir Vesika" Tarih Vesikaları (Yeni Seri), C.I, 1955, s.164.
- Deliorman, Altan Atatürk'ün Hayatındaki Kadınlar, 2.bs., Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999.
- Demirel, Emin, Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.
- Dirik, K. Doğan, Atatürk'ün İzinde Vali Paşa Kazım Dirik, Gürer Yayınları, İstanbul, 2008.
- Dursunoğlu, Cevat, Milli Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1964.

- Ener, Kasım, *Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı*, İstanbul, 1963.
- Erikan, Celal, *Komutan Atatürk*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1972.
- Eroğlu, Hamza, *Devrim Tarihi*, Yüksek Öğretim Kurumu Yayınları, Ankara, 1977..
- Ertürk, Hüsamettin, *2 Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964.
- Ertürk, Hüsamettin, *İki Devrin Perde Arkası*, Haz. Samih Nafiz Tansu, Batur Matbaacılık, İstanbul, 1984.
- Evans, Laurence, *Türkiye'nin Paylaşılması, (1914-1924)*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.
- Goloğlu, Mahmut, *Milli Mücadele Tarihi*, C.II, Ankara, 1970.
- Gökbilgin, Muzaffer Tayip, *Milli Mücadele Başlarken*, C.I, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1959.
- Gökbilgin, M. Tayip, *Milli Mücadele Başlarken*, C.II, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1965.
- Gönlübol, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Alkım Kitabevi Yayınları, Ankara, 1989.
- Günel, Bülent, "*Vahdettin Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal'e Destek Oldu mu? 'Ne desteği! Mektuplarında Atatürk'e küfür bile ediyor*", Prof Metin Hülagu İle Röportaj, Vatan, 26 Kasım 2007.
- Gürer, Cevat Abbas, "*18 Sene Evvel 19 Mayıs'a Takaddüm Eden Günlerde Atatürk ve 19 Mayıs Günü Atatürk*", Ulus Gazetesi, 18.yıl, 12 Mayıs 1937, s.4.
- Gürer, Cevat Abbas, *Yeni Sabah*, 21 Mayıs 1941, S.1, s.5.
- Gürer, Turgut, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, "Cepheden Meclis'e Büyük Önder İle 24 Yıl"*, İstanbul, 2006.
- Gürler, Hamdi, "*Batı Anadolu'da Kuvayı Milliye Hareketlerinin Ortaya Çıkmasında Ordunun Rolü*", Beşinci Askeri Seminer Bildirileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996.
- Halil Menteşe'nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayını, İstanbul, 1986.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.1, belge, 1-2.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.1, belge, 3.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.1, belge. 15.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 1, belge, 17.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 3, belge, 47.

- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 5, belge, 92.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.19, belge, 476, 477.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.27, Belge 699.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.27, Belge 714.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.28, Belge 720
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.28, Belge 721.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.28, Belge 735
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.28, Belge 736.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.29, Belge 743.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.39, belge, 943.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.39, belge, 945.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S.45, belge, 1054.
- Hiçyılmaz, Ergun, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gizli Teşkilatlar, İstanbul, 1994.
- İliadis, Manos, Türk Gizli Servisi ve Mit, Atina, 1998.
- Irmak, Sadi, Atatürk, "Bir Çağ'ın Açılışı", İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1984.
- İlgürel, Mücteba, Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 1999.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, Osmanlı Devleti'nde Son Sadrazamlar, İstanbul, 1953.
- İnan, Afet, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Haz. Arı İnan, 5.bs., İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- İnan, Afet, Atatürk Hakkında Hatırlar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959.
- İnan, Ali Mithat, Atatürk'ün Not Defterleri, 2.bs., Gündoğan Yayınları, Ankara, 1998.
- İnönü, İsmet, Hatıralar, 2.bs, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006.
- İslam Ansiklopedisi, "Cumhuriyet Devri" Maddesi.
- Jaeschke, Gotthard, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Çev. Cemal Köprülü, 2.bs., TTK Yayınları, Ankara, 1991.
- Jaeschke, Gotthard, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, C.I, TTK Yayınları, Ankara, 1970.
- Kandemir, Feridun, "Atatürk'ün Askerliği", Atatürk, XV. Ölüm Yılı Hatırası, Yeni Tarih Dünyası Yayınları, İstanbul, 1953.
- Kansu, Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C.II, TTK Yayınları, Ankara, 1997.

- Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimiz*, 2.bs, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969.
- Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimizin Esasları*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960.
- Kemal, Ali, “*Gayelerimiz Bir İdi ve Birdir*”, *Peyam-i Sabah*, 10 Eylül 1922.
- Kırzioğlu, Fahrettin, Kazım Karabekir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Vatan Haini Değil, Büyük Vatan Dostu Sultan Vahdettin*, İstanbul, 1975.
- Kinross, Lord, Atatürk, *Bir Millet'in Yeniden Doğuşu*, 12.bs., Altın Kitaplar, İstanbul, 1994.
- Kocatürk, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- Koloğlu, Orhan, *Mondros'tan Mudanya'ya Osmanlı'da Son Tartışmalar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.
- Koray, Durmuş, *Neden Atatürk, Niçin Laiklik*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2003.
- Korle, Sara Ertuğrul, *Geçmiş Zaman Olur Ki, “Prens Mevhibe Celelettin'in Anıları”*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1987.
- Köylü, Murat, *1919-1922 Döneminde Türk Ordusu İkmal Sistemi İle Yunan İkmal Sisteminin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006.
- Kutay, Cemal, *Atatürk Olmasaydı*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul.
- Kutay, Cemal, *Milli Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler*, C.I, İstanbul, 1963.
- Kutay, Cemal, *Üç Devirde Bir Adam*, Fethi Okyar, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980.
- Mango, Andrew, Atatürk, “*Modern Türkiye'nin Kurucusu*”, 2.bs., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Mardin, Şerif, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, “*Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*”, 4.bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Mechin, Benoit, Kurt ve Pars, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001.
- Meydan, Sinan, *Nutuk'un Deşifresi*, Truva Yayınları, İstanbul, 2006.

- Meydan, Sinan, Atatürk İle Allah Arasında, “Bir Ömrün Öteki Hikayesi”, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2009.
- Meydan, Sinan, Sarı Paşam, “Sultan, Örgüt ve İhtilal”, Truva Yayınları, İstanbul, 2006.
- Mumcu, Ahmet, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Mumcu, Uğur, “Gazi Paşa’ya Suikast”, Milliyet, 22 Ocak 1992.
- Mumcu, Uğur, Karabekir Anlatıyor, 21.bs, Uğur Mumcu Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Mustafa Turan, “İstiklal Harbi’nde Milne Hattı”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.VII, (Temmuz 1991), S.21, s.567.
- Mütercimler, Erol, Bu Vatan Böyle Kurtuldu, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.
- Nutuk, Söylev, C.I, 5.bs, TTK Yayınları, Ankara, 2006.
- Okyar, Fethi, Üç Devirde Bir Adam, Haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980.
- Onar, Mustafa, Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.I, Ankara, 1995.
- Oral, Atilla, “Kurtuluş Yolu ve Ulusal Kahraman Yahya Kaptan”, Bütün Dünya, 1 Ekim 2006, s.20-26.
- Orbay, Rauf, Cehennem Değirmeni, “Siyasi Hatıralarım”, 2.bs., Truva Yayınları, İstanbul, 2004.
- Önder, Mehmet, Atatürk’ün Almanya ve Avusturya Gezileri, 2.bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995.
- Öz, Baki, Atatürk’ün Samsun’a Gönderiliş Olayının İç Yüzü, C.I, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2000.
- Özakman, Turgut, Vahdettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele, “Yalanlar, Yanlışlar, Yutturmacalar” 6.bs, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.
- Özalp, Kazım, Milli Mücadele 1919-1922, C.I, TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- Özel, Sabahattin, Büyük Milletin Evladı ve Hizmetkârı, Atatürk ve Atatürkçülük, Derin Yayınları, İstanbul, 2006.
- Özkan, Tuncay, Mîr’in Gizli Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.
- Özkaya, Yücel, Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın, 2 cilt, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2001.
- Özsoy, Osman, Kurtuluş Savaşı’nın Perde Arkası, Aksay Kitap, İstanbul, 1999

- Palaoğlu, Mustafa Kemal, *Mudafaa-i Hukuk Saati*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998..
- Price, G. Ward, *Ekstra-special Correspondent*, Harap, London, 1957.
- Rawlinson, K., *Adventures in the Near East*, Andrew Melrose, Londra, 1923, .188,189.
- Rıfat, Mevlanzade, *Türkiye İnkılabının İcyüzü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000.
- Salıhık, Selahattin, *Kurtuluş Savaşı'nın Gizli Örgütü M.M Grubu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.
- Sanders, Liman Von, *Türkiye'de Beş Yıl*, C.III, Çev. Örgün Uğurlu, Cumhuriyet Kitapları, 1999.
- Saray, Mehmet, *İslam Ansiklopedisi "Türkler" Maddesi Derlemesi*, İstanbul, 1997.
- Sarı, Ergün, *Atatürk'le Konuşmalar*, Der Yayınları, İstanbul, 1981.
- Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı'nda İkili İktidar*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.
- Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü, "Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne"*, C.I, 3.bs, TTK Yayınları, Ankara, 1993.
- Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C.II, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, 1984.
- Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, C.I, 11.bs., Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004.
- Seyitoğlu, Osman Okyar, M. Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, *"Fethi Okyar'ın Anıları"*, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 1997.
- Shaw, Stanford J. – Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I, E Yayınları, İstanbul, 1994.
- Sherrill, Charles, N. *Bir ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları*, Mustafa Kemal, C.I, Cumhuriyet Yayınları, 1999, s. 11.
- Sofuoğlu, Adnan, *Kuvayı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.
- Soko, Ziya Şakir *"Saltanatın Son Günleri"*, Tan, 10 Mayıs 1936.
- Sonyel, Salahi R., *Türk Kültürü*, S.89, s.321.
- Sonyel, Salahi, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007.
- Sonyel, Salahi, R. *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.I, 3.bs, TTK Yayınları, Ankara, 1995.

- Sonyel, Salahi, R., *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, TTK Yayınları, Ankara, 1995.
- Sonyel, Salahi, *Turkish Diplomacy, 1918-1923*, Sage, Londra, 1975.
- Sorgun, Taylan, *Bekirağa Bölüğü, Mütareke Dönemi*, 3.bs, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003.
- Sorgun, Taylan, *Devlet Kavgası, İttihat ve Terakki*, 2. bs, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003.
- Süslü, Azmi- Balcı, Mustafa, *Atatürk'ün Silah Arkadaşları, Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- Şahingöz, Mehmet, *İzmir, İstanbul ve Maraş'ın İşgaline Tepkiler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1986.
- Şapolyo, E. Behnan, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Refet Zaimler Yayınevi, Ankara, 1944.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, Refet Zaimler Yayınevi, İstanbul, 1961.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Güven Matbaası, Ankara, 1971.
- Şimşir, Bilal N. *Malta Sürgünleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.
- Şimşir, Bilal N., *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C.I, TTK Yayınları, Ankara, 1973.
- Tanör, Bülent, *Kurtuluş Üzerine 10 Konferans*, Der Yayınları, İstanbul, 1995.
- Tanör, Bülent, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları, (1918-1920)*, İstanbul, 1992.
- Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Tarih Vesikaları*, 3445.
- Tarih*, C.IV, İstanbul, 1934.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C.I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, C.X, Ankara, 1958.
- TBMM Zabıt Cerideleri*, C.XXIV, Ankara, 1960.
- Tevetoğlu, Fethi, *"Karakol Cemiyeti"* maddesi, *Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, C.XX1, Ankara, 1970, s. 293.

- Tevetoğlu, Fethi, Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1987.
- Tezer, Şükrü, Milliyet, 5 Ocak 1965.
- Topuz, Hıfzı, Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, 2.bs., Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.
- Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasi Partiler, C.2, İstanbul, 1986.
- Turan, Şerafettin, Mustafa Kemal Atatürk, "Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik", Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.
- Türk İstiklal Harbi İdari Faaliyetler, C.VII, TC. Genelkurmay Harp Tarihi Daire Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975.
- Türkgeldi, A Fuat, Görüp İşittiklerim, TTK Yayınları, Ankara, 1951.
- Ulubelen, Erol, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1982.
- Unat, Faik Reşit, "Mustafa Kemal Paşa'ya 9.Ordu Kıtaatı Müfettişliği Sıfatıyla Verilen Vazife ve Salahiyetlere Dair Bazı Vesikalar,"Tarih Vesikaları, No: 12, belge, 2-3,
- Us, Asım, Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım, İstanbul, 1964.
- Uzel, Nezih, İngiliz İstihbarat Subayı Yüzbaşı Bennett Anlatıyor: Atatürk'e Nasıl Vize Verdim? Selis Kitaplar, İstanbul, 2008.
- Walder, David, Çanakkale Olayı, Çev. M. Ali Kayabal, , 2.bs, İstanbul, 1970.
- Yakın Tarihimiz, C.I, s.353, 354.
- Yalman, Ahmet Emin, Gördüklerim, Geçirdiklerim, C.I, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1970.
- Yavuz, Bige, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından, 1919-1922, TTK Yayınları, Ankara, 1994.
- Yılmaz, Altuğ, Türk İnkılâp Tarihi, 7.bs, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Yunus, Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978.
- Yurtsever, Serdar, Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri, "Örnek Olay İncelemeleri, (1919-1922)", Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008.
- Zürcher, Eric Zan, Milli Mücadele'de İttihatçılık, 2.bs., Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995.

3. Gazeteler

Açıkgöz, 8 Temmuz 1920.

Akın gazetesi, 20 Mayıs 1948.

Akşam, 11 Nisan 1919.

Alemdar, 12 Mart 1918, 25 Mart 1919, 5 Şubat 1920,

Atı, 15 Aralık 1918. 7 Şubat 1919.

Cumhuriyet, 10 Aralık 1939, 4 Şubat 1949.

Daily Mail, 6 Aralık 1918.

Dersaadet, 23 Ekim 1920.

Hadisat, 16 Aralık 1918, 27 Nisan 1919.

Hâkimiyet-i Milliye, 10 Nisan 1926, 5 Nisan 1926, 9 Nisan 1926,
20 Mayıs 1920, 31 Mart 1926, 8 Nisan 1926.

İkdam, 1 Mayıs 1919,. 17 Nisan 1919, 25 Aralık 1919.

İleri, 1 Nisan 1919, 15 Mart, 1919, 19 Nisan 1919.

İrade-i Milliye, 14 Eylül 1919

İstiklal, 17 Ocak, 1919.

Milliyet, 5 Ocak 1965, 4 Haziran 1932, 22 Ocak 1992.

Minber, 17 Kasım 1918. 19 Kasım 1918, 7 Aralık 1918.

Öğüt, 3 Mart 1920.

Sabah, 26 Aralık 1918, 11 Nisan 1919.

Star, 30 Ağustos 2009.

Söz, 30 Aralık 1918.

Takvim-i Vakayı, 5 Mayıs 1919.

Tan, 10 Mayıs 1936.

Tesvir-i efkar, 29 Ekim 1915,

The Times, 19 Kasım, 1919.

Türkçe İstanbul, 8 Eylül 1919.

Ulus, 18 Mayıs, 1959, 12 Mayıs 1937.

Vakit, 10 Mart 1919, 10 Ocak 1922, 18 Kasım 1918, 25 Mart 1919,
25 Mart 1919.

Vatan, 26 Kasım 2007.

Yeni Gün, 14 Kasım 1918, 25 Mart 1919.

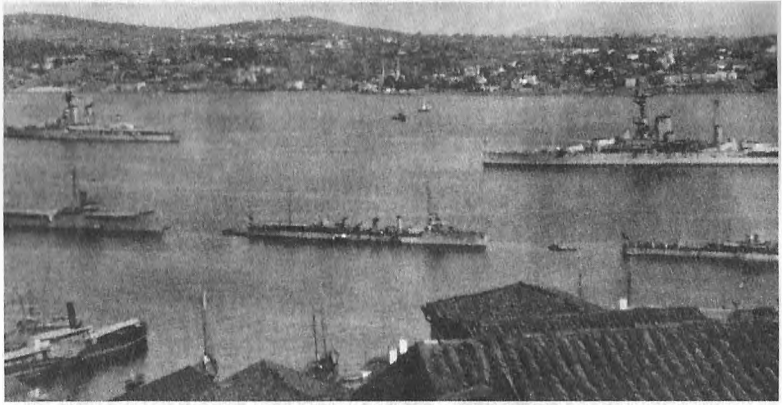
Yeni Gazete, 14 Mart 1919.

Yeni Sabah, 21 Mayıs 1941

Yeni, 14 Mart 1919.

F O T O Ğ R A F L A R *

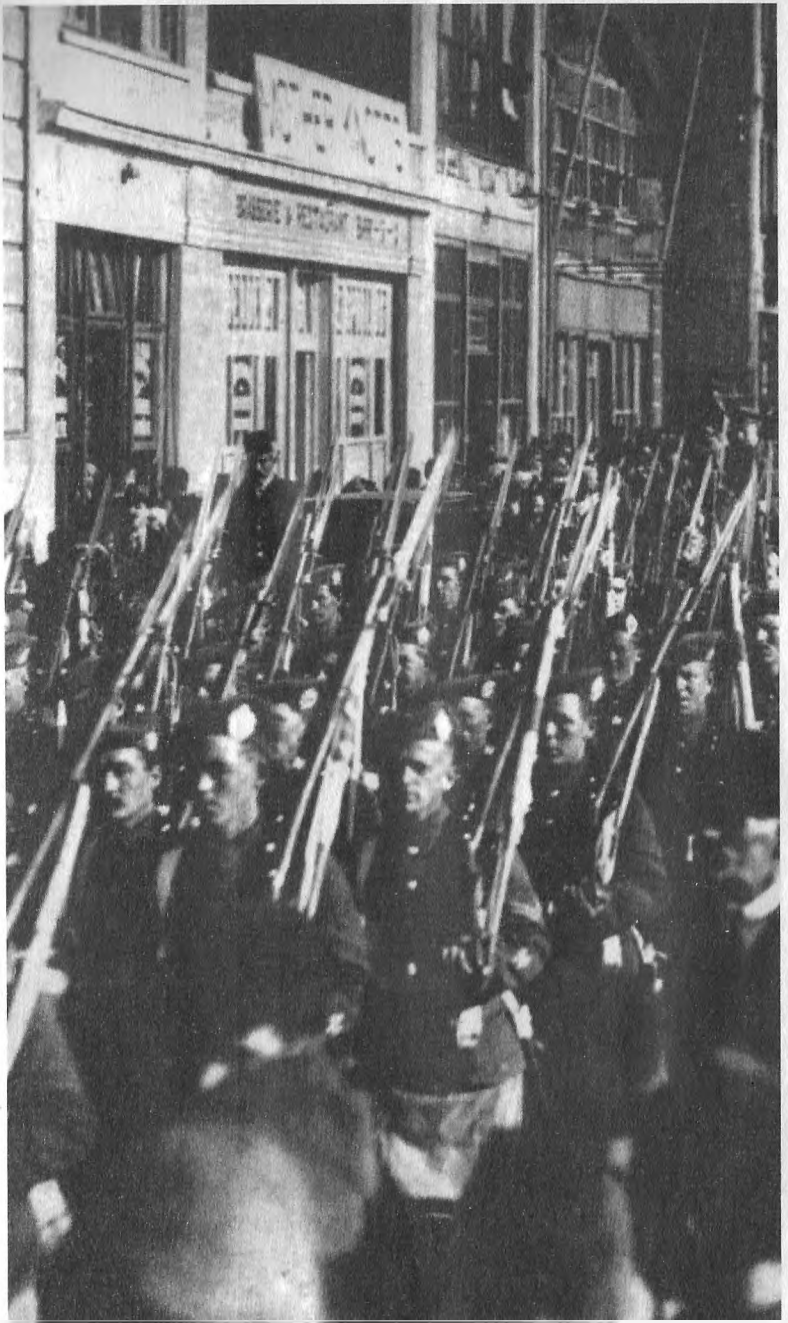
* "İlk kez yayımlanan Fotoğraflarla "Kurtuluş Destanı" Tempo Dergisi özel eki, Mayıs 2009.

İstanbul Boğazı'nda demirli işgal kuvvetlerine ait savaş gemileri, Boğaz'da demirli HMS Ajax, HMS Ramillies zırhlıları ve üç destroyer.

16 Mart 1920 sabahı. İngilizler, İstanbul'u işgal etmek üzere Sarayburnu'na asker çıkarıyor.

İngiliz birlikleri Galata Rıhtımı'nda yürürken (1920).

En sağda Kılıç Ali Bey, Antep'li Kuvayı Milliyecilerle birlikte.

Adapazarı'na ilk giren Kuvayı Milliye birliğinin çektiği bir hatıra fotoğrafı (1921).

Sinan MEYDAN

1975 yılında Artvin'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Artvin Şavşat'ta, Yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamladı.

"Atatürk, Ön-Türk Tarihi ve Yakın Tarih" üzerinde çalışan yazar, ayrıca bir özel öğretim kurumunda Tarih Öğretmenliği yapmaktadır.

Yayımlanmış eserleri şunlardır:

1. Atatürk ve Kayıp Kıta Mu, İstanbul, 2005.
2. Son Truvalılar, "Truvalılar, Türkler ve Atatürk", İstanbul, 2005.
3. Sarı Lacivert Kurtuluş, "Kurtuluş Savaşı'nda Fenerbahçe ve Atatürk", İstanbul, 2006.
4. Sarı Paşam, "Sultan, Örgüt ve İhtilal", İstanbul, 2006.
5. Nutuk'un Deşifresi, İstanbul 2006.
6. Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, İstanbul, 2007.
7. Atatürk ve Kayıp Kıta Mu-2, Köken, İstanbul, 2008.
8. Atatürk ile Allah Arasında, "Bir Ömrün Öteki Hikâyesi", İstanbul, 2009.

ATATÜRK'ÜN 19 MAYIS ÖNCESİ KURTULUŞ HAZIRLIKLARI VE PLANLARI...

Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın altyapısını, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmadan çok önce hazırlamıştır. Kurtuluş Savaşı, Atatürk'ün, 13 Kasım 1918 ile 16 Mayıs 1919 tarihleri arasında İstanbul'da yaptığı çalışmalar sonunda Şişli'deki evinde hazırladığı "gizli kurtuluş planları" doğrultusunda yürütülmüş ve başarıya ulaştırılmıştır.

- Kurtuluş Savaşı'nı kim başlatmıştır?
- Atatürk'ün Samsun öncesindeki "kurtuluş hazırlıkları" nelerdir?
- Kurtuluş Savaşı, sadece bir Türk-Yunan savaşı mıdır?
- Kurtuluş Savaşı'nın başlamasında Atatürk'ün silah arkadaşlarının rolü ne kadardır?
- Padişah Vahdettin, hain midir, kahraman mıdır?

"Parola, 'Nuh' idi... Nuh, Mustafa Kemal'in gizli ağıydı. Üzerine mühür basılı bir kuruş büyüklüğünde bir kağıt verdiler, bu gizli görev belgesiydi. Yakalanırsam ilk işim onu ağzıma atıp yutmak olacaktı...."

Enver Behnan Şapolyo

Dinsel metinlere göre Nuh Peygamber, "büyük tufan" öncesinde bir gemi inşa ederek Dünya'daki canlı türlerinden birer örnek alıp yeryüzünde hayatın devam etmesini sağlamıştır. Bu nedenle o, insanlık tarihinin en büyük kurtarıcısıdır.

20. yüzyılın başlarında Türkiye de büyük bir tufanla karşı karşıyadır. Türk ulusu yok oluşun eşiğindedir. "Türkiye'nin tufanı" emperyalist güçler, Türk ulusunu tarihten silmenin hesaplarını yaparken, ortaya çıkan Mustafa Kemal Atatürk, Bandırma vapuruyla Anadolu'ya geçip Kurtuluş Savaşı'nı başlatmış ve Türk ulusunu bu "emperyalist tufandan" kurtarmıştır.

Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk'e verilebilecek en uygun parola, "tufan ve kurtuluşun" simgesi "NUH" olsa gerekir; çünkü 20. yüzyılın başlarında Türkiye'nin yaşadığı da "tufan ve kurtuluş"tur...

ISBN 978-975-10-2883-9

9 789751 028839

